UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

BUTLLETÍ

DE

DIALECTOLOGIA CATALANA

PUBLICAT PER LES OFICINES DEL

DICCIONARI GENERAL
DE LA LLENGUA CATALANA

XI

240927
17:2:30

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
PALAU DE LA DIPUTACIÓ
MCMXXIII

PC
4701
B65
t.11-13

ÍNDEX

Pàgs.

W. MEYER-LÜBKE, Els noms de lloc en el domini de la diòcesi d'Urgell 1
— Der dual im Katalanischen und Spanischen 123
A. GRIERA, Els noms dels peixos 33
— El jou, l'arada i el llaurar 80
— El boc de Biterna. 102
Hugo Schuchart an A. Griera 109
L. SPITZER, Etimologies catalanes. 119
— A propòsit d'un llibre recent de V. García de Diego. . . 128
Bibliografia. 104, 137

PAUL SCHUERMEIER, *Einige Bezeichnugen für den Begriff Höhle in den romanischen Alpendialekten*. 104
FRITZ KRÜGER, *Butlletí de Dialectologia Catalana. (Zeitschrift für romanische Philologie*, XLI, 711-723) 105
P. ROKSETH, *La Diphtongaison en Catalan. (Romania*, XLVII, 532-46) 105
MARGUERITE ZWEIFEL, *Untersuchung über die Bedeutungsentwicklung von Langobardus-Lombardus mit besonderer Berücksichtigung französischer Verhältnisse*. 107
Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya. (Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, MCMXXII, 94 pp.). . . 108
C. JABERG E G. JUD, *Un Atlante linguistico-etnografico svizzero italiano* 137
AUGUSTE LONGNON, *Les noms de lieu de la France, leur origine, leur signification, leurs transformations*. 138
ARNOLD STEIGER, *Contribución al estudio del Vocabulario del Corbacho* 139
JOAQUIM GARCÍA GIRONA, *Vocabulari del Maestrat* 140
J. JUD, *Zur Geschichte der bündnerromanischen. Kirchensprache*. 141
Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. 141
POMPEU FABRA, *Converses filològiques* 143
Glossaire des patois de la Suisse romande. 147

Crònica. 157

Impremta de la Casa Provincial de Caritat : Montalegre, 5 : Barcelona

Els noms de lloc en el domini de la diòcesi d'Urgell

L'acte de consagració i dotació de la catedral d'Urgell de l'any 819 o 839, per P. Pujol, publicat en el vol. 2, ps. 92-115, de la collecció *Estudis Romànics*, és de capital importància per a l'investigador de noms de lloc, puix conté en poc espai un material riquíssim, molt sovint de pobles encara existents, en una forma tan antiga que el reconeixement d'aquests noms de lloc és tasca essencialment més fàcil i segura que la que suposen aquells noms la forma antiga dels quals manca.

Tot seguit entraré en l'exposició del tema; però he de fer notar que, amb tot i procurar resoldre aquesta interessant qüestió filològica tant com em sigui possible, prou quedaran una munió d'enigmes la interpretació dels quals altres hauran d'empendre. De la naturalesa de la qüestió depèn que en part siguin potser irresolubles.

Des del punt d'obir històric podem distingir entre noms de lloc pre-romans, romans, gòtics i romànics. Els noms aràbics no s'estenen gaire cap al nord. No és molt fàcil, naturalment, determinar la frontera entre els romans i els romànics. Quan un nom propi, fonament del nom de lloc, procedeix de l'època romana, la cosa és clara; però ens trobem amb dificultats ja entre els noms cristians. Majors dificultats sorgeixen amb els apellatius que fins avui han estat usats o bé ho foren en època romànica més antiga. Des del punt de vista lingüístic no es pot resoldre si el nom de lloc fou usat ja en l'època llatina, ço és, no és pot dir si pertany a l'època de les fundacions romanes o bé a una altra època més tardana. Per això és precís encadenar aquest material, des del punt de vista històric, amb altre d'altres territoris; per exemple : *Toponomastica delle valli del Serchio e della Lima*, de Pieri (*AGlIt*, Supp. 5); *Beiträge zur Ortsnamenkunde Tirols*, de Scheneller; *Étude sur l'origine*

des noms de lieux habités du Maine, de Beszard, per anomenar-ne tres solament entre els possibles.

Com que totes les investigacions tenen per últim fi la història de la colonització, atenint-nos-hi dividirem el nostre treball, i així resultarà més fàcil : 1. Edificació, plantació o cultiu i explotació del terreny. 2. Noms de plantes. 3. Estructura del terreny. 4. Vària, comprenent en aquesta divisió els noms que no es poden incloure en les anteriors. 5. La llista dels noms la segura explicació dels quals no podem donar.

I. NOMS PRE-ROMANS

Abans que els romans s'establissin al territori d'Urgell, els precediren els bascs (els quals, jo, com molts altres, crec ibers) i els celtes. La determinació, però, dels noms originaris d'aquests pobles no s'ha de fer buscant-los en un diccionari basc o celta i traduint-los, sinó, principalment, reunint tipus, d'una manera especial sufixos, que es repeteixin moltes vegades, els quals són, potser, ja transmesos des de l'antigor. Si és possible o no una traducció, és qüestió secundària.[1]

1. NOMS IBÈRICS

'-ABIS comp. SÆTABIS

Ordinavi (19) *Ordino*
Kanillave (21) *Canillo*
Alend(av)e (260) *Alendo*[2]

Altrament

Bexabe (134) *Beixec*

sembla ésser diferent, si la forma actual no és una modificació de **Beixo* amb el sufix, que apareix, per exemple, en *Villec.*

1. L'abrev. *CB* correspon al *Capbreu del Cartulari;* XII a la còpia del segle XII; *NC* al *Nomenclàtor de les ciutats, viles i pobles de Catalunya,* Barcelona, 1918.
2. Segons el *NC,* PUJOL escriu equivocadament *Alendó.*

'-BITE

Karchobite (24) *Carcolse*
Olorbite (155) *Olopte*
Kanavita (98) *Kanalda*

L'evolució fonètica dels dos noms darrers no és molt clara. Amb *Carcolse* es pot comparar *colze* de *cubitu;* però aquest *colze* és encara un enigma. En *Olopte* es tracta que o bé després de *r* la *b* fou pronunciada intensament, i després la sonora forta esdevingué sorda, o bé, en emmudir la *r*, els dos fonemes sonors esdevingueren sords forts : comp. *retre (reddere), anater (inaddere), aturat (obduratus), dissabte* pron. *-apte (sabbatus)* : d'altra part, el basc *adarburu* dóna *adapuru* 'cim de l'arbre', però amb fonament es podria pensar en un desenrotllament fonètic basc. No obstant, és molt dubtós que cap al segle XII, que és quan es pronunciava *Olorbde,* la contrada fos basca.

'-MITE

Baiamite (172) *Baiande*

Amb el canvi freqüent de *b* i *m* en el basc, és possible que *Baiamite* procedeixi mitjançant una dissimilació de *Baiavide,* però aquesta explicació no és necessària, puix que existeixen altres noms pre-romans en *-mite.*

'-ITA

Tavarcita (58) *Tavarzda,* XII, avui falta
Curtizda (123) *Curtiuda*

La diferent manera d'escriure els dos noms en l'original, però no en la còpia posterior, no deixa de tenir importància, per tal com ens ensenya que hem de comptar amb certa manera de llatinització de les escriptures.

'-EGIA

Luchaire *(Étude sur les idiomes pyrénéens de la région française,* p. 152) cita *Eyheregui* 'lieu du moulin', *Biscarreguy* 'lieu de la colline', *Oyereguy* 'lieu du bois', cf. *Sauregui* i *Yauregia* 'nom

d'une foule de localités françaises' pour *Yaune-gia*[1] 'lieu ou réside le maître, château'. Comp.

Evegi (164) *Envey*
Exenegia (162) *Saneja*
Olcegia (179) *Osseja*

Es pot creure, amb certesa, que aquests mots ressonaren tan aviat en la boca romànica, que llur *-gya* fou transformat com el llatí *gya, dya.* Seria possible també que la segona part fos *gui* (comp. Luchaire, *loc. cit.*, 171), en el qual cas també hauríem d'afegir-hi

Anaugia (178) *Nahuja*
Barguia (136) *Barguja*

La forma actual del primer nom ha perdut la seva *a*, perquè ha estat presa per una preposició, com moltes vegades passa amb els noms de lloc (comp. Einf., 265). Demés, mostra que *au* no és diftong, sinó que *a* i *u* són separats : *anaugia.*

-RR-

Andorra (16) comp. Schuchardt Bull. 8, 77.
Biterris (197) *Badés*, comp. *Baeterris Beziers.*
Ezerre (176) *Err*
Stirri (282) *Esterri d'Aneu*
Eterrito (XII) *Ezerred*, avui desaparegut.
Hasnur (11) *Asnurri*, comp. *Calagurris, Seurri* i altres (Hübner, *MLI*, CII).

-LL-

Archavelle (7) *Arcavell*
Argolelle (13) *Argolell*
Nonsuuelle (139) *Ansovell*
Sollanello (50) *Solanell*
Evella (190) *Ovella*
Adralle (40) *Adrall*, comp. *Adragigno* (32).

1. Segurament error d'impremta per *Jaun-eguia.*

Mosollo (188) *Mosoll*
Estolle (186) *Estoll*

Que no es tracta del llatí *-ellus*, no solament es desprèn de no ésser llatina cap arrel, sinó també de la final *-e* dels primers exemples.

'-AR

Aransar (143) comp. basc *arantza* 'punxa', llatí *spinetum.*
Garexar (157) *Greixa*
Munciar (142) *Mussa*

'-AL

Arcegal (138) *Arseguel*
Cosal (213) *Cosol*

Amb sufix tònic

Ellar (152) *Ellar*
Stavar (173) *Estavà*
Saltegal (189) *Saltegal*
Isavals (163) *Iravals*

-IL

Isil (280) *Isil*
Taravil (183) *Travil*

Comp. *Taravalde,* CB. *Taravall* (XII); *Taravallo* avui falta.

-ICE

És un sufix basc per a la formació de noms de lloc assenyalat per Azkue, 1446.

Ciuici (10) *Civis*
Stamariz (22) *Estamariu*

Civis ens sorprèn : hom espera *Civiu.* Al partit judicial de Cervera hi ha un *Civit* que sembla ésser idèntic.

-EN, comp. el dat. Aldeni (inscrip. pirenenca)

Berhen (56) *Berèn*
Baien (259) *Baèn*
Odden (99) *Odèn*
Orden (150)
Tuxen (73) *Tuixen*

-ES, comp. iber. *Mentesa, Otobesa*

Merles (243) *Marlès*
Aootense (111) *Altés*

Si *-es* fos un sufix basc viu, es podria pensar en una derivació del basc *merla* 'marga', el qual deriva del gal. *margila.*

-OA

Assoa (39) *Arfa*

La *f* significa que de bell antuvi *oa* s'ha canviat en *ua*, i després *ua* en *va, fa.* Malauradament, en català falten les poques paraules que en les altres llengües testifiquen el desenrotllament de *u* + voc., o bé segueixen un altre camí que no es pot explicar : per exemple, *gener.* És possible que *Assoa* s'hagi de llegir com *Assua,* puix que així ho escriu el *CB,* i en tal cas es tracta d'un sufix que en la toponímia ibèrica es troba molt sovint.

-UI

Berenuy (254) *Beranuy*
Somponuy (255)

Aquest sufix basc, també molt usat a Catalunya, ha estat estudiat, quant a la seva extensió en la toponímia, per Menéndez Pidal *(RFE,* 5).

De les paraules isolades cal remarcar

Valle hando (109) *Valldan*

Amb tot, el final *-o* hem de veure'l en *ando,* basc *andi* 'gran', i potser

Burg (262) *Burc*
Burgi (283) *Burgo*

si deriva del basc. Avui trobem a Navarra un *Burgui* i un *Burguete*, i això podria determinar-nos a atribuir-los aquesta procedència basca. Azkue registra *burgi* 'ladierna', però jo no he trobat mai aquest mot en la toponomàstica. Hom podria preguntar-se quin paper representa el *lladern* en la flora de la regió.

Una altra explicació pot donar-nos la identificació del nom de lloc *Burc* amb l'antic *borc* 'poble, llogarret', comp. cast. Burgos. Però si *Burc*, *Burgo* fossin d'origen llatí darien per resultat, en la grafia del nostre text, *Burgo*. Demés, dels noms de lloc continguts en el document i acabats en consonant o en *-i*, cap porta origen de la llengua llatina.

Jausa (72) *Josa*

del basc *jausi* 'caure', semblant a 'vessant, vertent'.

Hur (165) *Ur*

Aquest mot significant aigua s'estén a molts derivats.

2. NOMS CELTES

-AVO (comp. Holder, *Altkeltischer Sprachschatz*, 1, 316; Zeuss-Ebell, *Grammàtica celtica*, 783).

Anab-iensis (275) *Aneu*, comp. *Anavos*, nom propi, *CIL*, 2, 1690.

Haravo (268) *Areu*, comp. *Araus*, nom propi, *CIL*, 2, 502 (Mérida), *Aravo*, 1017 (Badajoz) i la *civitas Aravorum*,[1] avui *Deveza*, prop de Marialva.

¿Ès que potser també *Buseu*, *Useu*, *Enseu* i *Arreu*, que es troben situats al partit judicial de Sort, on trobem aquells dos noms de lloc, pertanyen a aquesta categoria? La comparació d'*Useu* amb *Userca*, nom de lloc llemosí, i amb *Usura*, nom de riu a Mayenne, per ara no ens aclareix res.

Demés, *Salou* (Girona, Tarragona), comp. *Salavus vicus* en la *Civitas Pictaviorum* (Holder, 2, 1305).

1. HOLDER, 1, 180, escriu *Arăvi*, però sense fonament.

-ASSE (comp. Holder, 1, 247; Zeuss-Ebel, 787).

Alasso (30) *Alas*, comp. *Alassenses* a *Salatia* Plinius, 5, 147.
Turbiassi (211) *Turbians*, millor *Turbiás (NC)*.
Sagasse (241) *Sagás*.
Així mateix, *Anna[sse]s* (148) *Anás*.
Salàs recorda el nom de poble *Salassos*. És precís, però, anar amb compte, puix *-as* pot ésser el pl. de *-an*. Comp. *Llussà*, *Lucianus* i *Llussàs*, *Lucianos*.

OSSO (Holder, 2, 887)

Ovosse (14) *Aos*
Alos (281) *Alós*

URCI

Lodurci (94) *Lladurs*
Comp. gàl. *Cadurcus*, *Maturcus* com a noms de persona.

Finalment tractem dels sufixos en *-n* : *-ano*, *-ino*, *-one*. Tots tres es troben en diferents llengües; l'últim, sobretot, és molt estès, tant que, en molts casos, és difícil determinar el veritable origen. Es força necessari un estudi dels temes, la qual cosa és impossible amb els pocs exemples del Cartulari d'Urgell.

Brocano (207) *Brocà*
Nevano (200) *Navà*
Holoanne (238) *Olvan*
Tauascani (265) *Tavascan*
Angustrina (166) *Angostrina*
Pardinas (204) *Pardines*
Sardinia (5) *Sardina*

Que l'últim no té res que veure amb l'illa de Sardenya, sinó que està mal escrit, es veu prou clar amb la forma moderna, la qual també es troba en el XII.

Alaone (288) *Alaó*
Allone (175) *Llo*
Nargone (117) *Nargó*
Lothone (28) *Lletó*

Comp. *Lotto, Lottus* i les formes derivades amb sufix llatí : *Lotticius, Lotteius* (Holder, 2, 290).

Adellone (169) *Adelló*
Tollonensis (130) *Telló*

Un nom de persona *Tulo, CIL*, 2, 2759, de Segòvia, es distingeix per la *l* única; franc. *Toulon*, es deia abans *Tello*, molt més semblant a la forma moderna del nom català que a l'antiga.

Tyrone (64), comp. *Tiron im Eure et Loire.*
Bochona (63)
Celsona (91) *Solsona*
Madrona (112) *Madrona*
Targasona (167) *Targasona*

Aquests noms en *-ona* poden fonamentar-se en *-one*, com *Barcelona, Badalona* de *Betulone* i altres ho demostren. Hi ha diferents raons per a *-ona* en lloc de *-on*, que també es troba, com pot veure's, en la llista anterior. *Barcelona* podria ésser molt bé un acusatiu grec. Més al sud, en la zona d'influència aràbiga, ens trobem moltes vegades que l'*e* llatina ha estat suplantada per *-a*. Comp. *Cartagena* de *Cartagine*, on, així mateix, la *g* i l'accentuació de la penúltima síl·laba han d'atribuir-se als alarbs. D'altra banda, *-ona* pot ésser antiga terminació, i si algun nom de lloc en *-anone* està en relació amb un altre en *-ona*, pot tractar-se d'una assimilació.[1]

Quant als apel·latius hem de considerar

Bariense (137) en el *CB*, avui *Bar*.

J. Brüch, en *Wörter und Sachen* (7, 164), ha tractat dels noms de lloc francesos *Bar*, i ha demostrat que es deriven del gàl·lic *Barros*. També ha comprovat que tots estan situats al cim o a la davallada d'una muntanya. En conseqüència, corresponent dels mots kymr *bar* 'top summit' i bretó *barr* 'cime, sommet', seria el mot gàl·lic *barros*, és a dir, 'cim, punta'.

1. Tal assimilació, sens dubte, fàcilment es troba en el parlar dels estrangers, com ho indica el mot *Grànada*, tantes vegades usat pels alemanys en lloc de *Granàda*. Jo, de totes maneres, no crec que solament es degui al caràcter alemany d'accentuació inicial, puix es diu *Madrid* i no *Màdrid*, sinó a associació amb *Màlaga*.

Keros albos (202) *Queralps*
Kerubio (224) *Querubis*

La segona part dels dos noms és prou clara : solament que puix que l'adjectiu *rubi*, llat. *rubeus*, ja no subsisteix, *rubi* ha estat canviat pel més clar *rubí* 'robí'. La primera part ens condueix a un *Carium* que ha parat en *Quer* (Girona, Guadalajara), *Dosquers* (Girona), *Quero* (Toledo), *Querol*, *Queralt* (Tarragona), *Querforadat* (Lleyda), *Querós* (Girona). La significació d'aquest *Quer* prova que no té res que veure amb *carius* 'podridura' (*REW*, 1697). Jud ha cridat l'atenció sobre l'estfrancès *eiró*, *eirà*, sudoestfrancès *tsiró* 'munt de pedres', els quals es fonamenten en un *cariu* amb significació de pedra (*AStNS*, ps. 129, 234). Comp., així mateix, *tsiró*, *tsira* 'tas de fumier' (*ALF*, 1258). Aquí s'hauria de tractar, doncs, d'un mot pre-romànic del qual ens manca el mitjà que pogués induir-nos a classificar-lo com a celta, i per al qual res no ens ofereix tampoc l'antiga toponomàstica. Un *Cariolon* que el geògraf de Ràvena situa a França, avui *Queirols* (Ardèche) i el *Cariacum*, del qual tants exemples ens dóna Holder (1, 786), podrien derivar-se de *Carium*; però també existeix el gentilici *Carius* (W. Schulze, *Zur geschichte der lat. ein. Namen*, 114, 1). Per raó de completar, però, la nostra exposició, farem esment del nom de poble *Quariates* (Dauphiné), avui *Queiras*. Alguns volen que aquest nom sigui ligur, però en aquest cas és necessari notar que justament cap d'aquests noms es troba inclòs dins de l'àrea que per als ligurs assenyala Schulten en la seva obra sobre Numància.

II. FUNDACIONS ROMANES

Quan es tracta de fundacions llatines que no són romàniques, els noms corresponents, o bé es refereixen a ocupacions militars, o bé a colonitzacions sota el domini romà. El primer cas apareix en

Castellione (41) *Castilló*

Noms semblants es troben en tota l'extensió del territori romà (exceptuada solament Romania) : ital. *Castiglione*, franc. *Châtillon*, cast. *Castejón;* encara que un *Castellio* des del temps llatí no ens ha estat literàriament transmès. Hem d'atribuir-lo, per tant, a

una paraula o expressió pròpia dels soldats romans. Com a apellatiu tampoc és coneguda la paraula en el romànic. D'altra banda, però, el nombre dels *Castellio* és extraordinari : sols en el *NC* en trobem sis, i a aquests hem d'afegir, almenys, onze *Castejón* a la resta d'Espanya, de tal manera que hom podria preguntar-se si aquest nom ha estat emprat posteriorment per denominar la fundació de noves fortaleses. Per a saber-ho, les investigacions haurien de començar primerament per determinar l'edat de cada lloc, la seva situació relacionada amb les vies de comunicació romanes, i tota classe de senyals que indiquessin la dominació romana. Si, practicades aquestes recerques, es demostrés que la major part dels *Castellio* és d'origen romà, sense cap dificultat hom podria estendre la conclusió fins a la resta.

No és cap nom romà, sinó una llatinització culta del mot 'Castell':

Castra Adelasindo (231) *Castell d'Areny*

Ara escau fer esment de les formacions en *-anum*, les quals s'afegiren als noms gentilicis llatins en *-ius* i significaven, primerament, un mas, el propietari del qual era dependent d'aquell que li donà el nom que avui porta. El primer que s'ocupà d'aquesta qüestió fou G. Flecchia, *Di alcune forme de nomi locali dell'Italia superiore*, 1871; *Nomi locali del Napolitano derivati da gentilizi italici*,[1] i la idea ha estat desenrotllada posteriorment, a França abans que enlloc més, per a citar solament els treballs resumidors per Arbois de Jubainville, *Recherches sur la propriété foncière et les noms de lieu de la France*, 1890, i per P. Skok, *Die mit den Suffixen* -ACUM, -ANUM, -ASCUM *und* -USCUM *gebildeten südfranzösischen Ortsnamen*.

Jo afegeixo amb una *F* els parallels italians, i amb una *S* els francesos, als noms catalans; dels francesos, demés, ajunto el número de la llista de Skok.

Aniano[2] (48) d'*Annius*, *Agnano* (F), *Aignan* (Sk, 18).
Avizano (170) AVITIUS, *Avià; Visan* (Sk, 43).
Bagazano (209) *Bagà*

1. *Atti della Reale Academia delle Scienze di Torino*, 10.
2. Encara que PUJOL el compara amb el modern *Nyus*, si bé interrogativament, cal fer notar que els dos noms no tenen cap relació.

Un nom curiós, la correspondència del qual no puc trobar ni en llatí ni en cap dels noms de lloc de les llengües romàniques.

Frontiniano (223) FRONTINIUS, *Frontanyà, Frontignan* (Sk, 139).
Fustiniano (263) FUSTINIUS, *Fustanyà, Fustagnano* (F), compari's *Fustignac* (Sk, 141).
Helinniano (100) *Alinyà*

Encara no hem trobat aquí, tampoc, el tipus llatí ni els paral·lels romànics.

Horsianensis (XII) URSIUS, *Ursian, Orsano* (F), *Orsain* (Sk, 333).
Kalpiciniano (3) *Calvinyà*

Aquesta forma és una error de copista en lloc de *Calvicinianum*, CALVICINIUS, *Calvicinianum villa* (Sk, 25).

Kexanos (185) CASSIUS, *Caixans, Casciano* (F), *Cassan, Chaissan* (Sk, 75).
Monteliano (130) *Montellà*

procedent, per dissimilació, de *Montiniano*, MONTINIUS, *Montignan* (Sk, 205).

Neriniano (132) NERINIUS (CB) *Nerellan*

Un *Nerinius* no es troba en cap document llatí, sinó *Nerius* i *Neronius*. És possible que algun *Neronyà* es mudés en *Nerinyà* per la influència del *ny*; però és possible també que ja en època llatina existís un *Nerinius*. Comp. *Afrenius* : *Afronius, Albinius* : *Albonius, Antinius* : *Antonius, Caprinius* : *Capronius*, i molts d'altres citats per W. Schultze *(Zur Geschichte der lateinischen Eigennamen*, 177 ss. i 439). Tots aquests noms són d'origen etrusc, i la doble formació troba la seva explicació en l'etrusc. *Nerius* és, així mateix, un nom etrusc (Schulze, 363); per tant, serà millor aplicar-li la segona de les dues explicacions.

Organiano (110) *Organyà*

Un genitiu *Organi* es troba dues vegades en inscripcions a Nàpols i a Ginebra (Schulze, 365; Holder, 2, 874).

Prullianus (147) *Prullans*

Els noms de lloc francesos derivats de *Prulliacum* o *Prulianum*

els registren Skok (258) i Holder (2, 1047-1050). De *Prulius* o *Prolius*, però, no en trobem cap indici en la tradició llatina. Sovint, no gens menys, com fa notar Skok, hom pot trobar *Proculus*, i així mateix *Proclianus*. D'aquí podem deduir fonamentadament un *Proclius* del qual derivin les formes romanes.

Currizano (5) *correà*

Més rarament hom troba les formes femenines a les quals hom pot sobreentendre *villa*.

Corneliana (71) CORNELIUS, *Cornellana*, *Corneillan* (Skok, 96)

També és romà

Meranicos (153) *Meranges*

Al sud de França es troben molt sovint les formacions en *-anicus*, avui en llur majoria *-argues* (comp. D'Arbois de Jubainville, *loc. cit*, 570 ss.). Allí trobem també (p. 575) *Meyrargues*, que correspon perfectament a *Marangues*, i és una derivació de Màrius.

III. NOMS VISIGÒTICS

Gardillane (229) *Gardillans*

La moderna forma havia d'ésser la més correcta, puix es tracta d'un genitiu llatí : *villa Gardilanis*. Els noms propis de l'antic portuguès acabats amb el sufix gòtic de diminutiu *-ila*, vaig agrupar-los ja en *Romanische Namenstudien* (1, 88; 2, 29); i els noms de lloc corresponents a Portugal, Azevedo, *RL*, 6, 48. Ni en un lloc ni en altre no es troba cap *Gardila*, ni cap nom començat en *Gard*. Però ens ha estat conservat un vàndal *Gardingi* (v. Wrede, *Die Sprache der Vandalen*, 87), i Förstemann (*Namenbuch*, 600) registra un franc *Gardila* del segle VIII.

Castro Adalasindo (231)

Es tracta aquí també d'un nom completament desconegut. Malgrat d'ésser en el visigòtic tan nombroses les formaciones en *-sind* (*l. c.*, 77), falta de totes maneres una composició amb *Adal-*. I és més de notar-se, encara, puix que entre els visigods, fins avui,

solament coneixem *Athaulfus*[1] d'Athalaulfus, i entre els ostrogods solament *Athala* i *Athalariks* (Wrede, *Sprache der Ostgoten in Italien)*, de manera que aquest element de formació dels noms sembla que no arribà a tenir gran extensió, mentre que en les altres tribus germàniques estava extraordinàriament estès (v. Förstemann, 158-162). El bisbe d'Avinyó Adolf (760-765) pot haver estat també un visigod, amb el qual trobaríem el quart exemple. Encara que des del punt de vista històric es pugui dubtar de la presència de gods en la comarca de Lleyda, no és això cap raó oposable a l'explicació del mot. Ja la forma «Castrum», per exemple, ens dóna a entendre que es tractava d'una fortalesa o d'un senyor feudal, el qual podia tenir el seu origen en una altra contrada. Demés, en el segle IX, tots els que portaven noms gòtics no havien d'ésser necessàriament de pura descendència gòtica, com ja ha demostrat Balari *(Orígenes Históricos de Cataluña* p. 530).

IV. NOMS ROMÀNICS

I. EDIFICACIÓ I EXPLOTACIÓ DEL TERRENY

Solament molt pocs noms es refereixen a l'ocupació militar i a la defensa.

Kastellare (201) *Castellar de N'Uc*
Kastellare (218) *Castellar del Riu*

Primerament, *castellare* significa 'quelcom pertanyent al castell', i ens dóna a entendre una primitiva edificació dependent d'aquell, i a determinada distància, que més tard es fa independent i es desenrotlla, arribant a formar un llogarret. El llatí desconeix aquest mot, i tampoc es troba en els altres països romànics; per tant, *Castellar* té una gran importància en la toponímia espanyola. El *NC* en cataloga sis més, sense comptar *Castellars* i *Castellàs*, havent d'assenyalar-se aquest últim també com a derivació de *-ars*, tota vegada que *Castellans* no ens donaria cap sentit escaient. Demés, es troba *Castellar* a Guadalajara, Jaén, Cádiz, etc.

1. Sobre la relació amb *Alfons*, v. *Roman. Namens.*, 2, 1 ss. Les explicacions de Baist, *ZRPh*, 40, 493, giren entorn del problema i tallen el nus gordià en lloc de desfer-lo, explicant la transformació pel parlar dels infants.

Uuardia (69) *Guàrdia*

El primitiu nom germànic, molt aviat llatinitzat, perdurà com a romànic : per això el poso aquí.

Vallato (273) *Vallat*

Tampoc fou massa grossa la influència de l'Església. Hem d'esmentar, com a noms eclesiàstics:

Columba (6, 17)
Concordia (246)
Eulalia (60)
Iacobus (29)
Iohannes (12)
Stefanus (2)

Així mateix, voldria incloure aquí

Lauredia (15) *Sant Julià de Lòria.*

Els noms en *-idius, -idia* han estat, en totes èpoques, molt usats pel llatí, i en temps posteriors han estat formats nous noms amb aquesta terminació, a base de noms més curts (comp. *Dulcidius, Nantidius,* etc., *Rom. Namenstudien,* 2, 68). És estranya l'accentuació del nom actual tal com En Pujol la dóna, i també la *l* única en lloc de *ll.* En el *Nomenclàtor* és registrat *Llor,* fàcil i entenedora formació posterior de *Lloreja.*

També pertany al cercle de les idees cristianes

Santa Cruce (44)
Illa Clusa (235) *La Clusa*

del llatí medieval *clusa* 'ermitatge', i potser

Stacione (45);

però sorprèn que avui no es trobi, aparentment, tal lloc. Potser en *Sancta Cruce cum Stacione,* aquesta darrera paraula no era cap nom de lloc, sinó un apellatiu.

Algunes noves fundacions prenen el nom d'altres llocs ja existents, però amb diminutiu

Cerdaniola (234) *Sardanyola*
Gerundella (239) *Gironella*

i potser

Valatello (274)

En els altres casos, el punt de sortida és la casa : *villa* o *casa*. Aquest últim el trobem sols una volta:

Casa Muniz (43) *Carmeniu*

La segona forma del nom en tant és digna d'observar-se en quant ens mostra en el temps que els noms en *-icus* formaven correctament llur genitiu en *-ici* : *Aldriz* al costat d'*Aldrigo (Rom. Namenst.*, 2, 11). Aquesta desinència en *-iz* passà també a altres noms.

Amb *villa* trobem:

Villa nova (26) *Vilanova*
Villa nova (38)
Villa vetere (131) *Vilella*
Villa mediana (42) *Vilamitjana*
Villa rubea (62) *Vilarubla*

La forma actual és difícilment comprensible. Segurament l'adjectiu *rubeus* s'ha perdut, havent-lo de substituir per una paraula intelligible, com de fet s'ha esdevingut (vid. p. xx). Però què vol dir *rubla*? En *rublir* no cal ni pensar-hi. Però error d'impremta?

Villa lata (228) *Vilada*
Villa furoris (252) *Vilamflor*

Pujol escriu darrera de *Vilamflor* un signe interrogatiu; en el *NC* no es troba el nom. Però es pot explicar que l'*u* de *furor* caigué, que, a més a més, *r-r*, per dissimilació, resulta *l-r*, i que el *flors* resultant fou considerat com a plural de *flor* i reemplaçat per aquest mot. Finalment, *Vilaflor* es transforma, per etimologia popular, en *Vilamflor*, és a dir, 'Vila en flor'.

Villa Lupinti (182) *Vilallobent*

Lupinti és, evidentment, una derivació de *Lupus*, potser *Lupentius*, genit. *Lupenti*. (Comp. altres noms en *-entius* en *Rom. Namenst.*, 2, 58.)

Villa Osyl (221) *Vilosiu*

Si *-il* està en lloc de *-ild*, es pot comparar l'antic gallec *Osildo (Port. Mon. Hist.*, I, 408), junt amb el qual existeix *Osgildus*, d'origen visigòtic *(Rom. Namenst.*, I, 16).

Villare

Els «villars» són originàriament petites construccions, cabanes, escampades pels prats i camps de cultiu, lluny de la vila, en les quals eren guardades les eines i les provisions, i es convertien en habitacions durant les èpoques de treball. Aquestes cabanes són l'origen de molts nuclis de població amb el nom de *Villar*, ital. *Villare*, franc. *Villier*, ant. alem. *Weiler*. En la nostra col·lecció no trobem cap exemple segur, puix que en el passatge «Salices vero vel Gosal cum ipsos Villares» (1,011), Villare és encara un apel·latiu, segons indica l'article.

A les cases hi ha anexos els estables.

Eguils (57, 161) *Guils*

Trobem «equile» enAtó, però en les llengües romàniques ja no viu. Entre *eguils* i *guil* hi ha l'antic *Enguil*, amb la nasalització freqüent de l'*eg-* aton inicial *(Rom. Gram.*, I); posteriorment, *en* fou separat com a preposició i es perdé.

Kabrils (101) *Cambrils*

Un altre *Cambrils* es troba a la prov. de Tarragona.

Kaballera (205) *Cavallera*

Amb l'últim comp. *Cabrera*, que *NC* assenyala al costat de *Cabrils*, en el jutjat de Mataró, i en altre lloc.

Palomera (226) *Palomera*
Palomerola (227) *Palmerola*

Palomera avui és una tela o art per a caçar coloms; havia de significar, però, *colomar*, puix la moderna significació no és aplicable a la toponímia.

Asnetum (266) *Ainet*

Probablement *Asinetum*. Les derivacions en *-etum* de noms

d'animals són certament molt rares, però no completament desconegudes. Comp. sard. *mardiedu* 'le bestie matricine' (Subak, *ZRPh*, 33, 668), un *capretum* molt estès per la Itàlia septentrional (*AGItal*, 15, 55), port. *passarinhedo*. El *NC* registra dos *Aynet* i un *Ayneto*.

Cuvilare (118)

Una derivació de *Cubile*. La significació ens la dóna el log. *gulbare, vulvare* : 'mandria, chiuse nei quali si custodiva di notte il bestiame perchè non daneggiasse le proprietà' que Zanardelli, en *Gregorio studi glott. ital.* (2, 26) fa derivar de *cubilare*. Les formes ant. logudoreses en g- refermen aquesta explicació.

Estenent el significat de corral podem esmentar l'hort.

Ortone (49) *Ortó*
Montano ortone (256) *Montartró*

del llat. *hortus;* però el segon nom no és molt clar. Si *montà* fos un adj., *montano ortone* podria significar un hort situat en una muntanya, però en aquest cas hauríem d'esperar *ortone montano*.

Napinerios (33) *Nabinés (NC) Naviners*

el llat. *napina* 'camp de naps' solament és viu amb tal significació a Deux-Sèvres. Altrament, Mistral tradueix el prov. *nabino* per 'fanes de navets, feuilles de rave, rave'. El cast. *nabina* significa 'llavor de nap'. *Nabinerios* suposa segurament la significació llatina.

Finalment, hem de notar

Palierolus (46, 124, 183) *Pallerols*

Referents al camp trobem els següents:

Hencampo (20) *Encamp*
Novas (53) *Noves*

si té la significació de 'noval'.

Kampilias (XII) *Campellas*

Existeix un Campelles a la Vall de Ribes. Sembla que és un derivat de *campus*, però el gènere és curiosament irregular. Hom pot suposar una forma *campinya* paral·lela al cast. *campiña*, d'on, per dissimilació, *campilla*, i per canvi de sufix *campella*.

Una finca cercada s'anomena

Illocincto (84) *El Cint*
Cercos (237) *Cercs*

Farem esment, en últim lloc, de

Banyeras (66) *Banyeres*
Lavancia

aquell un balneari, aquest un rentador o safareig?

Molinello (210) *Bulner*

és clarament un diminutiu de *molí* que arribà a fer-se incomprensible, per la dissimilació que sofrí l'actual variació.

Taberna (289) *Taverna*
In vicinio (248) *Enviny*
Uicinulas (293)

A l'explotació fan referència

Argilers (76) *Mas Argelaguer* (?)
Ferrera (8, 261) *Ferrera*

L'antic català *ferrera* significa el lloc on són guardades les peces de ferro, cabàs de claus, magatzem d'armes (Aguiló).

2. NOMS DE PLANTES

Cerketa (51) *Cerqueda*

Quercetum amb la dissimilació de *qu-qu* en *c-qu*, tal com passa en *cinque*, la qual també podem atribuir a *quercus* de *querquea*, segons l'umbr., ant. aquil. *cerqua;* napol. *êerque, êerkole* de *cerqua;* sicil., calabr., apul. *êertsa;* napol. *êertse.* I si per aquesta banda té importància el nom català, encara en té més pel fet de conservar el mot, puix *quercus* fou substituït molt aviat en totes les llengües romàniques, exceptuant-ne Itàlia, per una paraula indígena. De *quercetum*, fins ara no hem pogut trobar-ne rastre ni a la península ni a la Gàl·lia. És precís, doncs, atribuir gran antiguitat al lloc català.

Fraxano (71) *Fraxinus*
Lilieto (206) *La Pobla de Lillet*

Si l'actual *lliri* és de procedència castellana o ha tingut una evolució independent, no podem assegurar-ho, i tampoc que *lliri*, cast. port. *lirio*, sigui el resultant d'una dissimilació en el cultisme *lilio* o han d'explicar-se pel grec *leirion*. De totes maneres, el nom de lloc català ens comprova l'evolució popular d'un *lilietum* que, si avui té la forma *lillet* en lloc de *llillet*, és explicable per dissimilació

Linars (78) *Llinàs*
Illa maciana (18) *La Massana*
Illa Noz (232) *La Nou*
Ipsa Mora (88) *La Mora*
Pampano (106) *Pampa*
Roseto (230) *Castell de Rosset*

Sembla ésser llat. *rosetum* : per tant, és un xic estranya la forma actual.

Sallices (212) *Saldes*

La forma moderna ens sorprèn : hom esperaria un *Salces*, puix per l'apellatiu sols coneixem *salze* (r). No gens menys no podem dubtar de la identitat dels dos llocs, ni de l'origen llatí de *Saldes* en *sallices*. En aquest cas explicaríem l'estrany desenrotllament de *d* en *c* per dissimilació : *s-s-s* a *s-d-s*. (Vegi's, per a altres exemples, Schopf, *Die Konsonantischen Fernwirkungen*, 113, i Meyer-Lübke, *ZRPh*, 41, 600.)

Siskero (77) *Sisquer*

del prov. *sesca*, cast. *jisca*.

Spinalbeto (220) *Espinalbet*

Avui sembla existir solament *blanca espina;* a França trobem, indistintament, *aubépine* i *épine blanche*. Es pot dir que *alba espina* és el mot més antic; puix quan el mot *alb* desapareixia davant de *blanc*, ja no es donava el just significat a *alba espina*, fr. *aubépine*, i es transformava en *noblépine* a Pas de Calais, o se li afegia la nova paraula, resultant, a l'oest de França, *ebopēbyan (ALF*, 68). El més corrent era crear amb la paraula *blanc* una nova denominació

comprensible. Aquest procés es manifesta en el modern català *blanca espina*. La forma antiga catalana *spina alba* ha estat creada en un període en el qual la paraula *alb* encara era viva.

Pàmpano (106) *Pampa*
Cardosensis (269) *Cardós*
Illa Tintillagine (86) *Tantallatge*

cat. 'tintilaina'.

Gavarreto (208) *Gavarrós*

cat. 'gabarrera', gavarrera.

Kacianeto (141) *Casanet*

El sufix denota un nom de planta; el tema recorda el gàllic *cassanus*, fr. *chêne*, pr. *casser*, 'alsina'. Demés, un altre derivat de *cassanus* trobem en l'antic català *cassanella* 'agalla'. En el nostre document se'ns mostra que ja en aquell temps el *ci* s'havia canviat en *ss*. La dificultat procedeix de l'única *s* de la forma moderna. De totes maneres podem comparar-la amb *casanelles* 'trumfes petites', que l'Aguiló ajunta amb *cassanelles*; demés, els noms de llinatge *Casany* i *Cassany*, *Casanyer* i *Cassanyer* que també trobem en el *Diccionari Aguiló*.

També apuntarem a aquesta sèrie

Taltennar (149) *Talltendre*

on podem albirar un *Thallus tener*. És cert que *thallus* manca en català, però existeix en francès, prov. *tal*, cast. *tallo*. En català, *li* i *ll* han donat el mateix resultat; un *tall* de *thallus* estava amenaçat per un *tall* de *tallar*.

Kannellas (103) *Canyelles*

lat. *cannellæ* 'canyes petites'.

3. ESTRUCTURA DEL TERRENY

Illa Silua (89) *La Selva*
Monte calvo (79) *Montcaup*

Montenigro (225) *Collnegre*
Montedamno (36) *Montant*
Montanione (119) *(CB) Montanocell, Montanicell.*

La forma més antiga és una derivació de *muntanya.* Més tard, el sufix *-one* que tenia significació de diminutiu fou reemplaçat pel més clar *-cell; ny-ll* per dissimilació ha donat *n-ll.*

Saliente (120) *Sallent*

derivat del verb llatí inusitat *salire,* significant, aproximadament, 'baixada', comp. *Jausa.*

Tartera (196) *Tartera*

Solament he trobat aquesta paraula en el *Diccionari català-alemany* de Vogel, amb la significació de 'pedra arrencada'. Podríem suposar una derivació del fr. *tertre,* però se'ns fa difícil d'associar-la amb la base *termite,* assenyalada com a fonament del mot francès (Thomas, *Essais de Phil. franc.,* 123).

Lapides bellos (236) *La Baells*

El llatí *lapis* viu en el cast. *laude,* astur *llábano;* però manca en cat. i prov. La forma moderna *La Baells* ha passat per l'etapa intermèdia *lapidebellos, labdabells, lababells.* L'assimilació *bd* en *b* és contrària a la regla general, però s'explica per la *b* de la pròxima síllaba. En *Lababells,* la primera *b* ha caigut per dissimilació.

Jove (377) *Jou*
Jovale (92) *Joval*

del llat. *jugum,* en sentit de 'coll de muntanya'.

Puio regis (244) *Puigreig*
Ipsa petra (75) *La Pedra*
Terreros (82) *Tarrés*
Terraciola (97) *Terrassola*

Avui no viuen ni el diminutiu ni el positiu *Terrassa,* en català, sinó solament 'terrassal', el sentit del qual no resulta clar. Sobre la significació d'aquest *Terrassa,* no pot dir-se res determinat. L'ant. fr. *terrasse* significa 'terra ferma'. Trobem per primera vegada aquesta paraula en Benoit de S. More, que l'usa en oposició

amb aiguamoll. Cristine de Pizau parla de la 'terrasse' del refectori. Ben diferent és la significació del modern francès 'terrasse', paraula importada d'Itàlia, en el segle XVI, pels constructors de grans palaus. El port. *terraça* 'terrassa' procedeix també d'Itàlia o de França; el cast. *terrazo* 'canti' és una formació isolada. Per tant, haurem d'atribuir a l'antic català 'terrassa' la significació de 'terra ferma'.

Spelunca (68) *Espluga*

Spelunca és una llatinització, *speluca* és la forma vulgar en prov. (v. Scheuermeyer, *Uber einige Bezeichnungen für den Begriff Höhle*, pàgs. 24 ss., i J. Brüch, *ZRPh*, 40, 614).

Ipso plano (37) *El Pla de Sant Tirs*
Illo obago (253)

lat. *opacus*, cat. *obac*.

Lagunuas (250) *Llagunes*

L'escriptura *nu* no denota res.

Illa Salsa (107) *La Salsa*

potser amb la significació de 'salina'.

Confulente (59) *Conflent*

llat. *confluens*, d'on primerament *confulent* i amb síncopa de la *u* *conflent*. Comp. Meyer Lubke, *Dipht. im Provenzal*, 354.

Ipsos torrentes (25, 135) *Els Torrents*
Rialbo (125, 126) *Riaup*
Rio matrice (257) *Romadriu*
Valle stacione (247) *Estaon*
Ipsos turmos (108)

Comp. cast. arag. 'tormo', *REW*, 9004.

Travesseras (144) *Trevessera*

potser amb significació de camí transversal.

4. VÀRIA

Archas (121) *Valldarques*
Benevivere (243) *Sant Martí de Biure*

Comp. *Bembibre*, prov. León.

Olla fracta (34) *La Freita*

La forma catalana regular del llat. *olla* és *ola*. Comp. *estela* del llat. *stella*. Per tant, el nom de lloc català de *Olla fracta* ha estat *Ola freita;* però des del moment en què *ola* cat. era reemplaçat pel cast. *olla*, aquell mot no significava res, i per creure-se'l, segurament, en el nostre cas amb significació d'article, l'*o* es perdé.

Socra mortua (191) *Sagra morta*

Comp. *Homme mort* a França, *Homo morto* a Itàlia, *Homem morto* a Portugal (Einfg., 267).

V. NOMS D'ORIGEN OBSCUR

Resta encara un gran nombre de noms de tipus pre-romànics en llur majoria, els quals, en particular, difícilment poden ésser analitzats sinó en un estudi complet de la toponímia pre-romana de tota la península. Els citarem per ordre alfabètic.

Albi (187) *Alp*
Alfi (156) *Alf*

Evidentment, els dos noms són una mateixa cosa. La consonant *f* no és ibèrica, i en el gàl·lic es troba solament davant de *r;* no podem, doncs, atribuir *Alfi* a cap d'aquestes llengües. Si els ligurs tenien la *f*, no ho sabem; però no és versemblant si considerem el nom *Albingaunum*. Últimament resta la possibilitat que aquest *Alfi* sigui una fundació úmbrica o etrusca, puix en l'etrusc també apareix *alfa* per *alba* (W. Schulze, *l. c.*, 576); difícilment osca o peligna, puix en aquests dialectes una *a* es desenrotlla entre *l-f* : *Alafis*. Aquest *Alfi*, si és úmbric, el comparem amb el nom

de lloc sard *Kentu Istafla*, lat. *Centum stabula*. Però ens plauria tenir més exemples d'aquesta influència úmbrica.[1]

Arestote (140) *Aristot*
Avoldo (145) *Ardóvol* (?)
Balcebre (215) *Vallcebre*
Banati (27) *Banat*
Borroso (276) *Berrós*
Bisaura (90) *Besora*
Borre (194) *Borr*
Coniuncta (61)

L'origen llatí és evident : ara, que no podem endevinar la significació que el mot tingués aquí.

Illa Corre (240) *La Quar*
Cortalz (151) *Cortals*

Sembla que és el plural de *cortal*, que l'Aguiló cita del Rosselló i Andorra amb la significació de 'corral, magatzem per a guardar les eines dels treballadors en lloc despoblat'. La *z*, però, i la forma *Cortalices* del *CB*, no abonen aquesta explicació.

Illa Carriz (80) *La Corrice*
Cutenabarcii (47) *Conorbau*

Les etapes entre la forma antiga i l'actual són *Codnabarci*, *Conarbaci*, *Conarbau*, i amb assimilació de la vocal mitgera *Conorbau*. Per a l'anàlisi de la forma antiga ens falten fonaments. La primera part sembla ésser el llatí *cutina*, català *cotna;* la segona un genitiu llatí; però hi ha altres exemples de *cutina* en la toponímia. Quina classe de nom és *barcius* o *abarcius*?

Duaria (198) *Dorria*
Egadde (168) *Egad*

1. El problema del cast. *trillar* és molt complicat. La comparació amb *hallar*, del llat. *aflare*, pot justificar un *trifulare* al costat de *tribulare;* però la forma lucana *trebla*, citada perAtó, ital. *trebbia*, ens ensenya que el llatí *tribulum* deriva de *treibulum*, que en osc seria *trefl-*, i en cast. *trellar*. És possible, d'altra banda, que la *i* fos primària i la *e* resultat de variacions especials. En tal cas, la correcta forma osca seria *trifla-*. Cp. *Worter und Sachen* (I, 221). Pot suposar-se que els pagesos úmbrics d'Alfi introduïren llur *triflum*, i que els altres pobles l'admeteren.

Figulus (217) *Fígols*

Fa pensar en el llat. *figulus*, però aquesta paraula falta no solament en català, sinó en totes les llengües romàniques. Si el lloc fos una fundació llatina, l'evolució que fa esperar la paraula per al català modern és *fill*.

Foccocuruo (219) *Coforp*

La forma moderna evita la cacofonia i metatitza la *f*. La segona part del nom és, amb tota evidència, l'adjectiu *corb*; però la primera, tant per la inversemblant adopció que aquí tindria com per estar escrita amb doble *c* en la forma antiga, volem creure que no és el llatí *focus* 'foc'. Al sentit convindria millor *fagus curvus*, que en antic cat. seria *faucorp*, d'on *focorp*, i, per metàtesi, la forma actual.

Garamonse (54) *Gramós*
Geri (159) *Ger*

El mateix tema tenen potser

Geruli (154) *Gerul*
Gerunda *Girona*

Hausi (184)
Helinse (55) *Alins*
Hyxi (181) *Ix*
Kaldegas (180) *Caldegues*
Kapudeizo (116) *Caboet*
Lazovez (CB) *Lavuez* (XII) *Laudez*, avui manca.
Ipsa Lena (93) *La Llena*
Levia (171) *Llívia*
Lesse (148) *Les*
Liuzirt (4) *Llirt*

La forma actual suposa *Lizirt*.

Malangez (233) *Malanyeu*

La forma moderna ens fa entendre que la final *-ez* era síl·laba tònica i que, per tant, la forma originària era *-éce*. En aquest cas comp. *-ice*, p. 5.

Merola (245) *Merola*

En llatí trobem *merulla* al costat de *medulla*, vivent encara en dialectes italians *(REW*, 5463); però si això ens explica la forma de la paraula, no ens indica el sentit.

Mesapolo (81, *CB) Mirapol*, avui *Moripol (NC)*; però *Mirapol* té una aproximació evident amb *mensa Pauli;* però tal traducció és inversemblant. En *Mirapol* existeix indubtablement una variació etimològica popular fonamentada en *mirar*, i que era tant més fàcil que la *s* intervocàlica podia canviar-se en *r*. Comp. *Iravals* de *Isavals*, p. 5.

Muiopulta (104) *Montpol*

En la primera part del mot hem de veure-hi *modius*, antic català *moy;* però... i la segona? El nom propi Paulus?

Odera (87) *Valldor*
Oruz (195) *Orús*
Perlas (10) *Perles*

També aquí se'ns ocorre immediatament pensar en *perla;* falta, però, un fonament real.

Sagane (160) *Saga*

La forma d'avui demostra que l'antiga estava accentuada en el tema : per tant, la formació és diferent de la que per als mots en *-àn* hem explicat en la p. 8.

Sallagosa (148) *Sallagosa*

Puix *-oso*, *-osa* també es troba en noms de plantes, podem pensar en «salicosa», de *salix*, i la segona *a* pot explicar-se per una assimilació amb la primera; però la *ll* s'oposa a aquesta explicació.

Sanavaster (192) *Sanavastre*
Taravaldo (28)
Tosos (199) *Toses*
Timoneta (96) *Timoneda*
Tost (35) *Tost*
Trimplo (287) *Tremp*

APÈNDIX

Atenent a la importància que els noms en *-anum* tenen per a la història de la colonització romana, com a complement dels noms de lloc explicats en la p. 11 ss., posaré a continuació un índex de tots els que en el *NC* he trobat de més a més. Hem de tenir en compte, de totes maneres, que no totes les *à* tòniques actuals procedeixen del llatí *-anus*. Hem vist que l'*à* pot procedir d'un nom gòtic en *-àn;* demés, l'*-às* català modern pot procedir d'*-ars*. Amb certesa, solament podem citar els noms en *-ianum* llatí; no gens menys, no hem de conduir-nos mecànicament. En *Borgonyà*, *Borgunyà*, per exemple, no trobem l'explicació en cap nom romà; d'altra banda ens recorda el nom de la tribu dels *borgonyons*, visigòtic *baurgundja*. Aquesta explicació és correcta des del punt de vista de la forma; i podem suposar que entre els colons germànics de Catalunya es trobés una o altra família borgonyona; però les dades ens manquen per a afermar aquesta suposició.

Abellanos AVILIUS, F. 55.
Agullana ACULIUS, S. 3.
Albanyà ALBANIUS, S. 5.
Albinyana ALBINIUS, F. 16, S. 5.
Avià AVIUS, S. 42.
Cabrianas CAPRIUS, S. 71.
Canejà CAVEIUS, S. 69.
Cartellà CARTILIUS, Schulze, 73.
Cassà CASSIAS (2), F. 25, S. 75.
Celrà CELERIANUS, o CAERELLIANUS.
Cervà CERVIUS, S. 78.
Clarà (3), *Clariana* (4), CLARIUS, S. 84.
Comià COMIDIUS, Schulze, 292.
Cornellà (2) *-ana* CORNELIUS.
Corsà CURTIUS, F. 27, S. 103.
Crespià CRISPIUS, F. 28, S. 99.
Erinyà HERENNIUS.
Flassà FLACCIUS, S. 134.
Fluvià FLAVIUS, F. 29, S. 133.

Foixà FUSCIUS, S. 140.
Fortià FORTIUS.
Fustanyà FUSTANIUS, S. 142.
Gayà GAIUS, S. 147.
Junyà JUNIUS, F. 31, S. 162.
Jussà IUSTIUS, S. 163.
Juyà IULIUS, F. 31, S. 162.
Llansà LANCIUS, Schulze, 179; anm. 6.
Llabià LIVIUS, S. 167.
Llissà (2) LICIUS, F. 33.
Llorà LORIUS, F. 34, S. 178.
Llorençà LAURENTIUS.
Llussà (2), *Llussàs* LUCIUS, F. 3, S. 177
Maranyà MARANIUS, F. 36, S. 192.
Marmellà MARMINIUS, S. 193.
Marsà MARTIUS, S. 195.
Mayà MAIUS.
Medinyà METELLIUS, S. 204.
Meyà MEDIUS, F. 35.
Milla (s) AEMILIUS.
Moyà MODIUS, S. 206.
Olia(na) OLIUS, S. 218.
Organyà ORGANIUS, Schulze, 365.
Orsavinyà SABINIUS, F. 47, S. 387.

L' *or-* és estrany; tal vegada és una abreviatura de *ort* < HORTUS. En aquest cas és l'única paraula en què el trobem com a component, i, en conseqüència, no es pot donar una explicació certa.

Paixano PACCIUS, F. 39, S. 224.

Dubtós, puix que es fa esperar *Passà*.

Pallejà PALLIDIUS, de *Pallius*, S. 226.

Pedrinyà PETRINIUS. Comp. *Petronius*, F. 41, S. 230.

Polinyà PAULINIUS, F. 43, S. 236.
Pompià, POMPEIUS, S. 248.
Premià PRIMIUS, F. 43, S. 255.
Quex(-ns) CASSIUS, F. 25, S. 275.

Relliàs RELLIUS, S. 272.

Aquest nom no existia en llatí; per això Skok suposa que es tracta de *Regulus*. La forma catalana hauria de pronunciar-se *rellinyàs*. L'existència d'una *n* en lloc de *-ny* s'explica per dissimilació.

Rodonya RUTILIUS, S. 282.
Romanyà ROMANIUS, S. 275.
Rupià RUPIUS.
Sarrià SARIOS, S. 224.

El nom llatí està escrit amb una *r* sola, però comp. *Sarrenus*, *Sarronius*.

Savallà SABINIUS, S. 287.
Serinyà SERENIUS, S. 296.
Subirans SUPERIUS, S. 210.
Teyà TILIUS, S. 270.
Torà TAURIUS, S. 313.
Tortellà TORTILIUS, S. 220.

Skok fa notar que *Tortilius* no és conegut, i proposa explicar el nom de lloc per *Tertulius*.

Ullà AULIUS, S. 38.
Veciana VETTIUS, F. 51, S. 343, 346.

Hauria d'ésser *Vessana;* per a explicar la *i* de *Veciana* podríem suposar un *Vettidius*.

Respecte a aquesta llista, hem de fer notar que, quan trobem *-inia* i *-ania* l'un al costat de l'altre, és possible que la variació última sigui produïda per una assimilació. Però també en llatí trobem *-inius* i *-anius* amb igual significat; per consegüent podem reconstruir pels noms moderns de lloc la forma antiga, encara que no la trobem en documents. Una decisió per una de les dues explicacions és solament possible quan s'hagin reunit tots els noms d'aquesta formació en tots els països romànics. Demés, els noms catalans en *-ian*, quan no els precedeix labial, necessiten un estudi especial. Es tracta versemblantment de formacions en *-eianus*, *-idianus*, *-illianus*, i solament el repàs complet de totes les variacions dialectals podrà donar-nos l'explicació.

Resten encara alguns noms que també pertanyen a aquesta classe, el fonament llatí dels quals no he pogut trobar encara.

Balenyà

S. 376 cita *Valonius* i prova que és d'origen etrusc. En tal cas podria existir *Valenius* com a forma paral·lela. El canvi de *v* en *b* no ofereix cap dificultat.

Borrassà

No trobo cap fonament llatí, i una explicació mitjançant la paraula «borràs» és difícil des del punt d'obir del significat. Per la forma no pot ésser comparat amb *Arbossà*, el qual deriva d'*arbós* amb el sufix *-ar*.

Delfià

Schulze cita un nom propi Delfius (113, N. 2), el qual és idèntic a l'adjectiu *delfius*, d'arrel *delfi*.

Escarlà
Esclanyà
Esponellà
Llefià
Llimiana

En una inscripció de Ficulea trobem el nom *Lumbius* (S. 157). De *Lumbiana* pot derivar-se *Llumiana*, i per assimilació *Llimiana*.

Salmellià

De *Salvellià*, per assimilació, i aquest de *Salvinius* (S. 302).

Soleràs
Turbiàs

Al costat de *Turbenus* (S. 191), un *Turbius* no és del tot impossible.

Vidrà

Schulze (160) cita un *Vitorius* i el relaciona amb *Vitritius*, d'on podria sortir una *Vitreus*.

És cosa sabuda que en els territoris romànics, al costat dels noms en *-ianum*, n'existeixen d'altres en *-iacum* amb sufix celta; en

el territori ligúric *-iascum.* És digne de notar-se que aquests noms, a Catalunya, són molt rars. De noms en *-iacum* he trobat

Florejacs
Franciac
Gausac
Llorac
Vulpellac

D'aquests cinc noms, *Gausac* i *Llorac* els trobem també a França (S. 132, 146, 178). En canvi, no trobo cap *Floridiacum;* de manera que *Florejacs* ha d'ésser forçosament molt antic. Quant a *Franciac* i *Vulpellac* hem de mirar si es tracta del sufix llatí *-accum*, la qual cosa implicaria una formació completament diferent.

Amb *-iascum* he trobat solament

Balasc
Payasca

Aquest parell de mots, en llur isolament, no ens poden donar cap esclariment etnològic.

W. MEYER-LÜBKE

Els noms dels peixos dels mars i rius de Catalunya

A

ABADECO, m., *ɛ̃bɛ̣dɛ̣́ku* (Sant Feliu de Guíxols) *(Epinephelus acutirostris*, C. et V.) : Peix de cau de tipus molt semblant al nero (Sant Feliu de Guíxols). Espècie rara a Tarragona. Abunda més vers les aigües de ponent i de l'estret (Gibert).[1]

ABADECO RATLLAT, m., *ɛ̃bɛ̣dɛ̣́ku rɛ̣ḷḷát* (Tarragona) *(Cerna catalònica*, Gibert) : Peix de la família dels serraniencs. Té el preopèrcul dentat; les barres escatoses, i la vora inferior del preopèrcul recta i sense dentellons (Tarragona, Gibert).

ABELLA, f., *ɛ̃bɛ̣́iɛ̣* : Peix semblant al pagre. Es pla i vermellenc, d'uns 40 cm. de llarg. Té un apèndix per banda sota la ganya. És possible que la semblança d'aquest apèndix amb les potes i fibló de les abelles li hagi donat el nom (Sant Feliu de Guíxols).

AFUAT, m. : Peix semblant al morrut, però més prim. Té tres vies (Vinaroç).

AGOSTENC, m., *ɛ̃gɔstɛ̣́ṅk* : Peix menut que s'agafa en gran quantitat a l'estiu. És molt petit (Lluchmajor).

AGULLA, f., *gúiɛ̣* (Blanes, Eivissa); *gúɛ̣* (Mallorca); *ɛ̃gúɛ̣* (Menorca); *ɛ̃gúḷɛ̣* (Sant Feliu de Guíxols). (Es dóna aquest nom a aquestes espècies : *Syngnathus rubescens*, Kaup; *Syngnatus tenuirostris*, Rathke; *Siphostoma Ethon*, CBp; *Syngnathus Abaster*, Riss.; *Siphonostoma argentatum*, Dumer; *S. Rondeletii*, Kaup; *S. pyrois*, A. Dumer; Gibert, 23-24; *Belone vulgaris*, Cuv. et Valenc.; *B. acus*, Riss.; *B. imperialis*, Moreau; Gibert, 86.) Peix blau i rodó, de morro molt punxegut, que assoleix de vegades quatre pams de llarg (Sant Feliu de Guíxols). Peix llarg i prim de color blancverda (Blanes). Peix llarg i blavós (Menorca, Eivissa). Peix llarg que té com una espasa i serra de dents a la boca, que és una veritable agulla (Mallorca). Peix llarg i prim que té el morro llarg (Vinaroç). L'agulla assenyala mal temps

1. Amb el nom Gibert fem referència a la *Fauna ictiológica de Catalunya* d'Agustí M.ª Gibert (1913), font principal d'aquest vocabulari.

(Llofriu). L'agulla es fregeix, es fa amb fideus i amb ella es preparen cocs (Mallorca). «It. liura daguyes I ss. VI drs.» (Hist. Pollensa, I, CXI).

AGULLADOL, m. : Nom de peix. «Peix bastinal així com musola, escat, lumada, gat, agulladol...», a. 1324 (Archivo, I, 367).

AGULLAT, m., *ęguḷát* (Sant Feliu de Guíxols); *ęguḷát* (Tarragona) *(Acanthias vulgaris*, Riss.): Peix molt semblant, de forma i de proporcions, al gatvaire. Té alots com aquest, però fa el morro més llargarut. És de color blanca i sense escata. Es pesca en tot temps de l'any (Sant Feliu de Guíxols, Tarragona). «Agullat : *galeus aculatus*» (Dicc. Val.). Sinònim: quissona (Menorca).

AGULLAT XATO, m. *(Acanthias Blainville*, Riss.) : És una variant de l'agullat (Tarragona). Sinònim : quissona (Menorca).

AIXAFA ROQUES, m., *ęáfęrǫ́kęs* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix de cap pla, negre, semblant al dragó. S'arrapa a les roques com el pop.

ALADROC, m., *ęlędrǫ́k* (Mallorca), *(Engraulis encrasicholus*, CBp): Peix blau i llarg que va per sobre l'aigua. Abunda molt i amb ell es prepara l'anxova (Mallorca, Menorca, Tarragona, Vinaroç). Sinònims : seitó (Barcelona, Tarragona); aseitó (Vinaroç, València).

ALATXA, f., *ęláêę* (Llofriu, Blanes, Pineda, Mallorca, Eivissa, Tarragona) *(Alosa vulgaris*, Troschel; *Alosa Finta*, Marcotte): Peix semblant a la sardina, però més gros i menys bo. Abunda també en les aigües de l'Ebre i es pesca en els assuds de Xerta i Flix. Sinònims: saboga (Tarragona, Rib. de l'Ebre, Barcelona); alosa (Barcelona); guerxa (Costa de Llevant). «It. liura de alatxa grossa e manuda VIII drs.» (Història de Pollensa, I, CXII).

ALATXA PIXOTA, f., *ęláêę pięǫ́tę* (Menorca, Marratxí) *(Sardinella aurata*, Cuv. et Valenc.).

ALBACORA, f., *ęlbękǫ́rę* (Mallorca) *(Thynnus thunnina*, CBp): Peix blau que va per damunt l'aigua a la primavera (Mallorca, Costa de Llevant). Sinònims: tonyina (Barcelona); arbecona (Tarragona); bacoretes (Goles de l'Ebre).

ALECRIN, m., cast. *alecrín (Talassorhinus vulpecula;* Val.).

ALFONSO, m., v. Mero (València, Archivo, II, 153).

ALOSA, f. *ęlǫ́zę* (Barcelona) *(Alosa Finita*, Marcotte). Sinònims: alatxa, saboga (Barcelona).

ALUDA, f., *lúdę ḷúdę* : Peix blanc amb ales grosses vora el cap. Té vuit cames : dues de llargues, que són els xucladors. Vola molt (Mallorca).

AMPLOIA, f., *ęmplǫ́ię* (Llofriu, Blanes, Pineda, Tarragona, València) *(Meletta Phalerica*, Moreau) : Peix blau, més petit que la sardina, que es pesca amb l'art. No té escata. Sinònims : meleta (Tarragona); cast. *caramelo*.

AMPREA, f. (València, Archivo, II, 153), cast. *lamprea (Petromizon Marinus*, L.). V. Llampresa.

ANFÓS, m., *ęnfǫ́s* (Barcelona, Menorca, Mallorca) : I. *(Epinephelus*, Bloch) : És un peix de color de canari que es fa

molt gros. El pesquen entre les roques, des de Sant Miquel a Nadal (Mallorca, Menorca). Sinònims : nero, mero (Barcelona, Tarragona, Costa de Llevant). 2. *(Apogon imberbis*, Günth.). Sinònims : rei, reiet (Tarragona); moll reial, anfós (Barcelona); mare d'anfós, moret vermell (Menorca). «Item una liura del anfos» (Rotger, Hist. Poll., I, CXI).

ANFÚ, ANFÚS, m., *ẹnfú, ẹnfús* (Menorca) : Peix petit, prim i rodó com una anguila. Els altres peixos el persegueixen, i és dita de pescador que el nerat encalça l'anfú i el delfí encalça el morlà.

ÀNGEL, m., *ánjẹl* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda) *(Squatina oculata*, Bp.) : Peix bastinal semblant al gat, gros com el delfí, amb dues grans ales, d'on li ve el nom d'àngel. S'agafa al vol i amb palangres (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Vinaroç). Sinònims : escat (Tarragona); escat veixigal (Menorca).

ANGUILA, f., *ẹñgílẹ* (Cat. or., Tarragona); *añgíla* (Lleida) *(Anguilla acutirostris*, Kaup): Peix llargarut com una serp, negrós, amb faixes vermelloses a la panxa. És peix de mar i de riu. Sinònim : anguila vera (Menorca). «It. liura de anguila fresqua II ss. III drs.» (Rotger, Hist. Poll., I, CXII). «...que ninguna persona gos possar anguiles en dita sequia», a. 1402 (BSAL, VIII, 78). «Item se ven la l. carnisera de la anguila fresca», a. 1361-1365 (BSAL, VII, 120).

ANGUILA CABOTERA (Menorca) *(Anguilla latirostris*, Kaup). Sinònim : anguila de mar (Barcelona, Tarragona).

ANGUILA CATARROTGINA (València, Archivo, II, 153). Pren el nom de la població de Catarrotja.

ANGUILA DE MAR, f. (Barcelona, Tarragona) *(Anguilla latirostris*, Kaup). Sinònim : anguila cabotera (Menorca).

ANGUILA MARESA O DE MAR (València, Archivo, II, 153) *(Anguila mediorostris*, Jarr.).

ANGUILA MARTINA (València, Archivo, II, 153) *(Anguila labirostris)*.

ANGUILA PASTORENCA O FESTONA (València, segle XVII).

ANGUILA PUNYEGRAL, f. (Menorca) *(Anguilla capitone*, Kaup). Sinònim : anguila (Tarragona).

ANGUILA ROJA, f. (Menorca) *(Anguilla microptera*, Kaup). Sinònim : anguila (Tarragona).

ANGUILA VERA, f. (Menorca) *(Anguilla acutirostris)*. Sinònim : anguila (Catalunya).

ANXOVA, f., *ẹnẹộbẹ* (Llofriu, Sant Feliu de Guíxols, Pineda) *(Engranlis encrasicholus*, CBp): Peix blau, semblant a la sardina, que abunda molt a la Costa brava. «Anar pitjat com anxoves en el barril». Sinònims : aladroc (Tarragona, Menorca); seitó (Barcelona, Tarragona).

ARANYA, f., *ẹráụẹ* (Llofriu, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Balears, València); *aráụa* (Vinaroç) *(Trachinus draco*, Linn.) : Peix blanc amb faixes negres, pla, d'escata i alots, amb un pessic a l'esquena. Té uns 30 cm. de llargada. Té una punta a la cua que dóna

picades molt verinoses. Cria a l'entrada d'estiu. «It. la liura de pagells, aranyes escorpre II ss.» (Rotger, Hist. Poll., I, CXI). Sinònims : aranya blanca, dragó (Menorca). El pessic que té a l'esquena, els tentacles que porta davant, l'enterrar-se per amagar-se i la picada tan verinosa, que fa mal de debò, han contribuït a donar-li aquest nom.

ARANYA BLANCA, f. (Menorca) *(Trachinus draco,* Linn.). Sinònims : aranya (Barcelona, Tarragona); dragó (Menorca).

ARANYA CAPÇUDA, f. (Barcelona) *(Trachinus radiatus,* Cuv.). Sinònims : aranya (Tarragona); aranya de cap negre (Menorca).

ARANYA DE CAP NEGRE, f. (Menorca) *(Trachinus radiatus,* Cuv.). Sinònims : aranya (Tarragona); aranya capçuda (Barcelona).

ARANYA DE ROCA O SUGRA (València, Archivo, II, 153) *(Trachinus radiatus,* Cuv.).

ARANYA FRAGATA, f. (Menorca) *(Trachinus araneus,* Cuv.). Sinònim : aranya (Barcelona, Tarragona).

ARANYA VERA (València, Archivo, II, 153) *(Trachinus draco,* L.).

Les punxades de les aranyes ocasionen greus accidents : inflamacions, eixidures (flemons) i de vegades erisipeles gangrenoses (flemons difusos). Segons la creença dels pescadors són més verinoses en lluna nova i amb els corrents de llevant (Gibert).

ARANYÓ, m., *ɾɾeɲó* (Blanes) *(Trachinus vipera,* Cuv.) : Aranya petita.

ARBECONA, fem. (Tarragona) *(Thynnus Thunnina,* CBp). Sinònims : tonyina (Barcelona); albecora (Costa de Llevant); bacoretes (Goles d'Ebre).

ARMAT, ARMATS, m., *ɾrmát* (Menorca); *Peristedion Cataphractum,* CBp) : Peix de la família del xoric, vermellós, consemblant a l'ase. Porta punxes al cap, a la cua i a les aletes. Es pesca tot l'any. Sinònims : malarmat (Barcelona, Tarragona); burro (Costa de Llevant); peix de fonera (Menorca).

Les punxes del cap, de la cua i de les ales han influït segurament en la seva denominació.

ARNÉS, ARNESOS, m. pl., *ɾrnɛ́zos* (Palma de Mallorca) : Peixos que es crien en les aigües més profundes. Són molt fins. No són roquers.

ARRAP. V. Rap.

ARSOBISPO, m. (València, Archivo, II, 153) : *pez obispo (Rhinoptera marginata,* Ph.).

ASE, m., *ásɛ* (Tarragona, Menorca). 1 (*Atherina Boyeri,* Riss.). Conegut a Tarragona. Sinònims : aseta (Tarragona); xanguet (Barcelona); cabeçuda (Menorca). 2. *(Trigla Lyra,* Lacep.) : Peix de fonera molt abundant (Menorca). Sinònims: gatneu (Tarragona); garneu (Barcelona, Costa de Llevant).

ASEITÓ, m. *(Meletta phalerica,* Moreau?) : Peix molt paregut a la sardina. Posat en salmorra en surt preparada l'anxova (Vinaroç). Sinònims : amploia, meleta (Tarragona).

ASERP, f. (València, Archivo, II, 153) *(Ophisurnus serpens,* Lac.). V. Serp.

ASETA, f. (Tarragona) *(Atherina Boyeri*, Riss.). Sinònims : ase (Tarragona); xanguet (Barcelona); cabeçuda (Menorca).

ATZERINA, f. : Nom de peix. «Retg, tonyina, tortuga, *atzerina*... e tot altre peix de tall», a. 1324 (Archivo, I, 367).

AURADA, f., *ęurádę* (Tarragona, Menorca) *(Chrysophris Crassirostris*, Günth.) : És el mateix peix que el daurat mallorquí de color de canari, llargarut i de poca espina. Sinònims : auradella (Tarragona, Menorca); morratxa (Goles d'Ebre). Etimologia : AURATA, vid. ORADA.

AURADELLA, f., *ęurędęlę* (Tarragona) *(Chrysophris Crassirostris*, Günth.). Sinònims : aurada (Tarragona, Menorca); morratxa (Goles d'Ebre).

AURADETA, f., *ęurędętę* (Barcelona) *(Charax Puntazzo*, Cuv. et Valenc.). Sinònim : morruda (Tarragona, Menorca).

B

BACORA, BACORES, f., *bękórę*, *bękóręs* (Menorca) *(Scomber Commersonii*, Riss.) : Peix consemblant al bonítol, més petit i menys apreciat. Segueix les moles de sardina, perseguintles. Quan el pescador pesca amb coves aquestes moles, agafa també alguna bacora. La carn de la bacora és molt semblant a la carn de la figa flor (mall. albacora, men. bacora), que és molt flaca.

BACORETA, f. (València, Archivo, II, 153) *(Thynnus ala longa*, Cuv.).

BAGRA, f., *bágrę* (Vilarodona, Vic, Pineda); *bágrę* (Xerta, Mora d'Ebre, Artesa de Segre, etcètera) *(Squalius Cephalus*, Blanch, i *Squalius leuciscus*, Heckel et Kner) : Peix de riu i de bassa, rodó i de colors variades. És molt semblant a l'espadars (Sant Feliu de Guíxols).

BAILA, f., *báiłę* (Barcelona) *(Labrax punctatus*, BC). Sinònim: llop (Menorca), llobarro (València).

BAIRÓ, m., *bęirǫ́* (Pineda, Tarragona) *(Naucrates ductor*, Cuv. et Valenc.) : Peix semblant al verat, però més gros, de pell dura com la tonyina i amb ratlles com anells. La carn és blanca, fina i saborosa. Aquest peix, guia i company fidel del tauró, que segueix les embarcacions de navegació d'altura, en arribar a port, esmaperdut, envesteix les platges i es deixa agafar amb les mans. Sinònims : pàmpol (Barcelona, Menorca); biró (Costa de Llevant).

BALDUFA, f., *bęldúfę* (Costa de Llevant) *(Anxis Bisus*, CBp). Peix que es pesca al bolitx. Sinònim : melva (Barcelona, Tarragona).

BALLESTA, f., *bęlęstę* (Tarragona); *(Balistes capriscus*, Linn.). Espècie rara que s'ha pescat alguna vegada a l'almadrava de Salou.

BARB, m., *bárp* (Cat., Bal., Val.) *(Barbus fluviatilis*, Agass. i *Barbus meridionalis*, Riss.): Peix d'aigua dolça molt semblant al llobarro. És rodó i negrenc. Arriba a 50 cm. de llarg. «...y gorchs de prou fondària, hont s'hi veu un floreig

de barbs mostatxuts que fan ensalivar lo pescayre de canya» (Bosch de la Trinxeria, L'Avenç, 1890, 203).

BASTINA, f., *bęstinę* (Llofriu, Pineda, Blanes, Tarragona, Mallorca, Menorca); *bastina* (Vinaroç) *(Scyllium Canicula,* Cuv.) : Peix de forma ampla, color grisa. No té escata, sinó pell. Per coure'l es pela. «Les reyades, casons, escats, clavells, y tot genero de peix de bastina se vena a tres dobles» (BSAL, 1883, 180).

BAVAIOSA, f., *bębęiǫzę* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix semblant al noi, de color negra i rossa. És llefiscós : d'aquesta qualitat treu el nom.

BAVOSA, f., *bębǫzę* (Costa de Llevant) *(Blennius gattorugine,* Lacep.). Sinònims : dormilega roja (Tarragona); capsigrany (Barcelona); futarra (Costa de Llevant); rabosa (Menorca).

BEATA, f. (València, Archivo, II, 153). V. Oblada.

BESTENAGA, f., *bęstęnágę* (Menorca) *(Labrus quadrimaculatus,* Cuv. et Valenc., Guichen.): Peix d'uns 30 cm. de llarg, cap de color ataronjada o de salmó; la cua i començament de les aletes dorsal i anal, i les puntes de les ventrals, d'un blau puríssim. Sinònims: grívia (Tarragona); tord blanc (Barcelona).

BESÚBOL, m., *bęzúbul* : Peix pla, rossenc, semblant al sard o a l'oblada. És d'uns 40 cm. de llargada (Sant Feliu de Guíxols).

BESUC, m., *bęsúk* (Llofriu, Blanes, Pineda, Menorca, Eivissa, València); *bęsúk* (Mallorca); *bęsúgǫ* (Vinaroç) *(Pagellus acarne* CBp) : Peix blanquinós, pla, amb cara rodona, semblant al pagell. Es pesca amb l'art, palangres i ham. Abunda en els ports. Sinònim: quimet (Tarragona).

BIRET, BIRETS, m., *birę́t, birę́ts* (Tarragona, Blanes) *(Trigla gurnardus,* Linn.) : Peix petit, de color vermellosa, que té la boca acabada en dos ullals. Es pesca amb palangre. Sinònims : refet, refetó (Tarragona); lluerna (Barcelona).

BIRÓ, BIRONS, m., *birǫ́* (Sant Feliu de Guíxols) *(Neucrates ductor,* Cuv. et Valenc.) : Peix de color negrenca, d'uns 50 a 60 cm. de llarg, semblant al verat. No és peix d'aquestes aigües. Apareix en seguici de vaixells provinents d'altres mars. Sinònims : bairó (Tarragona); pàmpol (Barcelona, Menorca).

BIS, BISOS, m., *bís* (Sant Feliu de Guíxols, Mallorca); *bízu* (Blanes); *bizu* (Menorca) *(Scomber colias,* Linn.) : Peix blau del tipus del verat i gros com ell, amb ratlles o faixes grogues. Es pesca amb l'art a la primavera. «It. la liura del bis I ss. IIII drs.», a. 1361 (Hist. Poll., ICXI). «Item se ven la l. carnisera de bis», a. 1361-1365 (BSAL, VII, 120).

BOBO, m. (València, Archivo, II, 153); cast. *rubio, arete (Trigla cuculus,* Linn.).

BOGA, BOGUES, f., *bǫ́gę, bǫ́gęs* (Llofriu, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Tarragona, Mallorca, València); *vǫ́gę, vǫ́gęs* (Menorca) *(Box Boops,* Cuv.) : Peix rodó, blanquinós o vermellós, semblant a la sal-

pa. Fa uns 20 cm. de llargada. Aquest peix, quan surt de l'aigua, ja put. «... e lo peix menut de mar com es lo que vulgarment se diu chorret, bogues y sorells» (Lib. de la Peste, 71). «It. liura de bogues jarret bogua raueyl xucles jerles x diners», a. 1361 (Hist. Poll., CXII).

BOGAMARÍ, m., *bǫ́gumęrí* : Espècie d'eriçó blanc que viu en el fons del mar (Mallorca); cast. *erizo de mar*.

BOGANYÓ, m. : Peix petit de color blanquíssima. S'agafa amb l'art (Blanes).

BOGARAVELL, m. (Tarragona, Menorca) *(Pagellus Bogaraveo* CBp). «It. liura de bogues jarret, bogua raueyl xucles jerles x drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

BOGARRÓ, m., *bugęrǫ́* (Barcelona, Tarragona, Menorca, València) *(Box Boops*, Cuv.). Sinònim : boga. «Cynedus, i lo bugarro». Nebrissa, Gramàtica.

BOGUET, m. : Boga petita (Llofriu).

BOIG, m. : Classe de peix (Mallorca).

BONET, m. (València). V. Barb.

BONÍTOL, BONÍTOLS, m., *bunítu* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, València, Tarragona); *bunitul* (Menorca); *bǫnítǫl* (Mallorca, Vinaroç) *(Pelamis sarda,* Cuv. et Valenc.): Peix blau, gros i rodó, del tipus del verat, però més gros. N'hi ha que arriben a pesar una arrova. A Menorca es pesca amb un ormeig a posta : la bonitolera que és una xarxa de més de 200 m. «Item liura de bonítols I ss. II drs.» (Hist. Poll., I, CXI). «Item se ven la l. carnisera de bonítol», a. 1361-1365 (BSAL, VII, 120).

BONJESÚS, m., *bǫnjęzús* : Peix semblant a la bastina, amb el cap pla i els ulls al damunt (Mallorca).

BORD, BORDS, m. : Peix entre pla i rodó, d'uns 50 cm. de llarg. Hi ha dues varietats de bords: el *bord ros* i el *bord negre* (Sant Feliu de Guíxols).

BORRATXO, m., *buřáču* (Pineda, Tarragona) *(Trigla pini,* Bloch.) : Peix que té la panxa blanca, l'esquena vermella i una banya a cada banda de cap. Sinònim : rafalet (Menorca).

BORRIQUET, m. (València, Archivo, II, 153) *(Gobius longiradiatus,* Riss.).

BOT, BOTS, m. : *bǫ́t* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Tarragona, Eivissa, València) *(Orthagoriscus Mola,* Schneid.): Peix semblant al porc. És pla, de pell escatosa, semblant al gatvaire, de color cendrosa. Les seves dimensions són les del delfí. Es pesca quan està adormit a flor d'aigua. L'expressió : «dormiria com un bot» (Sant Feliu de Guíxols), es refereix a aquest peix. La mainada fa pilotes de la seva pell perquè bota molt (Blanes). Se'n pesquen de tan grossos i vells, que les barques no els poden hissar sobre coberta i s'han de remolcar amb cavalleries. Alguns d'ells tenen el cos cobert d'algues i mol·luscos (Tarragona).

BOVÍ, m. (València, Archivo, II 153) *(Gobius mediterraneus,* Schneid.).

BULDROI, m. (Menorca) *(Lophius*

piscatorius, Linn.). Sinònim: rap (Barcelona, Tarragona, Menorca).

BURRA, BURRES, f., *búrę*, *búręs* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix semblant a la pelaia, curt i rodó. És negre del damunt.

BURRO, BURROS, m., *búru*, *búrus* (Sant Feliu de Guíxols, Barcelona, València) *(Gobius Jozo*, Linn.) : Peix vermell amb alots d'uns 20 cm. de llarg i amb morro de dues punxes. És molt escatós i s'escorxa estirant la pell per la cua. El seu cap, per la forma, recorda el de l'ase. Es pesca al bou i amb canya. Sinònims : ruc d'alga (Tarragona), gòbit d'alga (Costa de Llevant); cabot d'alga (Menorca).

C

CABEÇADA, f. : Nom de peix (Mallorca).

CABEÇUDA, f. (Menorca) *(Atherina Boyeri*, Riss.) : Peix semblant al serclet. Sinònims : ase, aseta (Tarragona); xanguet (Barcelona).

CABEÇUT, m. (València). V. Llissa de cap gros.

CABOT, m., *kębòt* (Mallorca); *kębòt* (Menorca); *(Gobius minutus*, Cuv. et Valenc.) : Peix blanquinós, d'esquena plomada, ulls grossos i cap rodó. Sinònims : ruc (Tarragona); gòbit (Costa de Llevant), cast. *gobio*, *capitón*.

Demés, porten el nom de cabot, a Menorca, les següents espècies : *Gobius auratus*, Riss.; *Gobius geniporus*, Valenc.; *Gobius paganellus*, Linn.

CABOT ANGLÈS (Menorca) *(Gobius cruentatus*, Gml). Sinònims : ruc (Tarragona); burro (Barcelona); gòbit (Costa de Llevant).

CABOT BERRUVÈS (Menorca) *(Gobius fallax*, Sarato). Sinònim: ruc (Tarragona).

CABOT D'ALGA (Menorca) *(Gobius Jozo*, Linn.). Sinònims: ruc d'alga (Tarragona); burro (Barcelona); gòbit d'alga (Costa de Llevant).

CABOT DE ROCA (Menorca) *(Gobius niger*, Linn.). Sinònims: ruc de roca (Tarragona); gòbit de roca (Costa de Llevant).

CABOT DE ROCA, m. (Menorca) *(Gobius Guthatus*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : ruc de roca (Tarragona); gòbit de roca (Costa de Llevant).

CABOT EN BANYES (Menorca) *(Callionymus Belenus*, CBp): Peix petitó que té dues banyes blaves i movibles al cap com dues tremolitges. Es tapa d'arena, deixant solament enfora les dues banyes. Els altres peixos prenen les banyes per esca, s'hi tiren i el cabot els engoleix (Menorca). Sinònims : guineu (Tarragona); pau (Barcelona); rap (Menorca).

CABOT MOCÓS (Menorca) *(Gobius longuiradiatus*, CBp). Sinònims : ruc (Tarragona); burro (Barcelona); gòbit (Costa de Llevant).

CABOT XUCLADOR (Menorca) *(Lepadogaster Goüanii*, Lacep). Sinònims : xuclador, pega-roques (Tarragona); peix porc (Barcelona); xucladit (Menorca).

CABRA, f. *(Serranus cabrilla*, Cuv.) : Peix semblant a la llagosta, que té moltes cames (Llofriu, Pineda, València).

CABUT, m. *(Anthias sacer*, Bl.): Peix negrós de petites dimensions i de cap molt gros (Vinaroç, València).

CAELLA, f. (València) : V. Mussola pintada.

CALAMAR, CALAMARS, m., *kęlęmá*, *kęlęmás* (Llofriu, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Lluchmajor) : Peix sense escata que té escut com la sípia, i com aquesta es defensa amb tinta. És de color vermellosa i rossenca. Té dues potes que estira i amaga, segons li convé, per proporcionar-se menjar. «Calamar, calamar, pece» Diccionari Valenc.).

CALAMARÍ, m. : Mol·lusc petitot. Cast. *calamarín*.

CALET, m. (València, Archivo, II, 154) : Beut, xopa, ollaca, roncador *(Cantharus vulgaris*, Cuv.).

CALROIG, m. (Marratxí). V. Caproig.

CALUBES, f. pl. : Classe de llisses que tenen el morro molt afuat (Vinaroç). Vid. Caluga.

CALUGA, CALUGUES, f. (Tarragona) *(Mugil labeo*, Cuv. et Valenc.) : Peix de panxa blanca i de morro petit i punxegut. Sinònims : llíssera (Barcelona); llissa-galubet (Menorca).

CAMARÍ, m., *kámęrí* (Costa de Llevant, Tarragona, Balears): Nom del *Carcharias Lamia*, Bp; *Carcharias glaucus*, Agass., del *Carcharias lamia*, Müll. et Henl. i *Carcharias Milberti*, Val. El camarí és roig i blanc, i té el cap igual que un ca de presa i els ulls molt grossos.

El *Carcharias Lamia*, Bp, sosté mortals lluites amb el peix emperador; envesteix les moles de tonyines. És creença que les dents d'aquest peix, penjades al coll de les criatures, faciliten la dentadura. Aquest és conegut per marraco (Barcelona); salproig (Menorca).

El *Carcharias glaucus*. Agass., és conegut també per tiburó (Menorca). El *Carcharias lamia* i Milberti són coneguts també per tauró i tintorera (Tarragona).

CAMARÓ, m., *kęmęrǫ́* : Classe de mol·lusc (Mallorca) : Peix petitet que té dues cames al cap.

CANADA, f., *kęnádę* : Peix semblant al calamar, però molt més llarg. Té uns tres pams o més de llargada (Sant Feliu de Guíxols).

CANARI, m., *kęnári* (Barcelona) *(Crenilabrus Mediterraneus*, CBp). Sinònims : tord (Barcelona, Tarragona); tord roquer (Menorca).

CÀNTARA, f., *kántęrę* (Blanes, Pineda, Barcelona, Menorca, València); *ḳántęrę* (Mallorca) *(Cantharus griseus*, Cuv. et Valenc.; *Cantharus Brama*, Cuv. et Valenc.) : Peix de color blavosa que s'agafa amb xarxa i palangre. N'hi ha que arriben a pesar cinc terces. «Cantara, cubilo pece. Cantarus» (Dicc. valenc.). «It. liura de morruda, cantara, mollera...» (Hist. Poll., I, CXII).

CAPBOU O CAP D'ASE (València): *Cabeza de asno*. Lira, pece *(Trigla milvus*, Bp).

CAPELLÀ, CAPELLANS, m., *ḳępęḷá* (Mallorca); *kępęḷá*, *kępęḷáns* (Pineda, Llofriu, Menorca, València) *(Gadus minutus*, Linn. i *Pleuronectes Citharus*, CBp) :

Peix semblant a la mòllera de color blanca, ulls grossos i cap rodó. És molt fluix i s'aixafa aviat. Sinònims : mòllera (Barcelona, Tarragona); pelaia (Barcelona, Tarragona); rèmol (Menorca). És un peix molt bo perquè els capellans en mengen (Mallorca).

CAPPLÀ, m., *kátplá* : Peix semblant a la llíssera, que té el cap pla, la panxa blanca i l'esquena de color de plom (Mallorca).

CAP-ROIG, m. *(Scorpaena scropha,* Linn.) : Peix vermellós semblant a la rascla, però de més grandària. Té les espines de l'esquena molt verinoses. N'hi ha que pesen de 20 a 30 quintars. (Mallorca, Menorca).

CAPSAMPÉ, m., *katsampé* : Peix llarg amb ratlles grogues i panxa blanca (Mallorca).

CAPSIGRANY, m. (Barcelona) *(Blennius gattorugine,* Lacep. i *Blennius tentacularis,* Brunn.). Sinònims : futarra, bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca). «Capcigrany. Perniblando. Moriceps.» (Dicc. Valencià).

CAPSOC, m. *kápsǫ́k* : Peix semblant al moixó que arriba moltes vegades a tenir les seves dimensions. Se'n diferencia per tenir el cap més aixafat. Diuen que té un gra de sorra dintre el cap (Sant Feliu de Guíxols).

CAPTINYÓS, m., *kátti*ṇ*ǫ́s* (Mallorca) *(Scorpoena ustulata,* Lœwe) : Peix curt, vermell, que pica molt fort. Té tinya al cap (Mallorca, Menorca). Sinònims: escórpora de roquer (Tarragona); not (Menorca).

CAPUTXO, m., *kępúĉu* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Llofriu, València) *(Laeviraja Oxyrhynchus* CBp) : Peix pla, de color rossenca, semblant a l'escrita, però de morro més punxegut. Arriba a pesar 2 quintars i fa de sis a set pams de diàmetre. El seu nom segurament ve de tenir el morro semblant a una caputxa (Sant Felíu de Guíxols).

CARAGOL, m., *kęręgǫ́l* (Mallorca): Mollusc de closca molt dura que té el bessó dintre un forat com un tap morat.

CARAGOL DE SERP, m. : *Helix balearica* (Mallorca).

CARAGOL DE TAP, m. : *Trochus* (Mallorca).

CARAGOL PLA, m. : *Helix homeyeri* (Mallorca).

CARAGOL REIXAT, m. : *Helix moraguesi* (Mallorca).

CARALL DE REI, *kęrái̯ dę ręi̯* : Peix pla, de color vermella i verd, d'uns 20 cm. de llarg (Sant Feliu de Guíxols).

CARAMEL·LO, m. *(Meletta Phalerica,* Moreau). 1. La patoia petita o de cria (Tarragona). Sinònims : amploia, meleta. 2. *(Alausa Pilchardus* Cuv. et Valenc.) : Sardina que es pesca en abundància pels mesos d'abril, maig i juny (Tarragona, Barcelona).

CARDAIRE, m. : *Raia alba, marginata,* Lacep (Tarragona, València).

CARDENAL, m. (Tarragona) *(Trachypterus cristatus,* Bonelli): És una espècie rara.

CARO, m. (Tarragona) *(Chimoera monstruosa,* Linn.). Sinònims : guineu (Torredembarra); ull verd (Costa de Llevant).

CARPA CARASSINA, f. *(Carassius*

vulgaris, Nilsson). Es troba en l'aquàrium i laboratori ictiològic del parc de Barcelona.

CARPA DE BOHÈMIA, f. *(Cyprinus hungaricus*, Heckel).

CARPA DE FRANCÒNIA, f. *(Cyprinus Kollarii*, Heckel i Kner). Amb aquesta espècie s'ha emprès la repoblació piscícola dels estanys i rius de Catalunya. Sinònim : carpa de Turíngia.

CARPA DEL JAPÓ *(Cyprinus*, Hi Goi).

CARPA DE MIRALL *(Cyprinus specularis*, Lacep).

CARPA D'HOLANDA f. *(Cyprinus Carpio*, Linn.).

CASSÓ, m., *kęsǫ́* (Pineda, Tarragona, Eivissa) *(Galeus canis*, Rond.) : Peix semblant a un ca que té molta retirada al tauró. Sinònims : gat (Barcelona); ca marí (Menorca).

CASTANYOLA, f., *kęstęnǫ́lę* (Barcelona, Tarragona); *kęstęnǫ́lę* (Mallorca; València) *(Brama Raii*, Schneid.) : Peix pla, negre, de boca petita. Fa dos pams de llargada i dos d'amplada. És peix de fonera i molt abundant. S'ha de pescar a fons fix d'aigües. Emigra una llarga sèrie d'anyades i retorna després altra vegada. En la seva massa muscular hi viu un tricocéfal en forma de carbassa vinatera, glutinós i de color blanca groga de canari (Gibert).

CASTANYOLETA, f., *kęstęnulętę* (Tarragona) *(Chromis Castanea*, Cuv.). Viu en les cales i ports. Sinònims : cigala (Barcelona); moret (Menorca). «Castanyoleta, melcocha» (Diccionari Valenc.).

CASTANYONS, m. : Classe de peix (Pineda).

CAU, m., *káu* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix semblant a la gerla grossa. És de color negra.

CAVALLA, f., *kęválę* (Tarragona, Eivissa); *kavála* (Vinaroç, València) *(Scomber Colias*, Linn.): Peix sense escata, molt argentat, gairebé blau. Té el llom ramejat d'una línia de color blava-negra.

CAVALLET DE MAR, m. V. Cavall marí.

CAVALL MARÍ, m., *kębál męrí* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Barcelona); *kęvál męrí* (Menorca, Tarragona, (València) *(Hippocampus Guttulatus*, Cuv. i *Hippocampus brevirostris*, Cuv.) : Peix petit que té el perfil del cap i del coll semblant del tot al cavall. Té la pell molt dura, semblant al cocodril. Els cavalls marins són objecte d'especial preocupació per a la gent de mar. Posats sota la gorra o entre els plecs del mocador, els cavalls de mar curen la migranya, les neuràlgies facials i el mal de cap (Tarragona). Sinònim : cavallet de mar (Menorca).

CAVET, m. (València, Archivo, II, 153) *(Trigla aspera*, Vivian.).

CENT EN BOCA (València). V. Aladroc.

CENTURIÓ, m., *sunturiǫ́* (Mallorca) : Peix de panxa blanca, esquena de color de cendra i cua molt llarga.

CIGALA, f., *sigálę* (Barcelona, Balears) *(Chromis castanea*, Cuv.): Peix curt, amb quatre cames i dues mordales. És roig i molt semblant a la cigala de terra.

CINTA, CINTES, f. : Classe de peix (Pineda).

CLAU, m. : Peix semblant a la lluerna. És molt petit.

CLAVELL, m., *klęvęḷ* (Balears) (*Raia marginata*, Müll. et Henl.) : Peix pla, cap llargarut. Sol pesar deu arroves.

«Jesucrist quan feu la cena
va sacrificà un anyell;
i noltros un bon clavell
ja mos lo hem tirat d'esquena.»

Glossa d'En Vivó la primera vegada que es feren *Els dotze apòstols* a Ciutadella (1770).

CLAVELLADA, f., *klębęḷádę* (Costa de Llevant). 1. (*Raia marginata*, Müll. et Henl.) : Peix bastinal de la mateixa color de la bastina. Es pesca amb palangres. Sinònims : escrita blanca (Tarragona); rajada (Barcelona); clavell (Menorca). 2. (*Raia miraletus*, Rond.). Sinònims: escrita vera (Tarragona); rajada vestida (Barcelona); rajada (Menorca). 3. (*Raia radula*, Del.). Sinònims : rajada (Barcelona, Tarragona); rajada peluda (Menorca). 4. (*Raia punctata*, Riss.). Sinònims : escrita, escrita vera (Tarragona); rajada (Barcelona); rajada boca de rosa (Menorca). 5. (*Raia fullonica*, Rond.). Sinònim : rajada (Tarragona, Menorca). 6. (*Raia mosaica*, Lacep.). Sinònims : escrita vera (Tarragona); rajada (Barcelona).

CLAVILLÓ, m., *klębiḷó* (Costa de Llevant) (*Trigla clavillone*, Lacep.) : Peix semblant al gatneu que es menja cuit a la brasa. Sinònims : pelut d'escata (Tarragona); escatós (Goles de l'Ebre).

COLOMIDA, f., *kulumídę* (Barcelona) (*Lichia amia*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : palomida (Tarragona, Menorca); sorell de penya (Menorca).

CONGRE, m., *kóṅgrę* (Tarragona); *kóṅgrę* (València) (*Conger Balearicus*, CBp) : Peix semblant a l'anguila, però més negre. Sinònim : congre serpeter (Tarragona). «Item se ven la l. carnisera del congre fresch setza dines», a. 1361-1365 (BSAL, VII, 119). «Item tota carrega de congre que sia cordada», a. 1399 (Vall de Querol, 352). «Carga de congres, III dines» (Cost. Tortosa, 9-10, 10). «It. la liura de congre fresc I ss. VI drs.» (Hist. Poll., I, CXI.)

CONGRE BLANC, m. (Tarragona) (*Conger vulgaris*, Cuv.). Sinònim : congre de fang (Tarragona).

CONGRE D'ALGUER, m. (Tarragona) (*Conger niger*, Kaup.). Sinònims : congre negre, congre de roquer, congre de forat (Tarragona).

CONGRE DE FANG. V. Congre blanc.

CONGRE DE FORAT. V. Congre d'alguer.

CONGRE DE ROQUER. V. Congre d'alguer.

CONGRE DE SUCRE. V. Congre dolç.

CONGRE DOLÇ, m. (Menorca). 1. (*Conger mystax*, Riss.). Sinònims : congre serpeter (Tarragona); pillet de platja (Menorca). 2. (*Ophidium barbatum*, Linn.). Sinònims : pixota blanca (Tarragona); metge (Costa de Llevant); pamfont (Menorca).

CONGRE NEGRE, m. V. Congre d'alguer.

CONGRE SERPETER, m. (Tarragona). 1. *(Conger balearicus,* Bp). 2. *(Conger mystax,* Riss.) Sinònims : pillet de platja, congre dolç (Menorca). 3. *(Myrus vulgaris,* Kaup). Sinònims: serp (Barcelona, Tarragona); culebra, dorado (Menorca).

CONGRET, m. (Tarragona). *(Leptocephalus Morrissii,* Lacep.). És la cria del congre. Sinònim: flàmula (Menorca). «Congret: sequillo». (Dicc. Valenc.).

CORB (València, Archivo, II, 154), cast. *corbina (Sciœna mubra,* L.).

CORBA, f. (Barcelona, Tarragona) *(Corbina nigra).* Sinònims : corbina (Tarragona); escorbai (Menorca). «It. liura de morruda, cantara, mollera, corba I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXII.).

CORBALL, m., *kurváị* (Tarragona); *kurbáị* (Sant Feliu de Guíxols, Barcelona, Llofriu); *kọrbáḷ* (València) *(Umbrina cirrosa,* Riss.) : Peix negre amb escata i alots. Té l'esquena molt boteruda, d'on li ve el nom probablement. Sinònim : ret, reig (Menorca). «It. liura de corbay, lampresa I ss. VI drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

CORBINA, f. (Tarragona). V. Corba.

CORCOVADA, f. (Tarragona) *(Dentex Synodon,* Riss.) : Espècie rara en les aigües de les nostres costes.

CORN, m., *kọ́rn* (Mallorca) : Marisc gros en forma de caragol, de color blanca i morada, amb bessó a dins.

CORNAÏLLA (València, Archivo, II, 154) cast. *corundilla, martillo de mar, pez martillo (Sphyrna zygoena,* Raf.).

CORNET, m. : Marisc semblant al corn, però més petit (Mallorca).

CORNUDA, f. (Menorca) *(Zigaena malleus,* Valenc.). Sinònims : llunada (Barcelona, Tarragona, Menorca); guàrdia civil (Tarragona).

CORRETJA, f. (València, Archivo, II, 154); cast. *raya estrellada* o *vaca (Loeviraja oxyhynchus,* Bp).

COTXERO, m. (València, Archivo, II, 154); cast. *tuerto (Coricus rostratus,* Valenc.).

CRANC, m. : Crustaci semblant a la llagosta. Hi ha crancs de diferents classes: CRANC BLANC, CRANC DE RIU, CRANC JUEU, CRANC PELUT (té pèl damunt la closca), CRANC SABATER. — «Un cranc se maravella del agro, perque no pescaua enaxi com pescar solia» (Felix, I, 203).

CRANQUES, f. pl. *(Maia squinado)*: Crustaci rodó amb sis cames i dues mordales. Té la closca molt dura (Mallorca, Vinaroç).

CRIA, f., *kríẹ* : Nom collectiu per a assenyalar el peix petit de tota mena. Es pesca a grans quantitats amb l'art (Blanes).

CUC, m. : Peix blanc i pla. Solament té l'espina del mig. Sembla un cuc de terra.

CUCA SERP, f., *kúkẹ sẹ́rp* (Barcelona) *(Sphagebranchus imberbis,* Delaroche). Sinònim : serp de mar (Tarragona, Menorca).

CUC DE GLEVA, m. (Tarragona) *(Ammocoetes branchialis,* Linn.) : Larva que es troba a les platges formant bolics damunt l'alga. Sinònim : clapissar (Tarragona).

CULEBRA, f. (Menorca) *(Myrus vulgaris,* Kaup.). Sinònims :

serp, congre serpeter (Barcelona, Tarragona); dorado (Menorca).

CULEBRA DE LA MAR, f. (Menorca) (*Ophisurus serpens*, Lacep.). Sinònim : serp de mar (Barcelona, Tarragona).

CULLERETA (Canal d'Urgell, Pineda) (*Cottus gobio*, Linn.). Espècie nova a Catalunya.

CULLEROT D'AIGUA : Garapito (Dicc. Valenc.).

D

DÀTIL, m., *dátil* : Marisc de forma igual a la del dàtil de terra de color fosca. Té el bessó a dins (Mallorca, Menorca).

DAURADA XINA, f. : Peixos vermells i daurats que es crien a l'aigua dolça. No són bons per a menjar (Cat.).

DAURAT, m., *dẹurát* (Mallorca); *durádu* (Tarragona, Pineda); *dẹurádẹ* (Marratxí); 1. (*Coriphoena hippurus*, Riss.) : Peix de color de canari, pla i llargarut. Té poca espina. Sinònim : llampuga (Menorca). 2. (*Myrus vulgaris*, Kaup.). Sinònims : congre serpeter, serp (Barcelona, Tarragona); culebra (Menorca).

DELFÍ, m., *dẹufí* (Mallorca); *dufí* (Pineda) : Peix llarg, de cap llarg amb la cua girada. És de color plomosa; té la panxa blanca. «It. liura de delfi I ss. II drs.», a. 1361 (Hist. Poll., I, CXII).

DENTÓ, m. (Menorca) (*Anthias sacer*, Bloch.). Sinònims : reixet (Barcelona); somera (Costa de Llevant).

DÉNTOL, m., *dẹntul* (Barcelona, Pineda, Blanes); *dẹntol* (Mallorca, Eivissa); *dẹntol* (Vinaroç, València) (*Dentex vulgaris*, Cuv.) : Peix pla, blanc, amb ratlles grogues a l'esquena. És semblant al llobarro. «Del anfos, del corbay, del reig, del dentoll, del congre e de tot peix semblant» (Bans dels anys 1372 al 1378, fol. 118 v.) (Arxiu municipal de Barcelona). «Gentil dentol bullit» (BSAL, VIII, 118). «Item se ven la l. carnisera del paguer y dentol», a. 1361-1365 (BSAL, VII, 120). «It. liura de paguer e dentol I ss. VIII drs.», a. 1361 (Hist. Poll., I, CXII).

DOBLADA, f. (València). V. Vidriada.

DONZELLA, f., *dunzẹlẹ* (Barcelona, Menorca, Tarragona); *donzẹlẹ* (Mallorca); *donsẹla* (Vinaroç, València); (*Julis Giofredi*, CBp). 1. Peix roquer, vermell, menut. La femella és vermellosa i el mascle blavós. Passa l'hivern sota l'arena. Sinònims : senyoreta (Barcelona, Costa de Llevant); güiula (Costa de Llevant). 2. *Julis festiva*, Valenc.). Sinònims: senyoreta, güiula (Costa de Llevant). «Item se ven la l. carnisera dels sparrayons doncellas y torts», a. 1361-1365 (BSAL, VII, 120). «It liura desparayons donzells torts I ss. I drs.», a. 1361 (Hist. Poll., I, CXI).

DORMILEGA, f., *durmilẹgẹ* (Tarragona) (*Blennius palmicornis*, C. V.). Sinònims : capsigrany, llepissós (Barcelona); futarra, bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca).

DORMILEGA DE CAP-ROIG (Tarra-

gona) *(Blennius Erythrocephalus*, Riss.). Sinònims : capsigrany (Barcelona); futarra, bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca).

DORMILEGA DE FANG (Tarragona) *(Blennius gattorugine*, Lacep.). Sinònims : capsigrany (Barcelona); futarra, bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca).

DORMILEGA DE ROCA, f. (Tarragona) *(Blennius Sphinx*, Valenc.).

DORMILEGA PETITA. V. Dormilega de roca.

DORMILEGA ROJA. V. Dormilega de fang.

DOT, m. (Barcelona, València) *(Polyprion cernium*, Valenc.). Sinònims : rascàs (Tarragona); pàmpol rascàs (Tarragona, Menorca).

DRAGÓ, m. (Menorca) 1. *(Trachinus draco*). 2. *(Calliomynus dracunculus*, Lacep.). Sinònim: guineu vermella (Tarragona).

E

EMPERADOR, m., *ẹmpẹrẹdọ́* (Pineda, Tarragona, Menorca, Mallorca, València). 1. *(Xiphias gladius*, Linn.) : Peix gros de color de cendra. Té una espasa al morro de dalt. Arriba a pesar 82 qg. Sinònim : peix espasa (Tarragona, Menorca). 2. *(Pristis antiquorum*, Latham). Aquest peix entaula feréstegues lluites amb altres espècies (Tarragona). «Item se ven la liura carnisera del emperador», a. 1361-1365 (BSAL, VII, 119).

ENCLOTXA, f., *ẹnklọ́ẹ́ẹ* (Mallorca): Una espècie de marisc. Cast. *almeja*.

ENFÚ, m. (Menorca) *(Ammodytes cicerellus*, Rafin.). Sinònims: sonso, trencavits (Barcelona).

ENROCADOR, m. : Peix de roca petit semblant a l'espadar. Diuen que en embocar l'esquer enroca l'ham (Sant Feliu de Guíxols).

ERMITÀ, m., *ẹrmitá* : Caragol gros que té les cames i ales en el bessó (Mallorca).

ESCÀLUM, m. (Menorca) *(Aulopus filamentosus*, CBp). Sinònims : lluert (Torredembarra), saltamurades, serpentí (Menorca).

ESCANYAVELLES, f. : Peix petit, de color fosca, amb moltes espines (Eivissa).

ESCAT, m., *ẹskát* (Tarragona); (Eivissa); *ẹskát* (Mallorca); *ẹskát* (València). 1. *(Squatina angelus*, Riss.) : Peix de bastina que té el cos de rajada i per la cua sembla un gató. Té les ales vora el cap i la color de canari. Sinònim : àngel (Tarragona, Barcelona, Costa de Llevant). 2. *Squatina oculata*, Bp. (Tarragona). Sinònim: escat veixigal (Menorca). «Lo escat es de setze sous lo quarter y el mitjanser al de vuit sous lo quarter», a. 1728 (BSAL, 1890, 267).

ESCAT BORD (Formentera).

ESCAT BOVIÀ (Formentera). «Escat bobiá, lo quarter 24 s. pesada», a. 1728 (BSAL, 1890, 267).

ESCATÓ, m. : Peix de pell molt dura i rasposa. Quan és seca serveix per a rascar i afinar la fusta. «Té pell d'escató» : es diu de la persona que té el cutis bast (Vinaroç).

ESCATÓS, m. (Goles de l'Ebre) *(Trigla cavillone*, Lacep.). Sinònims : pelut d'escata (Tarragona); clavilló (Costa de Llevant). V. Escató.

ESCAT VEIXIGAL, m. (Menorca, Eivissa) *(Squatina oculata*, Bp). És una espècie bastant rara. Sinònims : escat, àngel (Tarragona).

ESCOLÀ, m., *ęskulá* (Barcelona, Tarragona) *(Lota elongata*, Riss.). Peix de fonera.

ESCORBALL, m. *kurbáị* (Blanes); *ęskọrbáị* (Mallorca); *ęskurbáị* (Menorca) *(Corvina nigra)*: Peix ample, de color negra i cap pla. S'agafa amb ham i amb xarxa durant els mesos de maig i juny. «En temps de cireres s'agafa s'escorball»; «Temps de cireres, temps d'escorballs» (Migjorn Gran).

ESCORÇANA, f., *ęskọrsánę* (Menorca); *askursána* (Vinaroç). 1. *(Trygon pastinaca)* : Peix de bastina semblant a la rajada, de color verdosa, amb una punta de picada verinosa a la cua. Es pesca amb fitora. 2. *(Trygon violacea*, Riss.). Sinònims : totana, totina (Tarragona, Goles de l'Ebre). 3. *(Trygon vulgaris*, Riss.). Sinònims : totana, totina (Goles d'Ebre, Tarragona); escorçó (Barcelona); ferrassa (Menorca).

ESCORÇANA FERRASSA (Migjorn Gran) *(Trygon vulgaris)*.

ESCORÇÓ, m. (Barcelona; Eivissa) *(Trygon vulgaris*, Riss.). Sinònims : totana, totina (Tarragona, Goles d'Ebre); milà (Tarragona); escorçana, ferrassa (Menorca).

ESCÓRPORA, f., *ęskọ́rprę* (Llofriu, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Menorca, Eivissa); *ęskọ́rpęrę* (Mallorca); *ęskọrpę́na*, *ęskọ́rpa* (València) *(Scorpaena scropha*, Linn.) : Peix rodó, de cap gros i de color vermella. Té moltes espines verinoses damunt el cap i l'esquena. Sinònims : escórpora dels bruts, escórpora de fang (Tarragona, Sant Feliu de Guíxols); polla (Barcelona); rascle (Mahó, Fornells); cap-roig (Menorca). «It. la liura de pagells, aranyes, escorpre II ss.» (Hist. Poll., I, CXI).

ESCÓRPORA DE FANG. V. Escórpora.

ESCÓRPORA DELS BRUTS. V. Escórpora.

ESCÓRPORA DE ROQUER (Tarragona, Barcelona). 1. *(Scorpaena porcus*, Linn.). 2. *(Scorpoena ustulata*, Lœwe). Les picades de les escórpores són molt dolentes. Amb la fosca i els corrents de llevant són més verinoses.

ESCÓRPORA GROGA, f. (Tarragona) *(Scorpaena lutea*, Riss.).

ESCRITA, f. *ęskrítę* (Llofriu, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Tarragona); *eskrita* (València). *(Raia punctata*, Riss.). 2. *(Raia asterias*, Rond.) : Peix de bastina. És pla i té la pell plena de variats traçats. Té també uns botons per tota l'esquena, corresponent una espina a cada botó. Arriben a pesar un quintar «Escrita» : peix (València, 1324). Sinònims : escrita vera (Tarragona); rajada (Barcelona); clavellada (Costa de Llevant); rajada boca de rosa (Menorca).

ESCRITA BLANCA, f. (Tarragona)

(Raia marginata, Müll. et Henl.) : Varietat de l'escrita. Sinònims : rajada (Barcelona); clavellada (Costa de Llevant); clavell (Menorca).

ESCRITA VERA, f. (Tarragona). 1. *(Raia miraletus,* Rond.). Sinònims : rajada vestideta (Barcelona); rajada (Menorca); clavellada (Costa de Llevant). 2. *(Raia quadrimaculata,* Riss.). Sinònim : rajada de taques (Barcelona). 3. *(Raia punctata,* Riss.). Sinònims : rajada (Barcelona); rajada boca de rosa (Menorca); clavellada (Costa de Llevant). 4. *(Raia mosaica,* Lacep.). Sinònims : rajada (Barcelona); clavellada (Costa de Llevant).

ESPARRALL, m., *ęspęrāḷ* (Tarragona); *ęspęrāḷ* (Barcelona, Costa de Llevant, Mallorca, Menorca, Eivissa) *(Sargus annularis,* Geof. St. Hil.) : Peix pla, petit, de color blanca. Té moltes espines damunt l'esquena. Es pesca tot l'any. Sinònims: pinta (Tarragona), notari (Mallorca).

ESPARRALLÓ, m., *ęspęrāḷó* (Tarragona, València) *(Sargus annularis,* Geof. St. Hil.) : Nom que es dóna a l'esparrall. «It. liura desparayons, donzells, torts I ss. I drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

ESPASENCS, m. pl. : El peix aranya quan és gros (Blanes).

ESPET, m., *ęspęt* (Tarragona, Costa de Llevant, Eivissa); *ęspęt* (Mallorca, Menorca) *aspęt* (Vinaroç, València) *(Sphyraena Spet,* Lacep.) : Peix pla, blavós, de morro llarg i ulls petits. Té una espasa molt petita. S'assembla a l'emperador. «It. liura despet I ss. VI drs.» (Hist. Poll., I, CXI). «Los bonítols, espets, palomides, verderols, molls», a. 1655 (BSAL, 1890, 267).

ESPURSIM, m. : Peix semblant a l'escrita o rajada (Llofriu).

ESTEL, m., *ęstęḷ* : Marisc, vermell semblant a un estel (Mallorca).

ESTURIÓ, m. (Cap de Creus, Llofriu, Tarragona, Goles d'Ebre, Vinaroç, València, Eivissa) *(Acipenser Sturio,* Linn.). És un peix exquisit, amb els ovaris del qual es prepara el caviar «E si li trobats truytes e esturio e altres viandes delicades, lexats lo defora» (Legend., I, 267). «... deturi lo jorn de St. Llorens en Tortosa per a menjar sturions de la qual cosa aqui faylla», a. 1408 (Rev. Cienc. Hist., I, 247).

F

FABIOL, m. : Peix xaparrot i ample (Vinaroç).

FADRÍ, m. : Peix roquer, irisat, de ratlles fines travesseres, que no es confon amb la donzella, que és més prima i té les ratlles de cap a cua (Lluchmajor).

FAIXA, f. (Tarragona) *(Trachypterus leiopterus,* Günth) : Espècie rara.

FARDATXO, m. (València, Archivo, II, 154); cast. *dragón marino (Callyonimus dracunculus,* Linn.).

FARDET, m. : Peix molt rodó. És molt bo (Vinaroç).

FARTET, m. (València, Archivo, II, 154) *(Lebias ibera,* Bp).

FERRAPEDRES, m. (Menorca) *(Callyonymus maculatus,* Rafin.). Sinònims : guineu (Tarragona); pau (Barcelona).

FERRASSA, f. (Mallorca, Menorca) *(Trygon vulgaris,* Riss.) : Peix pla, de cap rodó. Damunt la cua té una espina. Sinònims: totana, totina (Tarragona, Goles de l'Ebre); milà (Tarragona); escorçó (Barcelona); escorçana (Menorca).

FERRATIMÓ, m. (Menorca) *(Petromyzon marinus,* Linn.). Sinònims : llampresa de mar (Barcelona, Tarragona), xuclador (Menorca).

FILL DE MORENA MANSA (Menorca); *(Fierasfer imberbis,* CBp). Sinònims : pixota de llanguet, pixota de carall de Jan (Tarragona).

FLÀMULA (Menorca). 1. *(Cepola rubescens,* Linn.). Sinònims: pixota vermella, lligacames (Tarragona); veta (Barcelona); làtigo (Costa de Llevant). 2. *(Leptocephalus morrisii,* Lacep.). Sinònim : congret (Tarragona).

FLEUMA, f., *flḗumę* (Mallorca, Menorca) *(Trachypterus Falx,* Cuv. et Valenc.) : Peix llarg, vermell, d'ulls grossos. Té poca espina. No és bo per a menjar.

FURA, f. (Tarragona). 1. *(Motella tricirrata,* Günth). 2. *Ophidium barbatum,* Linn. (València, Archivo, II, 154).

FURA BLANCA (Tarragona) *(Motella maculata,* Costa). Sinònims : pelaió (Barcelona); guineu (Costa de Llevant); mòllera borda (Menorca).

FURA NEGRA, f. *(Motella fusca,* CBp). Sinònims : pelaió (Barcelona), guineu (Costa de Llevant), mòllera anglesa (Menorca).

FUTARRA, f. (Costa de Llevant). 1. *(Blennius gattorugine,* Lacep.). Sinònims : dormilega roja o de fang (Tarragona); capsigrany (Barcelona); bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca). 2. *(Blennius tentacularis,* Brunn.). Sinònims: dormilega (Tarragona); capsigrany (Barcelona); bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca). 3. *(Blennius ocellaris,* Linn.). Sinònims : dormilega (Tarragona); capsigrany, ase mossegaire (Barcelona); bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca). 4. *(Blennius Erythrocephalus,* Riss.). Sinònims: dormilega de cap-roig (Tarragona); capsigrany (Barcelona); bavosa (Costa de Llevant); rabosa (Menorca).

G

GALERA, GALERES, f., *gęlḗrę* (Blanes); *gálęrę* (Mallorca) : Espècie de llagostí, amb la cua com la llagosta, la boca petita i el cap pla. Aquest peix es pesca al bou (Vinaroç).

GALTA ROIG, m. (Tarragona, Vinaroç, Menorca) *(Mugil auratus,* Riss.). Sinònim : llíssera (Barcelona). Té més greix que els altres peixos.

GALL, m., *gáḷ* (Costa de Llevant, Tarragona, Balears, València). 1. *(Zeus faber,* Linn.) : Peix de color rossenca, amb dos alots. Té uns 60 cm. de llargada. És creença que en les espines del cap hi porta totes les eines d'un terrassà (Sant Feliu de Guíxols). Diuen que inclou tots els martiris que sofrí Jesucrist Nostre Senyor : que les seves espines són aquelles amb les

quals es féu la corona; té els tres claus, etc. (Migjorn Gran). Aquest peix té una taca negra al cap (Blanes). 2. *(Zeus pungio*, Cuv. et Valenc.). «It. liura del guayl I ss. VIII drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

GALL DE SANT PERE, m. *(Zeus faber*, Linn.). Sinònim : gall (Barcelona, Tarragona).

GALLERBO, m. (Menorca) *(Blennius pavo*, Riss.). Sinònims: dormilega (Tarragona); capsigrany (Barcelona); futarra, bavosa (Costa de Llevant).

GALLET, m. (Barcelona); *(Capros aper*, Lacep.). Sinònim : xavo (Tarragona).

GALLETA, f. (València, Archivo, II, 155). Cast. *acedia (Microchirus luteus*, Bp).

GALLIMÓ, m. (Tarragona) *(Scomber pneumatophorus*, Delaroche).

GALLINA, GALLINES, f., *gęlínę* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix rodó, d'escata i alots. Té el cap semblant a l'escórpora. És de color vermella.

GALLINETA, *gęlinętę* (Mallorca, Eivissa, Menorca, València); 1. *(Trigla pini*, Bloch.) : Peix rodó, vermellós, que té dos alarons devora el cap. Sinònim : lluerna pogona (Barcelona). 2. *Trigla cuculus*.

GAMBA, f. *gámbę (Palaemon Cragnon*, etc.) : Nom genèric que els pescadors donen a una espècie de crustacis semblants als llagostins, abundosos pels bassals de les roques, alguers, etcètera. Són de color de plom, tenen dues banyes al cap i deu cames (Balears, Empordà).

GARNEU, GARNEUS, m., *gęrnęu*, *gęrnęus* (Sant Feliu de Guíxols, Barcelona); *gęręuęu* (Blanes, Pineda). *(Trigla Lyra*, Lacep.) : Peix semblant al roger. Fa uns 60 cm. de llarg i té, de banda a banda del cap, dues banyes d'espina. Sinònims : gatneu (Tarragona); ase (Menorca).

GAROINES, m. pl. : Marisc semblant a la castanya, amb la closca plena d'espines (Llofriu).

GAT, m., *gát* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Vinaroç, València, Balears). 1. *(Scyllium catulus*, Cuv.) : Peix estrany, sense escata, de color grisa, que arriba a uns 50 cm. de llargada. El pesquen les *parelles*. És poc estimat. Per pelar-lo s'ha d'esqueixar *a bot* estirant la pell per la cua. Sinònims : gat ver (Goles de l'Ebre); gató (Menorca). 2. *(Galeus canis*, Rond.) (Barcelona). Sinònims : cassó (Tarragona); camarí (Menorca).

GATET, m. (València). V. Gat.

GATNEU (Tarragona). V. Garneu.

GATNEU FUTAIRE, m. (Tarragona) : Nom que es dóna a la cria del *Trigla Lyra*, Lacep.

GATÓ, m., *gętó* (Mallorca), *gętó* (Menorca) *(Scyllium canicula*, Cuv.) : Peix llarg de panxa blanca i esquena cendrosa. Té un alaró a la panxa i a cada costat.

GATVAIRE, m., *gátváirę* (Balears, Tarragona); *gátbáirę* (Blanes, Sant Feliu de Guíxols) *(Scyllium catulus*, Cuv.) : Peix de bastina semblant al gat. Tampoc té escata. És de color cendrosa. Té un alaró a la panxa. Es pesca al bou i amb palangre.

GAT VER (Goles de l'Ebre). V. Gat.

GECLET, m. (Eivissa) : Peix petit, de color blava, molt bo per a menjar.

GERLA, GERLES, f., *jérlę* (Sant Feliu de Guíxols, Eivissa): Peix semblant a la boga. És blanquinós amb vies daurades. «It. liura de bogues, jerret, boga raueyl, xucles, jerles x drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

GOLFÀS, m. (València, Archivo, II, 155) *(Engraulis meletta*, Cuv.).

GERNA (Menorca) *(Cerna sicana*, Doderl.) : Peix semblant a l'anfós i al nero, de color grisa vermellosa. Té la cua recta o quadrada, i l'extremitat de les ales ribetejada de blanc.

GERNERA, f. (Menorca). V. Gerna.

GERRET, m., *jęrę̄ę̄t* (Tarragona, Menorca, Barcelona, València). 1. *(Smaris vulgaris*, Cuv. et Valenc.) : Peix menut, vermellós, semblant a la xucla. És molt petit. 2. *(Smaris Alcedo*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : mata-soldats (Barcelona); gerret mascle (Menorca). 3. *(Smaris Maurii*, CBp) (Tarragona). Sinònim : gerret de Sant Pere (Menorca). 4. *(Smaris Chryselis*, Cuv. et Valenc.) (Tarragona). Sinònim : xucla blanca (Barcelona). 5. *(Smaris insidiator*, Cuv. et Valenc.) (Tarragona). Sinònim : gerret anglès (Menorca). «It. liura de bogues, jerret, boga raueyl, xucles jerles x drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

GERRET ANGLÈS (Menorca). Vegi's Gerrets.

GERRET DE SANT PERE (Menorca). V. Gerret, 3.

GERRET MASCLE (Menorca). Vegi's Gerret, 2.

GETLERA, f. (Mallorca) : Nom de peix. V. Gerna.

GÒBIT D'ALGA (Costa de Llevant) *(Gobius Jozo*, Linn.). Sinònims : ruc d'alga (Tarragona); burro (Barcelona); cabot d'alga (Menorca).

GÒBIT DE ROCA, m. (Costa de Llevant) *(Gobius guttatus*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : ruc de roca (Tarragona); cabot de roca (Menorca).

GOLFÀS, m. (Tarragona) : Nom amb què és conegut el peix petit o cria de la tonyina *(Thynnus thynnus*, Günth.).

GOLFES : «Pescado semejante a la saboga, pero de mejor calidad y mayor» (Dicc. Valenc.).

GÒMBIT, GÒMBITS, m., *gǫ́mbit*, *gǫ́mbits* (Sant Feliu de Guíxols); *gǫ́b̄it* (Pineda). 1. *(Gobius longiradiatus*, CBp) : Peix semblant a l'escórpora. Té el cap gros. N'hi ha de color negra i de color rossa. Té de 20 a 30 cm. de llarg i arriba a pesar 10 arroves. Sinònims : ruc (Tarragona); burro (Barcelona); cabot mucós (Menorca). 2. *(Gobius cruentatus*, Gml., Costa de Llevant). Sinònims : ruc (Tarragona); burro (Barcelona); cabot inglès (Menorca). 3. *(Gobius minutus*, Cuv. et Valenc., Costa de Llevant). Sinònims : ruc (Tarragona); cabot (Menorca).

GRATASOLDATS : Nom que es dóna a la gerla (Eivissa).

GRESOL, m. : Peix de bastina, pla, amb tres rotllos vermells pels costats (Mallorca).

GRIMAL, m. : Peix semblant a la llagosta, amb rotllos negres i mordasses molt grosses (Mallorca).

GRIMALT (Mallorca) : Nom de peix.

GRIPAU, m. (Barcelona, Pineda) (*Ctenolabrus rupestris*, Cuv. et Valenc.) : Espècie rara.

GRIVA, f., *grívę* (Barcelona, Eivissa). 1. (*Labrus limbatus*, Cuv. et Valenc.). 2. *Labrus merula*, Linn. (València). 3. (*Labrus viridis*, Linn.).

GRÍVIA, f., *grívię* (Tarragona, Mallorca, Menorca). 1. (*Labrus festivus*, Riss.) : Peix llarg amb boca també llarga, de la família dels tords. És verdós, amb ratlles transversals vermelles. 2. (*Labrus luscus*, Linn.). Sinònim : massot (Menorca). 3. (*Labrus viridis*, Linn.). Sinònim : massot (Menorca). 4. (*Labrus vereus*, Riss.). 5. (*Labrus quadrimaculatus*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : tord blanc (Barcelona); bastenaga (Menorca).

GRIVIETA, f., *griviętę* (Tarragona) (*Coricus rostratus*, Nordmann). Sinònims : donzelleta (Barcelona); petarc (Costa de Llevant); trugeta (Menorca).

GUÀRDIA CIVIL, m. (Tarragona, Barcelona, Eivissa) (*Zigaena malleus*, Valenc.) : Peix que té un cap semblant a un tricorni.

GUERXA, f. (Costa de Llevant) (*Alosa vulgaris*, Troschel). Sinònims : alatxa (Tarragona); saboga (Tarragona, Riberes de l'Ebre). 2. (*Alosa finta*, Marcotte). Sinònims : alatxa (Tarragona); saboga (Barcelona, Riberes de l'Ebre); alosa (Barcelona).

GUILLA, f., *gílę* : Peix semblant al noi, però més curt. És de color negra i rossa, i llefiscós (Sant Feliu de Guíxols). Vegi's Guineu.

GUINEU, f. (Torredembarra). 1. (*Chimoera monstruosa*, Linn.). Sinònims : caro (Tarragona) ullverd (Costa de Llevant). 2. (*Callionymus maculatus*, Rafin.) (Tarragona). Sinònims : pau (Barcelona); ferrapedres (Menorca). 3. (*Callionymus dracunculus*, CBp) (Tarragona). 4. (*Callionymus Belenus*, CBp) (Tarragona). Sinònims : pau (Barcelona); cabot en banyes (Menorca). 5. (*Motella maculata*, Costa) (Costa de Llevant). Sinònims: fura blanca (Tarragona); pelaió (Barcelona); mòllera borda (Menorca). 6. (*Motella fusca*, CBp) (Costa de Llevant). Sinònims : fura negra (Tarragona); pelaió (Barcelona), mòllera anglesa (Menorca).

GUINEU VERMELLA, f., *ginęu bęrmęię* (Pineda), *vęrmęlę* (Tarragona), *vęrmęię* (Menorca) (*Callionymus lyra*, Linn.). Sinònim : dragó (Menorca).

GUITARRA, f., *gitárę* : Peix pla, morat, amb un rotllo negre a cada costat. Cast. *testudo*.

GÜIULA, f., *gúiulę* (Costa de Llevant). 1. (*Julis Giofredi*, CBp) Sinònims : donzella (Barcelona, Tarragona, Menorca); senyoreta (Barcelona, Costa de Llevant). 2. (*Julis festiva*, Valenc.). Sinònims : donzella (Tarragona, Menorca), senyoreta (Costa de Llevant).

GULLA, f., *gúię* (Mallorca) : Nom de peix.

GULLAT, m., *guiat* (Blanes) : Peix semblant al gat de mar, però més gros. És de color negra. Es ven a talls rodons. És peix de palangre.

GUTXO, m., *gúęu* (Tarragona)

(Centroscymnus coelolepis, Bocag. et Capel.). Sinònim : porc marí (Tarragona).

I

INFLACONYS, m., *ínflękǫ́ns* (Sant Feliu de Guíxols) *(Serranus hepatus*, CBp) : Peix gros com la mà i vermellenc. Té escata i alots. Sinònims : serra (Barcelona), vaca serrana (Menorca).

J

JOELL, m. *(Atherina hepsetus*, Linn.) : Sinònims : peix sense sang (Tarragona), xanguet, xasclet (Barcelona), serclet (Menorca).

JONQUETÍ, m. (Menorca) *(Alausa Pilchardus*, Cuv. et Valenc.) : Nom vulgar de la sardina de cria. Abunda molt pels mesos d'abril, maig i juny.

JONQUILLO, m., *joṅkíḷǫ* : Nom de la sardina de cria. Abunda molt. És blanc, molt petit i té els ulls negres. D'un infant deixondit es diu que «té més ulls que un cove de jonquillo» (Lluchmajor).

JURIOLA, f., *juriǫ́lę* (Sant Felui de Guíxols, Blanes, Pineda, Tarragona, Mallorca, Menorca, Eivissa); *juriǫ́la* (Vinaroç) *(Trigla corax*, CBp) : Peix rodó semblant al roger, de colors variades : verdes, blaves, negres i vermelles. Sinònim: lluerna (Barcelona).

JURIOLA BRIADA : La juriola que té bries o ratlles de color (Sant Feliu de Guíxols).

JURIOLA DE CRIA (Tarragona, València) *(Trigla poeciloptera*, Valenc.). Sinònim : oriola (Menorca).

JURIOLA VERMELLA : La juriola de color vermella (Sant Feliu de Guíxols).

JURIOLA VOLADORA, f. (Costa de Llevant) *(Dactylopterus volitans*, CBp). Sinònims : xoriguer (Tarragona, Barcelona), marmota (Barcelona), xoric volador (Menorca).

L

LAMPRESA DE MAR (Barcelona, Tarragona). V. Llampresa.

LÀTIGO, m., *látigu* (Costa de Llevant, València) *(Cepolla rubescens*, Linn.). Sinònims : xurriaques (Pineda), pixota vermella, lligacames (Tarragona), veta (Barcelona), flàmula (Menorca).

LATRIA, f. (Tarragona) *(Sardinella aurita*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : sardina, alatxa (Tarragona), (Barcelona, Menorca); alatxa pixota (Menorca).

LEIXA, f., *ḷę́ęę* (Costa de Llevant) *(Lichia vadigo*, Cuv. et Valenc.) : Es pesca amb palangre. Sinònim : leixola (Tarragona).

LEIXOLA, f. (Tarragona). V. Leixa.

LL

LLAGOSTA, f., *ḷęgǫ́stę* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, València, Balears) : Peix de closca dura, color rogenca, amb dues banyes i quatre cames. «It. tot hom qui compra legosta grossa pach de ajuda

II drs. It. tot hom qui comprara legosta poqua pach de ajuda I dr.» (Hist. Poll., I, CXII).

LLAGOSTÍ, LLAGOSTINS, m. : Peix que es pesca amb xarxa molt fina en lluna plena, perquè en les altres fases de la lluna està molt flac.

LLAMANTO, m. : Nom de peix (Pineda).

LLAMBREGA, f. (Barcelona, València) *(Crenilabrus melanocercus*, Riss.). Sinònim : tord (Barcelona, Tarragona).

LLAMPRESA, f., *lęmprézę* (Pineda) *(Petromyzon marinus*, Linn.). Sinònims : llampresa de mar (Barcelona, Tarragona), ferratimó, xuclador (Menorca). «It. liura de corbay lampresa I ss. VI drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

LLAMPERSA DE RIU (Cat.): *(Petromyzon fluviatilis*, Linn.).

LLAMPRESA MARINA O PETITA (Tarragona) *(Petromyzon Planeri*, Marcotte).

LLAMPUGA, f., *lęmpúgę* (Pineda, Tarragona, Mallorca, Menorca, València). 1. *(Lampris guttatus*, Retzius) : Peix pla de color de canari. 2. *(Coryphoena hippurus*, Riss.). Peix de color blavosa que cerca l'ombra. Es pesca amb boies de suro. Es rodegen les boies amb el rest (corda) i s'agafen boies i llampugues. Sinònim : dorado (Tarragona). «It. liura de oblades e sanut e lampuda I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

LLAVIÓ, m. (Costa de Llevant) *(Crenilabrus pavo*, CBp): Sinònims : tord (Barcelona, Tarragona); saig (Costa de Llevant).

LLEBENASSA, f., *lębęnásę* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix semblant a la gerla. És rossenc de sota i presenta ratlles en el llom. És peix de mole. Els que formen la llebenassa adopten les línies generals d'un paller.

LLEGÜINA, f. (València, Archivo, II, 155) *(Lenciscus Arcasii*, Steind.).

LLENGUA DE BACALLÀ, f. (Tarragona) *(Lota molva*, CBp).

LLENGUA DE SANT PAU (Menorca) *(Solea oculata*, Willugh): Peix que presenta set taques negres, arrodonides, voltades de punts grocs. Sinònims : llenguado, pelai petit (Tarragona).

LLENGUADO, m., *lęńgwádu* (Llofriu, Blanes, Pineda), *lęńgwádǫ* (Mallorca, València). 1. *(Solea vulgaris*, Gottsche) : Peix molt llargarut i pla. Es pesca amb palangre i a la vaca. Sinònim : pelai petit (Barcelona, Tarragona). 2. *(Solea Lascaris*, CBp). Sinònim : pelai petit (Barcelona, Tarragona, Menorca). 3. *(Solea Kleinii*, CBp). Sinònim : pelai petit (Barcelona, Tarragona, Menorca). 4. *(Solea oculata*, Willugh.) Sinònims : pelai petit (Tarragona), llengua de Sant Pau (Menorca). 5. *(Microchirus luteus*, CBp). Sinònim : pelai petit (Barcelona, Tarragona).

LLIMA, f. : Peix de forma arrodonida, semblant a la llimona. És de color verdosa fosca. Es menja obrint-li la closca (Vinaroç).

LLISSA, f., *lísę* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Balears), *lísa* (Vinaroç, València) *(Mugil cephalus*, Cuv. et Valenc.) : Peix brut que menja

tot el que troba. Viu en els rius, ports i mar. S'agafa amb nanses. A la mar va a moles. «Tenir es cap de llissa o buit com una llissa» (Migjorn Gran). Sinònims : llissa llobarra (Tarragona), lliissera llobarra (Barcelona), taverner (Menorca). «It. liura de liça de mar II ss.» (Hist. Poll., I, CXII).

LLISSA AGUT (Menorca) *(Mugil capito*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : capçut, llissa de roquer (Tarragona), lliissera (Barcelona), llissa cap pla (Menorca).

LLISSA CAP PLA (Menorca). Vegi's Llissa agut.

LLISSA DE ROQUER (Tarragona). V. Llissa agut.

LLISSA GALUBET (Menorca) *(Mugil labeo*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : caluga (Tarragona), lliissera (Barcelona).

LLISSA LLOBARRERA (Tarragona). V. Llissa.

LLISSA VERA (Tarragona, Menorca) *(Mugil Chelo*, Cuv.). Sinònim : lliissera (Barcelona).

LLÍSSERA, f., *lísęrę* (Blanes, Barcelona, Eivissa). 1. *(Mugil auratus*, Riss.) : Peix blanquinós, rodó, que arriba a pesar dues terces. Sinònim : galtaroig (Tarragona, Menorca). 2. *(Mugil capito*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : capçut, llissa de roquer (Tarragona), llissa agut, llissa cap pla (Menorca). 3. *(Mugil labeo*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : caluga (Tarragona), llissa galubet (Menorca). 4. *(Mugil Chelo*, Cuv.). Sinònim : llissa vera (Tarragona, Menorca).

LLISSERIA, f. (València, Archivo, II, 155). cast. *peludo (Pleuronectes arnoglosus*, Bp).

LLISSÓ, m. (Tarragona) *(Mugil Chelo*, Cuv.) : Nom que es dóna a la cria de la llissa.

LLIVIÓ, m. : Peix de color fosca i carn blanca. És bo per a fregir (Eivissa).

LLOBARRO, m. *ḷuḃárru* (Blanes, Sant Feliu de Guíxols, Barcelona, Tarragona, Menorca); *ḷọḃárọ* (Vinaroç) *(Labrax l upus*, Cuv.) : Peix rodó, negrenc, que arriba a pesar dues arroves i a tenir més d'un metre de llargada. Té escata i alots. Sinònims : llobina (Barcelona, Tarragona, Menorca), llop (Goles de l'Ebre, Menorca).

LLOBINA, f., *ḷuḃínę* (Barcelona, Tarragona, Menorca) *(Labrax lupus*, Cuv.). Sinònims : llobarro (Barcelona, Tarragona, Menorca); llop (Goles de l'Ebre, Menorca).

LLOP, m. (Menorca, Mallorca, Goles de l'Ebre, València). 1. *(Labrax punctatus*, BC). : Peix negrenc que es pesca amb xarxa o ham. Sinònim : baila (Tarragona). 2. *(Labrax Lupus*, Cuv.). Sinònims : llobarro, llobina (Barcelona, Tarragona, Menorca). «It. liura de lop de mar II ss.» (Hist. Poll., I, CXII).

LLUÇ, m., *ḷús* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Balears, València) *(Merlucius vulgaris*, Costa) : Peix rodó, d'escata i alots, negrós del llom i blanc del ventre. Arriba a 80 cm. de llarg. Abunda molt. «Ésser cap de lluç» : esser poc despert (Sant Feliu de Guíxols).

LLÚÇARA, f., *ḷúsęrę* (Tarragona) *(Merlangus Poutassou*, Riss.). Peix de fonera. Sinònims : maire (Torredembarra); peix rei (Menorca).

LLUERNA, f., *luérnę* (Blanes, Pineda, Barcelona, Llofriu, Marratxí, València). 1. *(Trigla cuculus*, Rond.) : Peix semblant a les peones. Té poca escata. La seva varietat de colors li dóna el nom. Sinònim : gallineta (Menorca). 2. *(Trigla gurnardus*, Linn.). Sinònims: refet, refetó (Tarragona), biret (Barcelona). 3. *(Trigla milvus*, CBp). 4. *(Trigla corax*, CBp).

LLUERNA POGONA, f. (Barcelona, Pineda) *(Trigla pini*, Bloch). Sinònims : peona (Tarragona), gallineta (Menorca).

LLUERT, m. (Torredembarra) *(Aulopus filamentosus*, CBp). Sinònims : saltamurades, serpentí, escàlum (Menorca).

LLUNADA, f. (Mallorca) *(Zygoena malleus*, Valenc.) : Peix gros, de color de cendre, amb un cap com el tricorni dels guàrdies civils.

M

MABRE, m., *máḃrę* (Sant Feliu de Guíxols, Pineda, Blanes, Tarragona, Balears), *máḃrę* (Vinaroç, València) *(Pagellus mormyrus*, Linn.) : Peix pla, semblant al sard, de faixes negres. Les aigües de la seva coloració formen un jaspiat que constitueix probablement l'origen del seu nom. (El marbre sol anomenar-se *pedra marbre* : Sant Feliu de Guíxols.) «It. la liura de serrans, marbre, sarch, variada...» (Hist. Poll., I, CXI).

MABRITJOL, m. : Mabre jovenet o de cria (Migjorn Gran).

MADRECILLA. V. Madrija.

MADRIJA, f. (València, Archivo, II, 155) : lacho *(Squalius cephalus*, Bp).

MADRILLA, f. (Rib. de l'Ebre i Segre) *(Squalius lenciscus*, Heckel et Kner). Sinònim : bagra (Vilarodona).

MAIRE, f., *máiṛę* (Pineda, Torredembarra) *(Merlangus Poutassou*, Riss.). Sinònims : llúçara (Tarragona), peix rei (Menorca).

MAIRE D'AMPLOVA, f. (Catalunya francesa) *(Scopelus Pseudo crocodilus*, Moreau) : Espècie rara.

MALARMAT, m., *męlęrmát* (Pineda, València) *(Peristedion Cataphractum*, CBp) : Peix rogenc, de crosta dura, cap gros i morro quadrat. Es pesca al bou (Vinaroç).

MANTA, f. (Tarragona) *(Cephaloptera Massena*, Riss.). 2. (València, Archivo, II, 155). cast. *rayón (Rhinobatus columnae*, Bp).

MARCENCA, f., *marséṅka* (Vinaroç). Espècie de llissa de les més grosses. N'hi ha que pesen de 7 a 8 lliures. Es pesca a l'encesa pel mes d'octubre, amb canya i amb bolitx.

MARRAIX, m. (València, Archivo, II, 155); cast. *marrajo, tiburón (Lamna cornubica*, Cuv.).

MARE D'ANFÓS, f., (Menorca) *(Apogon imberbis*, Günth.). Sinònims : rei, reiet (Tarragona), moll reial, anfós (Barcelona), muret vermell (Menorca).

MARIQUITES, f. pl. : Nom de les sardines petites (Llofriu) *(Crenilabrus Chlorosochrus*, Riss.).

MARMOTA, f., *męrmǫ́tę* (Barcelona) *(Dactylopterus volitans*, BCp). Sinònims : xoriguer

(Tarragona, Barcelona), juriola voladora (Costa de Llevant); xoric volador (Menorca).

MASSOT, m., *mẹsót* (Menorca, Eivissa, València) *(Labrus lineolatus*, Cuv. et Valenc.) : Peix verd-vermellós, roquer, semblant a l'oblada. Es pesca amb ham i xarxa.

MATASOLDATS, m. (Barcelona, Tarragona, València). 1. *(Maena vulgaris*, Cuv. et Valenc.). Sinònims: xucla vermella (Tarragona), xucla d'hivern (Menorca). 2. *(Maena jusculum*, Cuv. et Valenc.). Sinònims: xucla (Barcelona), xucla d'hivern (Tarragona). 3. *(Smaris Alcedo*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : gerret (Tarragona, Barcelona), gerret mascle (Menorca).

MELETA, f. (Tarragona) *(Meletta phalerica*, Moreau). Sinònims : amploia (Tarragona), patoia, caramelo (Tarragona).

MELVA, f., *mẹ́lvẹ* (Sant Feliu de Guíxols, Barcelona), *mẹ́lbẹ* (Menorca, Eivissa), *mẹ́lvẹ* (València) : Peix pla, rossenc, amb alots. És semblant al sard. Té de 30 a 40 cm. de llarg.

MELLA : Nom de peix. «It. liura de mella e doranella VIII drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

MENJA MUIXINES, m. (Tarragona) *(Raia circularis*, Conch.).

MERO, m., *mẹ́ru* (Barcelona, Tarragona, Pineda), *mẹ́rọ* (Vinaroç, València). 1. *(Cerna gigas*, CBp) : Peix de gust exquisit. Té l'escata dura i de color molt fosca. Sinònims : nero (Barcelona, Costa de Llevant), anfós (Menorca). 2. *(Cerna canina*, Doderl.). Sinònims : gernera, gerna (Menorca).

METGE, m., *mẹ́ʒẹ* (Pineda) *(Ophidium Vassallii*, Riss.). Sinònims : pixota (Tarragona); pamfont vermell (Menorca).

MILÀ, m., *milá* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Vinaroç, Balears, València). 1. *(Myliobatis aquila*, C. Dumer) : Peix bastinal, gros com l'escrita, cap semblant al dragó, amb la cua armada. És perillós pels pessics que dóna. Pesa de mitja arrova fins a set o vuit. Sinònims : totana, totina (Goles de l'Ebre), milana (Barcelona), viuda (Menorca). 2. *(Trygon vulgaris*, Riss.). Sinònims : totana o totina (Tarragona, Goles de l'Ebre), escorçó (Barcelona), escorçana, ferrassa (Menorca). 3. *(Trygon violacea*, Bp). Sinònims : totana, totina (Tarragona, Goles de l'Ebre); escorçó (Barcelona), escorçana (Menorca).

MILANA, f., *milánẹ* (Pineda, Barcelona) *(Myliobatis aquila*, C. Dumer). Sinònims : milà (Tarragona), totana, totina (Goles de l'Ebre), viuda (Menorca).

MOIXARRA, f. (Goles de l'Ebre); *(Chrysophris aurata*, Günth). Sinònims : orada, aurada, auradella (Barcelona, Tarragona, Menorca).

MOIXINA, f., *muiẹinẹ* (Blanes, Pineda) : Peix bastinal que, després d'haver-lo pescat, s'asseca, se li lleva la pell i es guarda per a l'hivern, com el bacallà. «Pelat com una moixina», «Ha quedat més pelat que una moixina» (Blanes).

MOIXÓ, m., *muẹó* (Pineda, Llofriu, Tarragona), *mọiẹó* (Balears, València) *(Argentina sphyraena*, Linn.) : Peix petit,

negrenc, paregut al serclet. Els pescadors en maten grans quantitats amb dinamita. «It. liura de sardina... e moxo x drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

MOIXONET, m. (València, Archivo, II, 155) *(Atherina mochon*, Cuv.).

MOLA, f. (València, Archivo, II, 155); cast. *rueda, troco, muela de molino, pez luna (Mola aspera*, Bp).

MOLÀ, m., *mulá* : Peix negrenc, de boca rodona, amb un forat al cap anomenat el *brufador*. Viu dos cents anys (Mallorca).

MOLL, m., *mǫ́ḷ* (Costa de Llevant, Tarragona, Balears, València, Vinaroç) *(Mullus fuscatus*, Rafin) : Peix vermellós amb banyes per a collir el menjar. Viu pels ports. També es pesca al bou. Sinònims : roger, rogeret (Costa de Llevant). «It. liura de raos e de moll II ss.» (Hist. Poll., I, CXII).

MOLL CRANQUER (Menorca) *(Mullus barbatus*, Willgh.). Vegi's Roger.

MOLLA, f., *mǫ́ḷę* (Sant Feliu de Guíxols, Llofriu) : Peix semblant al gòmbit o a l'escórpora. És negre i té les dimensions del roger. V. Mòllera.

MÒLLERA, f., *mǫ́ḷęrę* (Pineda, Tarragona, Barcelona, Balears, València, Vinaroç). 1. *(Gadus minutus*, Linn.) : Peix pla, rodó, sense escata, amb la panxa molt inflada i ulls grossos. És un peix molt exquisit. Sinònims : capellà (Costa de Llevant, Menorca). 2. *(Phycis blennoides*, Günth.) (Menorca). «It. liura de morruda, cantara, mollera, corba I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

MÒLLERA ANGLESA (Menorca) *(Motella fusca*, CBp). Sinònims : fura negra (Tarragona); pelaió (Barcelona), guineu (Costa de Llevant).

MÒLLERA BORDA, f. (Menorca) *(Motella maculata*, Costa). Sinònims : fura blanca (Tarragona), pelaió (Barcelona), guineu (Costa de Llevant).

MÒLLERA BRÓTOLA, f. (Tarragona) *(Phicis blennoides*, Günth.) Sinònims : mòllera pigada (Barcelona), mòllera (Menorca).

MÒLLERA MORANELLA, f. (Tarragona) *(Mora mediterranea*, CBp.)

MÒLLERA PIGADA, f. V. Mòllera brótola.

MÒLLERA ROQUERA, f. (Barcelona, Tarragona) *(Phycis mediterraneus*, Delaroche). Sinònim: mòllera (Menorca).

MOLL FANGUER (Tarragona) *(Mullus surmuletus*, Linn.). Vegi's Roger.

MOLL REIAL, m. (Barcelona) *(Apogon imberbis*, Günth.). Sinònims : rei, reiet (Tarragona), anfós (Barcelona), mare d'anfós, muret vermell (Menorca).

MOLL ROQUER, m. (Tarragona) *(Mullus Barbatus*, Willgh.). V. Roger.

MOLL VER, m. (Menorca) *(Mullus surmuletus*, Linn.). V. Roger.

MONJA, f. (València, Archivo, II, 156); cast. *aguila, chucho, rata (Myolabatis aquila*, Bp):

MORA, f., *mǫ́rę* (Menorca) *(Maena Osbeckii*, Cuv. et Valenc.): Peix blavós, d'un pam de llarg, que es pesca en abundància de Sant Joan a Sant Jaume.

MOREGADA, f. : Fregida de gerret que es fa en el camp (Eivissa).

MORELL, m. (València, Archivo,

II, 156); cast. *raya (Desybatis fullonica*, Bp).

MORENA, f., *murénę* (Blanes, Llofriu, Pineda), *mǫréna* (Vinaroç, València); *mǫrénę* (Balears) *(Muraena helena*, Linn.): Peix llargarut com el congre, negre, amb taques grogues, amb dents molt fines. La seva mossegada és molt dolenta. Arriba a pesar de nou a deu terces. Es pesca amb palangre. «It. liura de morena I ss. II drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

MORENELL, m., *murǫnéḷ* (Pineda, Tarragona) *(Laeviraja Machrorhynchus*, CBp). Sinònim: rajada (Barcelona).

MORENELL, m. : Enfilat per a pescar anguiles en els torrents (Mallorca).

MORET, m., *muręt* (Menorca); *(Chromis castanea*, Cuv.). Sinònims : castanyoleta (Tarragona), cigala (Barcelona).

MORET VERMELL (Migjorn Gran) *(Apogon imberbis*, Günth.): Peix petit que, quan es pesca amb canya, es posa com un eixam, a rodar l'esca de l'ham. Sinònims : rei, reiet (Tarragona), moll real, anfós (Barcelona), mare d'anfós (Menorca).

MORRUDA, f., *murúdę* (Sant Feliu de Guíxols, Tarragona, Menorca), *mǫrúdę* (Mallorca, Eivissa, València) *(Charax Puntazzo*, Cuv. et Valenc.) : Peix pla, negre, semblant al sard. Té la boca llarga. Sinònim : auradeta (Barcelona). «It. liura de morruda, cantara... I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

MORRULLA, f. : Peix molt menut que sembla la cria de la sardina. Sinònim : tomba navíos (Vinaroç).

MORRUT, m. : Peix que té unes vies negres i amples al damunt (Vinaroç).

MÚJOL, m. : Peix semblant a la llissa, de cap pla i boca petita (Mallorca, Vinaroç). «It. liura de mujols de mar II ss.» (Hist. Poll., I, CXII).

MUSCLO, m., *músklu* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona) : Nom d'un marisc.

MÚSIC, m., *múzik* (Barcelona, Pineda, Torredembarra, Menorca). 1. *(Siphonostoma pyrois*, Dumer.) : Peix petit i ample que es llença. Sinònims : agulla, serp (Tarragona), serp d'en terra (Costa de Llevant). 2. *(Centriscus scolapax*, Linn.). Sinònim : trompeter (Tarragona, Barcelona, Menorca).

MUSSOLA, f., *musǫ́lę* (Costa de Llevant, Blanes, Mallorca, Menorca, Eivissa), *musǫ́la* (Vinaroç, València) *(Mustelus vulgaris*, Müll. et Henl.) : Peix bastinal, semblant al gat. Té els ulls vermells. Per raó dels ulls té el nom de mussola. «It. liura de mussola e de aguiado X drs.» (Hist. Poll., I, CXIII).

N

NEGRET, m., *nęgręt* (Pineda, Tarragona): 1. *(Spinax niger*, H. Cloquet). 2. *(Scymnus lichia*, Müll. et Henl.). 3. *(Centrolophus pompilius*, CBp). Sinònims : trotllo, peix de brom (Barcelona).

NEGRITO (València). V. Negret.

NERO, m., *nęru*, (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Llofriu, Pineda, Barcelona, Menorca), *nęro* (Eivissa) *(Cerna gigas*, CBp) :

Peix rodó, negrenc, amb escata i alots, d'un metre de llargada i d'un quintar de pes. Sinònims : mero (Barcelona, Tarragona), anfós (Menorca).

NINOLA, f., *ninǫ́lę* (Sant Feliu de Guíxols) : Nom despectiu que es dóna a la sardina petita inaprofitable.

NOI, m., *nǫ́i* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix rodó, de color negrenca, molt fosc, que arriba fins a 30 cm. de llargada. És peix de cau.

O

OBLADA, f., *ubládę* (Barcelona, Tarragona, Pineda, Llofriu, Menorca); *upládę* (Sant Feliu de Guíxols); *obládę* (Mallorca), *obláda* (Vinaroç, València) (*Oblata melanura*, CBp) : Peix d'escata, semblant a l'esparrall, blavós de l'esquena i blanquinós de la panxa. Té una taca negra prop de la cua. Té uns 40 cm. de llarg. «It. liura de oblades e sanut e lampuda I s. III drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

ORADA, f., *urádę* (Blanes, Tarragona, Menorca), *oráda* (Vinaroç, València), *ǫrádę* (Mallorca) (*Chrysophris Crassiorostris*, Günth.) : Peix semblant al sard o a l'esparrall, blanquinós, amb algunes ratlles daurades. Sinònims : aurada, auradella (Menorca, Tarragona), morarraxa (Goles de l'Ebre). «It. liura de orada de mar II ss.» (Hist. Poll., I, CXII).

ORANYOLA, f., *urǫ̣ǫ́lę* (Barcelona, Menorca). 1. (*Exocaetus volitans*, Linn.). Sinònim : verat volador (Tarragona). 2. (*Exocaetus evolans*, Linn.). Sinònim : verat volador (Barcelona, Tarragona).

ORENELLA, f. : Nom de peix. «It. liura de mella e doranella VIII drs.» (Hist. Poll., I, CXI). Vegi's Oroneta.

ORENOL, m., *ǫrǫ̣ǫ́l* (Mallorca, Eivissa) : Peix blau que vola. Té el cap rodó i els ulls grossos.

ORIOLA, f., *uriǫ́lę* (Pineda, Migjorn Gran); (València) (*Trigla praeciloptera*, Valenc.) : Peix semblant a la gallineta i refalet. Sinònims : lluerna, juriola de cria (Tarragona).

ORONETA, f. (València, Archivo, II, 156); cast. *volador, pez volador, pez volante, golondrina de mar* (*Dactyloptera volitans*, Cuv.).

ORTIGA, f., *ǫrtígę* (Mallorca) : Crustaci de color vermellosa, de moltes cames, que viu damunt les roques. L'ortiga és rodona i té moltes espines. No és carn ni peix.

P

PADES : Caragolet de mar amb el qual fan esca els pescadors de canya (Mallorca).

PAELLA, f., *pęiǫ́lę* (Blanes) : Peix pla, de color cendrosa del damunt i blanquinosa de la panxa. És petit i s'agafa amb tresmall.

PAGELL, m., *pęjǫ́l* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Mallorca, Eivissa), *pęjǫ́l* (Menorca); *pęiǫ́l* (Vinaroç) (*Pagellus erythrinus*, Cuv. et Valenc.) : Peix pla, vermell, de les dimensions del sard. Es pesca amb l'art. «Val més cap d'arengada (sardina) que cua

de pagell» (Sant Feliu de Guíxols, Menorca). «It. la liura de pagells, aranyes, escorpre II ss.» (Hist. Poll., I, CXI).

PAGELL DÉNTOL, m. (Tarragona) *(Dentex macrophthalmus*, Cuv. et Valenc.). Sinònim : déntol (Barcelona, Menorca).

PAGELLIDA, f., *pęjęlídę* (Mallorca): Marisc aferrat a la roca, de closca molt dura (Mallorca).

PAGRE, m., *págrę* (Tarragona, Costa de Llevant, Barcelona, Mallorca, Menorca). 1. *(Pagrus vulgaris*, Cuv. et Valenc.): Peix de tot en tot semblant a l'orada, vermellenc, pla, i d'uns 30 cm. de llarg. Es pesca amb volantí. És de bones dimensions i fa de 14 a 15 terces. Sinònims : pargo, pargotí (Goles de l'Ebre). 2. *(Pagrus orphus*, CBp). Sinònims : pargo, pargotí (Goles de l'Ebre).

PALOMIDA, f., *pęlumídę* (Tarragona, Blanes, Sant Feliu de Guíxols, Eivissa), *pęlǫmídę* (Mallorca). 1. *(Lichia glaucus*, Cuv. et Valenc.) : Peix petit, rodó, blanquinós, una mica més gros que la sardina. Té dues espines damunt l'esquena. Sinònims : colomida (Barcelona), palomina (Menorca). 2. *(Lichia amia*, Cuv. et Valenc.) Sinònims : colomida (Barcelona), sorell de penya (Menorca). 3. *(Stromateus Fiatola*, Linn.). «It. la liura de la seruia e palomida I ss. VI drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

PALOMINA, f. (Menorca) *(Lichia glaucus*, Cuv. et Valenc.). Vegi's Palomida.

PALOMITA, f. : Peix gros de bastina, sense escata i de bon gust (Vinaroç).

PAMFONT, m. (Menorca) *(Ophidium barbatum*, Linn.). Peix llarg com una serp. És semblant al congre. Sinònims : pixota blanca (Barcelona, Tarragona), metge (Costa de Llevant), congre dolç (Menorca).

PAMFONT VERMELL, m. (Menorca) *(Ophidium Vassalii*, Riss.). Sinònims : pixota (Tarragona), metge (Costa de Llevant).

PÀMPENA, f. (València, Archivo, II, 156), cast. *pámpena (Stromatus fiatola*, Linn.).

PÀMPOL, PÀMPOLS, m., *pámpul* (Pineda, Menorca); *pámpoı* (Mallorca, València) *(Polyprion cernium*, Valenc.) : Peix blau que en mole segueix les barques de pesca. «It. la liura de pampol I ss. VIII drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

PÀMPOL PUDENT (Tarragona, Pineda) *(Stromateus microchirus*, Günth.).

PANEGAL, m., *pęnęgál* (Pineda, Tarragona), *pęnęgáḷ* (Barcelona) *(Sebastes Dactytopterus*, Günth.) : Peix vermell, semblant a l'escórpora.

PAPAGALL, m. (València, Archivo, II, 156).

PARGO, m. (Menorca). 1. *(Pagrus vulgaris*, Cuv. et Valenc.). 2. *(Pagrus orphus*, CBp). V. Pagre.

PARGOTÍ. V. Pargo.

PASTANAGA, f., *pęstęnágę* (Mallorca) : Peix de cap llargarut, color groga. Té certa semblança amb les pastanagues.

PASTIU, m. : Peix llarg de color de cendra (Mallorca).

PATENA, f. (València, Archivo, II, 156). V. Esparralló.

PATOIA, f. : 1. *(Meletta phalerica*, Moreau) : L'amploia de

cria (Tarragona). 2. *(Alausa Pilchardus*, Cuv. et Valenc.): La sardina petita o de cria (Tarragona).

PATUM, m., *pętúm* : Nom collectiu per a assenyalar tota classe de peix petit. (Sant Feliu de Guíxols).

PAU, m. (Barcelona) *(Callionymus maculatus*, Rafin). Sinònims : guineu (Tarragona), ferrapedres (Menorca).

PEDAÇ, m. (Menorca, Mallorca). 1. *(Bothus rhomboides*, CBp): Peix ample i prim, blanc de sota i de color bruta en la part superior. És molt bo per a menjar. Sinònims : puput (Tarragona), rèmol (Barcelona). 2. *(Bothus podas*, CBp). Sinònims : puput (Tarragona), rèmol (Barcelona).

PEGA-ROQUES, m. (Tarragona). 1. *(Lepadogaster Candolii*, Riss.). Sinònims : xuclador (Tarragona), peix porc (Barcelona, Menorca). 2. *(Lepadogaster bimaculatus*, Flem.). Sinònims : xuclador (Tarragona), peix porc (Menorca).

PEGUES, f. (Tarragona) *(Echeneis remora*, Linn.). Sinònim: rèmora (Barcelona).

PEIALLA, PEIALLES, f., *pęiálę, pęiálęs* (Sant Feliu de Guíxols): Peix pla, rossenc, semblant al llenguado, però més rodó. Té regularment, de 20 a 25 cm. de llarg.

PEIX, PEIXOS, m. : Animal de l'última classe dels vertebrats. Amb tot i tenir espinada, no tenen medulla ni canal medullar. Respiren per les ganyes, no tenen pulmons. Són muts, de sang freda, viuen en l'aigua, generació ovovivípara. Modismes : «Ésser un peix»: ésser astut. «Estar com un peix dins l'aigua» : estar bé, no faltar res. «Peix, a la mar en neix». «Infant i peix dins s'aigo creix» (Menorca). «Qui peix vol menjar sa cua s'ha de banyar»; «Hoste i peix menut, al cap de tres dies put». «Dia llarg, peix curt» : el peix llarg a l'estiu es passa de pressa. «A un peix dins s'aigua vols mostrar de nadar?» «El peix gros es menja el petit» (Cat., Bal., Val.). «Puja més la salsa que el peix» (Cat., Bal., Val.). «Sempre agafes es peix per sa coa» (Migjorn-Gran). «Vent llebeig, molta mar i peix fresc». «Vent mestral, peix de tall». «Vent xaloc, molta mar i peix poc» (Migjorn-Gran).

PEIX BADE (Menorca) *(Siphosnostoma Rondeletii*, Kaup.). No és tan ossós com el cavall marí. És menut, i viu a mar o platja de poc fons. Té la boca com un canonet o sifó.

PEIX DE BASSA, m. *(Carasius auratus*, Günth.).

PEIX DE BROM, m. (Barcelona) *(Centrolophus pompilius*, CBp). Sinònims : trotlo (Barcelona), negret, negrito (Tarragona).

PEIX DE PLATA (València, Archivo, II, 156); cast. *pez de plata (Argentina sphyroena*, L.).

PEIX ESPASA, m., *péc ęspázę* (Blanes, Sant Feliu de Guíxols, Tarragona, Menorca). 1. *(Xiphias gladius*, Linn.) : Peix cendrós que arriba a tenir un metre de llarg. L'espasa o os punxagut que té al morro arriba, de vegades, a 60 cm. Sinònim : emperador (Menorca). 2. *(Alopias vulpes*, Bp.).

PEIX PORC (Barcelona). V. Pegaroques.

PEIX REI, m. (Menorca) *(Merlangus Poutassou,* Riss.). Sinònims : llúçara (Tarragona), maire (Torredembarra).

PEIX ROQUER : Nom collectiu de diversos gèneres o espècies de peix. Viu prop la costa. És de color vermella i molt bo per a menjar. El roquer es fa un llitet d'herbes damunt l'arena i s'hi adorm. (Menorca.)

PEIX SENSE SANG (Tarragona). 1. *(Atherina hepsetus,* Linn.). Sinònims : xanguet, xesclet (Barcelona), joell (Costa de Llevant), serclet (Menorca). 2. *(Atherina Boyeri,* Riss.). Sinònims : ase, aseta (Tarragona), xanguet (Barcelona), cabessuda (Menorca).

PELAÍ, m., *pęlęí* (Barcelona, Tarragona, Menorca) . 1. *(Solea vulgaris,* Gottsche). Sinònim: llenguado. 2. *(Solea Lascaris,* CBp.). Sinònim : llenguado. 3. *(Solea Kleinii,* CBp). Sinònim : llenguado. 4. *(Solea oculata,* Willugh.). Sinònims: llenguado (Tarragona); llengua de sant Pau (Menorca). 5. *(Microchirus luteus,* CBp). Sinònim : llenguado.

PELAIA, f. *pęláię* (Barcelona, Pineda), *pęlęę* (Mallorca), *pęláda* (Vinaroç); *(Pleuronectes Citharus,* CBp). : Peix que té la boca a un costat del cap. És de color de cendra. Sinònims: pelaia guarda la vida (Tarragona), capellà, rèmol (Menorca).

PELAIA BRUIXA, f. (Tarragona, Costa de Llevant) *(Pleuronectes megastoma,* Donov.). Sinònims : serrandell (Goles de l'Ebre), capellà (Menorca).

PELAIA GUARDA LA VIDA. V. Pelaia.

PELAIA MISÈRIES (Tarragona). 1. *(Pleuronectes unimaculatus,* Moreau). Sinònim : serrandell (Goles de l'Ebre). 2. *(Pleuronectes conspersus,* Canestr.) Sinònim : serrandell (Goles de l'Ebre).

PELAIA ROSSA, f. (Tarragona, Barcelona). 1. *(Pleuronectes Grohmanni,* CBp). Sinònim : serrandell (Goles de l'Ebre). 2. *(Pleuronectes arnoglossus,* CBp). Sinònim : serrandell (Goles de l'Ebre).

PELUDA, f., *pęlúdę* (Menorca, València); *(Microchirus variegatus,* Moreau). Sinònim : llenguado d'arena (Tarragona).

PELUT, m., *pęlút* (Tarragona, Barcelona, Pineda, Blanes, Sant Feliu de Guíxols) *(Trigla gurnardus,* Linn.) : Peix petit, vermellenc. És peix d'escata, molt semblant a la peona. Té dos additaments llargaruts sota les ganyes que, tal vegada, hagin donat origen al seu nom. Sinònims : refet, refetó (Tarragona), lluerna, biret (Barcelona).

PELUT D'ESCATA, m. (Tarragona) *(Trigla cavillone,* Lacep). Sinònims : escatós (Goles de l'Ebre), clavilló (Costa de Llevant).

PEONA, f., *pęónę* (Tarragona, Pineda, Blanes, Sant Feliu de Guíxols) *(Trigla pini,* Bloch): Peix vermell, d'uns 20 cm. de llargada, que té el cap fort i es pesca al bou.

PETARC, m. (Costa de Llevant) *(Coricus rostratus,* Nordmann). Sinònims: grivieta (Tarragona), donzelleta (Barcelona), trugeta (Menorca).

PIGOTA, f., *Pescadilla o merluza tierna* (Mallorca).

PILLET DE PLATJA, m. (Menorca) (*Conger Mystax*, Riss.). Sinònims : congre serpeter (Tarragona), congre dolç o de sucre (Menorca).

PINTA, f. (Tarragona) (*Sargus annularis*, Geof. St. Hil.). Sinònims : esparrall (Barcelona, Tarragona, Menorca), esparralló (Tarragona).

PINTA ROTJA, PINTA ROSSA, f. (València, Archivo, II, 156). Vegi's Gat.

PINTAT, m. (València, Archivo, II, 156); V. Llobarro.

PITGELL, m. (Menorca) (*Pagellus erythrinus*, Cuv. et Valenc.) Sinònim : pagell (Tarragona, Barcelona).

En el segle XIV, l'infant En Joan d'Aragó, prelat tarragoní, obtingué del seu germà, el comte de Prades, que no exigís als pescadors de Tarragona que anaven a pescar vers la costa del coll de Balaguer el tribut de 50 *peixells*, o llur vàlua en diner, en concepte de dret de riberatge (Gibert, Fauna, 53).

PIXOTA, f. (Tarragona); (*Ophidium Vassallii*, Riss.) : Peix blanc, llarg i prim, flexible. No és gaire bo per a menjar. Es pesca al bou. Sinònims: metge (Costa de Llevant), pamfont vermell (Menorca).

PIXOTA BLANCA (Barcelona, Tarragona) (*Ophidium barbatum*, Linn.): Peix llarg i prim. Sinònims : metge (Costa de Llevant), congre dolç, pamfont (Menorca).

PIXOTA DE CARALL DE JAN, f. (Tarragona); (*Fierasfer imberbis*, CBp.). Sinònims : pixota de llanguet (Tarragona), fill de morena mansa (Menorca).

PIXOTA DE LLANGUET. V. Pixota de carall de Jan.

PIXOTA VERMELLA (Tarragona) (*Cepolla rubescens*, Linn.); Peix prim, llarg, d'uns 60 cm., de color vermella. Sinònims: lligacames (Tarragona), veta (Barcelona), làtigo (Costa de Llevant), flàmula (Menorca).

PLANXETA, f. (València, Archivo, II, 156) (*Crenilabrus roisalii*, Riss.).

POLLA, f., *pǫ́lę* (Barcelona, Blanes, València) (*Scorpaena scropha*, Linn.) : Peix de color vermella, cap gros, molt espinós de l'esquena. És molt bo per a menjar.

POLLAGARAU, f. : Anguila de riu, d'esquena de color negra i panxa blanca (Pobla de Mallorca).

POLLS DE MAR : Insectes que viuen paràsits a la boca dels peixos (Llofriu).

POP, m. : Peix de forma especial que té les extremitats proveïdes de vuit tentacles que serveixen per a arrapar-se a la roca (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Vinaroç, Balears).

PORC MARÍ, m., *pǫ́rk męrí* (Costa de Llevant, Pineda, Sant Feliu de Guíxols, Tarragona, Eivissa, Menorca), *pǫ́rk* (Mallorca, València) (*Centrophorus granulosus*, Müll. et Henl.): Peix bastinal, de tres caires, panxa blanca, negrós del damunt. És molt semblant al porc. Sinònims : gutxo (Tarragona). 2. (*Centroscymnus coelolepis*, Bocag. et Capel.). Sinònim : gutxo (Tarragona).

3. *(Centrina vulpecula*, Bel.). Sinònim : truja (Tarragona, Torredembarra).

PUDENTA, f. (València, Archivo, II, 156). V. Pàmpena.

PUNXOSET, m. (València, Archivo, II, 156), salpa xurell *(Gasterosteus aculeatus*, L.).

PUPUT, m. (Tarragona). 1. *(Bothus rhomboides*, CBp). Sinònims : rèmol (Barcelona), pedaç (Menorca). 2. *(Bothus podas*, CBp). Sinònims : rèmol (Barcelona), pedaç (Menorca).

Q

QUELVE, m. (València, Archivo, II, 156), V. Agullat.

QUISSONA, f., *kisǫ́nę* (Mallorca, Menorca). 1. *(Acanthias vulgaris*, Riss.) : Peix llarg, molt semblant al gatvaire. Té dos alarons i a llurs extrems dues punxes. Sembla la femella del ca marí. Sinònim: agullat (Tarragona). 2. *(Acanthias Blainville*, Riss.). Sinònims : agullat xato (Tarragona).

R

RABOSA, f., *rę̄ƀǫ́zę* (Eivissa, Menorca), *rę̄ƀǫ́ę* (Mallorca, València). 1. *(Blennius palmicornis*, C. V.) : Peix curt, de panxa negrenca, amb dues banyes al cap i una espina a l'esquena. Es remena molt. Sinònims: dormilega (Tarragona), capsigrany, llepissós (Barcelona), futarra, bavosa (Costa de Llevant). 2. *(Blennius gattorugine*, Lacep.). Sinònims : dormilega roja o de fang (Tarragona), capsigrany (Barcelona), futarra bavosa (Costa de Llevant). 3. *(Blennius tentacularis*, Brunn.). Sinònims : dormilega (Tarragona), capsigrany (Barcelona), bavosa, futarra (Costa de Llevant). 4. *(Blennius ocellaris*, Linn.). Sinònims: dormilega (Tarragona), capsigrany, ase mossegaire (Barcelona), futarra, bavosa (Costa de Llevant). 5. *(Blennius erythrocephalus*, Riss.). Sinònims: dormilega de cap-roig (Tarragona), capsigrany (Barcelona), bavosa, futarra (Costa de Llevant).

RABOSOT, m. : Peix molt menut, negre, sense escata, que es cria a les roques. Es pesca amb canya (Vinaroç).

RAFEC, m. (València, Archivo, II, 156). V. Juliola.

RAFEL, m., *rę̄fę́l* (Mallorca) : Peix de panxa blanca i esquena vermella, que té una banya a cada banda de cap. V. Rafelet.

RAFELET, m., *rę̄fę́lę́t* (Pineda, Menorca) *(Trigla lineata*, Wall.): Peix semblant a la gallineta. Sinònim : borratxo (Tarragona).

RAFET, m. (València, Archivo, II, 156); cast. *cuchillo, escacho (Trigla gurnardus*, L.).

RAJADA, f., *rę̄jádę* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Balears), *rāicá* (Vinaroç, València). 1. *(Raia clavata*, Rond.: Peix blanc amb ratlles negres al damunt. Sinònims : rajada vera (Tarragona), clavellada (Costa de Llevant), clavell (Menorca). 2. *(Leviraia Oxyrhynchus*, CBp). Sinònim : caputxo (Tarragona). 3. *(Leviraia Macrorynchus*, CBp). Sinò-

nim : moranell (Tarragona). 4. *(Raia marginata*, Müll. et Henl.). Sinònims : escrita blanca (Tarragona), clavellada (Costa de Llevant), clavell (Menorca). 5. *(Raia radula*, Del.). Sinònims : clavellada (Costa de Llevant), rajada peluda (Menorca). 6. *(Raia punctata*, Riss.). Sinònims : escrita, escrita vera (Tarragona), clavellada (Costa de Llevant), rajada boca de rosa (Menorca). 7. *(Raia miraletus*, Rond.). Sinònims : escrita vera (Tarragona), rajadeta vestideta (Barcelona), clavellada (Costa de Llevant).

RAJADA BOCA DE ROSA. V. Rajada, 6.

RAJADA PELUDA. V. Rajada, 6.

RAJADA VERA. V. Rajada, 1.

RAJADA VESTIDETA, f. (Barcelona) *(Raia miraletus*, Rond.). Sinònims : escrita vera (Tarragona), clavellada (Costa de Llevant).

RAÓ, f. (Barcelona, Tarragona, Costa de Llevant, Mallorca, Menorca, Eivissa) *(Xirichthys novacula*, Linn.). Peix de color de canari, de forma semblant als molls, però més pla. Té dues dents davant i dues darrera. «It. liura de raos e de moll II ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

RAÓ, m. (València) : Nom de peix. Cast. *papagallo (Xirichthys novacula*, Bp).

RAP, m., *rāp* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Barcelona, Tarragona, Mallorca, Menorca, Eivissa, Vinaroç, València). 1. *(Lophius piscatorius*, Linn.): Peix pla, de boca molt grossa, de color vermellosa. Damunt el cap té una espècie de prolongació, semblant a una canya, que serveix per a pescar peixos. Sinònim : boldroi (Menorca). 2. *(Lophius Budegassa*, Spinola). Sinònim : rap fotaire (Tarragona). 3. Planta petita que té la forma de baldufa (Hospitalet).

RAP FOTAIRE, m. (Pineda, Blanes, Tarragona) *(Lophius Budegassa*, Spinola). És el nom del rap de color negra.

RAP NEGRE (Sant Feliu de Guíxols). V. Rap fotaire.

RASCÀS, m., *rəskás* (Tarragona, Menorca); *(Polyprion cernium*, Valenc.) : Peix que hom veu en alta mar prop les desferres d'embarcacions i fustes surants. Sinònims : dot (Barcelona), pàmpol (Menorca).

RASCASSA, f. (Llofriu, Eivissa, Vinaroç) : Peix petitet, de color vermella, d'alarons molt punxeguts. Pica molt. «Sembla una rascassa» : es diu d'una dona malfardada (Eivissa).

RASCLA, f., *rāsclə* (Migjorn Gran) *(Scorpoena porcus*, Linn.): Peix semblant a la gallineta. Es pesca amb xarxa i és molt sanitós. A Mahó, la primera cosa que es dóna al malalt que va per bé és *brou de rascla*. Sinònims : escórpora (Ciutadella), escórpora de roquer (Tarragona).

RATA, f., *rātə* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Barcelona, Tarragona, Mallorca, Menorca, Eivissa), *ráta* (Vinaroç): Peix d'escata amb alots de color vermellosa. És de cap pla i té la boca a sobre (Sant Feliu de Guíxols). És negrenc amb taques blanques (Pineda).

Amb la rata es fa una sopa riquíssima (Vinaroç). La color o la configuració del morro poden haver originat el seu nom. Sinònim : saltaperdissa (Menorca).

REFET (Tarragona) *(Trigla gurnardus*, Linn.). Sinònims : pelut, capsec, clau (Tarragona), clavilló (Costa de Llevant, Goles de l'Ebre).

REFETÓ, m. (Tarragona). Vegi's *refet*.

REGET, m., *rəjét* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda, Llofriu) : Nom del reig petit amb alots i escata. És de color blanquinosa, amb cap i ulls petits.

REGET VARIAT, m., *rəjət briát* (Sant Feliu de Guíxols) : Reget gros de color vermellenca.

REGETÓ, m., *rəcəcətó* (Vinaroç, València) : Peix semblant al reig, però més petit. És de carn molt fina *(Corvina nigra*, Cuv.).

REI, m., *réi* (Tarragona, Pineda) *(Apogon imberbis*, Günth.). Sinònims : reiet (Tarragona), moll reial, anfós (Barcelona), mare d'anfós i muret vermell (Menorca).

REIET. V. Rei.

REIG, m., *réé* (Sant Feliu de Guíxols, Tarragona, Vinaroç, Mallorca, Menorca), *réi* (Pineda), *rét* (Menorca, València). 1. *(Umbrina cirrosa*, Riss.): Peix groc, rodó i amb alots. Arriba a pesar fins una arrova. Té l'escata argentada. La seva carn blanca és molt bona. Sinònim : corball (Barcelona). 2. *(Scioena aquila*, Cuv.)

RÈMOL, m., *rémul* (Costa de Llevant, Tarragona, Menorca); *rémol* (Mallorca, València). 1. *(Pleuronectes Citharus*, CBp) : Peix pla, vermellós; cap pla, ulls petits. Es pesca amb palangre. Sinònims: pelaia (Barcelona), pelaia guarda la vida (Tarragona), capellà (Menorca). 2. *(Rhombus laevis*, Rond.). Sinònim : rom (Costa de Llevant). 3. *(Bothus rhomboides*, CBp). Sinònims : puput (Tarragona), pedaç (Menorca). 4. *(Bothus podas*, CBp). Sinònims : puput (Tarragona), pedaç (Menorca).

RÈMOL BLANC (Tarragona) *(Plagusia lactea*, CBp).

RÈMOL DE RIU (Tarragona) *(Flesus passer*, Moreau).

RÈMOL EMPETXINAT, m. (Tarragona) *(Rhombus maximus*, Riss.).

RÈMORA, f. (Barcelona, Pineda, València) *(Echeneis remora*, Linn.). Sinònim : pegues (Tarragona).

RET, m. (Menorca) *(Umbrina cirrossa*, Riss.). Sinònims : corball (Barcelona, Tarragona), reig (Menorca). V. Reig.

REVALLA (Sant Feliu de Guíxols) *(Trigla gurnardus*, Linn.). V. Pelut.

ROGER, m., *rujé* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes), *rojé* (Eivissa, València). 1. *(Mullus surmuletus*, Linn.) : Peix de color vermella, d'un pam a un pam i mig de llarg. És molt bo per a menjar. Sinònims : rogeret (Costa de Llevant), moll fanguer (Tarragona), moll ver (Menorca). 2. *(Mullus fuscatus*, Rafin.). Sinònim : moll (Tarragona, Menorca). 3. *(Mullus barbatus*, Willgh.). Sinònims : moll roquer (Tarragona), moll cranquer (Menorca).

ROGERET. V. Roger.

ROGET, m. (València, Archivo, II, 157). V. Bobo.

ROM, m. (Costa de Llevant); *(Rhombus laevis*, Rond.). Sinònim : Barcelona, Tarragona.

ROMEGUERA, f., *rumegére*, *rumigére* (Tarragona), *romegére* (Mallorca; València) *(Raia batis*, Linn.) : Peix que té la panxa i l'esquena de color de cendra, cua molt gratallosa, amb dues o més espines a la mateixa cua.

RONCADOR (Tarragona, Eivissa) *(Pristipoma Bennettii*, Lœwe).

ROQUER, m., *ruké* (Menorca, València). 1. Nom collectiu per a assenyalar tota espècie de peix que viu prop de les roques (Cat., Bal.). 2. *(Crenilabrus ocellatus*, Nomann.). Sinònim : tord (Barcelona, Tarragona). 3. *(Crenilabrus Roissali*, Riss.). Sinònim : tord (Barcelona, Tarragona). 4. *(Crenilabrus tigrinus*, Riss.). Sinònim : tord (Tarragona). 5. *(Crenilabrus Baillonia*, Valenc.). Sinònim : tord (Tarragona). 6. *(Crenilabrus tinca*, CBp). Sinònims : tord (Barcelona, Tarragona), satx (Menorca).

ROSETÍ m., (Menorca) *(Aphia Pellucida*, Moreau). És un peix molt menut. Es pesca amb bolitx espès. V. Xanguet.

ROSSINYOL, m. (València, Archivo, II, 157) *(Crenilabrus pavo*, Valenc.).

RUC, m. (Tarragona). 1. *(Gobius longiradiatus*, CBp). Sinònims: burro (Barcelona), gòbit (Costa de Llevant), cabot mocós (Menorca). 2. *(Gobius lota*, Valenc.). 3. *(Gobius quadrimaculatus*, Valenc.). 4. *(Gobius cruentatus*, Gml). Sinònims : burro (Barcelona), gòbit (Costa de Llevant), cabot anglès (Menorca). 5. *(Gobius minutus*, Cuv. et Valenc.). Sinònims: gòbit (Costa de Llevant), cabot (Menorca). 6. *(Gobius auratus*, Riss.). 7. *(Gobius geniporus*, Valenc.). Sinònim: cabot (Menorca). 8. *(Gobius paganellus*, Linn.). Sinònims : burro (Barcelona), gòbit (Costa de Llevant), cabot (Menorca). 9. *(Gobius Fallax*, Sarato). Sinònims: cabot berruvés (Menorca).

RUCASSA, f. : Peix de color de rosa al qual s'ha de llevar l'escata per a fregir-lo (Eivissa).

RUC D'ALGA, m. (Tarragona) *(Gobius Jozo*, Linn.). Sinònims: burro (Barcelona), gòbit d'alga (Costa de Llevant), cabot d'alga (Menorca).

RUC DE ROCA (Tarragona). 1. *(Gobius guttatus*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : gòbit de roca (Costa de Llevant), cabot de roca (Menorca). 2. *(Gobius niger*, Linn.). Sinònims : gòbit de roca (Costa de Llevant), cabot de roca (Menorca).

RUFINA, f. (Costa de Llevant) *(Sebastes Dactytopterus*, Günth.) Sinònims : panegal (Tarragona), panegall (Barcelona), serrà imperial (Menorca).

RUMBO, m. : Nom de peix (Vinaroç).

RUSSÓ, m. : Peix pla de color vermella i ulls petits. Es pesca amb palangres (Blanes).

S

SABOGA, f., *sebóge* (Tarragona, Pineda, Eivissa, Rib. de l'Ebre), *sebóge* (Mallorca), *sa-*

bǫ́ga (Vinaroç, Goles de l'Ebre, València). 1. *(Alosa vulgaris,* Troschel.) : Peix semblant al gerret o sardina, de la mateixa classe de la boga. Té els ulls molt grossos. Cria en els desguassos dels rius. Sinònims: guerxa (Costa de Llevant), alatxa (Tarragona). 2. *(Alosa finta,* Marcotte). Sinònim: guerxa (Costa de Llevant).

SABRE, m. (València, Archivo, II, 157), cast. *sable (Lepidopus ensiformis,* Bp.).

SAIG, m. (Menorca). 1. *(Crenilabrus Tinca,* CBp.). Sinònims: tord (Barcelona, Tarragona), roquer (Menorca). 2. *(Crenilabrus pavo,* Bp). Sinònims : tord (Barcelona, Tarragona), llavió (Costa de Llevant).

SALMÓ, m., *sęlmǫ́* (Tarragona, Pineda) *(Salmo salar,* Linn.) : Espècie rara. 2. Nom per a assenyalar el roger de fang i el roger comú (Blanes).

SALMÓ ARC DE SANT MARTÍ (Tarragona) *(Salmo iridens,* Gibbons).

SALMÓ DE CALIFÒRNIA (Tarragona) *(Salvelinus fontinalis,* Mitchil).

SALPA, f., *sáupę* (Sant Feliu de Guíxols, Barcelona, Tarragona, Mallorca, Menorca; València) *(Box salpa,* Cuv. et Valenc.) : Peix de panxa blanca, amb ratlles grogues a l'esquena. Arriba a fer 50 cm. de llargada. «La salpa i la dona tot l'any és bona». (Vinaroç). «It. liura de salpes I ss.» (Hist. Poll., I, CXII).

SALROIG, m. (Barcelona, Eivissa, Menorca). 1. *(Odontaspis ferox,* Agass.) : Peix de bastina, un dels més grossos que els pescadors coneixen. És llarg, de textura de tauró i de dentat tan fort que talla en rodó una plomada. 2. *(Charcarodon Lamia,* Bp). Sinònims : ca marí (Tarragona), marraco (Barcelona).

SALTABARDISSA, f. (Menorca) *(Uranoscopus scaber,* Linn.): Peix dels acantopterigis, d'espina i aló. Es pesca en algarons o platges de poc fons. Diuen que té un ressort a la panxa que li permet saltar.

SALTAMURADES (Menorca) *(Aulopus filamentosus,* CBp). Sinònims : lluert (Torredembarra), serpentí, escàlum (Menorca).

SAMA, f. (Tarragona, València) *(Mugil saliens,* CBp). Vegi's Llissa calba negra.

SAMARUC, m. (València, Archivo, II, 157); cast. *samaruco, pececillo, peje (Hydrargyra hispanica,* Valen.).

SANREMUS, m. (Menorca) *(Monochidus hispidus,* Rafin). Sinònim : llenguado de fonera (Barcelona).

SANUT, m. : Nom de peix. «It. liura de oblades e sanut e lampuda I ss. III drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

SARANYAN, m. (València, Archivo, II, 157). V. Aranya.

SARD, m., *sárt* (Tarragona, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Llofriu, Mallorca), *sárk* (Vinaroç, Menorca). 1. *(Sargus vulgaris,* Geof. St. Hil.) : Peix pla, de boca petita i d'ulls petits, ratllat de faixes negres, d'uns 40 cm. de llarg. Sinònims : variada (Tarragona, Menorca), varada (Costa de Llevant). 2. *(Sargus Rondeletii,* Cuv. et Va-

lenc.). 3. *(Sargus vetula*, CBp). 4. Persona astuta i difícil d'enganyar : «És un bon sarg.» (Migjorn Gran, Vinaroç). «It. la liura del sarrans, marbre, sarch, variada, vaques I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

SARDINA, f., *sęrdínę* (Tarragona, Barcelona, Pineda, Blanes, Sant Feliu de Guíxols, Llofriu, València). 1. *(Sardinella aurita*, Cuv. et Valenc.) : Peix blau, rodó, d'escata i alots. En temps de primavera i estiu es pesca amb els sardinals. Sinònims : latria, sardina alatxa (Tarragona), alatxa (Barcelona, Menorca), alatxa pixota (Menorca). 2. *(Alausa Pilchardus*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : sardineta, patoia, caramelo (Tarragona), junquetí (Menorca). «It. liura de sardina grossa e manuda...» (Hist. Poll., I, CXII).

SARDINA ALATXA (Tarragona). Vegi's Sardina.

SARDINETA (Tarragona, València). V. Sardina 2.

SEITÓ, m., *sęitó* (Pineda, Tarragona, Barcelona) *(Engraulis encrasicholus*, CBp). Sinònims: aladroc (Tarragona, Menorca).

SENYORETA, f., *sęnurętę* (Costa de Llevant). 1. *(Julis vulgaris*, Cuv. et Valenc.). Sinònims: donzella (Barcelona, Tarragona, Menorca), güiula (Costa de Llevant). 2. *(Julis speciosa*, Riss.). Sinònims : donzella (Tarragona, Barcelona, Menorca , güiula (Costa de Llevant). 3. *(Julis Giofredi*, CBp). Sinònims : donzella (Barcelona, Tarragona, Menorca), güiula (Costa de Llevant). 4. *(Julis festiva*, Valenc.). Sinònims: donzella (Tarragona, Menorca), güiula (Costa de Llevant). 5. *(Julis pavo*, Günth.). Sinònims : donzella (Tarragona , güiula (Costa de Llevant), vit d'en Gahona (Menorca).

SÉPIA, *sępię* (Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Pineda), *sępia* (Vinaroç), *sípię* (Mallorca): Peix pla, sense escata, que arriba a uns 50 cm. de llarg. Es diu que canvia de color rossenca a blanca i que els mascles són ratllats de l'esquena i les femelles quadriculades. La seva forma de guitarra no té pariona. A l'interior té l'*escut*, peça cartilaginosa que substitueix els ossos. Té dos tentacles. Es pesca amb fitora o amb nansa, dins de la qual es posen ballarancs.

SEPIONS, m. pl. : Nom de les sèpies petites (Vinaroç).

SERCLET, m. (Menorca) *(Atherina hepsetus*, Linn.). Sinònims: peix sense sang (Tarragona), xanguet, xasclet (Barcelona), joell (Costa de Llevant). «It, liura de serclet I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

SERCLET, m. : Espècie d'aterina. Peix molt menut semblant a la cabessuda (Menorca).

SERNIA, f. (Tarragona) *(Temnodon saltator*, Cuv.).

SERP, f., *sęrp* (Tarragona, Barcelona, Blanes, Mallorca, Eivissa). 1. *(Syngnathus rubescens*, Riss.) : Peix de la mateixa forma que la serp de terra, semblant al congre blanc. Algunes són mengívoles. Sinònim : agulla (Tarragona). 2. *(Syngnathus tenuirostris*, Rathke). Sinònim: agulla (Tarragona). 3. *Syng-*

nathus Ethon, Riss.). Sinònim: agulla (Tarragona). 4. *(Syngnathus Abaster*, Riss.). Sinònim: agulla (Tarragona). 5. *(Siphonostoma argentatum*, A. Dümer). Sinònim : agulla (Tarragona). 6. *(Siphonostoma Rondeletii*, Kaup.). Sinònims : agulla (Tarragona), músic (Barcelona), serp d'en terra (Costa de Llevant), peix bade (Menorca). 7. *(Siphonostoma pyrois*, A. Dümer). Sinònims: agulla (Costa de Llevant), músic (Barcelona), serp d'en terra (Costa de Llevant). 8. *(Myrus vulgaris*, Kaup.). Sinònims: congre serpeter (Barcelona, Tarragona), culebra, dorado (Menorca).

SERP DE COSTA. V. Serp 6 i 7.

SERP DE MAR (Barcelona, Tarragona, Mallorca, Vinaroç). 1. *(Ophisus serpens*, Lacep.). Sinònim : culebra de la mar (Menorca). 2. *(Ophisus hispanus*, Belloti). 3. *(Sphagebranchus imberbis*, Delaroche). Sinònim : cuca de serp (Barcelona). 4. *(Sphagebranchus coecus*, B. C. Schneider). Sinònim: murer (Menorca).

SERP D'EN TERRA. V. Serp 7.

SERPENTÍ, m., *sęrpęntí* (Menorca) *(Aulopus filamentosus*, CBp). Sinònims : lluert (Torredembarra), saltamurades, escàlum (Menorca).

SERPETA, f. (Tarragona). 1. *(Nerophis lumbriciformis*, Bp). 2. *(Nerophis Ophidion*, Bp).

SERRA, f., *sę́rę* (Tarragona, València) *(Lepidopus argenteus*, Bonnat.). Sinònim : serreta.

SERRÀ, *sęrá* (Barcelona, Tarragona, Costa de Llevant, Balears), *sęrá* (València). 1. *(Serranus cabrilla*, CBp) : Peix de color variada (vermella o rossa) que té les dimensions del roger o juriola. Té un additament al llom que forma dents com una serra. D'això segurament ha pres el nom. 2. *(Serranus hepatus*, CBp). Sinònims : inflaconys (Tarragona), vaca serrana (Tarragona). «It. la liura de serrans, mabre, sarch, etc.» (Hist. Poll., I, CXI).

SERRÀ IMPERIAL, m., *sęrá impęriál* (Sant Feliu de Guíxols, Menorca) : Serrà petit que es pesca al bou. Sinònims : rufina (Costa de Llevant), panegal (Tarragona), panegall (Barcelona).

SERRANDELL, m. (Goles de l'Ebre). 1. *(Pleuronectes unimaculatus*, Moreau). Sinònim: pelaia misèries (Tarragona). 2. *(Pleuronectes Grohmanni*, CBp). Sinònim : pelaia rossa (Tarragona). 3. *(Pleuronectes arnoglossus*, CBp). Sinònim: pelaia rossa (Barcelona). 4. *(Pleuronectes conspersus*, Canestr.). Sinònim : pelaia misèries (Tarragona). 5. *(Pleuronectes Boscii*, CBp). Sinònim : pelaia bruixa (Tarragona). 6. *(Pleuronectes megastoma*, Donov.). Sinònims : pelaia bruixa (Tarragona), capellà (Menorca).

SERRANET, m. (València). Vegi's Serra.

SERRETA, f. (València, Archivo, II, 157), cast. *pastenaca, raya vaca (Trygon pastinaca*, Adaus.).

SERRETA (Tarragona). V. Serra.

SÍRVIA, f. *sę́rbię* (Sant Feliu de Guíxols), *sírvię* (Balears) *(Seriola Dumerilii*, Riss.) : Peix

gros, negre, amb alots com el delfí. Es pesca pel maig, quan persegueix les moles de sardina. Sinònims : verderol (Tarragona, Menorca), sirviola (Menorca). «It. la liura de la seruia e palomida I ss. VI drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

SIRVIOLA, f. (Mallorca, Menorca, València). 1. *(Seriola Dumerilii)* : És la sírvia petita. Té la panxa blanca, l'esquena de color de cendra amb vies negres. 2. El mariner d'un vaixell que està de vigilància a la proa (Mallorca).

SOLDAT, m. (València, Archivo, II, 157); cast. *tambor real (Solea oculata*, Riss.).

SOLIGUER, m. (València). Vegi's Oroneta.

SOLRAIG (Tarragona, Vinaroç, València) *(Oxyrhina Spallanzanii*, Bp) : Peix semblant a la tintorera. Es pesca amb fitora.

SOBREIG, m. (València, Archivo, II, 157), cast. *escualo, tollo (Odontapsis taurus*, Müll.).

SOMERA, f., *sumérę* (Pineda) *(Anthias sacer*, Bloch). Sinònims: reixet (Barcelona); dentó (Menorca).

SONSO, m., *sǫ́nsu* (Barcelona, Blanes) *(Ammodytes cicerellus*, Rafin) : Peix prim i llargarut, de color blanquinosa i blavenca. Sinònims : trencavits (Barcelona), enfú (Menorca).

SONSERA, f. : Aparell de pescar sonsos (Llofriu).

SORELL, m., *surél̥* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Vinaroç); *sorél̥* (Mallorca, Menorca, Eivissa, València). 1. *(Trachurus Trachurus*, Gunth): Peix blanc, i en alguns llocs blavós, semblant a l'agulla. A cada costat de la cua té una serra d'espines. És la millor esca per a pescar sípies. Sinònim : sorelló petit (Tarragona, Menorca). 2. *(Caranx fusus*, Geof. St. Hil.). 3. *(Gasterosteus aculeatus*, Linn.) : Aquesta varietat es troba a l'estany de Banyoles, en els aiguamolls de can Tunis (Barcelona) i en els rius Besòs i Tenes. «It. liura de sorells I ss. III drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

SORELLA, f., *surél̥ę* (Tarragona) *(Caranx suareus*, Riss.).

SORELL DE PENYA (Menorca) *(Lichia amia*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : palomida (Tarragona, Menorca), colomida (Barcelona).

SORELLET, m. (València). Vegi's Punxoset.

SORELLÓ, m. (Tarragona). Vegi's Sorell.

SORRAIG, SORRAIGS, m., *surāé*, *surāíts* (Sant Feliu de Guíxols) : Peix semblant al delfí, de color blanquinosa, de boca grossa i morro poc punxegut. La seva grandària és com la de la tonyina.

SUCLA, f. (València). V. Xucla.

SUCLÓ, m. (València, Archivo, II, 157) *(Crenilabrus melops*, Riss.).

T

TABURÓ (València). V. Tiburó.

TACÓ, m. : Nom de peix (Pineda).

TALLA ROQUES, m. (Menorca) *(Arantholabrus Palloni*, Cuv. et Valenc.).

TAMBORER, m. (Menorca). 1. *(Crenilabrus quinquemaculatus*, Riss.). Sinònim : tord (Tarragona). 2. *(Crenilabrus massa*,

Riss.). Sinònim : tord (Barcelona, Tarragona).

TAURÓ, m., *tęuró* (Pineda, Tarragona, Eivissa). 1. *(Carcharias lamia*, Müll. et Henl.). Sinònims: camarí, tintorera (Tarragona). 2. *(Carcharias Milberti*, Val.). Sinònims : camarí, tintorera (Tarragona).

TAVERNER, m. (Menorca) *(Mugil cephalus*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : llissa llobarrera (Tarragona), llíssera llobarrera (Barcelona), llissa (Menorca).

TENCA, f., *tęńkę* (Cat. or.); *tęńka* (Cat. occ.). 1. *(Tinca vulgaris*, Cuv.) : Peix de riu molt semblant a la boga. Es pesca amb ham. 2. *(Ciprinus carpio*, L.) (València, Archivo, II, 157).

TIBURÓ, TIBURONS, m., *tiburǫ́* (Pineda, Balears, Vinaroç, València) *(Carcharias glaucus*, Agass.) : Peix de forma allargada, de quatre a cinc metres. S'alimenta d'altres peixos i de les deixalles de les embarcacions. Per poder fer la presa es gira ventre per amunt, perquè la llargària del morro de dalt li privaria d'agafar-la.

TIBURÓ TINTORER (Marratxí).

TINTORERA, f., *tinturérę* (Pineda, Tarragona, Menorca), *tintǫrérę* (Mallorca, Eivissa), *tintǫréra* (Vinaroç, València) *(Carcharias Milberti*, Val.) : Peix gros, de dents molt grosses, cap com el barret de guàrdia civil, de color blanca amb ratlles morades. És molt carnisser. És la femella del tauró. Sinònims: ca marí, tauró (Tarragona).

TÍSIC, m. (València). V. Rafet.

TITULOT, m. (Tarragona) *(Macrourus Trachyrhynchus*, Günth.).

TOMBA NAVÍOS (Barcelona) : Nom de la llissa de cria. V. Llissa vera.

TONTO, m. (València, Archivo, II, 157) *(Trigla lyra*, L.).

TONYINA, f., *tuńínę* (Costa de Llevant, Barcelona, Tarragona, Menorca), *tǫńína* (Vinaroç, València), *tońínę*, (Mallorca). 1. *(Thynnus Thunnina*, CBp): Peix gros, semblant al delfí, de vint arroves de pes algun d'ells, i arribant a créixer fins a cosa d'un metre vint centímetres. Té el cap gros, amb dos alarons, un a cada banda. «Tonyins o altre peix gros de tayl» (Bans de 1372 al 1378, f. 13 v., Arxiu municipal de Barcelona). «It. la liura de tonyina I ss. II drs.» (Hist. Poll., I, CXI). Sinònims : arbecora (Tarragona), albecora (Costa de Llevant), bacoretes (Goles de l'Ebre). 2. *(Thynnus thynnus*, Günth.).

TORD, m., *tǫ́rt* (Barcelona, Costa de Llevant, Tarragona, Vinaroç), *tǫ́rt*, *tǫ́r* (Mallorca, Menorca, València) : Peix roquer de diferents classes. Quan és petit és de color verda. 1. *(Labrus limbatus* (Cuv. et Valenc.). Sinònims : tord verd, griva (Barcelona). 2. *(Labrus lineolatus*, Canestr.). Sinònim: Massot (Menorca). 3. *(Labrus saxorum*, Cuv. et Valenc.). Sinònim : ull de perdiu (Menorca). 4. *(Crenilabrus ocellatus*, Nomann). Sinònim : roquer (Menorca). 5. *(Crenilabrus Roissali*, Riss.). Sinònim : roquer (Menorca). 6. *(Crenilabrus quinquemaculatus*, Riss.). Sinònim : tamborer (Menorca). 7. *(Crenilabrus tigrinus*, Riss.).

Sinònim : roquer (Menorca). 8. *(Crenilabrus melops,* Riss.). 9. *(Crenilabrus melanocercus,* Riss.). Sinònim : llambrega (Barcelona). 10. *(Crenilabrus Caeruleus,* Riss.). 11. *(Crenilabrus Bailloni,* Valenc.). Sinònim : roquer (Menorca). 12. *(Crenilabrus mediterraneus,* CBp). Sinònims : canari (Barcelona), tord roquer (Menorca). 13. *(Crenilabrus Boryanus,* Riss.). Sinònim : mariquita (Barcelona). 14. *(Crenilabrus Brunichii,* Riss.). 15. *(Crenilabrus Tinca,* CBp). Sinònims: saig, roquer (Menorca). 16. *(Crenilabrus arcuatus,* Riss.). 17. *(Crenilabrus Chlorosochrus,* Riss.). Sinònim : mariquita (Barcelona). 18. *(Crenilabrus pavo,* CBp). Sinònims : llavió (Costa de Llevant), saig (Menorca). 19. *(Crenilabrus Massa,* Riss.). Sinònim : tamborer (Menorca). «It. la liura desparayons donzells torts 1 ss. 1 drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

TORD MASSOT, m. (Menorca) *(Labrus merula,* Linn.). Sinònim: tord negre (Barcelona, Tarragona).

TORD MASSOTELL, m. : Nom del tord quan és una mica gros però més petit que el tord massot (Mallorca).

TORD NEGRE, m. (Barcelona, Tarragona). 1. *(Labrus merula,* Linn.). Sinònim : tord massot (Menorca). 2. *(Labrus lividus,* Cuv. et Valenc.).

TORD VERD (Barcelona). Vegi's Tord 1.

TORET, m. (València, Archivo, II, 157); cast. *torillo (Blenius ocellaris,* L.).

TOTANA, f. (Tarragona, Goles de l'Ebre). 1. *(Myliobatis Aquila,* C. Dumer). Sinònims : milà (Tarragona), milana (Barcelona), viuda (Menorca). 2. *(Trygon vulgaris,* Riss.). Sinònims : milà (Tarragona), escorçó (Barcelona), escorçana, ferrassa (Menorca).

TOTINA. V. Totana.

TREMOLITJA, f. : Cuc vermell que es troba a la vora del mar, sota l'arena. Serveix d'esquer del peix roquer (Mallorca).

TREMOLÓ, TREMOLONS, m. *(Torpedo marmota,* Riss.) : Espècie de rajada d'unes 8 terces de pes. És elèctrica. Si se la toca fa passar per la mà i el braç un fort corrent elèctric. Aquest li serveix per a agafar els peixos amb què s'alimenta (Migjorn Gran). Sinònims : vaca (Barcelona, Tarragona), tremoloia (Costa de Llevant, Eivissa).

TREMOLOIA, f., *trẹmulọzẹ* (Eivissa, Sant Feliu de Guíxols), *trẹmulọiẹ* (Blanes) : Peix que quan es toca deixa anar una descàrrega elèctrica. Sinònims: vaca (Barcelona), vaca enrampadora (Blanes), tremoló (Menorca).

TRENCAAVELLANES, m., *trẹ́ṅkẹḃẹ-ḷánẹs* (Sant Feliu de Guíxols): Peix petit com l'enrocador, de 15 cm. de llarg, rodó i de color de xocolata.

TRENCAVITS, m., *trẹ́ṅkeḃíts* (Barcelona) *(Amodytes cicerellus,* Rafin.). Sinònim : enfú (Menorca).

TROMPETER, m., *trumpẹtẹ́* (Barcelona, Tarragona, Menorca, València) *(Centriscus scolapax,* Linn.) : Peix de morro llarg. Sinònim : músic (Torredembarra, Menorca).

TROTLO, m., *trǫ́ilu* (Barcelona) *(Centrolophus pompilus*, CBp). Sinònims: negret, negrito (Tarragona).

TRUGETA, f. (Menorca) *(Coricus rostratus*, Nordmann). Sinònims : grivieta (Tarragona), donzelleta (Barcelona), petarc (Costa de Llevant).

TRUITA, f., *trúitę* (Cat. or.), *trúita* (Cat. occ., València) *(Salmo Fario*, Linn.) : Peix d'aigua dolça, rossenc, de 20 a 30 cm. de llarg. Es cria a les aigües de les altes valls pirenenques. Es pesca amb ham, mall i xarxa. Sinònim : truita salmonada (Cat.).

TRUITA SALMONADA. V. Truita.

TRUJA, f., *trúję* (Tarragona, Pineda, Eivissa, Torredembarra) *(Centrina vulpecula*, Bel.) : El fetje d'aquest peix serveix per a fer oli. Sinònim : porc marí (Barcelona, Menorca).

TUTA, f., *tútę* : Peix petit, de color negrenca. Va a bandades. Quan el pescador de canya cala l'ham, amb la cua desbarata l'esca (Mallorca).

U

ULL DE PERDIU (Menorca) *(Labrus saxorum*, Cuv. et Valenc.). Sinònim : tord (Tarragona).

ULLS, m. pl. (Tarragona) *(Merlangus argenteus*, Vaill.).

ULL VERD, m. (Costa de Llevant) *(Chimoera monstruosa*, Linn.). Sinònims : caro (Tarragona), guineu (Torredembarra).

UOT, m. (Menorca) *(Scorpoena ustulata*, Lœwe). Sinònims : escórpora de roquer (Tarragona), captinyós (Menorca).

V

VACA, f., *bákę* (Barcelona, Tarragona, Mallorca, Menorca; València). 1. *(Torpedo marmorata*, Riss.) : Peix roquer, de cap gros, boca molt grossa, vermell amb ratlles fosques. A Mallorca es dóna brou de vaca als malalts. Sinònims : tremolosa (Costa de Llevant), tremoló (Menorca). 2. *(Torpedo oculata*, Bel.). 3. *(Torpedo nobiliana*, Bp). 4. *(Serranus scriba*, CBp). Sinònims : vaca serrà (Barcelona, Tarragona), vaca serrana (Goles de l'Ebre). «It. liura del serrans... vaques I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

VACA SERRÀ, m. (Barcelona, Tarragona) *(Serranus scriba*, CBp). Sinònims : vaca serrana (Goles de l'Ebre), vaca (Menorca).

VACA SERRANA, f., *bákę sęrānę* (Pineda, Sant Feliu de Guíxols), *váka sęrána* (Goles de l'Ebre.) 1. *(Serranus scriba*, CBp) : Peix rodó, d'escata i alots, amb pics vermells a l'esquena. És creença que és la mare dels serrans. Sinònims: vaca serrà (Barcelona, Tarragona), vaca (Menorca). 2. *(Serranus hepatus*, CBp). Sinònims : inflaconys (Tarragona), serrà (Barcelona).

VACA TREMOLADORA O TREMOLINA (València) *(Torpedo galvanii*, Riss.).

VACA TREMOLERA (Pineda). Vegi's Tremoloia.

VAQUETA, f. (València). V. Vaca.

VARIADA, f., *vęriádę* (Tarragona, Balears) *(Sargus vulgaris*, Geofr. St. Hil.) : Peix roquer, de cap molt petit. Té dues rat-

lles blanques transversals. «It. la liura del serrans, marbre, sarch, variada, vaques I ss. IIII drs.» (Hist. Poll., I, CXI).

VELLA, VELLES, f., *vęę*, *vęęs* (Migjorn Gran) : Peix molt semblant al serclet i a la donzella.

VELLMARÍ, m. : Peix que té la forma de porc. És la foca (Mallorca).

VERADA, f., *bęrádę* (Costa de Llevant) (*Sargus vulgaris*, Geof. St. Hil.). Sinònims : variada (Tarragona); sarg (Barcelona).

VERADONS, m. pl. : verats petits (Llofriu).

VERAT, m., *bęrát* (Barcelona), *vęrát* (Tarragona, Menorca) (*Scomber Scomber*, Linn.): Peix blau molt abundant. En una sola llevada, de vegades, se'n pesquen 2,000 qg. Sinònim: cavalla (Oropesa i Costa de València).

VERAT D'ULL GROS, m. (Tarragona) (*Scomber Colias*, Linn.). Sinònims : cavalla, bisso (Tarragona), verat (Barcelona, Menorca), bisso (Costa de Llevant).

VERAT VOLADOR (Tarragona, Sant Feliu de Guíxols, Pineda) (*Exocaetus volitans*, Linn.). Sinònim: aranyola (Barcelona) : Peix semblant al verat, però amb l'additament de dues ales de 15 cm. cada una que li permeten volar fins a introduir-se en les embarcacions per damunt de l'orla.

VERDEROL, m., *bęrdęrǫ́l* (Llofriu), *vęrdęrǫ́l* (Tarragona, Menorca, Eivissa, València) (*Seriola Dumerilii*, Riss.) : És la sírvia petita. Sinònims : sírvia, sirviola (Menorca).

VETA, f., *bętę* (Barcelona) (*Cepola Rubescens*, Linn.) : Sinònims : pixota vermella, lligacames (Tarragona); làtigo (Costa de Llevant); flàmula (Menorca).

VIDRIADA, f. (València, Archivo, II, 157), cast. *mocharra*, *majarra* (*Sargus annularis*, Cuv.).

VIRADOR, m. (València). Vegi's Oblada.

VIRET, m. : Nom de peix (Vinaroç).

VISO, m. : Nom que es dóna a un peix semblant a la cavalla, però més petit (Vinaroç).

VISOL (València, Archivo, II, 158) (*Scomber macrophtalmus*, Rafin.).

VIT D'EN GAHONA, m. (Menorca) (*Julis pavo*, Günth). Sinònims : donzella (Tarragona), senyoreta, güiula (Costa de Llevant).

VIUDA, f., *viudę* (Menorca) (*Myliobatis aquila*, C. Dumer): Peix de bastina, de cos rodó, semblant a la rajada. Sinònims : milà (Tarragona), milana (Barcelona), totana, totina (Goles de l'Ebre).

VOLADOR, m. (València, Archivo, II, 158), cast. *pez volador* (*Exocetus exilicus*, L.).

X

XANGUET, m., *cęńgęt* (Barcelona, Blanes). 1. (*Aphia Pellucida*, Moreau) : Nom que es dóna un peix petit. Sinònims : caramello ros (Tarragona), llenqueta (Torredembarra), rosetí (Menorca). 2. (*Atherina hepsetus*, Linn.). Sinònims : peix sense sang (Tarragona), joiell

(Costa de Llevant), serclet (Menorca). 3. *(Atherina Boyeri*, Riss.). Sinònims : ase, aseta (Tarragona), cabeçuda (Menorca).

XASCLET (Barcelona). V. Xanguet 2.

XAVEGAIRES, m. pl. : Els pescadors que estenen les xàvegues (Llofriu).

XAVO, m. (Tarragona, València) *(Capros aper*, Lacep). Sinònim : gallet (Barcelona).

XECLET, m. (València, Archivo, II, 155), cast. *abichón, peje rey (Atherina hepsetus*, Linn.).

XERNA, f. (València, Archivo, II, 155), cast. *mero (Polyprion cernium*, Valenc.).

XINET, XINETS, m. : Peix d'escata, rodó, que arriba a dos pams de llarg. És de color virolada, dominant el vermell, el verd i el negre (Sant Feliu de Guíxols).

XOPA, f., *ɛǫ́pę* (Tarragona), València) *(Cantharus orbicularis*, Cuv. et Valenc.). Sinònim: càntara (Menorca).

XÒRIC, m., *ɛǫ́rik* (Menorca) *(Dactylopterus volitans*, CBp) : Peix vermellós amb taques blanques. Sinònims : xoriguer (Tarragona), xoriguer, marmota (Barcelona), juriola voladora (Costa de Llevant), xòric volador (Menorca).

XÒRIC VOLADOR (Menorca). Vegi's Xòric.

XORIGUER (Tarragona, Barcelona). V. Xòric.

XUCLA, f., *eúklę* (Barcelona, Blanes, Pineda, Mallorca, Menorca, València). 1. *(Moena Osbeckii*, Cuv. et Valenc.) : Peix molt semblant a la mora, que va a bandades. Sinònims : xucla d'estiu (Tarragona), mora (Menorca). 2. *(Moena Jusculum*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : mata-soldats, xucla d'hivern (Tarragona). «It. liura de bogues jarret bogua raueyl xucles jerles x drs.» (Hist. Poll., I, CXII).

XUCLA BLANCA, f. (Barcelona) *(Smaris Chryselis*, Cuv. et Val.). Sinònim : gerret (Tarragona).

XUCLA D'ESTIU (Tarragona). Vegi's Xucla 1.

XUCLA D'HIVERN, f. (Tarragona, Menorca). 1. *(Moena vulgaris*, Cuv. et Valenc.). Sinònims: mata-soldats, xucla vermella (València). 2. *(Moena Jusculum*, Cuv. et Valenc.). Sinònims : mata-soldats (Tarragona), xucla (Barcelona, Menorca).

XUCLADIT, m. (Menorca) *(Lepadogaster Goüanii*, Lacep.). Sinònims : xuclador, pega-roques (Tarragona), peix porc (Barcelona), peix porc (Menorca).

XUCLA GUINDANA, f. (Tarragona). V. Xucla 1.

XUCLADOR, m., *euklędǫ́* (Tarragona, Menorca) *(Lepadogaster Goüanii*, Lacep.). Sinònims: pega-roques (Tarragona), peix porc (Barcelona), xucladit, cabot xuclador (Menorca). 2. *(Lepadogaster Candolii*, Riss.). Sinònims : pega-roques (Tarragona), peix porc (Barcelona, Menorca). 3. *(Lepadogaster bimaculatus*, Flem.). Sinònims: pega-roques (Tarragona), peix porc (Barcelona). 4. *(Petromyzon marinus*, Linn.). Sinònims : llampresa de mar (Barcelona, Tarragona), ferratimó (Menorca).

XUCLA VERA, f. (Barcelona, Tarragona) *(Moena vomerina,* Cuv. et Valenc.).

XUCLA VERMELLA, f. (Tarragona). V. Xucla d'hivern.

XULAR, m. (València, Archivo, II, 155), cast. *buclión, gallito del rey, tordo de mar, zorzal (Labrus mixtus,* Arted.).

XURRIAQUES, f. pl. (Blanes) *(Cepolla rubescens,* Linn.). Vegi's Làtigo.

A. GRIERA

El jou, l'arada i el llaurar

L'estudi dels elements més rudimentaris de la vida d'un poble és cosa sempre interessant i curiosa. Les restes d'un estat de cultura senzilla ens poden fer seguir fins a èpoques molt primitives la vida de l'home. No sempre, però, aquests elements de la cultura ens revelen una etapa primitiva de la llengua : molt al contrari, es dóna sovint el cas que per a una feina completament rudimentària tenim un mot de creació nova. És que el mot que cada dia està en ús es gasta, i una nova substitució es fa indispensable. El jou rudimentari i primitiu ens fa conèixer el costum de posar el jou als casats de nou, junyits inseparablement a un nou estat i a una vida nova. L'arada, amb el seu nom, ens recorda la seva procedència de Roma, i la distribució de les terres de conreu de les Balears ens dóna una coincidència amb el costum dels sards de treballar la terra; i una i altra ens posen en relació amb el sistema del conreu romà de les terres. La nomenclatura del *jou*, de l'*arada* i del *llaurar* és l'objecte d'aquest article.

I

EL JOU

JOU m. *jǫ́u̯* (Catalunya, Balears, València), *jɛ́u̯* (Vic), té diversos significats : 1. Peça de fusta amb la qual es junyeixen els bous per fer-los llaurar o tirar la carreta (Catalunya, Balears, València). 2. Barra de fusta llarga, els extrems de la qual descansen damunt els feltres dels dos animals que llauren (Benassal). 3. Feina o treball : «S'ha de posar el coll al jou» (Migjorn Gran). 4. El matri-

moni. Aforisme : «Quan un tira de jou l'altre tira d'espadella» (Espluga).

Els tipus de jou són dos : el jou de coll (fig. 1) i el jou de cap (fig. 2). Demés, hi ha el tipus mallorquí del jou, que és d'una forma sumament arcaica.

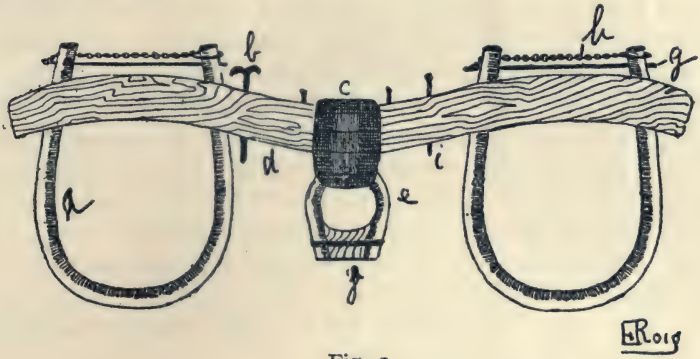

Fig. 1

Fig. 2

Les parts del jou són les següents:

ENCÍ, m. *ençí* (Catalunya oriental), *ençíṅk* (Palamós) : Barra de lladoner, corbada en forma de *u*, que es col·loca sota el coll dels bous i s'ajunta al jou mitjançant una clavieta (fig. 1, *a*). *Encí* és, al nostre entendre, un INCINCTU. Comp. provençal *encenher*, italià antic *incingere* donar voltes amb un lligam (fig. 1, *a*). L'*encí* es lliga al jou mitjançant les *agulles* (Llussanès) o *fustell* (Palamós), passador de ferro que subjecta l'encí al jou (fig. 1, *g*).

El jou mallorquí està construït amb tres peces : els dos *caps de jou* i el *llombrígol* UMBILICU. Les peces que uneixen els dos *caps* amb el *llombrígol* són la *panella* (comp. el provençal *panel* coixí de la sella i el való *penó)* i el *cadell.* Aquestes dues peces són també conegudes amb els noms d'*ànima* i *tascó* (< got. TRISKAN) i també per *bou* i *travesser.* L'encí és substituït en el jou mallorquí per *ses camelles,* que són quatre vares de fusta, dues a cada banda de jou, que substitueixen l'encí per a collar el jou a l'animal. Les *camelles* tenen un botó a l'extrem superior, la *figa,* i són lligades, per la part inferior, al coll de l'animal, amb la *juntura* (Balears), *llanjura* o *llantura* amb el canvi de j inicial a *ḷ-*. Les camelles han pres també el nom de *tellols,* quatre barres de fusta, dues a cada extrem de jou, que serveixen per a aguantar-lo damunt el feltre (Benassal). Segurament tenim aquí un representant de TELEOLUM petita sageta. Comp. *telera* i *reteler,* dues parts de l'arada.

Cada una de les dues parts del jou a les quals l'animal va junyit és el *jouell* petit jou (Migjorn Gran).

La peça que subjecta el jou al timó de l'arada o a l'espigó de la carreta és la *traiga* (fig. 1, *e, f*), anella penjada al mig del jou a la qual s'ajunta l'espigó de l'arada o de la carreta (Banyoles, Llussanès, Benassal), o *sa traga* (Balears). Jeanjaquet, en el *Bulletin du Glossaire des patois de la Suisse romande* (1, 40), dóna l'ètim de *trueille* (soc amb un forat lligat a l'extrem d'una corda que serveix per a estrènyer els carregaments d'herba o de llenya, igual al que tenim a Catalunya), i el relliga al llatí TROCHLEA. La forma de la *traiga* és la mateixa que la de la *trueille.* Donada la *a* tònica del català *traiga* i del mallorquí *traga,* l'ètim TROCHLEA és inadmissible. En enumerar les diverses parts del jou hem trobat el *llombrígol,* nom d'una part del cos, el *bou* i el *cadell,* noms d'animals. Seria possible que la *traga* fos derivada d'un *drac* amb desinència femenina augmentativa. Tenim en basc *azkonar* «tejón, collada, melena, adornos que se ponen al yugo de los bueyes y que se hacen con la piel de tejón. Algunos atribuyen esa costumbre ya en desuso a arrogancia de hacendados, otros a superstición, pues creían que el ganado quedaba así defendido del mal de ojo».

La *traga* o *traiga* té dues formes. L'una té el tipus d'anella de fusta (fig. 1, *e*), lligada al jou amb els *eixanguers* o *dogalet* i fixada al jou amb els *estacons* o *estaqueta.* Aquest és el tipus baleàric. L'altre

tipus de traiga consisteix en un correig ample que volta diverses vegades el jou i forma una ansa. Aquest tipus de traiga, que compareix als Pireneus catalans, és el més primitiu.

El tros de fusta d'olivera o l'os clavat a la part inferior de la traiga per tal de lligar-la al llombrígol, és el *deol* (Mallorca; fig. 1, *f*). No coneixem l'ètim d'aquest mot. Cap relació no trobem entre aquest *deol* i els *deols* els trillons. Seria possible que aquí tinguéssim un diminutiu de *dau*, cosa inversemblant perquè *dau* mai no ha tingut popularitat a Catalunya o Mallorca. La traiga és coneguda també amb el nom de *mitjans* perquè està formada per dues anelles que es troben al mig del jou, argolla de ferro composta de dues anelles: una de rodona, en la qual entra l'arbre de l'arada o l'espigó de la carreta, i una altra de llarga que s'introdueix al forat del mig del jou, al qual està subjectada amb un passador de fusta (Palamós). Els *mitjans* estan subjectats al jou mitjançant l'*encolla* (<INCOPULA), peça de fusta per a subjectar els mitjans al jou.

Els *eixanguers*, en unes bandes (Sant Bartomeu del Grau), lliguen la traiga al jou (figs. 1, *c*; 2, *d*); en altres (Balears, on els lligalls de l'espigó de l'arada són els *dogals*, derivat de *doga* anella de lligar) subjecten la traiga a l'espigó de la carreta; i en altres lliguen el camatimó a la traiga (fig. 2, *f*, *g*). Els *eixanguers* (*ęcęṅglę́s* Montblanc, *aiṣcaṅgę́s* Bell-tall, *aiṣciṅglę́s* Borges, *ęęṅgę́s* Catalunya oriental) són fets d'una tira de cuiro, treta de la pell del sotabarba del bou, coneguda per *eixanguer*, d'on ha pres nom el lligall del jou.

Posar el jou als animals que han de llaurar o tirar de parell és *enjovar* (Balears, Llessui); *jovar* (Vilafranca del Penedès), *junyir* <JUNGERE que, ultra significar posar el jou al parell per fer-lo llaurar o tirar la carreta, significa també casar-se (Llofriu) i *collar* <COPULARE (Palamós).

El treure els bous de l'arada, una vegada la feina és acabada, es fa amb el *desjunyir* o *descollar*, derivat del mateix COPULARE amb *de* negatiu.

Les corretges que lliguen el jou al feltre són la *junyidora*.

De vegades el parell que llaura no porta jou : és posat a l'arada amb uns ormeigs que són coneguts per *coixins*, derivat de COXA, collar que porten les cavalleries per a llaurar de costat o de parell (Llucmajor, Vic); *collar* (Catalunya), *collera* espècie de coixí que es posa al coll de l'animal per junyir-lo a l'arada (Llucmajor); i *feltre*,

colleró que els animals porten per a llaurar. *Coixí, collera* i *feltre* són noms secundaris originats per la necessitat d'evitar la confusió entre un *collar* <COLLARE i un *collar* <COPULARE.

Les parts del coixí de llaurar són el *capçal* i el *capçalet*, saquets plens de palla d'ordi, coneguts també per *marfegueta* i *tacador* (Balears); el *batedor* o *batedora*, coberta del coixí feta de pell de bou o de pell de porc, i les *espadelles*, fustes que van al costat del coixí per a junyir el bestiar a l'arada (Espluga de Francolí). Les *espadelles*, com els *tellols*, assenyalen una relació entre les armes per a la guerra i els arreus per al conreu de la terra.

L'ARADA

L'ARADA, *ɛrádɛ* (Catalunya, oriental Balears), *aládrɛ* (Ribagorça) *aráda, arádɛ, aráde* (Catalunya occidental, València), és l'eina cabdal del conreu de la terra. La seva presència a Catalunya en l'època romana és confirmada pel seu nom mateix : *arada romana*

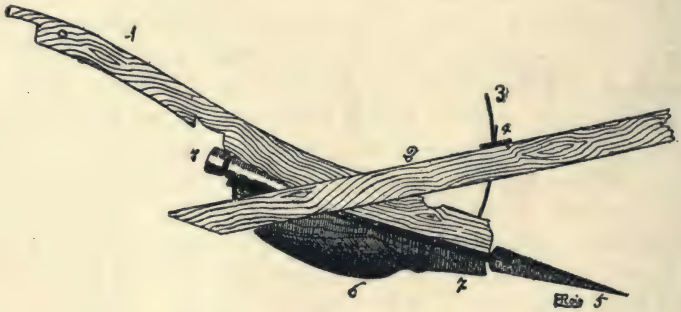

Fig. 3

(Balears), *reu romana* (Espluga de Francolí). Els textos medievals també citen sovint l'arada : «un jou de bous, un aradre» (Quinto Curcio, m. 2), «un aradre gornit ab sa reye» (a. 1491, *Inv.* Vic), «los pus forts cavallers son aquells qui son nodrits en lochs aspres e muntanyoses... qui com leven la ma de l'aladre, la posen a les armes» *(Collacions*, 123). La confusió de les vocals àtones finals *a* i *e* d'una banda, i, de l'altra, la posició de l'article davant vocal ini-

cial impedint la distinció del gènere, han condicionat el canvi de masculí a femení en l'ARATRUM.

Segons llur forma les arades prenen noms diversos : *arada grossa, arada de rodeig, arada peladora* (serveix per a tallar l'herba del mig del blat de moro, Banyoles): *arada plana, arada de mitja post, arada de post entera, arada giratòria, arada de parell, arada fanga* o *arada de fangar* (l'arada que té una làmina de tres pues), *arada de pareller, arada de ferro, arada de pala.*

ARADA MUSSA O MOSSA : l'arada de ferro grossa que, per la disposició dels seus orellons, capgira la terra més bé que les altres (Puigcerdà, Banyoles, Salt, Palamós, Llofriu).

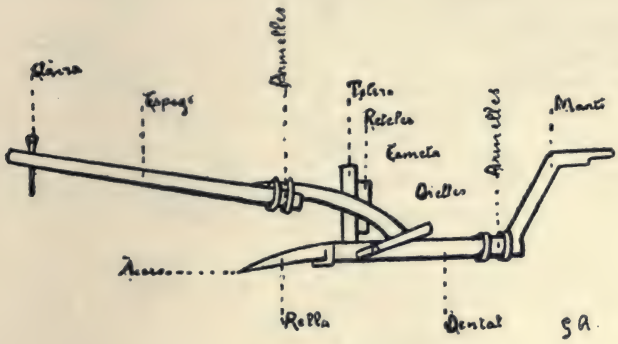

Fig. 4

Ultra aquest nom, estès per totes les contrades de Catalunya, trobem una sèrie de noms de l'arada de caràcter local : *aper, ẹpẹ* i *ẹpẹ* (< APARIU, aparell [Rosselló]) Comp. Meyer-Lübke, REW, 539. La possible confusió d'*araire* <ARATOR i ARATRU pot haver donat lloc a la creació d'*aper* o de *reu*. *Reu* és el nom donat a l'arada a la Conca de Barbarà, Bellpuig, Sort, Isona i Pallars. Hi ha diverses classes de reus. *Reu romana*, arada tota de fusta. Ja s'usa poc (Espluga). *Reu de falzia* : l'arada amb rella que té la forma d'aquest ocell (fig. 3, 5). S'utilitza especialment a l'estiu, per matar l'herbei (Espluga). *Reu francesa* : l'arada de ferro amb pàmpol fix (Montblanc). *Reu giratòria* : l'arada de ferro que té pàmpol doble, girable segons la direcció del solc (Montblanc). *Reu de pollegana* : l'arada que té aquest nom per la forma de la rella (Espluga) (fig. 5).

Reu de costat : l'arada tirada per un sol animal junyit al costat de l'espigó (Espluga). *Reu de forcat* : l'arada amb braços (Espluga). L'ètim de *reu* és fosc. Sembla un deverbal de *ARREDARE arrear els cavalls, espanyol *arrear*, català *arreus*, els guarniments de llaurar, eina per excel·lència : l'arada. Per altra banda l'arada pren nom del tipus de rella que té. Aquest fet inclina a creure que *reu* podria

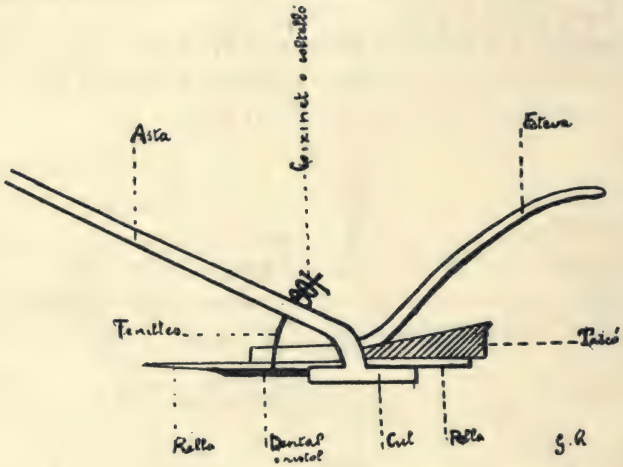

Fig. 5

ésser molt bé un mot provinent de *réa* amb la següent proporció: *rea* (f.) part de l'arada que obre el solc a la terra; *reu* (m.) instrument al qual la *rea* va muntada. Ens indueix a aquesta suposició el fet de trobar el *reu* entre l'*arada* del català oriental i l'*aladre* del ribagorçà.

LLAURA, f. : L'arada (Manresa, Llussanès).

LLAURETA, f. : L'arada. Cançó:

«Lo petit vellet
agafa la llaureta
i se'n va a llaurar.
La petita jove
li porta l'esmorzar.» (Montblanc.)

Llaura i *llaureta* són deverbals de *llaurar*.

FORCAT, m. : Arada amb braços per a un sol animal. Pren nom de la forma que té, molt semblant al forcat d'un arbre.

BARBANTA, f. : Tipus d'arada especial per a llaurar pregonament la terra (Ripoll). Segurament pren el nom de la localitat de Brabant, d'on podria procedir.

ESCATADOR, m. : Arada amb dues pales molt més grosses que els orellons de la rella, les quals aplanen la terra tombada (Sant Feliu de Guíxols).

POLLEGANA, f. : 1. Arada amb braços en lloc de camatimó. Serveix per a llaurar amb un sol animal (Falset, Borges, Alcanar). 2. La part de l'arada que forma forcat i substitueix el camatimó (Montblanc, Benissanet). La *pollegana* és l'arada amb *pollegons*. El *pollegó*, en les forques palleres, és el tronc clavat en el forcat, d'on arrenquen les pues de la forca, conegudes també per *pollegons*: *forca de tres pollegons, forca de quatre pollegons*. *Pollegó* i *pollegana* deriven d'un POLLICARIS dit polze amb canvi de sufix.

XARUGA, f. : Arada amb caixa, com la pollegana, i amb esteva recolzada a la cameta. Té el rellampec més estret. No porta ore-

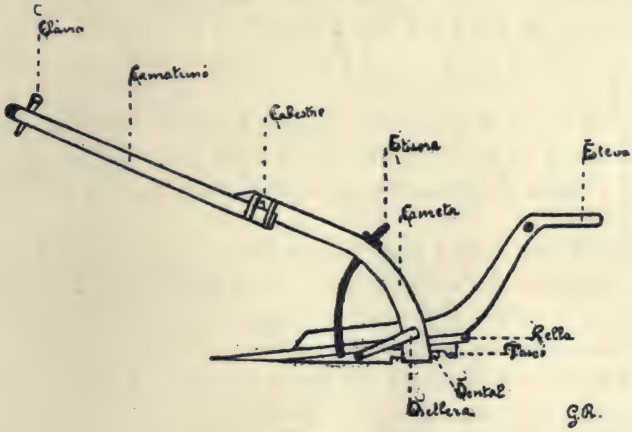

Fig. 6

lleres, sinó un tallant i una pala que es fan accionar amb una molla (Tortosa i regne de València). Un tipus d'arada introduït de França estén el nom francès *charrue* pel regne de València. És possible que la introducció d'aquest nom sigui deguda als innombrables valencians

aragonesos que, de temps immemorials ençà, passen anyades al Migdia de França treballant la terra. (Comp. Barnils, *Die Mundart von Alacant*, 54.)

Les parts principals de l'arada són:

RELLA, f. *rḗlę*, *rḗię* (Catalunya oriental), *rḗllę* (Falset, Montblanc, Belltall), *rḗle*, *rḗla* (Catalunya occidental, València), *rḗię* (Sant Feliu de Guíxols , Vic), *ęrḗię* (Súria) : 1. Peça de l'arada, de ferro, que obre els solcs. Va damunt el dental i ajuntada a la cameta (Catalunya, Balears, València). 2. Llaurada d'un camp (Fraga, Borges). L'ètim de *rella* és REGULA, comprovat pel baleàric *rḗię* i pel català oriental *rḗię*. El tractament del grup -GL- és regular.

La rella és coneguda també per *rellampec* : ferro allançat que, formant part de l'arada, s'enfonsa a la terra per obrir-hi goret (Mestre, *Voc. tortosí*, BDC, III, 107). Aquest nom, ultra comprovar que el *llamp*, *llampec*, han substituït el *rai* < RADIU (comp. BDC, IX, 99), ens assenyala una confusió entre RADIU i *rella* que s'ha resolt prenent per adopció el *llampec*, la qual cosa ha estat afavorida pel nom de *telera* tascó i pel nom *coltell* rella.

La rella és coneguda també per *coltell* i *cuntell*, espècie de ganivet que obre la terra pel cim (Girona), i que suposa un COLTELLU. Comp. provençal *coltre* arada sense rodes, bearnès *cudre*, aragonès i navarrès *cuitre*.

Demés hi ha el *punxó-rella*, part de l'arada moderna (Igualada).

Les parts més importants de la *rella* són : l'*aceró*, punta de la rella de l'arada (Llucmajor), amb el derivat *acerar*, fer punta a la rella de l'arada.

Aquest mot deriva segurament d'ACIARIU que, del significat de metall, ha passat al d'instrument. Comp. espanyol *acero* arma blanca. La rella té les dues *ales* quan és ampla (Balears); quan el tall se li tomba endavant és *acabussada* (Balears), i és llavors que s'ha de *llossar* : posar-la a la fornal del ferrer i picar-li el tall perquè torni a llaurar bé. Aquesta operació és també coneguda per un *allós* i *allossó* (Mallorca). Les formes *allós* i *allossó* ens indueixen a sospitar que el *llossar* sigui un derivat del gàllic **lausa* llosa, pedra plana. L'acció del ferrer en *llossar* una eina és la d'aplanar-li el tall perquè s'enfonsi millor a la terra. Quan la rella és amussada i no vol passar, *té toix* (Balears). Aquí tenim una supervivència del TOXICUM, verí, que solament coneixem en el dialecte català d'Alguer en *tóixec*. Quan

la rella és molt gastada cal afegir-hi ferro. Aquesta operació és coneguda amb el nom de *perboc* i *perbocar* < PROVOCARE (?) amb influència de *boca* (?).

DOGA, f. *dóǫ* : És la part de la rella que encaixa amb el dental de l'arada (Migjorn Gran). És un nou significat que cal registrar dels representants del llatí DOGA en les llengües romàniques.

ORELLONS, *ǫurǫiǫ́ns* (Catalunya oriental) *ǫrǫlǫ́ns* (Castellbó) : És la peça de l'arada, en forma de dues orelles, que serveix per a eixamplar el solc obert per l'arada (fig. 3 6). Aquest nom, que deu el seu origen a la semblança amb les orelles, guarda encara, d'una banda, la valor augmentativa del sufix -ONE, i, per l'altra, resol admirablement el conflicte de l'homonímia amb *orella*. N'és una prova la presència d'*orellera*, orellons en el domini del català occidental i valencià, i la supervivència esporàdica d'*orella* cada una de les dues peces de fusta o de ferro angulars i divergents que porta l'arada al capdavall del dental, les quals tenen per objecte eixamplar el solc obert per la rella (Montblanc, Isil, Marratxí, Migjorn Gran). Comproven aquesta hipòtesi els mots *oreller*, forat del dental de l'arada on van clavats els orellons (Migjorn Gran), i *orellanes ǫurǫiánǫs* talls de poma assecats que es guarden per a l'hivern (Llussanès).

Els orellons també són coneguts per *mossal* allà on l'arada s'anomena *mossa* (Bolvir); un i altra provinents, segurament, d'un MORSU.

Les parts de l'arada que van des del dental a l'extrem de l'espigó o forcat tenen diversos noms:

CORBA, f. : 1. La cameta de l'arada (Manresa). 2. El camatimó de l'arada (Castellbó). Deu el seu nom a la forma corbada que té.

CAMA, f. : La part de l'arada on s'ajunten les parts desmuntables (Borges).

CAMETA, f. : 1. Peça de fusta que sosté el dental, els orellons i la rella (Catalunya). 2. Peça de ferro del davant de l'arada on s'ajunta la pollegana (Benissanet).

CAMATIMÓ, m. : Barra de fusta a la qual hom enganxa el bestiar a l'arada. Té l'extrem inferior unit a la cameta (Manresa, Montblanc, Borges, Belltall).

CAMELLA, f. : 1. L'arbre de l'arada al qual es junyeixen els dos animals (Sant Feliu de Guíxols). 2. Els braços de l'arada que formen el forcat (Salt, Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols).

CAMETÓ, m. : La peça de fusta on s'ajunten les camelles en l'arada (Salt, Girona, Sant Feliu de Guíxols). És interessant aquest grup de mots derivats de *cama*, creats per tal de distingir les diverses parts de l'arada.

ASTA, f. : L'arbre de l'arada, a banda i banda del qual van junyits els bous (Elna).

ARBRE, m. *ábrę* : L'espigó de l'arada.

Endevinalla:

«Pelut d'ací, pelut d'allà,
l'arbre sec al mig s'està.»

La resposta és : Els bous i el pal de l'arada.

(Plana de Vic, Banyoles.)

BARRA, f. : L'espigó de l'arada (Banyoles).

CANYA, f. : La part de l'arada que va des de la cameta a la qual s'articula fins al nas de l'espigó, si aquest no constitueix amb ella una sola peça (Migjorn Gran).

ESPIGÓ, m. : La part de l'arada que va subjecta a la cameta (Catalunya oriental, Balears). És interessant de constatar que *espiga* timó de la carreta, i *espigó* timó de l'arada, són desconeguts entre els representants de SPICA en les llengües romàniques.

TIMÓ, m. : Part on s'enganxa l'animal al forcat (Altea).

NAS D'ESPIGÓ, m. : Peça davantera de l'arada que porta una clàvia per a ajuntar-la a la traiga (Migjorn Gran).

REBOSTA, f. : Part de l'arada a la qual van manegats els braços i la cameta (Súria). Rebosta és una variant de *rabasta*, tafarra dels bastos que es posen als muls per dur càrrega.

TRASEGA, f. : Peça de l'arada de forcat en la qual van muntats els braços i el camatimó o corba (Castellbó). Suposa un TRANSICA.

CUVETES, f. pl. *kuƀętęs* : Peces de l'arada que serveixen per a adaptar els braços a la cameta (Llucmajor).

ANELLA, f. *ęrnęlę* (Balears), *arnęla* (Benassal) : Cercolet de ferro que subjecta l'espiga de l'arada a la cameta (Balears, Altea, Benassal, Sora). Aquest mot és un augmentatiu d'*anell* amb desinència femenina. (Comp. Wartburg, BDC, IX, 52.)

COVA DE LA CAMETA, f. : La part posterior de la cameta (Balears).

La *cameta* es munta amb el *dental* mitjançant una sèrie de peces el nom de les quals és prou interessant.

ESTENALLERS, m. : 1. Peces de ferro que van del dental a la cameta de l'arada i serveixen per a regular la rella fent-la anar més alta o més plana (Igualada, Montblanc). 2. Verga de ferro doblegada que aguanta els orellons i la rella en l'arada plana (Palamós, Salt).

TENALLER, m. : Peça de l'arada de fusta que uneix el dental a la cameta (Manresa).

ESTENILLES, f. pl. : Peça de ferro que subjecta el dental al camatimó de l'arada (Bolvir, Ripoll). Aquesta peça és coneguda també per *estenella* *ẹstẹnẹ́ịẹ* (Sora). Aquests tres mots creats per tal d'evitar la confusió amb *estenalles* ens proven, com en el cas d'*orellons*, els innombrables recursos de què disposa la llengua per a defugir una coincidència. Cal tenir en compte que la forma vulgar d'*estenalles* per *tenalles*, estesa per tot Catalunya, és resultat d'un altre recurs per a no caure en la confusió de *tenalla*, gerra gran amb la *tenalla*, eina per a extreure claus.

Encara ho comproven els següents noms:

TINELLA, f. : 1. Caragol llarg que ajunta les peces desmuntables de la pollegana (Tortosa). 2. Peça de ferro llarga que priva d'obrir-se més del que cal l'angle format pel dental i la cameta de l'arada (Benassal).

TENELLA, f.: Peça de fusta que uneix el dental i la cameta (Altea).

TENELLÓ, m.: Ferro que subjecta els dos timons de l'arada amb la cameta travessant-los (Altea).

Demés hi ha tres peces que formen part dels estenallers : el *piu* (Igualada), la *cabellera*, segurament un derivat de capell (Igualada), i la *xaveta* per a collar-los (Igualada).

DENTAL, m. : El dental és definit de diversa manera segons les contrades de Catalunya : 1. Peça de fusta que aguanta la rella de l'arada (Catalunya, Balears). 2. Peça de fusta que subjecta la rella a l'arada (Belltall). 3. Cos de l'arada on s'ajusten l'esteva i la cameta i on va agafada la rella (Bolvir). Hi ha dues classes de *dentals* : *dental dret* dental que té els braços en forma d'angle molt obtús (Migjorn Gran), i *dental culer*, dental que té l'angle poc obtús (Migjorn Gran). És interessant de constatar l'origen *tallant* DENTALE d'aquesta part de l'arada.

Ristol, m. : El dental de l'arada. Aquest mot suposa un ARISTULU paral·lel d'ARISTULA constatada per Thomas (*Essais*, 342-343).

CAVALLET, m. : 1. Peça que forma angle en la qual es fa reposar la rella quan es vol traspassar la pollegana d'una banda a altra sense obrir solc pel camí (Tortosa). 2. Anella de ferro que manté les tenelles de l'arada fixes i que dóna la inclinació convenient a la rella (Oliana).

CLAPERA, f. : Forat de l'arada on va collocada la rella. Meyer-Lübke REW, suposa un *klappōn* d'origen incert pels derivats de l'arrel *clap*. Cap mot, però, dels adduïts té connexió amb *clapera*, com no sigui el francès *clapier*, *clapoir* cau de conills.

ENRALLADOR, m., *r̄ęiędǫ́* : Extrem del dental on es fica la rella (Llucmajor).

CULERA, m. : Part extrema i plana de l'arada que s'adapta a terra (Elna).

COIXINET, m. : Peça de l'arada (Elna).

RODELLA, f. : El caragol de collar el dental (Castellbó).

TELERA, f., *tęlérę* (Balears), *tęlęra* (Isil) : Peça plana, de fusta, que va del dental a la cameta de l'arada i que juntament amb el *reteler* o *trempador* serveix de graduador de la rella. La telera va fermada a l'encaix del dental.

RETELER, m. : Espècie de clàvia de fusta que s'emmetxa en el mateix forat de la telera en la part posterior (Balears). *Telera* i *reteler* són derivats de TELUM. Comp. espanyol *telera*, portuguès *teleira*.

TALÓ, m. : Extrem posterior de l'arada que rossega per terra (Palamós).

TASCÓ, m. : Peça de fusta, a manera de clàvia, que subjecta la rella a l'arada per dessota de l'esteva (Catalunya oriental, Bolvir).

PALA, f. : 1. Peça postissa d'acer que es posa junt amb el tallant davant la rella (Sant Feliu de Guíxols). 2. Post de l'arada grossa (Sant Feliu de Guíxols).

POST, m. : 1. Peça de ferro, corbada, que serveix per a tombar la terra en l'arada mossa (Palamós). 2. Orellot metàllic de l'arada (Sant Feliu de Guíxols).

GIRATÒRIA, f. : Peça de ferro de l'arada, movible d'una banda a l'altra de la rella, perquè en canviar el solc de direcció la terra caigui sempre cap al mateix cantó (Catalunya).

LLANÇA, f. : Peça postissa que va collocada a sota i a la part dreta davantera de l'arada, al davant dels orellons (Bolvir).

TOLA, f. : Part de l'arada (Sora). Probablement suposa una TABULA.

La rella que s'apunta massa o que s'enfonsa massa és *puntera* o *bequeja* (Balears).

La unió de les diverses parts de l'arada es fa per mitjà del *clau* i dels seus derivats :

CLAU, m. : Clàvia que uneix la pollegana a la cameta de l'arada. Serveix per a fer pujar i baixar la rella segons que es vulgui el goret més o menys pregon (Benissanet).

CLÀVIA, f. : 1. Passador de ferro que subjecta l'arbre de l'arada dins l'argolla del jou (Palamós, Santa Coloma de Queralt, Montblanc, Migjorn Gran). 2. Peça de ferro que subjecta el cametó a les camelles de l'arada (Salt, Sant Feliu de Guíxols). 3. Passador de ferro que permet variar l'angle de la cameta amb el camatimó de l'arada (Manresa). «No hi ha pitjor clàvia que sa d'es mateix llenyam» (Migjorn Gran).

CLAVILLA, f. : La clàvia (Oliana, Borges, Castellbó, Belltall, Carlet, Altea).

És digna d'esment la significació de *clàvia* clau gros estesa per les Balears, on la *-a* darrera i desapareix, igual que al Rosselló i Vall de Ribes. L'ètim de *clàvia* no s'ha de cercar en una *clavilla* diminutiu, sinó al revés : clavilla és una regressió de *clàvia* per influència de la *ḭ* <CL-, que ha retornat a *ḷ* : *fùḷa, paḷa. Clàvia* és una formació augmentativa de *clau* que, no podent venir a *clava* (tercera persona del present de *clavar)*, ha hagut de pendre necessàriament la *i*.

CLAUS D'ORELLA, m. : Són els claus que subjecten els orellons a l'arada (Llucmajor).

CLAVILLERS, m. pl. : Els forats de l'arada on entra la clàvia (Balears), els quals suposen un *clavell* clau.

BERNAT, m. : Peça de l'arada que fa anella en un cap i va unida a la cameta i té un ganxo a l'altre cap amb el qual subjecta la pala en tombar l'arada (Borges, Montblanc, Sora).

CORREIGS, m. pl. *kǫrẽ́ịs* : Les corretges que subjecten la peça dins la qual passa el camatimó de l'arada. Són els eixanguers (Castellbó).

VENCILLÓ, m. : Corda que va des del coixí a la clàvia de l'arada, a la qual s'enganxa el tirant. És un derivat de *vencill*, lligall, que suposa un VINCILIU, VINCILIA.

ESTEVA, f. *ęstę́bę* (Catalunya oriental), *ęstę́pę* (Sant Feliu de Guíxols) : Peça de l'arada que va fixada per un cap a la cameta i per l'altre és sostinguda pel llaurador, amb la mà, per tal de dirigir l'arada. És interessant de constatar la forma *estepa* amb *e* tancada, originada per la necessitat de distingir-la del nom personal *Esteve.*

MANTÍ, m., *męntí* : 1. L'esteva de l'arada (Balears, Bolvir). 2. La creuera de la fanga (Girona). Sembla que s'ha de suposar un *manteny* (comp. provençal *mantenh)* procedent de MANUTENEO.

TIMÓ, m. : L'esteva de l'arada (Manresa), derivat de TIMONE.

MANETA, f. : La corba de l'esteva de l'arada damunt la qual el llaurador posa la mà (Manresa, Balears).

FORCA, f. : La peça anterior de l'arada que té la forma de forca i en la qual s'enganxa l'animal (Bellpuig).

Aquesta part de l'arada d'un sol animal, és coneguda també per *forcall* (Migjorn Gran).

BRAÇOS, m. pl. : Són les dues vares de la *forca* al mig de les quals s'enganxa l'animal que llaura (Súria, Carlet).

CAIXA, f. : Espai comprès entre les dues barres corbades de la forca ocupat per l'animal (Tortosa).

BRÈNDOLA, f. : Barra llarga i prima que s'ajusta als braços de l'arada d'un sol animal (Migjorn Gran).

AGULLADA, f., *ęguiądę* (Vic, Palamós), *ęgweiądę ęgwiądę, ęgiądę* (Girona) : Perxa o bastó del llaurador a un extrem de la qual hi ha una paleta de ferro per desembussar l'arada i a l'altre una punxa per agullonar els bous.

RASTELL, m. : Peça de ferro del capdavall del bastó de llaurar (Llucmajor, Vic, Balears). És un derivat de RASTRUM.

ACERÓ, m. : La rella del rastell (Balears).

DOELLA, f. : Obertura del rastell per a unir-lo al mànec (Balears). És un derivat de DOGA.

GROP DE L'ARADA, m. : Nus especial mitjançant el qual el llaurador lliga les tirandes a l'esteva de l'arada (Palamós).

LLONGUES, f. : Les regnes per a dirigir l'animal que llaura (Balears).

PERLLONGA, f. : Les llongues (Balears).

TIRANT, m. : 1. La llança o llances on s'enganxa l'animal en el forcat o es junyeix el parell a l'arada (Manresa). 2. L'espigó de l'arada de parell (Palamós). 3. La corda que va de la cameta al

coixí del coll de l'animal, passant-li per sota el ventre, al costat de l'animal oposat al del camatimó, per tal que la bèstia tiri millor pels dos costats del coll (Montblanc).

TIRANDES, f. pl. : 1. Cordes que es lliguen al cap dels bous que tiren l'arada o la carreta (Bolvir, Llussanès). 2. Les regnes de l'arada quan es llaura amb bous (Palamós). 3. Cadenes que es lliguen a l'extrem del forcat quan ha de tirar un animal sol (Banyoles).

CARRABISTELLS, m. pl. : Dues peces de fusta, amb claus sortint per les puntes, que es posen al front dels bous per dominar-los (Banyoles, Girona).

Per via d'apèndix donem aquí els noms de les parts de l'arada de l'Alguer (Sardenya), la majoria d'ells de procedència sarda : *timona* la cameta, *orelles* els orellons, *clàvia* la clàvia per a ajuntar l'arada al jou, *aspara* el ferro que subjecta la cameta al dental (etim. SPATHA), *albara* la rella, *antari* el dental, *conju* tascó que colla l'*aspara* a la cameta, *cujana* el tascó que estreny la rella al dental, *astatariri* l'esteva de l'arada, *trasiri* part anterior del mantí i *manari* part posterior del mantí.

EL LLAURAR I LA LLAURADA

RATLLAR, v. : Llaurar la terra amb l'arada plana. Es ratllen els rostolls per sembrar-hi esplets d'estiu (Girona).

APRIMAR, v. : Llaurar per primera vegada després de la collita (Bolvir).

ESPELLENCAR, v. *ęspęlęňká, ęspęięňká* : Llaurar el camp de tal manera que, a cada rasa feta, se li dóna després una fangada per tal de fer pujar i remoure la terra nova a la fondària de la qual la rella no arriba (Salt, Palamós).

PORCAR, v. : Distribuir el camp en seccions, de quinze pams cada una, per sembrar degudament (Bolvir).

TRAVESSAR, v. : 1. Donar la primera llaurada al camp que es vol sembrar (Montblanc). 2. Llaurar de través un camp llaurat (Vic). 3. Donar la segona llaurada (Súria, Brull).

ANTIVERNAR, v. : Llaurar la terra abans de l'hivern (Bolvir).

PRIMAR, v. : Llaurar el camp per primera vegada després que s'ha tret la vianda (Vic, Puigcerdà).

GORETAR, v. : 1. Fer la llaurada preparatòria de la sembra (Prats de Llussanès, Súria, Migjorn Gran). 2. Llaurar per primera vegada amb l'arada grossa (Sora). 3. Llaurar la terra rostollada (Vic).

MOSSAR, v. : Llaurar amb l'arada mossa (Salt, Palamós) deixant la terra preparada per a la sembra. És la darrera llaurada (Sant Feliu de Guíxols).

GIRAR, v. : Donar la primera rella a la terra que s'ha de sembrar (Migjorn Grau). 2. Dirigir el parell que llaura en direcció inversa (Castellbó). 3. Donar la segona llaurada a la terra (Tortosa, Benissanet, Altea). 4. Quarta llaurada, donada de través, per a estufar millor la terra (Llucmajor).

APRIMAR, v. : Llaurar per primera vegada després de la collita (Bolvir).

ESCULTIVAR, v. : Donar la primera llaurada a la terra (Manresa).

MANTORNAR, v., *munturná* (Vic), *mantǫrná*, *mǫntǫrná* (Catalunya occidental), *mantǫrnar* (Benassal) : Llaurar un camp per segona vegada sense haver-hi plantat res.

ENTORNAR, v. : Donar la segona llaurada a la terra (Santa Coloma de Queralt).

TRENCAR, v. : 1. Donar la segona llaurada a la terra per tal de matar l'herba sortida després de la primera llaurada (Palamós). 2. Donar la primera llaurada de l'any al camp (Castellbó, Organyà, Llessui, Isil).

TORNAR, v. : Llaurar per segona vegada un camp (Bolvir).

BESLLAURAR, v. : 1. Llaurar per segona vegada un camp o una vinya en la mateixa direcció de la primera (Sora). 2. Llaurar de través (Vinaroç).

BESTORNAR, v. : Llaurar per segona vegada els conreus (Manresa).

BINAR, v. : Donar la segona llaurada a la terra (Banyoles) durant l'estiu o la primavera (Migjorn Gran).

ATERCIAR, v. : Donar la tercera llaurada al camp (Fonz).

TERÇAR, v. : Llaurar la terra per tercera vegada en un mateix any agrícola (Banyoles, Borges, Migjorn Gran, Marratxí).

TERCEJAR, v. : Llaurar la terra per tercera vegada (Vic, Súria, Santa Coloma de Queralt, Catalunya occidental).

PASSAR, v. : Llaurar per tercera vegada (Benassal).

QUARTAR, v. : Llaurar per quarta vegada un camp en un mateix any. Es *quarten* les terres campes (Borges).

QUARTEJAR, v. : Llaurar per quarta vegada (Bellpuig).

AQUARTERAR, v. : Donar la quarta llaurada (Fonz).

CAPEJAR, v. : Llaurar completament els extrems del camp que no s'havien pogut llaurar (Palamós).

ROSTOLLAR, v. : 1. Llaurar el camp segat (Catalunya oriental). 2. Ressembrar un camp (Vic, Borges).

CAVALCAR, v. : Llaurar el camp de través (Benassal).

MARXAR, v. : Desviar-se l'arada del solc fent una torta (Súria).

SEIÓ, SEIONS, m. : Compartiment del camp que es llaura per sembrar-hi. Els seions es marquen amb grapats de palla arrenglerats o amb clots cavats de renglera. *Seió* suposa un SEGETONE derivat de SEGES sembrada.

MESA, f. *mẹ́zẹ* : El lloc que en un sementer ocupa cada parella de bestiar quan són diverses les que llauren (Llucmajor). *Mesa* és un supervivent del MENSA en el domini català que ha estat substituït per TABULA. Comp. *taula d'horta*, etc.

LLAURADA, f. *ḷẹụrárẹ* : 1. Terra de llaurada o que es llaura (Catalunya oriental). 2. El temps durant el qual es llaura (Catalunya oriental). 3. Lloc on es llaura (Llofriu). «Com que els homes no hi són, els haurem de portar el dinar a la llaurada.»

LLAURADA D'HIVERN : Llaurada pregona feta pel desembre i pel març (Espluga).

LLAURADA DE MITJA POST, f. : Llaurada feta amb l'arada mossa, proveïda d'una post petita perquè no trabuqui la terra (Llagostera).

LLAURADOR, m., *ḷẹụrẹdọ́* (Catalunya oriental, Balears), *ḷaụradọ́* (Catalunya occidental), *ḷaụraọ́r* (València) : 1. L'home que treballa la terra amb l'arada (Catalunya, Balears). 2. Pagès en general (Girona, Catalunya occidental, València). 3. Atuell de llauna, en forma de teula, per a remenar arròs (Llofriu).

«La vida del llaurador
és una vida apenada:
tot lo dia va dient
puja negra, baixa blanca.»
(Espluga, Bellpuig, Alcanar.)

LLAURAÓ, f. : Cada llaurada que es dóna a un tros (Bellpuig).

LLAURAR, v., *ḷẹụrá* (Catalunya oriental), *ḷaụrá* (Catalunya occidental), *ḷaụrár* (València) : 1. Treballar el camp amb l'arada per tal

de regirar la terra. 2. Comportar-se una persona. 3. Arrossegar-se els caragols deixant un rastre per allà on passen (Vic, Girona). 4. Escampar el blat per les sales per tal d'evitar que s'escalfi (Llofriu). 5. Treballar en general. 6. Anar de passeig joves i noies (Llofriu).

JUNTA, f. : 1. Jornal de llaurada (Vic, Girona). 2. Extensió de terra que es llaura en un temps determinat (Girona). 3. Terra que es llaura en mig dia (Sant Bartomeu del Grau, Sora). 4. Tros de terra que queda sense llaurar al mateix pla de la llaurada (Montblanc).

SOLC, m. : 1. La línia excavada que deixa la rella quan es llaura (Catalunya, Balears, València). 2. Clot obert amb l'aixada (Banyoles). 3. Partió entre dos camps (Sora). «Com aradres fent solcs de gran profunditat en la terra sagnosa» (Roiç de Corella, II, 20, 183).

SOLCAR, v. : 1. Obrir un solc entre tira i tira de plantes (ceps, patates, blat de moro) per poder cavar-les més fàcilment (Catalunya). 2. Fer solcs amb l'aixada al taulat llaurat (Benissanet).

REGA, f. : 1. Solc obert a la terra amb l'arada (Girona, Palamós, Bolvir). 2. Partió entre dos camps (Sora). *Rega* deriva del longobard RIGA. (Comp. REW, 7311).

ENREGADA, f. : La cresta més alta de dues o tres rases que queda al camp assenyalat on s'ha començat a llaurar (Palamós). 2. Munt de terra que l'arada remou i deixa de llarg a llarg (La Bisbal).

RASA, f. : 1. El solc obert per la rella en llaurar (Palamós, Salt, Girona). 2. Rec que s'obre amb l'arada al mig dels sembrats per tal de donar eixida a l'aigua (Vic).

CRESTA, f. : Perfil de la terra que la rella talla o deixa (Isil, Oliana, Guimerà).

CRESTALL, m. : 1. La terra que l'arada amuntega de cap a cap del solc o entre dos solcs (Montblanc, Borges). 2. Part del camp que encara no s'ha llaurat (Ripoll). 3. Part alta del solc (Benissanet). 4. Les vores del solc (Llucmajor).

CRESTERA, f. : Cresta que fa la terra llaurada de cap a cap del solc (Palamós).

ACRESTELLAR, v. : Llaurar lleugerament la terra seca per matar el gram (Girona).

En el precedent coble de mots, com en *orella, orelleres* i *orellons*, la llengua desplega bells recursos per tal d'evitar l'homonímia amb la *cresta* de gallina.

CARENA, f. : La terra que queda entre solc i solc quan es llaura (Catalunya, Balears, València).

PEU, m. : La part més profunda del solc o un dels seus extrems (Oliana).

GORET, m., *gurèit* (Santa Coloma de Queralt) : 1. Profunditat del solc en llaurar (Santa Coloma de Queralt). 2. El solc de la llaurada (Puigcerdà, Benissanet). 3. El camp conreat abans de sembrar (La Bisbal). 4. Terra remoguda (Espluga). 5. Terra preparada per sembrar-hi. 6. Sementer que es llaura al principi de l'hivern. «Qui té goret té pa fet; qui té binat té pa estojat» (Migjorn Gran). «Goret d'una llauró, goret de dues llaurons» (*Inv.* Cornellà, a. 1619). Etimologia llat. VARVACTU.

ALTARA, f. : L'andana (Altea).

ANDANA, f., *aldana* (Espluga), *antara* (Bolvir), *antena* (Puigcerdà): Extrem del camp que no es pot llaurar de dret perquè els bous hi han de girar (Catalunya). 2. Trossada de terra llaurada en comparació amb la feina feta. «Has llaurada una bona *andana*» (Migjorn Gran). 3. Malifeta (Migjorn Gran). 4. Desgràcia. «Quina andana que ha fet sa criada : quatre plats li han caigut de les mans» (Migjorn Gran).

S'atribueixen a *andana, aldana* i *antera* un AMBITU del qual deriven les seves formes segons les localitats. (Comp. REW, 409.) L'andana és coneguda també per *forro*, extrem del camp sense llaurar (Ripoll). Com que *forro* és el bestiar que no cria aquell any i les *andanes* sovint es deixen sense conrear, seria possible que l'origen d'aquest mot s'hagués de cercar en un ANTEANNU : *antany, antan* terra d'antany que produïa fruit l'any passat.

ANTERA, f., *ẹntére, ẹntáre* (Catalunya oriental), *ẹntére* (Catalunya occidental). L'extrem del camp on els bous giren, el qual després es llaura perpendicularment.

ANTERAR, v. : Llaurar els caps del camp en sentit transversal al solc (Manresa).

TORNALL, m. : 1. Extrem del camp que queda sense llaurar (Santa Coloma de Queralt). 2. Tirada de solc (Manresa). 3. Divisió d'un tros de terra (Espluga). 4. Tros de camp llaurat de través (Montblanc). 5. La llargada del solc (Guimerà). 6. La direcció que el llaurador dóna a la llaurada (Migjorn Gran).

TORNALLERA, f. : Extrem del camp que queda sense llaurar perquè el bestiar no hi pot girar amb l'arada (Castellbó).

GIRALL, m. : 1. Corba feta a la terra en canviar l'arada de direcció (Salt, Palamós, Sant Feliu de Guíxols). 2. Parcella del camp on l'arada no ha passat (Sant Feliu de Guíxols).

PONCELL, m. : Extrem del camp que queda sense llaurar (Ripoll).

LLOM, m. : Eixida del solc per desviament de l'arada (Guimerà).

LLOBADA, f., *lubádę* (Catalunya oriental), *lumádę* (Sora, Manresa, Puigcerdà), *lęumádę* (Súria) : Terra entre dos solcs que, per la corba, més o menys pronunciada, ha quedat sense regirar en passar l'arada (Catalunya oriental, Benassal, Altea). LUMBU *lǫ́m*: llom de terra, per raó de l'homonímia amb *lǫ́m* part del cos, ha donat origen a *llomada*, que a la Catalunya oriental, per caiguda de la *m* i conservació de la *b*, ha vingut a *llobada*. Aquesta *llobada*, que aparentment hauria de derivar de *llop*, ha donat peu a la creació d'un *llop*, clap de terra que ha quedat sense remoure en llaurar (Falset). Aquí tenim un *llop* originari de LUMBU. No sabem per quines raons el mot *albat* ha passat a significar la llobada a Sora.

TORTA, f. : L'eixida del solc en llaurar (Bolvir). La llaurada de través i els solcs travessers prenen noms especials:

BIGUES (fer) : Llaurar clar i deixar ample el rastell de terra que va de solc a solc (Sora).

EMBIGAT, m. : Llaurada excessivament clara de solcs (Vic).

ESCURADA, f. : Rasa més profunda que queda a la part del camp on s'acaba la llaurada (Empordà).

CANAL, f. : Rec que fan els solcs després de passar-hi l'arada (Castellbó).

Mereix encara un singular esment el mot *conllonga* (fer), deixar-se els pagesos mútuament l'animal quan en tenen sols un cada un per tal de poder llaurar tots amb parell; i *conllonguer* (m), l'amo d'un animal respecte d'un altre pagès amb el qual es pot fer conllonga (Montblanc). L'ètim d'aquest mot s'ha de buscar en un CONJUNGULA corretja del jou, fer junta, fer parella. Comp. francès *conjongle*. La *ll* de *conllonga* és ben explicable pel canvi de *j* a *ll* i de *ll* a *j* freqüent en català : *Llofriu* de Jofriu, *Lloatxim* de Joaquim; al revés, *julivert* LOLIUM VIRIDE, *jova* lloba *dijous jarder* dijous llarder.

Un fet ens cal posar de relleu en acabar aquest article, i és l'abundància de noms procedents d'armes per anomenar parts del jou i de l'arada : *tellols* camelles, *espadelles* fustes que van al costat del coixí

per a junyir el bestiar a l'arada, *rellampec* rella, *coltell* rella, *aceró* punta de la rella, *mossa* arada, *mossal* orellons, *asta* arbre de l'arada, *dental* dental, *telera* i *reteler* tascons de collar la cameta amb el dental, *llança* peça collocada davant els orellons, *agullada* agullada, *aspara* ferro que subjecta la cameta al dental. Aquests mots ens reporten a un temps en què es féu la transformació de l'home guerrer en pagès pacífic, aquell temps vaticinat per Isaïes (2, 2-5) parlant de la vinguda del Salvador de l'humanal llinatge : «et conflabunt gladios suos in vomeres et lanceas suas in falces».

A. Griera

El boc de Biterna *(RFE*, IV, 26-49)

Saroïhandy, parlant de l'origen que d'aquest mot dóna Schulz-Gora, escriu : «Esta explicación no deja de parecer satisfactoria y era también la que se me había ocurrido al leer *Biterua*, en el manuscrito de Esterri, en lugar de *Biterna*. Sin embargo, hay que advertir que en la antigua literatura provenzal no se cita más que un ejemplo de *Biterna*, y es el incluído en el *Diccionario de la lengua de los Trovadores* de Raynouard : *cara de boc de Biterna*; ya se ve que se trata aquí del nombre popular del diablo de las brujas. La palabra *Biterna*, con significación de ciudad italiana, ciudad árabe, ciudad pagana, no parece encontrarse en ningún autor del Mediodía de Francia, y sería tal vez muy arriesgado echar mano de ella para explicar el origen del nombre que la gente del pueblo daba al diablo venerado por las brujas bajo la figura de macho cabrío. La explicación de Sainean valdría para el Norte de Francia, pero allí precisamente no era conocido el boque de Biterna. Algunos han pensado que *Biterna* podría representar *Biterra*, es decir, *Biterrae* (Béziers), y en la edición de Rabelais llamada edición Variorum (t. IV, pàg. 37), hallamos apuntado que aquel diablo o boque es sin duda el mismo que el llamado «camello» de esa ciudad. Stengel, en la sabia edición que dió en 1878 de la *Canción de Roldán*, aceptaba para *Biterne* la etimología de *Biterra*, apoyándola con *biternensium* que encontraba en un texto antiguo. Con todo, tropezamos aquí con tantas dificultades, que lo más prudente es, sin duda, declarar que el origen del *Biterna* provenzal y catalán queda aún por establecer. Raynouard proponía que en el verso de Raynols de Apt se leyese *citerne*, en lugar de *biterne;* Mistral pensaba en el nombre de la ciudad inglesa *Bittern*, y Levy, en el *Provenzalisches Supplement Wörterbuch* se manifiesta casi dispuesto a seguir el parecer de Mistral:

«La traducción de Raynouard por *citerne* — dice — es inexacta; ¿hemos de ver en [*Biterne*] el nombre de una ciudad inglesa?»

Schulz-Gora (ZRP*h*, XXVI, 718-720) identifica *Biterna* amb la ciutat de *Viterbo*, d'Itàlia, basat en la *Kaiserkronik* publicada per Schröder en 1892. Lot (Romania, XXXII, 7) admet el mateix origen.

Saroïhandy (RFE, IV, 34) i Valls *(Privilegis i Ordinacions de les Valls pirinenques*, II, 1917) llegeixen *boch de Biterna* en el manuscrit de les Ordinacions, amb tot i que s'ha acudit a Saroïhandy la lectura *Biterua*. Aquesta lectura creiem que hauria estat l'encertada. Mn. Campi, rector de Borèn, poble de la Vall d'Aneu, respon al qüestionari sobre *Les supersticions*, del *Diccionari general de la llengua catalana*, amb una nota interessantíssima : «*Boc de Viterbo* o *Viterba* és el nom que es donava antigament, en tota la comarca, al dimoni, que apareixia en figura de boc en determinats indrets d'aquestes muntanyes.»

Si la llengua popular conserva encara avui el *Viterbo, Viterba*, la forma Biterna serà una transcripció en la qual s'ha pres la *n* per la *u*. El fet que Saroïhandy i Valls transcriguin *n* ens fa suposar una error del copista, tota vegada que mal podria figurar *Biterna* en les ordinacions originals quan, encara avui, viu el *Viterbo* i *Viterba*. I els *Biterna* i *Biterne* de l'epopeia francesa i provençals ¿no seran també originaris d'un *Viterbo, Viterba*, ciutat d'Itàlia, amb una lectura originàriament equivocada de la *u* per la *n*, lectura que s'ha transmès dels començaments de l'epopeia estant fins a Rabelais?

A. G.

BIBLIOGRAFIA

PAUL SCHEUERMEIER, *Einige Bezeichnungen für den Begriff Höhle in den romanischen Alpendialekten (*Balma, Spelunca, Crypta, *Tana, *Cubulum). Ein Wortgeschichtlicher Beitrag zum Studium der Alpen Geländeausdrücke. Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie. Heft* 69. Halle a. S. 1920.

L'estudi de Scheuermeier és una bella contribució a la toponomàstica alpina i pirenenca al mateix temps. S'hi segueix la sort dels mots pre-romans i romans que han servit per a designar una cova, balma o caverna. Balma i espluga són els dos mots que han proporcionat una nomenclatura més abundosa en els Alps i també en els Pireneus. L'extensió geogràfica de *balma* li assenyala un origen gàllic ben explicable per coincidir amb els dominis en els quals la presència de celtes és comprovada.[1]

La presència de SPELUNCA, no constatada pel domini català, és abundosa en la toponímia (Esplugues, Espluga de Francolí, Espluga Freda, Espluga Calva, etc.) i en català antic com a apellatiu. És molt possible que les colònies gregues importessin aquest mot, com opina Scheuermeier. La part més extensa i interessant del treball és dedicada al mot CRYPTA i a les seves diverses accepcions entre els grecs i els romans, a les diverses classes de construccions que n'han pres nom, especialment les construccions sagrades; també a les disposicions del sòl i la seva reaparició en la renaixença amb l'amor a l'antiguitat. Aquí trobem aclarit l'ètim del català *clot*, que ja compareix en la toponímia catalana del començament del segle XI (comp. Balari, *Orígenes*, 109), i que és al mateix temps nom genèric, i el de *gripi* menjadora, suposant un CRYPTIA (ps. 53-54). La CRYPTA com a construcció sagrada constitueix un bell article de litúrgia on s'exposa tota la importància que va tenir en l'església.

La suposició que *tãna* sigui un mot de formació romànica tarda-

1. El fet de comparèixer *balma* en els diccionaris valencians copiats dels catalans no prova la seva presència en el valencià.

na, estès d'Itàlia estant per Sicília, Sardenya, Rètia i domini gallo-romànic meridional, no és ben acceptable. Al costat de les formes provençal *tana*, ladina, *tana* franco-provençal *tana*, compareix sovint, en provençal modern, *tuno*, *Tuna* i *Latane*, en la toponímia *tunio* (Mistral) i *tuña (Table de l'Atlas Linguistique)*. Aquestes formes provençals estan relacionades amb el català *Tonna* i *Tona*, que compareixen molt aviat en la toponímia significant concavitat, balma : «*in croso intra parrochiam sancti andree de tonna*», any 1091; «*ipsas ollas in parrocchia sanccti andree de tonna*», any 1097. *Tonna*, com a nom de lloc prop de Sant Andreu de Palomar, compareix en 1087,[1] i en *Rocas tunas* prop de Banyoles. L'extensió geogràfica d'aquest mot, no podria indicar abans un origen ligur o ibèric?

La distribució geogràfica dels noms pre-romans assenyala una separació dels dominis rètic i gàllic : *BALMA *CALMIS, *LOCE són desconeguts a la Rètia; *GANDA, *BLESE, *MUSNA, *epelm*, RUSNA, *TROGIUM són específics de la Rètia; *BRIG *BROGA i *FRUTA[2] característics del Tessí.

FRITZ KRÜGER, *Butlletí de Dialectologia catalana, Zeitschrift für romanische Philologie*, XLI, 711-723.

En aquesta llarga recensió es dóna compte dels set primers volums del *Butlletí de Dialectologia Catalana* i s'analitzen amb detenció els treballs que contenen, els quals són una novetat per a molts romanistes. El Dr. Krüger ha fet una bona obra donant a conèixer, des de la important revista de filologia romànica, les publicacions de la Secció Filològica del nostre Institut. — A. G.

P. ROKSETH, *La Diphtongaison en Catalan. (Romania*, XLVII (1921), pp. 532-46).

Segons R. la influència de les palatals en *ẹ́*, *ọ́* precedents no fou suficient, en català, per a convertir aquestes en *í*, *ú* (com s'ha cregut generalment i com s'esdevingué en castellà) : amb major motiu, *ẹ́* i *ọ́* haurien estat afectades per la dita influència, cosa que no succeí. Cal, doncs, admetre que en els canvis *ẹ́* > *í*, *ọ́* > *ú*, l'acció tancant de la palatal tingué l'ajut d'alguna altra força. R. assenyala com a tal la influència d'un fonema d'escassa obertura, el qual s'hauria format davant la vocal precisament per influència de la palatal. El mecanisme de tal diftongació hauria consistit en la propagació del tancament de la palatal a la primera part de l'articulació de la vocal;

1. BALARI, *Orígenes históricos*, 167.

2. És interessant de constatar que la significació de torrent, salt d'aigua, atribuït a *FRUTA, estigui emparentada amb la dels noms de lloc catalans *Freita (Olla fracta*, any 839, cova tallada), *Torrefeta*, prop de Cervera *(Turre fracta*, any 1064), *Prenafeta*, Conca de Barbarà *(Penna fracta)*.

el seu objecte hauria estat facilitar la pronunciació d'aquella palatal, fonema de caràcter complex. Aquesta diftongació no pot ésser explicada, tractant-se de la *ę́*, per la teoria del desplegament espontani d'aquesta vocal en català oriental i balear, fundada en l'existència d'una etapa **i̯é* anterior als reflexos actuals : el tractament de *ę́* + pal. és inseparable del de *ǫ́* + pal. En els diftongs **i̯é*, **u̯é* així formats, el segon element, trobant-se entre dos fonemes més tancats, no va tardar a assimilar-se aquests i a desaparèixer. Tots els canvis esmentats tingueren lloc després de l'alteració dels grups i fonemes llatins *-ī, j, di̯, gi̯, li̯, ni̯, mni̯, ri̯, ssi̯, sti̯, vi̯, ct, c't, g't, cl, x, d'c', ll'g* i *ng'* i de la despalatalització de *ti̯, ci̯, cea* i abans dels canvis *au* > *o* i *-ll-*>*-l̯-*. La conclusió que sosté R. havia estat insinuada per A. Griera *(Frontera cat.-arag.*, ps. 51 i 75 i *BDC*, III [1915], p. 120).

Trobem encertat l'haver donat preferència, en estudiar la diftongació catalana, al tractament de *ę́, ǫ́* davant palatal, no solament perquè aquest cas de diftongació és el més versemblant, sinó també per ésser el més antic (si no anem errats) i l'únic que afecta a totes les varietats del català.

Dedicant-hi menys extensió que a la diftongació fins aquí considerada, R. tracta, així mateix, de l'evolució espontània de la *e* tònica en la nostra llengua. S'adhereix a la hipòtesi de Fabra *(Rev. Hisp.*, XV [1906], ps. 9 i ss.) d'una diftongació catalana de *ę́*. Quant a la *ę́*, sense negar la possibilitat que s'hagués fet *éi̯* abans d'arribar a *ę́, ę́* (Fabra, *l. c.)*, es decanta a admetre (d'acord amb Milà i amb Brekke) l'intermedi d'una etapa *ę́*, conservada pel balear.

Versa, per consegüent, aquest article sobre fets acomplits principalment en l'època preliterària de la nostra llengua. La utilització dels primitius textos on traspua el català, i sobretot la dels noms de lloc de l'època comtal, haurien permès aportar a les qüestions dilucidades clarícies d'interès. Però no farem retret a un autor estranger de no haver-se imposat aquesta tasca, prou dificultosa àdhuc entre nosaltres ara per ara. Per altra part, entenem que R. reïx gairebé sempre en l'aprofitament del material que ofereix la llengua literària, la qual demostra conèixer pregonament.

Per terminar la present notícia, presentarem al senyor R. algunes de les observacions de detall que ens ha suggerit el seu interessant article.

P. 534. — No creiem que el tractament de *a* + *ct* sigui inconciliable amb la teoria de Fabra *(l. c.)* sobre la diftongació de *ę́* : no es pot assegurar que **éi̯* provinent de *ę́* encara no hagués vingut a *ę́* quan s'acomplí el canvi *ai̯(t)* (<AC(T)) > *éi̯*.

P. 545. — NŎCTEM deu haver sofert l'evolució següent : *nŏctem* > *nu̯ói̯t* o *nu̯éi̯t* > *núi̯t* (la vocal tònica havent estat assimilada alhora per la *u̯* i la *i̯*, i no tan sols per la *i̯*) > *nuít* (vegi's l'observació següent) > *nit* (la *u̯* havent-se perdut, per haver-se trobat entre dos fonemes articulats amb la part anterior de la llengua. Cp., *Manel* i,

en canvi, *cuiro)*. (Per a altres explicacions, vegi's Schädel, *Untersuch. z. Kat. Lautenwick.*, 8; Saroïhandy, *Gr.*, 851, 854, i Griera, *BDC*, III (1915), 121-2).

P. 545. — L'accentuació *u̯í* no és pròpia solament de l'alguerès: predomina en català oriental, essent normal a Barcelona. L'evolució *úi̯* > *u̯í* ens sembla deguda a la tendència a portar l'accent a l'element més obert del diftong, la *u* essent aquí el més tancat per raó de l'arrodoniment labial que comporta.

P. 545-6. — L'explicació dels processos fisiològics seguits en la diftongació de *ḗ*, *ǫ́* davant palatal i en la reducció dels diftongs resultants, tal vegada hauria guanyat en precisió, escatint la participació en aquests fets de cascun dels elements de l'articulació palatal. És sabut que en aquesta, l'element semivocal (*i̯*) es destaca molt notablement en bona part del nostre domini lingüístic, i àdhuc ben sovint arriba a absorbir l'element consonàntic : pronunciacions com *kái̯ca*, *rǫ́i̯ʃ*, *pui̯á* (pujar), *pái̯la* (palla), *lúi̯n* ocupen una extensió geogràfica considerable. Que tal estat de coses ve de molt lluny, els antics documents i els noms de lloc ens proporcionen indicis abundants. Formant diftong amb la vocal precedent, la *i̯* del bifonema palatal degué influir especialment en la darrera part d'aquesta. Creiem, doncs, possible que a iniciar el procés de la diftongació hi contribuís, tant o més que el desig d'afavorir l'articulació palatal (fet en què es funda la teoria de l'anticipació del tancament de la palatal, a la qual es relliga R.), el de reforçar la vocal, dissimilant de la *i̯* la seva última part (fet que recalca M. Grammont per explicar aquesta diftongació en antic provençal). Així mateix la pèrdua del segon element dels diftongs *i̯é*, *u̯ó* provinents de *ḗ*, *ǫ́* davant palatal, fou probablement facilitada per la influència de la *i̯* continguda en aquesta.

En corroboració de la tesi de R. sobre l'evolució condicionada de *ḗ*, *ǫ́*, potser hauria estat d'algun interès remarcar la circumstància que el català està situat entre dos dialectes que presenten el mateix fet : el provençal i l'aragonès. No fóra estrany que en aragonès aquesta diftongació fos anterior a la de *ḗ* i *ǫ́* en els altres casos i contemporània a la que observem en provençal i en català. — J. M. C.

MARGUERITE ZWEIFEL, *Untersuchung über die Bedeutungsentwicklung von Langobardus-Lombardus mit besonderer Berücksichtigung französischer Verhältnisse*, Halle (Saale), 1921.

Aquesta tesi doctoral característica de Zuric, com les dues anteriors, és dedicada al mot *langobardus-lombardus*, i la seva sort en francès i en provençal. Cap nom de país va tenir una popularitat tan grossa, a l'edat mitjana, com el de la Lombardia : ningú, però, com els lombards va intervenir en la vida de l'Europa central i occidental. El treball de la Srta. Zweifel està dividit en tres parts : en la primera estudia l'evolució fonètica del nom LANGOBARDUS;

en la segona la significació etnogràfica de LANGOBARDUS (italià, italià del nord, italià del sud), la significació geogràfica de *Lombardia*, i com aquesta s'ha circumscrit a la Itàlia del nord; i en la tercera s'estudien els diferents significats del mot *lombardus*, procedents d'esdeveniments històrics (covard, traïdor, trampista), indicadors d'oficis i negocis (banquer, usurer, negociant, mestre de cases, minyona de servei, taverner, servent), lloc de procedència o de direcció (vent, lluna, etc.), productes de la indústria (tela, pedres d'esmolar, dalla, aixada, arada, canó), fruits de la terra (blat, classe de col, lletuga, vi, classe d'avellanes, noms de flors, noms de plantes, noms d'animals). J. Gudiol, en son treball *Quelcom sobre lombarts*,[1] ha reunit abundosos exemples de *lombardus*, procedents dels dominis de la llengua catalana, amb el significat específic de *mestre d'obres*. La seva presència des del segle IX confirma el corrent cultural que, venint del nord d'Itàlia i del a França meridional, ha influït decisivament en la formació de la llengua catalana. — A. G.

Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya. — Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (Universitat de Barcelona); MCMXXII, 94 ps.

Els Srs. Carreras, Batista i Aranzadi han reunit en aquest petit manual les instruccions necessàries als col·laboradors de l'Arxiu per a recollir conscienciosament i acurada els materials que consideren de valor etnogràfica. El llibre està dividit en una sèrie de capítols o qüestionaris que circumscriuen l'àrea de les recerques etnogràfiques per l'Arxiu. Els qüestionaris d'ordre general són vint-i-dos. Una *secció gràfica* i d'impresos fa referència a la col·lecció de fulles populars, periòdics i publicacions locals. Segueixen unes instruccions sobre les col·leccions d'objectes d'interès etnogràfic, una secció antropològica i una altra sobre psicologia del poble català. En aquest llibre es veu clarament com les recerques etnogràfiques estan en contacte amb la lexicografia, arqueologia, prehistòria, art popular, antropologia i psicologia, de totes les quals és l'etnografia un bon auxiliar; i no dubtem que el dia que el museu etnogràfic de Catalunya sigui un fet, els filòlegs, els que escriuen la història de l'art i els que es dediquen a la prehistòria agrairan la tasca realitzada pels iniciadors de l'Arxiu d'Etnografia. Per altra banda, cal fer avinent que aquesta publicació és, junt amb les altres de l'Arxiu, l'única mostra de catalanitat donada dintre el clos de la universitat espanyola sostinguda per l'estat a Barcelona.

1. *Revista de la Asociación Artístico-arqueológica Barcelonesa*, 1910, 329-335.

Hugo Schuchardt an A. Griera

Graz, Mitte März 1924.

Sehr geehrter Herr und Freund,

Sie haben mir mit der Zusendung Ihrer Terminologie der katalanischen Fischereigeräte eine besondere Freude bereitet; Sie haben lang verstummte Saiten in mir erklingen lassen. Gestatten Sie nun dass auch vor Ihnen einige dieser Klänge laut werden, und verübeln Sie es mir nicht wenn ich mich, wenigstens einmal, nicht in Einklang mit Ihnen zu setzen vermag. Ich beziehe mich auf Ihre Behauptung dass das Grundwort von *art* Netz, unbekannt sei, und begnüge mich mit dem Hinweis auf *REW* 679. Vermutlich sind Sie durch Littré beeinflusst worden, der *art* Kunst, und *art* Netz, als zwei verschiedene Wörter buch, und Ableitungen wie *artó*, *artet* mögen dabei mitgewirkt haben. Gegen die Ableitung von *art* aus (*rete*) *sartum* dürfte ich um so weniger etwas einwenden als ich selbst ein span. *arto* als *exsartum* erklärt habe. Dann müsste freilich angenommen werden dass das *e* von span *arte* Netz, sekundär wäre und ebenso das des venez. *arte* Netz. Wenn *arte* Netz, im Baskischen ein altes, volkstümliches Wort wäre, und nicht eine junge Entlehnung aus dem Spanischen, so liesse es sich als «lautgesetzliche» Entsprechung von lat. *rete* denken.

Scheint mir der Bedeutungsübergang von *art* Kunst, zu *art* Netz, durch gewichtige Analogien völlig gesichert zu sein, so flösst mir der von Ihnen angenommene begriffliche Zusam menhang zwischen kat. *salabret*, mall. *salobre* und lat. *salebra* ernste Bedenken ein. Allein ich selbst weiss nichts Entscheidendes vorzubringen. *Salabret* ist augenscheinlich ein Diminutiv von *salabre*, und dieses wäre auf ein lat. *salabrum* zurückzuführen,

das dem Sinne nach unserem *Schöpfnetz*, franz. *épuisette* entspräche. Doch welches Verb läge zugrunde? *Exhalare* genügt begrifflich nicht, *exhaurire* lautlich nicht. Als katalanisch scheinen Sie *salabre* nicht zu kennen (auch Vogel hat nur *salabret*; aber Labernia hat nur *salabre*, ebenso als valencianisch Marti und Escrig[1] — nicht Escrig[3]) und als spanisch die meisten Wörterbücher nicht. Ich denke, *salabre* war einst in Katalonien lebendig und ist wie so manche andere Provinzwort in seinen provinzialen Gewand von der Staatssprache zugelassen worden; vgl. was Yañez Reguart in seinem gründlichen Wörterbuch der spanischen Fischereigeräte (1791-1795) unter *Bouét* sagt., Ausserhab Spaniens gibt es recht merkwürdige Varianten dieses Wortes, so genua. *salaiu* (Suffixwechsel wie in ital. *candelaio*, *ventolaio* < *candelabrum*, *ventilabrum*), kors. *scalafru*, südfranz. *sarrabec* (*sarraouec*), *sarrabet* (*sarraouet*), wo sich der nordfranz. Name eines ähnlichen Netzes *carrelet* eingemischt zu haben scheint. Im Baskischen finden wir, auch auf der spanischen Seite : *salabardo*. (*salabarda*, *zalabardo*). Ob bei der ganzen besprochonen Wortgruppe irgendwie bask. *sare* Netz im allg. beteiligt ist und ob dieses von *zare* Korb, getrennt werden muss, bleibt zu untersuchen.

Eines der interessantesten Fischereiwörter, über dessen Herkunft Sie aber nichts bemerken und das, trotz seiner einschmeichelnder Lautgestalt, auch in das *REW* den Eintritt nicht erlangt hat, ist *palangre*, Palanger (denn auch im Deutschen wird es als Fachausdruck gebraucht). Es stammt, wie wir schon seit längerer Zeit wissen, von πάναγρον (bei Pollux und Oppian); ein Gegenstück dazu bildet ital. *pantera*, franz. *pantière* von πανθήρα Eine genaue Entsprechung von πάναγρον ist zufolge der von Xenophon gegebenen Beschreibung πολυάγκιστρον, das mit vielen Angelhaken, aber es hat in Romanischen nicht fortgelebt. Hier wurde aus *panagr-* assimilatorisch **panangr-* und daraus dissimilatorisch *palangr-*. Yañez Reguard mag Recht haben den Ursprung des Palangers an die spanische Ostküste zusetzen (prescindiendo del nombre cuya ethimología es inaveriguable), soweit nur die Romania in Betracht kommt. Denn das Wort zeigt hier jüngere Formen, mit betonter Endung neap. *palangrese* (in Tarent im 15. Jhrh. *palangrisia*), *palanghese*, siz., *palangaru*, mit Umstellung von *l* und *r* in den verschiedenen nördlicheren Mundarten

parangalo, -le, -l. Im *REW* 6455 steht istr. *parangal* unter *phalanx, *palanca* und ohne die eben vorgelegte Reiche von Formen völlig gleicher Bedeutung wäre diese Einstellung recht annehmbar. Das heisst, der wagerechte gestreckte Palanger, wie er bei Ihnen Taf. I, 1 abgebildet ist, liesse sich zur Not einem Balken vergleichen; doch meine ich, die von Meyer-Lübke gegebene Definition : Angelbalken ... beruht auf der in den italienischen Wörterbüchern sich fortpflanzenden : lunga funicella detta trave. Wer diese aufgebracht hat und ob es sich um einen wirklich volkstümlichen Ausdruck handelt, habe ich nicht ermittelt; aber es ist mir bei dieser Gelegenheit eine neue Überraschung zuteil geworden, ich sehe dass in den Wörterbüchern *palamita* Bonite (eine Art Thunfisch) und *palamite* (auch *palamito* geschrieben) Palanger, aufeinander folgen. Um den augenscheinlichen Zusammenhang zwischen den beiden Wörtern klar zu machen, übersetzt der alte Valentini das zweite mit Bonitangel; bei Rigutini und Bulle aber ist noch das andere Etymon hineingebracht worden : Balken, an dem dicke Angelschnüre befestigt sind (zum Thunfischfang). So viel ich sehe besteht tatsächlich nichts, was diese Erklärungen rechfertigt; es liegt vielmehr eine jener Verwechselungen zwischen lautlich ähnlichen Wörtern zugrunde, wie wir sie alltäglich erleben und die sich noch häufiger festsetzen als wir anzunehmen pflegen. Ich unterlasse es mich in das Einzelne zu vertiefen, ein völlig sicheres Endergebnis wäre kaum zu erhoffen, ich erinnere nur daran dass die Mundart von Genua neben *páamiti* Palanger, auch *páamitu* Bonitennetz (ital. *palamitara*) besitzt und zu Livorno *palamido* Bonitenboot bedeutet. Das Merkwürdigste an der Geschichte der ganzen hier besprochenen Wortgruppe besteht wohl darin dass das Stammvort bei seiner Rückkehr in die griechische Heimat hier als παραγάδι Palanger, nicht wieder erkannt aber ebensowenig Romanischer Herkunft beschuldigt worden ist vielmehr eine heimische Etymologie erfahren hat, nämlich παρὰ γῆν. Der Ausfall des selbst nicht ursprünglichen N vor G braucht nicht zu befremden; *pielago* sagt man zu Rimini neben *parangale* unde *palaganti* heissen zu Chioggia die Palangerfischer. Ob παράγγι Schiffstau, hierher gehört, vermag ich nicht zu entscheiden.

Ein anderer Name fehlt in Ihrem Verzeichnis, ebensowie im

REW, der gleichfalls griechischer Herkunft ist, nämlich *gánguil*. Allerdings wird er bei Labernia u.a. (und für das Val. bei Martí und Escrig, für das mall. bei Amengual nur als Fischerboot gebucht; ebenso im Spanischen. Aber das gilt nur für heute; das Boot ist erst nach dem Netz benannt worden. Die Fischerei mit diesen ist für ältere Zeiten direkt bezeugt. Yañez Reguart fand sie nur noch in der Albufera von Valencia vor. In Südfrankreich steht der *gángui* (schon in 14. Jhrt. als *ganguil* bezeugt) in vollen Leben; es gibt darin eine Diminutivform *ganguelle*, über die von Sachs Franz. d. Wtb. verzeichnete einfache Form *gangue* 'engmaschiges Netz' bin ich nicht weiter unterrichtet. Dieses *gánguil* gibt das alte γαγγάμη, γάγγαμον wieder, das im heutigen Griechisch (auch als γαγγάβα) fortlebt und fast ebenso unverändert im ital. *gángama, gángamo,* mundarartlich *gangamu, angamu, langamu, gangano, gangao, gangaro.*

Besonders auffällig ist mir von jeher die Übereinstimmung gewesen zwischen dem bei Xenophon vorkommenden σαρδών (-όνος), obere Einfassung eines Jagdnetzes, und dem südfranz *sardoun*, diesselbe an einem Fischnetz, genauer gesagt : der Netzstreifen mit weiteren Maschen, der unter der Oberleine und meistens auch der der über der Unterleine liegt, sodass beide das eigentliche engermaschige Netz einfassen. Im heutigen Griechenland kennt man das Wort als τσαρδούνας oder τσαρδόνι und war wie man mir einst von Kalymnos mitteilte für den inneren Streifen als τσαρδόνι schlechtweg, für den äussern (weitermaschigen) als τσαρδονιάδα (während anderswo so auf Thera das eine als τσ. des Korkes, das andere als τσ. der Bleies näher bezeichnet wird). Diese sonderbare Differenzierung wird noch übertroffen durch die welche in gleichem Sinn die Kroaten Dalmatiens zwischen *sardun* und *saldun* vollzogen haben (nach L. Zorc 1869) : Ich möchte wissen ob die Sardons, um sie kurz so zu nennen, in Katalonien bekannt sind; sei es auch nur die Sache (ich vermisse sie auf Ihren Tafeln). In Spanischen heissen sie, wem ich nicht irre, *cadenetas*.

Ich breche hier ab, um Sie nicht allzusehr zu ermüden. Wie ich schon angedeutet habe wollte ich mir nicht die Gelegenheit entgehen lassen noch einmal ein paar Schritte auf einem Studienfeld zu tun, auf dem ich einst mit grosser Vorliebe mich

getummelt habe. Darf man, wenn man rings von Bruchstücken umgeben ist, sich wirklich mit dem *in magnis voluisse sat est* trösten? Ich denke ja; falls nur zwischen den Bruchstücken ein notwendiger Zusammenhang besteht, mag er auch gleichsam ein unterirdischer sein, für aussenstehende nicht ohne weiteres erfassbar. Wer die individuellen Assoziationen in Rechnung zu setzen vermag, wird da Einheit entdecken, wo er zuerst Zersplitterung wahrzunehmen glaubte. Die Lösung eines etymologischen Problems (TROBAR aus TURBARE) fand sich unter den Methoden der Fischerei; das aufstörende Werkzeug, die Trampe war ohne das fangende, das Netz nicht denkbar; aus dem Interesse aus der Fischerei im grossen Ganzen entsprang das an den Fischen in linguistischer und ethnographischer Hinsicht. Und aus dem Interesse an dem Handwerk der Fischer das an der Behausung der Fischer : von den Katalanen die in der mittelländischen Meerfischerei eine so hervorragende Rolle spielen, zu der Katalanen, die mit ihren Fischerhütten in der Baugeschichte einen allerdings nur bescheidenen Platz einnehmen, ist der Sprung nicht allzugross. So bin ich denn schliesslich bei den Barracas von Valencia angelangt. Dass ich nun über diese ein kleines Postskriptum an Sie richte, daran sind allerding äussere Umstände mitbeteiligt. Ich hatte beabsichtigt für eine deutche Zeitschrift einen Aufsatz über die Barracas abzufassen; aber meine Aufzeichnungen erwiesen sich als zu wenig vollständig und sicher, und ich liess diese Absicht fallen um an der schon benutzten Gelegenheit eine weitere Anknüpfung vorzunehmen.

Bei meinem ersten Besuch von Valencia im Frühjahr 1879 hatte ich nur Augen für Maurisches und Ciderinnerungen; ich kann mich nicht entsinnen dass die Barracas irgend welchen Eindruck auf mich gemacht hätten. Als ich 1906 zum zweiten Mal nach Valencia kam, zu kurzem Aufenhalt, verwunderte ich mich bei der Einfahrt in die Stadt über die strohgedeckten hochgiebligen Häuser und zugleich darüber dass sie mir nicht schon das erste Mal aufgefallen waren. Ich fragte mich woher diese nordische Erscheinung? Von meinem ersten Gedanken, dem an die Westgoten kam ich bald wieder ab; aber während der wenigen Tage von Valencia beschäftigte mich nichts in solchem Masse wie die Barracas. Wie die Reisehandbücher (Murray, Bädeker)

mir keine Anregung gegeben hatten, so gaben sie mir auch keine Aufklärung. Ansichtskarten waren mir in sehr beschränkter Auswahl worhanden; in der Folgezeit hatte ich Dr. J. Hadwiger für eine schöne grössere Photographie zu danken, die er auf meine Bitte in der Horta des nahen Alfafar aufnehmen liess. Ich strich in der von Valencia umher und zeichnete mit Strichen und Wörtern alles auf, was es mir zu verdienen schien. In das Innere einiger Wohnugen, in Grao, dem Hafenort Valencias, oder dem eng damit verwachsenen Cabañal drang ich in Begleitung des liebenswürdigen Bibliothekars Don J. Nebot y Pérez ein; er führte mich auch in die ebenso interessanten unterirdischen Wohnungen von Burjasot ein (*covetes, mazmorras*). Zugleich vertiefte ich mich in die Novela des angesehenen und beliebten Schriftstellers V. Blasco Ibáñez La Barraca (aus den Jahre 1898), die mir manches veranschaulichte. Weniger bot mir ein Gedicht : La Barraca in einer Sammlung von Gedichten T. Llorentes in valencianer Sprache (1885) : derselbe findet auch in seinen Prosawerk Valencia (1887) Gelegenheit von den Barracas zu sprechen. Auf den ausführlichsten Bericht über unsern Gegenstand stiess ich in der Topografía médica de Valencia y su zona (1878) von J. B. Peset y Vidal. Vollständig befriedigende Definitionen geben die Wörterbücher. Der Versuchung meine Beobachtungen und Lesefrüchte zu einer gründlichen Darstellung zusammenzufassen konnte ich im vorliegenden Falle um so leichter entgehen als ich ja sonst Eulen nach Athen getragen hatte. Und wenn ich bei meiner Rückfahrt aus Valencia mich bemühte die immer seltener werdenden Barracas und barracoiden Gebilde zuverfolgen, so hatte das keinen andern Wert als den eines sentimentalen Abschiedes von etwas Liebgewonnenem. Jedenfalls handelt es sich jetzt für mich darum dass eine wisenschaftliche Anschauung von der Geschichte der Barracas gewonnen werde; dieEinheimischen können ohne Mühe den Rohstoff zussammenbringen, bei seiner Verarbeitung darf auch der Fremde mit einem und dem andern Fingerzeig sich nützlich machen.

Wenn vor drei Jahrhunderten G. Escolano in der zweiten Hälfte der ersten Dekade seiner Geschichte von Valencia schrieb, der Ort Grao sei, bei der Eroberung durch König Jakob I (1238) nichts gewesen als eine «agregación de barracas y choças de pes-

cadores» (man bedenke auch den Namen des eben erwähnten Cabañal), so hat er unwillkürlich den Hauptpunkt unseres Angelegenheit richtig gestellt : Fischerhütten waren die Vorläufer der Barracas, mochten sie nun den Iberern, Römern, Westgoten, Arabern (bzw. Berbern) angehört haben. Das Volkliche konnte an ihnen kaum zum Ausdruck kommen und wohl, ebensowenig das Gewerbliche. Es waren eben primitive Hütten wie sie noch heutzutage über die ganze Erde verbreitet sind und sehr verschiedenartigen Zwecken dienen; die Variationen ihres Äussern beruhen aber wesentlich auf den besondern Verhältnissen ihrer natürlichen Umgebung. So sehen z. B. die Fischerhütten in der Lagune von Grado (an der Adria) und die am Schwarzen Meer ganz gleich aus. Auf dem Grundriss eines länglichen Rechteckes erheben sie sich zu einem Giebeldach; von dem First aus senken sich vier rohr-und strohgedeckte Flächen unter spitzem Winkel zum Boden, der Eingang ist meistens an einer Giebelseite, aber auch an einer Langseite. Wie ist nun die Hütte zur Barraca geworden? Indem man die senkrechte Wand an Stelle der schrägen gesetzt hat, an den Giebelseiten bis zu oberst, an den Langseiten etwa ein Drittel über dem Boden. Diese Umbildung, mag sie mit verfeinerter Lebensweise oder mit veränderter Beschäftigung zusammenhängen kann kurz und gut als Verquickung des Hüttenstils mit dem Hausstil bezeichnet werden die den Barracastil ergibt. Alle diese Ausdrücke sind dabei in einem bestimmten engeren Sinn zu verstehen.

Ausser auf dem Gebiete von Valencia werden die Barracas auch auf dem von Murcia als Besonderheit angeführt; ob sie hier etwa eigenartige Züge aufweisen, ist mir nicht bekannt. Von Mallorca weiss ich überhaupt in diesen Hinsicht nichts. Auch über das Vorkommen von Barracas ausserhalb der katalanischen Küsten, konnte ich trotz mancher schriftlichen Nachfragen keine Kunde erlangen. Doch hat mir selbst der Zufall zu einem, wie ich denke bemerkenswerten Erfolg verholfen. Auf meiner Heimreise von Valencia hielt ich mich ein paar Tage in Marseille auf, hauptsächlich um mir die höchst gelungene und reichhaltige Kolonial-und Meeresaustellung anzusehen, Da fiel mir die Nachbildung einer Baulichkeit die Augen, von der ich sofort bei mir sagte : das ist ja eine Barraca wie die von Valencia. In Wirklich-

keit war es eine Feldwächterhütte von der Camargue, der durch ihre Pferde und Rinder berühmten Insel des Rhonedeltas. Ich setzte mich mit Dr. G. Fignan in Marsillargues in Verbindung, der in dieser Hinsicht bestens unterrichtet war und mir liebenswürdigst genaue Auskunft gab. Ich teile daraus mit was einen Valencianer in den Stand setzen kann, meine Zusammenstellung

Mas de l'Amarée (Camargue)

der nördlichen Kabanen mit den südlichen Barracas zuwürdigen. Der Verbreitungsbezirk der Kabanen erstreckt sich zwischen Marseille und Narbone über die Zone der Sümpfe, 10-15 Kilometer landeinwärts. Es sind Lehmbauten wie die Barracas, nicht Stein, noch Zement wird verwendet. Die Länge beträgt 8 bis 12 Meter, die Breite 4 bis 6. Die Rückseite schneidet nicht geradlinig ab wie bei der Barraca sondern ist halbkreisförnig gekrümmt; die Apsis ist wohl vom Kirchenbau entnommen. Auf dem rückwärtigen Ende des Firstes befindet sich ein hölzernes Kreuz; bei der Barraca meistens, nicht immer, auch auf dem vorderen Ende. Sie werden als typisches Kennzeichen empfunden, las dos crucecitas — wie Llorente sagt — proclaman el peligro y la fe de la familia, und noch eindrucksvoller sagt er in Versen «al cim de la cabanya, fentla un temple ... Obri eterna la Creu per digne eixemple sos brassos protectors». Die Annahme dass diese Giebelkreuze gleichsam ein Bekenntnis zum Christentum gegenüber

der arabischen Mitbevölkerung darstellten, lässt sich weder begründen, noch bestreiten; es ist zu bedenken dass sie sich fast überall vorfinden, sei es auch vereinzelt (so kenne ich ein Bauernhaus im Stadtgebiet von Graz das hierin ganz einer Barraca

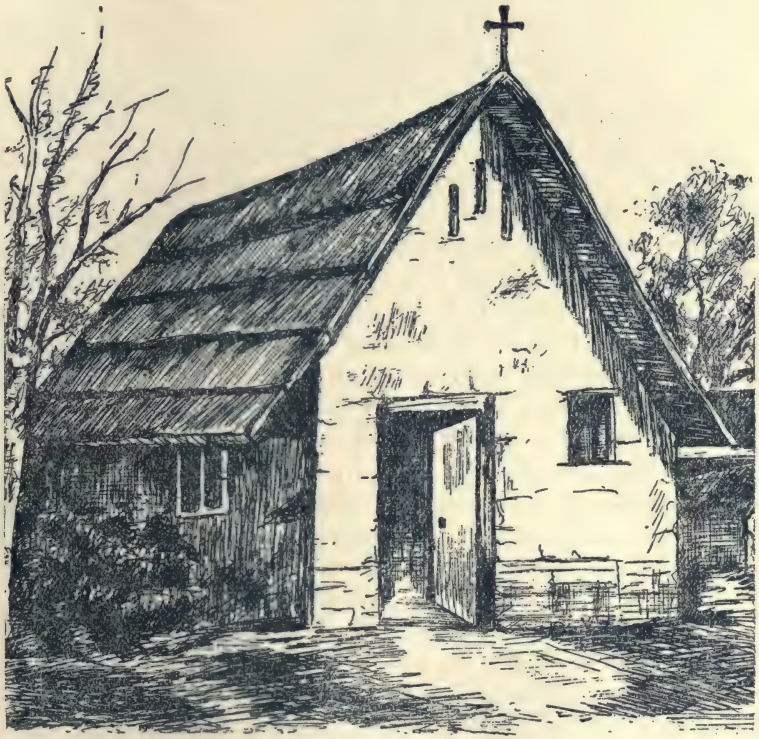

Barraca de Rull, camí del Cabanyal (Partida de Sant Tomàs, València)

ähnelt) und dass sie sich vielfach aus anderem Giebelschmuck oder zu anderem entwickelt haben. Was das Innere anlangt, so unterscheiden sich Barraca und Kabane beträchtlich. Wie die letztere heute noch dem ursprünglichen Zwecke dient, so ist sie auch selbst ursprünglicher beschaffen; sie besteht nämlich nur aus zwei Teilen, einem kleineren hinteren durch die Apsis abgeschlossenen, der Stube und einen vorderen etwa zwei Drittel

des Raumes umfassenden, der Küche, beide sind durch einen Rohrverschlag getrennt. Rechts vom Eingang in der Vorderwand steht der Herd, der Kamin kann allein hier angebracht werden. In früheren Zeiten gab es viele Kabanen die keinen Kamin besassen und wo der Rauch von dem in der Mitte stehenden Herd durch ein Loch im First entwich. — Die Barracas hingegen sind drei oder mehrteilig; im wesentlichen bestehen sie aus Küche (*cuina*) Schlafzimmer (*estudi*) und Stall (*estable*); dazu kommt, aber doch wohl nicht regelmässig, ein Halb-oder Obergeschoss (*cambra* oder *andana*). Ich kann mich des Gedankens nicht erwehren dass die Katalanen die sich im Mittelalter so viel an der französischen Mittelmeerküste zu schaffen machten, auch für die dortigen Kabanen verantwortlich sind. Mein Gewährsmann freilich schreibt ihnen einen vorgeschichlichen Ursprung zu, damit mag er recht haben, soweit es sich um die oben erwähnten primitiven Hütten handelt, kaum aber bei den vollkommeneren. An der Südwestküste Frankreichs gibt es zwar keine Fischerhütten wohl aber Hütten zum Unterschlupf für die Zollwächter (und ähnliche zu andern Zwecken). Diese weisen schon eine Fortbildung auf : das Dach reicht auf den Langseiten bis zum Boden herab, ist aber an den Kurzseiten durch senkrechte Lehmwände ersetzt und zwar an der rückwärtigen in Apsisform.

Diese sachgeschichtliche Betrachtung muss vertieft und ergänzt werden; nur auf diesem Wege lässt sich die wortgeschichtliche Frage erledigen : woher die *barraca*? Die Hauptschwierigkeit besteht darin mit der Glosse von Petrus Hispanus (1505): casa pagiza pequeña *bárgua bargat*, ins Reine zu kommen.

Seitwärts von meinem Wege habe ich einen besonders hübschen Beleg gefunden für eine häufige Erscheinung in der zugleich der Wert eines Ausdruckes erniedrigt und der Wert einer Sache erhöht wird. *Estudi* bezeichnet zu Valencia dasselbe wie in Romanischen überhaupt : Studierzimmer, Atelier, Büro, usw., schliesslich aber in der Barraca die Schlafstube. Ich hoffe lieber Herr Kollege, Sie werden von meiner bescheidenen Studie nicht den Eindruck empfangen, dass sie in einem solchen *Estudi* enstanden sei.

Etimologies catalanes, per L. SPITZER.

c a t a l à *arrançar*

Sempre em fan certa llàstima els reflexos isolats de les llengües romàniques, l'etimologia dels quals ha estat construïda íntegrament pels romanistes. Un dels tals és l'*ad-re-unceare* de Parodi (*Rom.* XVII, 53), el representant del qual seria el català *arrançar* i el genovès *arrensenise*. Després d'haver llegit l'article *arrançar* del Diccionari Aguiló : *arrançar les espatlles, arrançar les celles, el nas* (segle XV), *arrançar-se* 'el contrari d'estirar-se', hom no pot pas dubtar que *arrançar* és un derivat de l'antic provençal *rons* 'arruga', *ronsament* 'contracció', *ronsar* 'arrugar, contraure', que s'han de catalogar sota l'article *runza* del *REW*.

ç a t a l à *ronsejar, gronxar*; i t a l i à *bronzo*

El català *ronsejar* i el castellà *roncear* són un reflex de *ronz* onomatopeic (*REW*, 7312) 'grunyir' : compari's el mateix desenrotllament en *rondinejar* (de *rumigare*). El provençal *ronsa* 'grunyir', *ronsard* 'engronyat', relliguen l'italià *ronzare* al català *ronsejar*, a l'espanyol *ronzar*; i el provençal *ronsa* explica l'*anar a la ronso* 'fer tortes un borratxo', *ronso bras* 'peix de mar' (anomenat també *dormihouso*). També, segurament, es podrien relligar a aquesta família de mots el català *gronxar*, el valencià *agrunsar*, el mallorquí *engronsar;* tots ells derivats, probablement, del moviment peresós del bressol o de la monotonia que fa dormir l'infantó. La *g-* prové de mots com *grinheux*, català *grinyolar*, *grunyir* : compari's, demés, el mot *gronsa* 'tremuja'. És que el moviment estrident del bressol, segurament, és repre-

sentat per *gr-*, així com també el representa la forma *br-* : compari's el provençal modern *bronzidou* 'roncador', de *bronzir* amb *b-* de *bramare, braire, bruire.* Crec, encara, que el mot *bronze*[1] — malgrat que semblin cosa herètica a certs romanistes les explicacions onomatopeiques — no té altre origen que el d'ésser un reflex de la radical onomatopeica *bronz* (amb *z* com l'italià *ronzare,* el provençal modern *brounzí* i *brounzido* : compari's el rumanès *bârzăi* 'bourdonner', *barzaun* 'abegot', dit també *bombar*: italià *ronzone*). Ço que m'indueix a relligar *bronze* a la radical *bronz* són les formes italianes dialectals i friulanes *brondo* 'bronzo, paiuslo', que Salviani (*Arch. glottol.*, 16, 290) considera com a prova per a *brundisinum,* però que, segons mon parer, s'han de relacionar amb la radical *bronz,* provençal *brondi* 'fer soroll, grunyir, mugir'. El *bronze* segurament ha pres nom del soroll que fa : *bronze* 'campana', italià *bronzo funebre,* Valsugana *brondin* 'campaneta'. Hom pot invocar, com a paral·lel, el llatí *plumbus,* que Jespersen (*Language,* p. 313), considera com una *paraula-eco.* El grec Βεορτήσιον, que Berthelot ha descobert entre els alquimistes grecs (v. Schrader, *Reallexikon,* p. 203), no és pas un testimoni per a l'ètim *brundisimum,* sinó una prova a favor de la meva opinió : Βροντήσιον ve de Βρονσή 'tro', i es pot classificar paral·lelament al costat de *bronze.* L'etimologia de D'Ovidio i de Meyer-Lübke *Gr. Gr. I*[2], p. 667 (grec Βροντῆιον, màquina dels trons en el teatre) és també un paral·lel. Presumeixo que originàriament es donava el nom de *bronze* a receptacles sonors : comp. *timbre,* de TYMPANUM. El mot italià *bronzo* és relativament modern : el llatí tenia l'*aes.*[2] Si bé la llengua científica anomena *època del bronze* el període, de poc més o menys, del 3000 al 500 a. C., el mot *bronze* sembla creat posteriorment a l'escissió de les llengües romàniques. *Brontium* i *bronzium* remunten al segle XV (vid. Berthelot). El mot *bronze*

1. Per a l'explicació d'aquest mot la ciència ha avançat molt poc de Diez ençà. MEYER-LÜBKE, recull, en *REW* 1113, amb un escepticisme justificat, una sèrie de suposicions.

2. El modern alemany *zink,* l'origen del qual m'és desconegut, ¿no podria pas ésser un mot onomatopeic? He estudiat la radical *zing-zang-zong* en *RFE,* 1924. No és pas una cosa casual que *zing* tingui una vocal de timbre obert com *frinc* per a designar el soroll de les claus. (NYROP, *Gramm. hist.,* 3, 28.)

és un mot que ens ha vingut amb el Renaixement, i qui diu Renaixement diu Itàlia : és d'Itàlia d'on s'ha propagat aquest nom.

El català *bronza (bronze)*, espècie de bruc de pam o més que es fa pels prats (Aguiló), reprodueix la idea originària de 'bruire' : compari's el friulà *brunzule*, 'intermedi de les plantes gramínies', venecià *bronza* 'brasa, carbó encès', *bronza de lume* 'smorcolatura', *bronze* 'baldufa', en el pistoià 'calor excessiu del forn massa abrandat', en la taula de l'*Atlas ling. de la France bronze* 'ànec'; formes que hauran fet pensar a Diez en un origen de l'alemany *brunst* 'conflagració'. Totes aquestes formes, però, semblen secundàries : comp. *conteur bronzé*, i les frases del Tirol ladí *el cald sbronzina* 'la calor és forta, fa caure la pell', *sbronzar* 'bullir la carn'; compari's Schneller, *Die romanischen Volksmundarten in Sudtirol*, p. 124. De *bronza* 'calor excessiva' s'expliquen el valsesià *bronza* 'borratxera', *bronzà* 'borratxo'[1]: compari's el francès *cuite* 'borratxera', o bé del vibrar les orelles?

En un futur diccionari etimològic de les llengües romàniques s'hauria de posar el següent article:

ronz 'fer soroll, retrunyir'
+ *g-* : **gronz*
+ *b-* : **bronz*

o bé la forma donada per Schuchardt, esdevinguda clàssica en tractar dels mots *bourdonner*, *tonner*:

$$\text{Explosiva} + r + \frac{n}{m}\left(+\frac{t,d}{b}\right)$$

Pertany a aquesta fórmula el francès *vrombir* 'murmurar les abelles', dita també de la màquina de cosir *(vrombissement*, Nyrop, *Études de Gramm. franc.*, n.° 1 [1919], p. 12).

El mètode emprat en aquest article consisteix essencialment no a llegir els mots registrats en els diccionaris, sinó a escoltar llur música interior, perceptible a les oïdes ingènues que encara no han pas estat corrompudes per la intellectualització fatal de

1. Ignoro si s'ha de relligar *rozuar* 'rebuznar' 'ronzar' a *rebucinare* (Garcia de Diego, *RFE*, 1918, p. 118) o a *ronzar* amb metàtesi : compari's *gozne*, *gonce*.

la llengua. Molts etimologistes han sentit el mot *bronze* : cap d'ells, però, que ho sàpiga, l'havia auscultat. Fins s'ha arribat a cercar en el persa ço que era a la porta de les nostres oïdes. És ver que hi ha etimologistes que res volen saber de les formacions onomatopeiques, no volen sentir l'orquestra natural de la llengua, i tracten de mots secundaris els mots més apropats a l'origen de la llengua humana.

Der dual im Katalanischen und Spanischen

Unter diesem titel hat L. Spitzer die iberoromanische ausdrucksweise katal. *els pares*, span. *los padres*, portg. *os pays* für «vater und mutter» besprochen, allerlei parallelen aus andern sprachen beigebracht,[1] aber das problem nicht gelöst, auch z. t. ganz anders geartete fälle damit verknüpft (*BDC*, x, 1921, 83), so dass es wohl erlaubt ist, nochmals darauf zurückzukommen.

Zunächst ist der satz, nach *Scipio-Scipiones* sei *Castores* gebildet worden, nach mehr als einer seite hin nicht richtig. *Scipiones* sind alle vom geschlecht der *Scipio*, daher man natürlich sagen kann *P. et L. Scipiones*, oder *Romae extra portam Capenam in Scipionum monumenta tres statuae sunt quarum duae P. et L. Scipionum esse dicuntur, tertia poetae Ennii Val. Max.* 2, 8, 5. vgl. weitere beispiele *Thes. ling. latin.*, *Onomasticum* 2,614 ff. Mit *Castores* für *Castor* und *Pollux* liesse sich das nur vergleichen wenn *Publii* für *Publius* und *Lucius* gesagt würde. Das ist aber nicht der Fall. Es handelt sich auch nicht um einen dual, denn wenn zwei der Scipionen besonders berühmt waren, so schliesst das nicht aus, dass man *Scipiones* auch von mehreren, z. b. von allen in den berühmten Scipionengräbern beigesetzten, sagen kann.

Sodann aber ist *Castores* für *Castor* und *Pollux* eine ausdrucksweise, die sehr viel älter ist als das geschlecht der den beinamen *Scipio* tragenden Cornelier. Wie schon oft bemerkt worden (zuletzt von Edgerton, *Zs. vgl. Sprachforschung* 43, 110) handelt es sich dabei um eine eigentümlichkeit der indogermanischen ursprache. Statt

1. Uebrigens hat schon H. Lang diese parallelen gebracht und, was wichtiger ist, darauf hingewiesen, dass auch im arabischen der dual von «vater» für 'vater und mutter' der von 'bruder' für 'bruder und schwester' von 'ost' für 'ost und west' gebraucht wird. *Romanic Review* 2; 339.

Mitra und *Varuna* setzt der alte inder *Mitra* in den dual und versteht darunter auch *Varuna*, d. h. der dual *Mitra* bezeichnet nicht zwei *Mitra* sondern *Mitra* und den andern, der zu ihm gehört, wogegen unter *Scipiones* zwei oder mehr Scipionen verstanden werden.

Eher ist zu vergleichen *reges* wie es z. b. Livius verwendet: *Puero dormienti cui Servio Tullio nomen fuit, caput arsisse ferunt multorum in conspectu; plurimo igitur clamore inde ad tantae rei miraculum orto, excitos reges, et cum quidam familiarium aquam ad restringendum ferret, ab regina retentum* 439, wo *reges* offenbar für *rex* und *regina* steht, wobei aber zu bemerken ist, dass *reges* auch pluralisch die königlichen prinze bezeichnen kann.

Andere lateinische fälle, die Niedermann an der von Spitzer angegebenen stelle beibringt, sind *Cereres* für *Ceres* und *Proserpina*, *patres* für 'vater' und 'mutter', also die genaue vorstufe des westromanischen gebrauches, *avi* für 'grossvater und grossmutter', das wir zwar nicht aus der literatur kennen, wo *avi* stets 'väterlicher und mütterlicher grossvater' bedeutet, wol aber aus einer bemerkenswerten stelle des grammatikers Probus : «quaeritur qua de causa Varro masculum et feminam avos pronuntiarit. Hac de causa, quoniam quaecunque generis feminini nomina generibus reperiuntur esse conjuncta, haec sub sono generis masculini necesse est ut procedant». (*Gramm. lat.* ed Keil 4,127,31). Es handelt sich danach um einen sprachgebrauch, der zu Probus zeiten nicht mehr üblich war, den der grammatiker aber zu erklären versucht. Etwas entfernter stehen *filii* für 'kinder' *fratres* für 'geschwister' und *nurus*, das Vergil Aenn 2,501 für 'schwiegertöchter und töchter' braucht: *vidi Hecubam centumque nurus*, was uns weniger auffallen würde, wenn *filias* für beide gesagt wäre.

Die romanischen beispiele, auf die Spitzer hinweist, sind ein ital. *balii* für *il balio e la sua moglie* und nprov. *li novi* für 'braut und bräutigam', was unmittelbar an ital. *promessi sposi*, frz. *les fiancés*, d. *die verlobten* erinnert. Dann wäre noch *les époux* für *époux et épouse* zu nennen, auch ital *gli sposi*.; afrz. *la pomme amere, que mangerent li premier pere (Ovid moralisé* 2; 3592, was vielleicht ein latinismus ist, endlich das sinnige *les mères* als bezeichnung von vogelmännchen und weibchen wenn sie junge haben in der mundart von S. Pol. 2. Die eigentliche altfranzösische ausdrucksweise ist *li*

pere et la mere, wogegen *parent* verwandtschaft, sippe bedeutet, vgl. lor dist le nom del pedre e de la medre e co lor dist, -de quels parenz il eret *Alexius* 76 d. Erst in der zeit des humanismus nimmt *parents* offenbar unter lateinischem einfluss dann die bedeutung eltern an.

Dagegen sind die deutschen ausdrücke, die Spitzer anführt, auszuschalten. Es ist ganz allgemeiner deutscher sprachgebrauch, ein ehepaar nach dem geschlechtsnamen, bei grösserer vertraulichkeit nach dem rufnamen des mannes mit angehängtem *s* zu bezeichnen: *Müllers kommen heute*; *von Wilhelms habe ich gute nachrichten* u. s. w., das eigenartige an dem Spitzerschen beispiele ist nur das, dass eine rolle, die nach deutschem empfinden und sprachlichem ausdruck dem manne zukommt, hier auf die frau übertragen wird, also etwas individuell psychologisches, nicht etwas grammatikalisches. Dieses angehängte *-s* ist aber gar nicht pluralzeichen. Denn die plurale auf *-s* wie *jungens* sind niederdeutsch, sind daher mehr in Norddeutschland auf niederdeutscher grundlage in die schriftsprache gedrungen, sind der süddeutschen umgangssprache ganz fremd und werden von süddeutschen nur dann verwendet, wenn sie ihrem ausdruck aus irgendwelchem grunde eine norddeutsche färbung geben wollen. Schon diese geographische verchiedenheit zeigt, dass es sich um etwas verschiedenes handeln muss. Dazu kommt nun noch weiter, dass im allemannischen dem so verwendeten namen noch ein *s* vorgeschlagen wird : *s'Müllers, s'Wilhelms*. Dieses *s* kann nur der genitiv singularis des männlichen oder neutralen oder aber der nominativ sing. des neutralen artikels sein. Beides ist möglich, wahrscheinlicher das erstere, wie denn auch der schweizer schriftsteller E. Zahn seine «neuen bergnovellen» mit den worten beginnt: *des Jakob-Engels* waren die hablichste bauernsippe zu Niklausen... Im kirchenbuch standen sie als dem geschlecht der Walker zugehörig, aber wer kümmerte sich im dorf ums kirchenbuch?... Auf dem Brunnmatthof hatten seit jahren und jahren *die Jakob-Engel* 'gesessen'. Wo es sich aber um einen einzelnen handelt, da heisst es *der Jakob-Engel*. Daraus ergibt sich klar, dass das *-s* genitivisch ist, dass der ausdruck zunächst vom hofe gebraucht wird : man geht zu Jakob Engels hof, wie der Engländer *by my aunts*. Dann wird mit unterdrückung des substantivums einfach gesagt *zu Jakob-Engels* und schliesslich nimmt die lokativform des

besitzers allgemeingültigkeit an, womit man vergleichen kann im französischen in Kanada : *chez Jean sont venu nous voir* im sinne von *les gents de chez Jean, sa famille* oder oberösterr. *bei Schrutkas hatten vergangenes jahr diese wohnung gemietet* (*GRM*, 1,138). Wenn nun, wie auch das beispiel aus Zahn zeigt, dieser possessive genitiv die ganze familie durch generationen hindurch bezeichnen kann, so ist doch die beschränkung auf das ehepaar leicht verständlich, da gerade in ländlichen verhältnissen der hof dem ehepaar gehört. So kann man auf den bauernhäusern in Tirol und in der Schweiz ganz gewöhnlich den namen nicht des mannes sondern des mannes und der ehefrau finden. Will man aber nicht das ehepaar sondern das ganze geschlecht in seinen generationen benennen, so dient der *s*- lose plural : in Zürich unterscheidet man nach ihren wappen zwei alte gechlechter, die *Rosen Meyer*, die *Hirschen Meyer*, nicht *Meyers*, das ist der korrekte plural, der nur darum nicht recht zum durchbrach kommt, weil *Die Meyer* auch das femininum ist. Wo die von Spitzer angeführte form *Die Meyers* für das ehepaar üblich ist, weiss ich nicht.

Kehren wir zu den romanischen ausdrucksweisen zurück. Romanisch ist die bezeichnung des ehepaars mit dem plural des artikels beim namen des mannes: *les* X., *gli* Z. Damit ist die erklärung gegeben. Engverbundene personen werden mit dem plural, oder, wo eine besondere form vorhanden ist, mit dem dual der führenden bezeichnet. Das ist zunächst der fall bei namen, also heute bei ehepaaren, das ist der fall bei appellativen, wenn das feminum in seinem stamme vom maskulinum nicht verchieden ist, also bei *époux, sposo, fiancé,* dann auch bei *rex*. Bei stammverschiedenheit dagegen ist das im Romanischen nicht mehr der fall, daher sagt zwar der Spanier *los tios* für einen onkel und dessen frau, der Franzose dagegen, der für *oncle* und *tante* zwei ganz verchiedene stämme hat, kann nicht *les oncles* in diesem sinne sagen. Hat nun das spanische, durch *tios* veranlasst, den allgemeinen gebrauch erweitert oder soll man nicht doch eher annehmen, dass unter arabischem einfluss diese erweiterung eingetreten sei? Ich möchte das leztere annehmen und zwar auch darum, weil, wie es scheint, der ausgangspunkt das kastillanische ist, das katalanische erst später folgte. In der *Historia del noble y esforçat cavaller Pierres de Provença* von jahr 1650, die aus dem spanischen, nicht aus dem französischen übersetzt ist, steht

nämlich stets *pare y mare* (s. 7 bis, 8 bis, 9 der ausgabe in der *Nova biblioteca catalana* v. R. Miquel y Planes). Nur scheinbar widerspricht das italienische, das, soweit ich weiss, sein *zii* nicht in diesem sinne verwendet. Aber nicht nur norditalien hat oder hatte *amita* für das femininum, sondern über ganz Italien ist früher *barba* statt oder neben *zio* üblich gewesen, (REW, 944.) Die einzige ausnahme ist das genannte *mère,* wo also gegen die allgemeine regel das weibchen führend ist, aber der fall ist ein besonderer : beim atzen der kleinen vögelchen spielt das männchen dieselbe rolle wie das weibchen, d. h. nicht männchen und weibchen werden nach dem einen teile bezeichnet, sondern die nährenden nach dem, der in dieser aufgabe die erste rolle spielt.

W. Meyer-Lübke

A propòsit d'un llibre recent de V. García de Diego, per L. SPITZER.

L'hispanista fulleja amb admiració i agraïment, ensems, el bell llibre de V. García de Diego : *Contribución al diccionario hispánico etimológico* (Madrid, 1923), que aclareix una gran quantitat de problemes, i que revela els grans coneixements etimològics de l'autor. Estudiant article per article el *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, de Meyer-Lübke, García de Diego hi ha afegit noves formes o noves accepcions, hi ha fet en diversos indrets crítica severa, eliminant formes sospitoses o hipòtesis errònies; ha esbrossat el terreny per a un futur *Diccionario etimológico-histórico español*. Si es devia formular un desig per a una nova edició d'aquesta obra, no crec que pogués ésser altre que aquest : afegir a la vasta erudició hispanitzant el comparativisme que considera l'espanyol com una varietat dialectal de la Romania entera. Molts problemes etimològics prenen una major amplitud, i s'aclareixen moltes vegades amb la comparació de l'espanyol amb el gallo romà per exemple.[1] En fi, en la ciència etimològica tan aviat cal fer ús de la microscòpia com de la macroscòpia, amb una elasticitat d'esperit allunyada de tota rigidesa de principis. En aquest punt m'adhereixo a les opinions exposades mantes vegades per Schuchardt.

Alguns exemples : García de Diego ha entrevist les diferents ramificacions de la família de mots *marhojo* en la península ibèrica, però no ha mirat a l'altra banda dels Pireneus; en

1. És degut precisament al sistema comparatiu que l'autor ha trobat la bella solució del tipus romà *ronia* < AERUGINE (per l'*o* en lloc de l'*u*). Jo admetria, tot simplement, la intervenció de *robiginem*, espanyol *robín*.

dir, com crec amb Covarrubias, que *marhojo* 'el moho que se cría en los árboles' de *mala hoja* (o MARUFOLIU MARAFOLIU, amb dissimilació de L-L a L-R) i relacionat amb els mots dialectals de la península com el salamanquí *marabajo* 'ramo de escoba, la hoja bajera que envuelve la caña hasta el primer nudo', 'paja seca que envuelve la caña de los cereales', 'leña menuda de roble o de encina que se usa para encender la lumbre', *marojo* 'roble bajo y de mal aspecto',[1] castellà *marhojo malhojo* 'desperdicio o desecho de hierbas y plantas', gallec *maraballa* 'lechuga degenerada' *maraballas* 'toda clase de hierba que se coge para dar a los cerdos', castellà *marfueyato* 'hojato', aragonès *barfolla* 'envoltorio o vaina seca de las legumbres', gran. *parfolla* 'hoja seca del maíz', português *maravalha* 'hoja del pino', no ha tingut pas suficientment en compte les formes gallo-romanes que Jud ha estudiat en la seva primera sèrie de *Mots d'origine galloise* (*Rom.*, 46, 1920, pàgs. 465), provençal antic *marfanh* 'defaut, endroit gâté, partie defectueuse' (reconstruït per Lévy en un passatge : *qu'en ostien tota l'aubequa ny marfanh* sic), *marfanhar* 'gâter' (carns marfanyades), provençal modern *marfi*, català antic *marfit* 'marfondit', francès central *avoir les mains marfies* 'engourdies par le froid', que Jud relaciona enginyosament amb la radical celta *marro- c*'mort'. Evidentment, els mots de la península que tenen el significat de 'desperdiciar' i *maraballa, marhojo, barfolla* no són pas compostos de *malu-foliu*, sinó derivats en *-olla, -alla, -ajo*, com ho proven les formes provençals que s'han de descompondre en *mar- fanh-ar*. Hi afegeixo encara el català *marfull* 'viburnum tinus' arbust (comp. *marojo)*, *mafana* 'ximplesa', *feina d'en Marfà* 'treball inútil', português *farfalha* 'limalha, aparas, bagatelas', que en Beira significa 'frocos de neve', al costat de *marvalhas* 'folhas do pinheiro, bagatelas' (influït de *far, REW fodiculare farfar)*.

1, Comp. el salamanquí *marojal* 'el monte poblado de maroj', tierra de carrascales' i el passatge de Barahona de Soto *tierra de carrascales y quejigales marojales, que son árboles bajos* (Rodriguez Marin, *Un millar de voces castizas*, pág. 179) amb el português *maravalha* 'agulhas de pinheiro'. El *Pequeño Larrousse ilustrado* dóna el colombià i cubà *malota* 'maíz verde', el venezolà *malojo* 'planta de maiz que se corta cuando aun está en verde para pasto de animales'.

aragonès *frajenco*

El mot aragonès *frajenco* 'cerdo de media crecida, ni bien de los llamados de leche, ni bien de los de cuchillo', *frechenco* 'cerdo de seis u ocho meses que se destina para el cebo', és explicat per García de Diego *(ib.*, pàg. 85) pel llatí *frixus*. En canvi, em sembla que el problema és més difícil del que l'autor creu. El francès antic *fressange* (f) 'porc jove', 'tribut anyal d'un mamelló', *fressin* 'porcell', antic provençal *fraisenga* 'llavora', provençal modern *fraisso* amb el mateix significat, *frisinga* 'porcell' (Rouergue) i el llatí medieval *friscinga* (Ducange) estan en relació amb l'aragonès *frajenco*. L'etimologia d'aquests mots no és pas clara (vid. *REW*, 3519, Kluge, *Etym. Wört. Frischling*, Bruch, *ZRPh*, 38, 686), però la relació amb l'antic alt alemany *friscing* 'víctima, hòstia, verbex', *ferskanga*, llatí medieval *frescingi ovini et porcini (Deutsches Worterbuch*, 223), s'imposa certament, per més que l'evolució fonètica no sigui clara.

santanderí *apastragarse, apastrajarse*

G. de D. cita la primera d'aquestes formes en el significat de 'sentarse en el suelo' *(ib.*, 134), i la fa venir d'un *prosticare* de *prostrare*. Heu's aquí el que ens diu García Lomas de *apastrajarse* : 'en general la acepción más común es la de aplastarse, pero es más típica la de sentarse en el suelo y, a veces, la de arrimarse. En Iguña, Buelna y Anievas, *apastragarse*; y es del dicho vulgar la frase : *te casestis t'apastraguestis* indicando la última significación', i del verb *pastragar* 'aplastar, *se apastragó del too*, se anuló del todo por carecer de medios y de actividad, perdidos en cualquier lance de la vida'. Crec que la dita *te casestis t'apastrasguestis* representa la idea originària perduda en la consciència dels que parlen el dialecte. L'equivalent semàntic i etimològic és el francès s'*empêtrer (d'une femme) dans une mauvaise affaire*, derivat de *pastoria* 'trava dels cavalls' *(REW*, 6280). El santanderí *apastragarse* correspon exactament a un *pastoricare* o *pasturicare* representat pel provençal modern *pastourga*, *pasturga* 'pasturar' *(REW*, 6282, v. *pastura);* comp., per raó del significat, el francès *paturon* 'part de la cama del cavall (entre

la canya i el casc), de la cama del bou, etc., on es lliga una trava quan pastura'.

De la mateixa manera crec que l'extensió de *gram* establerta per Jud, *BDR*, 3, 10, i Gerig, *Die terminologie der Hanf und Flachskultur*, 58, exclou completament l'etimologia de *carminare*, que problemes com *malvar*, *malvado*, *malvestad* (381-383), no es poden resoldre sense tenir en compte les altres formes romàniques per les quals l'article magistral de Schuchardt representa l'estat actual de la nostra ciència.

Seguidament em permeto algunes observacions de detall:

a) Sobre les propostes etimològiques de l'autor:

55. L'autor té raó de descartar la possibilitat de la influència del celta *ordago* damunt el gallec *nortello*, *nartello*. La seva hipòtesi *nortello*, *ortello-nocello* és confirmada per les formes *norcello*, *tornocello*, solament que *torno* pot també entrar en la palestra; comp. Schuchardt, *ZRPh*, 36, 38. L'explicació d'Ascoli, sovint repetida, que fa derivar el francès *orteil* d'*articulus-ordigas*, em sembla de les més inversemblants : tenim en l'antic francès *arteil* al costat d'*orteil*, com el gallec *nartallo* al costat de *nartello*. ¿No seria pas un mot com *ongle* (masc. en francès) el que hauria influït?

80. Castellà *esborregarse* 'cubrirse el cielo de nubes blanquecinas y revueltas a modo de vellones de lana', em sembla evident que és un derivat de *borrego*; comp. alemany *Lämmerwolken*, francès *temps moutonné*. El sorià *barderas* 'nubes que el viento norte acumula a las montañas' es relacionarà amb el color (nubes parduscas, segons l'autor); comp. l'aragonès *bardo* 'varro', *bardino* '(perro) que tiene el pelo de un color dudoso entre plomizo y gris' (*FEW*, vide *barrum*).

82. *Vaca barquera* 'que tiene los cuernos hacia fuera'; més aviat que no pas *brocchus* 'que tiene los dientes salientes', provençal *berc*, *bre* 'desdentat', *bercadura* 'escornament', català antic *brecar* 'minvar' (*REW*, 1281), català *brec* 'broc acanalat, la part punxeguda de l'aixadell' *brecarol* 'tronxo de col' (Diccionari Aguiló), *brecaria* 'carnisseria' (Vogel).

95. *Cairel* 'guarnición que queda colgando a modo de fleco', 'cerco de cabellera postiza', millor que un derivat del

llatí *caliendrum* serà un manlleu al provençal antic i modern *cairel* 'franja de les vores dels vestits i dels capells' (= *quadrellum)*.

144. Cal afegir al burgalès *codón* 'canto rodado', *minho godo*, etc., el mot *rigodón* (Mugica, *Maraña del idioma*, 87) citat en el passatge : 'los riachuelos se secaban dejando al descubierto *rigodones* que los rayos del sol tornaban blancos'. En *ZRPh*, 43, 344, vaig explicar malament aquest mot.

172. L'aragonès antic *esbregar* 'fregar, limpiar', millor que un derivat de *defricare*, serà un equivalent del provençal *bregar*, francès *broyer*, venecià *zbregar* 'bregar' (*REW*, 1899).

200. L'alavès *yebo* pot ésser també una forma reduïda de *yelbo*, i es pot prescindir de la regressió *ebu* de *ebulu*.

206. L'aragonès *esbelluzarse* 'esponjarse, iniciarse el crecimiento de una cosa', ¿no seria millor que d'un *emollitiare*, d'un *esbulliciar-se* o *es-bull-uzar-se* (per l'*e* comp. *esbellugar* de *esbullegar*)?

214. *Ergasterium* deuria suprimir-se dels diccionaris etimològics, com demostraré aviat en la *ZRPh*. L'espanyol *regatear*, *recatear* vénen de *gato* o *cattare*.

217. M'adhereixo a l'opinió de Jud i Steiger sobre les reconstruccions de compostos com *escom mutilare*, *escam mundare*, i persisteixo en la creença en un *squama* per *escamondar*.

218. *Envair* estarà en relació amb *vaho* : *está envaendo el tiempo, sin hacer nada* 'entretenir, distreure, gastar'. Lamano tradueix per 'holgar, divertirse' la frase : *¿onde te habrás envaído?*, i no pas per estar sense presentar-se; comp. *vafear*, *vajear*, *vadear* 'tirar baf', català *esvair-se*. L'etimologia *bah* és completament segura per al francès *esbahir;* castellà *embair*, comp. esp. *embaucar*.

288. No m'explico pas bé la forma fonètica de *granizo* (no *grañizo*) en la hipòtesi de *grando grandinis;* comp. el català *granívola* 'calamarsada'.

311. Afegiu el mall. *sempenta- s'empent* (Spitzer, *Kat. Etym. Mitteilungen der Hamburg.*, XXXV, XXXVI, 1917, 21).

366. L'etimologia del santanderí *dieldu=lividus* és impossible. Primerament *lividus* té una *i* llarga i no breu; després vegeu l'article de García Lomas : *Pan dieldu* 'pan suave, blando. Se usa por extensión el verbo *dieldar*, hacer pan *dieldu*. También tiene la acepción de pan pálido, exangüe'. No hi ha raó per a

separar *dieldu* 'pàl·lid' de *pan dieldu*, que l'autor refereix encertadament a *levitu*. Per altra banda, el reflex pretès de *lividus* seria isolat en les llengües romàniques. De *bouffi* 'inflat' s'arriba fàcilment a pàl·lid'. És un fet conegut que l'anèmia es produeix també entre persones grasses.

369. El gallec *come como un urco* i *lurco* 'voraz', ¿no seria pas el llatí *orcu* (comp. *huerco*, *REW*, 6088); així com el portuguès *lorga*, relligant-se als mots citats en el *REW*, 4941?

380. Donat el caràcter simbòlic que tenia *mà* en l'edat mitjana (comp. el francès antic *main-forte* 'auxili'), és preferible l'explicació *mancomún* a la de *magnum commune*.

391. Cal afegir el cat. dial. *marturi* a l'aragonès *martujos*, de *martyrium* (Spitzer, *Lexikal. aus dem Kat.*, 94).

395. Crec que l'estudi de Hanna Väisälä (*Neuphil. Mitt.*, 1914, 8) suposa que l'espanyol-aragonès *mejana* és un mot recent, derivat del català *mitjana*. Väisälä no l'ha trobat en Vogel, però hi ha un *mijana* 'filet de bou' al costat de *mija*. Labèrnia té *mitjà*, 'terreno que está entre la cabessada y el fondal. Medianil', el qual es refereix a la significació de zona mitjana o al provençal *mijano* 'entre dos', 'bancal sembrat entre dues vinyes, zona de terra entre dos corrents d'aigua, illa del mig d'una ribera'. El *mediamnis* de G. de D. topa amb dues dificultats : 1.ª, el grup *mn*, que evadeix suposant una influència de *medianus*; i 2.ª, el *di* cap a *j*, que en aragonès esdevé *y* : *poyar*, *enoyar*.

406. Estic persuadit de la necessitat metòdica de preferir una etimologia romana a una greco-romana si la primera s'imposa. Per a l'espanyol *molleja*, abans de recórrer al grec μύλη *-mola* 'caro informis, inanima', amb Díez i el *REW*, acceptaria *mollis*, sobretot tenint en compte que la *molleja* és anomenada en alemany *Kalbsmilch*, sobre la qual designació diu Kretschmer, *Wortgeographie der hochdeutsche Ungangssprache*, 248, 'die Drüse würde so genannt wegen ihrer Weissheit und Zertheit'; o bé *Kalbsbries*, *Bröschen* (miette de veau), cosa que es compara amb l'espanyol *molla* i *molleja* 'engruna de pa'. Les formes espanyoles amb en lloc de *ll* s'expliquen per una dissimilació (LL-LL a L-LL) anàloga a la que suposa G. de D., *RFE*, 7, 114, per *chulleta* cap a *chuleta* (despalatalització dissimilatòria).

432. *Nif* : aj. *ñifi*, *ñafe*, *ñiflar* (Rodríguez Marín, *loc. cit.*).

481. El santanderí *potragada* 'ampolla producida por el líquido expelido por los sapos cuando se les golpea o se les aplasta; también el mismo líquido'; *potrada* 'flemón con pus en el pico' (copio García Lomas; G. de D. dóna la definició abreujada); no pot pas ésser que vinguin de *potricare (tr>dr)*, sinó que són més probablement un reflex del provençal *poutargo, boutargo* 'ovaire, œufs de poisson; caviar, salmidonguis', espanyol *botarga* 'calzón ancho usado antiguamente, embuchado'; en salamanquí significa 'obeso' derivat de *bota* (francès *pied-bot)*, *poto* (xilè *poto* 'trasero' *potocoloro, potocolorado* 'especie de araña venenosa', *potito* 'cierta especie de calabaza', *potoco* 'bajo y gordo, rechoncho'), francès *main-pote* 'grassa i inflada'; comp. *REW*, *bautan i potta*. Ignoro el significat de *potargos* en García Lomas.

516. *Recio* serà un derivat de *rigescere* (gallec *arrecerse)* format amb models com *sabio*, de *saber*. Difereixo de l'opinió de Schuchardt, que a *ZRPh*, 39, 722, suposa un *risk*.

558. Cal afegir a *spiculum* : *spinula*, vegeu en *ZRPh*, 42, 101, l'espanyol *espingueta* (que compareix en Tolhausen), que probablement ve del provençal *espinglo*, francès *épingle*. Hi afegeixo encara l'espanyol *esplinque (REW*, 8786), que es relliga amb el provençal *esplingo* (comp. el català *broca* de *broccus*, *REW*, 1319, provençal *broc* 'espina', etc.). El grup *-qu-* pot venir de *vinculum* 'vinclar', 'plegar'; comp. el francès *pliants*

567. En *atiborrarse, ataborrarse* 'llenarse de comida o de bebida' es podrien comparar els mots *tiburón, taburón*, català *tiburó, tauró*, português *tubarao*. El *tuberone* pot haver-se contaminat amb *atiborrar, ataborrarse*, essent aquest peix terriblement voraç. Cal afegir encara el português *tibórnea* o *tiborna*, 'menjada, usada en els llocs on l'oli abunda, preparada amb bacallà cuit, patates o cols, tot plegat amanit amb oli novell'.

578. *Rodiare, rozar*, però com es justifica *rodiare* de *rodere*?

585. Cal afegir el mallorquí *xueta* 'jueu', de *xulla* 'cansalada'. Comp. la mateixa evolució de significat en l'espanyol *marrano*. Farinelli, *Studii ..... dedicati a Pio Raina*, 515, cita el mateix text que Wagner en *ZRPh*, 43, 125.

593. Veig una deixalla de *tenebregura tenebric* en el mallorquí *negregor*, format segons el model de *tenebric* (simplement una deixalla de *nigricare*, *REW*, 5920).

596. Cal afegir encara l'espanyol *títere* 'titella', que en santanderí significa 'cassanella', i també *tiritana* (francès antic *tiretaine)*.

628. Afegir a *vermen* el salamanquí *yerbera* 'empina' (erupción cutánea en pequeños espacios); comp. l'alemany del sur : *Wimmerl* de *Wimmeln* 'gusanear'.

650. 'Lo que sí es difícil sostener es que *veldar* proceda de *bendar*.' En lloc d'admetre un *vittula* per *velda*, per raons de fonètica jo no separaria *veldar velda* de *bendar benda*, cosa que s'adiu perfectament amb la pràctica de l'autor demostrada en altres casos (vid. pàg. 6), i de moment invocaria el parallel *viendro vieldo*, de *ventilare* (i, a tot tirar, reconstruiria un *bendulare;* comp. l'italià *sbrendolo*, *REW*, 1110).

655. Les formes italianes *frana*, etc., són susceptibles d'una altra explicació : *fragina* (de *fragum*, cat. *frau*, *REW*, 3841) segons Prati, *Arch. glott.*, 18, 413. Per tant, no tenim pas reflexos segurs de *vorago* en romànic. El portuguès *brejo* sembla ésser derivat de *bragiu* o *bragum* 'marès' (*REW*, 1246), gallec *bragales*, santanderí *braga* 'montón de zarza o arbustos en algarabía'. L'espanyol *breña* seria un derivat de *bragina*?

b) Notes bibliogràfiques que completen les de l'autor:

(64) S'hauria de discutir l'opinió de Schuchardt, *Berl. Sitzungsber.*, 1918, 169, sobre *bazo-opaceus*.

(72) Comp. *FEW*, *barica*.

(73) Per a *bestia* comp. encara Rohls, *ZRPh*, 41, 354, i Bruneau, *Rom.*, 48, 270.

(77) Tota vegada que per explicar *ladilla* es recorre a una 'interferencia muy antigua de otra palabra', prefereixo acceptar l'opinió de Schuchardt, exposada en *ZRPh*, 34, 341.

(79) En *Lexikal. aus dem Katal.*, (5) he donat la mateixa etimologia per a *abonecer*.

(96) Afegiu el portuguès *canha* 'mà esquerra' i *canejo*, que he explicat per *canis* en *Bibl. Arch. rom.*, II, 2, 87.

(150) *Esquerdar*, 'una forma no estudiada hasta ahora (de *crepitare)*' : vid. *Neuphil. Mitt.*, 1913, 165, *Lexikal. aus dem Kat.*, 11, *REW*, *skarda*. Una explicació diferent per a *escletxa* es troba en *Lexikal.*, 54 (*excreptiare* hauria donat *escressar*, com *captiare* dóna *caçar*).

(273) Barbier fill ha explicat en *RDR*, 5, 248, el castellà *focha* per un *fulcula*.

(294) He explicat, al mateix temps i de la mateixa manera que l'autor, el santanderí *gotre* (*ZRPh*, 42, 767).

(333) El salamanquí *antear*, de *intaediare*, és explicat en *Neuphil. Mitt.*, 1921, 45.

(342) Cal afegir a *jacilia* les formes catalanes registrades en *Lexikal.*, 65, i també les de *sedilia* (537).

(367) 'Meyer-Lübke ha omitido esta base (*lofa*) establecida por Díez'. El castellà *lua* es troba en l'article *glova* del *REW*.

(392) Per a l'espanyol *marica* 'hombre afeminado', vegeu *Bibl. Arch. Rom.*, II, 2, 87 i ss. (Cal afegir *marioso* 'amaricado', Rodríguez Marín, *Un millar de voces*; Ecuador *marica*, *mariquita* 'adamado, amujerado, que avergüenza el sexo a que pertenece.')

(569) Ja compareix en *REW*, 8292.

BIBLIOGRAFIA

C. JABERG E G. JUD, *Un Atlante linguistico-etnografico svizzero italiano, Le Vie d'Italie*, Maggio e Novembre de 1923. 13+13 pàgines.

Aquest doble extret de la revista del Touring Club italià ens ofereix una bella mostra del que serà l'*Atlas lingüístic suís-italià* preparat pels Profs. Jaberg i Jud, amb les enquestes escrupulosament realitzades pel jove romanista Paul Scheuermeier. Un i altre professor, deixebles de Gilliéron, han emprès, amb una ardidesa i un esforç notables, el fer una important aportació a la Filologia romànica, preparant un atlas lingüístic suís i italià que metòdicament representarà un notable progrés en les enquestes dialectals i en la manera de presentar els problemes de geografia lingüística.

Els territoris que comprendrà aquest atlas ni formen una unitat lingüística ni una unitat etnogràfica, per més que comprenguin l'antic domini de la Gàllia cisalpina amb tot l'admirable mosaic dialectal de la Lombardia, del Piemont, de Venècia, del Friul i de la terra dels grisons. L'avantatge d'aquesta manca d'unitat etnogràfica i lingüística es manifesta amb la multiplicitat de tipus interessants que compareixen per a la designació d'un mot, com es pot veure en els mapes de mostra : *farfalla, grembiale, giovedi, nevicare, filatoio, ceppo de Natale.* Aquesta multitud, espargida sense unitat, ens revela tipus tan interessants com els de *corletta, gorletta*, derivats de COLU, descobert per Schuchardt en el basc, i deixa refer els elements més primitius del lèxic romànic, relíquies lèxiques conservades al costat de mots de creació recent.

Si trobem encertat per a les enquestes el sistema del triple qüestionari : un d'extensíssim (més de 3,000 preguntes) per a ésser preguntat en els centres regionals, un de reduït per a ésser demanat en les ciutats, i un de mitjà (2,000 preguntes) per a ésser preguntat en totes les localitats escollides per l'enquesta, considerem oportuníssima la replega de l'element gràfic que, com a suplement,

acompanyarà la publicació de l'*Atlas*. Les mostres que d'aquest material es publiquen són per a nosaltres sumament suggestives. Hem fet avinent (*BDC*, x, p. 147 ss.) la unitat de cultura primitiva de les Balears i de Sardenya, i davant les riques illustracions del futur Atlas de Iud i de Iaberg ens posem la qüestió de la unitat etnogràfica (de cultura) dels pobles mediterranis : La *casita* (I, 1) té la mateixa forma de la *pineta* sarda o de la nostra *barraca* de pedra seca; el procediment de trinxar el blat o l'ordi a l'Ístria (I, 2) recorda el d'esprémer la cera en la regió del Llussanès (Vic); el procediment primitiu de batre a Ostana (Alt Po, I, 4) és el mateix que hem trobat als Pireneus catalans i a Mallorca; el procediment de pentinar el lli a Galliate (Novara, I, 5) és el mateix que recordem d'*espadar* el cànem i de *pentinar-lo* de casa nostra (Llussanès); el procediment de debanar i cabdellar el fil de la mateixa localitat italiana és idèntic (instruments i tot) amb el dels Pireneus. Els llums antics de la mateixa Galliate són del mateix tipus que els nostres vells llums de gresol i d'encruia (I, 8), així com els tipus de cistells (I, 10) i els *casuni* dels pescadors de Grando no varien pas molt de les barraques de la Camarga o de València. Encara vull recordar que el tipus de debaneres de Càrnia (II, 7), de la roda de filar de Ferrara (II, 8) i de les filoses de Val di Sole (II, 9) és el mateix de les terres de Llussanès (Vic), i que el trill de Castelnuovo (II, 11) és molt semblant a un tipus de trill mallorquí. Encara una coincidència volem fer remarcar : és la del *ceppo de Natale*, que desapareix a la Suïssa i al nord d'Itàlia, i és també ben vivent a la nostra terra, amb tot el teixit de riques tradicions i llegendes sobre la Sagrada Família i el petit Nadaló.

AUGUSTE LONGNON, *Les noms de lieu de la France, leur origine, leur signification, leurs transformations*. Résumé des conférences de Toponomastique générale... publié par Paul Marichal et Léon Mirot. Premier fascicule : *Noms de lieu d'origine phénicienne, grecque, ligure, gauloise et romaine*. Deuxième fascicule : *Noms de lieu d'origine saxone, burgonde, wisigothique, franque, scandinave, bretonne et basque*. Troisième fascicule : *Noms de lieu d'origine ecclésiastique*. Paris, Librairie ancienne Honoré Champion, 1920, 1922, 1923.

L'obra pòstuma de Longnon, editada amb gran amor pels seus deixebles, és un bell estudi de les civilitzacions que han passat pel sòl de la França, preparat a base dels noms de lloc, l'origen i classificació dels quals són gairebé sempre encertats. Setanta són els capítols compresos en aquests tres fascicles, i dos mil cent trenta vuit les famílies de noms estudiats. Una simple enumeració dels capítols donarà una idea del recull molt més que no pas una discussió llarga sobre certes classificacions

o sobre algunes etimologies certament equivocades, com, per exemple, la de *Ix* de la Cerdanya, que fa venir de FINIS, com si la F- desaparegués en català (p. 109) : 1, origines grecques. 2, origines phéniciennes. 3, origines ligures. 4, origines presumées ibères. 5, origines celtiques : *dunos*, *duros*. 6, *briga*. 7, *magos*. 8, *briva*. 9, *ritos*. 10, *dubron*. 11, *nantos*. 12, *onna*. 13, *vera*. 14, *nemetis*. 15, *Condate*. 16, *mediolanum*. 17, *novientum* i *-entos*. 18, *-acte* o *-acta*. 19, *-oialos*. 20, origines antéromaines : *ivuranda* o *iguranda*. 21, origines gallo-romaines : *-acos*. 22, origines romaines; noms formés sur des gentilices. 23, souvenirs des anciennes populations de la Gaule. 24, limites des cités. 25, sanctuaires. 26, voies romaines. 27, noms communs de lieux habités. 28, colonies barbares et étrangères. 29, souvenirs de personages historiques. 30, monuments mégalithiques. 31, établissements balnéaires. 32, aqueducs. 33, théâtres. 34, industries diverses. 35, *-aria*. 36, arbres. 37, autres usages des suffixes *-etum* et *-osus*. 38, forêts. 39, cours d'eau. 40, origines germaniques : *-ing*. 41, origines saxones : généralités. 42, origines saxones en Normandie. 43, origines saxonnes en boulenois. 44, origines burgondes. 45, origines gothiques. 46, origines franques : généralités. 47, noms germaniques. 48, noms romans-francs : exposé préliminaire. 49, *cortis*. 50, noms communs de lieux habités. 51, noms communs de sites. 52, noms de personne. 53, noms de rivière. 54, origines scandinaves : généralités. 55, noms à terminaison noroise. 56, noms en *-ville*. 57, origines bretonnes : généralités. 58, noms communs de circonscriptions. 59, noms communs de lieux habités. 60, noms communs de sites. 61, origines basques. 62, origines ecclésiastiques : généralités. 63, établissements religieux. 64, souvenirs des ordres religieux. 65, souvenirs de la Terre-sainte. 66, événements de l'histoire religieuse. 67, culte de la divinité. 68, appellations mystiques. 69, culte des saints: particularités diverses. 70, vocables hagiographiques.

ARNOLD STEIGER, *Contribución al estudio del Vocabulario del Corbacho*. Memoria doctoral presentada a la sección primera de la Alta Facultad de Filosofía de la Universidad de Zurich. Madrid, 1923, 117 ps.

La memòria doctoral que anunciem comprèn les següents parts : «Introducció amb un estudi del lèxic del *Corbacho*, estudi gramatical de la fonètica de les vocals i de les consonants, breus notes de morfologia i de formació de paraules, amb una col·lecció de llatinismes i italianismes emprats de l'arxiprest de Talavera.» Faciliten l'ús d'aquesta memòria un índex de paraules del vocabulari del *Corbacho* i un altre índex de les paraules que en la memòria s'estudien. Segueix un índex de matèries, i, com a apèndix, un refranyer extret del *Corbacho*. Steiger pren peu de la tesi de Menéndez Pidal exposada en el discurs de contesta a

l'entrada de Codera a l'Academia *(Discursos,* 1910) per a establir la tesi que una quantitat de paraules del *Corbacho* desconegudes del castellà literari de l'època de l'arxiprest de Talavera vivien en la llengua vulgar que ell va recollir i viuen encara en els dialectes perifèrics, la unitat dels quals va alterar la reconquesta castellana. Aquesta tesi, que explica perfectament la distribució dels dialectes castellans i del lèxic marcadament afro-romànic de l'espanyol i del portuguès, queda clarament comprovada per la conscienciosa dissertació del Sr. Steiger. Els mots estudiats són : *abutado, afelgado, alfarda, alfardón, alosa, alperchón, amblar, ananzea, anozegado, azerufe, cambray, collear, chapullar, engascar, caninvete, donegal, echandillos, galocha, frisa, gengivre, gorguera, lua, llepada, mambre, matafalua, minchar, paniota, pordemás, sobaco, tastardia, tiesto, trompar, trunfa, umbral, zutano.* Cal advertir que part d'aquest vocabulari és d'origen aràbic : *alfarda, alfardón;* part, d'origen de noms de ciutats: *cambray, frisa;* part, d'influència francesa : *canivete, galocha, trompar,* etc. Tan interessant com l'estudi del lèxic és el de la fonètica, en el qual s'expliquen, amb el concurs d'exemples dialectals, una sèrie d'evolucions difícils d'aclarir en la llengua del *Corbacho.* Ben interessant és l'explicació de la conservació de la *f-* inicial en *fiel* < FIDELIS, *fijo* < FIXU i *foso* < FOSO per raó de l'homonímia amb *hijo* < FILIU, *hiel* < FELE, *oso* < URSU. Igualment encertada és l'explicació de *cordero,* aparegut per raó de l'homonímia de AGNU amb ANNU.

JOAQUIM GARCIA GIRONA, *Vocabulari del Maestrat,* Castelló, MCMXXII. 80 ps. *(A-boirac).*

Mn. Garcia Girona, escriptor valencià, fill de Benassal, ha començat la publicació d'un vocabulari de la regió muntanyesa de la diòcesi de Tortosa anomenada Maestrat. Serà un bon complement al *Vocabulari tortosí* de Mestre i Noè *(BDC,* III, ps. 80 ss.). Molts són els mots interessants que apareixen en aquest vocabulari : *abardollador* 'abassegador', *abatollar* 'espolsar el fruit d'un arbre', *abollar* 'lladrar', *abornar* 'escometre', *acamallar-se, acamorriat, acatxapar-se* 'abaixar-se per no ésser vist', *acorar* 'acabar', *acotolar, adí* 'ufana', *agoniar, agramar* 'bregar cànem', *alacrà* 'escorpí', *alfarda* 'impost de rec', *alforí* 'graner', *alifacs* 'mals', *alifara* 'convit', *aló* 'prou', *alvelló* 'claveguera', *allassa* 'capçana', *amarinar-se, andanes* 'canyissos', *apalmessar, ataullar, atorçonar-se* 'emmalaltir-se', *babutxes* 'calçat', *bacó* 'porc', *baga* 'corda', *baralluga, barcella, barrella* 'planta aquàtica', *batzoles, beguins, billota* 'aglà', *biscor* 'temps gelat', *bogal,* etc. Una cosa ens sobra en aquest vocabulari, i és l'etimologia, que no és encertada ni per a les paraules fàcils ni per a les paraules difícils. Si aquest vocabulari es limita a donar el lèxic de la contrada mun-

tanyesa del Maestrat, acompanyant amb dibuixos els noms d'objectes, serà una bella contribució a la lexicografia catalana.

J. JUD, *Zur Geschichte der bündnerromanischen Kirchensprache*, Chur, 1919, 56 ps.

Aquest treball que anunciem és de la major importància, per tal com posa de relleu la transcendència de l'estudi de l'element eclesiàstic en el lèxic romànic per a la història de la propagació del Cristianisme i del culte.

Jaberg, en *Kultur und Sprache in romanischen Bünden* (1921), p. 17, constata els fets històrics capitals que han condicionat l'orientació diversa de l'antiga Curia Rethorum : de l'any 15 a. C. fins al 537, Bünden gravita políticament i eclesiàsticament cap al Sud; des d'aquesta data fins al 843 Bünden gravita cap al Nord : és l'època franca, i des d'aquesta data entra la intensa germanització de la terra dels grisons.

Iud, en estudiar el lèxic eclesiàstic grisó, fa una constatació interessantíssima : el lèxic eclesiàstic reto-romà és gairebé tot de procedència llatina. Si s'estudien detingudament els elements lèxics introduïts per l'Església, s'observa que una bona part són de procedència grega. El grec era la llengua primitiva del Cristianisme, i els elements grecs compareixen allà on el Cristianisme fou més intens des d'un començament : la Itàlia central, el Nord d'Àfrica, l'Espanya oriental, Lió. En canvi, allà on el Cristianisme penetrà posteriorment, allà l'element eclesiàstic llatí predomina. La història del mot BASÍLICA, que compareix solament en la perifèria allà on l'Església primitiva no havia penetrat (a la Dàcia, a la Rètia, a Portugal), n'és una bella prova, convincent al nostre entendre. I de l'estudi dels sants patrons titulars de les esglésies de la diòcesi de Chur i del lèxic eclesiàstic, en dedueix que, si fou intensa la influència meridional en la propagació del Cristianisme per la Rètia prima, ho fou molt més encara la septentrional en temps de la Rètia secunda. — A. G.

Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Castelló de la Plana, 1920 ss.

Un estol de persones de vàlua fundaren suara, a la ciutat de la Plana, la revista que anem a meritar i que difícilment tindrà pariona, pel seu format i contingut, en terres ibèriques.

Datat, son primer número, del maig de 1920, ha vingut publicant-se mensualment, amb dos plecs de grandària un xic més d'octau, formant, cada any, un fort volum. Ara surt trimestralment, relligada, amb 80 pàgines de text almenys, amb fototípies, reproduccions de boixos, escuts d'armes de ciutats i viles, personatges, etc.

Com que de la dita societat en són membres activitats que s'esmercen en diferents branques de la cultura, es traslleix lògicament la tal faisó en les planes del *Boletín*, on fàcilment es poden veure treballs de medicina al bell costat d'un de folklore o d'un altre signat per un músic.

Publica una sèrie de documents importantíssims, ja pel caire històric, ja pel lingüístic. Anomenem, dels últims, entre altres, les *Cartas-Pueblas* concedides pels nostres reis a les viles i llocs de Silla, Cabanes, Benlloch, etc.; i, dels primers, *La Judería y su Sinagoga, La Judería en Tortosa*, d'En Frederic Pastor i Lluís; *El Canónigo Berenguer March, San Vicente en Morella, Itinerario del Papa Benedicto XIII en España*, d'En Manuel Beti; *Sagunto, Viriato*, etc., d'En Manuel Peris.

No és, el fons menys nodrit, el de folklore. Publicats dos *Qüestionaris* referents a *Oracions i Parèmies*, insereix en tots els nombres mantes respostes rebudes, i de folklore tracten la majoria dels col·laboradors, destriant-se, entre els conreadors de la ciència popular, els noms de Guinot, Calduch Font, Arnau, García Tirado, Tomàs Martí, Borràs Jarque, Benages, Sanchis, P. Ivars, Pascual Tirado, etc.

Una de les col·laboracions més erudites és la d'En Salvador Guinot, persona d'aguda penetració i enlairat sentiment crític, el qual coneix i ha estudiat com cap altre, millorant investigacions anteriors, la literatura valenciana. Vegeu, si no, l'enunciat d'alguns dels seus treballs inscrits en el *Boletín*. En *Fuentes del estudio de la lengua valenciana*, ens parla mestrívolment d'En Vives i Ciscar i son *Llibre de Concordances;* del *Liber Elegantiarum*, d'En Joan Esteve; de la *Sinonímia*, de N'Amiguet; de *La Passió*, d'En Corella; etc., etc. Interessant, també, és la monografia de *Tertulias literarias de Valencia en el siglo XV*.

Ben documentats són els articles de semàntica d'En Damià Alcón. Examina, entre altres paraules i diccions, les formes *caler; mester, huevos; res-cosa-nada; omne; y, hi, hy*. Així com en la recerca i explicació semàntica està fonamentat, seria més ferma i acabada l'argumentació si anava acompanyada de la transformació fonètico-morfològica de les dites maneres de parlar.

D'interès per a l'estudi del castelloní són, ultra els documents esmentats i tots els que parlen de folklore, els inventaris, quadrets, costums, poesies (ja originals, ja traduccions), publicats en el dit dialecte.

També es digne d'esmentar, en fi, la publicació, suara començada, de la correspondència de caire musical creuada entre els mestres el malaguanyat F. Pedrell i el de la capella valenciana, En Vicents Ripollès. — M. J. Ll.

POMPEU FABRA, *Converses filològiques* (Primera sèrie). — Editorial Regina, 1924. 368 pàgs.

Ha estat una gran sort per a la nostra llengua literària, en el període més crític de la seva formació, que a poc a poc hagin anat apaibagant-se les discussions sobre els múltiples problemes que ella planteja i que el grup de gramàtics i preceptistes s'hagi anat reduint, fins al punt de no romandre avui en la realitat pràctica més que una sola i única autoritat. Pompeu Fabra en efecte, ha restat pràcticament sol en el suprem mestratge gramatical, els seus adversaris i contrincants més apassionats havent emmudit o havent-se retirat, convençuts o no convençuts, de la pública discussió. I dic que això ha estat una sort per a la nostra llengua literària, no precisament perquè En Fabra hagi més que sobradament demostrat en el curs de la polèmica ésser el més capacitat i el més sòlidament preparat per a la tasca redreçadora que necessita la nostra llengua literària, i ésser mereixedor de la gran i definitiva autoritat que ara frueix, ans més aviat per altres consideracions d'ordre teòric que em suggereix el concepte personal que tinc format de la funció de la gramàtica preceptiva en la vida de la llengua. Potser no coincidiré sempre, en l'exposició d'aquestes consideracions, amb el criteri personal de Pompeu Fabra; però la vella i sincera amistat que amb ell m'uneix, no sols em dóna el dret, sinó que m'imposa el deure d'exposar obertament la meva opinió sobre certes qüestions fonamentals, per tal que l'elogi que la seva esplèndida tasca gramatical faci brollar de la meva ploma sigui net de la banalitat d'un vulgar compliment amical, i aleni tota la sinceritat de la meva devoció a la seva forta personalitat.

Dos són els factors essencials i d'actuació constant que intervenen en la formació de la llengua literària : els escriptors i el poble. En aquells resideix el poder de la creació del llenguatge; són la força individualitzadora de la seva vida. En aquest jau la funció, la facultat de conservació i d'evolució del llenguatge; és la força socialitzadora de la seva vida. Per emprar els termes de Vossler, direm que l'escriptor i el poble representen els dos únics moments essencials en la vida d'una llengua. En el moment de néixer, de produir-se la llengua, és quelcom actiu i individual; és el moment del progrés absolut. En el moment d'acceptar i propagar la massa del poble les creacions individuals, la llengua és una activitat col·lectiva, basada, però, en una passivitat individual; és el moment del progrés relatiu. En el primer moment la llengua és creació, és Estètica; en el segon, és evolució, és Història. Entre el primer i el segon moment pot haver-n'hi un altre : el de l'acceptació totalment passiva de les creacions individuals per la massa. Aquest moment, però, és precisament el punt mort, un moment que només existeix

teòricament, car en la vida de la llengua només pot donar-se una passivitat parcial, no mai, però, una pura passivitat.

Doncs bé: l'intent teòric de donar realitat a aquest tercer moment, l'esforç per a afermar aquest punt mort, que de vegades ve a interposar-se entre els dos moments essencials de la vida de la llengua, és precisament la tasca de la preceptiva gramatical, la qual tendeix per naturalesa a fixar, a prolongar, si més no, el moment de passivitat, el punt mort, en la vida de la llengua. El treball del preceptista lluita, doncs, amb evident desavantatge contra la doble pressió de la força de la creació individual i la força de l'evolució col·lectiva, constants en tota llengua viva. ¿Quina és la transcendència pràctica de l'obra de la gramàtica preceptiva?

De fet, la gran majoria de les llengües literàries s'han format sense la intervenció de la preceptiva gramatical i amb l'únic concurs dels grans escriptors i la part més selecta del poble. El que ha fet la preceptiva gramatical — i aquest és el seu ofici propi — és reduir a fórmules i regles els resultats de la unificació sempre relativa, a la qual ja havia arribat la llengua en les obres dels escriptors de l'època més brillant de la literatura nacional. L'anticipació de la preceptiva gramatical a l'obra dels grans escriptors, sols pot tenir i ha tingut, efectivament, transcendència pràctica quan, com a la França del segle XVII, l'ambient cultural està ja llargament preparat per rebre i acatar les normes proclamades pels legisladors gramaticals. La influència de Malherbe en la llengua dels grans clàssics francesos fou indubtablement grossa i decisiva; però el que conegui bé aquella època té l'íntima convicció que la llengua francesa, àdhuc sense Malherbe, hauria arribat, potser més lentament, al mateix resultat amb l'únic concurs convergent dels grans escriptors d'aquell segle. L'autoritat de Malherbe no féu, en el fons, altra cosa que corroborar i estatuir les tendències dels escriptors, que convergien, per un feliç concurs de diverses circumstàncies, a una sòlida unificació del lèxic i de les formes gramaticals. I no oblidem tampoc que Malherbe influí també com a escriptor, i que trobà un deixeble pràctic de les seves doctrines en les admirables lletres de Jean Guez de Balzac, i, finalment, que la seva acció, ajudada pels salons cortesans del seu temps, també s'exercí directament sobre la llengua parlada, de la qual fou en bona part reflex la llengua literària de la França del segle XVII.

Pompeu Fabra és el nostre Malherbe. Com aquest, també podria ésser anomenat «el tirà dels mots i de les síl·labes». Ara, ço que podem posar en dubte és que el segle XX català sigui equivalent al segle XVII francès, i que el quadro d'escriptors actuals, i àdhuc possibles, de Catalunya, sigui comparable al magnífic esclat de la literatura francesa d'aquell temps. Vull dir, en altres paraules, que cal témer que l'admirable treball

de redreçament emprès per Pompeu Fabra no sigui correspost per una literatura catalana clàssica i mundial, i que li manqui la base vital de les obres de grans escriptors que intuïtivament, i no per un esforç violent de disciplina, convergeixin al mateix criteri ultrapurista del nostre legislador gramatical. Malherbe combaté la caòtica llengua francesa del segle XVI, tan devota de les varietats dialectals, i consagrà bona part dels seus esforços a desitalianitzar la llengua literària, així com ara, entre nosaltres, Pompeu Fabra combat la caòtica llengua catalana del segle XIX, camp de batalla de tots els dialectes, i adreça el seu esforç més intens a l'obra de la descastellanització del nostre idioma. La semblança de la posició d'ambdós gramàtics és innegable : la diferència està en l'ambient cultural i literari.

Donades aquestes circumstàncies del nostre ambient cultural i literari, ens podem preguntar quin serà l'esdevenidor de l'admirable obra reformadora de Pompeu Fabra. Hem vist quant difícil i compromesa és la tasca del preceptista gramatical, sota la doble pressió de la força de creació individual dels escriptors, i de la força d'evolució collectiva de la massa. L'esfera d'acció en la qual opera el legislador d'una llengua — sobretot en el cas de no poder operar sobre una gran literatura de valor definitiva — és així en extrem reduïda. Les normes que ell gosi formular després d'un laboriós tanteig, no són més que un experiment exposat a totes les contingències inherents a qualsevol intent d'endevinació de la trajectòria que prendran en l'esdevenidor les forces de la llengua literària en l'obra dels escriptors genials i en l'ambient, en el gust general de la part més selecta de la massa. I aquesta inseguretat és, en realitat, independent de la raó o de la no-raó que pugui tenir el preceptista; és independent de la força de la lògica amb què ell proposa les seves conclusions i tracta d'imposar les seves solucions als delicats problemes de la sensibilitat lingüística.

Els grans gramàtics, els gramàtics de raça, com Malherbe, com Pompeu Fabra, són generalment esperits armats d'una potència lògica formidable. En el nostre gran gramàtic admira la insuperable mestria amb què maneja tots els recursos de la dialèctica en la defensa de les seves solucions. Pompeu Fabra és una mentalitat de bella i ferma estructura geomètrica; una mentalitat de nissaga francesa. Un cop assentades les premisses, treu la conseqüència amb la precisió i la seguretat amb què traçaria l'única recta que manqués a un triangle. L'únic discutible són, de vegades, les premisses. I aquesta impecabilitat lògica dels raonaments de Pompeu Fabra és potser llur mateix defecte. La irrefutabilitat d'un bell argument d'un gramàtic no implica, efectivament, la definitiva acceptació de la conclusió en la vida de la llengua, car en aquest cas la lògica opera en un camp (en el de la llengua), on, el mateix si la considerem com a creació

que com a evolució, dominen la fantasia, el sentiment, l'associació d'idees, l'analogia, és a dir, la intuïció en totes les seves múltiples manifestacions, totes les forces de l'esperit menys la lògica. Així, doncs, l'esfera d'acció de la preceptiva gramatical és no sols en extrem reduïda, ans encara extraordinàriament compromesa i exposada a greus errors de perspectiva. Per tant, en la Gramàtica preceptiva no hi ha pròpiament lloc més que per a un sol mestre, el més apte, el més preparat.

No són molts gramàtics definidors ço que ens cal desitjar, sinó molts i forts escriptors assessorats per una única autoritat gramatical. No hi ha res més inútil ni més pertorbador que les discussions sobre els problemes pràctics de la Gramàtica en nom de la pura raó, car potser la solució lògicament millor serà la que no triomfarà en l'esdevenidor de la llengua. Ara com ara, han triomfat les solucions de Pompeu Fabra. No oblidem, però, que aquest triomf, plenament merescut, és, en realitat, una manifestació de bella disciplina en la majoria dels que escrivim en català. Però, qui respon del manteniment d'aquesta disciplina en l'esdevenidor? El que hem de desitjar és que aquesta disciplina faci lloc a una coincidència espontània entre el criteri del preceptista i les tendències mateixes dels escriptors i de l'ambient, la qual cosa no pot esdevenir-se sinó en una època de més sòlida cultura intellectual que la que té avui la nostra terra.

I ara, parlant concretament del llibre en el qual Pompeu Fabra ha recollit la primera sèrie de les seves *Converses filològiques*, gosaré afirmar que la tasca de l'eminent filòleg pot considerar-se, en una gran part, com a definitiva i assegurada per sempre més. En el punt concret de la castellanització, vici en què s'han traduït la majoria de les manifestacions de la degeneració de la nostra llengua, podem dividir els castellanismes en tres graus, segons llur gravetat. És imperdonable dir i escriure «doncs» en sentit causal, «ditxós», «puesto», «garganta», etc. (tercer grau). No és ja tan imperdonable dir i escriure «tonelada», «aclaratori», «mai» sense la partícula negativa al darrera, «corrent» i «costum» com a masculins, etc. (segon grau). I, finalment, és perdonable, i àdhuc defensable, dir i escriure «pensar en fer tal cosa», en compte de «pensar a...», «al» amb infinitiu en compte de «en», «viuda» en compte de «vídua», «lo millor» en compte de «el millor», etc. (primer grau). Doncs bé : llevat d'una part dels castellanismes de segon grau i de tots els de primer grau que poden seguir encara en el terreny de la discussió, Pompeu Fabra pot vanar-se d'haver escombrat definitivament, i amb l'aprovació unànime de tots els catalans, tots els castellanismes més greus i enlletgidors de la nostra llengua. I aquest bell triomf l'ha obtingut sabent servar sempre en la discussió aquell bon sentit realista, aquell seny ponderador, aquella intuïció de

l'esperit íntim de la llengua, que l'han salvat de caure pel pendent de la fantasia i de l'idealisme teoritzador per on han relliscat i s'han perdut tants de gramàtics erigits en legisladors de la llengua. Pompeu Fabra està ben penetrat d'aquella veritat que formulà Guillem de Humboldt en una frase admirable : «La llengua no és cap Obra (Ergon), sinó una Activitat (Energeia)». I per això Pompeu Fabra sap posar al marge de gran nombre de les seves solucions l'interrogant discret del vertader savi, aquest interrogant que en poques matèries és tan necessari com en la de la llengua subjecta en tot moment a l'energia transformadora de la creació i de l'evolució. — M. DE MONTOLIU.

Glossaire des patois de la Suisse romande, élaboré avec le concours de nombreux auxiliaires et rédigé par L. Gauchat, professeur à l'Université de Zurich, J. Jeanjaquet, professeur à l'Université de Neuchâtel, E. Tappolet, professeur à l'Université de Bâle, avec la collaboration d'E. Muret, professeur à l'Université de Genève; 1er fascicule, 64 pages. Prix de chaque fascicule, 6 francs; Neuchâtel, V. Attinger, 1924.

C'est avec la plus grande émotion que nous feuilletons le premier fascicule du *Glossaire* dont le bureau a été le foyer du *Diccionari general de la llengua catalana* et des études de Philologie romane de la Catalogne.

Le *Glossaire des Patois de la Suisse romande* est un rêve réalisé.

Le bel exemple donné par l'*Idiotikon* des patois de la Suisse allemande fit naître le désir de créer une œuvre analogue pour les cantons romands. Leurs dialectes, en effet, ne le cèdent en rien à ceux de la Suisse alémanique. Au contraire, ils contiennent encore plus de ces mystérieuses survivances des langues de peuples qui ont habité nos Alpes dans les temps préhistoriques. A l'aide de ces débris, dont les uns ont été identifiés avec des mots celtiques et dont les autres ne sont pas encore attribuables à un groupe linguistique déterminé, il sera plus tard possible d'élucider maint point de notre préhistoire.

A l'intérêt non seulement philologique, mais historique dans le meilleur sens du mot, vient se joindre l'intérêt patriotique. On peut dire qu'à l'exclusion du Jura bernois, qui se rattache au groupe des patois franc-comtois, la Suisse romande a eu une fois une langue à elle, telle qu'elle n'existe nulle part ailleurs. Cette langue, qui était vraiment de chez nous, la Suisse est en train de la perdre. Le français de Paris a envahi nos vallons et la supplante partout. Nous n'aurons garde de nous répandre à ce sujet en plaintes vaines, car c'est là une nécessité économique imposée par les circonstances, et il serait puéril de nier les avantages de cette transformation. Mais la disparition

rapide de cette langue nous impose le devoir d'en recueillir pieusement les derniers témoignages.

Le mérite d'avoir conçu le plan de ce *Glossaire*, et d'avoir pris l'initiative de sa réalisation, revient à Louis Gauchat. A peine en possession de son grade de docteur, encouragé par l'éminent romaniste H. Morf, qui l'avait initié à l'étude des patois, il chercha des concours pour exécuter son projet. Après plusieurs années de démarches infructueuses, il réussit à obtenir l'appui des cantons romands et de la Confédération, seuls capables de fournir la base financière sans laquelle rien ne pouvait être entrepris. C'était en 1898.

La conférence intercantonale qui s'occupa des voies et moyens propres à réaliser le *Glossaire des patois* confia à trois groupes de personnes la responsabilité de l'enterprise:

Le Comité de Rédaction, dirigé par Gauchat, qui fit appel au concours de deux jeunes linguistes de talent, Jules Jeanjaquet et Ernest Tappolet. La nécessité d'une enquête spéciale sur les noms de lieux et de famille romands ayant été reconnue, Ernest Muret en fut nommé directeur.

La *Commission philologique*, composée de six membres, qui est chargée de suivre la marche des travaux et d'examiner avec la Rédaction les problèmes d'ordre scientifique et technique.

La *Commission administrative*, formée des Chefs des Départements de l'Instruction publique des six cantons romands, sous la présidence de celui de Neuchâtel. Cette Commission est l'autorité directrice, à laquelle incombe le soin des questions administratives et financières.

Après avoir brièvement indiqué l'origine et l'organisation de l'entreprise, disons ce que sera le *Glossaire*.

Le *Glossaire* embrasse les patois de tout le territoire suisse de langue française, de l'ancien évêché de Bâle jusqu'à la Noble Contrée de Sierre et de la pastorale Gruyère jusqu'aux approches du Mont Salève. Outre le lexique complet des patois vivants, il contiendra les formes anciennes et les mots tombés en désuétude, puis les mots d'archives et les termes du français provincial et argotique, enfin, dans une large mesure, les noms de lieux, de famille et de personnes. Outre les mots proprement dits, il recueillera la phraséologie patoise et une foule de locutions, de dictons et de proverbes.

De chaque mot de quelque importance le *Glossaire* essaiera de reconstituer l'historique et, s'il est possible, d'indiquer l'étymologie. De chaque objet, habitude ou croyance, caractéristique pour le pays romand, il aura soin de donner au lecteur une idée exacte et d'en rechercher l'histoire. Des illustrations rendront le texte plus clair et plus vivant.

Parmi les ouvrages de dialectologie, le *Glossaire* mérite à plusieurs égards l'attention particulière du lecteur.

Jamais œuvre lexicographique, embrassant les parlers d'une région déterminée, n'a été préparée et organisée avec autant de sollicitude que le présent *Glossaire*. Aidés de nombreux auxiliaires, quatre philologues suisses, connus par leurs travaux scientifiques, ont consacré, depuis un quart de siècle, le meilleur de leurs forces à recueillir et à classer, à comparer et à analyser la masse énorme de matériaux que des enquêtes systématiques et persévérantes ont accumulés d'année en année dans le bureau du *Glossaire*.

Le lexique d'aucun groupe de patois n'à été exploré avec une méthode plus rigoureuse et plus raffinée, permettant mieux que tout autre système d'investigation employé jusqu'à présent de faire sortir du cerveau des patoisants la totalité de leur trésor linguistique. Aussi la richesse du *Glossaire* a-t-elle de quoi surprendre le linguiste le plus expérimenté.

Aucun dictionnaire dialectal n'a pu bénéficier dans une mesure aussi considérable que le *Glossaire* de la collaboration intelligente de nombreux correspondants, amoureux de leur langue, autant que de leur pays. Que de zèle déployé, pendant vingt-cinq ans, à l'intention de cette œuvre vraiment nationale!

Jamais, enfin, un dictionnaire régional n'a décrit le langage d'un coin de terre aussi différencié que le pays romand : diversité topographique, économique, sociale. À la vie rurale de la plaine s'oppose, à la montagne, l'exploitation alpestre. Sur une grande partie du territoire, les habitants sont à la fois agriculteurs et vignerons. Aux travaux usuels d'un village agricole viennent se joindre, selon les régions, la culture du chanvre et la fabrication de la toile, la chasse et la pêche, sans oublier l'irrigation artificielle par les *bisses* du Valais. Il est évident que chaque domaine d'activité apporte un nouveau contingent de termes techniques intéressants.

Le *Glossaire romand* n'est pas sans devancier. Ce que fut le dictionnaire du chanoine lucernois Stalder (1757-1833) pour l'*Idiotikon* de la Suisse allemande, celui de son contemporain Bridel (1757-1845), pasteur vaudois, le devint pour le *Glossaire* de la Suisse française : la pierre d'angle. Il s'agissait d'élever l'œuvre de Bridel à la hauteur de l'état actuel de la science.

Rien ne fait mieux ressortir le progrès éclatant que constitue le *Glossaire* sur son prédécesseur qu'une comparaison entre ces deux ouvrages que sépare l'espace d'un siècle. L'œuvre de Bridel, remarquable pour son époque, trahit à chaque page l'insuffisance de la méthode par ses graphies approximatives et contradictoires, par la localisation défectueuse de ses mots et de ses formes, par l'inégalité géographique de sa documentation, sans parler de la celtomanie, dont l'auteur était hanté, et qui dépare la partie étymologique de son ouvrage méritoire.

Grâce au prodigieux essor qu'ont pris depuis Bridel les

études linguistiques, le *Glossaire* a pu éviter les imperfections et les erreurs de son devancier. Au lieu des 8000 mots de Bridel il en offrira plus de 50,000, et à une quarantaine de lieux de provenance chez Bridel, il peut opposer plus de 200 localités, situées dans toutes les parties du pays, qui lui ont fourni des formes patoises phonétiquement transcrites, sans parler d'une quantité de régions sur lesquelles il est informé d'une façon plus sommaire. Grâce à cette documentation infiniment plus sûre et plus étendue, le *Glossaire* pourra déterminer, souvent à l'aide de petites cartes, l'extension géographique des principaux types de mots et indiquer les nuances multiples des significations et des emplois.

Cependant, le *Glossaire* n'est pas une œuvre purement philologique, il sera, au contraire, accessible au grand public. On y trouvera retracées, à propos de tel ou tel mot, les conditions particulières de la civilisation romande : habitation, nourriture, vêtements, occupations rurales, etc. Par ses définitions et par ses descriptions des choses du passé, le *Glossaire* rendra d'inappréciables services aux études historiques, archéologiques, géographiques, juridiques, etc. Il sera le complément indispensable des grands dictionnaires des langues du moyen âge, Ducange et Godefroy, Raynouard et Lévy. Le folkloriste et le naturaliste le consulteront aussi avec profit.

Ce n'est pas une vaine curiosité qui nos pousse à nous enquérir des multiples variétés du langage. Notre parole, c'est nous-mêmes; et les destinées des langues reflètent les destinées du pays où nous vivons. Ainsi compris, le *Glossaire des patois de la Suisse romande,* œuvre à la fois scientifique et nationale, sera un monument de la pensée et de la civilisation helvétiques.

151

CRÒNICA

Durant la primera setmana del mes d'octubre de l'any passat, el professor J. Jud, de la Universitat de Zuric, donà, a l'Institut d'Estudis Catalans, una sèrie de sis conferències metòdicament molt interessants, sobre «Els treballs preparatoris de l'Atlas lingüístic d'Itàlia i els problemes lingüístics i històrico-culturals que suscita aquesta obra. Reconstrucció d'antics dialectes cèltics a base de l'element cèltic existent en els dialectes actuals. Metodologia en els estudis de Toponímia i l'element lèxic introduït per l'Església en les llengües romàniques.» Les conferències del Prof. Iud, que compta entre els seus deixebles els joves romanistes catalans, han influït intensament en la direcció dels nostres estudis.

L'actiu col·laborador J. Amades ha fet donació a les Oficines Lexicogràfiques de tres rics vocabularis : *Vocabulari del passamaner, del calciner i del paraigüer*, i d'un *Recull dels termes del llenguatge vulgar barceloní*.

El Sr. Antoni Bergós, un dels col·laboradors més laboriosos, ha fet donació d'un refranyer lleidatà que conté més de cinc mil refranys.

El Sr. Àngel Canelles ha tramès una col·lecció de mots que no figuren en el *Diccionari Ortogràfic*.

La col·lecció de lèxic del català ha augmentat considerablement. Es pot dir que el lèxic de tots els textos de català antic fins ara publicats ha estat extret. Una vegada publicat el *Diccionari Aguiló*, es podrà començar la publicació del tresor de la llengua catalana medieval.

Ben aviat es publicarà el primer fascicle del *Diccionari de la llengua literària*, la redacció del qual avança ràpidament. La redacció de la lletra C està ja acabada.

S'han publicat els tres primers volums de l'*Atlas lingüístic de Catalunya*, que comprenen les lletres A i B i part de la C, i el *Report dels treballs fets per l'oficina de toponímia i onomàstica durant el bienni de 1922-1923*.

En un dels vinents números publicarem un interessant treball, del Dr. Paul Aebischer, titulat *Études d'onomastique et de toponymie catalanes*.

I

BUTLLETÍ

DE

DIALECTOLOGIA CATALANA

PUBLICAT PER LES OFICINES DEL

DICCIONARI GENERAL
DE LA LLENGUA CATALANA

XII

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
PALAU DE LA DIPUTACIÓ
MCMXXIV

ÍNDEX

Pàgs.

J. Amades i E. Roig, Vocabulari de l'Art de la navegació i la pesca. (Illustracions d'E. Roig.) 1-116

Impremta de la Casa Provincial de Caritat : Montalegre, 5 : Barcelona

Vocabulari de l'Art de la navegació i de la pesca, per J. AMADES i E. ROIG. (Illustracions d'E. Roig.)

A

ABARTRELL, m. : Corda que fixa l'antena a l'arbre perquè es mantingui ben fixa i no es decanti. Hi ha ocasions en què en lloc d'una corda se n'usen dues, i llavors reben el nom de *abartrells*. (Sant Pol, Mataró.)

ABATIMENT, m. : Decantament que pren l'embarcació, quan navega amb fort vent, per efecte del topament d'aquest amb les veles. (Barceloneta.)

ABATIR-SE, v. : Decantar-se l'embarcació, quan navega, per efecte del vent. (Barceloneta.)

ABOCAR-SE, v. : Tombar-se la barca, estant en el mar, i sofrir, en conseqüència, un seriós accident. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ABOIAR, v. : Deixar anar una cosa per l'aigua : una corda, una fusta, un peix que s'escapi. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ABORDAR, v. : Ensopegar, dues embarcacions, pel costat; escometre una embarcació a una altra pel costat. (Catalunya, Balears, València.)

ABRAÇADERA, f. : Peça de ferro que per la part exterior de la proa de la barca reforça la fusta. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ABROTONAR-SE, v. : Sin. de ABATIR-SE. (Barceloneta.)

ACOMPANYANT, m. : Cronòmetre de gran precisió que porten les embarcacions, per fer els càlculs astronòmics. (Barceloneta.)

ACONILLAR, v. : Remar fent entrar i sortir els rems de dintre l'aigua, mantenint-los completament rectes i sense fer-hi cap moviment endavant ni endarrera. (Barceloneta.)

ACORAÇAT (cuirassat), m. : Vaixell de guerra el buc del qual està protegit per una cuirassa de ferro.

ACÚSTICA, f. : Vela completament trapezoïdal. (Barceloneta.)

AFERRAR, v. : Plegar les veles per desar-les. (Barceloneta.)

AFERRAVELES, m. : Sin. de PLEGADOR. (Barceloneta.)

AFOGAMENT, m. : La part de l'arbre d'una barca mitjana que va atacada amb la coberta. (Blanes.)

AGREGAT, m. : Pilot que sol viatjar a bord de les embarcacions mercants per fer pràc-

tiques de navegació, al qual es tenen les mateixes consideracions que als oficials, però sense pagament de cap mena. (Cat., Bal., Val.)

AGUANTAR-SE PROA A VENT, v. : Estar en fatxa. (Blanes.)

AGUIÓ, m. : La porció d'un rem de secció quadrangular que hi ha entre la maneta i la part cilíndrica immediata a la pala. A l'extrem de l'aguió va l'estrop, amb el qual s'enfila el rem a l'escàlam en l'acció de vogar. (Blanes.)

AGULLA, f. : Peça de ferro del timó que té la forma d'una agulla i que serveix per a ajuntar-lo a la barca amb la femella. (Sant Pol, Mataró, Badalona, Barceloneta.)

AGULLA NÀUTICA, f. : Brúixola marina. (Cat., Bal., Val.)

AGULLOT, m. : Peça igual que l'agulla, però més grossa i per a l'ús d'embarcacions de gran port. (Costes de Llevant i de Ponent.)

AIGUA, f. : Lloc de l'embarcació per on filtra l'aigua de mar per efecte de mal calafateig o avaria. Quan en una embarcació es filtra aigua per tres llocs diferents, es diu que «es tenen tres aigües a la barca.» (Barceloneta.)

AIGUA VIVA, f. : Aigua que traspua per les taules del buc. (Barceloneta.)

AIGUA XIFLA, f. : Aigua viva. (Barceloneta.)

AIXA BUIXÍ, f : Aixa, usada en les mestrances, que consta d'un mànec arquejat, terminat superiorment amb una mena de culata de fusell on va fermada una fulla tallant, plana i lleugerament arquejada. Serveix per als mateixos afers que l'aixa corrent.

AIX DE GUIA, m. : Combinació que resulta de lligar dos nusos l'un amb l'altre. (Cat., Bal., Val.)

AIXICAR, v. : Treure, mitjançant bombes, l'aigua que ha entrat dintre el buc. (Cat., Bal., Val.)

AIXOL, m. : Petita aixa de ferro que es porta a bord per a diferents usos. (Costa de Llevant, Barceloneta.)

AJAJA, m. : Sin. de ARJAU. (Alguer.)

AL, f. : Vela en forma d'ala que en dies de gran ventada es posa als costats de l'embarcació. Recull molt vent, imprimint una sensible rapidesa a la marxa. (Cat., Bal., Val.)

ALA DE MOSCA, f. : Moviment i plegat especial que fan els pescadors amb la vela quan el vent bufa de mitja popa. (Cadaqués, Roses, Blanes, Sant Pol.)

ALA DE PEBROT, f. : Sin. de ALA DE MOSCA. (Mataró.)

ALAMBRE, m. : Corda que, en les platges on hi ha torn mecànic per a treure les barques, substitueix el palanquí. (Vilanova.)

ALÇACAVALL, m. : Sin. de CAMELL. (Cat., Bal., Val.)

ALCÀSSER, m. : Part de la coberta que va de l'arbre mestre fins a la proa. (Cat., Bal., Val.)

ALEGRAR, v. : Afluixar un cap que per estar massa tivant perilla de trencar-se. (Barceloneta.)

ALEGRIA, f. : Llum o obertura d'una escotilla, bodega, etc. (Cat., Bal., Val.)

ALETA, f. : Quaderna més immediata a la popa. (Cat., Bal., Val.)

ALGORDO, m. : Sin. de ALTOBRODO.

ALMEDINAIRE, m. : Sin. de RAGER.

ALTOBRODO, m. : 1. Embarcació de gran port i molt tonatge. 2. La fastuositat i ampullositat : així es diu «una persona d'altobrodo» per significar que es tracta d'una persona de significació. És usat també en llenguatge ordinari de la gent no pescadora. (Cat., Bal., Val.)

ALLUNAMENT, m. : Part de la caiguda de popa d'una vela, que passa d'una recta tirada de puny a puny. (Cat., Bal., Val.)

AMAGAR HOMES! : Crit llançat pel patró de barca de petit port, recomanant als tripulants que abandonin la coberta per refugiar-se en la bodega quan veu venir algun peix molt gros i perillós que podria atacar l'embarcació i posar en perill la vida d'alguns homes. (Costes de Llevant i de Ponent.)

AMANT, m. : Corda que forma part de l'aparell d'hissar l'antena d'una embarcació de pesca. L'un extrem va lligat a l'antena, i l'altre extrem al bussell superior de l'aparell. (Blanes.)

AMANT I APARELL, m. : Combinació de cordes i bussells que s'aplica a les plumes d'alçar pesos en les barques de mitjana, i que fa l'ofici de grua. (Cat., Bal., Val.)

AMANTILLO, m. : Aparell que consta d'un bussell petit, fermat a la galeta de l'arbre d'una barca, i una corda per a hissar. És un aparell, auxiliar del floc, que usen moltes barques pescadores per fer més camí en jorns en què el vent és favorable. (Blanes.)

AMARRA, f. : Tota corda o cap que lliga una embarcació a terra. (Cat., Bal., Val.)

AMARRADOR, m. : Gent especial de terra que es dedica a l'ofici d'amarrar embarcacions. (Cat., Bal., Val.)

AMARRAR, v. : Lligar o fermar una embarcació a un punt ferm de terra. (Cat., Bal., Val.)

AMBÓ, m. : 1. Taula de fusta que corre de proa a popa i que forma part del forro d'una barca de palangre. Resta entre el bocal i els ambons de proa i popa. (Blanes.) 2. Renglera de forats que hi ha al llarg de la buguera d'una barca. Serveixen per a escórrer l'aigua que es fica en els corredors pels cops de mar, i la que deixen escórrer les xarxes en ésser llevades xopes.

AMBÓ DE POPA, m. : Peça de fusta que forma part del forro d'una barca de palangre. Està situada entre el centre de l'embarcació i la popa, i lateralment entre l'arrambà d'escoba i l'ambó. (Blanes.)

AMBÓ DE PROA, m. : Peça de fusta que forma part del forro d'una barca de palangre. Està situada entre el centre de l'embarcació i la proa, i lateralment entre l'ambó i l'arrambà d'escoba. (Blanes.)

AMBONS AMB PUNTERA, m. pl.: Taules de fusta que formen part del forro d'un bussi. Es

diferencien dels altres perquè llurs extremitats no van inserides en les rodes de proa i popa, sinó que acaben aprimant-se entremig de les taules, ço és, abans d'arribar als extrems de l'embarcació. (Blanes.)

AMBONAR, v. : Arranjar i adobar la part alta de l'embarcació, la coberta o l'orla. (Costa de Llevant.)

AMOLLAR, v. : Afluixar i deixar anar la vela fins que tingui el moviment necessari per a prendre el vent com cal. (Costes de Llevant i de Ponent.)

AMORRAR-SE, v. : Clavar-se la barca a la sorra per la proa, quan es treu del mar, per efecte d'una mala maniobra, o encallar, navegant, en un escull o banc de sorra; quedant decantada l'embarcació amb la proa avall. (Costes de Llevant i de Ponent.)

AMPUGUERA o AMPULGUERA, f. : Entreteixit que es fa amb els caps de corda per unir-los sense fer nus ni lligada. Hi ha *ampuguera llarga,* que és quan el teixit queda una mica bast, i *ampuguera rodona,* que és quan el teixit és tan perfecte que no s'arriba a conèixer el lloc per on s'ha fet l'afegidura. (Cat., Bal., Val.)

AMURA, f. : 1. Corda amb què es lliga a la proa el trinquet, la vela major i la messana. 2. Corda de vela en general. 3. Mesura de la nau en el punt que determina la quarta part de l'eslora i de sa major llargària per la part de fora, comptant des de la proa. (Blanes.)

AMURADA, f. : Interior d'una nau. (Blanes.)

AMURAT, -ADA, adj. : Es diu de les embarcacions quan van decantades per efecte d'abatiment. (Cat., Bal., Val.)

ANAR A LA BONA, v. : Portar les veles rectes en direcció a la proa. (Cat., Bal., Val.)

ANAR A LA BRUTA, v. : Portar la vela mal plegada i sense ordre. (Costa de Ponent.)

ANAR A LA CIA, v. : Vogar de cara a proa, o sia de cara al lloc on es va. (Cadaqués, Roses, L'Escala.)

ANAR A LA GARETA, v. : Anar a fons, naufragar. (Mataró.)

ANAR A LA MALA, v. : Decantar-se la vela per efecte del vent, no podent mantenir-la absolutament a la bona, i adoptar una posició un xic inclinada en relació amb la proa. (Cat., Bal., Val.)

ANAR A LA VAGA, v. : Vogar de cara a popa, o sia d'esquena al lloc on es va. (Cadaqués, Roses, L'Escala.)

ANAR A L'ORSA, v. : Sin. de ORSAR. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANAR A PICO, v. : Naufragar una embarcació, enfonsar-se. (Cat., Bal., Val.)

ANAR A POPA, v. : Navegar amb un vent molt favorable. (Cat., Bal., Val.)

ANAR A RUMBO, v. : Mantenir el timó amb la pala completament perpendicular a la proa de l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

ANAR DE CARENES AL CEL, v.: Anar de carenes per amunt. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANAR DE CARENES AL SÒL, v.: Anar de carenes per avall. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANAR DE CARENES PER AMUNT, v. : 1. Anar, una embarcació, a fons. 2. Quedar, una embarcació, del tot capgirada. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANAR DE PRIMA, v. : Sortir cap al tard a pescar. (Blanes.)

ANAR DE PUJA, v. : Navegar mar endins quan les circumstàncies són molt favorables. (Costa de Ponent.)

ANAR EN MAR, v. : Anar a pescar o sortir amb les embarcacions en direcció a la mar. (Cat., Bal., Val.)

ANAR LLAMAT, v. : Portar la vela ben plegada i conreada. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANAR PER EN TERRA, v. : Dirigir-se amb l'embarcació cap a terra. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANAR PLENA, v. : Estar, la vela, inflada pel vent en tota la seva plenitud. (Costa de Llevant.)

ANAR VALENTA, v. : Aplicat a una embarcació, navegar amb molta rapidesa mitjançant un vent molt favorable. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANCA, f. : Quaderna més immediata a la proa. (Cat., Bal., Val.)

ANCADA, f. : Conjunt de quadernes d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

ANCLAR, v. : Fixar una embarcació en el fons mitjançant àncores lligades amb cadenes, fent que quedi segura i no estigui a la mercè del corrent. (Cat., Bal., Val.)

ÀNCORA, f. : Grossa peça de ferro que es clava al llot del fons de l'aigua a l'objecte de fixar les embarcacions. (Cat., Bal., Val.)

ANDANA, f. : Costat del buc d'una embarcació per la part exterior. (Cat., Bal., Val.)

ANDANADA, f. : Onada. (Blanes.)

ANDANAR, v. : Disposar i aparellar una embarcació per emprendre la navegació. (Cat., Bal., Val.)

ANDARABELL, m. : Corda que es posa per estendre roba o per a la seguretat de la tripulació en casos de perill. (Barceloneta.)

ANELL, m. : Lligament format per una enfilada de boles de fusta, a tall de collar de mareperles, i que lliga l'estrop que aguanta l'antena d'una barca de mitjana i l'extrem dels amants a l'arbre mestre del bastiment. (Blanes.)

ANGINYA, f. : Corda que lliga la pena i el car. (Cat., Bal., Val.)

ÀNIMA, f. : Fil que passa per dintre la vela de les barques pescadores i que serveix per a tivar-la més o menys. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ANTENA, f. : Verga que sosté la vela en les barques pescadores i de mitjana. Es compon de dues peces : el car, que és la de proa, i la pena, la de popa. (Cat., Bal., Val.)

APAGAPENOL, m. : Corda emprada per apagar les veles. (Cat., Bal., Val.)

APAGAR, v. : Plegar les veles al vent. (Cat., Bal., Val.)

APAGAVELES, m. : Sin. de APAGAPENOL. (Cat., Bal., Val.)

APARELL, m. : 1. Tota combinació feta amb cordes i bussells que té per objecte el desenrotllament d'un màximum de força amb un mínimum d'esforç. (Cat., Bal., Val.) 2. Conjunt de cordes, veles i bussells de tota embarcació. (Cat., Bal., Val.)

APARELL CANGREU, m. : Aparell que porta les vergues de les veles en direcció de babord a estribord. (Cat., Bal., Val.)

APARELL DE PESCADOR, m. : Lligada especial que es fa amb les àncores quan es llancen al fons. (Cat., Bal., Val.)

APARELL LLATÍ, m. : Aparell amb veles llatines. (Cat., Bal., Val.)

APARELL RODÓ, m. : Aparell amb les vergues de les veles en direcció de popa a proa. (Cat., Bal., Val.)

APARELLAR, v. : Disposar i arranjar una embarcació i preparar-la per a la navegació més favorable. (Cat., Bal., Val.)

APARELLET, m. : Bussell posat en la part alta del pal en les barques pescadores i de mitjana, que s'usa per canviar l'antena de mura. (Costes de Llevant i de Ponent.)

APÒSTOLS, m. pl. : 1. Greses formades pel bauprès per al millor assentament de les cordes. (Cat., Bal., Val.) 2. Peça de fusta fermada en la part superior de la contraroda d'un gran veler. És una peça reforçadora que té fermat el jaient. (Blanes.)

AQUARTELAR, v. : Caçar l'escota per barlovent. (Cat., Bal., Val.)

ARANYA, f. : Conjunt de cordes primes que surten de diferents llocs i van a coincidir en un mateix punt. (Cat., Bal., Val.) Aquestes cordes lliguen els vents del botaló i de la botafora d'una barca de mitjana a l'amura de proa i de popa, respectivament. (Blanes.)

ARBOLADA, f. : Conjunt de pals, cordes i veles d'una embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ARBORÀ, f. : Banc del mig d'una embarcació, degudament reforçat, on es recolza l'arbre o pal que es ferma amb la clau. (Blanes.)

ARBORADA, f.: Sin. de ARBOLADA.

ARBORAIRE, m. : Quart càrrec dels tripulants de les barques de pesca. És el que s'encarrega especialment de tot el que es relaciona amb l'arbre. (Sant Pol, Pineda, Mataró.)

ARBORAR, v. : 1. Proveir la barca de veles, cordes i tot el que cal per a practicar les maniobres. El proveïment d'aquesta part de la barca, quan es construeix, va a càrrec del veler. 2. Els pescadors usen la paraula *arborar* en el sentit de posar el pal a la barca. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ARBRE, m. : El pal d'una embarcació de vela llatina. Va inserit al mig de l'embarcació, un xic tirat endavant. La part inferior, que és la més ampla, s'engalta, mitjançant la metxa, en la paramola; i la superior té un eixamplament, terminat amb una galeta i una granera, on encaixa una roda de bussell. (Blanes.)

ARBRE MESTRE, m. : Sin. de PAL MAJOR. (Cat., Bal.)

ARCA, f. : Sin. de CAMELL. (Cat., Bal., Val.)

ARCADA, f. : Departament de la bodega. (Cat., Bal.)

ARGA, f. : Aparell per a treure grans embarcacions en terra. Consta d'un muntant constituït per uns bastiments verticals anomenats *cuixes*, units per unes peces transversals anomenades *soles*.

ARGOLLA, f. : Anella del ferro o ruixó de pescador per on aquest s'agafa. (Barceloneta.)

ARGUENELL, s. : 1. Aparell de fusta amb una cavitat en la part superior, on encaixa una roda de bussell, i una altra en la inferior, que es fa encaixar en la roda de popa d'una embarcació. Serveix per a passar caps i, així, facilitar l'afer de llevar les xarxes. 2. Gabieta. (Blanes.)

ARGUENEU, m. : Argolla de l'àncora o ruixó. (Cat., Bal., Val.)

ARJAU, m. : Maneta del timó que serveix per a bellugar i dirigir aquest en les embarcacions petites i de poc port. (Costes de Llevant i de Ponent, Blanes.)

ARMADOR, m. : L'home que es dedica a l'explotació d'embarcacions mercants i de passatge. (Cat., Bal., Val.)

ARRAIGADA, f. : Corda que ferma les cofes als obencs. (Cat., Bal., Val.)

ARRAMBÀ D'ESCOBA, f. : Taula del forro exterior d'una barca de palangre. Està situada entre la paraia i els ambons de proa i popa. (Blanes.)

ARRAN D'ESCUA, m. : Taula del buc de la barca que va posada arran de l'escua, anomenada també *sobrepalai*. (Roses, L'Escala, Sant Pol.)

ARRASTRACUL, f. : Vela petita que es posa per sota la botavara i arran de la coberta per millor aprofitar el vent. (Cat., Bal., Val.)

ARREBOSSAR, v. : Plegar i reduir la vela mitjançant els hissos. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ARRELS, f. pl. : Les tres cordes que, formant aparell, surten d'un bussell. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ARRENCADA, f. : Iniciament de la marxa d'una embarcació quan ha estat parada. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ARRIAR, v. : Afluixar una corda o una vela. (Cat., Bal., Val.)

ARRIAR EN BANDA, : Afluixar una corda en absolut. (Cat., Bal., Val.)

ARRIBADA, f. : Navegar d'arribada equival a arribar. (Cat., Bal., Val.)

ARRIBAR, v. : Deixar portar l'embarcació pel vent cap a un lloc on el patró o capità no desitja anar. (Cat., Bal., Val.)

ARRIGAU, m. : Sin. de RINGAU (Mataró.)

ARRUFAT, -ADA, adj. : Embarcació que per defecte de construcció o per algun accident ha pres rufa. (Cat., Bal., Val.)

ARRUMA, f. : Departament o cambra de la bodega. (Cat., Bal.)

ARRUMAR, v. : Estibar i col·locar càrrega en les bodegues. (Cat., Bal.)

ASCÓ, m. : Llum posat al capdamunt del pal major, amb el qual es fan senyals. (Barcelona.)

AS DE GUIA, m. : Sin. de AIX DE GUIA.

ASPA DE SANT ANDREU, f. : Com-

binació de dues escotes en el puny d'una vela per a poder-la tivar amb més força. (Barceloneta.)

ASPES, f. pl. : Pals llargs, semblants a antenes, que es travessen perpendicul'arment l'un a l'altre i a diferent alçada en el mujol d'una arga. Serveixen per a fer-la voltar a força de braços en l'afer de treure grans embarcacions a la platja. (Blanes.)

ASSOCAR, v. : Estrènyer un nus. (Cat., Bal., Val.)

ASSOCARRAR-SE, v. : Posar-se amb l'embarcació en un lloc arrecerat del vent i del corrent. (Barceloneta.)

ASTA, f. : Medís i estamenera més immediats a proa en les embarcacions de pesca. (Barceloneta.)

ATOTXAR-SE, v. : Quedar una corda embolicada i no tivar amb la força que es desitja. (Barceloneta.)

ATRACAR, v. : Posar-se una embarcació tocant a terra de manera que sigui fàcil l'entrar-hi o sortir-ne. (Cat., Bal., Val.)

ATRAVESSAR-SE, v. : Posar-se una embarcació paral·lela als cops de mar, en un temporal, rebent tots els embats pel costat del buc. És la posició més perillosa en el cas de temporal. (Cat., Bal., Val.)

AVANTATJAR, v. : Navegar endavant. (Cat., Bal., Val.)

AVÍS, m. : Embarcació petita, i de navegació molt lleugera, que acompanya les esquadres de guerra amb la missió d'explorar el mar i prevenir-les de la presència de l'enemic tan aviat com l'albiri, perquè estiguin previngudes en topar-hi. (Cat., Bal., Val.)

B

BABORD, m. : Costat esquerre d'una embarcació mirada per davant, o sia per la proa. (Cat., Bal., Val.)

BAIARD, m. : Instrument de fusta consistent en dos llistons aguantats per dos travessers amitjanats. Serveix per a portar l'ormeig de l'art a bord quan es va a llançar-lo. (Costa de Llevant.)

BAIONA, f. : Rem amb pala de forma acassolada, emprat per les embarcacions de regates. (Barceloneta.)

BALA, f. : Plom que va al capdavall de l'escandall. Té la forma i la grandària de mitja taronja, i serveix per a mesurar les braces. (Cat., Bal., Val.)

BALANCÍ, m. : Suport del molinet on va recolzada la manxa. (Cat., Bal., Val.)

BALANCINA, f. : Petit quadrat de fusta que es ferma damunt la taula de menjar, quan hi ha temporal, per evitar que amb els moviments de l'embarcació els plats rellisquin taula avall. (Barceloneta.)

BALANDRA : Embarcació de 50 a 100 tones, amb proa recollida i popa de dos cossos. Va aparellada d'un pal de dues peces, amb cruseta, i proveït de botavara, pico i una verga. A proa duu botaló. Com a veles, duu major, flocs i escandalosa. És embarcació dedicada al tràfic de cabotatge.

BALDE, m. : Cubell fet de dogues unides amb cèrcols de ferro, a

tall de samal. La nansa és de corda. Serveix per a treure aigua de mar, de bord estant, per fer la neteja de la coberta dels vaixells, i per a altres afers. (Blanes.)

BALDEAR, v. : Rentar i netejar una embarcació. (Barceloneta.)

BALISA, f. : Sin. de BOIA. (Cat., Bal.)

BALONA, f. : Rotllana de fusta que va a l'enfogonament del pal en les embarcacions d'esport que en duen. (Barceloneta.)

BALOU, m. : Forat de coberta que comunica amb el ranxo o la cambra del patró. Generalment sol estar cobert amb una petita cambra de fusta semblant a la caseta d'un apuntador de teatre. (Cat., Bal.)

BALUMA, f. : Caient de les veles. (Barceloneta.)

BALLESTA, f. : Corda gruixuda que porten a proa les embarcacions de mitjana, destinada a sostenir el balanç de l'antena. (Barceloneta, Vilanova.)

BALLESTRINCA, f. : Nus o lligada que té per objecte sostenir una cosa. (Cat., Bal., Val.)

BANC, m. : Travesser de fusta que en les barques de pesca travessa de babord a estribord i que sol tenir com a objecte reforçar la construcció del buc de l'embarcació i, al mateix temps, servir de seient als tripulants. (Cat., Bal., Val.)

BANC D'ARBORAR, m. : Banc del centre de la barca, que està travessat per l'arbre, que li serveix com d'apuntalament. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BANC DEL MIG, m. : El banc que resta entre el de proa i el terç d'un caro. (Blanes.)

BANC DEL TERÇ, m. : El banc que hi ha entre el del mig i el de popa d'un caro. (Blanes.)

BANC DE POPA, m. : El banc situat entre el terç i la bita de popa d'un caro. (Blanes.)

BANC DE PROA, m. : Banc situat entre la proa i el banc del mig d'un caro. (Blanes.)

BANCADA, f. : Els bancs de popa d'un bussi que resten junt a l'amura de l'embarcació. Estan situats entre el banc de popa i aquest indret.

BANCASSA, f. : Peça de fusta horitzontal unida a dos puntals de la bodega d'una barca de mitjana. Serveix per a posar-se dret un home i facilitar els afers de càrrega i descàrrega del vaixell. (Blanes.)

BANDA, f. : Part exterior del buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

BANQUET, m. : Mena de banc format per una peça de fusta i quatre petges reforçats amb llistons. N'hi ha de diverses mides. Damunt dels més petits s'hi posen les peces de fusta que s'han de treballar amb el ribot i l'aixa; i els més grans serveixen per a alçar bastides a l'entorn dels vaixells en construcció. (Blanes.)

BANQUETA, f. : Banc més estret que els altres, situat al cantó de popa, on s'asseu el patró, vigilant des d'allí tota la barca. (Costa de Llevant, Blanes.)

BANYERA, f. : Cavitat que queda buida en el centre de les barques de pesca no cobertades i en les embarcacions de regates. (Barceloneta.)

BANYES, f. pl. : Els quatre barrots que usen algunes embarcacions de pesca per fer rodar el torn que porten a bord per cobrar els ormeigs amb més facilitat. (Barceloneta.)

BANYOT, m. : Bau que sosté el corredor de la barca. (Barceloneta.)

BANYOTS, m. pl. : Dos pals, en forma de banyes, que surten fora la popa del caro a banda i banda, i que tenen per objecte portar l'ormeig de l'art quan el van a calar. (Malgrat, Sant Pol.)

BARBA, f. : Corda prima que en les barques de pescar va passada per un foradet de la roda de proa i que té per objecte lligar el car a la roda perquè vagi més ferm. (Barceloneta, Vilanova.)

BARBADA, f. : Corda que ferma el botaló per la part de l'orla. (Cat., Bal., Val.)

BARBADES, f. : Cadenes que uneixen el bauprès a la roda de proa d'un bastiment. En la part corresponent al bauprès van proveïdes d'aparells de bigotes amb el fi de posar-les tivants. Serveixen per a reforçar el bauprès. (Blanes.)

BARBETA, f. : Corda curta i prima, de poc aguant, destinada a lligar o relligar coses de poca resistència. (Cat., Bal., Val.)

BARBIQUELL, m. : Corda que ferma el bauprès a la roda de proa. (Bal.)

BARCA, f. : Nom general donat a tota embarcació destinada a la pesca, al passeig per dintre de ports i a poca distància de terra, i al transport en poca escala. (Cat., Bal., Val.)

BARCA COBERTADA, f. : La barca que té coberta quasi tota la seva extensió. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BARCA DE CABOTATGE, f. : Barca destinada al transport de mercaderies i efectes entre ports no molt distants. (Cat., Bal., Val.)

BARCA DE CORREDOR, f. : Barca no cobertada, amb bancs i un passadís ample a banda i banda. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BARCA DEL BOU, f. : Embarcació que es caracteritza per tenir rodes, escobes, buguera amb ambons, com una barca de palangre, i, demés, com a detalls característics, *rumbo* i orla amb barraganets, coberta amb escotilles, com una embarcació de càrrega. Duu el mateix aparell i velam que una barca de palangre. Es dedica a la pesca del bou. Aquestes típiques embarcacions es troben a les platges de Cambrils, Vilanova i Geltrú, Salou i Tarragona.

BARCA DE MITJANA, f. : Bastiment de 60 a 100 tones, aparellat de vela llatina. Té la proa llançada, amb roda que s'alça al damunt de l'orla i coronada pel cap de mort. La popa és rodona o de dos cossos. En el buc té *rumbo* i buguera amb ambons, i, en l'orla, escollat, bitons i bataiola. Interiorment, coberta amb escotilles i bolou. Respecte a l'arboradura, té pal mestre i de la mitjana, proveïts d'antenes, botaló a proa i botafora a popa. Són bastiments que es dediquen al tràfic de cabotatge. (Blanes.)

BARCA DE PALANGRE, f. : Embarcació que es caracteritza per tenir roda de proa, que s'enlaira per damunt de l'orla i està coronada per una galeta anomenada *cap de mort;* roda de popa, que també s'enlaira un xic; escobes, buguera amb ambons, falques i macarrons. Interiorment té corredors, tres bancs i banqueta. Va aparellada de vela llatina. Es dedica a la pesca d'altura, com la de palangre. (Blanes.)

BARCA DE SARDINALS, f. : Embarcació que té les mateixes característiques que la barca de palangre, però de més reduïdes dimensions. Duu el mateix aparell i velam. Es dedica a la pesca de la sardina. (Blanes.)

BARCA MOLT TIRADA DE CINTA, f.: Embarcació que té la cinta en forma d'un cordill quasi tivant i lligat per cada extrem. (Blanes.)

BARCA NUA, f. : Barca sense pal ni vela ni cap element que sobrepugi del ras de l'orla. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BARCA RELLEVADA DE CINTA O DE CURVATURA, f.: Embarcació que té la cinta en forma d'una corda que penja i està lligada per cada extrem.

BARCARÉS, m. : El conjunt d'embarcacions d'una platja. (Blanes.)

BARCASSA, f. : Barca de grans proporcions, no emprada per a la navegació, sinó solament dintre els ports. Quan ha de mudar de lloc és remolcada per una altra embarcació. (Barceloneta.)

BARCO, m. : Nom que el poble i la gent de mar donen a tota embarcació una mica gran. (Cat., Bal., Val.)

BARENGUES : Manyoc de cordes lligades per un extrem. Vénen a ésser uns espolsadors de cordes gruixudes sense mànec. Serveixen, un cop xopes d'aigua, per a mullar les taules de fusta que es posen vora el foc per corbar-les; i així resulten peces apropiades per a cobrir els bastiments. (Blanes.)

BARLOVENT O BARLOVENTO, m. : Cantó d'on bufa el vent. (Cat., Bal., Val.)

BARNILLA, f. : Vorada de la vela. (Barceloneta.)

BARONS, m. pl. : Parell d'anelles, situades a la part exterior de popa, per on es passen dues cadenes destinades a subjectar el fusell del timó, mai que, a causa d'una averia, es trenqués. (Cat., Bal., Val.)

BARQUEJAR, v. : Anar a passejar per mar amb una barca. (Costa de Llevant.)

BARQUER, m. : El que es dedica a llogar barques. (Barceloneta.)

BARQUETA, f. : Barca petita emprada quasi especialment per passejar per mar i transportar passatgers de terra a embarcacions no atracades. És de construcció semblant a la del bot, i no té cap condició per a ésser destinada a cap dels usos de la pesca. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BARRA, f. : Instrument de càstig, emprat antigament per la gent de mar per punir els delictes comesos a bord. Consistia en una barra de ferro amb dos grillets que es fermaven

als peus del castigat, restant aquest completament immobilitzat pel pes de la barra. Si el delicte era considerat com a molt gros, se li aplicava una segona barra als canells. (Cat., Bal., Val.)

BARRAGAMENT, m. : Escalamot que arriba a tota l'extensió de l'orla. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BARRAGANET, m. : 1. Sin. de BARRAGAMENT. (Cat., Bal., Val.) 2. Pl. : Sèrie de llistons, equidistants, de fusta, inserits en la línia de coberta dels grans bastiments. Hi van fermades les peces de fusta que formen l'orla de l'embarcació. (Blanes.)

BARRES DEL SENÓ, f. pl. : Barres transversals i arquejades que voregen el senó d'una embarcació. (Blanes.)

BARRETET, m. : Peça de fusta de la punta de la roda de proa en les embarcacions de pescar. (Badalona.)

BARRIL, m. : Petit bocoi que porten les barques de mitjana damunt la coberta, amarrat arran de l'orla, cap al cantó de popa, on porten l'aigua potable necessària per a les conveniències de bord. (Cat., Bal., Val.)

BARRILET, m. : Nus escorredor emprat per lligar el car i la pena. (Mataró, Badalona, Barceloneta.) Serveix per a sostenir l'extrem de la vela llatina que s'usa en l'embarcació. (Blanes.)

BARRINA DE CASSOLA, f. : Eina emprada pel mestre d'aixa per a forats petits. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BARRINA SALOMÒNICA, f. : Eina que forma un gros cargol en espiral, emprada pel mestre d'aixa per fer forats molt amples. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BARROT, m. : 1. Bau que sosté el corredor de les barques. (Barceloneta.) 2. Llistons arquejats que aguanten el tapament de la proa d'una embarcació. (Blanes.)

BARROTS DE POPA, m. : Llistons arquejats que aguanten la bancada del bussi. (Blanes.)

BASADA, f. : Lloc de la coberta on es col·loca la vela quan es navega. Sol estar ben reforçat per a resistir-ne el pes. (Cat., Bal., Val.)

BASTARDA, f. : Vela major llatina en les embarcacions aparellades amb aquesta mena de veles. (Barceloneta.)

BASTIMENT, m. : 1. Barca del bou. (Vilanova.) 2. Vaixell. (Blanes.)

BASTIMENT CAIGUT DE CINTA, m.: Així s'anomena un bastiment que, degut a ésser vell i haver fet moviment les peces del buc, sembla talment com si s'hagués vinclat. Aquest defecte és degut també a haver tingut una mala positura en un *varadero* o en l'acte de la seva fusa, o bé a haver encallat a terra en un jorn de mal temps.

BATAIOL, m. : Sin. de BOTALÓ. (Mataró.)

BATAIOLA, f. : Reforç de l'orla en tota la seva extensió, que forma com uns caixonets per a guardar-hi coses de poca importància. (Cat., Bal., Val.)

BATALÓ, m. : BOTALÓ.

BATARRÀS, m. : Sin. de ESTRELLERA. (Vilanova.)

BATEDOR, m. : Part de la vela que toca l'arbre. (Costes de Ponent i de Llevant.)

BATEGAR, v. : Afluixar la vela perquè no tiri massa. (Barceloneta.)

BATICUL, m. : Corda que lliga la vela a l'antena. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BATIPORT, m. : Espai de la banyera de la barca que va del banc de proa al forcat. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BAUETS, m. pl. : Barrots arquejats i transversals que reforcen els quarters que tapen l'escotilla d'un veler.

BAUPRÈS, m. : Pal curt i inclinat que hi ha a proa i damunt de la roda d'un veler. Serveix de reforçador al botaló. En un extrem penja el moc. Està unit a la roda mitjançant les barbades. (Blanes.)

BAUS, m. pl. : Espècie de bigues arquejades que van de banda a banda de bastiment i que sostenen la coberta. Són peces de reforç d'un buc. (Blanes.)

BENDES, f. pl. : Els rissos de la vela. (Costa de Llevant.)

BERDAGO, m. : Corda que surt per un ambó de l'orla i lliga el botaló perquè no es decanti. (Barceloneta, Vilanova.)

BERGANTELL, m. Sin. de BERGATÍ. (Mallorca.)

BERGANTÍ, m. : Bastiment de 250 a 300 tones, de fusta, aparellat de dos pals de tres peces, amb les corresponents cofes i crusetes, i proveïts de vergues. Demés, el pal de popa, o pal major, duu botavara i pico. Són bastiments dedicats a la navegació d'altura. (Blanes.)

BERGANTÍ GOLETA, m. : Bastiment de 150 a 300 tones, de fusta, aparellat de dos pals. El de proa, o trinquet, és igual que el d'un bergantí, i el de popa és com el d'un pailebot. Són naus que fan la navegació d'altura. (Blanes.)

BERGANTÍ GOLETA DE TRES PALS, m. : Bastiment de 300 a 400 tones, de fusta, aparellat de tres pals. El de proa és com el d'un bergantí, i el del mig i el de popa són com els d'un pailebot. Aquests vaixells fan el tràfic d'Amèrica. (Blanes.)

BERGANTÍ POLLACRA, m. : Embarcació del tipus del bergantí, amb cofa en el pal major. (Cat., Bal., Val.)

BERGANTÍ RODÓ, m. : Embarcació de forma típica de bergantí, sense cap pal amb aparell de cap altre tipus d'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

BERGANTINA, f. : Embarcació amb aparell mixt de bergantí i xabec. (Cat., Bal., Val.)

BERLINGA, f. : Manegueta molt grossa, que en les embarcacions veleres quasi dóna la volta a l'orla. (Cat., Bal., Val.)

BES, m. : Cada una de les talles que formen la vela. (Blanes.)

BESAR, v. : Fer tocar les veles amb les vergues. (Barceloneta).

BEURE AIGUA (UNA EMBARCACIÓ), v. : Entrar-li aigua per dalt de la coberta a causa de temporal o per una mala maniobra. (Cat., Bal.)

BICOL o BICOLÍ, m. : Cap que va ferm a les empunyadures de les veles quadres per a maniobrar-les. (Cat., Bal.)

BIGOTA, f. : Corda que lliga l'antena a proa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BIGOTI, m. : Caprici del pintat d'una embarcació. És una franja de color blanc, que comença a proa i es va aprimant, fins a esdevenir del gruix d'una línia en arribar, generalment, a un terç de l'embarcació, lloc on termina. És un detall molt vistós, i ressalta bellament entre dos tons foscos.

BIGOTXA, f. : Sin. de BIGOTA. (Val.)

BITÀCOLA, f. : Petita brúixola emprada pels pescadors per orientar-se en temps tempestuosos. (Costa de Llevant, Blanes.)

BITADURA, f. : Disposició que es dóna a la cadena de l'àncora quan aquesta ha d'ésser llançada al fons perquè es vagi desfent per ella mateixa (Cat., Bal., Val.)

BITONS, m. pl. Pius o estaques de fusta que hi ha a la coberta, cap al cantó de proa, on s'aferra la cadena de l'àncora. (Cat., Bal., Val.)

BITXERO, m. Ganxo o forqueta de ferro muntada al cap d'un pal de fusta, emprat pels canots i barques de passeig per ajudar-les a atracar i separar-se de terra. (Cat., Bal., Val.)

BOCABARRES, m. : Forats del molinet o cabrestant on es posen els sabres o barres per fer-lo rodar. (Cat., Bal., Val.)

BOCA DE CRANC, f. : La boca de les *plumes* d'alçar pesos. (Cat., Bal.)

BOCA DE LLOP, f. : Peça de ferro collocada al coll del pal mascle, damunt la qual s'asseu o recolza el masteler. (Cat., Bal.)

BOCA ESCOTILLA, f. : Obertura que de l'escotilla comunica amb la bodega. (Cat., Bal., Val.)

BOCAL, m. : Peça de fusta que corre de proa a popa formant part del forro d'una barca de palangre. Està situada entre la cinta i l'ambó. (Blanes.)

BODEGA, f. : Part interior del buc d'una embarcació de transport, on s'emmagatzemen les mercaderies i efectes que tragina. (Cat., Bal., Val.)

BOIA, f. : Aparell de molt variades formes, de ferro o fusta, que es fa surar sobre l'aigua, amb un senyal lluminós, una bandera virolada o un objecte sorollós, per advertir als navegants un paratge perillós o una ruta conduent a un lloc determinat. (Cat., Bal., Val.)

BOIANT, m. : Part de la grada o estacada d'una drassana que queda completament submergida. (Cat., Bal.)

BOIG, m. : Estaca quadrada de fusta que es posa dreta a popa, per l'estil de la cameta, i que té per missió evitar que es desviï la corda que tira el bou, la qual, amb la sotragada, faria mal al patró que va dintre el carquinyol. (Vilanova.)

BOIXIR, v. : Acció de rodar el torn per treure les barques de l'aigua. (Cadaqués, Vilanova.)

BOLINA, f. : Corda amb la qual es tira la vela cap a proa quan el vent bufa de barlovent. (Cat., Bal., Val.)

BOLOU, m. : Part superior de la cambra que sobresurt de la coberta d'una barca de mitjana. Va proveïda d'una corredora que fa de porta i que es tanca amb un pany. A la

part posterior hi ha un compartiment per al compàs, i la superior una obertura que comunica amb la bomba de treure aigua del bastiment. (Blanes.)

BOMBA, f. : Cabdell de corda en forma rodona, disposada de manera que per desfer-lo es comença pel cap que hi ha dintre el cabdell, o sia per on s'ha començat a cabdellar, i que rep el nom de *budell*. (Mataró.)

BONET o BONETA, m. f. : Vela petita que a voltes es posa al cap d'una vela gran perquè prengui més vent. (Cat., Bal., Val.)

BORDA, f. : Vorada d'una embarcació arran de coberta. (Cat., Bal., Val.)

BORDETA, f. : Pal que lliga el de mitjana a l'orla en les barques de mitjana. (Cat., Bal.)

BORDO, m. : Aquest mot significa la part del costat d'una embarcació que no està submergida, això és, el cantó d'una embarcació en la part que va d'arran de l'aigua fins a la borda. No obstant, l'aplicació general que el poble en fa, així la gent de mar com la de terra, interpreta, com a bord, no el costat d'una embarcació, sinó aquesta mateixa en tots els seus aspectes i parts. (Cat., Bal., Val.)

BORDÓ, m. : Sin. de CINTA. (Barceloneta.)

BORINAR, v. : Caçar les veles. (Cat., Bal.)

BORNEJAR, v. : Fer moviment circular. una embarcació anclada sols per la proa, per efecte del vent o del corrent. (Cat., Bal.)

BOSSA, f. : Part mitgera de les veles. (Cat., Bal.)

BOT, m. : Embarcació petita, de construcció igual a la del bussi o gussi, amb la sola diferència que en aquest la roda de proa no sobresurt de l'orla. (Cat., Bal., Val.)

BOT SALVAVIDES, m. : Embarcació petita, construïda amb tota mena d'elements perquè suri, especialment destinada al salvament de nàufrags en casos de temporal. (Cat., Bal., Val.)

BOTACIÓ, f. : Tripulació d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

BOTADOR, m. : Pal llarg emprat per fer apartar l'embarcació de la costa quan es vara. (Cat., Bal.)

BOTAFIONS, m. pl. : 1. Cordes curtes i arrenglerades que hi ha a cada cantó de les veles i que pengen també en llurs vores. Serveixen per a escurçar les veles quan fa molt de vent, al qual fi es lliguen a l'antena o pico a què van aferrades. 2. Caps que uneixen les peces de sardinals mentre es calen. (Blanes.)

BOTAFORA, f. : Mena de botaló horitzontal que hi ha a popa d'una barca de mitjana. L'un extrem va encaixat al pal de la mitjana amb el dispositiu d'una botavara a un pal, i de l'altre pengen tres aparells proveïts de vents, que es colloquen a la popa de l'embarcació. (Blanes.)

BOTALÓ, m. : Verga que es posa a proa, en les embarcacions de pesca, quan es vol anar més valent, per hissar-hi una vela petita anomenada *pollacra*. El

botaló es ferma a l'orla per un cap anomenat *verdago* o *mura*, i a l'arbre per un altre cap que rep el nom de *osta*. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BOTALÓ DE FLOC, m. : Pal inclinat de la punta de proa damunt mateix del bauprès, com en les embarcacions de pesca i de mitjana. Té per objecte hissar-hi les veles petites anomenades *flocs*. (Cat., Bal., Val.)

BOTANA, f. : Sin. de ESTAMENERA. (Sant Pol.)

BOTAR, v. : Varar una embarcació per primera vegada. (Cat., Bal., Val.)

BOTAVANT, m. : Pal llarg que porten els ragers per fer apartar l'embarcació de la riba quan el corrent la hi porta. Conca de l'Ebre.)

BOTAVAR, f. : Verga inferior de la vela cangrea. (Cat., Bal., Val.)

BOTAVARA, f. : Pal horitzontal que per l'un extrem encaixa al pal major d'un veler, i per l'altre resta suspès en l'extrem dels amantillos. Hom hi aferra la part inferior de la major o *cangreja*. L'usen els grans velers. (Blanes.)

BOTÓ, m. : Sin. de TOPINO. (Sant Pol.)

BOTXERIA, f. : Petit caixonet que porten les embarcacions de pesca, generalment en el carquinyol, i, les que no tenen carquinyol, sota el corredor. Forma part de la mateixa barca, i s'empra per guardar-hi petites coses delicades : fil, agulles, tabac, etc. (Roses.)

BOUA, f. : Part inferior de la *pluma* d'alçar pesos, en les embarcacions veleres, que té forma de forca, per la qual se l'enganxa a l'arbre. (Cat., Bal., Val.)

BOVEDILLA, f. : Part del buc d'una embarcació gran que està tocant a l'espill o estampa de popa. (Cat., Bal., Val.)

BRAÇ, m. : Banyot de les embarcacions anomenades *caros*. (Malgrat.)

BRAÇA, f. : 1. Cap de corda que lliga les veles als arbres. (Cat., Bal., Val.) 2. Tipus de mida longitudinal emprat per la gent de mar. Una braça comprèn, poc més o menys, la llargada de punta a punta de les mans d'un home tenint aquest els braços estesos en creu. Una braça ve a tenir uns 2 metres de llargada, aproximadament. Es diu : «una corda que tira tantes braces», «un gruix d'aigua de tantes braces». (Cat., Bal., Val.)

BRAGA, f. : Corda amb els dos caps units per una ampuguera, emprada per lligar barrils o altres bolics a fi de poder-los agafar amb el ganxo de la grua. (Cat., Bal., Val.)

BRAGOT, m. : Corda que lliga l'antena al pal. (Val.)

BRANDAL, m. : Sin. de BURDA. (Bal.)

BRICBARCA, m. : Gran bastiment de fusta, de 300 a 800 tones, de tres pals : el trinquet, el major i el messana. Els dos primers són de tres peces, amb les corresponents cofes i crusetes, i van proveïts de vergues; i el darrer, o sia el de messana, és de dues peces, amb la corresponent cruseta, i va proveït de botavara i pico. (Blanes.)

BRIOL, m. : Combinació de dues politges de fusta unides en una sola peça, l'una de front i l'altra de costat. (Cat., Bal., Lloret.)

BRISSA, f. : Corda gruixuda que en les barques grans va lligada al timó perquè no s'escapi. (Vilanova.)

BRÚIXOLA, f. : Aparell emprat pels navegants per conèixer l'orientació. (Cat., Bal., Val.)

BRUSCA, f. : Biaix que formen les veles quadres que no tenen igual amplada per un caient que per l'altre. (Cat., Bal., Val.)

BUA, f. : Mesura de longitud, emprada per al mesurament de les embarcacions : la bua té 4 pams. Quan s'encarrega una barca al mestre d'aixa, se li dóna en bues la mesura que es desitja que tingui. (Costes de Llevant i de Ponent.)

BUC, m. : El ventre d'una embarcació. (Blanes.)

BUDELL, m. Cap de corda que va dintre la bomba, per la qual es comença a desfer. (Mataró.)

BUFET, m. : Part de vela que es deixa lliure quan, en el cas de molt vent, es plega la restant per creure del cas no aprofitar sinó aquella. (Cadaqués, Roses, L'Escala.)

BUGUERA, f. : Canal que corre de proa a popa d'una barca de sardinals al costat de la regala.

BUIOL o BUJOL, m. : Sin. de BALDE. (Sant Pol, Mataró, Badalona.)

BURDA, f. : Corda destinada a sostenir els arbres, la qual va de la mura al cim del pal, o de l'orla a la cruseta i part superior dels mastelers. (Blanes, Cat., Bal., Val.)

BURDA VOLANT, f. : Burda que no és fixa i que s'afluixa a voltes en fer certes maniobres amb les veles. (Cat., Bal., Val.)

BURRO, m. : Dues cordes que van lligades a la punta del car i que tenen per objecte dirigir la vela cap a un cantó o cap a un altre, fent un ofici semblant a les regnes d'una cavalcadura. La corda dreta rep el nom de *orsapop*, i l'esquerra el de *davant*. (Cat., Bal.)

BUS, m. : Home que baixa al fons del mar, en lloc on la profunditat no és gaire gran, per fer exploracions i altres treballs. (Cat., Bal., Val.)

BUSSELL, m. : Politja, cúrria.

BUSSI, m. : Petita embarcació amb la roda de proa sobresortint per damunt de l'orla i coronada amb una galeta inclinada anomenada *cap de mort*. La roda de popa també sobresurt una mica. Va proveïda d'escobes. Interiorment té tapament de proa, dos bancs i bancada. Va aparellada de vela martell. També navega al rem. És embarcació de pesca i d'esbarjo.

C

CABILLES, f. : Manetes que en nombre d'una quinzena rodegen la roda del timó, i per les quals l'agafa el timoner per fer-la rodar. (Cat., Bal., Val.)

CABOTATGE, m. : Navegació feta per les embarcacions mercants entre ports poc separats. (Cat., Bal., Val.)

CABRESTANT, m. : Tronc situat a

proa, destinat especialment a pujar les àncores del fons. (Cat., Bal., Val.)

CÀBRIA, f. : Sin. de GRUA. (Barceloneta.)

CAÇAESCOTA, m. : Petit botaló a popa destinat a caçar les escotes de les veles. (Cat., Bal., Val.)

CAÇAR, v. : Fer fermes les veles en un punt determinat perquè es mantinguin ben tivants i oposin resistència al vent. (Cat., Bal., Val.)

CADENOTS, m. pl. : Tirants de ferro, afilerats i en posició vertical, que van fermats a l'orla d'un veler. En llur extrem superior van lligades les bigotes, les quals van també lligades a altres que hi fan joc i que ho estan a l'extrem inferior dels obencs i de les burdes. (Blanes.)

CADIRET, -A, m. i f. : Encavallada de fusta damunt la qual s'asseu el rodador del gigre. (Barceloneta, Vilanova.)

CAGETA, f. : Trena de corda feta amb filàstica. (Barceloneta.)

CAIENT DE POPA, m. : Part de la vela de cap a popa. (Barceloneta.)

CAIENT DE PROA, m. : Part de la vela de cap a proa. (Barceloneta.)

CAIGUDA, f. : Sin. de CAIENT. (Bal.)

CAIXA DE CADENES, f. : Caixa on van guardades les cadenes de les ancles. (Cat., Bal., Val.)

CAIXES, f. pl. : Els espais que hi ha entre les quadernes en l'interior d'una embarcació.

CAIXONET, m. : Sin. de BOTXERIA. (Sant Pol, Mataró, Badalona, Barceloneta, Vilanova.)

CALABROT, m. : Corda molt gruixuda, emprada generalment per amarrar. (Cat., Bal., Val.)

CALAFAT, m. : Operari d'indústries navals dedicat al calafatament de vaixells i embarcacions. Abans hi havia obrers especialitzats. Actualment, a més d'aquest afer, o sia el de posar estopa als coments, es dediquen a enquitranar i posar pega a les naus. (Blanes.)

CALAFATEJAR, v. : Tapar els junts i escletxes de les taules del buc de les embarcacions amb estopa, cobrint-les després amb màstic i quitrà, per evitar que hi filtri la humitat. (Cat., Bal., Val.)

CALAR, v. : Submergir-se una embarcació dintre l'aigua (Cat., Bal., Val.)

CALAT, m. : Part del buc d'una embarcació que se submergeix. També es diu del gruix d'aigua que va del pla nivell d'aquesta al fons. (Cat., Bal., Val.)

CALCÉS, m. pl. : La part de l'arbre on s'obren les graneres (poden ésser una o més), que són unes obertures dins cada una de les quals hi ha una roda de bussell per la qual passa l'amant, que és una corda feta de ferro. (Blanes.)

CAMA DE POBRE, f. : Lligada feta en una corda, quan comença a segar-se, per evitar que es trenqui. Es fa amb una lligada que ultrapassi la part superior i inferior d'on comença el séc. (Barceloneta, Vilanova.)

CAMAROT, m. : Habitació d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

CAMBRA : Petita habitació, a proa de les barques de mit-

jana, destinada al patró. (Cat., Bal., Val.)

CAMBRA ALTA, f. : Habitació situada damunt coberta, o immediatament dessota. (Cat., Bal., Val.)

CAMELL, m. : Combinació de dipòsits de llast, de sorra o d'aigua que porten algunes embarcacions grans a l'objecte de poder, quan calgui, disminuir-ne fàcilment el calat i ferles surar a bastament per a desvarar-les. (Cat., Bal.)

CAMETA, f. : Pal de fusta, acabat en forma de *Y*, on s'aguanta l'antena. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CAMPETXANA, f. : Sin. de ESTAMPA. (Barceloneta.)

CANAL, f. : Part de l'arbre de la barca que va de la metxa al banc d'arborar. (Blanes, Costes de Llevant i de Ponent.)

CÀNCAMO, m. : Petit ganxo o gafa de la coberta o de l'arbre, destinat a enganxar o estirar una corda. (Cat., Bal., Val.)

CANGREA o CANGREJA, f. : Vela de forma trapezoïdal ampla de base i més estreta per la seva part superior. (Cat., Bal., Val.)

CANOA, f. : Embarcació per a passeig i esport. Sol anar moguda amb motor de gasolina o a força de rem. Quan és de rem porta bancs per a dues persones, i va moguda a quatre, sis o vuit rems. Té la proa acabada en una punta molt aguda, i la popa recta. (Cat., Bal., Val.)

CANOL, m. : És una de les peces que formen la quaderna d'un gran bastiment. Resta a continuació del medís i al costat de l'estamenera. (Blanes.)

CANONER, m. : Embarcació de guerra, molt ben artillada, destinada a l'atac. (Cat., Bal., Val.)

CANOT, m. : Sin. de CANOA.

CANYA, f. : 1. L'arjau del timó. (Cat., Bal., Val.) 2. El tronc, pròpiament dit, d'una àncora. Per un cantó té les mapes, i per l'altre el tronc de l'àncora. (Blanes.)

CANYES DEL MOC, f. pl. : Parella de caps divergents que, partint del punt d'unió (que és l'extrem inferior del moc), s'estenen en forma divergent i van a inserir-se a cada cantó de la roda de proa i en la part inferior de les gates. Serveixen de reforçador del moc. (Blanes.)

CAP, m. : Qualsevol mena de corda. (Cat., Bal., Val.)

CAP DE DAR FONDO, m. : La corda que es lliga al ruixó per anclar la barca. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CAP DE MANS, m. : Cap de corda que es tira de bord a terra, quan s'ha de treure una barca, perquè els palers puguin estirar-la d'en terra i ajudin a la maniobra. (Sant Pol, Mataró.)

CAP DE MORT : 1. Arganell molt gros. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Galeta inclinada de la part superior de la roda de proa d'una embarcació de vela llatina. (Blanes.) 3. Barretet. (Vilanova.)

CAP DE RESPECTE, m. : Corda molt gruixuda i de forta resistència. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CAP DE SANT PERE, m. : Corda

molt gruixuda i pesant, de gran resistència, amb una gassa de mà al cap. S'usa especialment en els casos de perill. Es tira d'en terra, el cap, vers l'embarcació en risc; i, quan aquesta aconsegueix agafar-lo, passa la fassa per la roda de proa, i l'embarcació és estirada de la platja estant mitjançant el cap, fins a aconseguir posar-la fora de perill. A estirar la corda hi fa cap tota la gent de la població, tant els pescadors com els que no ho són. Aquesta corda sol ésser de propietat comunal, i és cuidada i tractada amb gran compte perquè no pugui arribar a fallar quan es necessita. (Blanes, Sant Pol, Mataró, Badalona.)

CAP DE VARAR, m. : Corda que en varar reté l'embarcació des d'en terra per subjectar-la abans que hagi pogut prendre rem. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CAP FERMO, m. : Punt d'una corda ferma en qualsevol lloc. (Cat., Bal., Val.)

CAP SORD, m. : Tros de corda curt, i generalment amb corda vella, que es fa servir per a coses de poca importància. (Sant Pol, Mataró.)

CAPARRELL, m. : Corda per als mateixos usos que el cap de Sant Pere, però més prim i menys potent que aquest. (Mataró.)

CAPBUSSEJAR, v. : Fer cabussons. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CAPBUSSÓ, m. : Moviment de proa a popa fet per una embarcació per efecte de les ones.

CAPÇANA, f. : Rodella de roba que es porta a bord de les barques de pesca per posar el càntir a fi que no es tombi amb els moviments de l'embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CAPFERMAR, v. : Fixar una corda per un cap en algun lloc. (Cat., Bal., Val.)

CAPITÀ, m. : L'home que comanda una embarcació gran, assumint-ne la responsabilitat i exercint plena autoritat a bord. (Cat., Bal., Val.)

CAPÓ, m. : Cadena que enganxa l'àncora per la cigala. (Bal.)

CAPSER, m. : Sin. de GRAUERA. Barceloneta.)

CAR, m. : Peça de l'antena que mira a proa. (Blanes.)

CARAGOL, m. : Utensili usat en les mestrances, format per una peça de ferro en forma de *G*. Per la part superior d'aquesta peça passa un cargol proveït d'una palanca, i en la part inferior té un petit eixamplament. Serveix per a ajuntar trossos de fusta que s'han d'unir amb perns.

CARBONERA, f. : Vela hissada a l'estai major. (Cat., Bal.)

CÀRCIA, f. : Conjunt de veles que formen l'aparellament d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

CÀRCIA DE TREBALL, f. : Conjunt de cordes d'una embarcació destinades a les maniobres de les veles. (Cat., Bal., Val.)

CÀRCIA FERMA, f. : Conjunt de cordes d'una embarcació destinades al sosteniment dels pals i que es mantenen sempre fixes durant les maniobres. (Cat., Bal., Val.)

CÀRCIA MÒBIL, f. : Conjunt de cordes d'una embarcació destinades a fer les maniobres i que, per tant, han d'ésser canviades sovint de posició. (Cat., Bal., Val.)

CARENA, f. : Sin. de QUILLA. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CARENADA, f. Sin. de QUILLA. (Cadaqués, Roses.)

CARENAT, m. : Part del fons exterior del buc d'una embarcació que està entre les dues escues. (Barceloneta, Vilanova.)

CARENELA, f. : Embarcació antiga que es movia a força de rems i de vent. (Cat., Bal., Val.)

CARGOLAR, v. : Rotllar la vela per damunt la verga. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CARLINGA, f. : Peça de fusta plana que va al fons del buc de l'embarcació i en la qual s'encaixen els pals, servint-los de base. (Cat., Bal.)

CARNAT, m. Sin. de CARENAT.

CARO, m. : Embarcació especialment emprada per anar a tirar l'art en mar. Es caracteritza per ésser molt llarga i estreta. No té cap pal ni va mai a la vela : va sols moguda a força de rem. Té un parell de pals de la pròpia construcció, que li surten del buc a banda i banda de la popa, anomenats *banyots* o *braços*, els quals són destinats a portar l'art penjat quan el van a tirar al mar. (Costa de Llevant.)

CARQUINYOL, m. : Forat de popa dintre el qual es situa dret el patró, mentre duren les maniobres, per poder veure tota la barca i manejar al mateix temps el timó. (Cadaqués, Roses.)

CARRACA, f. : Embarcació antiga, moguda a força de rems i de vent. Avui s'aplica a les embarcacions velles de navegació pesada. (Cat., Bal., Val.)

CARREGADOR, m. : Sin. de BICOL o BICOLÍ. (Cat. Bal., Val.)

CARREGAR, v. : Recollir una vela perquè no prengui vent. (Cat., Bal., Val.)

CARREGAR A SENY, v. : Donar moviment i plegat a la vela quan el vent bufa de proa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CARRIL, m. : Rengle de garrutxos que van ferms en la caiguda de proa de les veles flocs. (Cat., Bal., Val.)

CARROSSA, f. : Encavallada que va damunt l'escotilla, destinada a estendre-hi les veles quan es mullen. (Cat., Bal., Val.)

CARTA DE NAVEGAR, f. : Carta geogràfica emprada pels navegants, on hi ha especialment marcats els accidents de la costa, perills submarins i profunditats. (Cat., Bal., Val.)

CASA, f. : Espai del fons d'una embarcació entre medís i medís. (Cadaqués, Roses.)

CASANELL, m. : Sin. de BUSSELL. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CASANELLS, m. pl. : Mena de maneguetes constituïdes per una cadena i un llistonet tornejat, i que es lliguen a l'orla d'una embarcació. Serveixen per a lligar cordes i aparells de brandar. (Blanes.)

CASCO (buc), m. : Part de l'embarcació que en constitueix el cos. (Cat., Bal., Val.)

CASQUET, m. : Sin. de BARRETET (Badalona, Barceloneta.)

CASTANYOLA, m. : Pinyó dentat que fa moure el molinet de tirar les ancles. (Cat., Bal.)

CASTELL, m. : Part alçada de la coberta, a popa, que forma com un pis. (Cat., Bal., Val.)

CATALEJO i CATALEXE, m. : Aparell òptic emprat pels navegants per a l'observació dels astres. (Cat., Bal., Val.)

CATARINA, m. : Politja de fusta petita. (Barceloneta.)

CATVOLA, f. : Peça que aguanta el pal pel coll, passant-lo de banda a banda. (Cat., Bal., Val.)

CATXASSER, adj. : Vaixell de marxa lenta i moviments feixucs. (Cat., Bal.)

CAVALL, m. : Banquet inclinat, proveït de dues potes com les d'un banquet. En mig de la taula inclinada té un barrot clavat, a tall de petita estaca, que serveix per a recolzar les peces de fusta que s'han de treballar amb l'aixa. És un utensili molt usat en les mestrances.

CENYIDOR, m. : Corda gruixuda amb la qual es lliga o volta el buc de la barca, quan està en perill, per poder millor estirar-la d'en terra. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CENYIR, v. : 1. Navegar guanyant tot el camí possible en la direcció d'on ve el vent. (Cat., Bal., Val.) 2. Voltar, amb una corda, el buc o l'arbre de la barca per prevenir un perill. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CEP, m. : Barra de ferro terminada en dos eixamplaments esfèrics, com caps de llumí, i amb un dels extrems doblegat en angle recte, i que travessa l'extrem de la canya d'una àncora. Serveix, en l'afer de fondejar una embarcació, perquè l'àncora rellisqui convenientment pel fons del mar i, així, es pugui arrapar. (Blanes.)

CIAR, v. : Remar amb un sol rem mentre l'altre es manté dintre l'aigua fent fer un moviment de retrocés, per tal de canviar la direcció que duu la nau. (Cat., Bal., Val.)

CIGALA, f. : Argolla de l'àncora o ruixó d'anclar. (Cat., Bal.)

CIGONYA, f. : Quaderna de les embarcacions molt estretes de mànega i altes de puntal. (Cat., Bal.)

CIGONYAR, v. : Clavar els medissos amb les estameneres. (Barceloneta.)

CINGLA, f. : Sin. de ESTROP. (Blanes.)

CINGLAR, v. : Fer navegar un bot amb un sol rem collocat a popa. (Blanes.)

CINTA, f. : Vorada de fusta que volta tot el buc de les embarcacions, per llur part exterior, a l'alçada de la coberta. És una peça reforçadora del buc. (Blanes, Cat., Bal., Val.)

CINTÓ, m. : Vorada de la part exterior de l'orla, per la seva part superior, que no arriba a sobresortir tant com la cinta. (Barceloneta.)

CISTERNA, f. : Lloc de l'embarcació destinat a l'aigua per a beure. (Cat., Bal., Val.)

CIVADERA, f. : Travesser de fusta que es posa damunt el botaló, quan aquest és curt, perquè els vents que el sostenen pren-

guin més amplada. (Cat., Bal., Val.)

CLAU, f. : 1. Taula de la coberta que va damunt la taula bucal. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Peça de ferro amb què es subjecta el pal al senó de proa o al banc d'arborar, en les barques en què el pal es treu i es posa amb facilitat. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CLAU DE L'ARBORADURA, m. : Nom que es dóna al bauprès perquè s'hi tesen i fan fermes les més importants càrcies d'un veler, representant, el seu trencament o pèrdua, el complet desballestament de tota l'arborada. (Cat., Bal., Val.)

CLAVILLER, m. : Rebordó de la part interior de l'orla, en els vaixells de vela, on es fan fermes algunes cordes. (Cat., Bal., Val.)

CLAVILLES, f. pl. : Són els llistonets (tornejats, entravessats en el claviller) que hi ha a l'orla d'un bastiment. (Blanes.)

CLAVIÓ, m. : Petit bastonet, per l'estil d'un escàlam, que es posa en el forat de la roda de popa perquè quan s'ha de treure la barca no s'escorri l'estrop del palanquí. (Costa de Llevant.)

CLIVILLER, m. : CLAVILLER.

CLIVILLES, f. pl. : CLAVILLES.

COBERTA, f. : És el paviment superior d'un vaixell.

COCINA, f. : Petita cambra a coberta on es couen els menjars per a la gent de bord. (Cat., Bal., Val.)

COCINAR, v. : Fer la minestra per a la gent de bord. (Cat., Bal., Val.)

COCINER, m. : Mariner que té, ultra el seu càrrec, el de fer el menjar per a la tripulació. (Cat., Bal., Val.)

CODAST, m. : Peça de fusta que hi ha perpendicular a la quilla i sota la popa de dos cossos o rodons d'un bastiment. S'hi insereix el timó. (Blanes.)

COFA, f. : Petit replà, situat a certa alçada del pal, on van a parar totes les cordes que arrenquen de la mura per sostenir el pal, i d'on arrenquen totes les cordes destinades a sostenir els mastelers. És de formes molt variades i composta de materials molt diversos. Antigament havia estat com una mena de *gàbia* o *cistella*, la qual cosa fa que encara sigui anomenada a voltes amb aquestes paraules. (Cat., Bal., Val.)

COI, m. : Hamaca de cotó que serveix de llit als mariners. (Cat., Bal., Val.)

COIXÍ, m. : Peça de ferro on va engalzat el dau del timó en les embarcacions grans. (Cat., Bal., Val.)

COLUMNES, f. : Peces de fusta que hi ha a cada cantó de la contraroda. Són dretes i formen amb aquesta com un angle díedre. Al damunt de la columna s'apliquen les taules del forro amb l'auxili de perns. És característica dels grans bastiments. (Blanes.)

COLL, m. : Part més prima d'un pal. (Cat., Bal., Val.)

COLLA, f. : Grup de palers d'una platja. El nombre d'individus que componen una colla. Varia segons la importància de la platja i el nombre de barques que hi ha. (Costa de Llevant.)

COLLAR, v. : Caragolar la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

COMENT, m. : Escletxa petita que queda entre les taules d'una embarcació. Punt de juntura de les fustes i taules que formen el buc d'una embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

COMPÀS, m. : Petita brúixola emprada pels pescadors. (Costes de Llevant i de Ponent, Blanes.)

CONEIXEMENT, m. : Tenir pràctica a reconèixer fàcilment els punts d'orientació d'en terra, i els esculls i accidents submarins, per poder dirigir sense perill les maniobres d'una embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CONTOVAL, m. : Peça de fusta que corre al llarg, de proa a popa, en la part interior d'una embarcació. Està situada entre la sola i la serreta. (Blanes.)

CONTRA, f. : Aparell per al maneig de les veles cangrees. (Cat., Bal., Val.)

CONTRAFLOC, m. : Vela que va a l'extrem del botaló. (Cat., Bal., Val.)

CONTRAMESTRE, m. : Administrador de bord. Està encarregat de la direcció de les coses referents a maniobres i govern de l'embarcació.

CONTRARODA, f. : Peça de fusta que va junt a la roda, per dintre el buc de l'embarcació, per a reforçar aquesta. (Cat., Bal., Val.)

CONXA, f. : Vela en forma d'hemicicle. (Cat., Bal., Val.)

CONXAR, v. : Filar els caps que formen una corda, quan comença a desfilar-se. (Cat., Bal.)

CORAL, m. : Massís de fusta que forma la unió de la quilla amb el quadrast. (Cat., Bal., Val.)

CORBA, f. : Peça de fusta clavada a la banda de la barca per subjectar els bancs. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CORBA CORAL, f. : Peça gran de fusta, en forma de corbató, que serveix de peça reforçadora de la unió de la contraroda amb la sobrequilla d'un gran bastiment. (Blanes.)

CORBA D'ORLA, f. : Mena de corbató que usen els quillats i barques de la trenyina com a peça reforçadora de la unió de l'orla amb la coberta. (Blanes.)

CORBATÓ, m. : 1. Peça de fusta que reforça la cinta per la part de proa (Vilanova). 2. La unió dels bancs d'una embarcació. (Blanes.)

CORBETA, f. : Mena d'embarcació.

CORNAMUSA, f. : Gafa de ferro o fusta destinada a encapillar una corda. (Cat., Bal., Val.)

CORREDERA, f. : Aparell per calcular la velocitat de la marxa d'una embarcació. Aquest aparell és emprat de la següent manera : Un mariner el tira a l'aigua, on queda surant i parat al mateix punt on ha caigut. Tant com l'embarcació va caminant, i perquè la corredera no perdi el lloc on ha anat a caure, un mariner va deixant anar corda per espai d'un minut just, calculat per un altre mariner mitjançant un rellotge de sorra. Transcorregut aquest espai de temps, no es deixa anar més corda, i

l'aparell és estirat a bord. Aleshores es pren la mesura del tros de corda que ha calgut arriar perquè es mantingui la corredera en el seu lloc de caiguda; i, multiplicant la mesura obtinguda per seixanta minuts que té l'hora, es troba el nombre de milles que corre l'embarcació durant aquest temps. Però, com que semblant càlcul s'ha de fer molt sovint (cada cop que varia la direcció del vent o el rumb), resultaria un xic engorrós aquest procediment, i es simplifica fent, a la corda emprada per al llançament de la corredera, uns nusos a la distància calculada, que equival a una milla; i així, quan es cobra la corda a bord, comptant el nombre de nusos ja se sap que és igual al de milles que es corre. D'aquesta pràctica o costum n'ha nascut l'emprar la paraula *nus* com a sinònim de *milla* : així, en llenguatge de la gent de mar, és d'ús dir «navegar a tants nusos per hora», o «fer tants nusos per hora», en equivalència de «córrer tantes milles per hora». (Cat., Bal., Val.)

CORREDOR, m. : Part de la coberta de les barques que toca als costats. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CORREDORA, f. : Sin. de CORREDERA.

CÓRRER EL TEMPS, v. : Navegar de cara a la banda d'on vénen les ones en casos de temporal, amb el fi de veure si se'n pot sortir com més aviat millor, arribant a córrer més que ell i passant el perímetre de la seva acció. (Cat., Bal., Val.)

Cos, m. : Sin. de PARAMOLA. (Val.)

COS MORT, m. : Obra morta. (Barceloneta.)

CÒSSIA, f. : Peça de fusta longitudinal que forma part del marc que bordeja l'escotilla d'un bastiment. (Blanes.)

COSTAT, m. : Part lateral del buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

COSTEJAR, v. : Navegar per vora la costa. (Cat., Bal., Val.)

COSTELLA, f. : Conjunt del medís i l'estamenera del buc d'una embarcació. (Barceloneta.)

COSTELLAM, m. : Conjunt de les quadernes que formen la carcanada del buc d'una embarcació. (Barceloneta.)

COTONIA, f. : Teixit especial emprat per a la fabricació de veles. (Cat., Bal., Val.)

COTSINETA, f. : Sin. de GAMBOTA. (Cat., Bal.)

CRUCERO (creuer), m. : Vaixell de guerra de gran velocitat. (Cat., Bal., Val.)

CRUGIA, f. : Part mitgera d'una embarcació des de popa a proa. Tota embarcació es compon de *babord,* que és el costat esquerre mirant per la proa, *estribord,* el costat dret, i *crugia,* el centre. (Cat., Bal., Val.)

CRUSETA, f. : Travesser de fusta o ferro de la part dels pals de certes embarcacions, on van a parar totes les cordes que estenen els pals. Fan el mateix ofici que les cofes i les vénen a substituir. (Cat., Bal., Val.)

CUA DE GALL, f. : Part interior del buc d'un veler a popa. (Barceloneta.)

CUA DE PATO, f. : Allunament

de les veles flocs. (Cat., Bal., Val.)

CUA DE RATA, f. : Teixit i entrefilat que es fa amb la punta d'una corda gruixuda perquè aquesta no es desfili dels caps. (Costes de Llevant i de Ponent.)

CUIXARRO, m. : Taules de reforç dels costats de les embarcacions per popa i proa. (Cat., Bal.)

CUIXERES, f. pl. : Suports on va assegut l'eix del molinet de pujar les àncores. (Cat., Bal.)

CUIXES, f. pl. : Els bastidors verticals del muntant d'una arga. Consisteixen en dues peces de fusta unides en angle recte i units els seus extrems amb una peça arquejada. (Blanes.)

CULAR o CULEJAR, v. : Perdre l'estabilitat l'embarcació, enfonsant-se per la part de popa. (Cat., Bal., Val.)

CULATA, f. : 1. Punta del botaló que va ferma damunt la proa. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. La part de l'arbre que va sota l'enfogonament i termina amb les metxes que el subjecten. (Blanes.)

CULEBRA, f. : Corda prima que lliga la vela a la verga. (Cat., Bal., Val.)

CUNYA, f. : Tascó que ferma l'arbre a la coberta pel seu enfogonament. (Cat., Bal., Val.)

CÚRRIA, f. : Corriola. (Barceloneta.)

CÚRRIES DE BRANDAR, f. pl.: Aparell de dos bussells dobles que, en una barca de mitjana, van de la part superior del pal mestre fins a l'orla.

CURTES, f. pl. : Tapes de fusta arquejades que serveixen per a tapar la banyera d'una embarcació de pesca. (Blanes.)

D

DALT DE PROA, m. : Sin. de SOBREPROA. (Blanes.)

DARRIBAR, v. : Sin. de ARRIBAR. (Costa de Llevant, Barceloneta.)

DAU, m. : Peça que imprimeix el moviment de rotació a l'eix o fusell del timó en les embarcacions de gran port. (Cat., Bal., Val.)

DAVANT, m. : Aparell format per un bussell i una corda. Va enfilat davant del car de l'antena d'una barca de mitjana. Serveix per a la seva maniobra. (Blanes.)

DAVANTALET DE CALAIX, m.: Mena de compartiment, semblant a un calaix, que hi ha entre els bancs d'una barca de palangre. Resta a aixopluc dels corredors. (Blanes.)

DEFENSA, f. : Peça de fusta o corda que es posa a la part exterior del buc d'una embarcació per preservar-la dels cops que el moviment de l'aigua li pugui fer donar contra la paret del moll. (Cat., Bal., Val.)

DEGOLLADER, m. : Petita ranura del gaó del rem on es posa l'estrop. (Cat., Bal., Val.)

DEGOLLAR, v. : Detenir la cadena de l'àncora amb la guillotina. (Cat., Bal., Val.)

DEMORA, f. : Distància que separa una embarcació d'un punt determinat i definit a la vista de la tripulació. (Cat., Bal., Val.)

DEMORAR, v. : Prendre i calcular la distància que separa l'embarcació d'un punt de la costa, d'una boia, o d'una altra embarcació, etc. (Cat., Bal., Val.)

DERRAME, m. : 1. Vela petita emprada per les embarcacions de pesca en determinats casos, la qual es fa ferma a popa. (Vilanova.) 2. Quantitat de vent que s'escapa d'una vela, en bufar damunt aquesta, per la seva mala orientació. (Cat., Bal., Val.)

DERROT, m. : Petita cambra de la coberta, a popa, on es guarden les cartes de navegar. (Cat., Bal., Val.)

DERROTA, f. : Carta de navegar. (Cat., Bal., Val.)

DERROTER, m. : 1. Direcció seguida per una embarcació quan camina a la vista de la costa. (Cat., Bal., Val.) 2. Oficial o mariner encarregat de la derrota. (Cat., Bal., Val.)

DESARRIBAR, v. : L'acció de tornar les barques després d'haver varat per anar a pescar, fugint d'un temps dolent que els ve al damunt. (Blanes.)

DESCONXAR, v. : Desfilar els caps o fils que formen una corda. (Cat., Bal., Val.)

DESEMBARCAR, v. : Sortir una persona de dintre una embarcació, o treure'n alguna cosa. (Cat., Bal., Val.)

DESENVERGAR, v. : Treure les perxes de les veles. (Cat., Bal., Val.)

DESPALMAR, v. : Netejar el fons d'una embarcació i enseuar-la perquè navegui més lleugera i més de pressa. (Cat., Bal., Val.)

DESPLAÇAMENT, m. : Volum de la part submergida d'una embarcació, i càlcul, en tones mètriques, del pes de l'aigua que la seva part submergida desallotja. (Cat., Bal., Val.)

DESPLAÇAR, v. : Desocupar l'embarcació, dintre l'aigua, la part de líquid que ocupa l'obra viva submergida del seu buc. (Cat., Bal., Val.)

DESTRAL, f. : Utensili que consta d'una fulla vertical, tallant, i d'un llarg mànec de fusta. És més gran que la usada pels llenyaters. Actualment s'usa molt poc en les mestrances, ja que és substituïda per les serres mecàniques mogudes amb vapor o electricitat. (Blanes.)

DESTRIER, m. Embarcació de guerra.

DIARI DE BORD, m. : Llibre on s'anoten cada dia totes les coses d'alguna importància que s'esdevenen a bord, fent-se així l'historial de l'embarcació des de la seva botadura fins que deixa de navegar. (Cat., Bal., Val.)

DIRIGIR, v. : Posar l'embarcació de manera que la direcció del vent i la roda de proa formin un angle que tingui l'arbre com a vèrtex. (Cat., Bal., Val.)

DISPENS, m. : Cambra on es guarden les provisions per a la gent de bord. (Cat., Bal., Val.)

DOLL, m. : DUI. (Badalona.)

DONAR ESTUBA, v. Calafatejar. (Barceloneta.)

DONAR FONDO, v. : Clavar les àncores al fons perquè l'embarcació estigui quieta i resti fixa. Sin. de ANCLAR. (Costes de Llevant i de Ponent.)

DORMENT, m. : Cartela de fusta damunt la qual s'asseu el bau que sosté la coberta. (Barceloneta.)

DRAGA, m. : Embarcació especial per a practicar el dragat. Porta unes grans bodegues on hom diposita les terres i llot que hom extreu del fons i va després a llançar mar endins. (Barceloneta.)

DRAGANT VERTICAL, m. : Peça vertical que hi ha damunt el codast d'un vaixell. Està situat entre la contraroda i la tremuja del timó. (Blanes.)

DRAGAR, v. : Extreure sorra i llot dels paratges submarins de poc fons per fer millor el calat i facilitar la navegació. Es practica generalment mitjançant aparells d'absorció. (Barceloneta.)

DRASSANA, f. : Lloc on es construeixen les embarcacions. (Cat., Bal.)

DRISSES, f. pl. : Cordes que serveixen per a pujar i baixar la vela per l'arbre. Formen part del bussell. (Cat., Bal., Val.)

DUELL, m. : Nom donat indiferentment al dui i als niells. (Sant Pol.)

DUI, m. : Forat que tenen les embarcacions en una de les caixes, i que travessa la paraia del forro d'una barca en la part corresponent a la proa. Quan no se'n fa ús, va tapat amb un tap de suro o amb sèu. Serveix per a treure l'aigua que fan les embarcacions, o bé la que es fica dins pels cops de mar i que no es pot recollir amb la sàssola. (Blanes.)

E

ELEFANT, m. : La quaderna més gran del buc d'una embarcació. (Bal.)

EMBARCACIÓ, m. : Construcció mòbil, de fusta o ferro, destinada a poder creuar l'aigua i travessar el mar. (Cat., Bal., Val.)

EMBARCACIÓ DE CREU, f. : Embarcació amb aparell vertical a la proa. (Cat., Bal., Val.)

EMBARCACIÓ MAJOR, f. : Embarcació de més d'un pal, que efectua viatges llargs, separant-se molt de la costa. (Cat., Bal., Val.)

EMBARCACIÓ MANADA, f. : Barca d'una parella de bou, comanada per un patró que n'és propietari.

EMBARCACIÓ MENOR, f. : Embarcació d'un sol pal, de petites dimensions, que mai no es separa gaire de la costa. (Cat., Bal., Val.)

EMBARCACIÓ RODONA, f. : Embarcació en creu. (Cat., Bal., Val.)

EMBARCAR, v. : Acció d'entrar en una barca o vaixell.

EMBARRANCAR, v. : Ensopegar una embarcació amb un fons de roques o algun altre obstacle submarí. (Cat., Bal., Val.)

EMBRAGAR, v. : Lligar i subjectar una cosa amb cordes. (Cat., Bal., Val.)

EMBREAR, v. : Pintar i revestir una embarcació de quitrà per fer-la esdevenir impermeable a l'aigua. (Cat., Bal., Val.)

EMMARAR-SE, v. : Internar-se una embarcació molt enllà de la costa. (Cat., Bal., Val.)

EMPALOMAR, v. : Passar la corda pel rumbo i lligar-la a la roda.

(Costes de Llevant i de Ponent.)

EMPANNAU, m. : Pallol de sota la prca, en les barques de pesca i mitjana, que sol estar cobert amb una estora i serveix per a dormir-hi. (Costes de Llevant i de Ponent.)

EMPAVESADA, f. 1. Petita orla que hi ha damunt la bataiola de la part de popa d'una barca de mitjana. (Blanes.) 2. Conjunt de banderoles i gallardets per a ornamentar les embarcacions en dies de festivitats. (Cat., Bal., Val.)

EMPUNYADURA, f. : Punys de la part del gratil en les velesquadres. (Cat., Bal., Val.)

ENCADAI, m. ; Corda proveïda d'un plom, que serveix per a sondar el mar. (Blanes.)

ENCADAIAR, v. : Operació de sondar i mirar la direcció del corrent. (Blanes.)

ENCALLAR, v. : Aturar-se l'embarcació per haver topat, en la seva marxa, amb algun obstacle submarí. (Cat., Bal., Val.)

ENCAPILLADURA, f. : Part del pal on es reuneixen les cordes de la càrcia que el sosté. (Cat., Bal., Val.)

ENCAPILLAR, v. : Acció d'encaixar una gassa de mà a una cornamusa. (Cat., Bal., Val.)

ENCENDRE, v. : Estendre la vela al vent. (Cat., Bal., Val.)

ENCEPAR, v. : Clavar l'àncora al fons per fixar l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

ENCIGONYAR, v. : Clavar les estameneres als medissos. (Barceloneta.)

ENCOSTELLADA, f. : Barca en construcció quan ja hi ha posades les estameneres i els medissos. (Barceloneta.)

ENCUIXAR, v. : Fermar i lligar l'àncora arran de l'orla quan es navega. (Mallorca.)

ENFERIR, v. : Fer ferma una vela. (Costa de Llevant.)

ENFLONC, m. : Sin. de AMANT. (Sant Pol, Mataró.)

ENFOGONADURA, f. : Excavació de forma semicircular que hi ha a la part posterior i al mig del banc anomenat *arbora* d'una barca de pesca. S'hi repenja el pal, que va fermat amb la clau. (Blanes.)

ENFOGONAMENT, m. : 1. Part de l'arbre que toca arran de la coberta en les embarcacions grans i al banc d'arborar en les barques de pesca. 2. Forat de la coberta per on surt l'arbre, i queixal del banc d'arborar on va aguantat l'arbre en les embarcacions de pesca. (Cat., Bal., Val.)

ENFONSAR-SE, v. : 1. Perdre l'estabilitat en el nivell normal de l'aigua. 2. Submergir-se completament en l'aigua, passant a ocupar un nivell inferior del seu normal. (Cat., Bal., Val.)

ENGARJOLAR, v. : Rodejar el coll d'un pal amb la garjola o catxola. (Cat., Bal., Val.)

ENGERLAR, v. : Plegar i lligar la vela damunt el car i la pena. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ENGINYES, f. pl. : Són els lligaments, fets amb corda, que fermen el car i la pena d'una antena d'una embarcació de pesca. (Blanes.

ENGRATAU, m. : Engraellat de fusta que forma el pallol de les embarcacions de passeig.

També hi ha algunes barques pesqueres que en porten en el sòl, a popa i proa. (Cat., Bal., Val.)

ENTAULAR, v. : 1. Canviar o afegir un tros de taula en el buc de l'embarcació. 2. Fer un adob que arribi fins al punt d'haver de substituir una taula. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ENTESTAR, v. : Fermar una corda per un cap. (Cat., Bal., Val.)

ENTOLLADURA, f. : Teixit que resulta de l'entollament de dos caps de corda. (Cat., Bal., Val.)

ENTOLLAR, v. Unir dos caps de corda entreteixint els fils de què estan formats. (Cat., Bal., Val.)

ENTONAR, v. : Disposar, en les bodegues, càrregues de difícil acomodament, com barrils o productes carregats en orri. (Cat., Bal., Val.)

ENVERGAR, v. : Posar la perxa a la vela. (Cat., Bal., Val.)

ENVESTIR, v. : Sin. de VARAR. (Cat., Bal.)

ESCÀ, m. : Excavació feta a la platja per treure o varar embarcacions. (Blanes.)

ESCALA, f. : Construcció per a varar embarcacions. Consisteix en dues línies de pals units pels extrems, a tall de carrils d'una via ferrissa. (Blanes.)

ESCALA DE GAT, f. : Escala completament vertical que hi ha a bord per a anar d'un pis a l'altre dels diferents compartiments del buc. (Cat., Bal., Val.)

ESCALAMERA, f. : Peça de fusta fermada a l'orla d'una embarcació, proveïda d'un forat al mig, en el qual s'insereix l'escàlam. (Blanes.)

ESCALAMOT, m. : Peça de fusta pernada a l'estamenera, que puja d'arran de la coberta i té per objecte sostenir l'orla, sense arribar més que a la meitat de la seva alçada i sense tocar la regala. (Cat., Bal., Val.)

ESCÀLAMS, m. pl. : Petits puntals o estaques afilerats i clavats a cada vora d'una barca, prop de la cinta, i que serveixen per a aguantar l'orla d'una embarcació de poc tonatge, com és ara una barca de pesca. (Blanes.)

ESCALÓ, m. : Puny de la vela de l'angle de proa. (Val.)

ESCANDALOSA, f. : Vela triangular que va inserida damunt la major d'una pollacra goleta. Va fermada per un cantó al pico i per l'altre al masteler. Aquesta vela és característica dels bergantins, pollacres, goletes i balandres. (Blanes.)

ESCANDALL, m. : Pes de ferro emprat per fer el sondeig del mar i calcular la profunditat del fons. (Cat., Bal., Val.)

ESCANDALLAR, v. : Sondar el fons d'un lloc, prenent la mesura de la profunditat mitjançant l'escandall. (Cat., Bal., Val.)

ESCANYAGOSSOS, m. : Corda llarga, amb un nus escorredor, emprada per agafar coses que hagin caigut a l'aigua. (Cat., Bal., Val.)

ESCARAR, v. : Encallar les embarcacions en l'acte de la varada.

ESCATA, f. : Engrut que el contacte amb l'aigua de mar pro-

dueix en el buc de les embarcacions. (Barceloneta.)

ESCLOP, m. : Sin. de BARRETET. (Badalona.)

ESCOBA, f. ESCUA. (Blanes.)

ESCOBENC, m. : Obertures per on passen les cadenes i cordes d'amarrar embarcacions i bastiments. (Blanes.)

ESCOBENC DE POPA, m. : Mig escobenc que hi ha a la part de popa de l'empavesada d'una barca de mitjana. Serveix per a recolzar caps d'amarra. (Blanes.)

ESCOLLAT, m. : 1. Rebaixament que té l'orla, a banda i banda, a la proa d'una embarcació. És molt pronunciat en les barques pescadores de sardinals i palangre, i molt poc en les barques de mitjana, en les del bou i en les dedicades a la pesca de la trenyina. 2. La part d'una barca de palangre compresa entre el tàlem de popa i la roda. (Blanes.)

ESCORAT -ADA, adj. : Embarcació el buc de la qual, per efecte d'un temporal o per altra causa, queda sensiblement inclinat. (Cat., Bal., Val.)

ESCOTA, f. : Puny de popa d'una vela llatina, i corda que hi va lligada. (Cat., Bal., Val.)

ESCOTA LLARGA, f. : Lligat i plegat que es dóna a la vela quan el vent bufa de mitja popa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ESCOTÍ, m. : Escota de les veles petites. (Cat., Bal., Val.)

ESCOTILLA, f. : Obertura de contorn quadrat, limitada transversalment pels paraescuts i longitudinalment per les cossies, i que posa en comunicació la coberta amb l'interior d'un bastiment. Va tapada amb els quarters, que són un o dos segons les dimensions de les escotilles. (Blanes.)

ESCOTINA, f. : Sin. de ESCOTÍ.

ESCUA, f. : Peça de fusta que va al costat de la quilla en la part exterior del buc de les embarcacions menors, i que té per objecte fer que aquestes es puguin mantenir dretes quan es treuen de l'aigua. N'hi ha dues, una a cada banda de la quilla. La de babord rep el nom de *escua de llevant,* i la d'estribord el de *escua de garbí.* (Cat., Bal., Val.)

ESCUT, m. : 1. Sin. de ESTAMPA. (Cat., Bal., Val.) 2. Peça de fusta que es treu i es posa, en la popa dels bots i embarcacions petites, perquè s'hi assegui el que porta el timó. Sol tenir la forma d'un escut. (Cat., Bal., Val.)

ESLINGA, f. : Sin. de GASSA. (Cat., Bal., Val.)

ESLINGAR, v. : Englassar, agafar una cosa, o subjectar-la, amb una glassa. (Cat., Bal., Val.)

ESLORA, f. : Amplada o llargada del buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

ESPARCINA, f. : Corda gruixuda per a varar o treure embarcacions mitjançant l'arga o el cabrestant. (Blanes.)

ESPATLLÓ, m. : Sin. de ESTAMPA. (Cat., Bal., Val.)

ESPIA, f. : Corda o cap usat en la marina. (Blanes.)

ESPIGA, f. : Part estreta del pal masteler, per on empalma amb el pal mascle. (Cat., Bal., Val.)

ESPIGÓ, m. : Puny de les veles llatines que va a la part alta del pal. (Cat., Bal., Val.)

ESPIGUETA, f. : Sin. de ESPIGÓ. (Alguer.)

ESPILL, m. : 1. Tàlem de les barques de pescar. (Barceloneta.) 2. Sin. de ESTAMPA en les embarcacions grans. (Cat., Bal., Val.)

ESPINA, f. : Sin. de QUILLA. (Barceloneta.)

ESPONJA, f. : Espongeta, usada en les mestrances, que serveix per a emmascarar la nyinyola amb la mescla de mangre i aigua. (Blanes.)

ESQUADRA, f. : Conjunt d'embarcacions de guerra.

ESQUERAR v. : Posar l'esquer a l'ham. (Blanes.)

ESQUIF, m. : Embarcació, de tamany estret i prolongat, usada en els esports. Acaba en punta per popa i proa. Va amb dos o quatre rems, sense timoner. Es caracteritza per la seva gran lleugeresa en el navegar. (Barceloneta.)

ESTACAR, v. : Trencar-se les cordes. (Cat., Bal., Val.)

ESTAI, m. : 1. Corda de gran importància en la càrcia ferma, que té per objecte fermar els pals a la part alta de proa, fent-se ferms en el botaló. En les embarcacions petites, en les quals el pal està encandelat cap a proa, l'estai sosté el pal per la part de popa per evitar un excessiu decantament. (Cat., Bal., Val.) 2. Vela que va fermada a la corda d'aquest mateix nom. (Cat., Bal., Val.)

ESTAI DE CABEÇA, m. : Estai que va fet ferm en el tope dels mastelers. (Cat., Bal., Val.)

ESTAI DE VIOLÍ, m. : Estai que, en lloc de fer-se ferm en el botaló, va fermat en un xunxo damunt mateix de la coberta, a poca distància del propi pal. (Cat., Bal., Val.)

ESTAI MAJOR, m. : El que sosté el pal major. (Cat., Bal., Val.)

ESTAI VOLANT, m. : Estai que no és absolutament ferm, sinó que es pot afluixar quan convingui per a la maniobra. (Cat., Bal., Val.)

ESTAIAR, v. : 1. Fermar un pal mitjançant un estai. 2. Tesar i trincar els estais. (Cat., Bal., Val.)

ESTALLES, f. pl. : Talla en el palanquí de treure les embarcacions fora de l'aigua. (Sant Pol, Mataró, Badalona.)

ESTAMENERA, f. : Peça de fusta que va pernada al medís i puja pel costat de la barca fins a la coberta, per a formar la cavalcada del buc de les embarcacions. (Cat., Bal., Val.)

ESTAMPA, f. : Superfície llisa de la popa dels velers, en la part exterior de llur buc, damunt la qual es sol escriure el nom de l'embarcació i la localitat on està matriculada. (Cat., Bal., Val.)

ESTANC, -A, adj. : Estat de completa impermeabilitat d'una embarcació, sense que es produeixi cap mena de filtració d'aigua per cap part del buc. (Cat., Bal., Val.)

ESTANYAR, v. : Operació que consisteix a negar una barca en el mar a fi d'inflar les taules i fer desaparèixer els esvorancs de les juntures. Aquesta ope-

ració té lloc quan les embarcacions fan aigua de resultes d'haver-se ressecat la fusta per haver estat molt temps fora de l'aigua. (Blanes.)

ESTAR A L'ALÇADA, v. : Estar a l'alçada d'un punt geogràfic significa trobar-se en aquell lloc. (Cat., Bal., Val.)

ESTAR AL SECADOR, v. : Estar una embarcació a la platja un espai de temps llarg, sense que hom la tiri per res en mar. (Cat., Bal., Val.)

ESTAR EN FATXA, v. : Aguantar-se proa a vent. (Blanes.)

ESTATXA, f. : Corda gruixuda de cànem. (Cat., Bal., Val.)

ESTELLA MORTA, f. : Part de les estameneres que sostenen l'obra morta d'una embarcació. (Barceloneta.)

ESTEPA, f. : Tauló de fusta de cantell, damunt el qual sosté el mestre d'aixa l'embarcació durant tot el temps de la seva construcció. (Cat., Bal., Val.)

ESTIBAR, v. : Sin. de ANDANAR.

ESTIMAR, v. : Calcular la situació d'una embarcació, lloc on aquesta es troba, distància que la separa de la costa, etc., per procediments primitius i rudimentaris, sense l'auxili d'aparells científics i, per tant, sense poder-ho precisar d'una manera exacta, sinó aproximadament. La navegació d'estima és practicada pels pescadors i pels patrons de les barques de cabotatge, que no naveguen mai a gran distància de la costa ni arriben mai a perdre-la de vista. (Cat., Bal., Val.)

ESTISORA, f. : Suport que sosté la botavara quan la vela no està hissada. (Cat., Bal., Val.)

ESTOPA, f. : La filada que resulta de pentinar el cànem, i el cànem toscament filat. Serveix per a calafatejar bastiments. (Blanes.)

ESTOPEJAR, v.: Sin. de CALAFATEJAR. (Barceloneta.)

ESTRAI DE CONTRAFLOC, m. : Corda que va des del botaló fins a la cruseta del pal trinquet d'una pollacra goleta. (Blanes.)

ESTRAI DE FLOC, m. : Corda que va des de l'extrem del bauprès a la cruseta del pal trinquet d'una pollacra goleta. (Blanes.)

ESTRAI DE MAJOR, m. : 1. Corda que va des de la meitat del pal trinquet a la part superior dels calcés del pal major d'una pollacra goleta. 2. Corda que va del bauprès al pal trinquet d'un bergantí. (Blanes.)

ESTRAI DE PITIFLOC, m. : Corda que va des de l'extrem del botaló fins a la meitat del masteler de trinquet d'una pollacra goleta. (Blanes.)

ESTRAI DE TRINQUET, m. : Corda que va des de la inserció del pal trinquet amb la coberta fins a la cruseta del pal major d'una pollacra goleta. (Blanes.)

ESTRAI DE VELATXO, m. : Corda que va des de la cruseta del pal trinquet a la part superior del masteler de major d'una pollacra goleta. (Blanes.)

ESTRELLERA, f. : Aparell amb dos bussells que en les veles grans serveix per a girar la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ESTRIBORD, m. : Part dreta d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

ESTROP, m. : 1. Anella feta de corda que porten els rems i que, enfilada en l'escàlam, permet vogar. 2. Abraçadora feta de corda i recoberta de cuir que abraça l'antena d'una barca de mitjana. Està unida als amants i a l'anell. (Blanes.)

ESTROPADA, f. : Arrencada forta i ràpida d'una embarcació quan, estant parada, romp la marxa. (Cat., Bal., Val.)

ESTROPERA, f. : Tros de cuir que es posa damunt l'escalamera per evitar que el rem es gasti amb el frec del vogar. (Cat., Bal., Val.)

ESVORANC, m. : Forat fet en el buc d'una embarcació a causa d'un topament.

F

FAIXA, f. : Corda que ferma l'arbre al banc d'arborar. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FAIXA DE RISSOS, f. : Rengle de rissos d'una vela. (Cat., Bal., Val.)

FAIXÓ, f. : Vorada de la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FALCA, f. : 1. Taula prima de fusta que va clavada al macarró que forma l'orla en els llaguts i altres embarcacions petites de pesca. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Orla que hi ha a proa d'una embarcació de pesca, immediatament després de l'escollat. 3. També s'anomena així la que hi ha immediata a l'escollat de popa i a la roda de popa.

FALCA DE PROA, f. : Orla que hi ha a cada cantó de proa d'un caro. En el seu començament hi ha un bitó per a amarrar caps. (Blanes.)

FALDONA, f. : Vela estiregassada i deformada per efecte de l'ús. (Cat., Bal., Val.)

FALQUES, f. pl. : Taules de fusta que encaixen entre els macarrons de l'orla d'una barca de pesca. Quan estan totes posades contribueixen a fer l'orla més alta. Es posen quan no s'ha de fer ús dels rems.

FALSA AMARRA, f. : Amarra extraordinària que s'empra, deixada fluixa, quan no es té prou confiança en la força de la que serveix usualment, a fi que, si aquesta es trenqués, l'embarcació, amb tot, no quedés desamarrada. (Cat., Bal., Val.)

FALSA QUILLA, f. : Post de fusta que porten alguns velers en la part exterior del buc, sota la quilla, per preservar-la. (Cat., Bal., Val.)

FALUTX, o FALUTXO, m. : Sin. de BARCA DE MITJANA. (Bal., Val.)

FANALERA, f. : Mena de prestatge de fusta on es col·loca el fanal de bord, que serveix per a senyals nocturns en la navegació. Va proveïda d'un sustentacle de ferro que s'inserta en la bataiola de popa d'una barca de mitjana. (Blanes.)

FAR DE SITUACIÓ, m. : Far situat en la costa, no per prevenir de cap perill ni paratge submarí, sinó per indicar la proximitat d'una ciutat o qualque altre punt de la costa que serveixi d'orientació als navegants.

FAROLERA, f. : Instrument con-

sistent en una mena de caixó de fusta, obert pels dos cantons, que té adossat un piu de ferro per a posar-lo en un forat ja fet a propòsit en la regala de l'orla. Altres embarcacions el duen fermat a la part inferior dels obencs. Té per objecte portar-hi els fanals de reglament per a la navegació nocturna: vermell el de babord, i verd el d'estribord. (Cat., Bal., Val.)

FATXEJAR, v. : Mantenir una embarcació parada un curt espai de temps sense alterar la situació que tenien les seves veles quan caminava. (Cat., Bal., Val.)

FEMELLA, f. : Pua que té el timó i que, inserida en el gòndol, lliga aquell a l'embarcació. En la part inferior del timó hi ha també un joc de femella i gòndol, però en sentit invers. (Blanes.)

FEMELLOT, m. : Sin. de GOT. (Sant Pol, Mataró.)

FER AIGÜES, v. : Entrar aigua en el buc d'una embarcació per efecte d'una avaria o per traspuament. (Cat., Bal., Val.)

FER CANDELA, v. : Referint-se als pals de les barques de pesca i mitjanes, significa no estar situats del tot perpendiculars a la quilla, sinó un xic decantats cap a proa. (Cat., Bal., Val.)

FER COLZERA : Anclar una embarcació amb quatre ancles: dues a proa i dues a popa. (Cat., Bal., Val.)

FER DORMIDA, v. : Passar la nit amb l'embarcació anclada en un paratge prop de terra arrecerat del vent i del corrent. (Cat., Bal., Val.)

FER ESCALA, v. : Acció d'aturar-se una embarcació en algun port situat entre el seu punt de partida i el port on va destinada. (Cat., Bal., Val.)

FER ESCART, v. : Aplanar i anivellar la sorra de la platja perquè s'hi puguin asseure bé els pals que sostenen les barques quan estan fora de l'aigua. (Sant Pol, Mataró.)

FER GAT, v. : Anclar una embarcació amb dues ancles : l'una per proa i l'altra per popa. (Cat., Bal., Val.)

FER PEU A TERRA, v. : Desembarcar, sortir d'una embarcació, saltar en terra. (Cat., Bal., Val.)

FER PEU D'ÀNEC, v. : Anclar una embarcació amb tres ancles: dues a proa i una a popa. (Cat., Bal., Val.)

FER PROA, v. : Dirigir l'embarcació cap a un lloc. Per exemple : «fer proa a Barcelona», «fer proa a la mar», significa dirigir-se a Barcelona, dirigir-se a la mar. (Cat., Bal., Val.)

FER-SE A LA MAR, v. : Abandonar la costa, emprendre la navegació. (Cat., Bal., Val.)

FER TENDA, v. : Fer barraca amb un tros de lona, a l'objecte de preservar la tripulació del sol o del mal temps. Es diu «fer tenda» quan la barraca es fa a popa de la barca. (Mataró, Badalona.)

FER TOLDO, v. : «Fer tenda», amb la diferència que es diu d'aquesta manera quan es fa a popa, i «fer toldo» quan es fa a proa. (Mataró, Badalona.)

FERIDA, f. : Nus que es fa per lligar un ham. (Costa de Llevant.)

FERIR, v. : Lligar un ham amb un nus propi per a tal fi. (Costa de Llevant.)

FERM, m. : Punt d'una corda per on es fa ferma. (Cat., Bal., Val.)

FERRADA, f. : Sin. de BALDE. (Vilanova.)

FERRO, m. : Sin. de RUIXÓ. (Vilanova.)

FERRO DE CANAL, m. : Mena d'escarpra amb la cabota plana i la part contrària eixamplada. Serveix per a endinsar l'estopa en els coments. (Blanes.)

FERRO DE REBOTIR, m. : Petita eina del calafat, emprada per introduir i entatxonar l'estopa dintre les escletxes de les taules de les embarcacions. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FERRO DE REPENDRE, m. : Petita eina, de forma semblant a una escarpra, amb fulla ampla i no gaire afinada, emprada pel calafat per llisar i acabar el calafateig d'una embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FERRO D'OBRIR, m. : Petita eina, de forma semblant a la d'una escarpra, emprada pel calafat per obrir el coment de les embarcacions. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FILAR, v. : Navegar en bones condicions i circumstàncies. (Cat., Bal., Val.)

FILÀSTICA, f. : Fils amb què està feta l'estatxa; els quals, quan és vella, s'usen per fer lligades i adobs a altres cordes. (Cat., Bal., Val.)

FIL DE RODA (A) : Locució adverbial que determina la direcció del vent quan aquest bufa rectament per la proa. (Barceloneta.)

FILERET, m. : Vorada del corredor de les barques en la part interior. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FILET, m. : Cabdell o peça de fil que sempre es porta a bord per si convé fer algun adob ràpid a una vela, etc. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FLAMAR, v. : Batre, el vent, la vela. (Cat., Bal., Val.)

FLAMEJAR, v. : Sin. de FLAMAR. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FLETXADURA, f. : Bastonet de fusta que, entrelligat amb els obencs, dóna a aquests la forma d'escala. (Cat., Bal., Val.)

FLETXAST, m. : Sin. de FLETXADURA (Cat., Bal., Val.)

FLOC, m. : Vela de forma triangular que va fermada a la part baixa del botaló o a la part alta de la cruseta d'una pollacra goleta. (Blanes.)

FLOTA, f. : Conjunt d'embarcacions que componen un total determinat. Per exemple : «la flota catalana», «la flota de tal armador», significa el conjunt total d'embarcacions catalanes, o el conjunt total d'embarcacions de tal armador. (Cat., Bal., Val.)

FOC, m. : 1. Sin. de FLOC. (Cat., Bal., Val.) 2. Corda que va del pal a la punta del botaló. (Cat., Bal., Val.)

FOCAR, v. : Sin. de FLAMAR. (Cat., Bal., Val.)

FOGONADURA, f. : Sin. de ENFOGONAMENT 1 i 2. (Cat., Bal., Val.)

FONDEJAR, v. : Donar fons, ancorar una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

FONDO! : Veu de manament que llança el capità o el patró

d'una embarcació, durant la maniobra d'ancoratge, per ordenar que es tirin al mar les àncores que han de fixar l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

FORAT DE LA METXA, m. : Obertura petita quadrada que hi ha en la paramola, on s'engalta la metxa d'un arbre d'una embarcació. (Blanes.)

FORAT DEL BOTALÓ, m. : Forat rodó, practicat a l'orla de la proa d'una barca de mitjana, a la banda d'estribord. (Blanes.)

FORAT DE POPA, m. : Sin. de CARQUINYOL. (Vilanova.)

FORCA, f. : Sin. de CAMETA. (Costa de Llevant, Barceloneta.)

FORCAT, m. : Cavitat del buc de la barca a proa, sota el senó. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FOREJAR, v. : Navegar, internant-se molt en el mar, molt separadament de la costa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

FORMATGET, m. : Sin. de ESCOLLAT. (Badalona, Barceloneta.)

FORNIMENT, m. : Quadernes de la punta de proa i de popa. (Barceloneta.)

FORRO, m. : Conjunt de les taules de fusta que, per la part interior, van clavades damunt les quadernes, constituint com el forro del buc. (Cat., Bal., Val.)

FORTUNA, f. : Vela molt gruixuda i resistent que s'hissa en els moments de perill. (Cat., Bal., Val.)

FRAGATA, f. : El bastiment més gran que corre pels mars i d'aparell més complicat i complet. El seu tonatge és de 600 a 1,000 tones. Té tres pals, de tres peces, amb cofes i crusetes, proveïts de cinc vergues. Demés duu botavara i pico en el pal mascle de messana. (Blanes.)

FREU, m. : Estret que hi ha entre un roquisser i la terra. (Blanes.)

FUSA, f. : L'acte en què el bastiment, lliure d'amarres, llisca damunt dels pals enseuats, sense aturar-se fins que queda surant en el mar. (Blanes.)

FUSELL, m. : Arbre del timó. (Barceloneta.)

G

GÀBIA, f. : 1. Pal masteler que en les embarcacions grans ve immediatament després del pal mascle. (Cat., Bal., Val.) 2. Gàbia de ferro que en les embarcacions antigues substituïa la cofa actual, damunt i dintre la qual es posaven els vigies i els mariners per fer la maniobra. N'hi havia que en lloc d'ésser de ferro eren de vímet, per l'estil d'un cistell, i rebien el nom de *gàbia de cistella*. (Cat., Bal., Val.) 3. Vela que va hissada en el pal. (Cat., Bal., Val.)

GÀBIA ALTA, f. : Pal de gàbia superior que va damunt el pal de gàbia baixa en les embarcacions de gran port que porten dues gàbies. (Cat., Bal., Val.)

GÀBIA BAIXA, f. : Pal de gàbia inferior en les embarcacions que en porten dos. La vela que hi va hissada rep el mateix nom. (Cat., Bal., Val.)

GABIER, m. : Mariner que s'en-

fila a les cofes per fer millor la maniobra. (Cat., Bal., Val.)

GABIETA, f. : Cap de mort o arguenells. (Cat., Bal., Val.)

GAFA, f. : Barra gruixuda de fusta que té, superiorment, un ganxo angular de ferro. Serveix per a enganxar les fustes que s'han de corbar al foc. Obra a tall de palanca, a la fi de la qual, en l'extrem oposat al ganxo, es posa un pes, que pot ésser una pedra, o bé es fa un lligament a una estaca mitjançant una corda. (Blanes.)

GALÀPAG o GALÀPAGO, m. : Certa mena d'àncora. (Cat., Bal., Val.)

GALEOTA, f. : Barra de fusta que travessa l'escotilla en sentit longitudinal i reposa en els paraescuts. Serveix per a aguantar els quarters o tapes de l'escotilla. (Blanes.)

GALERA, f. : 1. Embarcació antiga que es movia a força de rems quan les veles no s'inflaven. (Cat., Bal., Val.) 2. Punta superior del pal de la barca. (Barceloneta.)

GALETA, f. : 1. Peça rodona del cim del pal major on es penja un fanal. (Cat., Bal., Val.) 2. També es diu de la punta del pal de les barques de pescar. (Cat., Bal., Val.) 3. Mena de virolla que hi ha a l'extrem d'un pal o arbre. Ve a ésser l'ornament de la part superior de les arboradures. 4. Pa especial que es menja a bord. (Cat., Bal., Val.)

GALIASSA, f. : Embarcació antiga, moguda a força de vent i de rems, de mesura molt gran i agegantada. (Cat., Bal., Val.)

GALIOT, m. : Galiassa petita.

GALOTXA, f. : Dent o grau que forma el corró del torn, emprat per cobrar la sirga de certs ormeigs de pesca a bord. (Sant Pol.)

GALTERES, f. pl. : Part alta de l'arbre de les embarcacions de pesca abans d'arribar al galzers o perilla, on va fix un petit bussell per a hissar la vela. (Barceloneta.)

GALZERS, m. : Bussell que va al capdamunt de l'arbre, sota la galeta. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GALZET, m. : És la porció superior d'un pal que té la secció quadrangular. En la part inferior d'aquesta secció s'insereix la cruseta, i en la superior el tamboret. (Blanes.)

GALLARDET, m. : Ensenya o banderí, molt llarg i estret, que va penjat generalment al cim del pal trinquet, i que en algunes ocasions té una significació especial. Solen portar-ne les embarcacions correus com a distintiu. (Cat., Bal., Val.)

GALLINER, m. : Caixa que porten alguns velers a la coberta, per la part de popa i seguint tota la forma d'aquesta, destinada a guardar objectes. (Cat., Bal., Val.)

GALLÓ, m. : 1. Part quadrada del rem que reposa damunt l'escalamera. 2. Sin. de GAÓ. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GAMBALADA, f. : Cada vaivé de l'èmbol d'una bomba quan funciona per treure l'aigua que fa un bastiment. (Blanes.)

GAMBALETA, f. : Èmbol de la bomba de treure aigua de la sentina d'una barca de mitjana. (Blanes.)

GAMBOTA, f. : Fustes clavades damunt les quadernes que formen el buc d'una embarcació per la part de popa. (Cat., Bal., Val.)

GANDUL o GANDULA : Cadira de fusta, amb seient i espatller de roba, que es pot posar en diferents graus d'inclinació; molt comú a bord. (Cat., Bal.)

GANXO, m. : Ganxo de ferro muntat a la punta d'un pal llarg, de fusta, portat a bord de les embarcacions de pesca per agafar qualsevol cosa que caigui al mar : un rem, una corda, etc. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GANYA, f. : Peça reforçadora de la unió de la roda de proa amb l'amura d'un vaixell. (Blanes.)

GAÓ, m. : Part exterior del buc de la barca que va de les escues fins a popa o a proa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GAÓ DE POPA. m. : La porció de quilla compresa entre la junta del mig i la roda de popa. (Blanes.)

GAÓ DE PROA, m. : La porció de quilla compresa entre la junta del mig i la roda de proa. (Blanes.)

GARJOLA, f. : Sin. de CATXOLA.

GARLÍ, m. : Corda que forma el palanquí. (Barceloneta.)

GARLOPA, f. : Anella de ferro per on es passa el senyal que ferma el botaló. (Barceloneta.)

GARROFA, f. : Ungla de l'àncora. (Cat., Bal.)

GARRUTXO, m. : Llarga filera d'anelles que van a la caiguda de proa de les veles flocs per passar-hi l'estai o alguna altra corda que les sosté per dintre. (Cat., Bal., Val.)

GASOLINERA, f. : Embarcació de passeig, generalment en forma de canot, moguda amb motor de gasolina.

GASSA, f. : Baga del cap d'una corda. (Cat., Bal., Val.)

GATA, f. : Suport de fusta que serveix per a penjar l'àncora arran de l'orla. (Cat., Bal., Val.)

GATERA, f. : Forat de la caixa de cadenes per on surten aquestes per sostenir l'àncora. (Cat., Bal., Val.)

GAVARRA, f. : Sin. de BARCASSA.

GERALAT DE CAR I PENA : Lligada molt ferma que es fa amb la vela, damunt l'antena, quan bufa un vent molt fort i desfavorable, a l'objecte que la vela no agafi gens de vent i no dificulti la navegació. (Cadaqués.)

GIBRELLA, f. : En les barques pescadores i de mitjana, gibrell molt gros on es posa el menjar de bord, quan ja és cuit, i d'on tota la tripulació pren cullerada, sense que ningú tingui plat a part. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GIGRE, m. : Torn de construcció senzilla que porten a bord les barques del bou per poder fer més força quan han de cobrar l'ormeig. (Barceloneta.)

GOLETA, f. : Bastiment de 150 a 200 tones, de dos pals de dues peces. El pal de proa duu vergues, i el de popa, botavara i pico. També hi ha goletes de tres pals, d'un tonatge de 400 a 500 tones; en el qual cas el pal de proa duu vergues, i el del mig i el de popa són de pailebot. (Blanes.)

GÓNDOL, m. : Anella situada en la part superior de la roda de

popa d'una barca. Serveix per a enfilar la femella del timó. (Blanes.)

GONETE, m. : Vela quadrada que s'aferra, superiorment, a la verga del mateix nom i, inferiorment, a la verga de velatxo. Forma part del velam d'una pollacra goleta de construcció catalana. (Blanes.)

GONGO, m. : Sin. de GOT. (Sant Pol.)

GOT, m. : Peça de ferro, en forma d'anella, que porta el timó i que serveix per a junyir aquest a la barca amb ajuda de l'agulla. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GRADA, f. : Estacada, dintre l'aigua, que hi ha a les drassanes i mestrances per a botar les embarcacions dintre l'aigua. (Blanes.)

GRA D'ORDI, m. : Nus igual a la pinya de rosa, però més petit de mida. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GRAELLA, f. : Fester. (Barceloneta.)

GRÀMPULA, f. : Got gros de ferro que porten les barques grosses que no tenen el timó fix, i que serveix per a enganxar-hi el timó mitjançant l'agullot. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GRAN, m. : El ris més llarg de la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GRANERES, f. : Obertures, en nombre d'una o dues, practicades en la part superior d'un arbre o pal, on encaixen rodes de bussell. Per les graneres passen els caps dels aparells d'hissar l'antena. (Blanes.)

GRATACELS, m. : Vela petita hissada, en determinats moments, en la part més alta del pal major. (Cat., Bal., Val.)

GRATANÚVOLS, m. : Sin. de GRATACELS.

GRATIL, m. : Part superior de la relinga, en les veles quadres, que sol ésser més gruixuda que la relinga dels caients de popa i proa. (Cat., Bal., Val.)

GRATILET, m. : Part inferior de la relinga en les veles de les barques de mitjana. (Cat., Bal., Val.)

GRAUERA, f. : Sin. de GUIA DE L'ESCOTA. (Sant Pol, Mataró, Badalona.)

GRESA, f. : Sin. de GUIA DE L'ESCOTA. (Vilanova.)

GRILL, m. : Aparell proveït d'una maneta que, en voltar, fa moure un conjunt de rodes dentades i cremalleres, i que, degudament aplicat a la roda de proa d'un bastiment, el fa avançar en l'acte de la fusa. És un aparell auxiliar usat en el llançament de grans velers.

GRILLET, m. : Grillet igual als emprats en terra, usat en les maniobres navals. (Cat., Bal., Val.)

GRUA, f. : Aparell de principi mecànic emprat per a l'alçament de grans pesos, molt comú en els usos navals. (Cat., Bal., Val.)

GRUAR, v. : Alçar grans pesos mitjançant una grua. (Cat., Bal., Val.)

GRUIXAT, m. : Burda gruixuda. (Bal.)

GUAIRA, f. : Vela triangular unida per una banda al pal i més avall d'una botavara. És una vela pròpia d'embarcacions

menors, com llanxes i bots. (Blanes.)

GUARDA, f. : Sin. de DEFENSA. (Cat., Bal., Val.)

GUARDACAPS, m. : Reforça que es fa a la relinga de la vela quan passa per un puny. (Cat., Bal., Val.)

GUARDACOSTES, m. : Vaixell de guerra destinat a la guarda de les costes. (Blanes.)

GUARDAMÀ, m. : Eina, usada també pels espardenyers, consistent en una mena de guant que sols tapa la mà i deixa els dits al descobert, amb un cuir molt gruixut o un bocí de planxa de llautó a la part que cau damunt el palmell; emprada per poder fer força amb l'agulla quan es cus o s'acova la vela. Totes les embarcacions en porten a bord per si cal fer algun adob. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GUARDAMENES, m. : Petit bussell que subjecta les menes. (Vilanova.)

GUARDAPUNYS, m. : Sin. de GUARDACAPS. (Cat., Bal., Val.)

GUARDAVELA, m. : Sin. de APAGAVELA. (Cat., Bal., Val.)

GUARDÍ, m. : Sin. de BRISSA. Corda que aguanta el timó perquè no se'n vagi quan hi ha mala mar. (Barceloneta, Vilanova.)

GUARNIR, v. : Deixar qualsevol feina de bord com a llesta. (Cat., Bal., Val.)

GUIA, f. : 1. Taules de fusta paralleles, unides per llurs extrems, a tall de carrils d'una via ferrissa, i que reposen damunt l'escala de varar les embarcacions. Serveix per a encaixar l'anguila i guiar-la en el seu moviment d'avanç en l'acte de la fusa d'un bastiment. (Blanes.) 2. Peça de ferro o fusta, de forma quadrada, que ferma el verduguet del buc, per on passa l'amarra que va del bitó de bord al d'en terra; i té per objecte guiar la direcció que ha de seguir l'amarra. (Cat., Bal., Val.) 3. Queixal que forma el banc d'arborar, on va encaixat l'arbre. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GUIA DE L'ESCOTA, f. : Queixal o rebava de la part superior de la roda de popa, per on passa la guieta de la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

GÜIERO, m. : Petit forat de l'orla dels velers i barques de mitjana, que porta una petita politja al mig i que té per objecte passar-hi i fer-hi ferma una corda. (Cat., Bal., Val.)

GUILLOTINAR, v. : Escanyar la cadena de l'àncora arran de l'escobenc quan ja n'ha sortit la necessària per a l'aguantament d'aquella. (Cat., Bal., Val.)

GUINDA, f. : Conjunt de pals, veles i cordes d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

GUINDALESA, f. : Bussells petits que serveixen per a alçar l'antena. (Val.)

GUINDAR, v. : Hissar l'antena amb vela aferrada. (Blanes.)

GUINDARESES, f. pl. : Bussells de set obertures amb les corresponents rodes. Formen part de l'aparell d'hissar l'antena d'una barca de mitjana.

GUINYADA, f. : Canvi de rumb. (Cat., Bal., Val.)

GUINYAR, v. : Acció de fer aletejar el timó quan se li imprimeix un canvi de rumb. (Cat., Bal., Val.)

GUITERRA, f. : Petits llistons clavats a banda i banda de la botavara, amb uns petits foradets pels quals passen els amants que lliguen la vela quan està arriada. (Cat., Bal., Val.)

GUSSI, m. : Sin. de BUSSI. (Barceloneta, Vilanova, Calella.)

H

HISSAR, v. : Estirar una corda o alguna altra cosa. (Cat., Bal., Val.)

I

IAT, m. : Embarcació de passeig. Es caracteritza per portar dos pals (el major i el messana) i caçaescotes.

IMBORNAL, m. : 1. Canonada que en les embarcacions grans va des de la coberta a flor d'aigua i que serveix per a llur desguàs. (Cat., Bal., Val.) 2. Forats que, en nombre de sis, porten els llaüts arran del corredor, i pels quals treuen l'aigua que entra a la coberta. (Costes de Llevant i de Ponent.)

INFLAR, v. : Rebre el vent, la vela, amb tota plenitud. (Cat., Bal., Val.)

IOL, m. : Embarcació d'esport. Es caracteritza per portar sis o vuit rems i timoner, amb popa plana o recta, i bancs per a dues persones de costat. (Barceloneta.)

IUIÚ, m. : Bot molt petit, de 12 o 14 pams, emprat pels velers i vapors grans per transportar la tripulació a terra quan no atraquen. (Barceloneta.)

J

JAIENT, m. : 1. Cavitat que resta a popa i proa sota la bujola on es guarden ormeigs i estres de bord en les barques de pesca. (Costa de Llevant.) 2. Peça de fusta en forma de *V*, unida a la contraroda de proa d'una embarcació. (Blanes.)

JARDÍ, m. : Cambra destinada a les necessitats comuns de bord. (Cat., Bal., Val.)

JOU, m. : Peça de fusta que reforça la popa per la part interior del buc. (Cat., Bal., Val.)

JUANETA, f. : Vela que va ferma al *juanete*. (Cat., Bal., Val.)

JUANETE, m. : Pal que va immediatament damunt el pal gàbia en el pal major. (Cat., Bal., Val.)

JUANETE ALT, m. : Pal *juanete* de la part superior quan hi ha dos pals d'aquesta mena. (Cat., Bal., Val.)

JUANETE BAIX, m. : Pal *juanete* que va immediat a la gàbia i sota el *juanete* alt. (Cat., Bal., Val.)

JUNQUILLO, m. : Tros de jonc, molt flexible, amb el qual el mestre d'aixa traça damunt un paper el pla de l'embarcació que es proposa fer, com a operació prèvia per a la seva construcció. (Barceloneta.)

JUNTA, f. : La unió de dues peces de la quilla d'una embarcació. En mig de la junta hi ha una ànima de contorn quadrat, de fusta. (Blanes.)

L

LASTRE (LLAST), m. : Contrapès de què s'ha de proveir una embarcació, quan no va prou carregada, per establir l'equilibri entre la part submergida i la que va fora l'aigua, a l'objecte de fer més fàcil i segura la navegació. (Cat., Bal., Val.)

LÍNIA DE FLOTACIÓ : Línia o senyal, marcada en la part exterior del buc d'una embarcació, que asssenyala fins a quin lloc pot ésser aquesta submergida perquè entre la part que va dintre l'aigua i la que en resta fora es mantingui l'estabilitat i l'equilibri necessaris per a la seguretat de la navegació. (Cat., Bal., Val.)

LUA, f. : Cara de barlovent d'una vela. (Cat., Bal., Val.)

LUBAIX : Corda, amb dues anelles, que serveix per a penjar l'extrem del car, de l'antena d'una barca de mitjana, al cap de mort de la roda de proa. (Blanes.)

LUMBRERA, f. : Tota obertura, en el buc o a la coberta d'una embarcació, destinada a donar llum a l'interior. (Cat., Bal., Val.)

LL

LLAGOSTA, f. : Nus emprat per a unir dos caps. (Costes de Llevant i de Ponent.)

LLAGUT, m. : 1. Embarcació molt semblant, en aspecte i dimensions, a la barca de sardinals. La'n diferencia el no tenir buguera ni ambons (els quals estan substituïts per tres imbornals), ni escàlams en la part interior de l'orla. Els seus aparell i velam són els mateixos que els d'una barca de sardinals. Es dedica a diverses pesques. (Blanes.) 2. Barca de mitjana. Embarcació menor, però de regular grandària, destinada al cabotatge. (Cat., Bal., Val.)

LLAMES, f. : Part del car i de la pena que s'ajunten i que van lligades l'una damunt l'altra. (Costes de Llevant i de Ponent.)

LLANADA, f. : Utensili usat a la mestrança i que consta d'un mànec cilíndric de fusta en un extrem del qual va lligat un manyoc de llana. Ve a ésser una mena de pinzell. Serveix per a enquitranar i posar pega a les embarcacions. (Blanes.)

LLANÇACAPS, m. : Aparell per a llançar a gran distància caps de corda, emprat, en casos de salvament, per tirar un cap a la gent en perill. Els més moderns tenen la forma d'un canó i llur disparament arriba a gran distància. (Cat., Bal., Val.)

LLANÇAMENT, v. : Llançar carregament o altres efectes al mar quan, per temporal, cal disminuir el pes de l'embarcació per tal d'obtenir una major seguretat en la navegació. (Cat., Bal., Val.)

LLANÇAMENT DEL VAIXELL, m. : Acte de tirar el vaixell a la mar.

LLANTIÓ, m. : Corda que des del pal aguanta el bot a fora. (Barceloneta.)

LLANXA, f. : Embarcació petita, sense cap pal, destinada

a passejar per dintre port. (Barceloneta.)

LLARGAR LA MESTRA, v. : Tirar de l'escota perquè prengui vent. (Blanes.)

LLATA, f. : Bau que sosté el corredor. (Barceloneta).

LLAVORAR, v. : Estirar o tivar la vela. (Costa de Llevant.)

LLEGIR EL RUMBO, v. : Conèixer la direcció que es porta examinant l'agulla nàutica. (Cat., Bal., Val.)

LLEGUA, f. : Tipus de mida longitudinal, molt emprada en navegació, equivalent a 3 milles. (Cat., Bal., Val.)

LLENGOT, m. : Llengot de ferro, o d'altre metall pesant, que solen portar, com a llast, algunes embarcacions de pesca un xic grans. (Costes de Llevant i de Ponent.)

LLEVADOR, m. : Pescador que treu o lleva els palangres del mar. (Blanes.)

LLEVANTEJAR, v. : Navegar en direcció a llevant. (Cat., Bal., Val.)

LLEVAR, v. : Operació de treure del mar, d'una embarcació estant, les xarxes, les nanses i i altres ormeigs. (Blanes.)

LLEVAR ANCLES, v. : Acció d'alçar les ancles d'una embarcació per emprendre aquesta la navegació. (Cat., Bal., Val.)

LLIBI, m. : Petita escletxa, entre els medissos i les taules que formen el buc de la barca, destinada a deixar passar la mica d'aigua que, per la seva escassetat, ja no pot ésser recollida per la sàssola. L'aigua passa pels llibis i es fa anar a parar al dui, per on surt del buc. Aquesta acció rep el nom de «fer pixar la barca». (Blanes, Sant Pol.)

LLIGADA, f. : Nus pla que es fa amb un cap sord o una cageta per subjectar els caps d'una volta o un aix de guia. (Cat., Bal., Val.) 2. Sin. de FAIXA. (Barceloneta.)

LLIVANT, m. : Corda gruixuda usada en la marina. (Blanes.)

LLUMS DE POLICIA, m. pl. : Llums que ha de portar encesos tota embarcació, durant la nit, mentre està aturada en un port. (Blanes.)

LLUMS DE POSICIÓ, m. pl. : Llums que durant la nit ve obligada a portar tota embarcació. Varien segons la situació en què aquesta es troba, i tenen per objecte el donar-la a conèixer a les altres embarcacions. (Blanes.)

M

MACARRONS, m. pl. : Peces de fusta acanalades a cada banda, que encaixen en la falca d'una embarcació. Resten, a distàncies iguals, al llarg de la falca. Entre ells s'encaixen les falques o taules que serveixen per a augmentar l'alçària de l'orla. (Blanes.)

MAÇOLA, f. : Maça que usen els calafats. És molt gruixuda i té el mànec curt. Serveix per a picar els ferros usats en el calafatament d'embarcacions. (Blanes.)

MAIETES, f. pl. : Són els caps que hi ha a cada extrem de les cames de l'art de la peça del bou. Serveixen per a lligar l'ormeig a la parella del bou i

arrossegar-lo mentre navega. (Blanes.)

MAIXINA. f. : Sin. de MOLINET. (Cat., Bal., Val.)

MAJOR, m. : 1. Pal mitger d'una embarcació que en porta més d'un. És sempre el més gruixut i resistent, i aquell en què radica tota la part més important i principal de la maniobra. (Cat., Bal., Val.) 2. Vela més gran i principal en tota embarcació velera, que va junyida al pal major. (Cat., Bal., Val.)

MAMELLA, f. : Petit dibuixet de relleu, fet damunt la fusta de la nau o amb planxes de fusta prima sobreposades, que va a la part exterior de la popa, damunt la cinta, i ve a ésser la marca del mestre d'aixa que ha construït l'embarcació. Cada mestre d'aixa segella amb aquesta marca pròpia totes les embarcacions per ell construïdes, i mitjançant això les pot identificar sempre i donar a conèixer a qualsevol pescador o navegant llur origen de construcció. (Sant Pol, Mataró, Badalona, Barceloneta.)

MAMELLÓ, m. : Sin. de MAMELLA. (Barceloneta.)

MAMPARO, m. : 1. Embà de fusta, transversal, que hi ha a proa d'una barca de palangre i que separa el compartiment que hi ha sota la sobreproa (destinat a dormir-hi els pescadors) de la resta de l'embarcació, que està sense cobrir. (Blanes.) 2. Qualsevol paret de l'embarcació menys les que donen a la part exterior del buc. (Cat., Bal., Val.)

MÀNEGA, f. : 1. Llargada del buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.) 2. L'amplada d'una embarcació. (Blanes.)

MANEGUETA, f. : 1. Peça de fusta, amb dos braços horitzontals i curts, inserida en la coberta d'una barca de tràfic. Resta al costat dels pals. Serveix per a amarrar escotes i caps d'aparells. (Blanes.) 2. Peça de fusta o ferro, adherida a la part interior de l'orla i a voltes damunt la coberta, que té per objecte fer ferma alguna corda. (Costes de Llevant i de Ponent, Val., Bal.)

MANETA, f. : 1. Bastó de la roda del gigre que serveix per a ferlo rodar. (Barceloneta.) 2. Extrem cilíndric i prim d'un rem on es posa la mà a l'acte de vogar. (Blanes.)

MANETES, f. pl., : Mena de faixa, feta de baieta, que es posa a les mans. El lloc d'aplicació és al nivell dels dits, al qual fi les manetes tenen compartiments per a cada dit. Serveixen per a defensar les mans de la pressió que la profunditat de les aigües comuniquen als palangres calats a afunera. Se'n fa ús per llevar aquests ormeigs. Sense llur protecció la pell de les mans dels palangrers es malmetria de debò. (Blanes.)

MANILLA, f. : Part del rem per on s'agafa per remar. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MANTILLA, f. : Corda emprada per girar l'antena. (Val.)

MANOVELLA, f. : Sin. de ARJAU. (Val.)

MANXA, f. : Travesser del molinet amb el qual es fa funcionar, imprimint-li un moviment de palanca. (Cat., Bal., Val.)

MANXES DEL MOLINET, f. pl. : Palanques amb un barrot travesser en un extrem. Aplicades al molinet d'un bastiment, i fent-les moure amunt i avall a força de braços, serveixen per a donar moviment a aquest aparell i, per tant, per a cabdellar la cadena de l'àncora. (Blanes.)

MAPA, f. : 1. Got i agulla del timó. (Costa de Llevant.) 2. Braç del ruixó. (Costa de Llevant.)

MAPES, f. pl. : Les branques angulars de l'àncora. Acaben en forma de llança. (Blanes.)

MARE, f. : Sin. de FERM. (Cat., Bal., Val.)

MARE DEL TIMÓ, f. : Part superior del fusell del timó on la canya o arjau s'ajunta amb l'arbre o fusell del timó. (Cat., Bal., Val.)

MAREJAR, v. : Canviar una vela de direcció anant-la orientant segons els canvis del vent. (Cat., Bal., Val.)

MAREJAR-SE, v. : Aplicat a l'aigua potable de bord, corrompre's, esdevenint dolenta i no potable. (Cat., Bal., Val.)

MARGARIDA, f. : 1. Nus que es fa en una corda quan es sega. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Nus que hi ha a la corda de l'escandall i a la corda de la corredera, i que serveixen per a saber la llargada d'aquesta sense haver-la de mesurar cada cop que s'usa. A cada vint-i-cinc braces hi ha una margarida. Quan es tira la corda en mar es van comptant el nombre de margarides que hi entren, i així se sap la seva mesura. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MARINAR, v. : Intervenir en coses del mar, aficionar-se a les coses relacionades amb el mar. (Cadaqués, Roses, L'Escala.)

MARINER, m. : Home que es dedica a la navegació.

MARMITÓ, m. : Rentaplats i ajudant del cuiner de bord. A les embarcacions que porten noi, aquest sol fer de marmitó. (Cat., Bal., Val.)

MARROQUINAR, v. : Plegar la vela tota cap a proa. (Costa de Llevant.)

MARXAPEU, m. : Corda que s'estén per tota la llargada del botaló i de les vergues de les veles, i de la qual pengen, de tant en tant, uns estreps, fets també de corda o de xarxa, destinats a posar-hi els peus els gabiers quan han d'anar al cap del botaló o d'una verga per fer les maniobres. (Cat., Bal., Val.)

MASQUETA, f. : Peça que serveix d'ornamentació a la roda de proa d'un bergantí. (Blanes.)

MASSILLAR, v. : Tapar amb màstic els forats i coments de la barca després d'estar ja calafatejada; feina que constitueix com l'acabament del calafateig d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

MASTELER, m. : Tot pal d'una embarcació que no toca a la quilla; tot pal que està adherit als pals mascles per fer-los més alts : tots els femelles són mastelers. (Cat., Bal., Val.)

MASTELER DE GÀBIA, m. : El pal que hi ha entre el pal major i el masteler de gonete (en els quals va inserit) d'un bergantí rodó. S'hi insereixen dues vergues.

MASTELER DE GONETE, m. : Els pals que hi ha inserits en la part superior dels mastelers de velatxo i gàbia d'un bergantí rodó. S'hi insereixen les vergues de gonete i sobregonete. (Blanes.)

MASTELER DE MAJOR, m. : El pal inserit en la part superior del pal major d'una pollacra goleta.

MASTELER DE TRINQUET, m. : El pal inserit en la part superior del pal trinquet d'una pollacra goleta. S'hi insereix la verga de gonete.

MASTELER DE VELATXO, m. : El pal que hi ha entre el pal trinquet i el masteler de gonete, en els quals va inserit, d'un bergantí rodó. S'hi insereixen dues vergues.

MASTELER GALOP, m. : El masteler del pal major que està adherit al pal mascle d'aquest mateix nom. (Cat., Bal., Val.)

MASTELERILLO, m. : Masteler petit i prim que va al cim dels pals de les embarcacions petites i de poc port. (Cat., Bal., Val.)

MATAFIÓ, m. : Sin. de BOTAFIÓ. (Cat., Bal., Val.)

MATRÍCULA, f. : Registre oficial de l'estat de totes les embarcacions, mariners, tripulants i pescadors. Així es diu que una embarcació és de tal matrícula, o de la matrícula de tal ciutat, referint-se al lloc on està inscrita oficialment i que es pot considerar com aquell en què està domiciliada.

MAULLAR, m. : Cap fermat a les empunyadures de les veles quadres altes, emprat per fer llur maniobra. (Cat., Bal., Val.)

MAUX, m. : Ferro angular amb un eixamplament en un extrem i amb una escotadura al mig. Serveix per a treure l'estopa empresonada entre els coments de les taules del forro dels bastiments.

MEDÍS, m. : Travesser de fusta que va clavat damunt la quilla i que forma com les costelles del buc de l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

MEDÍS EME, m. : Nom que dóna el mestre d'aixa al medís del centre de l'embarcació, el qual va assenyalat amb la lletra *M*, que significa *major, mestre* o *mitger*. Els medissos que van de la lletra *M* cap a popa estan numerats per ordre amb xifres romanes; i els que van cap a proa, amb xifres aràbigues. Així, el mestre d'aixa, mirant el número d'un medís sap sempre en quin lloc de l'embarcació va col·locat. (Cat., Bal., Val.)

MEDÍS MAJOR. m : Cada un dels quatre medissos del centre de la quilla, damunt els quals va asseguda la paramola que sosté l'arbre. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MEDÍS MESTRE, m. : Sin. de MEDÍS MAJOR. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MEDÍS MITGER, m. : Sin. de MEDÍS EME. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MEDÍS NUMERAT, m. : Es diu de tots els que parteixen del centre de l'embarcació cap a la proa, els quals estan numerats amb xifres aràbigues. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MEDÍS REI, m. : Sin. de MEDÍS MAJOR. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MEDÍS ROMÀ, m. : Cada un dels medissos que, partint del centre de l'embarcació cap a la popa, estan numerats amb xifres romanes. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MENA, f. : Gruix o calibre d'una corda. Així es diu «una corda de molta mena» o «una corda de poca mena» segons sigui molt gruixuda o molt prima. També s'aplica als caps que formen la corda, i es diu «una corda de tres menes» o «una corda de quatre menes» segons siguin tres o quatre els caps que la formen. (Cat., Bal., Val.)

MENES, f. : Aparell per a lligar la vela al pal en les barques de pesca i de mitjana. Es compon d'una corda, dos bussells i una lligada. (Cat., Bal., Val.)

MENJAVENTS, m. : Vela petita emprada per les embarcacions de pesca quan volen precipitar molt la marxa de l'embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MENUDA, f. : Nom general donat a les veles petites. (Cat., Bal., Val.)

MESSA, f. : Vela hissada en el pal messana. (Cat., Bal., Val.)

MESSANA, f. : 1. Pal d'una embarcació de vela més proper a popa. (Cat., Bal., Val.) 2. Vela que va fermada al pal de messana. (Cat., Bal., Val.)

MESSANA POPER, m. : El pal messana més proper a popa. (Cat., Bal., Val.)

MESTRA, f. : 1. La vela llatina més gran d'una barca de mitjana. Va fermada al pal mestre mitjançant una antena. A la part inferior té una escota. 2. Suro gran, de contorn quadrat, inserit en la línia dels rodells i en el començament de la bossa de l'art. Serveix de flotador, i marca el centre de la peça quan aquesta està calada. (Blanes.)

MESTRANÇA, f. : Petits establiments navals on es construeixen embarcacions de pesca.

MESTRE D'AIXA, m. : El que es dedica a la construcció d'embarcacions. (Cat., Bal.)

METXA, f. : Part del pal que es clava a la paramola. Serveix de fonament a l'arbre quan està posat. (Cat., Bal., Val.)

MIDA, f. : Sin. de MAMELLA. (Vilanova.)

MIG, f. : Ris del mig en les veles de les barques de pescar. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MILLA, f. : Tipus de mesura longitudinal emprat en navegació. Equival a 1,552 metres.

MÍSTIC, m. : Bastiment català desaparegut de la navegació i que consistia en un buc com el dels xabecs aparellat de tres pals verticals amb veles llatines. Els pals de proa i del mig duien mestres, i el de popa una mitjana. A proa duia un botaló, i a popa una botafora. (Blanes.)

MITJA JUNTA, f. : És la unió de dues peces de fusta. Es fermen amb l'auxili de perns. Es fa ús de la mitja junta en la unió de les peces de la quilla i en la unió d'aquesta amb les rodes de popa i proa. (Blanes.)

MITJA LLUNA, f. : Anella de metall, en forma de mitja lluna, que va al cap de la botavara i que té per objecte fer girar aquesta per cargolar-hi la vela. (Cat., Bal., Val.)

MITJANA, f. : Vela segona de les barques anomenades *de mitjana*, i pal on va hissada aquesta vela. L'ús d'aquest pal, que es posa i es treu a voluntat, és el que dóna nom a aquestes embarcacions. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MOC, m. : 1. Pal que penja del botaló per trincar-lo o fer-li contrapès. En les barques de mitjana aquest pal sol ésser substituït per una corda que rep el mateix nom. (Cat., Bal., Val.) 2. Corda que ferma el botaló de proa, a la part exterior de la roda, en les barques de mitjana. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MOLINET, m. : Torn horitzontal que hi ha a proa dels bastiments, i que serveix per a llevar les àncores. En els models antics es movia mitjançant unes palanques que es posaven a cada banda i que es feien moure endarrera i endavant a força de braços. En els moderns el moviment es comunica mitjançant les manxes del molinet, que es fan moure amunt i avall, també a força de braços, a tall de bomba d'incendis. (Blanes.)

MONTERILLA, f. : Sin. de GRATACELS. (Cat., Bal., Val.)

MORRANELL, m. : És una nansa construïda de murtra. N'hi ha de diverses formes. S'hi pesca de la mateixa manera que amb les nanses. S'esca amb pop bullit i sardina. S'hi pesquen morenes i congres. (Blanes.)

MORT, m. : 1. Estaca on es fa ferm el palanquí de treure les barques. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Sin. de FERM.

MOSQUETÓ, m. : Petit mosquetó que en llarga renglera porten algunes veles menudes en substitució dels garrutxos. (Cat., Bal., Val.)

MOSQUITER, m. : Sin. de MENJAVENTS. (Mataró, Badalona, Barceloneta.)

MOSSA, f. : Utensili usat en les mestrances i que es redueix a un tros de tronc d'arbre amb una escotadura al mig. Serveix per a sostenir i subjectar al mateix temps peces de fusta que s'han de treballar amb l'aixa i la destral. (Blanes.)

MOSSEGAR-SE, v. pron. : Sin. de ATOTXARSE. (Cat., Bal., Val.)

MOSTATXO, m. : 1. ESCOLLIMENT. (Vilanova.) 2. Corda que ferma el bauprès i el botaló a les mures. (Cat., Bal., Val.)

MUIXERA, f. : Sin. de LLIBI. (Roses.)

MUJOL, m. : És el torn de l'arga. És vertical. Es sosté en uns muntants transversals, i en la part superior té dos forats, on hom enfila les aspes per fer-lo voltar.

MULETA, f. : Barqueta per a navegar per riu. (Conca de l'Ebre.)

MUNTAR, v. : «Muntar un punt», significa poder-hi arribar i poder-lo virar. (Cat., Bal., Val.)

MUNTAR A LES CARENES : Aconseguir salvar-se en un accident. Quan una barca es tomba o s'aboca, es manté cap per avall i carenes per amunt. Aquesta locució vol significar, doncs, situar-se a la part no submergida de l'embarcació, salvant-se. (Costes de Llevant i de Ponent.)

MUNTAR A LES ESCUES : Sin. de MUNTAR A LES CARENES.

MURA, f. : 1. Banda, costat de l'embarcació. La mura de babord és la banda esquerra, i la d'estribord la dreta. (Cat., Bal., Val.) 2. Corda que ferma el botaló a la banda o mura de l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

MURADA, f. : Sin. de MURA.

N

NAS DE GUIA, m. : Sin. de AIX DE GUIA.

NÀUFRAG, m. : Víctima d'un naufragi.

NAUFRAGAR, v. : Perdre una embarcació l'estabilitat normal, fent-li això impossible prosseguir la navegació.

NAUFRAGI, m. : Acte de naufragar.

NÀUTICA, f. : Art de la navegació.

NAVAL, adj. : Cosa que fa referència a la navegació.

NAVEGACIÓ, f. : Art de menar i governar les embarcacions.

NAVEGACIÓ ASTRONÒMICA, f. : Navegació feta a base científica, guiant les embarcacions per la precisa observació dels astres, i adoptant totes les mesures recomanades per la ciència. És l'emprada pels capitans de les embarcacions grans que creuen el mar.

NAVEGACIÓ D'ESTIMA, f. : Navegació practicada pels pescadors i patrons de les barques de cabotatge i embarcacions menors, valent-se de maneres primitives i rudimentàries per al coneixement de la posició de l'embarcació. No poden, per tant, precisar mai en absolut el punt on es troben.

NAVEGANT, m. : El que exerceix l'art de la navegació.

NAVEGAR, v. : Traslladar-se d'un lloc a un altre del mar mitjançant una embarcació.

NAVEGAR A LA LLARGA, v. : Navegar formant, la proa, un angle de 135 graus amb el vent.

NAVEGAR A LA QUADRA, v. : Navegar formant, la proa de l'embarcació, un angle de 90 graus amb la direcció del vent. (Cat., Bal., Val.)

NAVEGAR A PAL SEC, v. : Navegar a força de rem i amb temps desfavorable, amb el pal nu de tota vela ni antena que pugui ésser batuda pel vent, cosa que dificultaria la navegació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

NAVEGAR DE BOLINA O DE BORINA, v. : Navegar formant la proa un angle de 32 graus amb la direcció del vent. Sin. de CENYIR. (Cat., Bal., Val.)

NAVEGAR DE POPA, v. : Navegar formant la popa un angle de 150 graus amb la direcció del vent. (Cat., Bal., Val.)

NAVEGAR DESQUARTELANT, v. : Navegar formant la proa un angle de 75 graus amb la direcció del vent. (Cat., Bal., Val.)

NAVEGAR PER L'ALETA, v. : Navegar formant la proa i la direcció del vent un angle de 150 graus. (Cat., Bal., Val.)

NERVI, m. : 1. Sin. de FLOC, referint-se no a la vela, sinó a la corda, que també pren aquest nom. (Cat., Bal., Val.) 2. Corda prima de les veles altes. (Cat., Bal., Val.)

NIELL, m. : Sin. de LLIBI. (Sant Pol, Mataró.)

NÒLITS, m. : Quantitat que es paga pel transport de mercaderies mitjançant una embarcació.

NOSTRAMO, m. : Nom que els tripulants d'una embarcació donen al patró d'aquesta. (Cat., Bal., Val.)

NUS, m. : Sin. de MILLA. (Cat., Bal., Val.)

NUS DE CARRETER, m. : El que es fa agafant els dos caps de la corda junts i nuant-los com de costum. No s'usa, en navegació, sinó en casos de molta pressa, ja que es fa molt més ràpidament que els altres, si bé no és tan pràctic. (Barceloneta.)

NUS DE RIS, m. : Lligada que es fa amb els rissos de les veles. (Costes de Llevant i de Ponent.)

NUS DE SABATER, m. : El que es fa igual que el nus pla, però invertint els caps. Perd l'aguant, i, si s'estira amb força, s'escorre. No és emprat, en marineria, perquè no té cap valor de resistència, i només el fa la gent poc pràctica : el fer nusos de sabater és tingut com un demèrit. (Costes de Llevant i de Ponent.)

NUS DE TEIXIDOR, m. : Nus de poca resistència, emprat solament per sargir i adobar les veles. (Costes de Llevant i de Ponent.)

NUS PLA, m. : Nus emprat per unir dos caps de corda. És d'una gran resistència i molt usat en navegació. (Cat., Bal., Val.)

NYINYOLA, f. : Cordill de cànem que es mulla amb una esponja impregnada d'una mescla de mangre i aigua. Serveix per a marcar les fustes que s'han de serrar. (Blanes.)

O

OBENC, m. : Corda fixa destinada al sosteniment del pal o arbre. Va des de la murada al segon terç del pal. Està travessada per uns barrots, anomenats *fletxadures,* que li donen la forma d'una escala de corda. (Cat., Bal., Val.)

OBRA MORTA, f. : Part del buc d'una embarcació que es manté sense submergir-se. (Cat., Bal., Val.)

OBRA VIVA, f. : Part del buc d'una embarcació que va dintre l'aigua. (Cat., Bal., Val.)

OBRIR, v. : Eixamplar amb una eina especial les escletxes que hi ha entre taula i taula d'una embarcació perquè el calafat hi introdueixi l'estopa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

OBRIR-SE UNA VIA D'AIGUA : Produir-se, en el buc d'una embarcació, un forat o escletxa per on entra l'aigua. (Cat., Bal., Val.)

OFICIAL DE DERROTA, m. : Oficial especialment encarregat de la conservació i estudi de les cartes de navegar.

ORELLETA, f. : Anella petita. N'hi ha en molta d'abundor en diferents llocs de les embarcacions. Estan destinades a fer-hi fermes cordes de poca importància. (Cat., Bal., Val.)

ORGUENEU, m. : Sin. de ARGUENEU. (Cat., Bal., Val.)

ORIENTAR, v. : Disposar les veles de manera que rebin el

vent ben plenament. (Cat., Bal., Val.)

ORLA, f. : Part de l'embarcació que pel costat ultrapassa el ras de la coberta. Ve a ésser la barana de l'embarcació.

ORSA, f. : Peça de ferro molt grossa que, en les embarcacions de pesca grans, va al fons de la quilla i fa com de llast o contrapès. (Cat.)

ORSAPOP, m. : Corda proveïda d'una anella (feta de la mateixa corda) que va enfilada a l'extrem del car de l'antena d'una barca de mitjana. Serveix per a la seva maniobra. (Blanes.)

ORSAR, v. : Navegar contra la direcció del vent, venint aquest de front a l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

ORSEJAR, v. : Sin. de ORSAR. (Costa de Llevant.)

OSTA, f. : 1. Parell de cordes que serveixen per a amarrar la vela a popa. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Corda que ferma el botaló a l'arbre. (Vilanova.) 3. Verga superior de les veles cangrees. (Cat., Bal., Val.)

OSTADA, f. : Sin. de DRISSES. (Barceloneta.)

P

PAILEBOT, m. : Bastiment català de 100 tones, de dos pals de dues peces, amb cruseta. Ambdós van proveïts de botavara i pico. Demés el de proa duu una verga.

PAILEBOT DE TRES PALS, m. : Bastiment, construït en les modernes drassanes de Barcelona, Mataró i Roses, de tres pals de dues peces, amb cruseta, botavara i pico. El de proa duu una verga.

PAIOL, m. : 1. Paviment construït amb peces de fusta que es treuen i es posen, i que resta damunt les quadernes en la bodega d'una barca de mitjana. Les peces es lleven per treure l'aigua que fa la barca i que s'estanca entre les caixes. Quan estan posades constitueixen un paviment molt apropiat per a la càrrega que emplena la bodega de la barca. 2. Plataforma de fusta que hi ha al fons de popa d'una barca pescadora i reposant damunt les quadernes. Serveix per a posar-hi els peus el patró, que s'asseu en la banqueta per menar el timó. (Blanes.)

PAL, m. : 1. Peça de fusta plana, amb una rebava al mig, que es posa damunt la sorra perquè les embarcacions s'hi asseguin quan són fora de l'aigua, evitant, així, que es malmeti el buc. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Pal de fusta que es manté vertical, o lleugerament inclinat, en el centre del buc de les embarcacions, destinat al sosteniment de les veles. (Cat., Bal., Val.)

PAL DE LA MITJANA, m. : El pal més petit d'una barca de mitjana. És vertical i està situat a popa. Superiorment té els mateixos detalls que el pal mestre. Hi va fermada l'antena de la mitjana. (Blanes.)

PAL FEMELLA, m. : El pal que va afegit al pal mascle per fer-lo més alt. (Cat., Bal., Val.)

PAL MAJOR, m. : El pal del mig d'un bastiment de tres pals

(com el d'una fragata, un bricbarca...).

PAL MASCLE, m. : El pal que puja des de la quilla de l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

PAL MESSANA, m. : El pal de popa d'un bastiment de tres pals (com una fragata, un bricbarca...).

PAL MESTRE, m. : El pal més gran d'una barca de mitjana, situat al mig de l'embarcació. És un xic tirat endavant. En la part superior té dues graneres, espiga i galeta. Hi va fermada l'antena de la mestra. (Blanes.)

PAL REIAL, m. : Els tres pals que ordinàriament porta una embarcació velera, o sia, el major, el messana i el trinquet. Quan en té algun altre, rep el nom de *messana poper* o el de *trinquet proer* segons sigui a popa o a proa, no essent considerat com a pal reial. (Cat., Bal., Val.)

PAL TRINQUET, m. : El pal que resta a proa en un bastiment de tres pals (com fragata, bricbarca...).

PALA, f. : 1. Part del timó que va dintre l'aigua. (Cat., Bal., Val.) 2. Part del rem que s'introdueix a l'aigua. (Cat., Bal., Val.)

PALANCA, f. : 1. Taulons de fusta que es posen perpendiculars entre les embarcacions i el moll quan aquelles estan atracades, a l'objecte de facilitarne l'entrada i la sortida. (Cat., Bal., Val.) 2. Sin. de BOTADOR.

PALANGRERA, f. : Barca d'anar a pescar amb palangre. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PALANQUÍ, m. : 1. Aparell de treure embarcacions, que consta de dos grans bussells, amb la corresponent corda. L'un extrem de l'aparell va lligat a una estaca clavada a terra, i l'altre es lliga a l'embarcació (adés a la roda de popa, adés, mitjançant cordes, al rumb). Del cap del palanquí tiren homes quan es tracta de treure embarcacions petites, o bé una parella de bous quan es tracta d'embarcacions grans. (Blanes.) 2. Sin. de BICOL o BICOLÍ. (Cat., Bal., Val.)

PALER, m. : 1. El que es cuida d'arranjar i netejar les barques quan són en terra, preparar la maniobra de varar, carregar els ormeigs a bord, anar a despertar els pescadors que han de sortir de prima... Aquest no va en mar, i és elegit periòdicament pels mateixos pescadors. És quasi sempre un home jove, ben brau i fort per al treball. En fer-se, al cap de la setmana, la partició del guany, n'hi ha una part per al paler. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Mariner que, en les embarcacions de vapor, cuida, a les ordres del maquinista, d'anar posant carbó a la màquina. (Cat., Bal., Val.)

PALILLA : f. Galeta del cim del pal. (Val.)

PALOMA, f. : Corda que es passa pel rumb i es lliga a la roda per facilitar la maniobra de treure la barca d'en mar. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PALOMEJAR, v. : Peça de fusta que, per dintre el buc de la barca, va de popa a proa i damunt la quilla per resguardarla. (Val.)

PALTEJAR, v. : Sin. de FATXEJAR. (Cat., Bal., Val.)

PALLET, m. : Lloc on es guarden les veles. (Bal.)

PÀMPOL, m. : 1. Pantalla de llauna, de forma cònica truncada. L'obertura superior va tapada amb una peça circular, restant entre ambdues peces un petit espai. El pàmpol va fermat, mitjançant una barra de ferro de forma angular, a la popa d'una embarcació. Aquesta pantalla serveix de reflector del bec d'acetilèn usat en la pesca de la trenyina. 2. Ventalló. (Blanes.)

PANYAR, v. : Clavar els medissos i les estameneres quan el mestre d'aixa construeix la barca. (Barceloneta.)

PANYOL, m. : Sin. de PALLET. (Cat., Bal., Val.)

PARADA, f. : Sin. de PALAIA. (Costa de Llevant.)

PARAFUMS, m. : Petita planxa de metall posada al sostre de les cambres de les embarcacions, damunt el lloc destinat per al llum, perquè l'escalfor d'aquest no arribi a cremar la fusta. (Cat., Bal.)

PARAIA, f. : Peça de fusta que forma part del forro d'una embarcació. Corre de proa a popa, i està situada entre la quilla i la sobreparaia. En ella i en la part de proa s'obre el dui. (Blanes.)

PARAMAR, m. : Peça de fusta de la popa de la barca, entre la cinta i l'escolliment. (Costa de Llevant.)

PARAMITJAL, m. : Sin. de PALOMEJAR. (Costa de Llevant.)

PARAMOLA, f. : Peça de fusta que va damunt les quadernes d'una embarcació. Hi descansa la canal, i s'hi obre el forat on s'insereix la metxa de l'arbre quan aquest està posat. (Blanes.)

PARASCUT, m. : 1. Fusta que forma la part interior del carquinyol de popa on reposa el cos el patró. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Peça de fusta transversal que forma part del marc que voreja l'escotilla d'un bastiment. (Blanes.)

PARDAL, m. : Sin. de BALLESTRINCA. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PARRELLA, f. : Corda accessòria que dóna la volta per tota l'arborada en les embarcacions grans, destinada a estendre-hi les veles quan es mullen, o la roba de la tripulació, etc. (Cat., Bal., Val.)

PASSAMÀ, m. : Corda posada en qualsevol lloc de l'embarcació, destinada a assegurar i protegir la seguretat de la tripulació perquè s'hi pugui aguantar durant la maniobra, etc. (Cat., Bal., Val.)

PASSAR PER SOTA LA QUILLA : Càstig amb què antigament es condemnaven els grans delictes entre la gent de mar, i que quasi sempre portava la mort del condemnat a aquest càstig. El record d'aquesta pràctica de llei popular es conserva encara vivent entre la gent de mar, si bé el seu ús ja no es practica. (Barceloneta.)

PASSATGE, m. : 1. Conjunt de passatgers que viatgen a bord d'una embarcació. (Barceloneta.) 2. Taló o contrasenya que es dóna a un passatger com a justificant d'haver pa-

gat una quantitat per ésser traslladat, mitjançant una embarcació, d'un lloc a un altre determinats.

PASSATGER, m. : Persona que fa un viatge en una embarcació sense ésser-ne tripulant.

PASTECA, f. : Bussell, amb una galta de fusta i una de ferro; aquesta segona amb moviment de porta, per la qual cosa es pot obrir deixant la politja al descobert. (Cat., Bal., Val.

PASTELL, m. : 1. Pedaç que es posa a l'escua de la barca quan aquesta es trenca. (Costa de Llevant.) 2. Peça inferior de l'escoba d'una barca de palangre. (Blanes.)

PASTELLAR, v. : Posar un pastell, apedaçar les escues de la barca. (Costa de Llevant.)

PATRÓ, m. : El que mana una barca i n'és amo. També és anomenat així el que mana un petit veler de cabotatge, com barca de mitjana, quillat, balandra, pailebot... El títol de *patró* s'obté previ un examen en la comandància d'un districte marítim. (Blanes.)

PATRONEJAR, v. : Dirigir les maniobres de la pesca i portar el govern de la barca. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PEGA, f. : Mescla de pega (resina) de pi i quitrà de color negre, feta, per fusió, en un calderó d'aram posat al foc. En estat pastós i calent, serveix per a calafatejar peces de bastiments, com quilles, quadernes, rodes i forros. S'aplica mitjançant la llanada.

PEIA, f. : Petita peça de fusta que va al fons del carquinyol, damunt la qual reposa els peus el patró. (Mataró, Badalona.)

PEIXE, m. : Costura de la vela. (Barceloneta.)

PENA, f. : 1. Part de proa de l'antena. (Cat., Bal., Val.) 2. La mitja antena que mira a popa. (Blanes.)

PENDRE, v. : Acceptar bé el vent una vela. (Cat., Bal., Val.)

PENDRE AMOR, v. : Afluixar-se una corda tivada per ambdós caps, cedint per efecte del propi pes i formant com una lleugera corba en la part del centre de la corda. (Cat., Bal., Val.)

PENDRE BOLL, v. : Terme, emprat pel mestre d'aixa, significant ço que fa una taula que no s'ajusta als medissos i estameneres. (Costa de Ponent.)

PENDRE COCA, v. : S'anomena així ço que fa una corda quan es cargola deixant un espai buit al mig. (Cat., Bal., Val.)

PENDRE CORRIDA, v. : Cargolar-se una corda sobre ella mateixa. (Cat., Bal., Val.)

PENDRE GARRUTA. v. : Prendre corda. (Cadaqués.)

PENDRE PER LA LUA, v. : Agafar massa vent a popa amb les veles, arribant fins al punt de fer canviar aquestes de mura, produint-se desperfectes en l'arboradura. (Cat., Bal., Val.)

PENDRE RISSOS, v. : Rissar la vela. (Cat., Bal., Val.)

PENDRE VOLTA, v. : Sin. de PENDRE CORRIDA.

PENOL, m. : Punta superior dels pals. (Cat., Bal., Val.)

PENTOC, m. : El lloc de curvatura màxima del ventre d'un bastiment. Es diu que una embarcació és forta de pentoc quan el seu ventre té molta curvatura.

PERDRE EL GOVERN, v. : Perdre el domini d'una embarcació; per efecte del temporal, quedar una embarcació a la plena voluntad del mar. (Cat., Bal., Val.)

PERDRE EL RUMBO, v. : Perdre l'orientació en el mar fins al punt d'ésser difícil poder-se tornar a orientar. (Cat., Bal., Val.)

PERDRE EL TIMÓ, v. : Perdre el govern d'una embarcació; ésser impossible dominar-la contra l'embat del mar. (Cat., Bal., Val.)

PERICO : Pal petit que va al capdamunt del pal trinquet. (Cat., Bal., Val.)

PERILLA, f. : Punta del pal en les barques i embarcacions menors. (Cat., Bal., Val.)

PERIQUITO, m. : Sin. de SOBREPERICO. (Cat., Bal., Val.)

PERN, m. : 1. Punt de juntura de la quilla amb la roda. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Sin. de CLAVIÓ. (Mataró, Badalona.)

PERXA, f. : Pal llarg per a dirigir l'embarcació a l'acte de treure-la d'en mar, i evitar que es travessi. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PERXAR, v. : Fer pressió a la sorra amb la perxa per facilitar l'operació de treure la barca. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PESCA, f. : Cadena de les ancles. (Cat., Bal.)

PESCAMINES, m. : Embarcació de guerra destinada a pescar mines explosives de les que es solen deixar anar pel mar en casos de guerra.

PESCANT, m. : Barra de ferro, de forma corbada en la seva part superior, destinada a penjar-hi els bots petits que porten a bord les embarcacions grans. (Cat., Bal., Val.)

PETIFLOC, m. : Vela d'igual forma que el floc, però més petita. Va trincada a la punta del botaló. (Cat., Bal., Val.)

PETIT, m. : El ris més petit d'una vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PETO, m. : Sin. de ESTAMPA. (Cat., Bal., Val.)

PETXINA, f. : Sin. de ESTAMPA.

PEU DE GALL, m. : Peça de ferro, de la forma que el seu nom indica, que va clavada al pal i té per objecte enganxar-hi i fermar-hi cordes. (Cat., Bal., Val.)

PEU DE RODA, m. : Peça de fusta, arquejada, situada entre la roda de proa i la quilla d'un gran bastiment. Hi va unida amb mitjes juntes. (Blanes.)

PIANYA, f. : Sin. de PEIA. (Sant Pol.)

PICAPOPS, m. : Bastó de fusta amb el qual es piquen i es maten els pops emprats per fer la minestra de bord. (Costa de Llevant.)

PICO, m. : 1. Punta de la *pluma* d'alçar pesos. 2. Punta de la botavara. (Cat., Bal., Val.)

PILOT, m. : Grau primer de la carrera de nàutica. Està sota les ordres directes del capità, i és qui les transmet al contramestre perquè aquest les doni a la tripulació.

PIMELCA, m. : Mena de car o peça que serveix de reforçador d'una antena. Aquesta peça és típica de les barques de mitjana de gran port.

PINYA DE ROSA, f. : Nus desti-

nat a entestar un cap. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PINYAPEU, m. : Sin. de PEIA. (Vilanova.)

PINYÓ DE PROA, m. : Part de la roda de proa que sobresurt de l'orla. (Barceloneta.)

PINZELL, m. : Raspall que té la mateixa disposició que els usats per a la dentadura, però més gran, amb el mànec de fusta i el pèl molt aspre. S'usa per endinsar quitrà en els coments. (Blanes.)

PIOL, m. : Pal tot d'una peça. (Cat., Bal., Val.)

PIRATA, m. : Lladre de mar : tripulació, capità i vaixell que en altre temps es dedicaven a la persecució de les embarcacions, fent-les aturar i assaltant-les, robant tot el que podien i matant els tripulants que oposaven resistència.

PITIFLOC, m. : Vela triangular inserida inferiorment a l'extrem del botaló i superiorment a la part de dalt del masteler de trinquet d'una pollacra goleta. (Blanes.)

PITXOLA, f. : Vela mestra de més reduïdes dimensions que la usada generalment per les barques de mitjana i quillats. Va fermada a una antena curta, semblant a la de la mitjana. L'usen les grans embarcacions de vela llatina, a l'hivern, per capejar amb vents forts i temporals. (Blanes.)

PIXAR, v. : Fer desguassar la barca, fent que l'aigua surti pel doll. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PIXOPALO, m. : Peix salat i assecat, per l'estil del bacallà, molt emprat en la culinària de les embarcacions de vela per la seva llarga conservació. (Cat., Bal., Val.)

PLA, m. : Part inferior del buc de la barca a banda i banda de la quilla, que presenta una superfície plana. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PLANA, f. : Ribot molt gros emprat pel mestre d'aixa. (Barceloneta.)

PLATÓS, m. : Rem molt ample que el patró de caro empra com a timó, ja que la construcció d'aquesta mena d'embarcacions no els permet portar-ne. (Costa de Llevant, Barceloneta.)

PLEGADOR, m. : 1. Tros de lona amb què es lliga la vela. (Cat., Bal., Val.) 2. Bombo del gigre en el qual es plega la corda que s'estira. (Barceloneta.)

PLEGAR EN BOMBA, v. : Plegar una corda formant un cabdell, però de manera que el cap pel qual es comença a plegar, i que resta dins el cabdell, pugui ésser estirat quan convingui desfer aquest. (Mataró.)

PLUMA, f. : Pal de fusta llarg que s'usa a bord per alçar pesos, fent l'ofici de grua per a treure el carregament de la bodega. (Cat., Bal., Val.)

POLICIA, m. : Passatger que viatja d'amagat en una embarcació amb el propòsit de no pagar el passatge. (Barceloneta.)

POLLACÓ, m. : Puny de la vela del caient de proa. (Cat., Bal., Val.)

POLLACRA, f. : 1. Vela triangular que usen les barques de palangre per fer més camí en dies de vent favorable. Es lliga, infe-

riorment, a un botaló que es posa a proa, i, superiorment, a la part de dalt de l'arbre mitjançant l'*amantillo*. 2. Bastiment català, de fusta, de 200 tones, construït en les antigues drassanes de Blanes, Lloret i Arenys de Mar. És un bastiment de dos pals de dues peces, amb la disposició dels d'un pailebot. Ambdós tenen cruseta i van proveïts de vergues. El pal de popa duu botavara i pico. (Blanes.)

POLLACRA BARCA, f. : Bastiment català de tres pals. Els de trinquet i major són com els d'una pollacra, i el de messana com els d'un pailebot. (Blanes.)

POLLACRA GOLETA, f. : Veler de construcció catalana, sortit de les drassanes de Blanes i Arenys, de 150 tones. Va aparellada de dos pals de dues peces. El de proa és com el d'una pollacra, i el de popa és com el d'un pailebot.

POLLACRA GOLETA DE TRES PALS, f. : Bastiment de construcció blanenca, de 500 tones, aparellat de tres pals de dues peces. El de proa és com el d'una pollacra, i el del mig i el de popa són com els d'un pailebot. (Blanes.)

POLLACRÍ, m. : Sin. de MENJAVENTS. (Mataró, Badalona, Barceloneta.)

POLLINA, f. : Bastida usada en les mestrances, i que consta d'una taula horitzontal unida per un extrem a un puntal fornit, clavat a terra. L'altre reposa damunt uns peus de banquet.

PONENTEJAR, v. : Navegar en direcció a ponent. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PONT, m. : 1. Part alta d'una embarcació gran, generalment en el centre de la coberta, on es situa el capità per a millor albirar l'horitzó i dirigir aquella. (Cat., Bal., Val.) 2. Creu feta amb dos pals de treure la barca per salvar un sot que hi hagi a la sorra, el qual impediria que aquesta es mantingués anivellada. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PONTANA, f. : Barca de riu més gran que la muleta. (Conca de l'Ebre.)

PONTO, m. : Sin. de DOTADOR. (Cat., Bal., Val.)

PONTÓ, m. : Embarcació vella i inservible per a la navegació, que està fixa en un port o altre lloc de refugi. És utilitzada com a magatzem o dipòsit. (Cat., Bal., Val.)

POPA, f. : 1. Part darrerenca del buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.) 2. Part de la roda que ve al ras o sobresurt de l'orla.

POPA DE CUL DE MONA, f. : Popa completament llisa en la seva part exterior. (Cat., Bal., Val.)

POPA DE DOS COSSOS, f. : Popa que consta de dues parts: la corresponent a l'orla, on hi ha el vano, i la que va des d'aquest punt al codast. És la popa més corrent entre els vaixells del nostre temps. (Malgrat.)

POPA DE QUADRO, f. : Popa usada en les antigues embarcacions. Té forma de quadro ròmbic. Alguns models porten pescants. (Malgrat.)

POPA DE VIOLÍ, f. : Popa molt sortida per la part de la coberta, formant per la part inferior

una corba molt pronunciada. És pròpia d'embarcacions antiquades. Avui ja no es construeixen popes d'aquesta mena. (Cat., Bal., Val.)

POPA EN CREU, f. : Moviment i plegat que es dóna a la vela quan el vent bufa de ple per la popa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

POPA RODONA, f. : Popa d'un sol cos. És pròpia de barques de mitjana de construcció blanenca. (Blanes.)

PORTA DE RECIBO, f. : Porta que dóna a la bodega o a les carboneres, especialment destinada a rebre càrrega. (Cat., Bal., Val.)

PORTA RECLAM, f. : Finestreta que comunica la cambra d'una barca de mitjana amb la bodega. Va proveïda d'una tapa que es treu i es posa. (Blanes.)

PORTALÓ, m. : Porta que dóna accés a l'embarcació. Sol ésser a la banda d'aquesta quan l'orla és correguda. S'obre com una porta; i, si el vaixell té barana de ferro, se'n treu un tros, deixant un espai lliure, on s'aplica la palanca. En tornar-se a tancar es ferma amb uns pius de ferro. (Cat., Bal., Val.)

PORTELL, m. : Finestres i obertures dels camarots que donen al costat del buc. (Cat., Bal., Val.)

PORTELLA, f. : 1. Mena de porta que tenen els grans velers d'altura en l'orla. Serveix per a deixar sortir l'aigua que es fica a bord amb els cops de mar dels grans temporals. 2. Porteta que hi ha a la popa rodona d'una barca de mitjana, damunt el timó. Serveix per a pujar aquest mitjançant un aparell de bussells, i així allunyar-lo per facilitar l'afer de treure la barca en terra. (Blanes.)

PRÀCTIC, m. : Persona coneixedora dels paratges de perill, o de l'entrada d'un port, que puja a bord de les embarcacions per dirigir la navegació durant llur pas per aquells llocs. (Cat., Bal., Val.)

PRIMO, m. : Peça de la part baixa de la nau. (Alguer.)

PROA, f. : Part davantera del buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

PROA LLANÇADA, f. : Proa que té la roda arquejada; detall que es fa extensiu a la part davantera de la quilla.

PROA RECOLLIDA, f. : La que té la roda en forma d'angle recte amb la quilla. És pròpia dels quillats i de moltes barques de mitjana construïdes a Tortosa, Alfacs i Sant Carles de la Ràpita.

PROA A VENT, adv. : Sin. de A FIL DE RODA. (Cat., Bal., Val.)

PROER, m. : Pescador que durant la navegació va posat a proa i es cuida de totes les operacions que tenen lloc per aquella part de la barca. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PROFLOC, m. : Sin. de FOFOC. (Cat., Bal., Val.)

PROÏSAR, v. : Dirigir l'embarcació a un lloc determinat : «proïsar Barcelona» és dirigir-se a aquesta ciutat. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PROVA, f. : Sin. de PROA, però més corrent que aquest mot, tant entre els pescadors de la

costa de Llevant com entre els de la de Ponent.

PROVER, m. : El banc de proa d'una barca de sardinals. Està situat entre la sobreproa i el banc anomenat *arborà*.

PRUÍS, m. : Corda molt gruixuda i resistent que, en casos de perill, es tira des de terra a l'embarcació en perill per poder cooperar de terra estant a l'operació de treure-la. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PUJAMENT, m. : Part inferior de la relinga d'una vela. (Cat., Bal., Val.)

PUNTAL, m. : Alçada del buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

PUNTAL D'ESCOTILLA, m. : Peça de fusta vertical fermada inferiorment al paramitjal i superiorment als baus de coberta. Serveix per a sostenir un dels extrems de la bancassa, i serveix també d'escala, ja que té uns graons especials practicats en els caires de la peça. (Blanes.)

PUNTALA, f. : Utensili, usat en les mestrances, que consta d'una barra de fusta, llarga i prima, terminada per un extrem en dues petites branques. Serveix per a enlairar els troncs que hom serra i fer córrer mentrestant els cavallets, obtenint així una nova porció de tronc per poder serrar. (Blanes.)

PUNTALLÀS, m. : Sin. de BOTALÓ. (Costa de Ponent.)

PUNTERA, f. : Falca de l'orla més propera a la roda. (Costes de Llevant i de Ponent.)

PUNY, m. : 1. Angle d'una vela. (Cat., Bal., Val.) 2. Manilla del rem. (Costa de Llevant.)

PUNY D'AMARRA, m. : Puny de la vela que va a la part del pal. (Cat., Bal., Val.)

PUNY DE BOCA, m. : Puny de la vela que va a la drissa de boca. (Cat., Bal., Val.)

PUNY DE PIC, m. : Puny de la vela que va a la part superior del pal. (Cat., Bal., Val.)

PUNY D'ESCOTA, m. : Puny de la vela que va a l'extrem de la botavara. (Cat., Bal., Val.)

Q

QUADERNA, f. : Nom de cada una de les peces de fusta arquejades, inserides per llur centre a la quilla. Són les peces fonamentals i les que donen forma a un bastiment. El conjunt de quadernes té la mateixa disposició que el costellam dels vertebrats. En les quadernes es claven les taules del forro, que constitueixen el vestit del vaixell.

QUADERNA MESTRA, f. : Sin. de ELEFANT. (Cat., Bal., Val.)

QUADERNAL, m. : 1. Motor de ferro, amb quatre politges en posició vertical. (Cat., Bal., Val.) 2. Bussell de quatre rodes. Forma part dels aparells usats pels grans bastiments de vela. (Blanes.)

QUADRAST, m. : Contraroda de popa. (Cat., Bal., Val.)

QUARTEJAR, v. : Fer coincidir la direcció de l'embarcació amb la que marca l'agulla nàutica. (Cat., Bal., Val.)

QUARTELS, m. : Sin. de QUARTERS. (Val.)

QUARTERS, m. pl. : Tapes de fusta destinades a tapar la

banyera de la coberta i fer-la més ampla en la seva part coberta. (Costes de Llevant i de Ponent.)

QUEBRANTADA (EMBARCACIÓ), f. : Bastiment les peces del qual, degut a ésser molt vell, han fet moviment, fent-li agafar la forma d'una peça blincada. El que tinguin aquesta forma és degut, moltes vegades, a haver tocat en una seca o a haver tingut una mala positura en terra. (Blanes.)

QUETX, m. : Bastiment català desaparegut de la navegació. Si bé el buc era mancat d'originalitat, ja que era com el d'un pailebot o goleta d'unes 200 tones, en canvi l'arboradura era molt característica. Duia bauprès i botaló com un veler. El pal trinquet era un pal mestre de barca de mitjana, amb antena i tirat endavant; i el major era com el d'un pailebot. Respecte al velam, duia dues pollacres, una mestra, una major i una escandalosa. Era un veler de cabotatge. (Blanes.)

QUILLA, f. : Peça de fusta que va de popa a proa en el fons del buc d'una embarcació i que pot ésser considerada com la seva espinada. És la primera peça que es posa en començar la construcció d'una nau, i al damunt de la qual van clavats els medissos que, junt amb les estameneres, componen la carcanada del buc de tota embarcació. (Cat., Bal., Val.)

QUILLAT, m. 1. : Embarcació gran aparellada de vela llatina. El seu buc té la proa i la popa recollides, és a dir, fan un angle recte amb la quilla. Aquesta és un xic pronunciada, com en les embarcacions d'esport. Les rodes de proa i popa són com les d'una barca del bou. El quillat porta per aparell una mestra i una pollacra. Es dedica a la pesca i al tràfic de cabotatge. És una embarcació valenciana, però en corren moltes per Tarragona, Tortosa, Sant Carles de la Ràpita... 2. Embarcació menor, de poca mànega i molt puntal, per la qual cosa resulta de buc molt alt i estret. La roda de proa forma un angle recte amb la quilla. És molt marinera, i sol ésser emprada per al frau. (Costes de Llevant i de Ponent.)

QUITRÀ, m. : Substància pegosa, obtinguda de la destil·lació de fustes reïnoses de pi i d'avet, que s'usa en el calafatament de les embarcacions. (Blanes.)

R

RACA, f. : Corda emprada per fermar la vela pollacra. (Cat., Bal., Val.)

RAGER, m. : Home que mena o tripula un raig. (Conca de l'Ebre.)

RAIG, m. : Tramada de bigues d'arbre, lligades l'una al costat de l'altra, que hom fa baixar pels rius. (Conca de l'Ebre.)

RAJOLETES, f. pl. : Taules que formen el paviment del fons de la bodega d'un bastiment. (Blanes.)

RANDA, f. : Sin. de CAIENT de les veles. (Costes de Llevant i de Ponent.)

RANXO, m. : Habitació a popa destinada a dormitori de la tripulació. (Cat., Bal., Val.)

RASER, m. : Nivell de la coberta en el buc d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

RASTRERA, f. : Vela que va hissada a la mura de les embarcacions mitjançant un tancó, per tal d'agafar més vent. (Cat., Bal., Val.)

RE, f. : Bossa feta de xarxa que es porta a bord per posar-hi el menjar, la roba, etc. (Costes de Llevant i de Ponent.)

REBOTIR, v. : Lixar i polir el calafateig d'una embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

RECALCAR, v. : Decantar-se l'embarcació molt cap a una banda. (Cat., Bal., Val.)

REFORÇANT, m. : Fusta que va clavada al banc d'arborar en tota la seva extensió, donant-li un gruix quasi doble del seu propi, i que té per objecte reforçar-lo. (Costes de Llevant i de Ponent.)

REGALA, f. : 1. Bordó de fusta que corre de proa a popa i al costat de la cinta d'una embarcació. 2. Sin. de CLAU. (Blanes.)

RELINGA, f. : Corda que va cosida per tota la vorada de les veles per fer-les més fortes i resistents. (Cat., Bal., Val.)

RELLIGAR, v. : Trincar i fermar les drisses després d'hissada la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

REM, m. : Peça de fusta formada per una part prima anomenada *maneta,* una porció més eixamplada i de secció quadrangular anomenada *aguió,* i una altra part plana que duu el nom de *pala.* Mitjançant un estrop, es lliga a un escàlam d'una embarcació i, movent-lo degudament, serveix de propulsor. (Cat., Bal., Val.)

REMAR, v. : Acció de fer posar en moviment una embarcació mitjançant els rems. (Cat., Bal. ,Val.)

REMIG, m. : Espai de la banyera de la barca que va del banc d'arborar al banc de proa. (Costes de Llevant i de Ponent.)

REMITGERS, m. : Els tripulants d'una barca llevat el patró. (Blanes.)

REMOLCADOR, m. : Embarcació petita moguda a vapor, destinada especialment a remolcar altres embarcacions.

REMOLCAR, v. : Estirar una embarcació o qualsevulla altra cosa amb l'intent de fer-la seguir.

REMUNTAR, v. : Sin. de PROÏSAR. (Cat., Bal., Val.)

REPENDRE, v. : Feina que fa el calafat, consistent a introduir estopa dintre les escletxes formades per les taules de l'embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

RETENIDOR, m. : Sin. de CAP DE VARAR. (Mataró, Badalona.)

RETORTA, f. : Corda que lliga els troncs que formen el raig. (Conca de l'Ebre.)

REVENIR, v. : Tractant-se de les fustes d'una barca, reinflar-se amb la mullena, després de seques, per no haver estat aquella en mar durant algun temps. (Costes de Llevant i de Ponent.)

REVIRADA : Sin. de ESTAMPA. (Cat., Bal., Val.)

REVIRAR, v. : Torçar o decantar

qualsevol cosa que sigui. (Cat., Bal., Val.)

REVOLTS, m. pl. : Eina emprada pel mestre d'aixa per clavar perns. Té forma de martell per una banda, i per l'altra és com un clau llarg i prim. (Barceloneta, Vilanova.)

RINGAU, m. : Corda lligada a l'estrop de la corda del palanquí. (Costa de Llevant.)

RISA, f. : Corda que lliga el botaló a la roda de proa. (Barceloneta.)

RISSAR, v. : Acció de disminuir la grandària d'una vela lligant-ne una part amb els rissos. (Cat., Bal., Val.)

RISSOS, m. pl. : Petits cordills que van estesos damunt les veles i tenen per objecte poderne lligar una part, disminuint llur superfície, quan es considera convenient. (Cat., Bal., Val.)

ROBA D'AIGUA, f. : Roba impermeabilitzada, emprada per la gent de mar. (Cat., Bal., Val.)

RODA, f. : Peça de fusta que, arrencant de la punta de la quilla, s'alça verticalment, formant la proa i la popa de tota embarcació. (Cat., Bal., Val.)

RODA DEL TIMÓ, f. : Roda coberta que fa moure el timó en les embarcacions grans, al peu de la qual hi ha constantment el timoner durant la navegació. (Cat., Bal., Val.)

RODA DE POPA, f. : És la part de la quilla que correspon a la popa. En algunes embarcacions de vela llatina sobresurt un xic per damunt l'orla. (Blanes.)

RODA DE PROA, f. : És la part de la quilla que correspon a proa. En algunes embarcacions de vela llatina sobresurt un bon tros per damunt l'orla i està coronada per una galeta inclinada, anomenada *cap de mort*. (Blanes.)

RODET, m. : Part del molinet on va embolicada la cadena de l'àncora. (Cat., Bal.)

RODONA, f. : Vela els punys de la qual formen un angle completament recte. (Cat., Bal., Val.)

ROL, m. : Documentació, títol de propietat d'una embarcació. Documentació de què ha d'estar proveït tot tripulant perquè li sigui legalment permesa la pràctica de la navegació. (Cat., Bal., Val.)

RONYADA, f. : Sin. de ESLINGA. (Cat., Bal., Val.)

ROSA DELS VENTS, v. : Figura que va sota l'agulla nàutica, en la qual hi ha indicats els quatre punts cardinals i totes les altres direccions intermèdies, i té per objecte conèixer amb tota precisió l'orientació de les embarcacions. Se li dóna el nom de *rosa* perquè la seva forma recorda un xic la figura d'una rosa, i es qualifica *dels vents* perquè s'empra per conèixer llur direcció.

RUFA, f. : Torçament que pren la quilla d'una embarcació per defecte de construcció, per algun accident o per vellesa. (Cat., Bal., Val.)

RUIXÓ, m. : Àncora de quatre punxes, de forma semblant a la d'un cercapous, emprada per les embarcacions de pesca. (Costa de Llevant.)

RUMBALL, m. : Petit tascó o tros de fusta que es posa al buc

de les embarcacions per tapar alguna escletxa, o algun grop de la fusta que hagi saltat. (Barceloneta.)

RUMBALLAR, v. : Posar un rumball. (Barceloneta.)

RUMBO, m. : 1. Direcció que porta una embarcació. (Cat., Bal., Val.) 2. Forat que travessa de banda a banda l'obra viva d'una embarcació, a proa i popa. Serveix per a enfilar la corda que es lliga al palanquí en l'operació de treure les barques en terra.

S

SABATA, f. : 1. Sin. de BARRETET. (Barceloneta.) 2. Sin. de FALSAQUILLA. (Cat., Bal., Val.)

SABRE, m. : 1. Llistó de fusta que sosté l'allunament de la vela. (Cat., Bal., Val.) 2. Travesser de la punta de la manxa del molinet que fa com de maneta per a agafar-la. (Cat., Bal., Val.)

SAFAR, v. : Afluixar una corda. (Cat., Bal., Val.)

SÀGULA, f. : Corda prima que volta l'obra morta de la barca per la taula d'ambó, destinada a subjectar el toldo i la tenda. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SÀGULES, f. pl. : El cap escorredor d'una peça de trenyina. Corre al llarg de la banda de la xarxa oposada a aquella en què hi ha la surada, i va enfilada en una filera d'anelles unides a la peça i que resten entre els ploms. Serveix per a convertir l'ormeig en una bossa mentre està calat, i recollir-hi el peix aplegat a l'entorn de la llum d'acetilèn que fa d'esquer. (Blanes.)

SAIÓ, m. : Peça ferma de fusta de dintre el buc de la barca a banda de proa, on s'asseu la contraroda i s'apuntala l'orla. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SALLAR, v. : Tallar el vent i l'aigua amb facilitat. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SALPAR, v. : Alçar l'àncora del fons i deixar l'embarcació lliure perquè prengui rumb. (Cat., Bal., Val.)

SALVAVIDES, m. : Aparell de forma rodona, de grans condicions de flotació, que es porta a bord de les embarcacions per passar-se'l pel cos en casos de naufragi. (Cat., Bal., Val.)

SAMAL, m. : Portadora que hom sol portar a bord. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SAMALER, m. : Pal llarg portat a bord per tenir-hi la xarxa de la vaca. (Costa de Llevant.)

SAQUET DE MÀ, m. : Bomba molt rudimentària destinada a desguassar la bodega de les barques de mitjana quan hi entra aigua. (Cat., Bal., Val.)

SARDINALERA, f. : Barca d'anar a pescar sardina. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SARPAR, v. : Sin. de SALPAR.

SÀSSOLA, f. : Petit instrument de fusta destinat a recollir l'aigua que entra a la barca. (Cat., Bal., Val.)

SECA, f. : Vela petita que va fermada als estais. (Cat.)

SENAL, m. : Corda que lliga el botaló a l'arbre. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SENALERA, f. : Sin. de SENAL.

SENÓ, m. : 1. Compartiment de paviment arquejat. Les orles que a banda i banda l'emparen s'anomenen *barres del senó*. La seva situació és transversal respecte a la nau, i resta a popa entre els corredors i les banquetes. Serveix per a posar útils de bord. (Blanes.) 2. Petita coberta o replà que va del carquinyol al tàlem. (Costes de Llevant i de Ponent.) 3. Part mitgera d'una corda. (Cat., Bal., Val.)

SENTINA, f. : Espai de la banyera de la barca més proper de popa. És on es solen portar les xarxes i tots els ormeigs de la pesca. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SENYAL, m. : Mena de casanell inserit en la part superior de la pollacra d'una barca de mitjana. Serveix per a enfilar l'extrem de l'aparell d'hissar-la i mantenir-la estesa durant la navegació. (Blanes.)

SER MARINERA, v. : Tractant-se d'una embarcació, reunir bones condicions per a navegar. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SERRABOSSES, m. : Cadena que enganxa l'àncora per les ungles, per penjar-la al costat de l'orla quan es navega. (Cat., Bal., Val.)

SERRETA, f. : 1. Sin. de MANEGUETA. (Cat., Bal., Val.) 2. Peça de fusta horitzontal que corre de proa a popa d'una embarcació en la seva part interior i inferior del contoval. (Blanes.) 3. Sin. de ESCOLLIMENT. (Costa de Llevant, Barceloneta.)

SERVAR, v. : Obeir, la barca, als moviments del timó. (Blanes.)

SERVAR EL TIMÓ, v. : Governar-lo, conduir-lo. (Blanes.)

SERVIOLA, m. : Mariner que va contínuament dalt el pont, a un costat, vigilant constantment l'horitzó per donar avís al capità de seguida que s'albira alguna embarcació o qualsevol altra anormalitat. De servioles n'hi ha dos : el de babord i el d'estribord. (Cat., Bal., Val.)

SERVO, m. : Cambra on va el motor del timó en les embarcacions mogudes a vapor. (Cat., Bal., Val.)

SEXTANT, m. : Instrument òptic emprat pels capitans per observar els astres i amidar llur alçada.

SIMA, f. : Corda gruixuda i de forta resistència. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SIMAR, v. : Plegar la vela tota cap a popa. (Mataró.)

SINGLADURA, f.: 1. Jornada d'una embarcació. 2. Coses i fets de qualque importància ocorreguts a bord en un dia. (Cat., Bal., Val.)

SIRENA, f. : Xiulet especial emprat pels navegants per fer senyals determinats. (Cat., Bal., Val.)

SIRGA, f. : Corda proveïda d'una massa de plom o bala a l'un extrem i d'un suro a l'altre. Aquest dispositiu serveix per a fondejar i així servir d'element auxiliar dels palangrons mentre estan calats. (Blanes.)

SIRGAR, v. : Estirar una barca des de terra, quan hi ha mala mar per a navegar, fent-la seguir a una distància propera de la costa fins a portar-la a un lloc favorable per a treure-la de l'aigua. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SIRGUETA, f. : Corda que forma part d'un palangró proveït d'una bala o pedreta a l'un extrem i d'un suro a l'altre, amb la seva bandereta. De la sirgueta pengen, a distàncies iguals, les barsolades o ramificacions de cordill proveïdes d'hams. (Blanes.)

SITUAR, v. : Cercar el punt de l'esfera de la terra on es troba l'embarcació. Aquesta operació cal fer-la quan es perd la ruta i no se sap en quin punt es troba el vaixell. Es calcula prenent l'alçada del sol si és de dia, i la de l'estel Polar si és de nit; i, coneixent la distància que separa el vaixell d'un d'aquests dos astres a una hora determinada, hom dedueix el lloc del planeta on aquell es troba. (Cat., Bal., Val.)

SOBRANGERA, f. : Sin. de FALDONA. (Cat., Bal., Val.)

SOBRE, m. : Sin. de GRATACELS.

SOBREBANC, m. : Peça de fusta que corre al llarg del banc arborà d'una barca de palangre. Serveix de peça reforçadora del banc, ja que aquest ha d'aguantar el pes de l'arbre i de la vela inflada pel vent. (Blanes.)

SOBREBOLINA, f. : Sin. de APAGAPENOL.

SOBREBORDÓ, m. : Sin. de MACARRÓ. (Barceloneta.)

SOBRECÀRREC, m. : Majordom d'una embarcació. Es cuida de la part administrativa de bord. (Cat., Bal., Val.)

SOBRECOLL, m. : Sobrevolta que es dóna amb una corda per millor lligar un cap. (Costes de Llevant i de Ponent.)

SOBREGAÓ, m. : Sin. de PASTELL. (Barceloneta.)

SOBREGONETE, m. : Vela quadrada d'una pollacra goleta, fermada superiorment a la verga del mateix nom i inferiorment a la verga de gonete. Està inserida en el pal trinquet. (Blanes.)

SOBREPARAIA, f. : Peça de fusta que forma part del forro d'un bussi. S'estén de proa a popa, i resta entre la paraia i els ambons amb puntera. (Blanes.)

SOBREPELAIA, f. : Segona de les taules o posts del buc d'una embarcació que toca a la pelaia o post primera. (Barceloneta, Vilanova.)

SOBREPERICO, m. : Pal més prim i petit que el perico i que va posat al seu damunt. (Cat., Bal., Val.)

SOBREPROA, f. : Coberta que hi ha a proa d'una embarcació, a l'estil del castell dels grans velers. Està protegida a cada cantó per les falques, i, transversalment, pel tàlem. La sobreproa té certa convexitat perquè s'escorri l'aigua que entra amb els cops de mar.

SOBREQUILLA, f. : Peça de fusta que reposa damunt la quilla, agafant-ne tota l'extensió. Hi descansen les quadernes. (Blanes.)

SOBRESCOBA, f. : Peces de fusta planes, unides en la part més prima de proa i separades en la porció més eixamplada, que resta al mig de l'embarcació. Limiten el paiol de proa d'una barca de palangre. (Blanes.)

SOLA, f. : 1. Peça de fusta que limita superiorment l'amura d'una embarcació. Reposa da-

munt el contuval, part superior de les estameneres i la cinta. Hi reposen les escalameres i les falques. 2. Són les peces de fusta travesseres del muntant d'una arga, i que uneixen les cuixes i sostenen el mujol. (Blanes.) 3. Sin. de REGALA. (Barceloneta.)

SOLAPA, f. : Sin. de REGALA. (Mataró.)

SOLETA, f. : Sin. de REGALA. (Badalona.)

SONDA, f. : Sin. de ESCANDALL. (Cat., Bal., Val.)

SONDEJAR, v. : Calcular la profunditat del mar mitjançant la sonda o escandall. (Cat., Bal., Val.)

SOPLONA, f. : Petita brúixola instal·lada en el camarot del capità, la qual li permet de veure en tot moment la direcció presa per l'embarcació. (Cat., Bal., Val.)

SÒSSOLA, f. : Sin. de SÀSSOLA.

SOT, m. : Petita excavació que s'obre en la platja, mitjançant un xap, per ajeure una petita taula on es recolza el grill en varar un bastiment. (Blanes.)

SOTABOCAL, m. : Peça de fusta que forma part del forro d'una embarcació (bussi o bot). S'estén de proa a popa, entre el bocal i els ambons amb puntera. (Blanes.)

SOTACINTA, f. : Taula del buc de l'embarcació que va sota la cinta. (Barceloneta, Vilanova.)

SOTAVENT, m. : Cantó contrari a la banda d'on bufa el vent. (Cat., Bal., Val.)

SUBMARÍ, m. : Embarcació que navega per sota el pla nivell de l'aigua.

SURAR, v. : Mantenir l'estabilitat dintre l'aigua amb l'equilibri entre la part submergida i la part que es manté fora l'aigua. (Cat., Bal., Val.)

T

TAC DE CORREDOR, m. : Peces de fusta, en forma de tascó, inserides damunt els bancs d'una barca. Serveixen per a sostenir els corredors. (Blanes.)

TÀLEM, m. : Orla transversal que separa l'escollat de popa de les banquetes d'una barca de sardinals. (Blanes.)

TÀLEM DE POPA, m. : Orla transversal que separa l'escollat de popa de les banquetes d'una barca de palangre. (Blanes.)

TÀLEM DE PROA, m. : Orla transversal i arquejada que limita la sobreproa d'una barca de palangre. (Blanes.)

TALLA, f. : Peça de fusta amb dues politges que forma part del palanquí emprat per treure les barques de l'aigua. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TALLAMAR, m. : Sin. de RODA DE PROA. (Barceloneta.)

TAMBOR, m. : Plataforma sortida de la murada d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

TANCÓ, m. : Tot pal que es fa sortir perpendicularment per la banda de l'embarcació, ja sia per hissar una vela, ja per fer ferm el xinxorro o per penjar-hi la corda de l'ormeig de la vaca en les barques pescadores. (Cat., Bal., Val.)

TAP, m. : Sin. de DUI. (Roses, Mallorca.)

TAPAMENT DE PROA, m. : Conjunt de taules que formen la sobreproa d'un bussi. (Blanes.)

TAPAR, v. : Sin. de AMBONAR. (Barceloneta.)

TAPETES DE LES ENGINYES, f. pl.: Lligaments, fets amb cordes, que uneixen el car i la pena d'una antena d'una barca de mitjana. (Blanes.)

TAQUÍ, m. : Bau que sosté el corredor de la barca. (Blanes.)

TARTANA, f. : Embarcació petita d'un sol pal i vela llatina. Ho solen ésser totes les embarcacions emprades per a la pesca i algunes petites embarcacions de cabotatge. (Cat., Bal., Val.)

TASCÓ, m. : 1. Peça de fusta amb què és subjectat el pal a l'enfogonadura. (Cat., Bal., Val.) 2. Part inferior dels mastelers de forma quadrada per on s'ajunten amb els altres pals. (Cat., Bal., Val.)

TAULA DE REFORÇ, f. : Taula que es clava a la part exterior del buc de les embarcacions salvavides i d'esport, a l'objecte de reforçar la resistència del buc. (Barceloneta.)

TAULES, f. pl. : Les peces que en sentit horitzontal, és a dir, de proa a popa, vesteixen la part exterior de la barca. (Catalunya.)

TENDEROL, m. : Tros de xarpellera amb què els pescadors tapen el peix i els ormeigs mentre són a bord. (Sant Pol, Mataró.)

TENSOR, m. : Corda emprada per tivar una altra corda que hom creu fluixa. (Cat., Bal., Val.)

TERÇ, m. : Banc d'una barca que hi ha entre l'arborà i la barqueta. (Blanes.)

TERCER, m. : Tercer càrrec de la tripulació de la barca de pesca. Es cuida de les petites feines de bord, de comprar els queviures i coure el menjar. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TERCERA, f. : Taula tercera del buc de l'embarcació començant a calcular-les per l'orla. (Barceloneta, Vilanova.)

TERCEROL, m. : Ris tercer de la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TERCIAIRE, m. : Sin. de TERCER.

TERNAL, m. : Bussell o motor amb tres ulls i tres politges. (Cat., Bal., Val.)

TERRAL, m. : Terrassà, persona que no tracta amb el mar ni amb les seves indústries. (Vilanova.)

TERREJAR, v. : Navegar prop de terra. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TESSAR, v. : Tivar una corda, fer que es mantingui en tota la tivantor possible. (Cat., Bal., Val.)

TESTA, f. : Nivell de la coberta en el buc de l'embarcació. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TIMÓ, m. : 1. Additament exterior, a la part extrema de la popa de les embarcacions, destinat a donar-los la direcció. En les embarcacions petites el timó no és fix, i, quan es treu la barca d'en mar i es deixa a la platja, el patró se l'enduu a casa seva. (Cat., Bal., Val.) 2. Peça de fusta plana que s'aplica a la popa d'una embarcació. Serveix per a ferla virar. Això s'aconsegueix mitjançant l'arjau en les embarcacions menors, i mitjançant la canya en les més grans.

TIMONER, m. : Mariner que es cui-

da del maneig del timó. (Cat., Bal., Val.)

TINGLADILLO, m. : Obra viva de les embarcacions d'esport. Està formada per taules molt primes, molt lleugeres de pes i de molt poca resistència. (Barceloneta.)

TINTER, m. : Broc de fusta amb dues concavitats cilíndriques, a tall de saler d'ús domèstic. S'hi posa una mescla de mangre i aigua que serveix per a impregnar l'esponja amb què es mulla la nyinyola que s'usa per marcar fustes que s'han de serrar a les mestrances.

TIRA, f. : Corda d'un aparell per la qual aquest és estirat i se li fa fer moviment. (Barceloneta.)

TIRANT, m. : Sin. de NERVI. (Cat., Bal., Val.)

TIRAR A PICO, v. : Fer naufragar una embarcació.

TIRAR LA SIRGA, v. : Sin. de SIRGAR. (Costes de Llevant y de Ponent.)

TIRAR PER LA BORDA, v. : Tirar una cosa al mar llançant-la des d'una embarcació. (Cat., Bal., Val.)

TOLDILLA, f. : Part alçada de la coberta a popa. (Cat., Bal., Val.)

TOPAR, v. : Donar cops, amb el buc de la barca, a alguna roca o a algun altre objecte resistent. (Cat., Bal., Val.)

TOPE, m. : Vigia, mariner que en les embarcacions grans va a la cofa del pal major. (Cat., Bal., Val.)

TOPINO, m. : Punta del car. (Sant Pol.)

TOQUIM o TOQUINO, m. : Mena de cassoleta, en forma de mitja gla i de la grandària de mitja pinya de pi, que va fermada a la roda de popa dels caros de la matrícula de Lloret de Mar. Serveix per a reposar l'extrem inferior de les astes de les banderes que es porten en la processó que es fa per mar, la diada de Santa Cristina, des de Lloret de Mar al santuari. (Blanes.)

TORN, m. : Torn de forma ordinària portat a bord d'algunes barques dedicades a la pesca de la vaca per pujar l'ormeig a bord. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TORRER, m. : El que cuida que les faroles no interrompin mai llur funcionament. (Cat., Bal., Val.)

TOTA LA VELA : Sin. de RIS TERCEROL. (Mataró.)

TRACA, f. : 1. Sin. de SOBREBOCAL. (Roses, Cadaqués.) 2. Petit pal de fusta que es posa sota els bancs de la barca perquè els faci de puntal. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TRACA SOTABANC, f. : Peces de fusta horitzontals que corren al llarg d'un bastiment i l'interior de les quals està sota els bancs de coberta. (Blanes.)

TRANCANELL, m. : Taula de fusta que va clavada tot al volt del buc de les embarcacions. (Barceloneta.)

TRANSATLÀNTIC, m. : Embarcació de gran port que fa viatges d'Europa a Amèrica travessant l'Atlàntic.

TRANSBORDAR, v. : 1. Prendre per la lua. (Cat., Bal., Val.) 2. Canviar de bord; traspassar un carregament o una persona de bord d'una embarcació a bord d'una altra.

TRANSPORT, m. : Embarcació agregada a les esquadres de guerra que té per objecte transportar els queviures i vitualles que poden ésser convenients.

TRASCOLLAT, m. : Sin. de ESCOLLAT. (Sant Pol.)

TRAVA, f. : Aparell proveït d'un bussell i que va enfilat en una granera que hi ha en el car d'una antena d'una barca de mitjana que mira a proa (i en l'estrop de l'antena). Serveix per a córrer aquest amunt i avall de l'antena segons les necessitats de la vela durant la navegació. (Blanes.)

TRAVESSIA, f. : Trajecte seguit per una embarcació per anar d'un lloc a un altre determinat. (Cat., Bal., Val.)

TREMPAR, v. : Travessar la vela decantant-la per anar a la mala. (Costa de Llevant.)

TREMUJA DEL TIMÓ : Forat practicat en la popa d'un bastiment i on va enfilada la part superior i cilíndrica del timó. Inferiorment termina en la part superior del codast, i superiorment en la coberta del vaixell.

TREURE, v. : Operació que consisteix a apartar una embarcació del mar per deixar-la en terra. Es fa amb l'ajuda d'un palanquí i fent lliscar l'embarcació damunt de pals enseuats. Si es tracta d'embarcacions menors, el palanquí es mou a força de braços. Quan l'afer és treure embarcacions de la pesca de palangre, es fa ús d'una parella de bous; i, si es tracta de barques de mitjana, es fa ús d'argues, que es mouen a força de braços o mitjançant cavalls, com es feia a Malgrat en un temps en què eren molt abundoses les barques de mitjana. (Costa de Llevant.)

TRENYINERA, f. : Barca llarga i estreta moguda a força de rems, de construcció semblant a la del caro, però sense banyots, destinada especialment a la pesca de la trenyina. (Roses.)

TRINCAR, v. : 1. Sin. de TESSAR. (Cat., Bal., Val.) 2. Fermar una vela amb la màxima força possible. (Cat., Bal., Val.)

TRINQUET, m. : El pal d'una embarcació més proper a popa. (Cat., Bal., Val.)

TRINQUET POPER, m. : El pal trinquet més proper a popa en les embarcacions que porten més d'un pal trinquet. (Cat., Bal., Val.)

TRINQUETA, f. : La vela més gran de les que van fermades al pal trinquet. (Cat., Bal., Val.)

TRINQUETA VELÓ, f. : Trinqueta de mida més gran que l'ordinària. (Cat., Bal., Val.)

TRINQUETILLA, f. : Vela floc molt grossa hissada prop del pal trinquet. (Cat., Bal., Val.)

TRIPULACIÓ, f. : Conjunt de persones que componen la població habitual d'una embarcació.

TRIPULANT, m. : El que forma part de la tripulació d'una embarcació.

TRIPULAR, v. : Viure a bord d'una embarcació.

TRISSES, f. pl. : Sin. de DRISSES.

TROMPA, f. : Botzina de metall emprada pels petits velers per comunicar i fer-se sentir a distància. (Cat., Bal., Val.)

TROSSA, f. : Corda de les menes que va lligada a la manegueta de l'orla. (Cat., Bal., Val.)

TROSSAR, v. : Sin. de TESSAR. (Blanes.)

TRUCAR, v. : Sin. de TOPAR. (Costes de Llevant i de Ponent.)

TUBET, m. : Petita eina emprada pel mestre d'aixa per reblar els claus de clavar les taules de les embarcacions. (Barceloneta.)

U

ULL, m. : Forat del bussell on hi ha la politja i pel qual es passa la corda. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ULL DE POLL, m. : Nus destinat a unir dos caps. (Costes de Llevant i de Ponent.)

ULLAU, m. : Ullet del faixó de la vela, per on es passen els botafions. (Cat., Bal., Val.)

ULLET, m. : Sin. de ULLAU. (Costes de Llevant i de Ponent.)

UNGLA, f. : Part de l'àncora que forma punxa, per on es clava a la sorra o llot del fons. (Cat., Bal., Val.)

UNYA, f. : Extremitat, en forma de llança, d'una àncora. Blanes.)

URGUI, m. : Torn, situat a la platja, destinat a treure les barques de l'aigua. (Cadaqués.)

V

VAGRA, f. : Sin. de MEDÍS. (Barceloneta.)

VAINA, f. : Doblec de la vorada de la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

VAIVÉ, m. : 1. Sin. de MAULLAR. (Cat., Bal., Val.) 2. Moviment de babord a estribord fet per una embarcació, produït per efecte de les ones. (Cat., Bal., Val.)

VAIXELL, m. : Bastiment de vela o mogut a vapor. (Blanes.)

VANO, m. : 1. Ornament d'una nau que consisteix en un marc ovalat collocat a popa d'un bastiment. També n'hi ha de forma semicircular. Dins el vano va el nom del vaixell i matrícula, i, en algun cas, un parell d'escobencs. (Blanes.) 2. Sin. de GRUA. (Barceloneta.) 3. Sin. de CONXA. (Cat., Bal., Val.) 4. Sin. de ESTAMPA. (Eivissa.)

VAPOR, m. : Embarcació moguda a força de vapor.

VAPOR DE PASSATGE, m. : Embarcació moguda a vapor que, ultra ésser pròpia per a carregar mercaderies, està condicionada per a transportar passatgers.

VAPOR MERCANT, m. : Embarcació moguda a força de vapor, especialment destinada al transport de mercaderies.

VAQUERA, f. : Barca destinada a la pesca de la vaca, de forma igual a les emprades per a la pesca del bou, sols que són més petites. Solen tenir de 30 a 35 pams. (Costes de Llevant i de Ponent.)

VARADA, f. : L'acció de varar. (Blanes.)

VARAR, v. : Tirar una embarcació a l'aigua. (Cat., Bal., Val.)

VARENGUES, f. pl. : Taules de fusta horitzontals que corren al llarg d'un bastiment en l'interior de la bodega i a l'indret del pentoc. Són peces reforçadores. (Blanes.)

VARETA, f. : Verga un xic gruixuda, torçada al foc, que en les embarcacions fa de quaderna, substituint els medissos i les estameneres. (Barceloneta.)

VASOS, m. pl. : Són unes peces de fusta que protegeixen els calcés a banda i banda, a fi que el fregadís dels amants no els gastin. (Blanes.)

VELA, f. : Peça de teixit, de gran volum, que, junyida als pals i lligada amb cordes, hom encara al vent perquè hi bati i l'empenyi, imprimin així moviment a l'embarcació.

VELA A LA BOVERA, f. : Hissar la vela cap per avall, amb el car i la pena al capdamunt del pal, i l'espigó tocant a la coberta. S'hi sol posar, quan es pesca al bou, perquè la vela agafi més vent. (Vilanova.)

VELA A LA COLLA, f. : Portar la vela cargolada. (Costes de Llevant i de Ponent.)

VELA A LA MARROQUINA, f. : Portar la vela tota plegada cap a proa. Id. íd.

VELA ALTA, f. : Vela hissada a la part alta dels pals. (Cat., Bal., Val.)

VELA AL TERÇ, f. : Vela semblant, de forma, a la cangrea, sols que la boca va a parar prop del pal. (Cat., Bal., Val.)

VELA BAIXA, f. : Vela hissada a la part inferior dels pals, prop de la coberta. (Cat., Bal., Val.)

VELA DE CAPA, f. : Qualsevol de les veles emprades per capejar un temporal, que solen ésser la major i la messana. (Cat., Bal., Val.)

VELA DE MARTELL, f. : Vela escapçada per un puny. (Cat., Bal., Val.)

VELA DE RESPECTE, f. : Vela resistent i molt gruixuda, sols emprada en casos de perill. (Cat., Bal., Val.)

VELA DE SACS, f. : Vela emprada sense estar encara ben acabada. (Cat., Bal., Val.)

VELA D'ESTAI, f. : Vela que va hissada a l'estai. Pren el nom de l'estai on va hissada. (Cat., Bal., Val.)

VELA DE TALLANT, f. : Vela en forma de triangle. (Cat., Bal., Val.)

VELA ESPIGADA, f. : La vela que té el puny superior acabant amb un angle molt pronunciat. (Cat., Bal., Val.)

VELA LLATINA, f. : Vela de forma completament triangular. (Cat., Bal., Val.)

VELA QUADRA, f. : Tota vela de forma trapezoïdal. (Cat., Bal., Val.)

VELA SIMADA, f. : Vela tota plegada cap a popa. (Costa de Llevant.)

VELA TOMBADA, f. : Vela tombada damunt l'antena. (Costa de Llevant.)

VELATXO ALT, m. : Vela quadrada d'una pollacra goleta. Va inserida, superiorment, a la verga del mateix nom, i, inferiorment, a la verga de velatxo baix. (Blanes.)

VELATXO BAIX, m. : Vela quadrada d'una pollacra goleta. Va inserida, superiorment, a la verga del mateix nom, i, inferiorment, a la verga de trinquet. (Blanes.)

VELEJAR, v. : Navegar a la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

VELER, m. : 1. Embarcació que es belluga mitjançant l'auxili

de les veles. (Cat., Bal., Val.) 2. Ofici anex al mestre d'aixa. El veler es dedica a fabricar veles i a proveir les embarcacions de cordes i tot altre element. (Cat., Bal., Val.)

VENOLERA, f. : Receptor giratori d'aire, que s'encara sempre al vent i que va empalmat a un tub que va a parar a les cambres interiors de les embarcacions per renovar-ne l'aire. (Cat., Bal., Val.)

VENTRERA, f. : Corda que lliga el botaló a la roda. (Costes de Llevant i de Ponent.)

VENTS, m. pl. : Cordes que van, des dels extrems del botaló i botafora d'una barca de mitjana, a proa i popa respectivament. Serveixen per a sostenir els pals al buc. Van proveïts d'aparells de bussells i aranyes per a posar-los tivants. (Blanes.)

VERDUGUET, m. : Bordó que rodeja el buc de les embarcacions majors, arran de la coberta. (Cat., Bal., Val.)

VERGA, f. : La perxa entravessada en els pals dels bastiments de gàbies i de crusetes. Serveix per a fermar veles de contorn quadrat. (Blanes.)

VERGA DE GÀBIA, f. : La inferior de les dues vergues inserides en el masteler de gàbia d'un bergantí rodó. (Blanes.)

VERGA DE GONETE, f. : La vela inserida en la part inferior del masteler de gonete. (Blanes.)

VERGA DE TRINQUET, f. : La inserida en el pal trinquet d'un veler. (Blanes.)

VERGA DE VELATXO ALT, f. : La superior de les dues vergues inserides en el masteler de velatxo d'un veler. (Blanes.)

VERGA DE VELATXO BAIX, f. : La inferior de les dues vergues inserides en el masteler de velatxo d'un veler. (Blanes.)

VERGA SOBREGONETE. f. : La vela inserida en la part superior del masteler de gonete. (Blanes.)

VETA, f. : 1. Corda molt gruixuda i resistent. (Costes de Llevant i de Ponent.) 2. Tota corda emprada en l'embarcació. (Blanes.)

VIA, f. : Part de l'estai de floc on corre el carril de garrutxos de les veles floc. (Cat., Bal., Val.)

VIA D'AIGUA, f. : Forat, fet en l'obra viva d'una embarcació a causa de qualque incident, pel qual penetra l'aigua dintre el buc. (Cat., Bal., Val.)

VIGIA, m. : Mariner que des de la cofa vigila l'horitzó. (Cat., Bal., Val.)

VIRAR, v. : Torçar una embarcació la direcció que seguia, descrivint un angle pronunciadíssim. (Cat., Bal., Val.)

VIRAR EN RODÓ, v. : Virar donant l'embarcació quasi una volta sobre ella mateixa per desfer el camí fet. (Cat., Bal., Val.)

VIRAR PER AVANT, v. : Fer un viratge sense deixar d'anar endavant en la direcció que es porta i descrivint un gran semicercle. (Cat., Bal., Val.)

VITRE, m. : Teixit especial per a la fabricació de veles. (Barceloneta.)

VOGAR, v. : Sin. de REMAR. (Cat., Bal., Val.)

VÒGIT, m. : Torn gros usat per treure embarcacions de l'aigua. Avui ha caigut en desús : en lloc seu s'empren procediments mecànics. (Vilanova.)

VOGUERA, f. : Peça de fusta on, en la part que toca a l'orla, va la falca, i que té per objecte reforçar l'aguant d'aquesta. (Barceloneta.)

VOLANDERA, f. : Petita planxa rodona d'aram, emprada pel mestre d'aixa per reblar els claus, també d'aram, que clava al tingladillo de les embarcacions d'esport. (Barceloneta.)

VOLANT, m. : 1. Sin. de MENJAVENTS. (Barceloneta.) 2. Quart càrrec de la tripulació d'una barca pesquera. No té cap feina pròpia i exclusiva. La seva missió és la d'ajudar els altres tres tripulants en llur feina quan el necessiten. (Costes de Llevant i de Ponent.)

VOLTA DE CIGALA, f. : Lligada especial que es fa al ruixó quan es tira en un fons fangós i es tem que hi pot quedar enganxat. (Costes de Llevant i de Ponent.)

VOLTA DE RASON, f. : Lligada que es fa amb l'àncora quan es tira amb corda i no amb cadena, com generalment es sol fer. (Cat., Bal., Val.)

VOLTEJAR, v. : Navegar fent grans zig-zags, per poder guanyar la costa, quan bufa un vent fort i desfavorable. (Costes de Llevant i de Ponent.)

X

XABEC, m. : Bastiment molt rar en la navegació. El buc té la proa molt llançada i la popa més alta que el restant del bastiment, amb reminiscències dels castells dels antics galions. Respecte a l'arboradura, porta tres pals : un a proa tirat endavant, un al mig, vertical, i un a popa com l'arbre de la mitjana d'un falutx; un botaló a proa i una botafora a popa. El velam consta d'una pollacra, dues mestres i una mitjana. Són bastiments que fan el tràfic de cabotatge. (Blanes.)

XAFALDET, m. : Cap per a amarrar les veles de gàbia, etc. (Cat., Bal., Val.)

XAICA, f.: Sin. de BUSSI. (Blanes.)

XALANA, f. : Embarcació de riu, de fons molt pla i proa molt aguda. Sols hi caben quatre o cinc persones, i té molta propensió a abocar-se. (Cat., Bal., Val.)

XAMBEQUÍ, m. : Xabec petit. (Cat., Bal.)

XANAR, v. : Afluixar la vela. (Costes de Llevant i de Ponent.)

XATA, f. : Sin. de BARCASSA.

XAVETA, f. : Clàvia de la clau que ferma l'arbre al banc d'arborar. (Costa de Llevant.)

XICOT, m. : Corda molt gruixuda. (Cat., Bal., Val.)

XINXORRO, m. : Sin. de IUIÚ.

XIQUERO, m. : Part de la bodega destinada a corral quan es transporta bestiar. (Cat., Bal., Val.)

XULLAU, m. : Forcat de proa d'una barca gran. (Costes de Llevant i de Ponent.)

XUMASSERA, f. : Queixal de l'orla d'algunes barques per a encaixar-hi el rem. Hi ha moltes barques que en lloc de xumacera porten escàlam. (Cat., Bal., Val.)

XUNXO, m. : Baga de ferro que subjecta els pals femelles als pals mascles. (Cat., Bal., Val.)

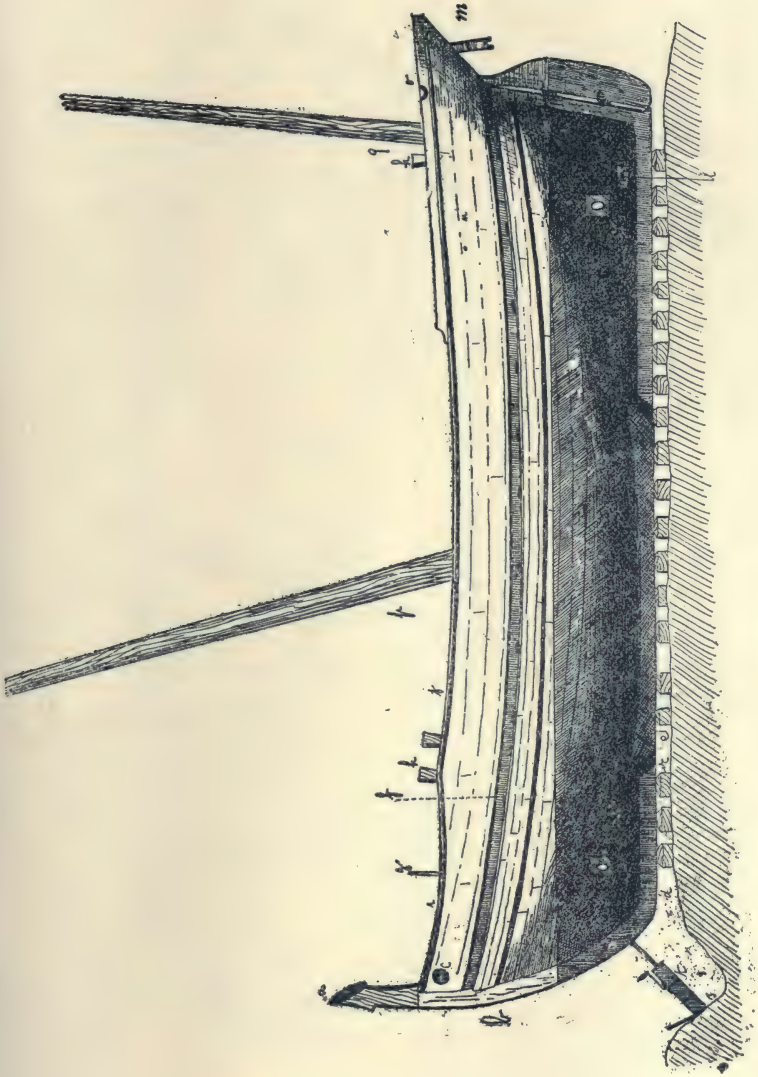

BARCA DE MITJANA

a. Cap de mort. — *b*. Roda de proa. — *c*. Escobenc. — *d*. Rumbo. — *e*. Escobes. — *f*. Ambons. — *g*. Escàlem. — *h*. Bitons. — *i*. Escollat. — *j*. Bataiola. — *l*. Dui. — *m*. Portella. — *n*. Orla. — *o*. Escobenc de popa. — *p*. Pal mestre. — *q*. Pal de la mitjana. — *r*. Pal. — *s*. Sot. — *t*. Grill.

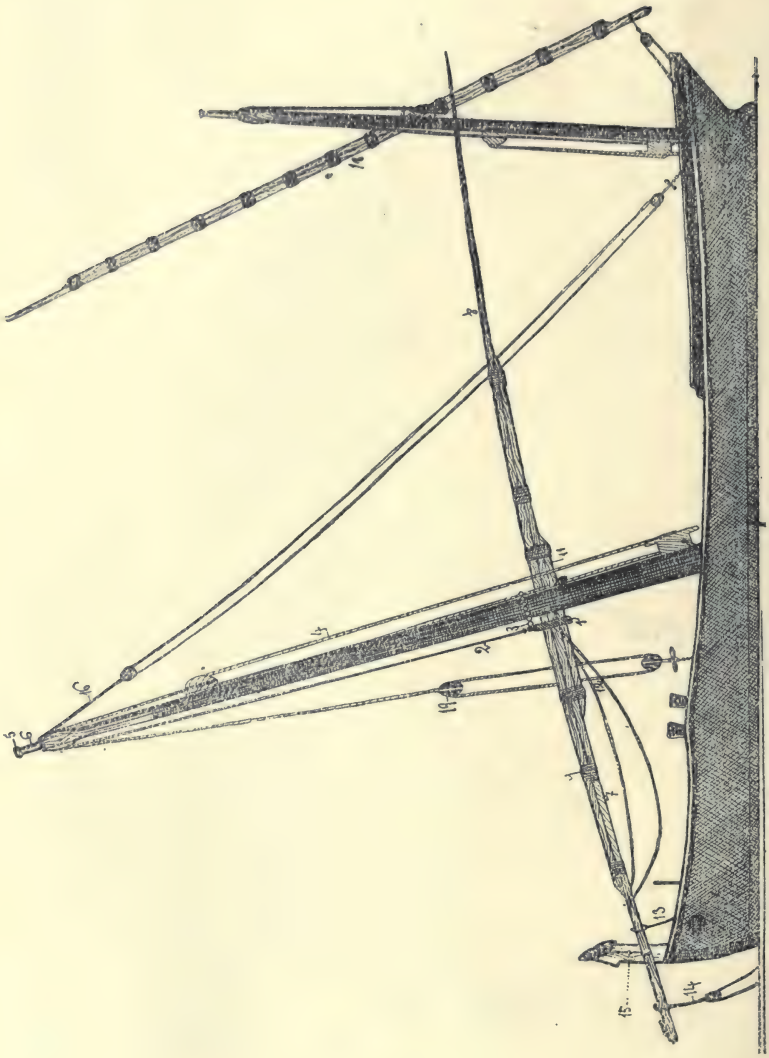

BARCA DE MITJANA

1. Estrop. — 2. Amants. — 3. Anell. — 4. Guindareses. — 5. Galeta. — 6. Espigó. — 7. Car. — 8. Pena. — 9. Tapetes de les enginyes. — 11. Quimelca. — 12. Trava. — 13. Orsapop. — 14. Davant. — 15. Lubaix. — 16. Corona. — 18. Antena de la mitjana. — 19. Cúrries de brandar.

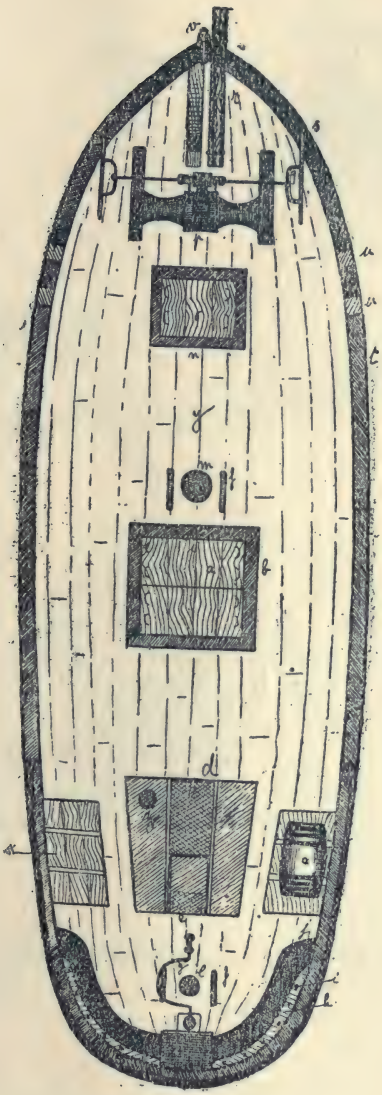

BARCA DE MITJANA

a. Quarters. — *b*. Escotilla. — *c*. Corredera de la cambra. — *d*. Bolou. — *e*. Lloc de la bitàcola.— *f*. Manegueta. — *g*. Canya del timó. — *h*. Civiller. — *i*. Civilla. — *j*. Galliner. — *k*. Quarter. — *l*. Arbre o pal de la mitjana. — *m*. Arbre o pal mestre. — *n*. Escotilla. — *o*. Quarter. — *p*. Molinet. — *q*. Manxes del molinet. — *r*. Butiol. — *s*. Escollat. — *t*. Bataiola. — *u*. Bitons. — *v*. Cap de mort. — *z*. Bomba d'aigua.

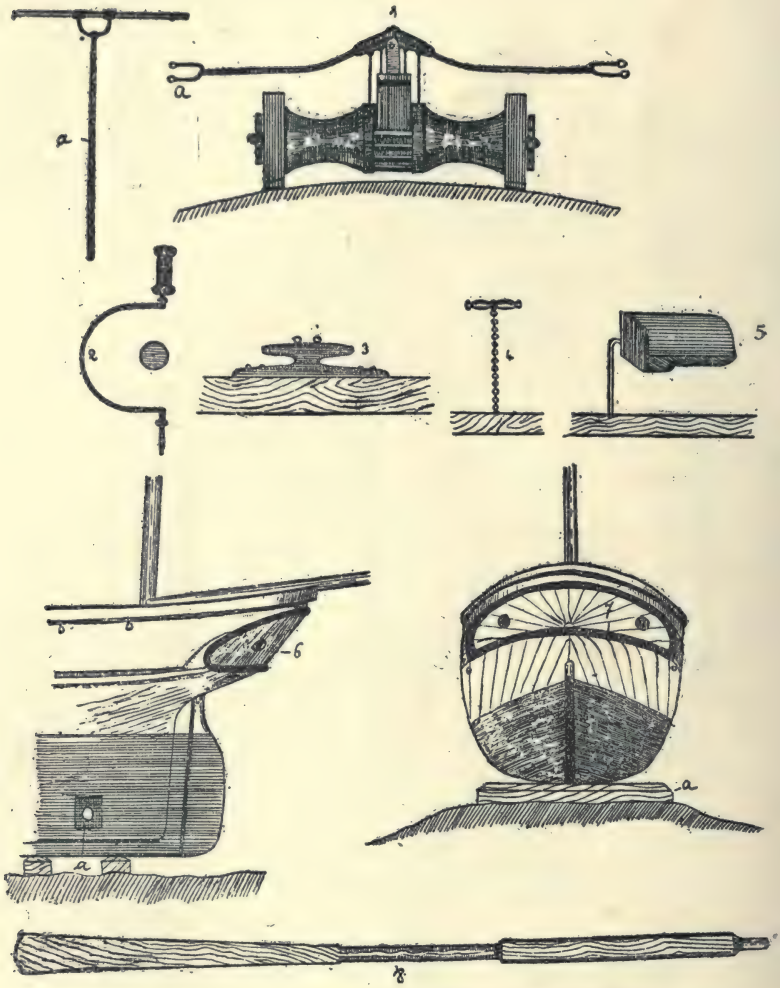

BARCA DE MITJANA

1. Molinet. (*a*, Manxes del molinet.) — 2. Canya del timó. — 3. Manegueta. — 4. Casanell. — 5. Fanalera. — 6. Popa de dos cossos. — 7. Vano. (*a*, Pal.) — 8. Rem de trenta quatre pams.

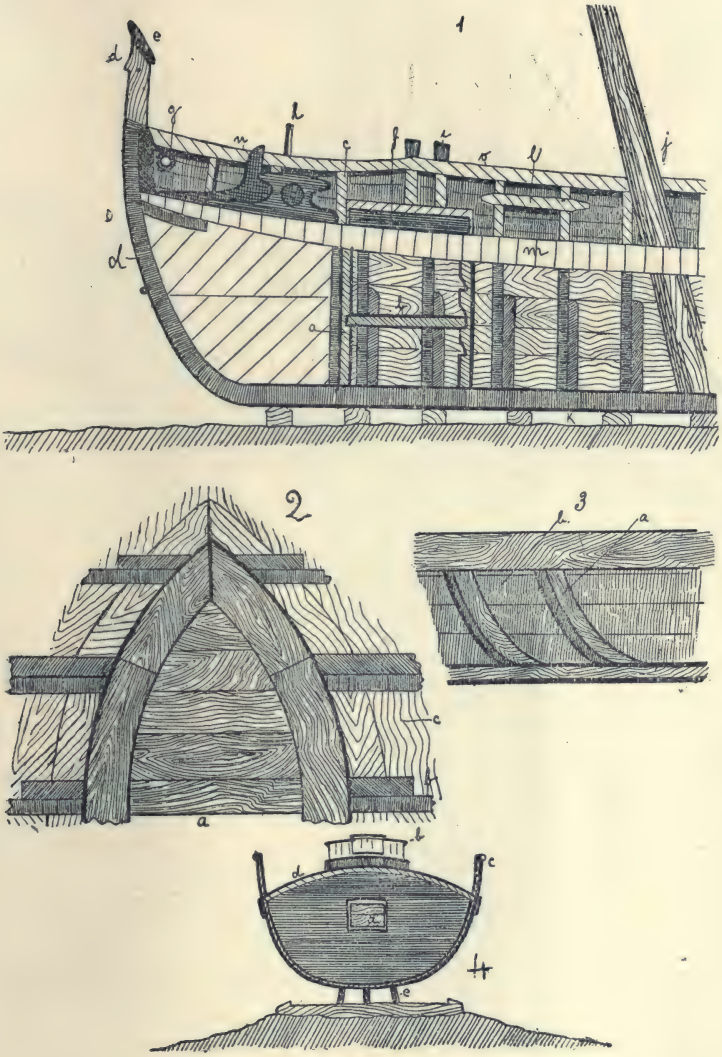

BARCA DE MITJANA

1. *a*, Puntal d'escotilla; *b*, Bancassa; *c*, Escalamots; *d*, Roda de proa; *e*, Cap de mort; *f*, Escotilla; *g*, Escobenc; *h*, Escàlem; *i*, Bitons; *j*, Pal mestre; *l*, Manegueta; *m*, Coberta; *n*, Escollat; *o*, Bataiola. — 2. *a*, Paiol; *b*, Quadernes; *c*, Caixes. — 3. *a*, Quadernes; *b*, Caixes. — 4. *a*, Porta reclam; *b*, Bolou; *c*, Orla; *d*, Coberta; *e*, Escobes.

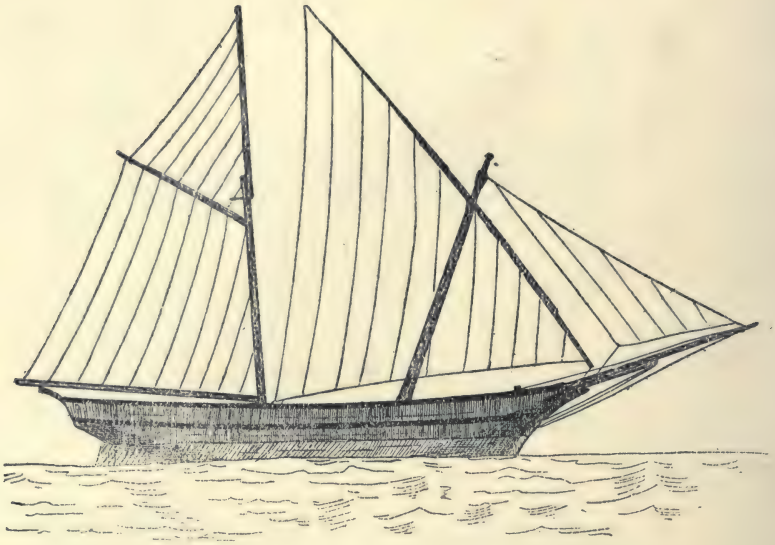

QUETX

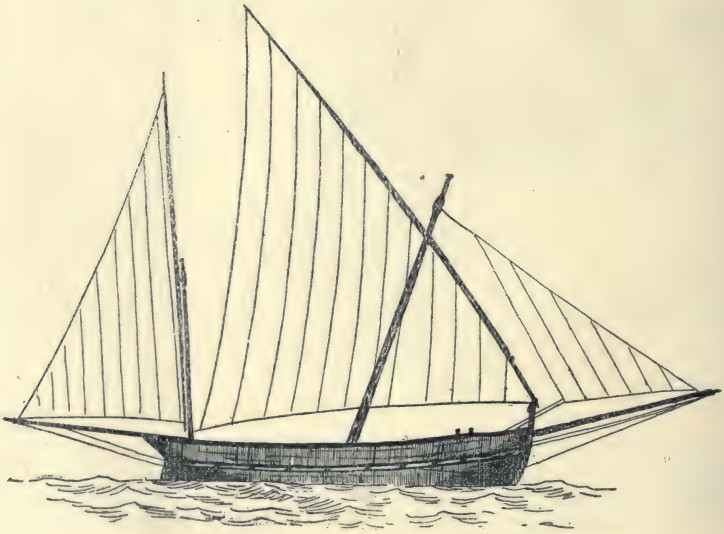

BARCA DE MITJANA O FALUTX

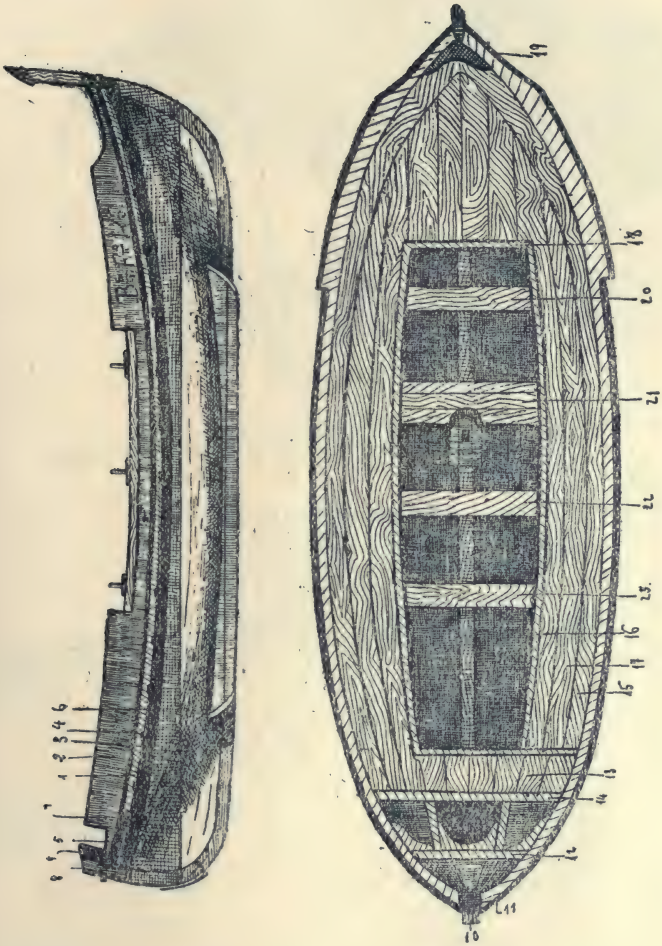

BARCA DE PALANGRA

1. Ambonet. — 2. Buguera. — 3. Regala. — 4. Imbornals. — 5. Escollat de popa. — 6. Cinta. — 8. Roda. — 9. Contraroda. — 10. Roda. — 11. Contraroda. — 12. Tàlem de popa. — 13. Senó. — 14. Barres del senó. — 15. Clau o tapa regala. — 16. Fileret. — 17. Ambó. — 18. Tàlem de proa. — 19. Escollat. — 20. Proer. — 21. Arborà. — 22. Terç. — 23. Banqueta.

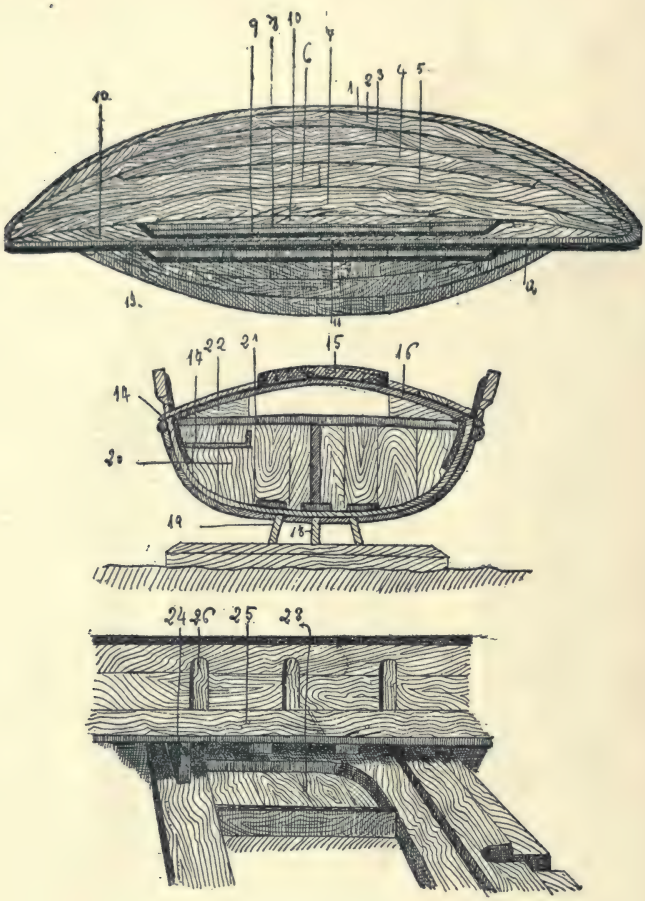

BARCA DE PALANGRA

1. Buguera. — 2. Cinta. — 3. Bocal. — 4. Ambó. — 5. Ambó de proa. — 6. Ambó de popa. — 7. Arrambà d'escoba. — 8. Escoba. — 9. Pastell. — 10. Paraia. — 11. Quilla. — 12. Gaó de proa. — 13. Gaó de popa. — 14. Clau o tapa regala. — 15. Tàlem de proa. — 16. Barrot. — 17. Davantalet de calaix. — 18. Quilla. — 19. Escobes. — 20. Mamparo. — 21. Banc de proa. — 22. Tac de corredor. — 23. Davantalet de calaix. — 24. Tac de corredor. — 25. Corredor. — 26. Escàlems.

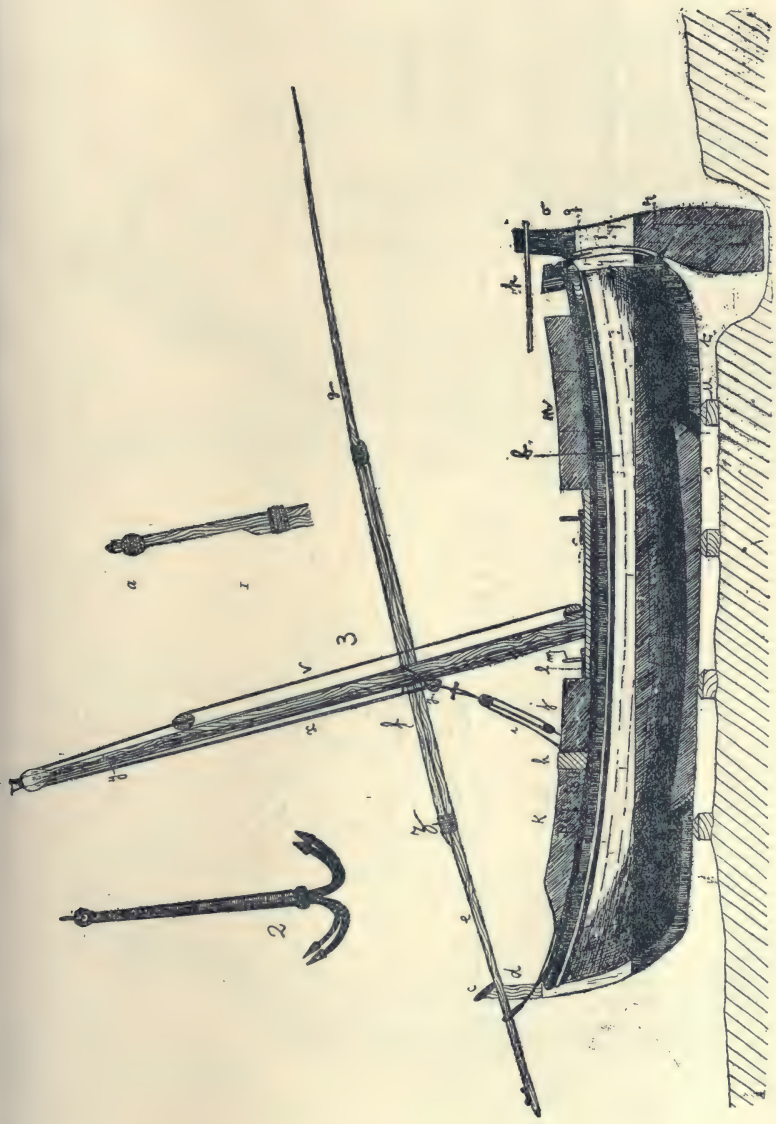

BARCA PESCADORA

1. Car (antena). (*a*, Barrilet.) — 2. Ruixó. — 3. *b*, Regala; *c*, Cap de mort; *d*, Roda de proa; *e*, Car; *f*, Antena; *g*, Pena; *h*, Macarró; *i*, Trossa; *j*, Falca; *l*, Escalemera; *m*, Escàlem; *k* i *n*, Falques; *o*, Timó; *p*, Arjau; *q*, Femella; *r*, Gòndol; *s*, Escobes; *t*, Quilla; *u*, Pal; *v*, Drisses; *x*, Amant; *y*, Arbre; *z*, Enginyes.

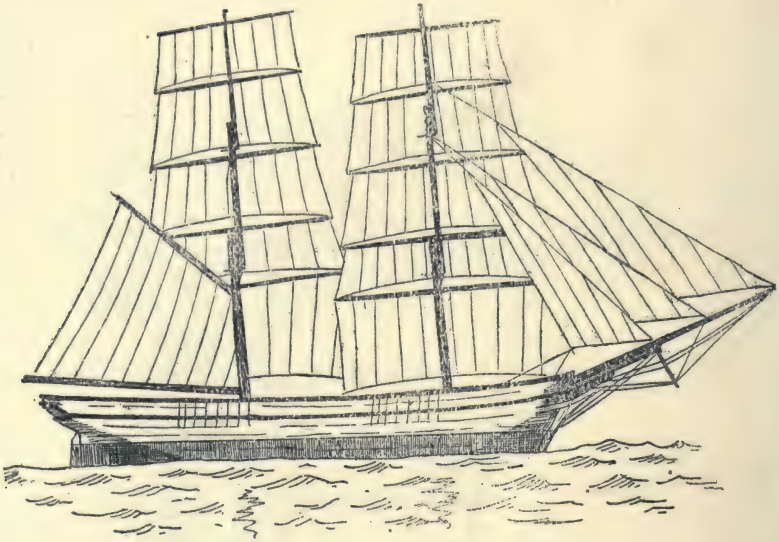

BERGANTÍ RODÓ

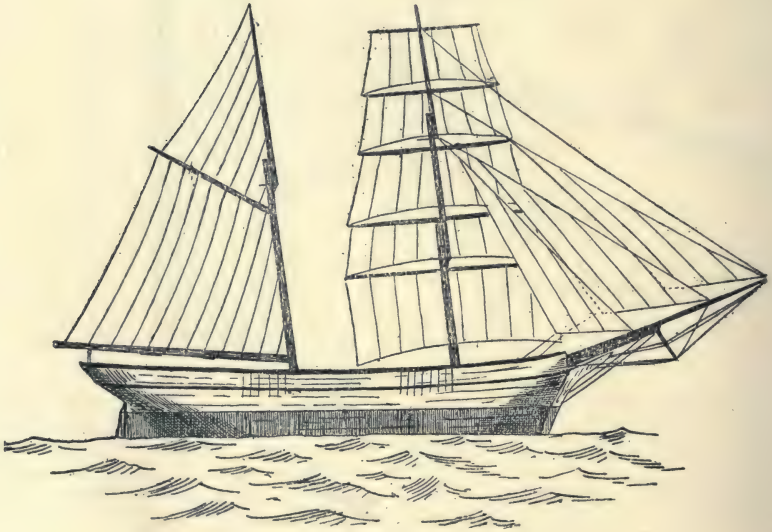

BERGANTÍ GOLETA

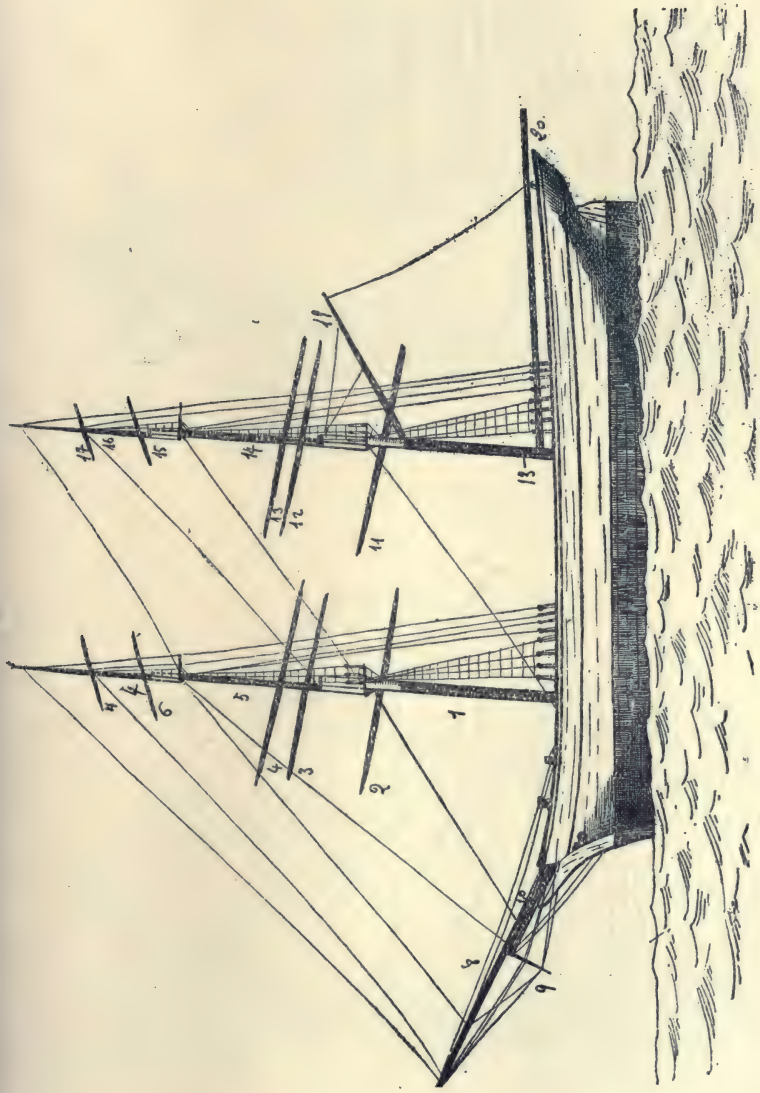

BERGANTÍ RODÓ

1. Pal trinquet. — 2. Verga de trinquet. — 3. Verga de velatxo. — 4. Masteler de juanete. — 5. Masteler de velatxo. — 6. Verga de juanete. — 7. Verga de sobrejuanete. — 8. Botaló de floc. — 9. Moc. — 10. Bauprès. — 11. Verga major o seca. — 12. Verga de gàbia. — 13. Pal major. — 14. Masteler de gàbia. — 15. Verga de juanete. — 16. Masteler de juanete. — 17. Verga sobrejuanete. — 19. Verga de cangreja. — 20. Botavara rastrera.

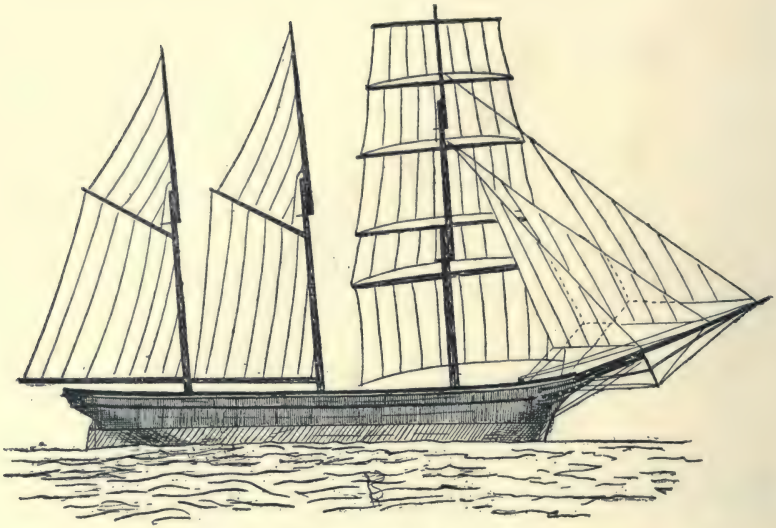

BERGANTÍ GOLETA DE TRES PALS

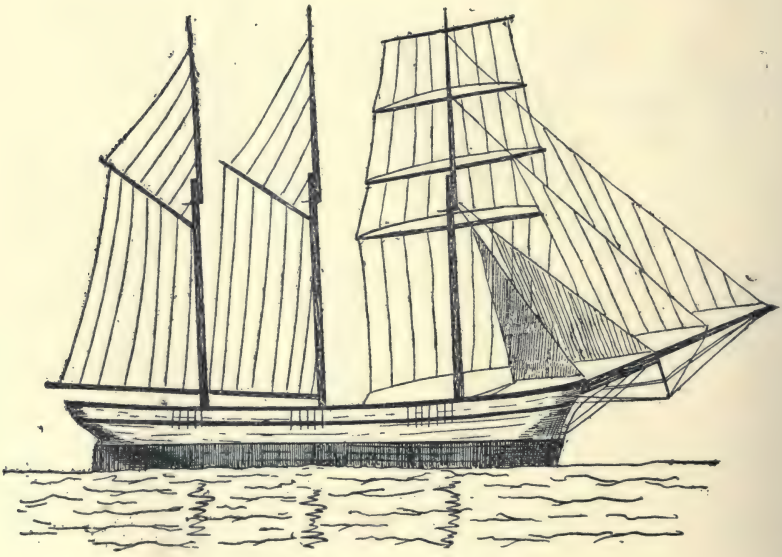

GOLETA DE TRES PALS

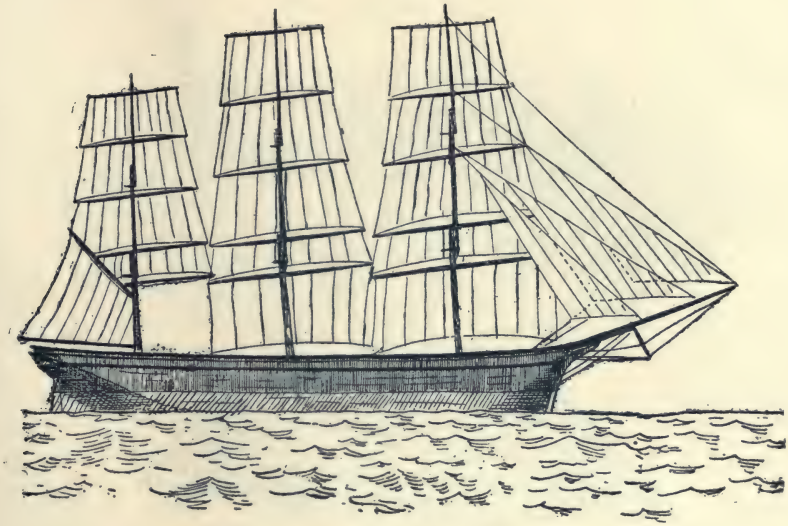

FRAGATA

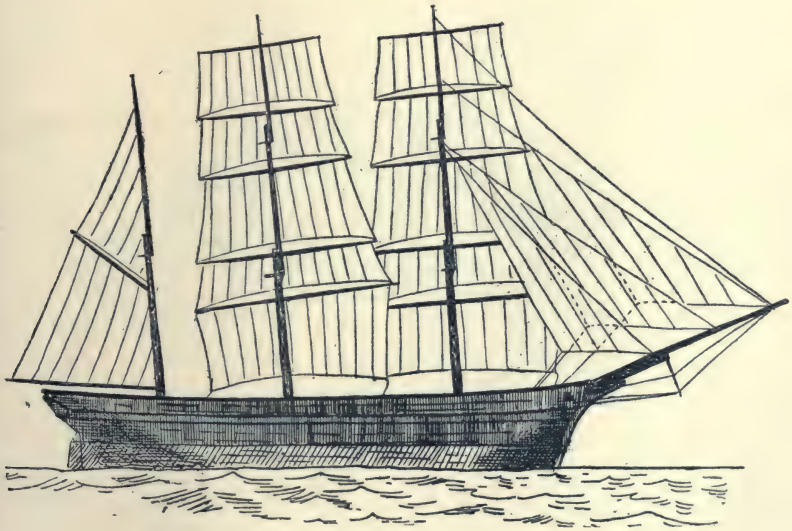

BRICBARCA

BUSSI

1. Roda de proa. — 2. Contraroda. — 3. Quilla. — 4. Medís. — 5. Estamenera. — 6. Roda de popa. — 7. Contraroda. — 8. Sola. — 9. Cinta. — 10. Bocal. — 11. Sotabocal. — 12. Ambons amb puntera. — 13. Sobreparaia. — 14. Paraia. — 15. Tapament de proa. — 16. Tàlem. — 17. Cliviller. — 18. Quilla. — 19. Corbatons. — 20. Bancada. — 21. Banc de popa. — 22. Banc de proa.

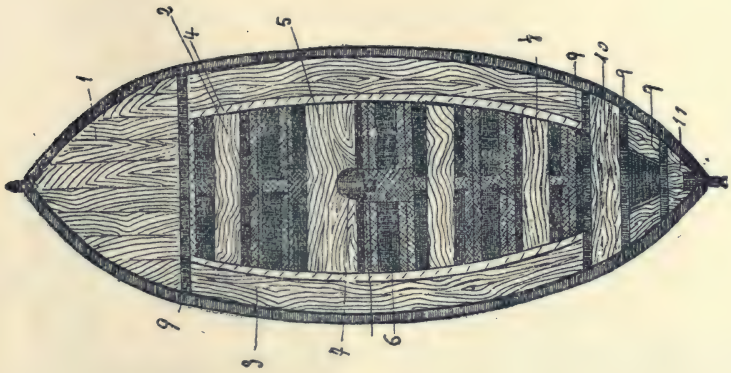

LLAGUT

1. Dalt de proa o sobreproa. — 2. Proer. — 3. Corredor. — 4. Fileret. — 5. Arborà. — 6. Paramola. — 7. Canal. — 8. Banqueta. — 9. Tàlem. — 10. Senó. — 11. Quadro de popa.

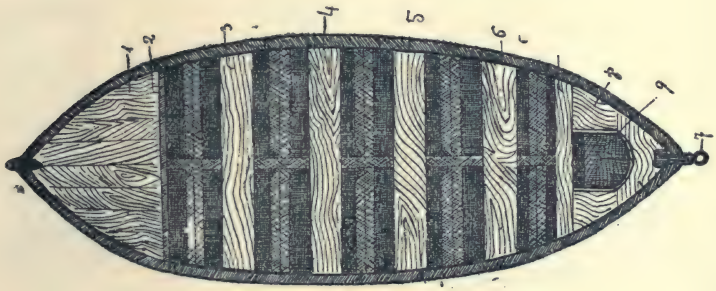

CARO

1. Sobreproa. — 2. Tàlem. — 3. Banc de proa. — 4. Banc del mig. — 5. Banc del terç. — 6. Banc de popa. — 7. Gòndol. — 8. Banqueta. — 9. Paiol.

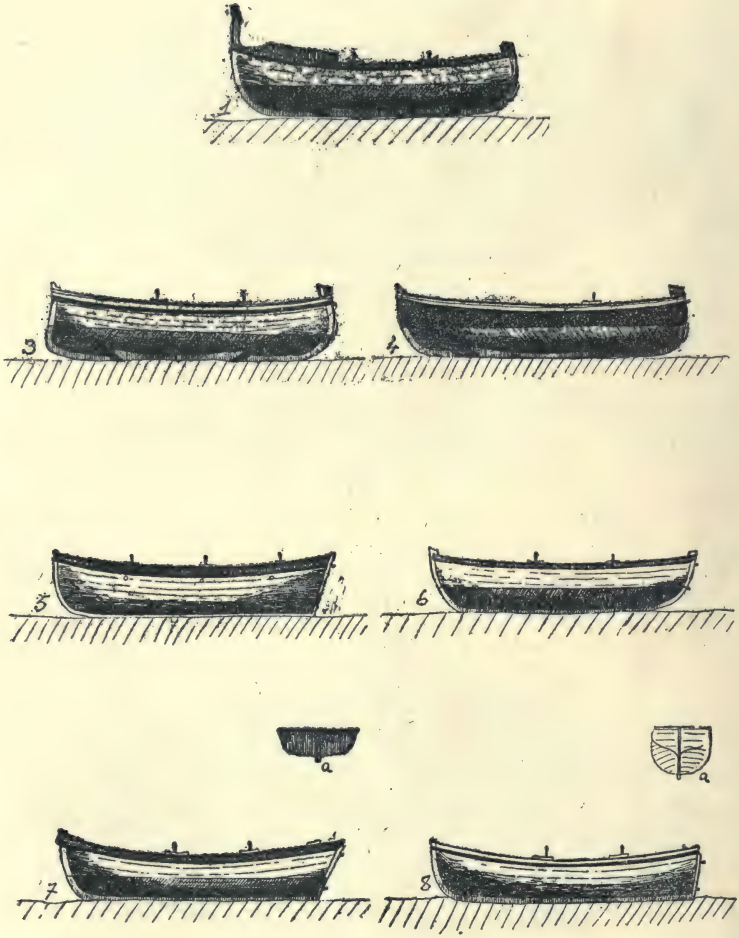

EMBARCACIONS

1. Bussi. — 3, 4, 5 i 6. Bots. — 7 i 8. Llanxes.

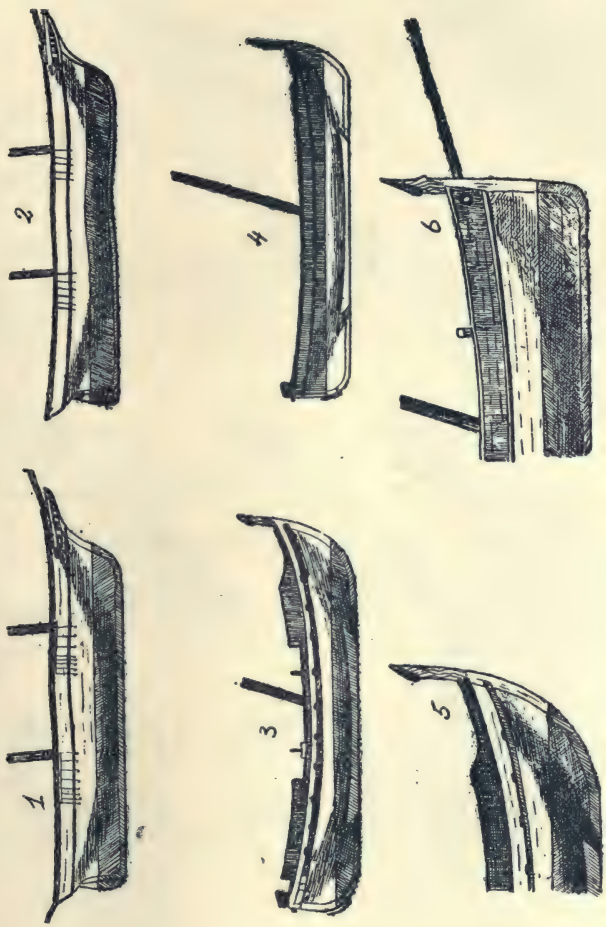

EMBARCACIONS

1. Bastiment caigut de cinta. — 2. Embarcació quebrantada. — 3. Barca rellevada de cinta o curvatura. — 4. Barca molt tirada de cinta. — 5. Proa llançada. — 6. Proa recollida.

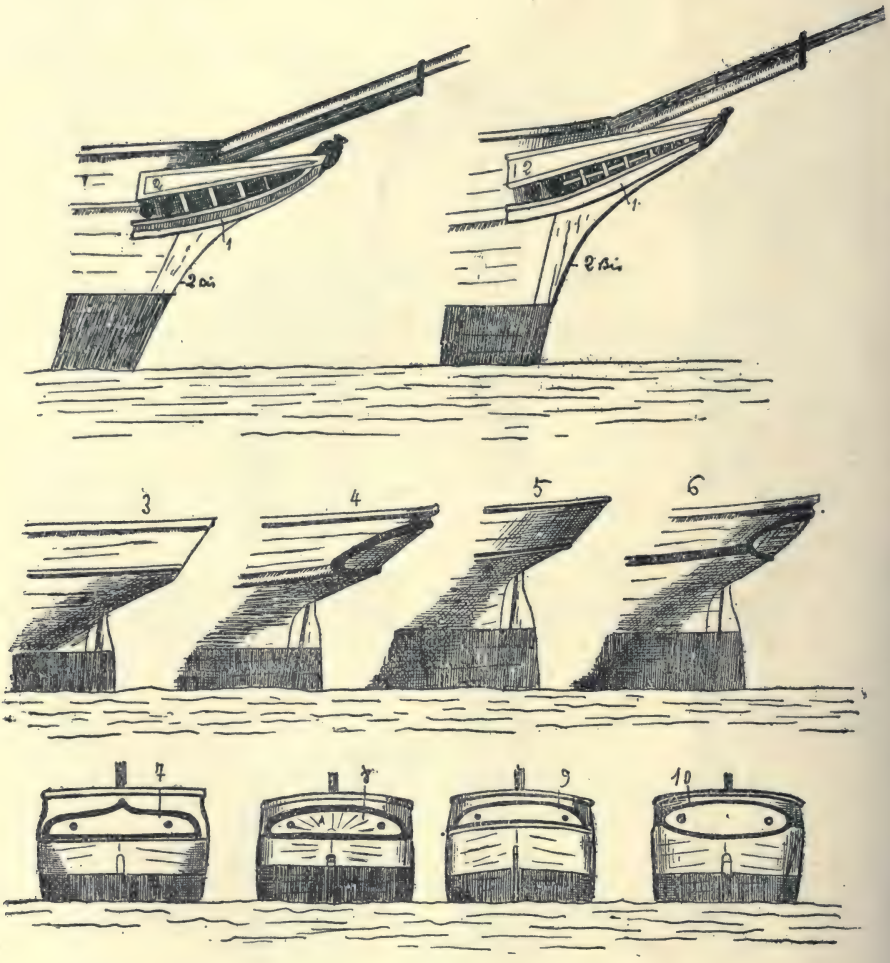

BASTIMENTS

1. Masqueta. — 2. Ganya. — 2 bis. Roda. — 3. Popa de quadro. — 4 i 6. Popa de dos cossos. — 5. Popa rodona. — 7, 8, 9 i 10. Vanos.

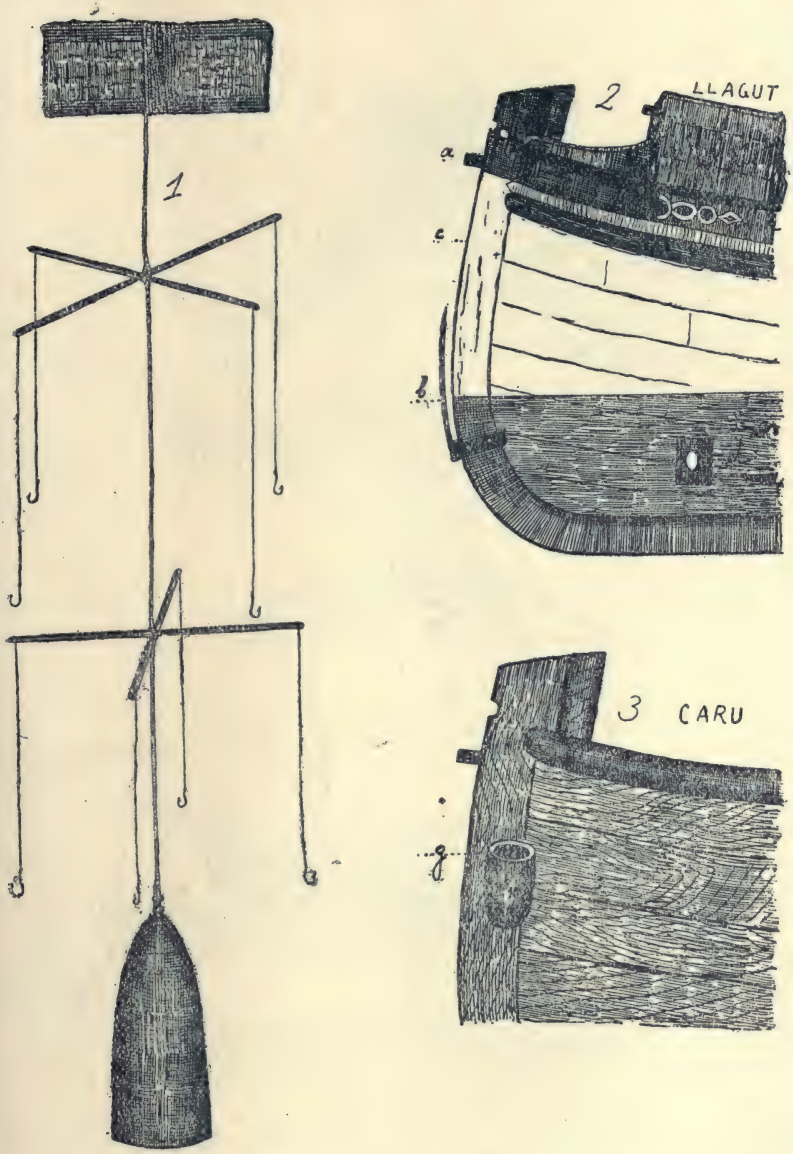

1. Volantí. — 2. Llagut. (*a*, Gòndol; *b*, Agulla; *c*, Roda de popa.) — 3. Caro. (*g*, Toquim.)

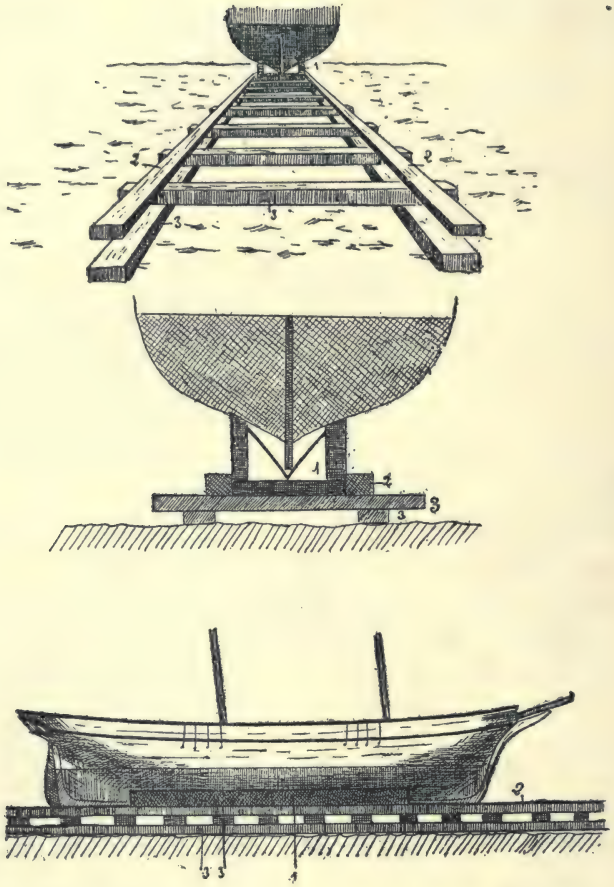

LLANÇAMENT D'UN VAIXELL

1. Anguila. — 2. Guia. — 3. Escala.

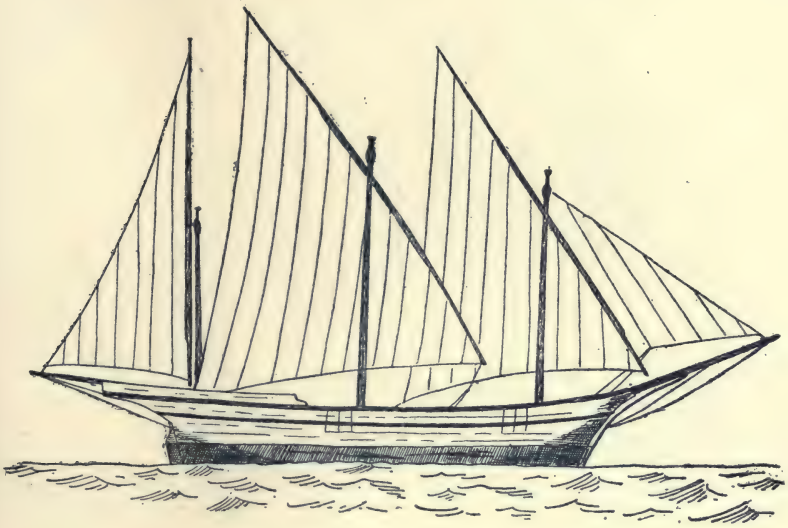

MÍSTIC

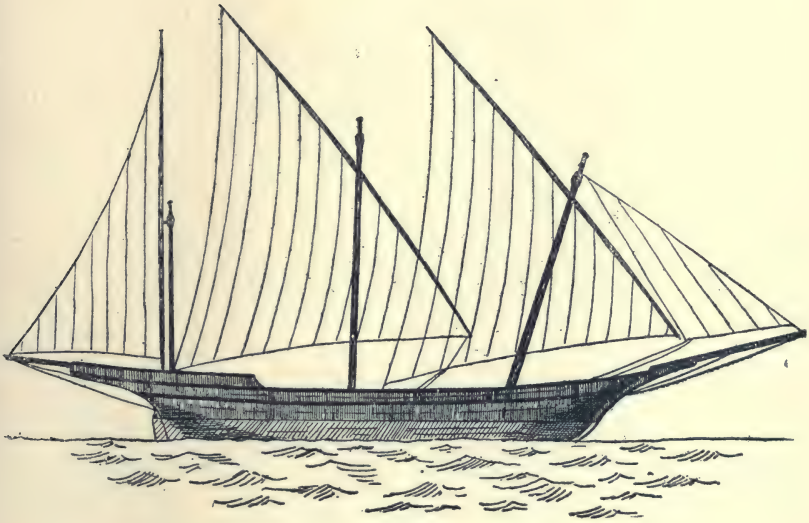

XABEC

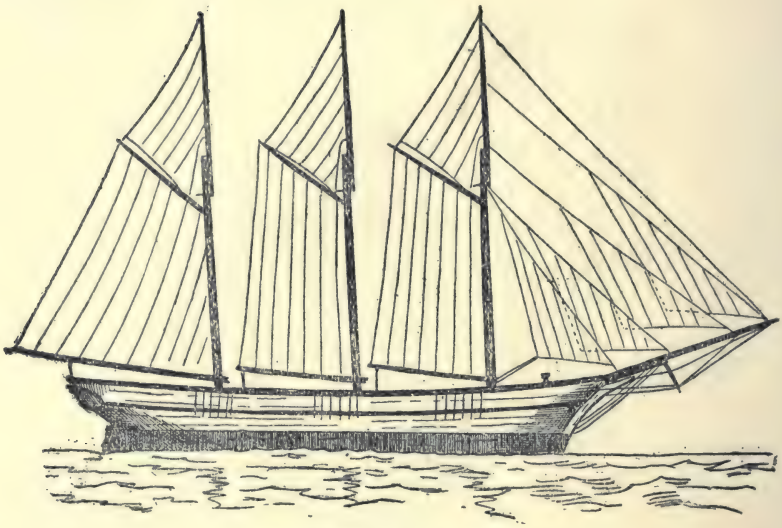

PAILEBOT DE TRES PALS

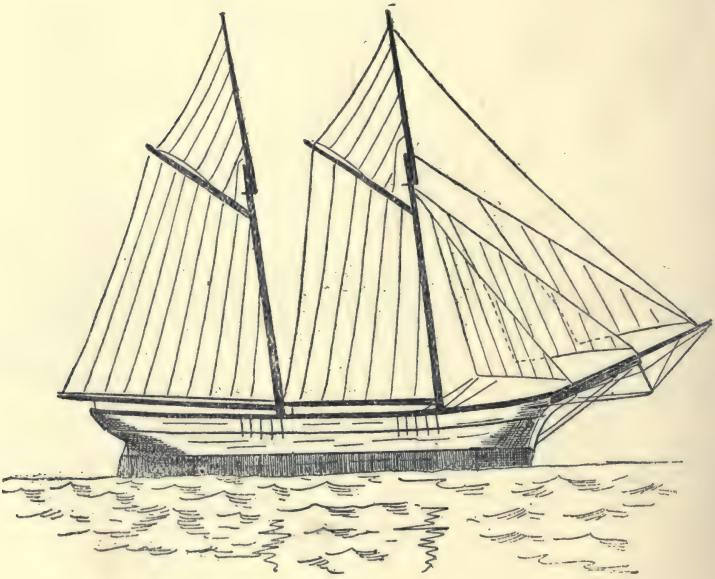

PAILEBOT

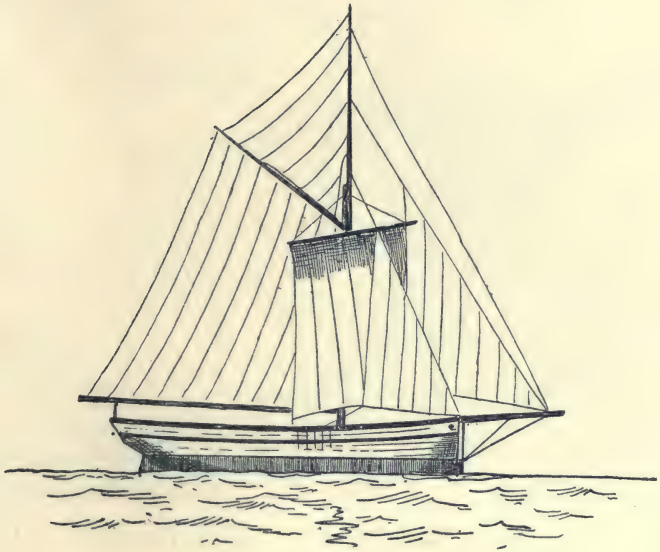

BALANDRA

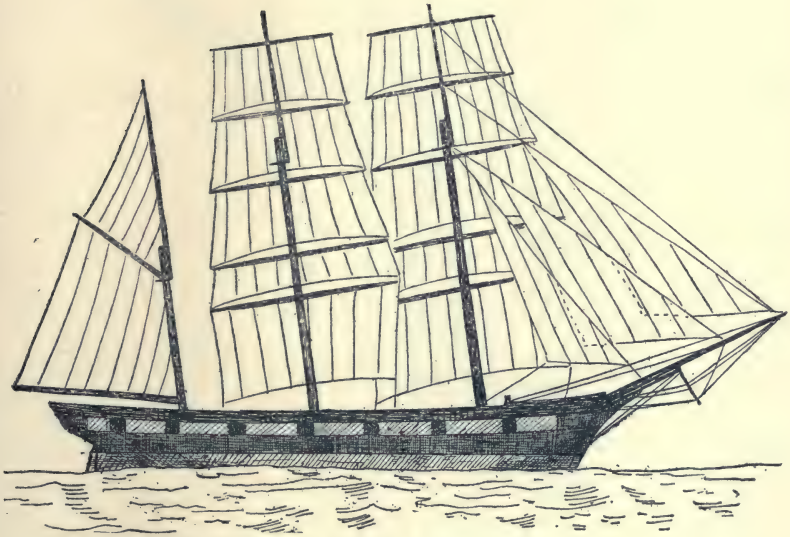

POLLACRA BARCA

POLLACRA GOLETA

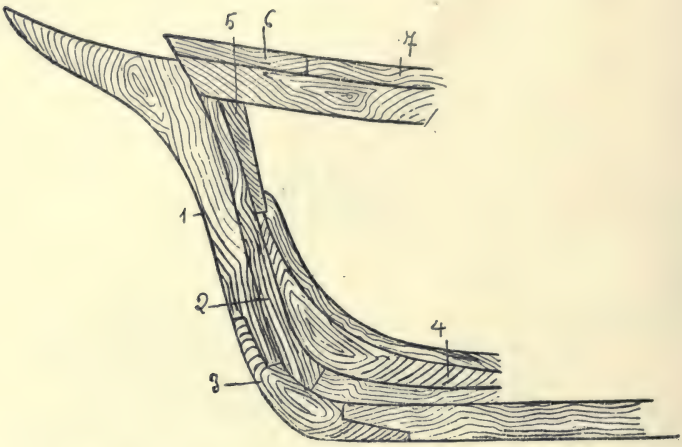

1. Roda. — 2. Contraroda. — 3. Peu de roda. — 4. Paramitjal. — 5. Apòstol. — 6. Jaient. — 7. Traca.

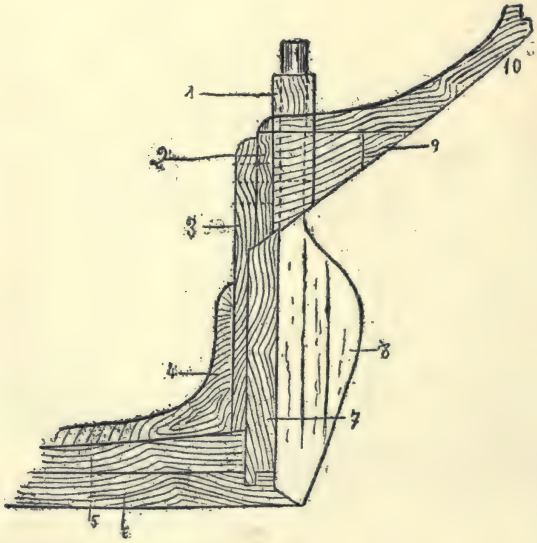

1. Tremuja del timó. — 2. Dragant vertical. — 3. Contraroda. — 4. Corba coral. — 5. Sobrequilla. — 6. Quilla. — 7. Codast. — 8. Timó. — 9. Dragant horitzontal. — 10. Gambota.

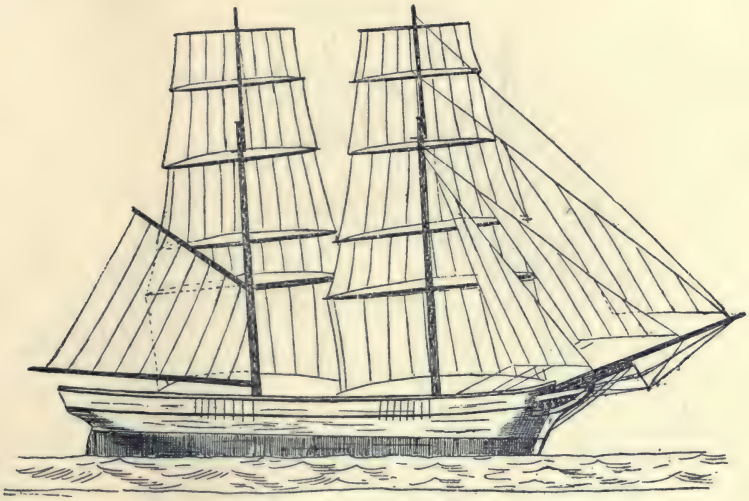

POLLACRA O POLLACRA RODONA

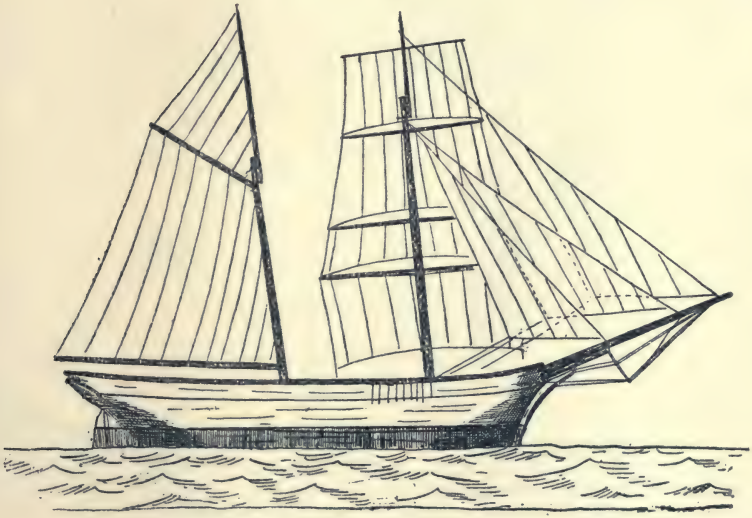

POLLACRA GOLETA

POLLACRA GOLETA

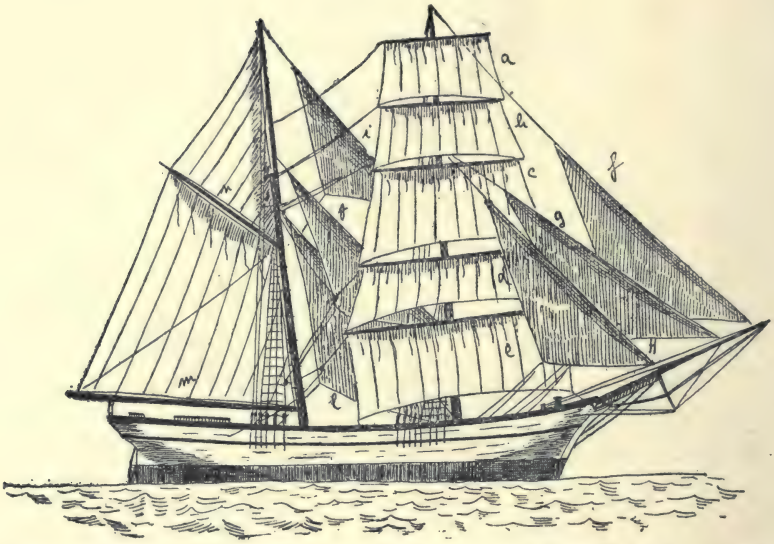

a. Sobrejuanete. — *b*. Juanete. — *c*. Velatxo alt. — *d*. Velatxo baix. — *e*. Trinquet. — *f*. Pitifloc. — *g*. Contrafloc. — *h*. Floc. — *i*. Estrai de juanete. — *j*. Estrai de velatxo. — *l*. Estrai de trinquet. — *m*. Major. — *n*. Escandalosa.

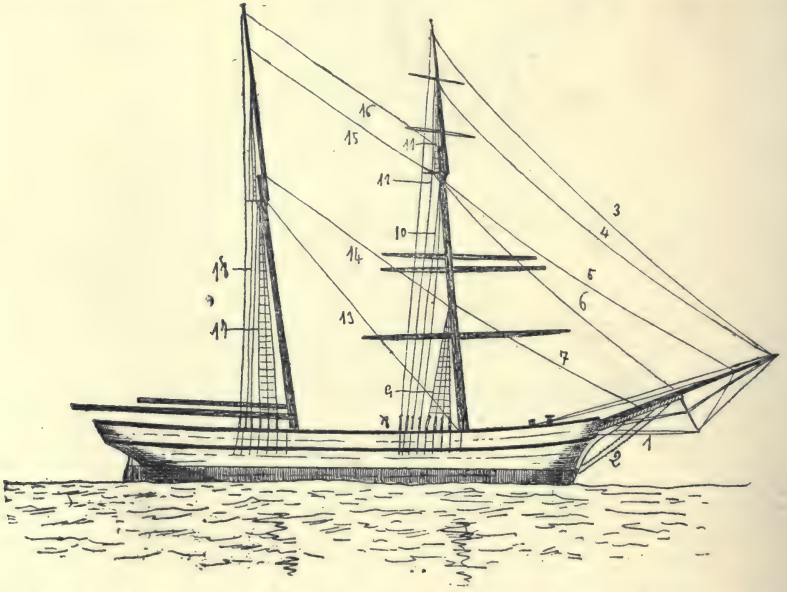

1. Canyes del moc. — 2. Barbades. — 3. Estrai de cap de galop. — 4. Estrai de pitifloc. — 5. Estrai de contrafloc. — 6. Estrai de floc. — 7. Estrai major. — 8. Bigotes. — 9. Obencs de càrcia de trinquet. — 10. Burdes de velatxo. — 11. Obencs. — 12. Burdes gonete i sobre. — 13. Estrai de trinquet. — 14. Estrai major. — 15. i 16. Estrai de velatxo. — 17. Obencs de càrcia de major. — 18. Burdes.

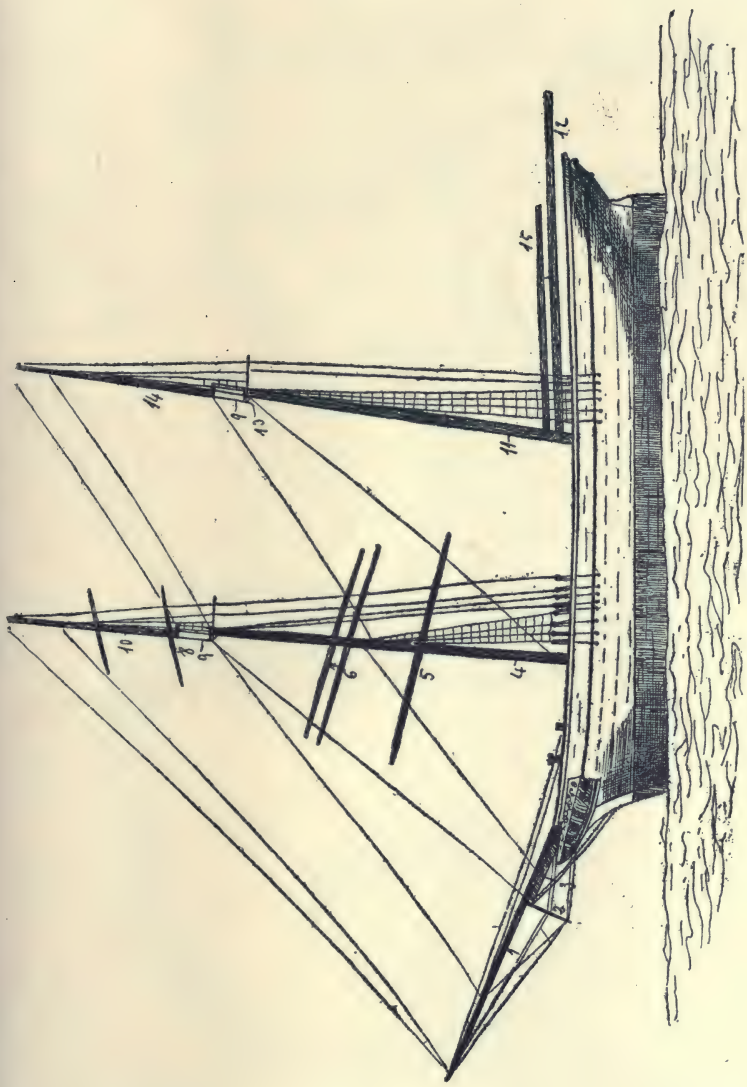

POLLACRA GOLETA

1. Botaló. — 2. Moc. — 3. Bauprès. — 4. Trinquet. — 5. Verga de trinquet. — 6. Verga de velatxo baix. — 7. Verga de velatxo alt. — 8. Verga de gonete. — 9. Calcés. — 10. Masteler de trinquet. — 11. Major. — 12. Botavara. — 13. Cruseta. — 14. Masteler de major. — 15. Pico.

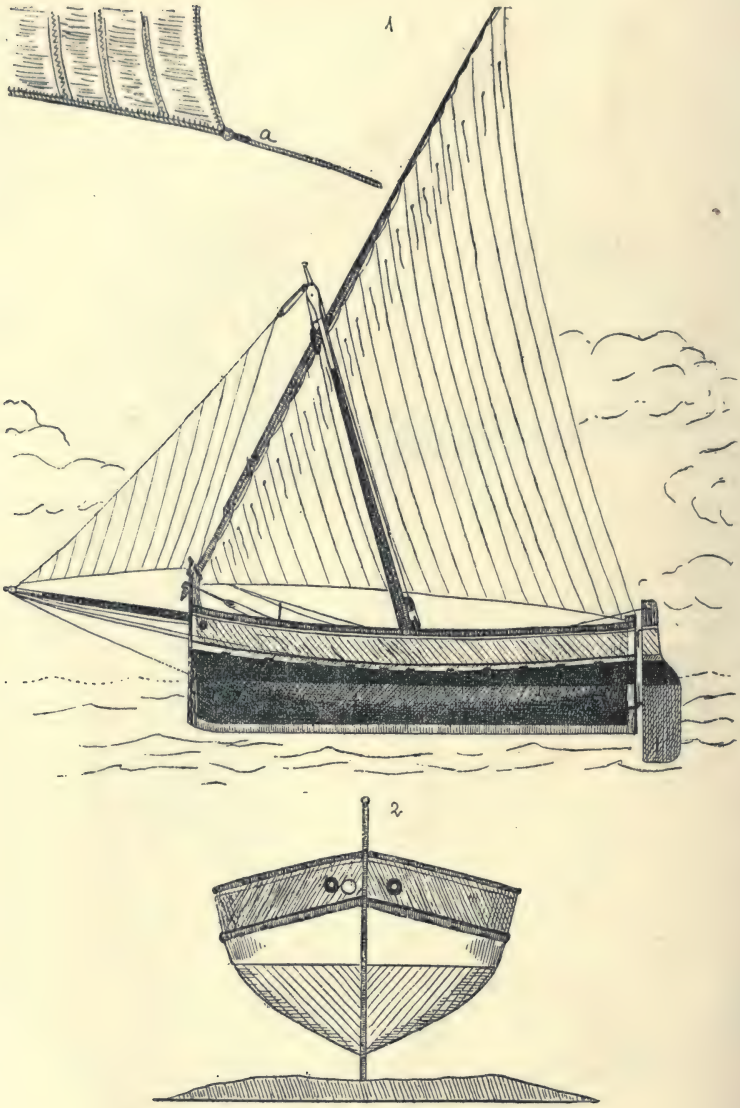

1 i 2. Quillat. *(a,* Escota.)

POLLACRA GOLETA

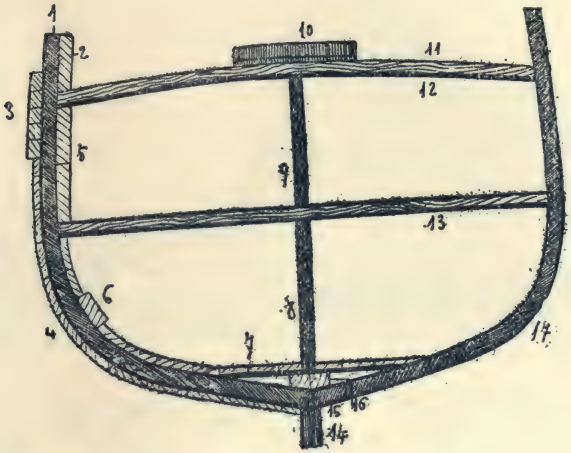

Secció del bastiment : 1. Orla. — 2. Barraganets. — 3. Cinta. — 4. Forro. — 5. Traca sotabanc. — 6. Varengues. — 7. Rajoletes. — 8 i 9. Puntal. — 10. Escotilla. — 11. Coberta. — 12. Baus de coberta. — 13. Baus d'entrepont. — 14. Quilla. — 15. Sobrequilla. — 16 Paramitjal. — 17. Ventoc.

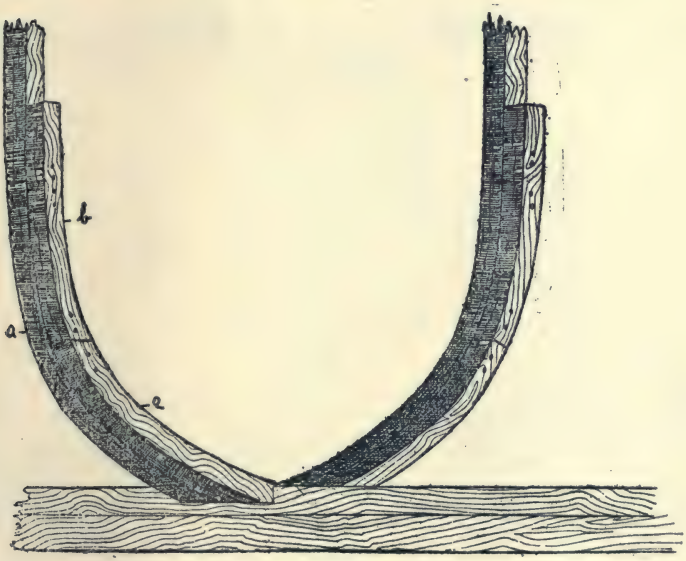

Quaderna : *a*. Estamenera. — *b*. Canol. — *c*. Medís.

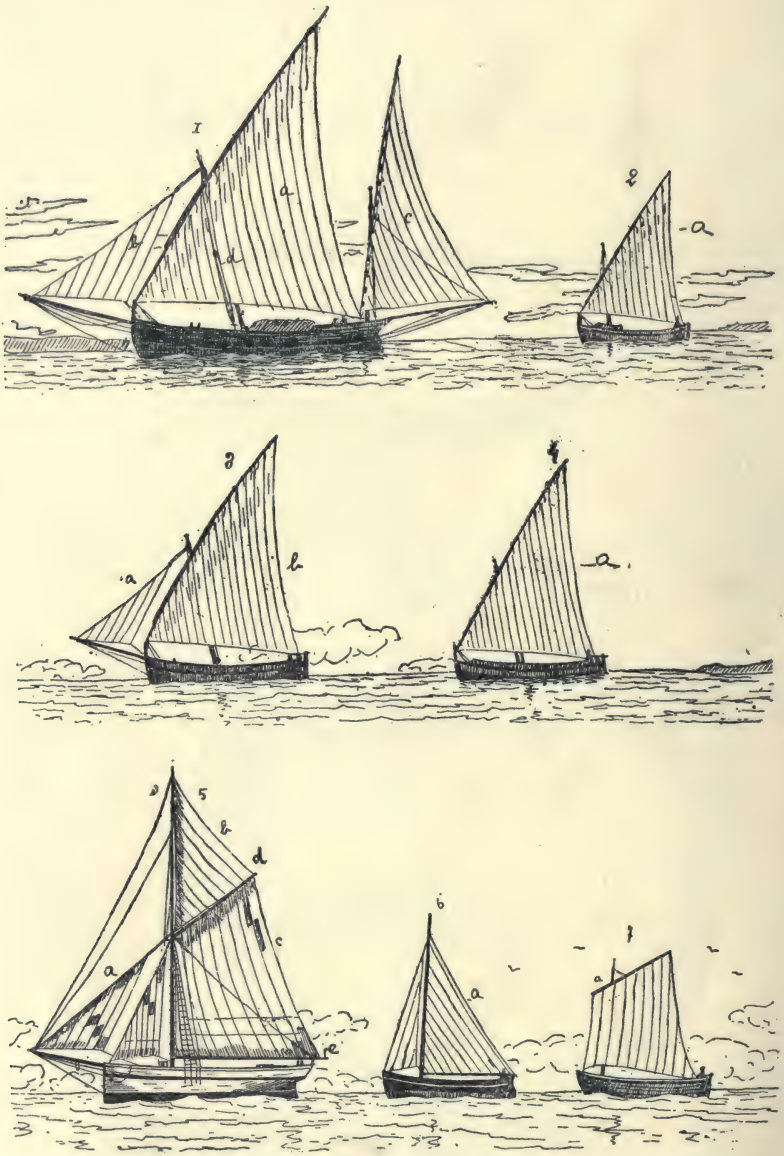

VELES

1. Barca de mitjana. (*a*, Mestra; *b*, Pollacra; *c*, Mitjana.) — 2. Bussi. (*a*, Vela.) — 3. Barca. (*a*, Pollacra; *b*, Vela.) — 4. Barca. (*a*, Vela.) — 5. Balandra. (*a*, Flocs; *b*, Escandalosa; *c*, Cangreja o major; *d*, Pico; *e*, Botavara.)— 6. Bot. (*a*, Guaira.) — 7. Bot. (*a*, Martell.)

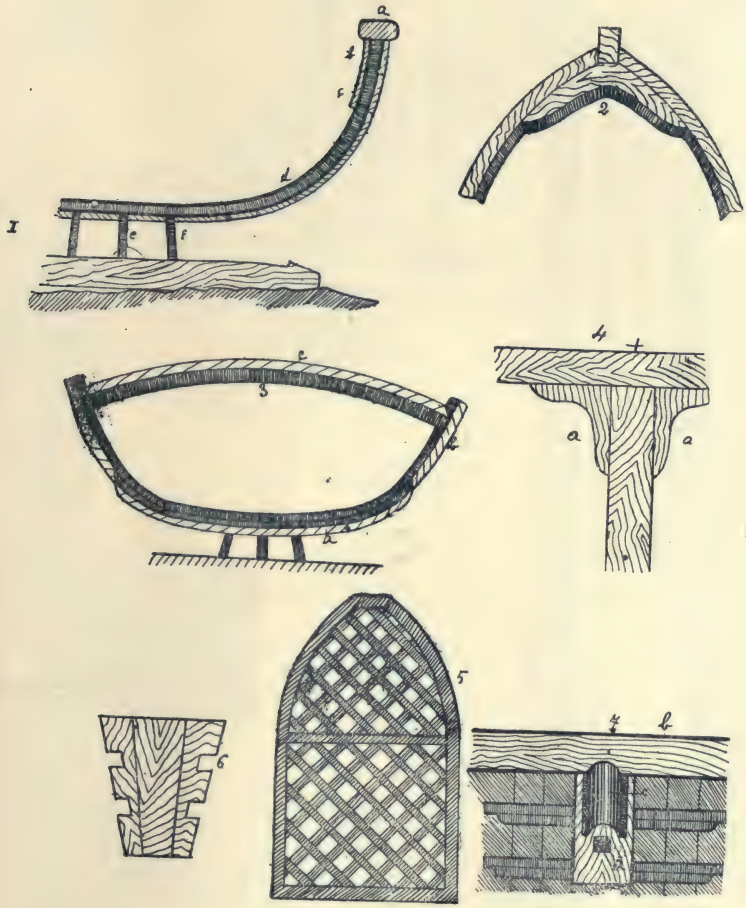

PARTS DE LA BARCA

1. Caro. (*a*, Sola; *b*, Contoval; *c*, Serreta; *d*, Estamenera; *e*, Quilla; *f*, Escoba.) — 2. Jaient. — 3. Caro. (*a*, Medís; *b*, Estamenera; *c*, Bita de popa.)— 4. (*a*, Corbatons.) — 5. Engratau. — 6. Paiol. — 7. Llagut. (*a*, Paramola; *b*, Arborà; *c*, Canal.)

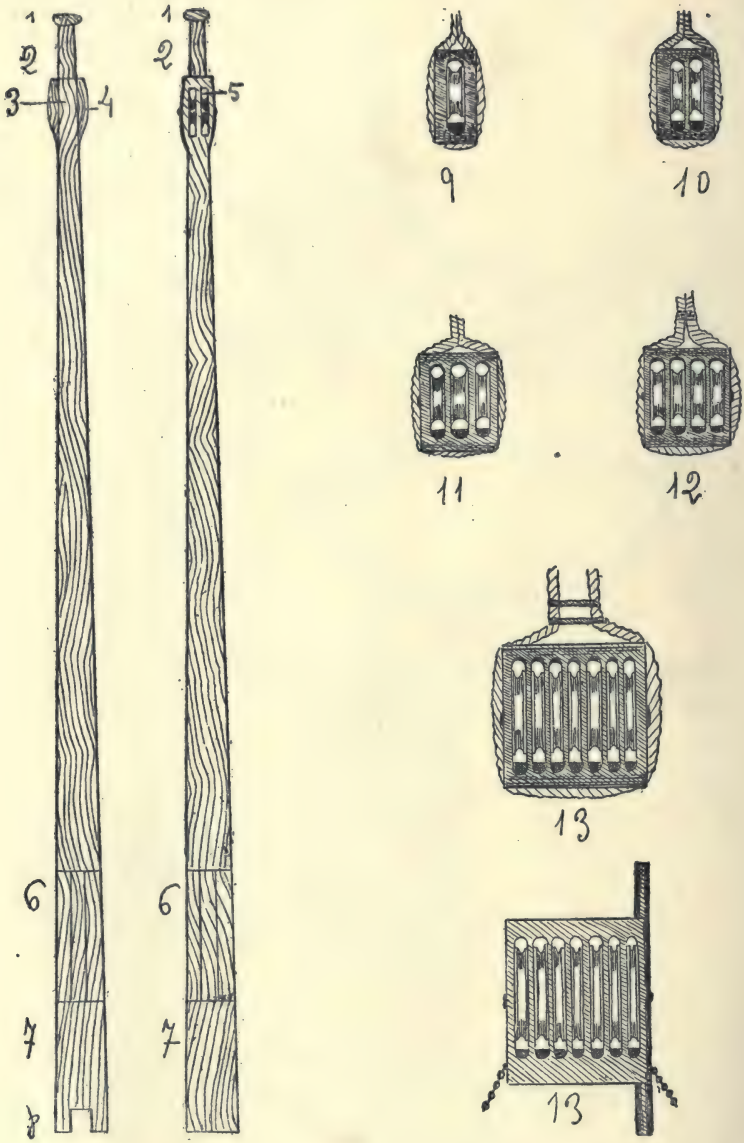

1. Galeta. — 2. Espigó. — 3. Calcés. — 4. Vas. — 5. Granera. — 6. Afogament. — 7. Culata. — 8. Metxa. — 9. Bussell. — 10. Bussell doble. — 11. Ternal. — 12. Quadernal. — 13. Guindareses.

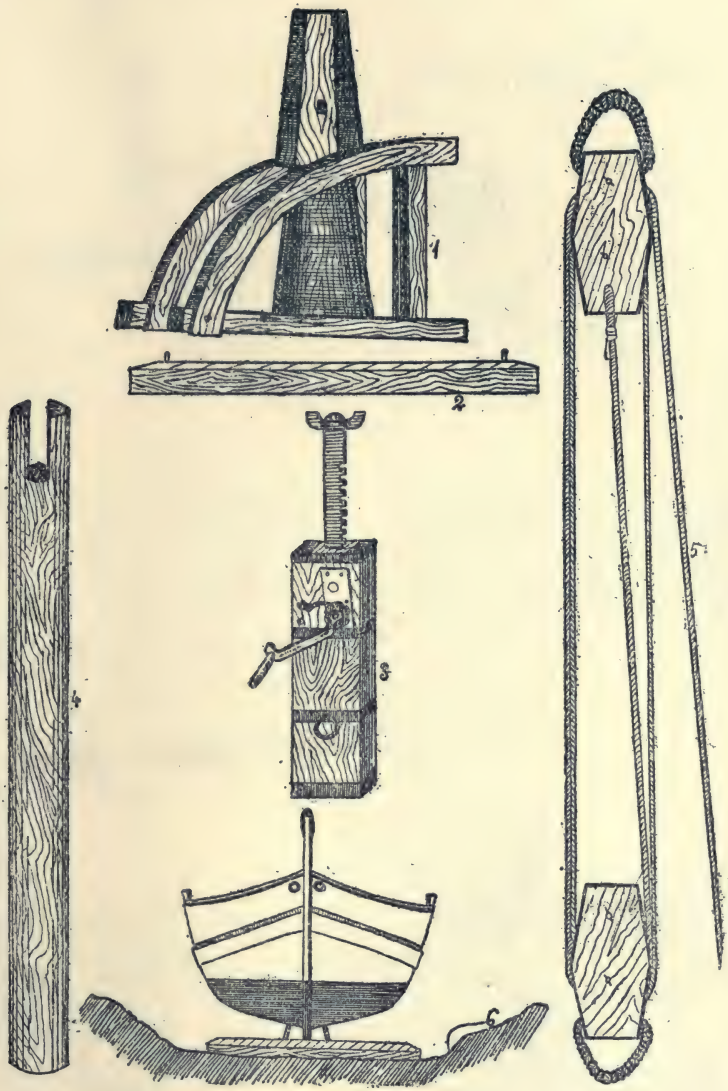

1. Arga. — 2. Pal per a treure embarcacions a la platja. — 3. Grill. — 4. Xeringa. — 5. Palanquí. — 6. Escà.

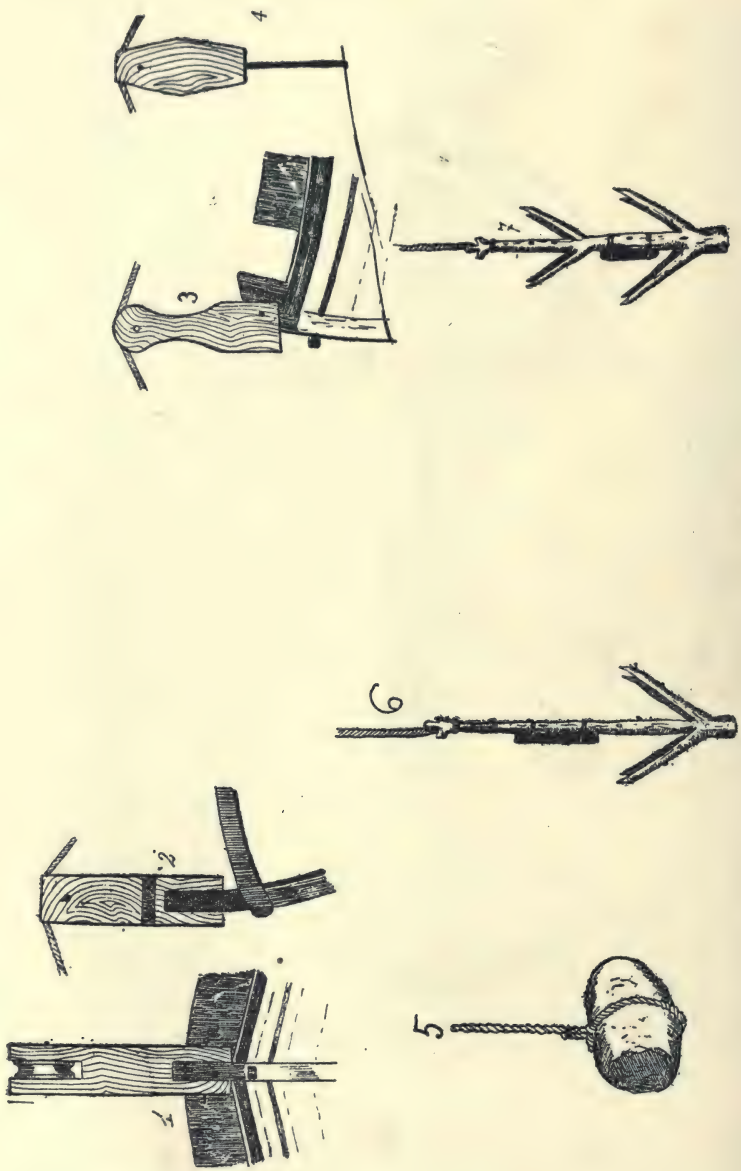

1, 2, 3 i 4. Arguenells o gabietes. — 5. Còdol de trenyina. — 6 i 7. Rampugall.

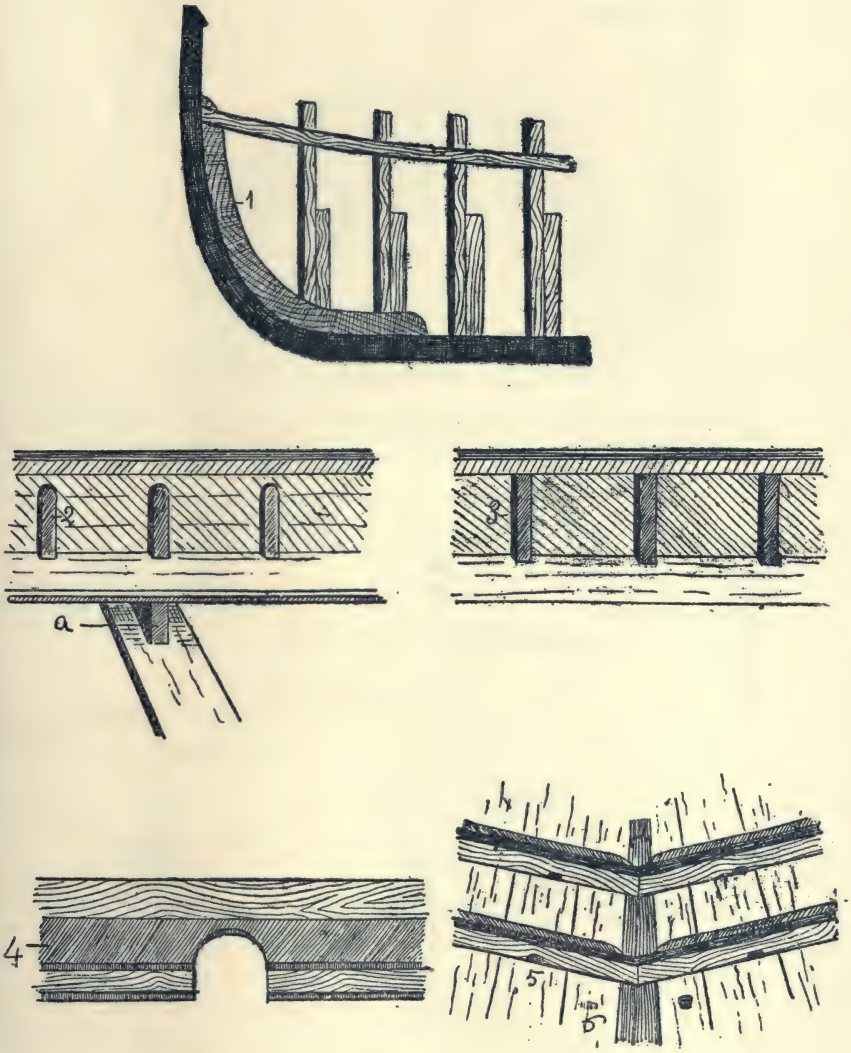

1. Columna. — 2. Escàlems. (*a*, Tac de corredor.) — 3. Barraganets. — 4. Sobrebanc. — 5. Llibis. — 6. Dui.

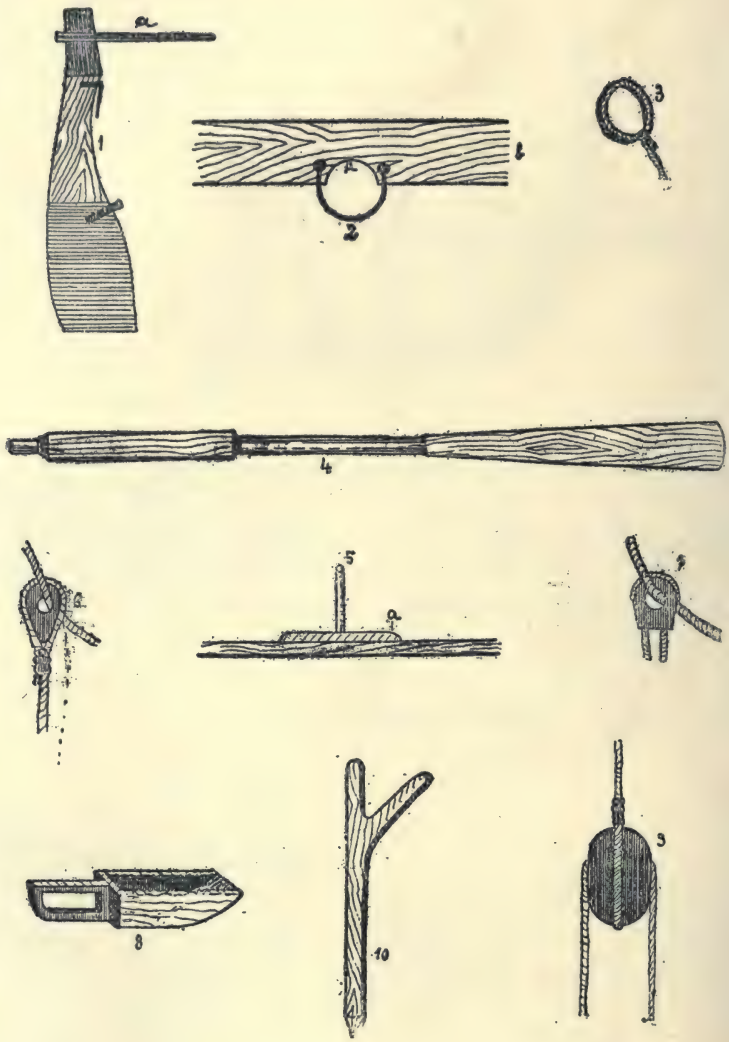

1. Timó. (*a*, Arjau.) — 2. Clau. (*a*, Empunyadura; *b*, Arborà.) — 3. Estrop. — 4. Rem. — 5. Escàlem. (*a*, Escalemera.) — 6 i 7. Bigotes. — 8. Sàssola. — 9. Bussell. — 10. Cameta.

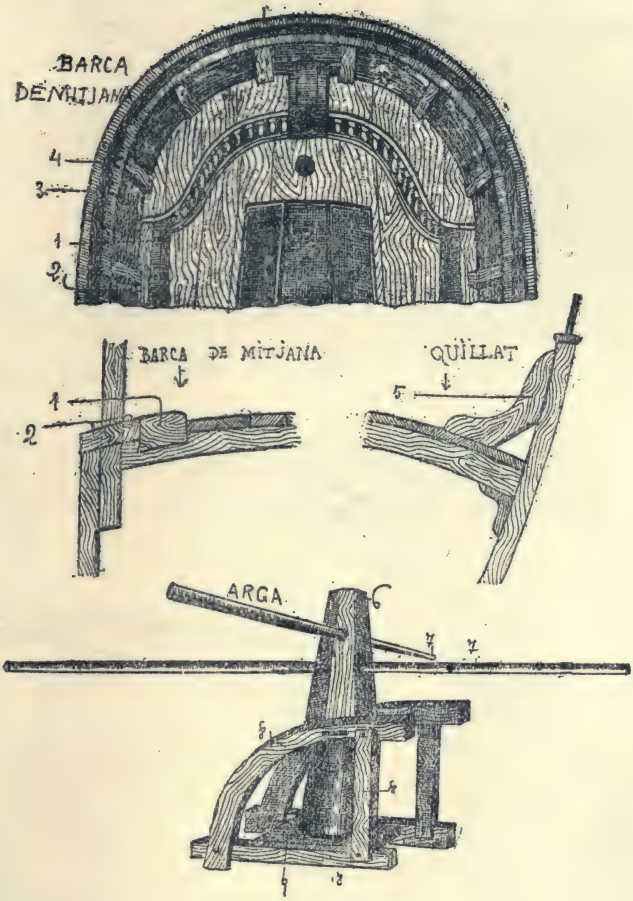

1. Trancanell. — 2. Regala. — 3. Bataiola. — 4. Empavesada. — 5. Corba d'orla. — 6. Mujol. — 7. Aspes. — 8. Cuixes. — 9. Sola.

BARCA DE MITJANA

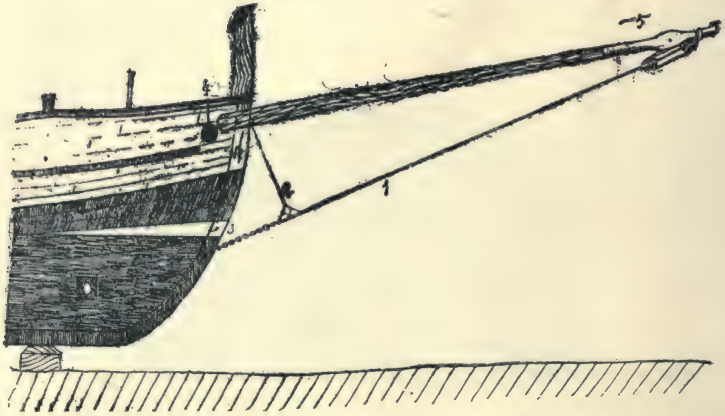

1. Vent. — 2. Aranya. — 3. Bigoti. — 4. Escobenc. — 5. Butiol.

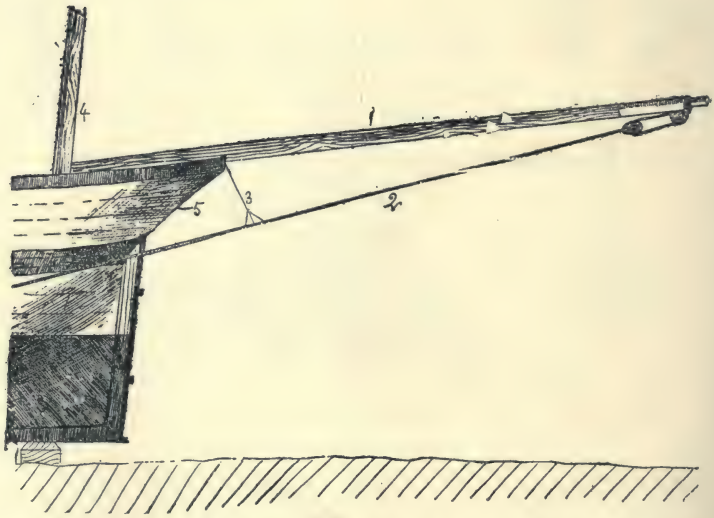

1. Botafora. — 2. Vent. — 3. Aranya. — 4. Pal de la mitjana. — 5. Popa de cul de mona.

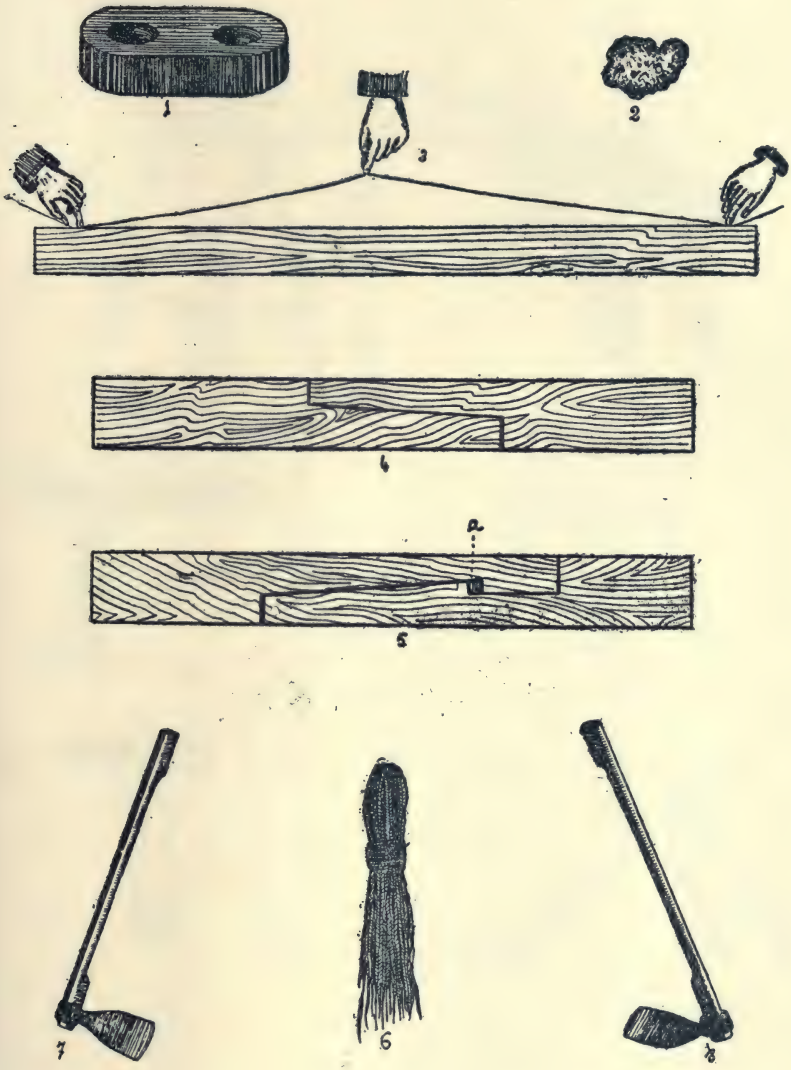

MESTRANÇA

1. Tinter. — 2. Esponja. — 3. Nyinyola. — 4. Mitja junta. — 5. Junta. — 6. Varengues. — 7. Destral. — 8. Aixa.

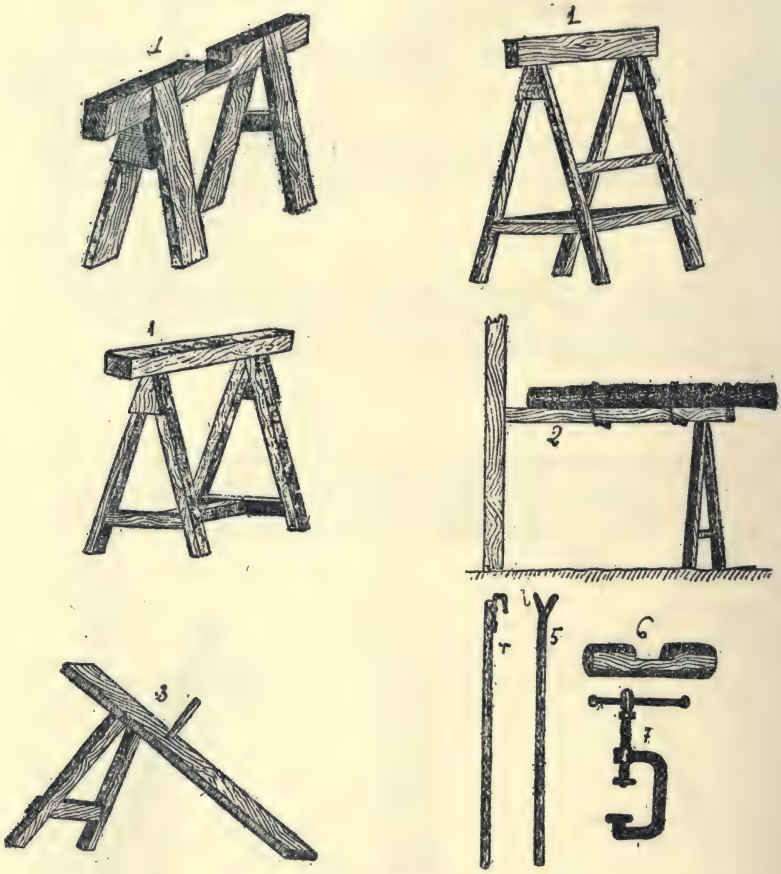

1. Banquets. — 2. Pollina. — 3. Cavall. — 4. Gafa. — 5. Puntala. — 6. Mossa. — 7. Caragol.

1. Maçola. — 2. Ferro de canal. — 3. Ferro d'obrir. — 4. Calderó del quitrà. — 5. Pinzell. — 6. Llanada. — 7. Coment. — 8. Estopa.

BUTLLETÍ

DE

DIALECTOLOGIA CATALANA

XIII

PUBLICAT A DESPESES DE LA INSTITUCIÓ PATXOT

BARCELONA

1925

Impremta de la Casa P. de Caritat : Montalegre, 5 : Barcelona

INDEX

	Pàgs.
P. Fouché, *La diphtongaison en catalan*	1
E. Roig, *Col·lecció de termes recullits en una terrisseria de Blanes*	47
J. Corominines, *Etimologies araneses*	64
Vocabulari del suro i de les indústries derivades	81
Bibliografia	71
P. Rokseth, *Terminologie de la culture des céréales à Majorque*	71
A. Par, *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle* XIV	74
W. Meyer-Lübke, *Das Katalanische*	75
J. Braun, *Diccionari litúrgic*	75
J. Sanchis Sivera, *Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia*	75
D. S. Blondheim, *Éssai d'un vocabulaire comparatif des parlers romans des juifs au moyen âge*	76
Diccionari Aguiló	76
V. Bertoldi, *Un Ribelle nel regno de' fiori*	77
R. Menéndez Pidal, *Documentos lingüísticos de España. I. Reino de Castilla*	77
Crònica	79

4

La diphtongaison en catalan

A MM. P. Fabra et A. Griera.

Nous nous proposons de déterminer la place du catalan par rapport aux autres langues romanes — spécialement celles de l'Ouest —, eu ce qui concerne les phénomènes de diphtongaison. La diphtongaison a-t-elle eu lieu en catalan? Et si elle a existé — comme nous le croyons —, quelle a été sa nature : spontanée, conditionnée ou l'une et l'autre à la fois? Quelles voyelles a-t-elle affectées? Quel est son domaine géographique? Quel en est le mécanisme et la date approximative? Tout autant de questions auxquelles nous essaierons de répondre.

* * *

Dans tout le domaine catalan, *ę́* et *ǫ́* romans suivis d'un élément palatal, dont nous tâcherons de préciser la nature et les effets, sont passés respectivement à *i* et *u*.

Les faits sont résumés dans le tableau ci-dessous :

ǫ́ + y-

**plŏia* (cl. *plŭvia*) > *plúję*, *trŏja* > *trúję*.

ę́, ǫ́ > (d) y-

mĕdiu > *míê*, *mĕdia* > *míêę*, **desĕdiat* > *dęzíîę*, d'où le subst. *dęzíê*. *hŏdie* > a. c. *uy*, *vuy*, anj. *ęb́úy*; *ŏdiu* > a.c . *huix*; *mŏdiu* > a. c. *mug*; *pŏdiu* > *púê*; **podiat* > *púję*, *trimŏdia* > *tręmúję* **inŏdiu* < *ęnúê*.

ę́, ǫ́ + ly-

mĕlius > a. c. *mills*.

germ. **orgŏliu* > *urgúl̥, fŏliu* > *fúl̥, fŏlia* > *fúl̥ę, despŏliat* > *dęspúl̥ę, *vŏles* (cl. *volo*) *búl̥* et *búy; joliu* > *júl̥, loliu* > *l̥úl̥; dŏliu* > a. c. *dull*

ǫ́ + lly

mŏlliat > *múl̥ę, *re + mŏlliat* > *r̄ęmúl̥ę* d'où postv. *r̄ęmúl̥* «mouillure».

ę́, ǫ́ + ry-

fĕria > *fírę, hĕri* > **hęry* devant initiale vocalique > a. c. *hir* auj. *ęi; *monastĕriu* > *munęstí.*

cŏriu > *kúyr* et *kúyru, *mŏrio* > a. c. *muyr,* conservé en bal. mod., represenţé par *múyk* en val.

ę́, ǫ́ + ny-

ingĕniu > *ęnjíu̯; gĕniu* > *jíu̯. Catalŏnia* > *Kętęlúnę.*

ǫ́ + mny-

sŏmniu < *súu̯.*

ę́, ǫ́ + ssy-

**prĕssia* (d'après *pressum)* > *príęę; *frĕssia* (d'après *fressum)* > *fríęę* subst. «mou».

**pŏssio* > a. c. *puix; *pŏssiat* > a. c. *puixa; grŏssiu* > *grúę.*

ǫ́ + sty-

**pŏstius* > *púę, *de + pŏstius* > *dępúę;* cf. a. c. *puys, depuys.*

ę́, ǫ́ + kl-

vĕclu (pour *vetulu)* > *Vill (Castell-); spĕculu* > *ęspíl̥.*

ŏc(u)lu > *úl̥, *trŏ(u)lu* > *trúl̥, *scŏc(u)lu* (cl. *scopulum)* > vieux *ęskúl̥.*

ę́, ǫ́ + ks-

sĕx > *sís, ĕxit* > *íę; tĕxit* > a. c. *tix,* auj. *tęęę́ę.*

cŏxa > *kúęę, prŏximu* > a. c. *pruixme, pruxme.*

ę́, ǫ́ + kt-

pĕctus > a. c. *pits,* auj. *pít; delĕctu* > *dęlít, exerĕctu* > *ęęęrít, lĕctu* > *l̥ít, profĕctu* > *prufít, *jĕctat* > *jítę; jĕctu* > a. c. *git* «jet», *despĕctu* > *dęspít, pĕctíne* > **pitne* > *píntę.*

ŏcto > *búyt, cŏcta* > *kúytę, vŏc(i)tu* > *búyt, nŏcte* > a. c. *nuyt.*

ę́ + g^e-

lĕgit > a. c. *llig*, conservé encore à Algher.

ǫ́ + lg^e-

cŏll(i)git > *kúl̥*, *re* + *colligit* > *rę́kúl̥;* cf. subst. *ęscúl̥* «choix».

ę́ + *gr-*

intĕgru > a. c. *entir*, conservé en rouss.

Voilà les faits. Il reste à les interpréter. Les explications qu'on en a données jusqu'à présent peuvent se diviser en deux catégories, suivant qu'elles admettent ou non la diphtongaison.

N'admettent pas la diphtongaison : A. Mussafia *(Die catal. Version der VII weisen Meister*, p. 156), J. Saroïhandy *(Grundriss, I*², p. 852), B. Schädel *(Untersuchungen zur katal. Lautentwickl.*, pp. 7 et 8), F. Krüger *(Rev. Dialect. Rom.*, III, pp. 160, 169), K. Salow *(Sprachgeog. Untersuch. über den ostl. teil des katal. langued. Grenzgebietes*, pp. 23, 33), P. Barnils *(Die Mundart von Alakant*, § 6). D'après ces auteurs, le passage de *ę́*, *ǫ́* à *í*, respect. *ú* s'explique par une assimilation du point d'articulation avec l'élément palatal subséquent, qui a d'ailleurs disparu dans la suite —comme c'est toujours le cas pour *ę́* —, mais qui a pu aussi se conserver, — comme c'est le cas pour *ǫ́*. Voici comment s'exprime en particulier F. Krüger : «*e* mit dem aus dem Palatal entstandenen *i* sich zu dem Diphtonge *ei* verband und weiter zu *i* entwickelte» *(op. cit.*, p. 23) — «*ǫ* wurde unter Einfluss des folgenden Palatals immer geschlossener gesprochen und ergab schliesslich *u*» *(ibid.*, p. 22). Le développement d'une forme comme *pĕctus* aurait été celui-ci : **pęits* > **pęits* > **piits* > a. c. *pits*, et celui d'un mot comme *cŏctu* le suivant : **cǫit* < **cǫit* < *cuyt*.

La principale objection qu'on peut faire aux adversaires de la diphtongaison, c'est que si un *e* ou un *o* doivent se fermer respectivement en *i* et en *u* au contact d'un élément palatal c'est d'abord l'*e* et l'*o* fermés. Or s'il était vraiment question ici d'une fermeture directe de *ę́*, *ǫ́* en *í* et *ú*, ce serait le contraire qui aurait lieu : l'*ę́* et l'*ǫ́* se maintiendraient intacts devant un *yod*, tandis que l'*ę́* et l'*ǫ́* passeraient à *í* et *ú*. En effet d'une part on a *strĭctu* > *ęstrę́t*, cat. occ. *ęstrę́t*, *büxu* > c. or. et occ. *bǫ́ɛ*, et de

l'autre *pĕctus* > *pít*, *cŏctu* > *kúyt*. Voir outre notre *Phon. hist. du rouss.*, p. 29, W. Meyer-Lübke, *Zeitsch. für fr. Spr. u. Liter.*, XLIV, 1917, p. 2.

On peut faire la même objection à l'hypothèse de P. Fabra. Sans doute P. Fabra explique l'*i* de *ḷít*, *pít* par la réduction d'une ancienne triphtongue *iey* provenant de la diphtongue *ie* (> *ę́* roman) + *y* suivant; cf. *Rev. Hisp.*, XV, 1906, p. 21. Mais *ie* étant dû, d'après lui, à une diphtongaison spontanée de *ę́*, caractéristique du cat. oriental, comment expliquer les formes *ḷít*, *pít* du cat. occidental, où pareille diphtongaison est inconnue? N'admettant pas la diphtongaison conditionnée de *ę́* sous l'influence d'un élément palatal subséquent, il est obligé de recourir à l'assimilation pour l'explication des formes occidentales, comme il est obligé de le faire dans le cas de *ǫ́* > *ú*, qu'il s'agisse du cat. oriental ou du cat. occidental.

A. Griera, sans se prononcer, semble pencher pour la diphtongaison. Voici ce qu'il dit dans la *Frontera catalano-aragonesa*, 1914 : «Convé tenir en compte que *pít*, *ḷít*, *míê* poden representar una etapa més avençada del provençal, que diftonga la *ę* per influència de la palatal» (p. 51) —, et : «els exemples *ḷít*, *nít*, *kúiṛu* fan posar la pregunta si en català va existir o no la diftongació condicionada com en provençal» (p. 75).

Dans sa *Gramm. des Langues Romanes* (trad. fr), W. Meyer-Lübke est plutôt indécis. D'une part, il dit au sujet de *ę́* : «en catalan, *iei* s'est transformé en *i*» (I, § 154), et il admet par conséquent la diphtongaison de *ę́* au contact d'une palatale suivante. De l'autre, il écrit : «en catalan, *ǫi* passe (directement ou par l'intermédiaire de *oei)* à *ǫi*, *ui*» (I, § 193). Il est vrai que depuis le savant romaniste a précisé sa pensée, et qu'il admet en catalan la diphtongaison conditionnée de *ę*, *ǫ* sous l'influence d'une palatale subséquente; cf. en particulier son compte rendu de l'ouvrage de K. Salow, mentionné plus haut, dans la *Zeitsch. f. fr. Spr. u. Lit.*, XLIV, 1917, p. 1 sq. Sans doute la rédaction de sa *Grammaire des Langues romanes* a-t-elle été simplement maladroite, puisqu'il dit dans le même compte rendu : «Ich hatte *Rom. Gramm.*, I, § 153, p. 193, als Grundlage einen Triphtongen *iei*, *uoi* angesetzt» (cf. op. cit., p. 2).

Avec W. Meyer-Lübke, le catalan est donc assimilé au pro-

vençal — et par conséquent au français —, pour ce qui concerne le traitement de *ę́*, *ǫ́* devant une palatale. La diphtongaison conditionnée de *ę́*, *ǫ́* a été encore admise par P. Rokseth, *Romania*, XLVII, 1921, p. 545 sq., et par nous même dans notre *Essai de Grammaire historique de la langue catalane*, *Ruscino*, 1917, p. 25, et dans notre ouvrage déjà cité sur le roussillonnais, p. 29.

Le passage de *ę́*, *ǫ́* à *í*, respect. *ú*, ne pouvant s'expliquer par un phénomène d'assimilation, il faut donc recourir à la diphtongaison conditionnée. Cette diphtongaison, du reste, n'a rien de surprenant si l'on songe à la parenté du catalan avec le provençal, où personne ne songe à nier le phénomène.

Comment s'explique-t-elle? Plusieurs solutions ont été proposées, que nous allons examiner rapidement.

D'après C. Voretzsch (*Zur Geschichte der Diphtong. im Altprov.*, dans *Forsch. f. rom. Phil.*, 1900, p. 643) et C. H. Grandgent qui ne fait que reproduire, en la modifiant un peu, sa théorie (cf. *Old Prov.*, 1909, p. 19), la diphtongaison de *ę́*, *ǫ́* s'expliquerait par une élévation prématurée de la langue sous l'influence du phonème palatal [ou vélaire, ajoutent-ils pour l'a. prov.] suivant. G. Millardet a bien montré l'insuffisance de cette explication; cf. *Études de dialectologie landaise*, 1900, p. 213. Cette interprétation peut, en effet, convenir au cas de *ęy* > *yey*, mais non à celui de *ǫy* > *woy*. On admettra difficilement que la préparation de l'articulation de *y*, par exemple, ait pu amener la production d'un *w*.

P. Rokseth (*Rom.*, XLVII., p. 546) essaie d'expliquer cette anticipation partielle — anticipation de fermeture — par une anticipation de la force articulatoire qu'exige le phonème palatal suivant. «Les phonèmes palataux, dit-il, sont de beaucoup plus complexes que n'importe quelle occlusive simple : à l'articulation spécifique de *t*, *d*, *k*, *l*, *n*, etc. vient s'ajouter l'articulation palatale. Or il est évident que l'émission du son double ainsi produit nécessite une plus grande dépense d'énergie que l'émission d'une occlusive simple, et même que celle de deux occlusives consécutives, où la dépense est répartie en deux temps. C'est précisément cette complexité des phénomènes (*sic*) palataux... qui a déclenché en catalan le mécanisme de la diphtongaison. L'appareil phona-

teur, au moment d'attaquer la voyelle ouverte tonique, pressent la proximité du phonème complexe et, sous l'obsession de l'effort à fournir, prend son élan un peu trop tôt et commence la voyelle trop fermée, c'est-à-dire il anticipe les mouvements articulatoires exigés par la phonation de la palatale subséquente.»

S'il s'agit d'une anticipation des mouvements articulatoires qui caractérisent la palatale, on peut faire à cette théorie les mêmes objections qu'à celle de C. Voretzsch et de C. H. Grandgent : *yey* est expliqué, mais non *woy*. Si P. Rokseth n'entend parler que d'une simple anticipation de fermeture — et n'étaient les derniers mots, tout ce qu'il dit semblerait le faire croire —, les raisons qu'il apporte sont illusoires et vont à l'encontre des données de la phonétique générale : Une consonne palatale est un phonème *un* et non *double*. De plus, il s'en faut de beaucoup qu'une palatale et — comme c'est ici le cas —, une continue palatale nécessite une plus grande dépense d'énergie qu'une et surtout que deux occlusives. Si la fermeture du premier élément de *ę́*, *ǫ́* s'explique par un *élan* trop vite pris, destiné à préparer une consonne fortement articulée, elle doit avoir lieu devant une occlusive : un *t*, par exemple, réalise toutes les conditions de fermeture, d'énergie et de point articulatoires, s'il s'agit d'un *ę́*, de même un *k*, s'il s'agit de *ǫ́*. Nous ne pensons pas cependant qu'on s'accorde à accepter ces conclusions.

Comme le dit G. Millardet, reproduisant une théorie communiquée par M. Grammont, il semble que le principe du phénomène soit la différenciation. «Prenons le groupe *ęy* : l'expérimentation nous apprend que même s'il est bref, l'*ę* a plusieurs moments. Le *y* qui suit est plus fermé que l'*ę*. Par différenciation, il agit sur le dernier élément de l'*e*, et l'ouvre davantage. Mais alors, ce dernier élément se trouve plus ouvert que la première moitié de l'*e*; par différenciation, le contraste s'accentue : la dernière moitié réagit sur la première, de façon à la rendre beaucoup plus fermée qu'elle-même : les étapes ont été *èy*, *éèy*, *èey*, *iey*, *yey*... Dans *òy*, l'évolution a été analogue... : *òy*, *óòy*, *òoy*, *uoy*, *woy*»; cf. *Études dial. land.*, pp. 213 et 214.

Cette différenciation a-t-elle eu lieu au contact de n'importe quelle consonne palatale ou simplement au contact d'un *yod*?

Tout d'abord, l'a. provençal, le français et le catalan — pour

ne parler que de ces trois langues —, présentent un très grand nombre de mots dans lesquels la diphtongaison de *ẹ, ọ* a nécessairement eu lieu au contact d'un *y* implosif. Ce dernier provient d'ailleurs de la résolution d'une consonne palatale implosive, ou d'une transposition très ancienne du *yod* latin dans certains groupes explosifs cons. + *y*, ou encore de la consonantisation d'un *i* syllabique devenant second élément de diphtongue.

Nous indiquons les principales formes de chacune des trois langues. On remarquera que le provençal présente des triphtongues, provenant de la diphtongue + *y* (à dessein nous n'avons choisi que ces formes triphtonguées. Pour leur évolution ultérieure, cf. W. Meyer-Lübke, *Die Diphtongierung im Provenzalischen*, dans *Sitzungsber. Acad. Berlin.*, 1916, p. 5 sq.). A la triphtongue *iei* de l'a. prov. correspond *i* en français et en catalan (pour le processus de la réduction, cf. ci-dessous, p. 14 sq.); à *uoi, uei* de l'a. prov. le français répond par *wi* (graphié *ui)* qui est pour un ancien *üi* avec *ü* accentué (cf. E. Bourciez, *Préc. hist. de phonét. franç.*, 5e édit., 1923, § 69, Hist.), et le catalan tantôt par *úy*, tantôt par *u* ou *í* (pour les détails, cf. plus bas, p. 16 sq.).

1. *ẹ́ + k t- > *ẹ́y t- > iẹ́y t-*:

lĕctu > apr. *lieit*, fr. *lit*, c. *lịt; pĕctus* > apr. *pieitz*, fr. *pis*, c. *pít; despĕctu* > apr. *despieit*, fr. *dépit*, c. *dẹspít.*

2. *ẹ́ + k s- > *ẹ́y s- > *iẹ́y s-*:

sĕx > apr. *sieis*, fr. *sis*, c. *sís; ĕxit* > apr. *ieis*, a fr. *ist*, c. *íɛ.*

3. *ẹ́ + g(e)re > ẹy re > iey re*:

lĕg(e)re > fr. *lire.*

4. *ẹ́ + gr- > ẹy r- > iey r-*:

intĕgra > apr. *entieira*, a fr. *entire*, rouss. *ẹntírẹ.*

5. *ẹ́ + i > ẹy > iẹy*:

mĕi > apr. *miei, perdĕ(d)i* > apr. *perdiei*, cat. *perdí; *illaei + s* > apr. *lieis.*

6. *ę́ + ry > ęy r- > iéy r-*:

fĕria > apr. *fieira*, c. *fírę; *offĕriat* > apr. *ofieira*, **suffĕriat* > apr. *sofieira*, **inquaeriat* > *enquieira*, germ. *tĕri + a* > apr. *tieira*.

7. *ę́ + sy-* > **ę́y s-* > *iéy s-*:

**eclĕsia* > apr. *glieisa*, fr. *église; *cerĕsia* (cl. *cerasea)* > fr. *cerise*, a. c. *cerira* (< *cerĕria)*.

8. *ę́ + ty-, ę́ + c*ᵉ- > gallo.-rom. septent. **ę́y dz-* > **ię́y dz-*:

prĕtiu > fr. *prix*, *prĕtiat* > fr. *prise*, *dĕce* > fr. *dix*.

9. *ǫ́ + kt-* > **ǫ́y t-* > *uǫ́y t-*:

nŏcte > apr. *nuoit* et *nueit*, fr. *nuit*, a. c. *nuyt* (auj. *nít*, p. 16 sq.); *cŏcta* > apr. *cuoita* et *cueita*, fr. *cuite*, c. *kúytę; ŏcto* > apr. *uoit* et *ueit*, fr. *huit*, c. *búyt*.

10. *ǫ́ + k s-* > **ǫ́y s-* > **uoy s-*:

cŏxa > apr. *cuoissa* et *cueissa*, fr. *cuisse*, c. *kúęę; prŏximu* > apr. *prueyme*, a. c. *pruyme*.

11. *ǫ́ + ry-* > **ǫy r-* > **uǫy r-*:

mŏrio > apr. *muoir*, afr. *müir*, a. c. *muyr*, bal. *muyr; cŏriu* > fr. *cuir*, cat. *kúyr* et *kúyru*.

12. *ǫ́ + ssy-* > **ǫy ss-* > **uoy ss-*¡

**pŏssio* > fr. *puis*, a. c. *puix; *pŏssiat* > fr. *puisse*, a. c. *puixa*.

13. *ǫ́ + sty-* > **ǫ́y ss-* > **uǫ́y ss-*:

**pŏstius* > apr. *puois* et *pueis*, fr. *puis*, c. *púę*.

14. *ǫ́ + stry-* > **ǫ́ys tr-* > **uǫ́ys tr-*:

ŏstrea > fr. *huître*.

15. *ǫ́ + c*ᵉ- > gallo-rom. septent. **ǫ́y dz-* > **uǫ́y dz-*:

nŏces > fr. *nuis*.

On trouve cependant en français et en a. provençal un certain nombre de mots dans lesquels la diphtongaison de *ę́*, *ǫ́* semble

avoir eu lieu au contact de *l* et *n* mouillés. Vu l'absence de *y*, l'a. prov. ne présente plus la triphtongue *iei* ou *uoi*, *uei* comme précédemment, mais simplement la diphtongue *ie*, respect. *uo*, *ue*, comme le français ou plutôt l'a. français. Voici les formes en question:

16. *ę́ + ly-, c'l-*:

mĕlius > apr. *mięlhs*, afr. *mielz* (auj. *mieux)*; **věclu* (cl. *vĕtulum)* > apr. *vielh*, fr. *vieil*.

17. *ę́ + ny-*:

vĕniat > afr. *viegne* (auj. *vienne)*, *tĕneat* > afr. *tiegne* (auj. *tienne)*, *Compĕn(d)ia* > *Compiègne*.

18. *ǫ́ + ly-, c'l-, g'l-, l'g-*:

fŏlia > apr. *fuolha* et *fuelha*, afr. *fueille* (auj. *feuille)*; **uŏleo* > apr. *vuolh* et *vuelh*, afr. *vueil* (auj. *veux)*; celt. *brŏg(i)lu* > apr. *bruelh*, afr. *brueil* (auj. *breuil)*; *ŏc(u)lu* > apr. *uolh* et *uelh*, afr. *ueil* (auj. *œil)*; *cŏll(i)git* > apr. *cuolh* et *cuelh*, afr. *cuelt* pour un plus ancien *cueilt* (auj. *cueille*).

19. *ǫ́ + ny-, ngy-, gn-*:

lŏnge > apr. *luenh*, *luegn*; **lŏngeat* > apr. *luenha*; *Vascŏnia* > apr. *Gascuenha*; *cŏgnita* > apr. *cuenhda*.

Il est vrai que pour le français, qui à côté de la diphtongaison conditionnée connaît une diphtongaison spontanée, on a recours à cette dernière en la circonstance. Ainsi franç. *ie*, afr. *ue* ne seraient dus ni à l'action d'un *yod*, ni à l'action d'une consonne palatalisée autre que *y*. La diphtongaison se serait produite dans ces mots en même temps que dans *caelu* > *ciel*, *cŏr* > afr. *cuer* (auj. *cœur)*. Il est étonnant alors que *l* et *n* mouillés constituent une entrave dans le cas de la voyelle *a* et empêchent le changement de *á* en *ę́* dans *palea* > *paille*, *montanea* > *montagne*, etc., mais n'en constituent pas dans le cas de *ę́*, *ǫ́*, ce qui a permis à ces deux voyelles de se diphtonguer comme si elles étaient libres. Si *l* et *n* mouillés forment «entrave», ce doit être dans tous les cas ou dans aucun. On ne doit pas l'admettre ici et là non, suivant

les besoins de la cause. D'ailleurs l'a. prov. qui ignore la diphtongaison spontanée de *ę́*, *ǫ́* (la diphtongaison spontanée de *ǫ́* est relativement récente et son domaine géographique assez restreint, cf. W. Meyer-Lübke, *Die Diphtong. im Prov.*, 3e partie), présente des faits analogues à ceux du français. Evidemment la diphtongue doit avoir ici et là la même origine. L'a. prov. ne connaissant pas de diphtongaison spontanée, les diphtongues françaises des exemples cités ci-dessus ne peuvent s'expliquer que par l'action de la palatale subséquente, comme en a. provençal — à moins, comme nous le verrons, que ce ne soit par l'action d'un *yod*.

Si les exemples des n.os 16, 17, 18, 19 doivent s'expliquer par l'action de *l* et *n* mouillés sur l'*ę́* et l'*ǫ́* précédents, il en résulte que les formes correspondantes du catalan : *mĕlius* > a. c. *mills*, *vĕclu* > *Vill (Castell-)*, *fŏlia* > *fúlę*, **vŏleo* > *búl*, *ŏc(u)lu* > *úl*, *cŏll(i)git* > *kúl*, *sŏmniu* > *súṇ*, *Catalŏnia* > *Kętęlúṇę*, etc., doivent aussi leur diphtongue primitive à l'action de *l* et *ṇ*, parallèlement à ce qui aurait eu lieu en français et en provençal. Quant à l'*i* et l'*u* des formes catalanes, il serait dû à la fermeture du second élément de la diphtongue sous la double action assimilatrice du premier élément beaucoup plus fermé et de la palatale suivante. Ainsi d'après P. Rokseth (*loc. cit.*, p. 544), le cat. *úl* s'expliquerait de la façon suivante : **uòl* > **uèl* > **uél* > **uíl* > *úl*.

En réalité il n'en a pas été ainsi. A côté des formes diphtonguées que nous avons citées ci-dessus, l'a. provençal en présente d'autres avec une triphtongue : *acuoill*, *juoil* > **jŏliu*, *duoill* et *dueil* < *dŏleo*, *hueil* > *ŏc(u)lu*, *vieil* > **vĕclu*, *mieilz*, etc.; cf. C. Appel, *Prov. Lautlehre*, 1918, § 33 a. On peut toutefois interpréter la graphie *-il* comme étant le signe de *l* mouillé. Mais peut-être aussi représente-t-elle *yl*, comme permet de le croire le briançonnais moderne *mieil'*, cité par W. Meyer-Lübke dans sa *Gramm. L. Rom.*, I. § 154.

De plus, il est certain que les groupes *c'l*, *g'l*, *gn* se sont résolus tout d'abord en *yl*, *yn*, et là le *y* ne pouvait être qu'implosif. Il a dû se trouver à un moment donné en contact avec *ę́* ou *ǫ́* précédents. Le *y* ayant provoqué la diphtongaison de *ę́*, *ǫ́* dans les mots tels que *pĕctus* > **pęytus* > **pięytus*, *nŏcte* > **nǫyte* > **nuoyte*, il est probable que la diphtongaison de *vielh*, *uolh* est

due elle aussi à *y*. Si au lieu de la forme triphtonguée, nous trouvons des formes simplement diphtonguées, cela s'explique par la fusion de *y* implosif avec *ḷ* explosif. Cette fusion du *yod* se constate dans d'autres mots où l'on ne niera pas qu'il y ait eu primitivement une triphtongue : *pieitz* et *piegz, despieit* et *despieg nueit* et *nuech, mueira* et *muera*, etc.

Le cas des groupes *ly, ny, ngy*, etc., n'est pas plus embarrassant que celui des groupes dont il vient d'être question. Ces combinaisons n'ont pas abouti du premier coup à *ḷ* ou à *ṇ*. Comme dans tous les groupes composés de *cons.* + *y*, le *y* s'est transposé en avant de la consonne, et parallèlement à *ry* > *yr, sy* > *ys, ssy* > *yss*, on a eu à n'en pas douter *ly* > *yly* > *yḷy* > *yḷ* > *ḷ* —, et *ny* > *yny* > *yṇy* > *yṇ* > *ṇ*. Pour employer une forte expression de M. Grammont (cf. *L'Interversion*, dans *Streitberg-Festgabe*, p. 112) à un certain moment *l* et *n* ont été «tout pleins» de *y*: ils en ont eu devant et derrière. Là aussi il y a eu un *y* implosif, qui a pu déterminer la diphtongaison de la voyelle ouverte précédente. A l'origine on a eu une triphtongue résultant de la combinaison de la diphtongue nouvellement créée avec *y*: elle a pu se maintenir ou se réduire à une diphtongue par fusion du *y* avec *ḷ, ṇ* explosifs suivants.

W. Meyer-Lübke a recouru à une explication semblable dans un autre cas : «Es muss also zur Zeit der Brechung im Süden das *l'*, *n'* in seiner ganzen Bildung, namentlich in seinem Ansatz palatal gebildert worden sein, im Norden nur in seinem Ausgang; graphisch grob ausgedrückt haben wir dort *ʸlʸ*, hier *lʸ*»; cf. *Die Diphtong. im Prov.*, p. 365.

Puisque les mots des groupes 16, 17, 18, 19, remontent à des types romans avec *y* implosif, nous ne voyons pas pourquoi on refuserait d'admettre que leur diphtongue ait la même origine que celle des types du genre *pĕctus* ou *nŏcte*. D'autant que pour l'explication des formes françaises, on n'est plus obligé de supposer que *l* et *n* mouillés créent une entrave dans le cas de *a*, et n'en créent aucune dans celui de *ę́, ǫ́*. Les phénomènes du français nous semblent s'expliquer très simplement. Au contact du *y* implosif des groupes *yḷ, yṇ* (quelle que soit leur provenance), *ę́* et *ǫ́* se sont diphtongués, d'où **vĕclu* > **vieyḷu, oc(u)lu* > **uoyḷu, tĕneat* > *tieyṇe*, etc. Avant la réduction de *iey, uoy* à *i, üi* (avec

ü accentué; postérieurement *wí*), ou plus exactement avant le passage de *iey*, *uey* (provenant de *uoy)* à **iiy*, *uiy*, le *y* implosif s'est fondu avec la consonne palatale suivante, d'où **viéḷu*, **uéḷu*, *tiéṇe* représentés en français par *vieil*, afr. *ueil*, *tiegne*. Dans les mots où le *y* implosif n'était pas devant *ḷ*, *ṇ*, il s'est conservé et la triphtongue a abouti au résultat que l'on sait. Ce n'est qu'après l'absortion de *y* implosif par *ḷ* et *ṇ* explosifs qu'a eu lieu en français la combinaison de *á* + *y* > *ę́y* > *ę́* : *variu* > **vayru* > *vair*, **bassiat* > **bayssat* > *baisse*, *basiat* > **baysat* > *baise*, etc. Faute d'un *y* susceptible de se combiner avec lui, *a* resté intact dans *palea* > *paille*, *montanea* > *montagne*, etc., comme il est resté intact dans *brachiu* > *bras*, **glacia* > *glace*, etc., où il n'y a jamais eu de *yod* en contact avec l'*á*.

Aussi croyons-nous que les formes de l'a. catalan *mills*, *vill* (*Castell-*) et celles du cat. moderne *ęṇjíṇ*, *trúḷ*, *urgúḷ*, *fúḷ*, *fúḷę*, *despúḷę*, *búḷ* > *võleo*, *júḷ*, *ḷúḷ*, etc., remontent à des types romans triphtongués, dont la triphtongue résulte de la diphtongue provenant de *ę́*, *ǫ́* + *y* implosif.

De l'étude des formes françaises, provençales ou catalanes examinées jusqu'ici, il nous est permis de conclure que la diphtongaison conditionnée a eu lieu au contact d'un *y* implosif, et non d'une consonne palatale autre que *y*.

Il découle de là que dans les mots français, provençaux ou catalans provenant de types étymologiques avec *y* intervocalique, on doit supposer que cet *y* était à la fois implosif et explosif, et par conséquent géminé, au moment de la diphtongaison et de la fermeture de l'élément médial de la triphtongue primitive. Ainsi *mę(d)ia* a été sans doute prononcé tout d'abord **mę́y ya*, d'où *miey ya*, qui a donné naissance à fr. *mie*, prov. *mieia* ou *miega*, cat. *míję*.

Il est un cas au moins où pour d'autres raisons que celles qui nous ont amené à poseı cette hypothèse, il faut admettre un *y* géminé. D'après une théorie courante *pējor*, *pējus* seraient devenus en latin vulgaire **pĕjor*, **pĕjus* sous l'influence de *mĕlius*. En réalité, la voyelle de *pejor*, *pejus* n'a jamais été longue par nature, mais seulement par position (cf. M. Niedermann, dans *Mél. de Saussure*, 1908, p. 64), le latin vulgaire et littéraire prononçant *pĕjjor*, *pĕjjus* conformément à l'étymologie **ped-jōs*. Cf.

K. Brugmann, *Abrégé de gramm. comparée*, trad. franç., pp. 99 et 195. Pour l'utilisation de *pĕjjor* en phonétique française, cf. E. Bourciez, *Précis historique de phon. fr.*, 5e édit, p. 77.

Mais le cas de *pĕjjor*, *pĕjjus* n'est pas isolé en latin. A l'intérieur des mots et entre voyelles, *j* latin est toujours pour *jj*, ce qui concorde avec la graphie des inscripcions II. Ce phonème, en effet, repose partie sur une ancienne diphtongue en *i* suivie de *j*, partie sur *dj*, *gj*; cf. K. Brugmann, *op. cit.*, p. 99, rem. du § 129. D'après ce principe, on prononçait non seulement *majjor*, *ejjus*, *cojjicio*, *rejjicio* (Cicéron écrivait *aiio*, *Aiiax*, *Maiia*; cf. Quintilien, *Instit. orat.*, I, 4, 11, et Vélius Longus, G. L., VII, p. 54, 16 sq.), mais aussi *trŏjja*, ce qui nous intéresse ici; et après la réduction de *dy*, *vy* antérieure à la fin de l'époque impériale, on a eu en réalité **plǫyya*, *mǫyyu*, *ǫyye*, *ǫyyu*, *mǫyyu*, *pǫyyu*, etc. pour **plŏvia*, *mĕdiu*, *hŏdie*, *ŏdiu*, *mŏdiu*, *pŏdiu*, etc. Comme on le voit, des raisons d'ordre différent nous amènent au même point où nous a conduit notre hypothèse sur le mécanisme de la diphtongaison.

On a donc eu pour le catalan : *mę(d)iu* > **mǫy yu* > **miǫy yu* > **miy yu* > **mígu* > *míê*; **lę(g)eo* (cl. *lego*) > **lǫy yu* > **liǫy yu* > **liy yu* > **lîju* > a. c. *llig* [phon. *ḷíê*] —, *mǫ(d)iu* > **mǫy yu* > **muǫy yu* > **muy yu* > **mûju* > a. c. *mug* [phon. *múê*], *pǫ(d)iu* > **pǫy yu* > *púê*, **plǫ(v)ia* > **plǫy ya* > *plúję*, etc., avec *ê* final ou *j* intervocalique —, et *hǫ(d)ie* > **ǫy ye* > **uy ye* > a. c. *uy*, avec *y* final.

Nous ne dirons qu'un petit mot des objections que l'on peut faire à l'explication de la diphtongaison conditionnée par un phénomène de différenciation. Cette explication a été tout d'abord admise par W. Meyer-Lübke, pour ce qui concerne le français; cf. *Hist. Gramm. d. franz. Spr.*, I³, 1913, p. 60. Mais dans son étude sur la diphtongaison en provençal qui est de 1916, tout en continuant à l'admettre, le savant romaniste élève quelques doutes : «Es bleibt bei dieser an sich sehr wohl denkbaren Erklärung [celle de M. Grammont et G. Millardet] noch eine Schwierigkeit. Warum tritt eine ähnliche Dissimilation nicht bei *ęi*, *ǫi* ein? Weder im Provenzalischen noch im Französischen noch im Genuesischen usw.» *(Die Dipht. im Prov.*, p. 364); et il ajoute: «Wir beobachten vielfach, dass altes *ęi* zu *ęi* wird, aber mir ist

nicht bekannt, dass dieses *ęi* zu *iei* weiterücke, vielmehr ist das Dissimilationsergebnis in diesem Falle *ai* oder *oi*. Es ist Sache der Phonetiker, dafür eine Erklärung zu geben.»

Le phénomène de différenciation, répondrons-nous, a pu avoir lieu aussi bien dans le cas de *ęi* que dans celui de *ęi*. Seulement les conditions n'étant pas les mêmes ici et là, les résultats ont été différents. La diphtongaison suppose chez la voyelle segmentée une certaine longueur. Prenons le cas de *ę* en contact avec *y*. Personne ne contestera qu'au moins pendant la période romane *ę* ait été plus bref que *ę* : certaines langues comme le castillan connaissent la diphtongaison spontanée de *ę* en *ie*, et ignorent celle de *ę*. Dans les langues qui diphtonguent spontanément *ę* et *ę*, la première voyelle s'est diphtonguée à une date plus ancienne que la seconde : c'est ce qui a eu lieu en français. Il est donc permis de conclure qu'à un moment donné *ę́* a été plus long que *ę́*. Tandis que *ę*, (ou mieux *ęę*), a pu passer par différenciation à *ie* au contact d'un yod, *ę* manquant de la durée nécessaire ne s'est pas segmenté, mais a formé avec *y* une diphtongue *ęy* à premier élément bref, s'opposant à la triphtongue *iey* provenant de *ę́* + *y*. Plus tard *ęy* a pu se différencier en *ęy*, de même que l'*ęy* résultant de la diphtongaison spontanée de *ę* dans diverses langues, comme le français. Si cet *ę́y* secondaire n'a pas abouti à *iey*, c'est que la voyelle devait être trop brève. Cette hypothèse est très vraisemblable, dans le cas de *ęy* > *ęy* > *ę* roman, les deux éléments de la diphtongue s'étant partagé la durée de la voyelle primitive. Par suite de cela, la différenciation n'a pu agir par segmentation : c'est toute la voyelle qui s'est différenciée d'avec *y*, là où le phénomène a eu lieu. Le résultat a été *ai* ou *oi* (cf. p. ex. Vionnaz *etaila* > **stēla*, afr. *moi*, pron. *moy* > *mē*, etc.). La différenciation a d'ailleurs pu se continuer et aboutir a des résultats multiples, sans jamais aboutir, croyons nous, à une triphtongue. Pour les faits romans, cf. E. Guarnerio, *Fonologia romanza*, 1918, p. 134 sq.

Comment s'est opérée la réduction de la triphtongue primitive *ięy* ou *uǫy*? Il faut tout d'abord noter que l'accent qui originairement devait tomber sur le premier élément de la voyelle (**ę́ęy*, **ǫ́ǫy*), s'est ensuite porté sur le second, lorsque par l'effet

de la différenciation ce dernier s'est trouvé plus ouvert que le premier, d'où **iẹ́y*, **uọ́y*.

La triphtongue *iéy* s'est réduite à *i* en français et en catalan, par suite de la fermeture de l'élément médial sous la double action des phonèmes environnants, et non par suite de la chute de cet élément, ce qui supprime l'objection de C. Voretzsch. Ce dernier, en effet, déclare impossible l'explication de l'*i* français (et par conséquent de l'*i* catalan) par la triphtongue *iéi* : «Bei der Annahme *iéi* > *i* wäre ja gerade der betonte Bestandteil ausgefallen, was allen phonetischen und sprachgeschichtlichen Beobachtungen widerspricht»; cf. *Zur Gesch. der Dipht. im Altprov.*, p. 646. D'ailleurs puisqu'il admet que régulièrement *iei* primitif doit passer à *iéi*, comme de fait il y est passé en a. prov., pourquoi vouloir que le déplacement d'accent ait eu lieu ici et là non?

Pour ce qui est de l'évolution de la triphtongue *iei*, le catalan est donc d'acord avec le français et s'oppose avec lui au gallo-roman méridional qui, sauf le domaine gascon (cf. G. Millardet, *Études de dialect. land.*, p. 198 sq., et A. Schneider, *Zur lautlichen Entwicklung der Mundart von Bayonne*, 1900, p. 32) ne connait généralement pas la réduction à *i*. On trouve cependant *milz* > *mĕlius*, et *mi* < *mĕdiu* dans *Girart de Roussillon* (cf. J. Anglade, *Gramm. anc. prov.*, p. 65), et, assez rarement, *espil* ou *espilh* > *spĕculu*, ce qui laisse supposer que dans certains coins du domaine gallo-roman méridional, la réduction de *iei* à *i* a existé. Mais où? Pour les continuateurs de l'ancien *iei* dans les parlers modernes du Midi de la France, cf. W. Meyer-Lübke, article cité, p. 349.

Le traitement de *uọy* est plus compliqué. Cette triphtongue a abouti à *üy*, avec *ü* accentué, dans le plus ancien français, et à *úy* en catalan prélittéraire. Catalan et français s'opposent encore à l'a. provençal qui conserve l'*ọ* médial ou le change en *ẹ*, sauf quelques exceptions (cf. *cur*, *cuir* > *cŏriu* dans des manuscrits de *Girard de Roussillon*, *cur* dans des textes bordelais, cf. J. Anglade, *op. cit.*, p. 75; *pluja* > **plŏ(v)ia* dans *Flamenca*, cf. Levy, *Suppl. Wörterbuch; uyl* > *ŏc(u)lu*, *vulh* < **vŏleo*, cf. C. Appel, *Prov. Lautlehre*, p. 36). Pour le domaine gascon, cf. G. Millardet, *op. cit.*, p. 204, sq. Pour les continuateurs de *uoy*, *uey* dans les parlers modernes du Midi de la France, cf. W. Meyer-Lübke, *art. cit.*, p. 349 sq. et J. Anglade, *op. cit.*, p. 72, sq.

Dans la triphtongue primitive *uǫy*, *o* était menacé d'assimilation de la part du premier élément qui tendait à lui imposer son point d'articulation, et de la part de *y* qui tendait à le fermer davantage. La tendance à l'assimilation a pu être combattue par la différenciation, et *uoy* est alors passé à *uey*. Pour des exemples de différenciation de *wo* en *we*, cf. A. Meillet, *Mém. Société Linguistique de Paris*, XII, pp. 29 et 30. En français et en catalan l'assimilation a eu lieu, et *uóy* est devenu tout d'abord *uúy*, puis par contraction vocalique *uy*, avec *u* palatal en français et *u* vélaire en catalan. L'accent portant sur l'élément médial, nous ne croyons pas qu'on puisse dire que ce dernier s'est effacé. Nous ne pensons pas non plus que le français *cuir* s'explique par un processus **kuoyr* > **küǫyr*, *küyr*, comme l'admet E. Bourciez, *Précis phon. franç.*[5] § 69, hist. L'accent n'a pu porter sur *u*, et si dans ce cas *ǫ* était accentué, a-t-il pu s'affaiblir en *ǫ* pour disparaître ensuite?

On sait que *üy* est passé de bonne heure à *wí* en français, et ce changement d'accentuation, qui date environ du début du XIIe siècle, a été général dans cette langue.

En catalan *uy* s'est réduit à *ú* dans un grand nombre de mots par suite de la combinaison de *y* avec la consonne suivante qu'il a palatalisée. C'est ainsi qu'on trouve *u* non seulement devant *l* et *n* mouillés, mais encore devant *ɛ* : *grúɛ* > *grŏssiu*, *kúɛǫ* > *cŏxa*, *púɛ* > **postius*, etc. De même la géminée *yy* ayant passé à *ĵ* puis *j* dans **pluyya* > *plŏ(v)ia*, **truyya* > **trŏja*, on a *plújǫ*, *trújǫ*. Mais dans d'autres mots le *y* s'est conservé : *ǫbúy* > *ad hŏdie*, *búyt* > *ŏcto*, *búyt* > *vŏc(i)tu*, *kúyt* > *cŏctu*, *kúyru* > *cŏriu*, auxquels il faut ajouter l'a. cat. *nuyt* > *nŏcte*.

Cependant en alghérois, l'accent s'est déplacé et l'ancien *uy* est devenu *uí* dans les mots qui précédent. Dans le catalan continental on trouve *nít* > **nuít* > *nŏcte* dans tous les dialectes modernes. E. Vogel, dans son *Katal.-deutsch. Wörterb.*, 1911, consigne pour *vuy* et *avuy* > *hŏdie* les prononciations *ƀí*, *ǫwí* et *ǫƀúy*, pour *vuyt* > *ŏcto* la prononciation *ƀít;* cf. encore *vuytada*: *ƀitádǫ*, *vuytanta* : *ƀitánte*, *vuytè* : *ƀitǫ́*. B. Schädel dans son *Manual de fonética catalana*, 1908, p. 57, note pour une prononciation barcelonaise *avuy* : *ǫwí*, *vuytanta* : *witántǫ* après voyelle et *bwitántǫ* à l'initiale absolue. Nous sommes loin de croire que ce

soient là les prononciations normales du catalan oriental ou occidental (cf. les travaux de P. Fabra, A. Griera, P. Barnils). Elles sont inconnues en tout cas en roussillonnais. Mais nous ne nions pas — au contraire ces formes vont nous être utiles —, qu'elles n'existent çà et là dans le domaine catalan. Où? c'est ce que nous dira d'une façon précise l'*Atlas lingüístic de Catalunya.* En tout cas, le valencien fait *wít* > *ŏcto, diwít* > *dece et ŏcto*, et à côté de *úy* > *hŏdie* il a *uí*; cf. A. Griera, *Contribuc. à una dialect. cat.*, 1921, p. 72, et Mn. Alcover, *Boll. Dicc. Llengua cat.*, IV, p. 252. En alicantin *hodie* est représenté de diverses façons: *wí* (Pego), *uí* (Xexona), *úi* et *wí* (Alicante), *uí* et *úy* (Benejama), et *cŏctu* a un continuateur *kít* à Pego dans l'expression *ĵuár a la kít* correspondant au catalan oriental *jugá ę lę kúyt;* cf. P. Barnils, *Die Mundart von Alacant*, p. 16.

Pour l'explication du matériel plus ou moins confus que présente la langue, il nous semble qu'il faut tenir compte de deux choses. Tout d'abord les types *uí, wí*, continuateurs de *hŏdie*, montrent que le changement d'accentuation qui a affecté la diphtongue *uy* est *spontané* et ne dépend de l'influence d'aucun autre phonème, tout comme en français et en castillan (*uy*, quelle que soit son origine, passant dans cette dernière langue à *uí* > *ué*; cf. *cŏriu* > **cuyro* > *cuero, segusiu* > **seguyso* > *sabueso*, etc.). D'autre part, la conservation de la diphtongue *uy* dans *buynát* > *bovinatu, kuyná* > **cocinare* et les analogiques *búynę* > *bovina, kúynę* > **cocina*, indique que le changement d'accentuation ne s'est pas produit lorsque la diphtongue *uy* était suivie d'une syllabe dans le même mot. Là est la différence qui sépare l'alghérois du catalan continental. Nous ajouterons aussi que le changement d'accentuation a pu être favorisé dans les mots où la diphtongue *uy* était suivie d'une consonne implosive, par l'addition de l'*s* au pluriel (ex. *kuyt*, pl. *kuyts*). La difficulté de l'articulation a été réelle et nous croyons que les formes de l'a. cat. *cut* > *cŏctu* (*Livre vert Mineur*, Arch. comm. Perpignan, A. A. 3, f. 85 v°), *nut* (B. J. Alart, *Documents sur la langue cat. des anciens comtés de Rouss. et de Cerdagne*, 1881, p. 128, a. 1298) s'expliquent par des formes du pluriel *cuyts, nuyts* dans lesquelles le *y* s'est amuï; cf. d'ailleurs le plur. *nutz* dans B. J. Alart, *op. cit.*, p. 150, a. 1303.

Cela dit, nous pensons que le déplacement de l'accent est régulier dans le cas de *uí*, *wí* > *hŏdie*, *uít*, *wít* > *ŏcto*, **nuít* (d'où *nít*) > *nŏcte*, *kuít* (d'où *kít*) > *cŏctu* —, que la conservation de l'accent est de même régulière dans *buytántę* > **octanta*, *buytę́* > **octenu*, *kúytę* > *cŏcta*, *búydę* > *vŏc(i)ta*, de même que dans *frúytę* > **frūcta*. L'opposition des deux traitements se constate pour le même radical dans *nŏcte* > **nuít* (d'où *nít*) et **trans* + *nŏctat* < *trę́núytę*.

Les deux séries ont pu réagir l'une sur l'autre, d'où les formes déjà citées *bitántę*, *bitę́* (pour *bwit-*) analogiques de *b(w)ít* (cf. valencien *uitánta* d'après *uít*) —, et d'autre part *búyt* d'après *búydę*, *kúyt* d'après *kúytę*, comme *frúyt* d'après *frúytę*. Le numéral *búyt* peut devoir la conservation de son accent à l'influence des dérivés *buytántę*, *buytę́*, comme à celle des homophones *búyt* «vide», *kúyt*, *frúyt*, etc; mais peut-être vaut-ilmieux réunir dans une même explication *búyt* < *ŏcto* et *ę́búy* < *ad hŏdie* : dans les groupes *búyt* + substantif, *ę́búy* + mot comme *mę́tę́ɛ* par exemple, l'accent serait resté à sa place anciene, tandis qu'il se serait déplacé lorsque ces mots étaient suivis d'une pause. La langue aurait ensuite généralisé l'une ou l'autre des deux formes.

Une fois le déplacement de l'accent opéré, la réduction de *w* a pu se produire. C'est ce qui est arrivé en particulier pour **nuít*> cat. mod. *nít*. Mais comme on le voit, ce cas n'est pas isolé; cf. *b(w)ít*, *k(w)ít*. Faut-il pour expliquer l'amuïssement de l'*u* de **nuít* faire appel à une action analogique de *dię́* > **dia* (cl. *diem)*, comme nous l'avons fait; cf. *Phon. hist. rouss.*, pp. 224 et 225? L'explication ne vaudrait en tout cas que pour un mot, et non pour *bít* et *kít*. Nous nous inclinons à voir dans l'amuïssement de *w* ou *u* le jeu de la loi qui règle la succession des apertures à l'intérieur de la syllabe : *u* ou *w* et *í* ayant la même aperture ou presque, le phonème inaccentué a été éliminé; cf. le traitement parallèle de lat. *qui*, *quem* dans les langues romanes.

Si l'évolution de la diphtongue *uy* est telle que nous venons de le dire, on est sur la voie d'une explication phonétique de *gíɛ* «plâtre». Il faut pour cela partir d'un type **gupsu*, qui aurait existé à côté de *gę́psu* (apr. *gę́is*) et de **gę́psu* (cf. ital. *gęsso*, apr. *gę́is* dans le *Donat*). A l'époque du passage de *ps* à *ys* on aurait eu **gúys*, puis **gúyɛ*, d'où par déplacement d'accent **gwíɛ* et,

après l'amuïssement de *w*, *gíɛ*. J. Saroïhandy qui propose le type **gupsu (Grundriss*, I², p. 854, n. 4), parallèle dit-il à *thyrsus* — **thursus, myrthus* — **murthus*, admet le processus : **gúis* > **gwís* > *gíɛ*. Il est dans l'impossibilité d'expliquer le *ɛ* final. Le déplacement d'accent n'a pu avoir lieu qu'après que le *y* avait palatalisé l'*s* final en *ɛ*. On aurait ainsi un processus comparable à celui qui a eu lieu pour *duecho* > *dūctu* en espagnol. D'un côté on a **duyto* > *ducho* et de l'autre, dans des dialectes différents sans aucun doute, **dúyto* > **dúyêo* > **duíêo* > *duecho*; cf. encore **vitōneu* > **viduyño* qui a donné d'une part *viduño*, et de l'autre *vidueño* par l'intermédiaire **viduíño*. Pour une autre explication de *gíɛ*, cf. notre *Phon. hist. rouss.*, p. 60. Nous croyons pouvoir l'abandonner, car nous pensons avec L. Spitzer *(Butll. Dial. Cat.*, 1923, p. 133) qu'il est de bonne méthode de préferer une étymologie romane à une étymologie gréco-romane, si la première satisfait aux exigences de la phonétique et de la sémantique.

Quelques mots méritent une explication. P. Rokseth *(Rom.*, XLVII, p. 538) cite parmi les cas de diphtongaison celui de *kúydẹ*, qu'il dérive de **cŏgitat*. En a. prov. on ne trouve que des formes sans triphtongue (cf. *cuidar, cudar, cujar, cutar* dans Lévy, *Pet. Dict.)*, remontant à *cōgitat*. L'a. franç. *cuide*, l'esp. moderne *cuida* et l'a. esp. *cueda* s'expliquent aussi par le même type (cf. G. Millardet, *Rev. Lang. Rom.*, LXII, p. 167), de même que le portugais *cuida* (cf. *Grundriss*, I², p. 932). Le cat. *kúydẹ* s'accommode très bien lui aussi de *cōgitat*; cf. *Phon. hist. rouss.*, p. 48. Nous ne voyons pas qu'il soit nécessaire de recourir pour lui à un type **cŏgitat*.

En face de *vill (Castell-)*, le catalan présente la forme commune *bẹ́ḷ*, alicantin et sporadiquement cat. occid. *bẹ́ḷ*. Ces formes s'expliquent par la chronologie, ainsi que nous l'avons dit autre part; cf. *Phon. hist. rouss.*, p. 31. **Vẹclu* a donné régulièrement **vieyḷu*, d'où a. c. *vill*, de même que *spẹc(u)lu* est devenu *ẹspíḷ* par l'intermédiaire **espieyḷu*. A côté de *vẹclu* le latin de la péninsule devait posséder le type non syncopé *vĕtulu*. Ce dernier a fini par se réduire à **vẹyḷu*, par l'étape **vẹclu*, mais à une époque postérieure à la diphtongaison de *ẹ*, d'où *bẹḷ* et *bẹ́ḷ*. L'explication chronologique vaut aussi pour le castillan *viejo*, qui s'op-

pose à *espejo* : ici *vetulu* a abouti à **vietolo* > **vieclo* > **vieylo* > **vielo* > *viejo;* lorsque le *y* s'est développé, la diphtongaison de *ę* en *ie* avait déjà eu lieu, et le *y* n'a pu l'empêcher.

A *rūl* > **rǫclu* (supposé aussi par ital. *rocchio)* s'oppose *rǫ́l*, comme *bęl, bęl* s'opposent à a. c. *vill*; cf. encore en cast. *ruejo*, correspondant à *viejo*. Là encore, à côté de la forme syncopée a dû exister la forme pleine *rǫtulu* qui est devenue **rǫylu*, par l'intermédiaire **rǫclu*, à une époque postérieure à la diphtongaison de *ǫ*. A plus forte raison trouve-t-on *ǫ* dans *rǫ́llę* qui suppose une syncope encore plus tardive dans *rotulu*, et dans lequel il n'y a jamais eu de *y* en contact avec *ǫ* (cf. **rǫtle* > **rǫ́tlę* > *rǫ́llę*).

Le cas de *kędírę* > *cathĕdra* n'est nullement embarrassant, quoi qu'en pense P. Rokseth : «Je ne vois pas pourquoi, dit-il, le groupe *dr* (devenu *yr)* aurait provoqué la diphtongaison plutôt que *tr* dans *pĕtra* > *pera, pedra*, les deux groupes ayant dû passer presque simultanément à *yr*»; *Rom.*, XLVII, p. 541. Il n'est pas vrai que le traitement de *tr* et *dr* intervocaliques soit le même en catalan; cf. *Phon. hist. rouss.*, pp. 139 et 140. Le groupe *-dr-* s'est résolu en *-yr-* dans toute position, tandis que *-tr-* n'a passé à *-yr-* que devant l'accent, et a abouti à *-r-* en position postaccentuée, après l'étape *-dr-*. Il n'y a jamais eu de *yod* en contact avec *ę* dans les continuateurs de *pĕtra*, et il n'a pu y avoir par conséquent de diphtongaison. Y aurait-il eu un *yod*, que la diphtongaison ne se serait pas produite, parce que le *y* serait entré trop tard en contact avec *ę*. C'est ce que nous permet de supposer l'a. provençal qui fait d'une part *cadieira*[1] et de l'autre *peira, Peire* > *Pĕtru, reire* > *rĕtro*. L'a. prov. *derrier* est tout différent et il n'y a jamais eu de *ę* : ce mot provient de **deretrariu* et s'explique par une haplologie syllabique qui s'est produite dans **derrerier*; cf. pour le cat. *dęrę́*, *Phon. hist. rouss.*, p. 221. Notons qu'au point de vue *ę* + *dr*, l'a. prov. et le catalan s'opposent au français dans lequel le groupe intervoc. *dr* n'aboutit pas à *yr*, et dans lequel la diphtongaison conditionnée de *ę* n'a pu avoir lieu dans les continuateurs; cf. a. fr. *chaiere*, fr. mod. *lierre* > *hĕd(e)ra* et non **chaíre*, **lire* avec *iey* > *i*.

1. L'hypothèse de C. Appel : a. prov. *cadieira* > *cathedra* + *aria* (cf. *Prov. Lautlehre*. p. 36, n. 2) est inadmissible.

Peyore[1], ou si l'on veut *peyyore*, aurait dû aboutir à **pęjǫ́* ou *pijǫ́*, comme *majore* a abouti à *męjǫ́*. Cependant la forme commune du catalan est *piĵǫ́*, c'est-à-dire que l'ancienne affriquée s'est conservée sans se réduire à la fricative correspondante. Nous croyons que cette conservation s'explique plutôt par l'action analogique du neutre *pigs* ou *pits* < *pĕjjus* aujourd'hui disparu, et non, comme nous l'avons dit *Phon. hist. rouss.*, p. 115, par l'influence de formes telles que *piĵá* < *pĕdicare*.

Si nous essayons de fixer la date relative de la diphtongaison conditionnée en catalan, voici les conclusions auxquelles nous aboutissons.

1. Elle est *postérieure* au passage de *-ly-*, *-ny-* à *-yl̦-*, *-yn̦-*: ex. a. c. *mills*, *jín̦*, *fúl̦*, *sún̦*, etc.

de *-ry-* à *-yr-* : ex. *fírę*, *kúyrę*, etc.
de *-cl-* à *-yl̦-* : ex. *ęspíl̦*, *úl̦*, etc.
de *-kt-* à *-yt-* : ex. *pít*, *búyt*, etc.
de *-ks-* à *-ys-* : ex. *sís*, *kúɛę*, etc.
de *-ssy-*, *-sty-*, *-scy-* à *-yɛ-* : ex. *púɛę*, *grúɛ*, *púɛ*, etc.
de *-gr-*, *-dr-* à *-yr-* : rouss. *ęntír*, cat. comm. *kędírę*.

Elle est encore postérieure au passage de *-dy-*, [et *-gy-*] à *-yy-* : ex. *mîê*, *pûê*, etc.

2. Elle est *antérieure* à la fermeture de *ǫ* en *u* devant un *y*. A *kúytę* < **cōctat* (cf. A. Thomas, *Rom.*, XLI, p. 452), *trúytę* < *trŭta*, *jún̦* < *jŭngit*, *pún̦* < *pŭgnu*, *mún̦* < *mŭngit*, s'opposent:

kuskǫ́l̦ < *cuscōliu*, *jęnǫ́l̦* < *genŭc(u)lu*, *pǫ́l̦* < *pedŭc(u)lu*, *fęrǫ́l̦ę* < **ferrŭc(u)la*.

1. Il faut s'entendre. *Peyyore*, s'il avait été livré à lui-même, serait probablement devenu *peyore*, avec *y* simple, la géminée *yy* s'étant réduite à *y* devant l'accent, et on aurait eu ultérieurement **peore*, par suite de la fusion de *y* dans la voyelle palatale précédente. On peut le supposer d'après ce qui s'est passé pour **veyyamus* > **videamus*, qui a dû devenir **veyamus*, puis **veamus*, d'où *veam* qui est à la base du cat. *bidm!* ou *bęyám!* «voyons!» Si dans le paradigme du subjontif on a *bęjám*, *bęjáu*, ce ne peut être que par une action analogique des autres personnes accentuées sur le radical. Il en est sans doute de même ici : la géminée *yy* a été maintenue dans *peyyóre*, sous l'influence de *péyyor*, *péyyus*, d'où la forme actuelle *piĵǫ́*.

rǭṇẹ < **rōnea*, *bẹrgǫ́ṇẹ* < *verecũndia*, *kuđǫ́ṇ* < *cotōneu*.

et *rǫ́c* < **rǫyyu* < *rũbeu*, qui supposent que *-ly-* et *-c'l-*, *-ny-* et *-ndy-* avaient abouti, à l'époque de la fermeture de *ǫ* en *u*, à *ḷ* et *ṇ*, et que le groupe *-yy-* s'était fermé en *ĵ*. Faute d'un *y* avec lequel il eût pu être en contact, *ǫ* n'a pas passé à *u*. Pour plus de détails, cf. notre *Phon. hist. rouss.*, pp. 48 et 49.

Or la chute de *e* final, comme nous le verrons plus loin, p. 40, est postérieure à la fermeture de *-yy-* en- *ĵ*-[1], à la réduction de *-yḷ-* (< *ly, cl)* à *-ḷ-* et de *-yṇ-* (< *ny, ndy)* à *-ṇ-*, et à la fermeture de *ǫ́* en *ú*. On peut donc dire que la diphtongaison conditionnée de *ẹ́*, *ǫ́* est antérieure:

a) à la fermeture de *-yy-* en *-ĵ-*.

b) à la réduction de *-yḷ-* (< *ly, cl)* à *-ḷ-*, et de *-yṇ-* (< *ny, ndy)* à *-ṇ-*.

c) à la fermeture de *ǫ́* en *ú* au contact d'un *y* subséquent.

d) à la chute de *e* final.

D'autre part la fermeture de *ǫ* en *u* est antérieure au passage de *ai* à *ei*, vu le traitement de *ẹstáṇ* < *stagnu*, *pẹrtáṇ* < **pertangit*, *pláṇẹ* < *plangere*, en face de *júṇ* < *jũngit*, *púṇ* < *pũgnu*. Au moment où *á* + *y* devenait *é* + *y*, les groupes *-ng-*, *-gn-* s'étaient réduits à *ṇ*, d'où l'impossibilité d'une action du *yod* sur *á*; au contraire *jũngit* a pu devenir *júṇ* en catalan, parce qu'à l'époque de la fermeture de *ǫ́* en *ú*, les groupes *-ng^e-* et *-gn-* en étaient encore à l'étape *-yṇ-*. Ainsi donc la réduction de *-yṇ-* (< *gn*, *ng^e*) à *ṇ* est intermédiaire entre la fermeture de *ǫ* en *u* et le passage de *ay* à *ey*.

1. Les raisons que nous avons données dans notre *Phon. hist. rouss.*, p. 115, pour situer la chute de *e* final avant le passage de *-yy-* à *-ĵ-* tombent, croyons-nous, devant celles qui nous ont amené à admettre cette chute à une époque postérieure à la fermeture de *ǫ́* en *ú*. Le *y* final de *ḷ́ey* < *lēge*, *rẹ́y* < *rēge*, a. cat. *uy* < *hŏdie* ne prouve pas que le passage de *-yy-* à *-ĵ-* ait eu lieu entre la chute de *e* et de *u* finals. Dans **leye*, **reye* il n'y a jamais eu probablement de groupe *-yy-*; quant à **uyye* (< *uoyye* < *hŏdie*), passé à *úy* et non *úé*, l'*e* final a dû tomber de très bonne heure, comme l'*o* final dans **ayyo* (< *habeo*) > **ayy(o)* > *ẹ́*, par suite d'un emploi fréquent — à la proclise ou non — déterminant l'usure rapide de la finale.

Si de plus nous examinons les conditions dans lesquelles *ay* s'est fermé en *ey*, nous trouvons que *á* passe à *é* devant *ys* intervocalique ou final et devant *-yɛ* final, mais non devant *yɛ* intervocalique. On a d'un côté:

**laysa* (< *laxat*) > **leysa* > a. c. *leixa*,
**fraysen* (< *fraxĭnu*) > **freysen* > *fṛ́ɛɛ̨*,
**fays* (< *fasce*) > **feys* > *fḛɛ*,
**grayɛ* (< **grasseu*) > **greyɛ* > *gṛ́ɛ*,

mais

grayɛa* (< **grassea*) > *gráɛ̨*, **bayɛa* (bassiat*) > *báɛ̨*, **ayɛa* (< *ascia*) > *áɛ̨*, **biayɛa* (< **biassia*, cf. A. Thomas, *Ess. phil. fr.*, p. 256) > *biáɛ̨*.

La différence de traitement de *á* dans *gṛ́ɛ* et *gráɛ̨* s'explique assez facilement. Dans **gráyɛ* le *yod*, premier élément du chaînon implosif, conservant toute sa force d'articulation a pu assimiler *a* en *e*; dans **gráyɛa*, au contraire, le *yod* implosif a perdu une partie de sa force articulatoire devant le *ɛ* explosif suivant avec lequel il tendait plus ou moins à se fondre — ce qui est arrivé un peu plus tard —, et n'a pu assimiler l'*á* précédent en *é*. Notre explication suppose donc que la chute de *u* final a déjà eu lieu au moment du passage de *ay* à *ey*. Cette chute ne s'était pas encore produite lors de la fermeture de *ǫ* en *u*, d'où l'impossibilité pour le *yod* d'exercer son action sur l'*ǫ* précédent dans **mǫyɛu* (< *mŭsteu*) > *mǫ́ɛ*, et sans doute **bǫyɛu* (< *bŭxeu*) > *bǫ́ɛ* (un type *bŭxu* aboutirait probablement par l'étape **boysu* à **búɛ*; cf. parallèlement **laysat* > **leysa*).

Continuant notre série chronologique, nous pouvons ajouter que la diphtongaison conditionnée de *ḛ*, *ǫ* est antérieure:

e) à la réduction de *-yŋ-* (< *gn*, *ng^e-*) à *ŋ*,
f) à la chute de *u* final,
g) à la fermeture de *ay* en *ey*.

Nous plaçons donc la diphtongaison conditionnée de *ḛ*, *ǫ* en catalan à une date relativement ancienne.

On s'accorde à admettre que cette même diphtongaison est assez récente en provençal; cf. P. Meyer, *Mém. Soc. Ling.*, I, p. 147, et tout dernièrement E. Philipon, *Rom.*, L, p. 399 : «Les plus anciens textes, écrit ce dernier, ne la connaissent pas... La brisure

de *oi* en *uoi*, puis *uei* ne remonte pas plus haut que la seconde moitié du XIIIe siècle». C'est la théorie, plus ou moins explicite, de C. Voretzsch, O. Schultz-Gora et C. H. Grandgeut.

A cela nous ferons les objections suivantes : Si le *Boèce* a des formes telles que *pois*, *noit*, *mei*, *meler*, *vel*, il en possède au moins une qui ne peut s'expliquer que par la diphtongaison de *ǫ*; c'est *uel* < *oc(u)li*, v. 203. Cette dernière forme nous oblige à nous méfier des autres, où il est peut-être permis de ne voir que des graphies traditionnelles, plus ou moins savantes. Un autre exemple de graphie traditionnelle dans le *Boèce* est celui de *veder*, qui se prononçait *vezer*; cf. A. Jeanroy, *Annales du Midi*, XVIII, p. 374.

D'ailleurs il ne faut pas demander aux documents plus que ce qu'ils peuvent dire. Un document nous avertit qu'à telle date tel phénomène linguistique a déjà eu lieu, et grâce à lui nous ne pouvons pas rapporter plus près de nous l'apparition de tel ou tel changement phonétique ou morphologique. Mais le document ne nous renseigne pas d'une façon précise sur la date à laquelle a commencé à se produire ce changement. C'est à l'analyse phonétique de nous l'apprendre, et on comprend bien que les indications de date qu'elle fournit ne peuvent être que relatives.

C'est pour des raisons phonétiques qu'il serait trop long de développer ici, mais qui sont analogues à celles qui nous ont servi à établir la série chronologique du catalan, que nous pensons que la diphtongaison du provençal (au moins celle qui a lieu au contact de *y*) est beaucoup plus ancienne qu'on ne le dit communément et date environ de la même époque que la diphtongaison conditionnée catalane. Les formes gasconnes en *i* et les formes du genre de *uyl*, *uel*, *milz*, *vulh*, etc., que l'on rencontre çà et là dans les textes d'a. provençal, sans qu'on puisse d'ordinaire les situer géographiquement, supposent que la diphtongaison remonte assez loin. Dès lors, il s'agit d'interpréter les documents : ainsi une forme *noit* peut très bien être une réduction de **nuoit*, de même que *deleit* peut représenter un plus ancien *delieit*, etc. Graphies traditionnelles ou réductions de triphtongues antérieures, voilà comment à notre avis on doit expliquer la plupart des cas de non-diphtongaison en a. provençal.

En tout cas, A. Thomas et W. Meyer-Lübke s'autorisant de la forme *Alise* < *Alĕsia* (chez Hericus, † 880) admettent que la monophtongaison de *iei* en *i* était un fait accompli dès le IXe siècle, en français; cf. *Hist. Gramm. d. fr. Spr.*, I³, p. 60. Cela suppose que la diphtongaison conditionnée de *ę*, *ǫ* au contact d'un élément palatal suivant s'est produite beaucoup plus tôt que ne le veut C. Voretzsch, *Zur Gesch. der Dipht. im Apr.*, pp. 631 et 633. Il ne serait pas impossible que ce phénomène ait eu lieu vers la même époque en gallo-roman et en catalan.

* * *

Tandis que *ę́* roman est invariablement représenté par *ę́* en catalan occidental et en valencien, sauf exceptions, il a abouti tantôt à *ę́*, tantôt à *ę́* en catalan oriental; cf. A. Griera, *Contribució*, pp. 13, 43 et 70.

D'après P. Fabra, *Rev. Hisp.*, XV, p. 19, *ę́* roman passe en règle générale à *ę́* en cat. or., excepté dans un certain nombre de cas déterminés par lui : «...un *g* précédent semble arrêter, dit-il, le passage d'*ę* à *è*; nous avons *gép* à côté de *cèp*, *gingébre* à côté de *pèbre*. Les groupes *ng* palatal et *ngu* troubleraient aussi le développement régulier d'un *ę* antérieur : nous avons *diuménje*, *vénja*, *llengua*. Nous avons enfin *é* devant *i* : *réi*, *lléi*».

Dans la liste de mots donnée par A. Griera, *op. cit.*, p. 13 et 14, nous relevons de plus les exceptions suivantes : *jinębrę* (Vallès, Vich, Llussanès, etc.) à côté de *jinębrę* (Olot); *més* (Barcelone, Vich, Ripoll, etc.) à côté de *mę́s*; *pézę* à côté de *pę́s*; *fę́ję*, et inversement *r̄ę́ynę* (Olot), *r̄ę́y* (Junquera) à côté de *r̄ę́ynę*, *r̄ę́y* (Barcelone, Vallès, Bages, Vich); *ḷę́y* (Vich) à côté de *ḷę́y;* cf. d'autres exceptions, p. 41.

De même *ę́* roman se conserve tel quel, en catalan occidental, sauf devant nasale ou palatale et dans quelques mots où il est devant *k*. Il en est sensiblement de même en valencien. Pour les détails, dans l'explication desquels nous ne pouvons pas entrer, cf. A. Griera, *op. cit.*, pp. 43, 70 et 71.

En cat. or. *ę́* roman aboutit, en gros, à *ę́*. Mais il se conserve tel quel devant *l*, devant *w* provenant de *-cᵉ*, *-d*, *-ty* latins finals (mais non de *v* ou *b*), devant *ndr*, *rr* et *r* suivi d'une con-

sonne autre que *b, p, m*; cf. P. Fabra, *loc. cit,* et *Gram. de la leng. cat.*, 1912, p. 455.

Comme autres exceptions à cette règle, nous trouvons dans A. Griera, *op. cit.*, p. 14 : *tẹ́yẹ* à côté de *tẹ́yẹ*, *ẹ́s* à côté de *ẹ́s*; *ẹyglẹ́zię* (Cadaquès), *iglẹ́zię* (Torruella) à côté de *iglẹ́zię* (Vich, Barcelona, Llussanès); *kẹ́k* et *sẹ́glẹ* «sègol» (Junquera, Torroella, Cadaquès) à côté de *kẹ́k*. De même à *ẹ́rm* cité par A. Griera, P. Fabra oppose *ẹ́rm* dans sa *Gram. de la leng. cat.*, p. 389. Pour d'autres exceptions, cf. p. 42.

Ainsi le cat. or. s'oppose pour le traitement de *ẹ́*, *ẹ́* romans au groupe formé par le catalan occidental et le valencien. Nous verrons plus bas quelle est sa position vis-à-vis du baléare. Nous ne dirons rien du roussillonnais, ce parler ne présentant que des voyelles intermédiaires entre les voyelles fermées et les voyelles ouvertes.

Est-il possible de donner une explication du traitement de *ẹ́*, *ẹ́* romans en cat. oriental? Ce qu'il y a de certain, c'est que l'évolution de ces voyelles (sauf le cas déjà étudié de *ẹ* + *y*) est indépendante très souvent des phonèmes subséquents. La comparaison des formes ci-dessous le montre d'une manière assez claire: *pẹrẹ́l* < **parĭc(u)lu* à côté de *kẹstẹ́l* < *castĕllu*, *kurẹ́ệẹ* < *corrĭgia* à côté de *pẹ́ệẹ* < **pĕdicu*, *sẹ́ndrẹ* < *cĭnere* à côté de *tẹndrẹ* < *tĕn(e)ru*, *bẹ́ntrẹ* < *vĕntre*, *tẹ́l* < *tĭliu* à côté de *bẹ́l* < *vĕt(u)lu*, etc.

D'autre part, l'action d'un phonème précédent ne peut guère expliquer que quelques cas isolés de conservation de la voyelle romane (cf. *jẹ́n* < *gēnte*, *lẹ́nẹ* < *ligna*, etc.).

Il s'agit évidemment d'un changement *spontané* de *ẹ́*, *ẹ́* romans en *ẹ́*, respect. *ẹ́*. Mais *ẹ́* rom. n'a pu passer *directement* à *ẹ́*, ni *ẹ́* rom. à *ẹ́*. En effet, ou l'évolution de ces deux voyelles a été simultanée, ou elle s'est produite à des dates différentes. Dans le premier cas, le phénomène est incompréhensible : on ne voit pas pourquoi à la même époque un *ẹ́* perdrait son timbre pour prendre celui de *ẹ́*, tandis que *ẹ́* passerait à *ẹ́* —, sans l'intervention d'une cause extérieure, répétons-le. Dans le second cas, supposons que *ẹ́* roman ait abouti à *ẹ́*, avant qu'aucun changement se soit produit pour *ẹ́* roman. Comment l'*ẹ́* secondaire, provenant de *ẹ́* rom., n'a-t-il pas subi la même évolution que *ẹ́*

roman, lorsque ce dernier est passé à *ę́*? Et inversement, si l'on suppose que *ę́* roman a été le premier à se modifier. Comment les deux voyelles ne se sont-elles pas rencontrées en chemin, peut-on se demander avec P. Rokseth, *Rom.*, XLVII, p. 534?

A première vue, l'hypothèse de K. Brekke, *Rom.*, XVII, p. 89 sq., reprise par J. Saroïhandy, *Grundriss*, I², p. 849, semblerait rendre compte des faits. En réalité, *ę́* roman ne serait pas passé directement à *ę́*, mais à *ę̨* non arrondi, son qui se retrouve encore dans le baléare. Le changement ne serait pas particulier au catalan oriental, mais aurait été général dans tout le domaine catalan. Le nouveau phonème se serait conservé en majorquin, mais sur le continent il aurait de nouveau évolué, par régression phonétique, en *ę́* (cat. or.) ou en *ę́* (cat. occid., valenc.). Ainsi d'une part *ę́* rom. aurait abouti à *ę̨*, et *ę́* roman à *ę́*, en cat. oriental, sans que la confusion entre les deux voyelles ait pu se produire. Quant au vocalisme du baléare, il s'explique aisément : ce sont des colons de l'Est de Catalogne qui ont importé leur langue dans les îles. Ils ont par conséquent introduit dans le nouveau territoire linguistique leur *ę̨* (< *ę́* rom.), d'où le parallélisme que l'on constate, au point de vue qui nous occupe — et en tenant compte que *ę̨* est devenu *ę́* en cat. oriental —, entre ce dernier et le baléare. L'évolution de *ę̨* en *ę́* serait donc postérieure à la séparation des deux dialectes.

Malheureusement rien ne vient à l'appui de l'hypothèse qu'*ę̨* (< *ę́* rom.) a existé en cat. continental. L'évolution *cruce* > *krę́w*, *voce* > *bę́w*, *duce* (et non *ductu)* > *dę́u* ne suppose pas l'existence de *ę̨*, comme le pensent B. Schädel, *Untersuch. zur katal. Lautentwickl.*, p. 9, M. Niepage, *Rev. Dial. Rom.*, III, pp. 313 et 314, et A. Griera, *Butll. Dial. Cat.*, 1917, p. 10. Le passage de *-ǫ́w* à *-ę́w* s'explique par un phénomène de différenciation, dont on trouve des exemples dans des langues qui ne possèdent pas de *ę̨*; cf. A. Meillet, *Mém. Soc. Ling.*, XII, p. 31, et E. Guarnerio, *Fonol. romanza*, p. 211 sq.

De plus, le changement qui est en train de s'opérer dans le parler des nouvelles générations baléares, où *ę̨* passe à *ę́* (cf. Mossen Alcover, *Boll. Dicc. lleng. cat.*, IV, p. 218, et A. Griera, *loc. cit.*), ne prouve pas qu'une évolution parallèle ait eu lieu autrefois pour le cat. oriental, et que l'*ę́* de ce dernier soit une «réduction»

de *ę*. De ce qu'un changement se produit ici, il ne s'ensuit nullement qu'il se soit produit ou qu'il doive se produire là.

D'ailleurs est-il bien sûr que l'*ę* baléare remonte directement à *ę* roman? Mn. Alcover, *loc. cit.*, p. 217, constate qu'il y a en roussillonnais un *ę* qui ressemble presque à l'*ę* baléare. Il l'a entendu en particulier à Pézillà de la Rivière. Il l'aurait encore mieux entendu quelques kilomètres plus loin à l'Ouest, à Cornellà de la Rivière qui forme comme le centre d'une aire où cette prononciation va s'atténuant à mesure qu'on s'éloigne de lui. Or il est évident que cet *ę* provient d'une ouverture exagérée de l'*é* commun roussillonnais, qui n'est déjà lui même ni fermé ni ouvert, mais moyen. L'*ę* baléare ne proviendrait-il pas lui-même d'un *ę* antérieur, provenant à son tour de *ę* roman? Et la question se poserait à nouveau de savoir comment s'explique le changement de *ę* roman en *ę*, substratum de l'*ę* baléare.

Quant au passage de *ę* roman à *œ* que l'on constate dans une vaste portion du domaine gascon occidental (cf. E. Bourciez, *Communic. Congr. intern. lang. rom. Bordeaux, 1895*, Bordeaux, 1897, p. 92 sq.), il ne peut être invoqué pour justifier le processus *ę* rom. > cat. contin., bal. *ę*. L'*œ* gascon continue à s'articuler sensiblement à la même place que l'*ę* dont il provient, mais à l'articulation linguale du début s'est ajouté l'articulation labiale de *o*. A notre avis, l'*œ* gascon n'est pas le résultat d'un affaiblissement de l'articulation. On ne peut en dire autant de l'*ę* majorquin (ni de l'hypothétique *ę* du cat. continental), et il nous paraît difficile de croire qu'il est le continuateur direct de *ę*.

Faudrait-il l'admettre, qu'il resterait une moitié du problème à résoudre, et qu'il s'agirait encore d'expliquer le passage de *ę* roman à *ę* en cat. oriental, et par conséquent en baléare. En résumé, non seulement l'hypothèse de K. Brekke manque de preuves, mais elle est insuffisante.

Nous ne voyons d'autre solution que de recourir au phénomène de la diphtongaison, d'ailleurs si commun dans les langues romanes. Il y aurait eu dans une portion du domaine catalan (Catalogne orientale) une diphtongaison *spontanée* n'affectant que les voyelles romanes *ę* et *ę*, à côté de la diphtongaison conditionnée que nous avons constatée, pour *ę* et *ǫ* romans, dans tout l'ensemble du domaine.

P. Fabra est le premier qui ait proposé cette explication. Il voit dans le cat. or. *ę́* (< *ę́* rom.) la «réduction d'une ancienne diphtongue *ęi* : *ę* se serait réfracté en *ęi̯* (cf. le franç., le rhétique); puis il se serait produit une dissimilation entre les deux éléments de la diphtongue, *ęi̯* serait devenu *ęi*, et finalement *ęi̯* aurait été réduit à *ę* = *è*. L'ancienne diphtongue de la voyelle *ę* en catalan expliquerait aussi l'*ę* majorquin : il serait l'effet d'une dissimilation plus forte, *ęi̯* se serait avancé jusqu'à *ęi̯* avant la perte de l'élément palatal —. Quant au passage d'*ę* à *é*, il serait lié à l'allongement de l'*ē* primitif. En s'allongeant, *ę* perd son homogénéité; *ęę*, d'où *i̯ę́* avec tous ses développements; mais aussi par réduction *ę* ou *ę* = *é*. En catalan, la réduction normale serait *é*, mais *l*, *h*, *rr* et *r* + cons. auraient donné le dessus à l'élément le plus ouvert; par contre, ou aurait *i̯e* et finalement *i* devant la consonne palatale *i̯*»; cf. *Rev. Hisp.*, XV, p. 21.

P. Rokseth (cf. *Rom.*, XLVII, p. 534) fait à la théorie de P. Fabra l'objection suivante : «Pourquoi *factum* > *fayt* > *feyt* > *fet* a-t-il un *é* en catalan moderne? L'*ay* de *fayt* n'aurait pas pu éviter de se rencontrer en chemin avec *ę* > **ęy* > **ęy*. Or il ne s'est pas associé à cette dernière série». Nous ne croyons pas qu'on ait eu en même temps, en catalan, **estreit* < *strĭctu* et *feyt* < *factu*. S'il en était ainsi, *feyt* se serait réduit à *fet* à date prélittéraire comme **estreit* s'est réduit lui-même à *estret* avant les premiers textes. Il est plus que probable que lors de la réduction de **estreit* à *estret*, on en était encore à l'étape *fayt*, ce qui explique la conservation de *feyt* en catalan jusqu'au XIVe siècle environ. Pour la même raison nous ne pensons pas que, si le processus *ę* rom. > *ey* a eu réellement lieu, **peyra* < *pĭra* ait coexisté avec *feit*. Au moment où **fayt* est devenu *feyt*, **peyra* — s'il a existé—, avait passé à *pęra*, comme **estreyt* à *estręt*. Néanmoins, l'objection de P. Rokseth contient une part de vérité. Si le *y* implosif a pu amener *a* jusqu'à *ę* dans *fęt* < *factu*, pourquoi dans le groupe *ęy* (< *ę* roman) aurait-il différencié l'*ę* en *ę́*, d'où *ęy*, et finalement *ę́*? D'ailleurs les mots comme *r̄ę́y*, *r̄ę́ynę* (nous choisissons à dessein ces mots à cause du *r̄* initial qui aurait pu s'opposer à l'action du *y*) montrent bien que le *y* n'a pas agi par différenciation sur la voyelle *ę*, en catalan. P. Fabra le reconnait lui-même lorsqu'il dit que *ę* n'a pas passé

à *ę* au contact d'un *y* suivant. Aussi pensons-nous que si *pĭra* est devenu *pę́rę* en cat. or., ce n'est pas à cause d'un intermédiaire **peyra*, et que si *strĭctu*, où réellement un *y* a été en contact avec l'*ę* après la résolution de *k*, a passé à *ęstrę́t* dans le même parler, c'est qu'au moment du changement de *ę́* en *ę́* il n'y a plus eu de *yod* après l'*ę́* pour empêcher l'ouverture de la voyelle.

D'après P. Fabra, *ę* roman aurait tout d'abord abouti à la diphtongue *ęę*, qui se serait développée de trois façons différentes suivant la nature des phonèmes subséquents : *e*, *ę* ou *ye*. Nous avons vu ce qu'il fallait penser de *ye* : il n'est pas le résultat d'une diphtongaison spontanée, propre au cat. or., mais d'une diphtongaison conditionnée commune à tout le domaine catalan; cf. cat. or. cat. occ., val., bal., rouss. *ḷit* < *lĕctu*, *kúęę* (ou *kúyęa* suivant les parlers) < *cŏxa*. Restent donc *ę́*, *ę́* < *ęę*. La divergence de traitement de *ęę* est-elle le fait des phonèmes suivants? Dans un certain nombre de cas il semble qu'on puisse le soutenir: *mĕl* > *mę́l*, *caelu* > *sę́l*, *pĕrdit* > *pę́rt*, *hibĕrnu* > *ibę́rn*, *sĕrra* > *sę́rę*, etc. Mais si le contact de *r* implosif a déterminé *ęę* > *ę* dans les exemples ci-dessus, pourquoi n'en est-il pas de même dans *hĕrba* > *ę́rbę*, *sĕrvat* > *sę́rbę*, *ĕr(e)mu* > *ęrm*? Pourquoi encore l'*n* implosif aurait-il agi dans *vĕntre* > *bę́ntrę* et non dans *gĕn(e)ru* > *ję́ndrę*, *tĕn(e)ru* > *tę́ndrę*, etc.? Pourquoi enfin le *w* implosif aurait-il ouvert l'*ę* roman dans *sēbu* > *sę́w*, *dēbet* > *dę́w*, etc., et aurait-il amené le changement de *ę́* en *ę́* dans **nĕve* > *nę́w*, *Daeu* > *dę́w*, etc.?

P. Rokseth, *Rom.*, XLVII, pp. 534 et 535, admet l'hypothèse de P. Fabra relativement à la diphtongaison de *e* ouvert, tout en hésitant à accepter, jusqu'à plus ample informé, sa manière de voir quant à la diphtongaison de *e* fermé. Il se rallierait plutôt sur ce point à l'hypothèse de K. Brekke. Les objections que soulèvent l'une et l'autre théorie s'appliquent donc aussi au système de P. Rokseth. Nous n'y revenons pas.

On nous permettra d'exposer notre point de vue, qui tient compte de la distinction, très importante dans certaines langues romanes, entre syllabes ouvertes et syllabes fermées.

Soit *ęę*, résultat de la segmentation de *ę́* roman. Par diffé-

renciation on a eu *ęę*, l'élément fermé caractéristique étant mis inconsciemment à la fin, c'est à dire à la place psychologiquement la plus importante. A une époque ultérieure, la force mécanique du premier élément l'a emporté, d'où *ęę*, et plus tard encore par contraction *ę*. De même *ęę*, provenant de la segmentation de *ę* roman, s'est différencié en *ęę*, l'élément ouvert caractéristique étant mis à la seconde place. Puis *ęę* est passé à *ęę*, le premier élément physiologiquement le plus fort, ayant imposé son timbre, d'où par contraction *ę*. Les diverses phases de l'évolution de *ę*, *ę* romans se correspondent ainsi : dans l'un et l'autre cas, c'est d'abord un phénomène d'ordre psychologique qui commande le processus, puis un phénomène d'ordre mécanique.

On voit en quoi la diphtongaison spontanée catalane diffère, d'après notre théorie, de la diphtongaison du français et du castillan, par exemple. En français, la diphtongue *ęę*, provenant de *ęę* < *ę* roman, a abouti à *ęi*, c'est-à dire que la différenciation a été plus forte. Il y avait danger pour le second élément (*ę*) de s'assimiler au premier (*ę*), physiologiquement le plus fort (de fait, l'assimilation a eu lieu en catalan). Ce danger a été évité par une différenciation supplémentaire qui a amené le second élément à *i*. En français et en castillan, *ęę*, provenant de *ęę* < *ę* roman, est devenu *ié*. Ici le cas est légèrement différent. Dans la diphtongue *ęę* (< *ęę* < *ę* rom.), l'accent est resté sur le premier élément, le plus ouvert. Dans *ęę* (< *ęę* < *ę* rom.) l'accent s'est reporté, en français et en castillan, sur la voyelle la plus ouverte, d'où *ęę*. Antérieurement à tout déplacement d'accent, le catalan a assimilé le second élément au premier, et le premier élément n'a eu aucune raison de devenir inaccentué. Le premier élément, qui était fermé, ayant perdu l'accent en français et en castillan, a été menacé à son tour de s'assimiler avec le second élément ouvert qui était accentué. Ce danger a été écarté encore une fois par une différenciation : *ę* est passé à *i*, d'où *ié* et *yé*.

Dans quelles conditions la diphtongaison spontanée a-t-elle eu lieu en catalan? On sait qu'en castillan la diphtongaison de *ę*, comme celle de *ǫ*, s'est produite soit en syllabe libre, soit

en syllabe entravée. En français au contraire, *ę́* et *ǫ́* ne se sont diphtongués qu'en syllabe ouverte, de même qu'en italien; de plus la diphtongaison n'a pas eu lieu dans la voyelle tonique des proparoxytons. Parallèlement, *ę́* ne s'est pas diphtongué en français devant une entrave d'origine latine ou romane. Enfin dans d'autres langues ou d'autres dialectes comme le roumain, le napolitain, le frioulan, la diphtongaison de *ę́* a lieu même en syllabe fermée, mais dans certains cas seulement (cf. E. Guarnerio, *Fonol. rom.*, p. 163 sq.); de même ou trouve *ai* < *ę́* en engadinois dans certains mots ou *ę́* est entravé : *capistru* > *k'avaister*, *crista* > *kraicta*, etc., cf. W. Meyer-Lübke, *Gram. lang. rom.*, I, § 70.

En réalité, la diphtongaison s'est-elle produite en syllabe fermée? D'après de nombreuses expériences faites par nous, dont nous comptons publier les résultats dans la *Biblioteca filològica* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, à la suite d'une proposition des plus aimables de M. A. Griera, il résulte qu'un groupe disjoint *consonne* + *consonne* peut être prononcé, inconsciemment d'ailleurs et suivant les sujets, en conservant à la première consonne son caractère implosif ou en lui donnant au contraire une valeur explosive qui en fait le premier élément de la syllabe suivante. Dans ce dernier cas, la voyelle qui précède le groupe n'est plus entravée, et peut être suffisamment longue pour permettre à la diphtongaison d'avoir lieu. Notre idée est que là où une voyelle suivie de deux ou trois consonnes s'est diphtonguée, le groupe consonantique appartient — sauf quelques cas particuliers qu'il ne saurait être question d'aborder ici —, à la syllabe suivante. Le tout est donc de déterminer pour chaque langue quelles ont été les règles de la syllabation, à l'époque où s'est produite la segmentation vocalique, base de la diphtongaison.

Comment s'est comporté le catalan à cet égard et quelle est sa position vis-à-vis des autres langues romanes?

Nous étudierons d'abord le cas des mots où *ę́* et *ę́* catalans ne sont pas suivis de *w*, puis celui des mots en *-ę́w-* ou *-ę́w-*.

Diphtongaison de ę́ roman. — *E* ouvert roman s'est diphtongué et a par conséquent abouti à *ę́* en cat. oriental lorsqu'au moment de la diphtongaison il était suivi:

1. D'une consonne simple explosive:

Ex. : *bĕne* > **bęne* > *bę́*, *vĕnis* > *bę́ns*, *tĕnet* > *tę́*, **fĕmus* (cl. *fimus*) > *fę́ms*, *lĕndine* > **lęmena* > *ḷę́męnę*, **intĕru* (cl. *intĕgrum*) > *ęntę́*, *fĕru* > *fę́r*, *fĕra* > *fę́rę*, *nĕcat* > *nę́gę*, *nĕgat* > *nę́gę*, *sĕcat* > *sę́gę*, *in* + *caecat* > *ęnsę́gę*, *lĕvat* > *ḷę́b̄ę*, *dĕ(n)sat* > *dę́sę*, etc. —, **quaestia* > **quęca* > *kę́cę*, *vet(u)lu* > **vę́ḷu* > *bę́ḷ*, *anĕllu* > **anęḷu* > *ęnę́ḷ*, etc.

Mais lorsque la consonne explosive était un *l*, plus ou moins vélaire, le second élément de la diphtongue *ę́ę* provenant de *ę́ę* < *ę́* roman a été protégé par la consonne contre l'assimilation avec le premier élément fermé, et a même assimilé ce dernier en *ę́*, d'où cat. oriental *ę́*, bal. *ę́*. Il est d'ailleurs possible que dans ce cas l'étape *ę́ę* n'ait pas été suivie de l'étape *ę́ę*.

Ex. : *caelu* > *sę́ł*, *gĕlu* > *ję́ł*, *gĕlat* > *ję́łę*.

On a le même résultat pour *ę́* rom. suivi de *l* final implosif. La diphtongaison a eu sûrement lieu (cf. franç. *fiel*, *miel*; cast. *hiel*, *miel*), mais elle a abouti à *ę́*.

Ex. : *fĕl* > *fę́ł*, *mĕl* > *mę́ł*.

Elle ne s'est pas produite, selon toute probabilité, dans les polysyllabes *(Em)manuęl*, *Rafaęl* qui ont conservé leur *ę* originaire en catalan : *męnuęł* ou *męnęł*, *r̄ęfęęł* ou *r̄ęfę́ł*.

2. D'une semi-occlusive explosive:

Ex. : *mĕdicu* > **mę́ĵu* > *mę́ĵę*, *haerĕticu* > *ęrę́ĵę*, *pĕdicu* > *pę́ĵę*, *pĕtia* > **pętsa* > *pę́sę*, etc.

3. Du groupe explosif *occlusive* + *liquide*:

Ex. : *fĕbre* > *fę́b̄rę*, *tenĕbras* > *tęnę́b̄ręs*, *lĕp(o)re* > *ḷę́b̄rę*, *pĕtra* > *pę́drę*, *Pĕtru* > **pędru* > *pę́rę*, **die-Merc(o)ris* > *dimę(r)cres* > *dimę́kręs*, *rĕg(u)la* > *r̄ę́glę*, **alĕcre* > *ęḷę́grę*, etc.

4. Du groupe explosif *gutturale* + *w*:

Ex. : *ĕqua* > *ę́gwę*, **lĕgua* > *ḷę́gwę*.

Mais lorsqu'il était suivi d'un groupe de consonnes autre que *occlusive* + *liquide* ou *gutturale* + *w*, l'*ę́* roman s'est tantôt diphtongué, tantôt non, d'où *ę́* dans le premier cas et *ę́* dans le

second. Cela revient à dire que la première consonne du groupe disjoint a continué d'être implosive ou a franchi, au contraire, la frontière syllabique.

Ce dernier cas se constate pour les groupes consonantiques suivants:

-s/t-, -s/tr- > -/st-, -/str-:

genĕsta > ję́nęstę, fĕsta > fę́stę, gĕstu > ję́st, praestat > pręstę, dĕxtru > dęstru > dę́strę, fenĕstra > fínę́strę, etc.

-s/p-, -s/pr- > -/sp-, -/spr-:

vĕspa > bę́spę, vĕsp(e)ru > bę́sprę, vĕsp(e)ras > bę́spręs, etc.

-m/p- > -/mp-:

*tĕmpus > *tęmpus > tę́ms.*

-m/br-, -m/pr- > -/mbr-, -/mpr-:

septĕmbre > sętę́mbrę, decĕmbre > dęsę́mbrę, mĕmbru > mę́mbrę, tĕmp(e)rat > tę́mprę (cf. par métathèse *trę́mp), sĕmper > *sęmpre > sę́mprę,* etc.

-m/bl-, -m/pl- > -/mbl-, -/mpl-:

trĕm(u)lat > trę́mblę, tĕmplu > tę́mplę, exĕmplu > ęksémplę, etc.

-n/d-, -n/t- > -/nd-, -/nt-:

recĕntat > rę́ntę, dĕnte > dę́n, vĕntu > bę́n, cĕntu > sę́n, -ĕnte > -ę́n, incĕnd(e)re > ęnsę́ndrę, extĕnd(e)re > ęstę́ndrę, etc.

-n/tr- > -/ntr-:

vĕntre > bę́ntrę, cĕntru > sę́ntrę, etc.

-n/ĵ- > -/nĵ-:

pĕndicat < pę́nję.

-r/m-, -r/b-, -r/v-, -r/p- > -/rm-, -/rb, -/rv-, -/rp-:

*ĕr(e)mu > ę́rm, tĕrmine > tę́rmę, hĕrba > ę́rbę, sĕrvat > sę́rbę, sĕrvu > *sęrvu >* vieux *sę́rf, sĕrpe > sę́rp,* etc.

Dans tous les autres cas, la première consonne du groupe est restée implosive, d'où *ę́* en cat. oriental.

Ex. : *cistĕrna* > *sistęrnę*, *infĕrnu* > *infęrn*, *hibĕrnu* > *ibęrn*, *lucĕrna* > *luęrnę*, *vĕrnu* > *bęrn*, **opĕrtu* > *ubęrt*, *pĕrdit* > *pęrt*, *pĕrd(e)re* > *pęrdrę*, *tĕrtiu* > *tęrs*, *conversat* > *kumbęrsę*, germ. *ĕlmu* > *ęlm*, **impĕltu* > *ęmpęlt*, *aestimat* > subst. verb. *ęzmę*, *dĕcimu* > **dęzmu* > *dęume* > *dęlmę*, etc.

Il faut ajouter les mots comme *dibęndręs* ou *dibęnręs* < *dieVen(e)ris*, *tęndrę* < *tĕneru*, *jęndrę* < *gĕn(e)ru*, qui paraissent étonnants à côté de *bęntrę*. La divergence de traitement que l'on constate dans la voyelle peut très bien s'expliquer par le fait qu'à l'époque de la diphtongaison on avait d'une part le groupe *-ntr-*, et de l'autre le groupe *-nr-* (plus tard *-ndr-*). L'*n* du premier a pu être explosif, tandis que celui du second continuait d'être implosif, empêchant ainsi la diphtongaison d'avoir lieu.

Enfin dans les mots où *ĕ* latin était suivi d'une géminée, la diphtongaison s'est produite, sauf dans le cas où cette géminée était *r̄*. La raison en est qu'à l'époque de la diphtongaison les géminées s'étaient déjà réduites, ne conservant que leur élément explosif, ce qui n'était pas le fait de *r̄*, qui encore aujourd'hui a conservé son caractère primitif. L'élément implosif de *r̄* géminé a empêché la diphtongaison de l'*ę* précédent, d'où *ę* en cat. oriental.

Ex. : *mĕsse* > *męsę*, **prĕssat* > *pręsę*, *cĕssat* > *sęsę*, *vĕrsat* > *bęsę*, *transvĕrsu* > *trębęs*, *pĕrsicu* > *pręsęk*, *bĕccu* > *bęk*, *castĕllu* = phon. *kastęllu* > **castęlu* > *kęstęl*, et d'une façon générale le suffixe *-ęl* < *-ĕllu* —, mais *tĕrra* > *tęr̄ę*, *sĕrra* > *sęr̄ę*, *fĕrru* > *fęr̄u*, germ. *wĕrra* > *gęr̄ę*, *ĕrrat* > vieilli *ęr̄ę*, etc.

Ainsi, si nous essayons de fixer la date relative de la diphtongaison de *ę* roman en cat. oriental, nous constatons qu'elle a dû être:

1. *antérieure* à la chute de *e* final, comme le laissent supposer *bęns* < *vĕnis*, *tęns* < *tĕnes*, etc. Il n'est pas inutile de répéter que la fermeture de *ę* rom. en *ę* est indépendante en cat. or. de la présence de *n* implosif; cf. en effet *sębęm* < **sapĭmus*, et d'une façon générale *-ęm* < *-ĭmus*, *-ĕmus*.

2. *antérieure* à l'insertion d'un *d* transitoire dans le groupe *-n'r-*, comme permet de le croire la divergence de traitement de *tẹndrẹ* < *tĕn(e)ru* d'une part, et *bẹ́ntrẹ* < *vĕntre* de l'autre.

3. *postérieure* à la palatalisation du groupe *-ll-* en *-ḷ-*. Si la diphtongaison s'était produite à l'étape *-l/l-*, il est probable que le contact de l'*l* implosif aurait conservé son caractère ouvert à l'*e* précédent; cf. *fẹ́l* > *fẹ́ł*, *cĕlla* > *sẹ́llẹ*, etc. Il en aurait été de même si, ce que nous ne croyons guère possible, *l* était devenu explosif et qu'on eût en *-/ll-*; cf. en effet *caelu* > **tsẹ/lu* > *sẹ́ł*. Cette constatation concorde avec celle que nous avons faite autre part (cf. *Phon. hist. rouss.*, p. 164), à savoir que la palatalisation de *-ll-* a dû se produire avant la chute des voyelles finales.

Quant à la diphtongaison que nous admettons pour *fẹ́ł* et *mẹ́ł*, elle n'a rien qui doive surprendre, bien que l'*ẹ́* se soit trouvé devant une consonne implosive, si l'on songe que la durée des voyelles est en raison inverse du nombre de syllabes qui composent le mot. L'exemple du fr. *fiel* et du cast. *hiel*, pour ne parler que de *ẹ́* roman, montre que la voyelle de ces monosyllabes, tout en étant entravée, a été assez longue pour permettre la segmentation que suppose le phénomène de diphtongaison.

Pour les exceptions, cf. p. 42.

Diphtongaison de ẹ́ roman. — *E* fermé roman s'est diphtongué et a abouti à *ẹ́* en cat. oriental lorsqu'au moment de la diphtongaison il était suivi:

1. D'une consonne simple explosive:

Ex. : *cēpa* > *sẹ́bẹ*, *triphyllu* > *trẹ́buł*, *glēba* > *glẹ́bẹ*, etc.

par(i)ēte > *pẹrẹ́t*, *sĭte* > *sẹ́t*, *ab(i)ēte* > *ẹbẹ́t*, *sēta* > *sẹ́dẹ*, **conrēdat* > *kunrẹ́ẹ*, etc.

frĭcat > *frẹ́gẹ*, *carrĭcat* > *kẹrẹ́gẹ*, *-ĭcat* > *-ẹ́gẹ*, *plĭcat* > *plẹ́gẹ*, etc.

sapēmus > *sẹbẹ́m*, *-ēmus* > *-ẹ́m*, *frēnu* > *frẹ́*, *plēnu* > *plẹ́*, **alēnat* > *ẹlẹ́nẹ*, *fēnu* > *fẹ́*, *mĭnat* > *mẹ́nẹ*, **decēna* > *dẹzẹ́nẹ* et *dẹ́nẹ*, *vēna* > *bẹ́nẹ*, *poena* > *pẹ́nẹ*, germ. *skĭna* > *ẹskẹ́nẹ*, etc.

crudēle > *kruẹ́ł*, *fidēle* > *fidẹ́ł*, **stēlu* > *ẹstẹ́ł*, *mustēla* > *mustẹ́lẹ*, *vēla* > *bẹ́lẹ*, *vēlu* > *bẹ́ł*, *tēla* > *tẹ́lẹ*, **tēlu* > *tẹ́ł*, etc.

pĭra > *pę́rę*, *prima-vēra* > *primębę́rę*, *cēra* > *sę́rę*, *spērat* > *ęspę́rę*, etc.

defē(n)sa > *dębę́zę*, *despē(n)sa* > *dęspę́zę*, *-ē(n)su* > *-ę́s*, *-ē(n)sa* > *-ę́zę*, *pēnsu* > *pę́s*, *mē(n)se* > *mę́s*, etc.

desdĭgnat > **dęsdęva* > *dęzdę́vę*, *attĭngere* > *ętévę*, **rēniu* > *rę́v*, germ. *sĭnnu* > *sę́v*, *sĭgnat* > *sę́vę*, *orĭc(u)la* > **orę́la* > *urę́lę*, *apĭc(u)la* > *ębę́lę*, **cĭlias* > *sę́lęs*, etc.

2. D'une semi-occlusive explosive:

Ex. : *corrĭgia* > **corę́ĵa* > *kurę́ĵę*, *invĭdia* > **envę́ĵa* > *ęmbę́ĵę*, *-ĭdiat* > *-ę́ĵę*, *-ĭdiu* > *-ęé*, etc.

3. Du groupe explosif *occlusive* + *liquide*:

Ex. : *pĭp(e)re* > *pę́brę*, *junĭp(e)ra* > *jinę́brę* (Olot), *nĭgra* > *nę́grę*, *percĭp(e)re* > *pęrsę́brę*, *recĭp(e)re* > *rę́brę*, *pre(s)bĭt(e)ru* > *prębę́rę*, **sēc(a)le* > *sę́glę* (Junquera, Torroella, Cadaqués), etc.

4. D'un *s* implosif dans le monosyllabe *trę́s* < *trēs*; cf. fr. *trois*.

Devant un groupe de consonnes autre que *occlusive* + *liquide*, *ę́* roman s'est tantôt diphtongué, tantôt non, suivant que la première consonne du groupe est devenue ou non premier élément explosif de la syllabe subséquente. La diphtongaison a eu lieu dans le cas des groupes consonantiques:

-s/k-, -s/kl- > *-/sk-, -/skl-*:

**brisca* > *brę́skę*, germ. *iska* > *ę́skę*, *dĭscu* > *dę́sk*, **dĭsca* > *dę́skę*, *frĭscu* > *frę́sk*, *mĭsc(u)lat* > *mę́sklę*, etc.

-s/t-, -s/tr- > *-/st-, -/str-*:

crĭsta > *krę́stę*, *capĭstru* > *kębę́strę*, *magĭstru* > *mę́strę*, etc.

-s/m- > *-/sm-*:

**quarēs(i)ma* > *kurę́smę*.

-n/d-, -n/dr- > *-/nd-, -/ndr-*:

vēndita > *bę́ndę*, *vēnd(e)re* > *bę́ndrę*, *cĭn(e)re* > *sę́ndrę*, *defēnd(e)re* > *dęfę́ndrę*, etc.

-n/k-, -n/gl- > -/nk-, -/ngl-:

suff. *-ĭncu, -ĭnca > -ę́ṅk, -ę́ṅkę, hring + ula > rę́nglę.*

-n/ts-, -n/s- > -/nts-, -/ns-:

pēnsat > pę́nsę, cominĭtiat > kumę́nsę, lĭnteu > lę́ns.

-m/bl- > -/mbl-:

sīm(u)lat > sę́mblę.

-r/m-, -r/d-, -r/k-, -r/g-, -r/ts- > -/rm-, -/rd-, -/rk-, -/rg-, -/rts-:

*fĭrmu > fę́rm, vĭr(i)de > bę́rt, cĭrcat > sę́rkę, vĭrgine > bę́rję, *ex-mērciat < ęzmę́rsę,* etc.

Dans les autres cas, la première consonne du groupe est restée implosive, d'où *ę́* en cat. oriental:

Ex. : *die dominicu > *diumenĵe > diwmę́nję, vindicat > *vęnĵa > bę́nję, lingua > lę́ngwę,* etc.

Un cas particulier est celui où *ę́* roman était suivi d'un *y*. Nous avons vu que *ę́* a passé à *ę́* dans *kurę́ĵę, ęmbę́ję* qui remontent à des types anciens **corręyya, *envęyya.* De même **frę́ydu* (l. vulg. *frĭgidu*), **drę́ytu* (cl. *dirēctum), *benęytu* (=*benedĭctu*) sont devenus *frę́t, drę́t* (cf. encore *ęn-, indrę́t),* patronym. *bęnę́t.* Dans tous ces mots la diphtongaison a eu lieu. On a en regard *rę́y < *rę́ye < rēge, lę́y < *lę́ye < lēge, pę́c < *pę́yse < pĭsce, krę́c < *krę́yse < crēscit.* Comment expliquer cette divergence? De la façon suivante, croyons-nous : avant l'époque de la diphtongaison **corręyya* et **envęyya* avaient passé à **corręĵa, *envęĵa,* par suite de la fermeture de *-yy-* en *ĵ*. Au moment de la diphtongaison, on a eu régulièrement **corręĵa, *envęĵa.* L'*ę* de **rę́ye, *lę́ye,* au contraire, a sans doute été protégé par le *y* suivant qui a empêché le passage de *ę́ę* (< *ę́* roman) à *ę́ę*. De même si on a *drę́t, frę́t, bęnę́t,* c'est qu'à l'époque de la diphtongaison le *y* s'était déjà fondu dans l'*ę́* précédent, et son action n'a pu par conséquent empêcher l'ouverture de la voyelle. A la même époque on a dû avoir **pęyse, *crę́yse,* d'où la conservation de *ę*, analogue à celle que l'on constate dans *rę́y, lę́y.*

On se demandera pourquoi la réduction du *yod* n'a pas eu

lieu dans ces mots, alors qu'elle s'est produite dans **freydu* et *dreytu*. Les conditions ne sont pas les mêmes : il n'y a rien de commun entre un *y* et un *t* ou un *d*, tandis que *y* et *s* sont des phonèmes voisins. «L'affinité de *s* avec *i* (ou *y*) au point de vue des nouvements articulatoires de la langue est certaine. Pour se mettre dans la position de l'*s*, la langue passe par une série de positions qui ne sont pas très différentes de celles exigées par *i*, *y*... Pour aboutir à la position de *s*, la langue passe par un stade assez voisin de *yod*»; cf. G. Millardet, *Rev. Lang. Rom.*, XVII, pp. 124 et 125. C'est justement à cause de cette parenté, ou mieux parce que le *yod* constitue une sorte de préparation à l'*s*, qu'il s'est conservé relativement assez tard dans **peyse*, **creyse* avant d'aboutir, par combinaison intime avec *s*, à la prépalatale *c*. Ce qui importe pour le moment, c'est que *y* ait été en contact avec l'*é* à l'époque de la diphtongaison.

Ce n'est d'ailleurs pas seulement la présence d'un *yod* implosif qui a conservé son caractère primitif à *é*. Un phonème palatal précédent a eu le même effet. Qu'on se rappelle le processus *é* > *éę* > *ęę*. Le caractère palatal de la consonne initiale de syllabe a pu empêcher la différenciation de *éę* en *ęę* de se produire, d'où *ęę* et finalement *ę*. C'est ce qui a eu lieu dans les mots comme *gĭbbu* > *jęp*, *zingĭb(e)ru* > *jingębrę*.

On peut s'étonner que *pĭsce* et *crēscit* aboutissent à *pęc*, *kręc*, tandis que *parēscere*, *merēscere*, **conēscere* sont représentés par *pęręcę*, *męręcę*, *kunęcę*. Pour nous, seules les formes en *ę* sont régulières, et celles avec *ę* sont dues à l'analogie. Ces dernières, en effet, ont pu être influencées par les anciennes formes de la 1e pers. sing. indic. prés. et celles du subj. prés (1-3 sg., 3e plur.) où l'*ę* était normal : *męrę́sk*, *męrę́skę*, *-ęs* etc. L'analogie ne s'est pas exercée sur *pęc* et *kręc* : se serait-elle exercée, qu'elle aurait pu avoir, au contraire de ce qui a eu lieu ci-dessus, une action conservatrice; cf. *pęc* < *pascit*, *gręc* < *crasseu*.

Dans les mots où *ę* était suivi en latin d'une géminée, la diphtongaison a eu lieu, par suite de la simplification antérieure de cette dernière; cf. *sĭccu* > *sęk*, *cĭppu* > *sęp*, *-ĭssa* > *-ęsę*, *vĭtta* > *bętę*, *litt(e)ra* > *lętrę*, *-mĭtt(e)re* > *-mętrę*, *nit(i)du* > **nęttu* > *nęt*, *pēd(i)tu* > **pęttu* > *pęt*, etc.

D'après ce qui précède, nous croyons pouvoir admettre que la diphtongaison spontanée de *ẹ́* roman a été:

1. *antérieure* à la chute de *e* final; cf. *par(i)ēte* > *pẹrẹ́t*, *sĭte* > *sẹ́t*, etc.

2. *postérieure* à la fermeture de *-yy-* en *ĵ*; cf. *kurẹ́ĵẹ* < *corrĭgia*, p. 38.

à la palatalisation de *-nn-* en *ṇ*; cf. germ. *sĭnnu* > *sẹ́ṇ*.

à la réduction de *-ẹydu*, *-ẹytu* à *-ẹdu*, *-ẹtu;* cf. *frẹt* < **frĭgidu*, *drẹ́t* < *dirēctu*; cf. p. 38.

à l'insertion d'un *d* transitoire dans le groupe *-n'r-*; cf. *sẹ́ndrẹ* < *cĭn(e)re* en regard de *tẹ́ndrẹ* < *tĕn(e)ru* qui s'oppose à *bẹ́ntrẹ* < *vĕntre* (pour ces deux derniers mots, cf. p. 35).

à la réduction de *-yl-* (< *cl, ly)* et de *-yṇ-* (< *yn*) intervocalique à *l̥* et *ṇ* (cf. *urẹ́l̥ẹ* < *ŏric(u)la*, *ẹnsẹ́ṇẹ* < *insĭgnat*), et par conséquent à la fermeture de *ẹ* en *u;* cf. en effet *púṇ* < *pŭgnu* qui suppose l'existence du groupe implosif *-yṇ-: Phon. hist, rouss.*, pp. 48 et 49.

Diphtongaison de ẹ́, ẹ́ romans devant w. — Le cas de *ẹ́* ne présente aucune difficulté. Avant la chute de *e, u* finals, il a passé à *ẹ́*, et lorsque le *w* s'est développé il s'est trouvé devant une voyelle ouverte.

Ex. : *sēbu* > **sẹbu* > **sẹb* > *sẹ́w*, *bĭbit* > *bẹ́w*, *dēbet* > *dẹ́w*, etc.

crēdit > **crẹdet* > **crẹd* > *krẹw; herēde* > *ẹrẹ́w*, **conrēde* > *kunrẹ́w*, etc.

**facĭtis* > **fazẹ́ts* > a. c. *faèu*, c. mod. *fẹ́w; cantetis* > *kẹntẹ́w*, etc.

Pour *ẹ́* roman, la question est un peu plus compliquée; on trouve tantôt *-ẹ́w*, tantôt *-ẹ́w*. Le premier traitement se constate dans les mots où *ẹ́* était originairement suivi d'un *u* final latin, passé de bonne heure à *w*. Il est d'ailleurs régulier.

Ex. : *mĕu* > *mẹ́w*, *Daeu* > *dẹ́w*, *Matthaeu* > *mẹtẹ́w*, *judaeu* > *juẹ́w*, *romaeu* > *rumẹ́w*, etc.

On le constate encore dans **nĕve* > **nẹbe* > **nẹb* > *nẹ́w*, *brĕve* > *brẹ́w*.

Mais on trouve *-ęw* dans *pĕde* > *pęw*, *sĕde* > *sęw*, *dĕce* > *dęw*, *prĕtiu* > **predzu* > **predz* > *pręw*. Nous sommes ici en présence, croyons-nous, d'un traitement analogique. A l'époque de la diphtongaison, on a eu sans doute **pęde*, **sęde*, **dędze*, **prędzu*, et on s'attendrait à avoir comme continuateurs en cat. oriental moderne **pęw*, **sęw*, **dęw*, **pręw*, après le changement de *d*, *c*[e], *ty* finals en *w*. Cependant si l'on songe que dans ces mots l'étape qui a précédé immédiatement *w* est une sorte de bilabiale (qui s'est substituée au son plus ou moins interdental antérieur) et que cette même bilabiale était caractéristique des désinences de la 2e per. plur. *-ītis*, *-ētis*, en vérité très nombreuses, on ne sera pas étonné que le vocalisme de ces dernières ait influé sur celui des quatre formes citées plus haut, et que sur le modèle de *faèu*, *cantèu* on ait eu *pęw*, *sęw*, *dęw*, *pręw*.

Les exceptions aux règles formulées ci-dessus s'expliquent la plupart du temps par des actions analogiques, plus rarement par des phénomènes phonétiques:

Ainsi *jinębrę* (Vallès, Vich, Llussanès) est d'après *lębrę*, *fębrę*. De même *ębrę* «fleuve».

męs < *mē(n)se* (Barcelone, Vich, Ripoll) d'après *męs* < *mais*.

pęzę, à côté du régulier *pęs* < *pē(n)su*, d'après les formes verbales en *-ęzę* : *dęzę* < *dĕ(n)sat*, *bęzę* < *basiat;* de même *bęzę* < *vitiat*, *dęzbęzę*.

fęĵę < **fiticu* d'après les mots très nombreux en *-ęĵę* < *-ĕticu*.

ęxęlę, s'il ne provient pas d'un type **axĕlla* pour *axilla* (cf. franç. *aisselle)*, est d'après les mots en *-ęlę* < *-ĕlla*.

ręgę < *rigat* d'après les formes verbales en *-ęgę* < *-ĕcat*, *-ĕgat*. De même *kumbręgę* < *communicat*, *jęmęgę* < *gemicat*.

ęrętę < *haerēditat* d'après *ęnsętę* < *incĕptat (incoeptat* + *sĕctare)*, etc.

ęręstę < *arista* d'après les substantifs terminés en *-ęstę* < *-ĕsta*.

ęndręsę < **in-dirēctiat* d'après les formes verbales en *-ęsę* < *-ĕssat*, *-ĕrsat*.

ęntrę < *intrat* d'après *bęntrę*, *sęntrę*, *męntręs* < *(du)m interea* + *s*. L'*ę* de ce dernier mot peut s'expliquer par l'influence des mots en *-męn* < *-mĕnte*, *-mĕntu;* cf. cast. *(de)mientras* où l'influence de *-miente* est sûrement en jeu.

ḷévę < *lĭgna* est sans doute pour un ancien **ḷéva;* cf. *séve* < *sīgnat.* Ce n'est que lorsque l'*l* initial s'est palatalisé que l'*é* s'est fermé en *é* sous la double action de *ḷ* et de *v*.

rḗy (Junquera), *ḷéy* (Vich) peuvent s'expliquer par les nombreux noms terminés en *-éy* : *sęrbéy* < *servĭtiu, ęrbéy* < **herbĭtiu, rę̄męy* < *remediu* (ce dernier avec *e* fermé à cause de la confusion qu'il a pu y avoir entre *mĕdiu* et *(di)mĭdiu,* et qui a existé de fait puisqu'on trouve en a. cat. *demig.* Il peut se faire cependant que la terminaison de *rę̄méy* soit analogique de celle de *sęrbéy, ęrbéy*). De même *rę̄ynę* peut être dû à l'action de *éynę* < *azina* (cf. A. Thomas, *Ess. phil. fr.*, p. 207) et de *féyna,* dérivé de *facenda*; cf. *Phon. hist. rouss.*, p. 231.

Quant à *témę, ęsprémę,* ils ne remontent pas à des types avec voyelle radicale *é,* mais à des types **tĕmere* (*tĭmere* + *trĕmere)*, *exprĕmere (exprĭmere* + *prĕmere).* Ce sont par conséquent, à notre avis, des formes régulières.

De même les exceptions aux règles que nous avons données du développement de *é* roman, peuvent s'expliquer soit par l'analogie, soit par une action phonétique.

pékę < *pĕccat* est d'après *sékę* < *sĭcca, prégę* < *prĕcat* d'après les formes verbales en *-égę* < *-ĭcat, védę* < *vĕtat* d'après *sédę* < *sēta, féde* < *foeta,* etc.; *ęsménę* < *exmĕndat* d'après *ménę* < *mĭnat,* etc.

sét < *sĕpte,* à côté de *nét* < *nĕpte,* peut être analogique des nombreux mots en *-ét* < *-ĭttu.*

és < *ĕst,* à côté de *és* et de *ésę* < **ĕssere,* peut avoir été influencé par la terminaison si commune *-és* < *-ēnse,* et les mots comme *pés* < *pēnsu.*

érm (P. Fabra, *Gram. leng. cat.*, p. 389) s'explique par *férm* < *fĭrmu.*

iglézię (Torroella) et *ęyglézię* (Cadaqués) ont pu être influencés par les mots en *-ézę* < *-ēnsa.*

péndrę < *pĕndere* a été refait sur *béndrę* < *vēndere* ou *péndrę* < **prēndere.*

ufrénę < *offerĕnda* est d'après les formes en *-énę* < *ēna, -ēnat.*

téwlę < *tĕgula* est régulier; l'*é* a été empêché de se diphton-

guer par la présence de *w* implosif; à ce compte, *nẹ́wlẹ* < *nĕbula* est influencé par *nẹ́w* < **nĕve*.

ẹ́wrẹ est régulier lui aussi, et provient de la vocalisation de *l* dans un ancien **ẹ́lrẹ* < **helera*, d'ailleurs conservé en roussillonnais. Dans **ẹ́lrẹ*, le contact de *l* implosif a empêché la diphtongaison d'avoir lieu.

r̄ẹ́ < *rĕm*, *r̄ẹ́s* < *res* s'explique par l'action de *r̄* initial qui a empêché la différenciation de *ẹ́ẹ* en *ẹ́ẹ* de se produire.

Quant à *tẹ́yẹ*, il ne remonte pas à *taeda*, mais à un type **tẹda*, supposé d'ailleurs par le castillan *tea*.

Laquelle des deux diphtongaisons spontanées a été la première? D'après le traitement de *ẹ́* dans *sẹ́ndrẹ* < *cĭn(e)re* qui s'oppose a celui de *ẹ́* dans *tẹ́ndrẹ* < *tĕn(e)ru*, etc., on peut conclure que la diphtongaison de *ẹ́* est plus ancienne que celle de *ẹ́*. La première s'est produite avant le passage de *-n'r-* à *-ndr-*, la seconde après. La priorité de la diphtongaison de *ẹ́* est aussi admise pour le français par W. Meyer-Lübke, *Hist. Gramm. d. fr. Spr.*, I[3], p. 57 et E. Bourciez, *Éléments de ling. rom.*[2], p. 145.

En tout cas, l'une et l'autre diphtongaison sont très anciennes et antérieures à la chute de *e* final, et par conséquent de *u* final. Il n'est pas étonnant dès lors qu'il y ait entre le cat. oriental et le baléare la concordance étonnante que l'on constate. Sauf exceptions, on peut dire que l'*ẹ́* du catalan oriental est représenté dans ce dialecte par *ẹ́* ou *ẹ́*, et l'*ẹ́* par *ẹ́*. Le baléare étant du catalan oriental importé, son vocalisme a dû être à l'origine semblable à celui de la langue mère. Ce n'est que plus tard qu'il s'est différencié. Comment? Il est difficile de répondre avec précision, pour ne pas dire impossible. L'*Atlas linguistique catalan* pourra fournir quelques indications, très précieuses. Mais il ne donnera que l'état actuel de la langue. Il faudrait découvrir dans des textes bien datés et particuliers à chaque parler, des graphies qui pourraient nous renseigner sur la prononciation de telle ou telle localité, à une époque déterminée. Mais ces graphies seraient à leur tour bien insuffisantes. Puisque pour le cat. oriental *ẹ́*, continuateur de *ẹ́* roman, il y a toute une zone qui présente *ẹ́*, alors que le reste du domaine fait *ẹ́*, doit-on dire que l'*ẹ́* du cat. oriental s'est conservé ici et modifié là? Ou bien, l'*ẹ́*

du cat. oriental a-t-il d'abord passé à *ę́* dans tout le domaine baléare, dans lequel cas l'*ę́* actuel, correspondant à l'*ę́* du cat. oriental, serait une régression de l'ancien *ę́*?

Une chose frappe lorsqu'on lit l'excellente étude de A. Griera sur le baléare (cf. *Butll. Dial. Cat.*, 1917, pp. 8 et 11) : tandis que l'*ę́* du cat. oriental provenant de *ę́* roman a comme continuateurs en baléare soit *ę́*, soit *ę́*, il semble que l'*ę́* du cat. oriental, provenant de *ę́* roman dans les conditions étudiées p. 34-35, ne soit guère continué en baléare que par *ę́*. A peine si dans la liste des mots donnée par A. Griera, on relève une forme comme *lę́ntę́rnę* < *lantĕrna* (Manacor); cf. *op. cit.*, p. 11, première ligne. Y a-t-il plusieurs formes de ce genre dans les Baléares? Doit-on admettre qu'à l'*ę́* (< *ę́* rom.) du cat. oriental a correspondu primitivement dans tout le domaine, ou dans une partie au moins, un *a* qui est ensuite passé à *ę́*? Ou bien ces formes sont-elles isolées, et l'*ę́* du cat. oriental a-t-il été conservé intact par la séquence de certaines consonnes ou groupes de consonnes (*l* implosif, *rn*, *rl*, *rt*, *rd*, *rdr*, *r̄*)? Autant de questions auxquelles il n'est guère possible de répondre, faute de matériaux. Il est cependant un fait certain — et il importe seul pour l'instant —, c'est qu'il y a un parallélisme étroit entre le catalan oriental et le baléare au point de vue du traitement de *ę́* et *ę́* romans. A l'*ę́* du cat. orient. le baléare répond par *ę́* ou *ę́*, d'une façon générale; à l'*ę* du cat. orient. par *ę́*. Quant au cat. or. *ę́* et bal. *ę́* ou *ę́*, ils correspondent ordinairement à *ę́* roman, parfois à *ę́*; cat. or. *ę́* et bal. *ę́* sont les continuateurs de *ę́* roman, parfois de *ę*. Nous avons vu pour le cat. oriental dans quelles conditions.

* * *

Comme conclusion de cette trop longue étude, nous allons établir le tableau des divers changements phonétiques que la diphtongaison catalane, conditionnée ou spontanée, nous a amené à examiner.

1. *Phénomènes antérieurs* à *la diphtongaison conditionnée de ę́, ǫ́.*

Passage de *-ly-*, *-ny-* à *-yl̥-*, *-yn̥-*,

de *-ry-* à *-yr-*,
de *-ssy-*, *-sty-* à *-yɛ*,
de *-kl-* à *-yl-*,
de *-kt-* à *-yt-*
de *-ks-* à *-ys-*
de *-gr-* à *-yr-*
de *-dr-* à *-yr-*, cf. p. 21.
de *-dy-*, *-gy-* à *-yy-*; cf. p. 21.

2. *Phénomènes qui se sont produits entre la diphtongaison conditionnée de ẹ́, ọ́ et la diphtongaison spontanée de ẹ́.*

Fermeture de *-yy-* en *-ĵ-*; cf. p. 22.

Réduction de *-yl̲-* (< *ly, cl)* à *-l̲-*, et de *-yn̲-* (< *ny, ndy*) à *-n̲-*; cf. p. 22.

Palatalisation du groupe *-ll-* en *-l̲-* et du groupe *-nn-* en *n̲*; cf. p. 36 et 40.

3. *Phénomènes que se sont produits entre la diphtongaison spontanée de ẹ́ et la diphtongaison spontanée de ẹ́.*

Insertion d'un *d* transitoire dans le groupe *-n'r-*; cf. pp. 35 et 40.

Fermeture de *ọ́* en *ú* au contact d'un *yod* implosif; cf. p. 40.

Réduction de *-yn̲-* (< *ng*^{e}, *gn)* à *-n̲-*; cf. p. 40.

Réduction de *-ẹydu, -ẹytu* à *-ẹdu, -ẹtu*; cf. p. 40. Cette réduction peut être cependant antérieure à la diphtongaison spontanée de *ẹ́*.

4. *Phénomènes compris entre la diphtongaison spontanée de ẹ́ et la fermeture de ay en ey.*

Chute de *e* final; cf. p. 23.

Chute de *u* final; cf. p. 23.

Tous ces phénomènes, y compris la fermeture de *ay* en *ey* se sont accomplis à date prélittéraire.

Ainsi donc il y a eu, d'après nous, une double diphtongaison en catalan : l'une conditionnée par un *yod* implosif, qui affecte les voyelles ouvertes *ẹ́* et *ọ́*; l'autre spontanée, qui n'a affecté que les voyelles palatales *ẹ* et *ẹ́*. Pour ce qui est de la

première, le catalan rejoint le groupe gallo-roman, et se différencie du castillan dans lequel au contraire le *y* a fermé *ę́* et *ǫ́*. Pour ce qui est de la seconde, le catalan est d'accord avec le gallo-roman septentrional, mais non avec les parlers provençaux; il est encore d'accord en partie avec le castillan qui ne diphtongue que *ę́*, mais conserve *ę́* intact. Quand nous disons «le catalan» il faut entendre l'ensemble du domaine pour le premier cas, la région du catalan oriental (et les Baléares, où la langue a été importée par les habitants de l'Est de la Catalogne) pour le second. On voit ce qui manque au phénomène de la diphtongaison tel qu'il apparaît en catalan : le catalan ignore la diphtongaison spontanée des voyelles vélaires *ǫ́* et *ǫ́* que connaît le français, en partie le castillan *(ǫ́ > *uo > ué)*, et en partie aussi une portion du domaine provençal (Sud-Est) où l'on constate une diphtongaison relativement récente de *ǫ́*; cf. W. Meyer-Lübke, *Die Dipht. im Prov.*, 3e partie, et J. Anglade, *Gram. anc. prov.*, p. 76.

Quant à la date respective des deux diphtongaisons, conditionnée et spontanée, on peut voir ce que nous en pensons. L'analyse du phénomène nous a amené à placer la première à une date plus ancienne que la seconde. Nous sommes par conséquent d'accord avec ce que dit E. Bourciez à propos du gallo-roman : «En Gaule, c'est devant un élément palatal que la diphtongue paraît s'être d'abord produite, sans doute dès le ve siècle: le Sud en général a participé comme le Nord au développement de *pĕctus*, *nŏcte* en **pieytus*, **nuoyte*... Un peu plus tard, au contraire, se sont produits **piede*, **muola*, qui n'appartiennent plus qu'au Nord...» : cf. *Éléments de linguistique romane*[2], § 154, *c*. Mais son avis diffère de celui de C. Voretzsch (cf. article cité, pp. 631 et 633) et de W. Meyer-Lübke (cf. *Hist. Gramm. d. fr. Spr.*, I[3], §§ 53, 56, 59) qui placent en premier lieu la diphtongaison spontanée de *ę́*, *ǫ́*, en gallo-roman. Que faut-il penser pour le catalan?... Nous maintenons notre position. *Chi non rísica, non rósica.*

P. FOUCHÉ

Janvier 1925.

Col·lecció de termes recollits en una terrisseria de Blanes

A

Aigüer. — Un gibrell que està mig tapat superiorment. S'usa a les terrisseries per mullar la mà de l'operari que treballa en els torns de fer terrissa.

Ametlla. — Una peça petita de terra cuita, de les dimensions d'una ametlla. És de forma xapada, i té a cada banda una concavitat en sentit de la seva llargada. L'ametlla serveix per a separar tota classe de pisa que s'ha de coure. Ve a ésser una peça aïlladora.

Arbre. — La barra de fusta, en forma de cilindre molt allargat, col·locada verticalment. Per la part inferior reposa damunt la bitlla; i la part superior, després de travessar el banc o torn d'un terrisser, termina en el plat. L'arbre ve a ésser l'aix de la roda o del pa d'un torn de terrisser.

B

Bací de basseta. — El més petit dels bacins. Ve a ésser un bací de partera de petites proporcions, però sense anses. És de terra cuita i de color groga.

Bací de mànec. — Bací pla com una cassola, que té a la part superior una vora plana i ampla, i al costat un mànec curt per a agafar-lo. És de terra cuita i de color verda o vermella.

Bací de pam i mig. — El bací que té aquesta mida d'alçada. És ample, de forma cilíndrica, un poc eixamplat superiorment, i proveït de dues anses. És de terra cuita i de color groga.

Bací de partera. — El bací més gran de tots. És de forma acampanada i té dues anses. És de terra cuita i de color groga.

Bacineta. — El bací d'ús corrent en els dormitoris. És més alt que l'orinal i, com aquest, té una ansa i una vorada superior. És de terra cuita i de color groga o verda.

Banc de maurar. — És un banc de fusta fermat a la paret per una banda, i proveït, a la banda oposada, de dos peus amb els quals reposa en el paviment. S'usa, a les terrisseries, per pastar el fang amb les mans.

Barra. — La fusta llarga i fornida, fixada pel cap de dalt

en un forat de la guia i unida pel cap de baix a la mola (anomenada *volant)*, que hi ha en un molí de moldre vernís de terrisser. La barra serveix per a fer voltar la mola a força de braços.

Bassa. — Safareig construït d'obra, molt gran, que hi ha a les rajoleries. Serveix per a esbravar la mescla d'argila i aigua perquè agafi la consistència de fang apta per a la confecció de maons i pisa.

Bassó. — Una bassa molt petita on es barreja la mescla d'argila i aigua que, un cop trasbalsada al buiol i filtrada al través del garbell, va a omplir la bassa. Es deixa esbravar als raigs del sol fins que agafa la consistència deguda per a la confecció de la pisa al forn, o per a totxos o maons.

Besadura. — Petita porció mancada de vernís que resulta de separar dues peces d'obra que, per estar juntes en el forn, s'han unit durant la cuita i s'han tret del forn aferrades.

Bitlla. — La porció inferior de l'arbre del torn de fer obra. La bitlla limita superiorment amb la roda, i inferiorment reposa i gira damunt el dau.

Boca del forn. — L'obertura que comunica el sot amb el forn de coure obra. Hi ha una porta de ferro per a tapar-la.

Bocins de planxa. — Els trossos de pica que sostenen l'entestat dels forns de coure obra.

Buiol. — Utensili format per un receptacle de llauna o de zenc en forma de cubell o galleda, i proveït d'un broc. Està travessat, amb certa inclinació, per un mànec llarg de fusta. El buiol serveix per a trasbalsar la mescla de terra i aigua del bassó al garbell que hi ha ran de la bassa.

C

Càntir. — Peça de terra cuita, de forma ovalada i peu ample. A la part superior té una ansa al mig, i un broc a cada banda: l'un estret, per a beure a galet, i l'altre ample, que serveix per a emplenar el càntir a la font. Els càntirs són de color verda. S'usen, pertot arreu, per dur aigua.

Càntir d'oli. — Peça de terra cuita igual que el càntir d'aigua, però mancat del broc prim. Es de proporcions més reduïdes i de color vermella.

Capitells. — Unes peces petites de terra cuita que tenen la forma de claus gruixuts. Els capitells separen els gibrells, que es colloquen en posició vertical, l'un al costat de l'altre, i reposen damunt els travessers en coure al forn.

Capsa natural. — Un cilindre gran, curt, buit, de parets primes i de terra cuita. Té un pam i mig d'alt per un d'amplada. En sentit vertical té tres rengleres equidistants de forats, anomenats *els forats dels claus*. Demés té un forat gran, de forma oval, anomenat *finestra*, que serveix d'ansa per a agafar-la. Serveix de respirador quan s'usa com a element auxiliar en la cuita

CÀNTIR D'OLI

MITJÀ CAPSA

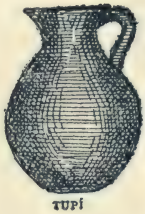
TUPÍ

FOGÓ

TUBO

RODELL

BACÍ DE MÀNEC

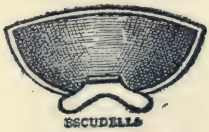
ESCUDELLA

TEST

ESCORREDOR

de plats al forn. La capsa natural ve a ésser un sustentacle per a coure plats, posats els uns damunt dels altres, que reposen sobre els claus.

Cassola. — Peça de terra cuita que té la forma de plat, amb una vora vertical a la part superior, en la qual hi ha un bordó i dues anses. La cassola és de color vermella i s'usa per guisar.

Claus. — Unes peces molt petites de terra cuita, en forma de cigars, que serveixen de sustentacles dels plats que es posen a l'interior de la caixa quan es couen dins dels forns d'obra.

Cofí. — Mena de senalla, en forma de cove alt, feta de teixit d'espart i proveïda de dues anses a la part superior. El cofí és usat per al transport de vernís, com també per al de l'obra.

Columnes. — Espècie de balustres de barana que serveixen per a aguantar els travessers damunt dels quals es posen drets i afilerats els plats i gibrells en l'operació de coure al forn d'obra.

Cossi de fer bugada. — El recipient més gran que fabriquen les terrisseries. El tenen com a especialitat de llur fabricació les de Quart, situades als voltants de la ciutat de Girona. La seva forma és la d'un test ovalat molt gran, i té una vora en la part superior. És de terra cuita i de color grisa. Aquests cossis es deixen fumar mentre es couen. S'usen per a la bugada.

Cullerer. — Peça de terra cuita de forma cònica truncada. A la part superior té una ansa feta de la mateixa matèria que serveix per a penjar-lo a la paret; i a la inferior, que és més estreta, té uns forats a tall d'escorredora. El cullerer és de color vermella i serveix per a posar-hi culleres i forquilles de fusta. L'ésser foradat té per objecte que els coberts es puguin escórrer després d'haver estat netejats.

D

Dau. — La peça de vidre damunt de la qual gira la bitlla o l'extrem inferior de l'arbre d'un torn de fer obra. El torn reposa en el dau.

Doll. — Mena de càntir gran, de terra cuita, de color verda, envernissat. És de forma ovalada, i té una obertura superior voltada d'una vora de forma circular. El doll té tres anses : dues a un cantó (o sia una a la part superior i una altra a la part inferior) i la tercera a la part oposada, al costat de la vorada de la boca. Té un broc petit semblant al dels càntirs. El doll s'usa a Cadaqués (Alt Empordà) per anar a cercar aigua a la font.

E

Enfornar. — Posar l'obra al forn per coure-la.

Engalva. — Una solució de terra tenyida i aigua, que s'usa per

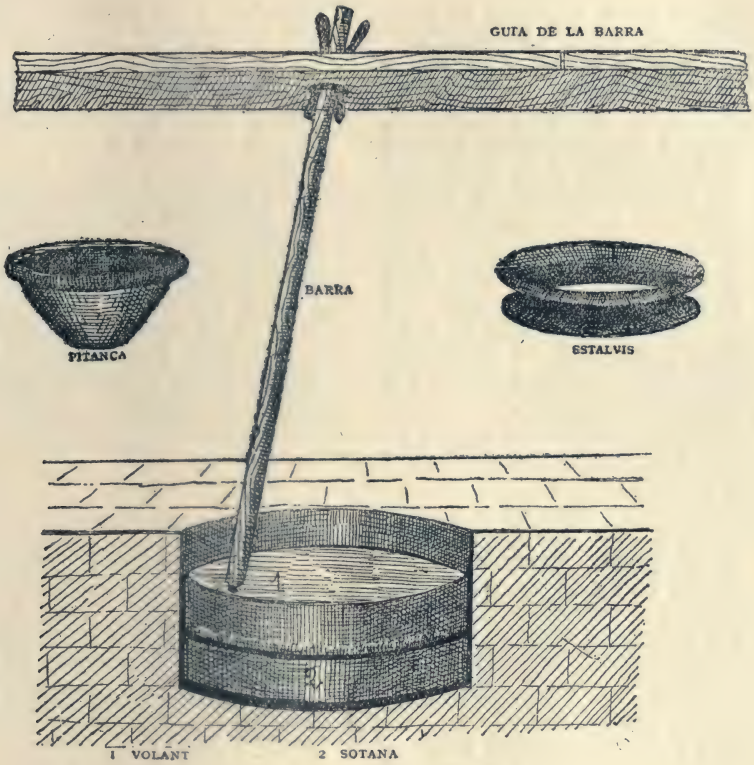
GUIA DE LA BARRA
BARRA
PITANÇA
ESTALVIS
1 VOLANT
2 SOTANA

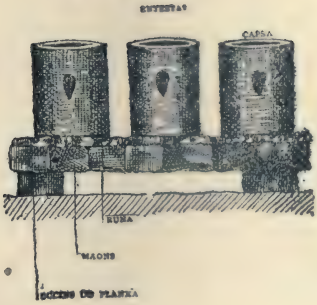
CAPSA
BUBA
MAONS

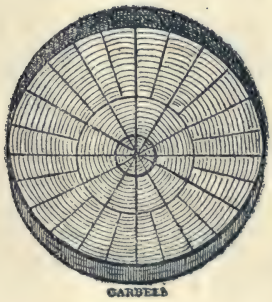
CARBELÈ

donar color o pintar la pisa. Es de color groga i vermella.

Engalvar. — Posar l'engalva a la pisa.

Entestat. — Mena de paviment, format de trossos de terrissa rompuda, que hi ha al damunt de la plataforma de maons dels forns de coure obra. L'entestat serveix de filtre a la cendra que puja del forn quan està encès, i evita que faci malbé la pisa posada dins les caixes de damunt l'entestat.

Envernissar. — Posar vernís a la pisa.

Escales. — Els graons que hi ha per a baixar al sot de davant d'un forn d'obra.

Escatador. — Peça de ferro que té la forma d'espàtula doble molt curta. Serveix per a treure les besadures de la pisa.

Escatar les besadures. — Allisar les besadures de la pisa amb l'auxili de l'escatador.

Escorredor. — Taula prima, de fusta, amb dos forats circulars equidistants dels seus extrems. Serveix per a escórrer la pisa després d'haver estat envernissada. També es dóna el nom de *escorredor* a un bastidor estret, de fusta, que té inserides perpendicularment, en el mig i en els seus extrems, tres peces de fusta planes, de forma cònica. Serveix per a escórrer la pisa.

Escorredora. — Peça de terra cuita, de color groga, rodona, molt còncava, amb una vora plana, i proveïda de forats. Serveix per a escórrer les viandes que s'hi posen, com peix i altres menjars.

Escudella. — Un motllo de terra cuita, que té la forma de mitja tassa o bol, tallat pel mig. Serveix per a donar forma esfèrica a l'interior de la pisa que es fa al torn.

Estalvis. — Una anella feta de terra cuita, de color de xocolata, acanalada en la part exterior de la seva circumferència. Sembla una politja de bussell o roda de bussell. Els estalvis es posen a taula sota les cassoles i soperes per tal d'evitar que aquestes embrutin les estovalles.

F

Feixines. — Els grans feixos de llenya de bruc usats per alimentar els forns de coure obra.

Ferrussa. — Es una làmina llarga i estreta semblant a una cinta. Es de ferro i té ambdós extrems doblegats en angle obtús. L'extrem de les parts girades és tallat a biaix, o sia en vora rebaixada. La ferrussa s'usa en les terrisseries per polir plats.

Finestres. — Les dues obertures petites, de forma ovalada, que hi ha a les parets de les capses usades per coure obra. Les finestres serveixen d'espiralls del fum que puja del forn mentre es fa la cuita, com també d'anses per a traslladar les capses de l'una banda a l'altra de la terrisseria.

Fireta. — La terrissa en miniatura usada per jugar la mainada.

Fogó. — Una peça de terra

PICA DE PEDRA

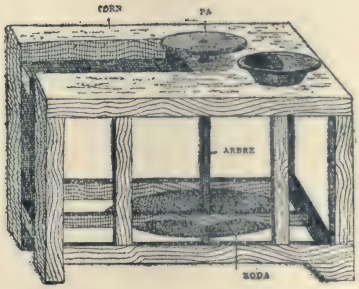

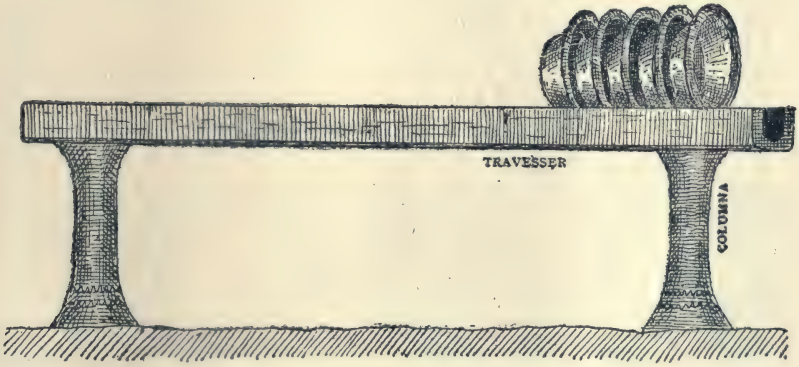

cuita, de forma cilíndrica, que té una boca en forma de volta d'estil gòtic, i dues anses grans, laterals, per a agafar-lo. La part superior del fogó és més ampla. Té tres dents grosses, que donen a la part ampla la forma d'una corona. Serveixen per a sostenir l'olla que es posa al seu damunt en coure les viandes. El fogó s'usa com a element auxiliar de les cuines on el tràfec és migrat.

Forats dels claus. — Unes rengleres de forats oberts, de dalt a baix, a les parets d'una capsa de coure plats. Cada capsa en té tres rengleres equidistants. Els forats serveixen per a enfilar els claus usats per sostenir els plats dintre les capses quan es cou en el forn.

Fornada. — La cuita total d'un forn d'obra.

G

Garbell. — Un sedàs gran que té el teixit metàllic de filferros gruixuts disposats en sentit radial, creuats per altres més prims en sentit circular. El garbell s'usa per filtrar la mescla d'aigua i fang amb la qual s'omple la bassa i que, convenientment esbravada, forma el fang necessari per a la confecció de la pisa.

Gerra de llard. — Peça de terra cuita, de color de xocolata, de forma oval, amb la boca estreta i la base bastant ampla. S'usa per posar llard.

Gibrell. — Peça de terra cuita, de color groga, amb una vora a la part superior. La part inferior és de forma cònico-truncada, amb la base molt ampla. El gibrell serveix per a contenir l'aigua destinada a rentar els plats.

Gibrella. — Peça de terra cuita, de color vermella. Es diferencia del gibrell per ésser més alta, més arrodonida i de base més estreta. La seva forma permet tombar-la fàcilment per abocar les aigües brutes a l'aigüera.

Gibrell d'envernissar. — Un gibrell com els d'ús corrent, però més gran, arrodonit i de base més petita. Té dues anses petites per a agafar-lo. El seu diàmetre és de quatre pams. És de color groga. S'usa per posar vernís d'envernissar la pisa.

Greixonera. — Una peça de terra cuita, de color de xocolata, que té la forma d'un caixó llargarut, amb els angles de les parets arrodonits. A l'un extrem té una ansa, i a l'altre un broc per a abocar el seu contingut. La greixonera s'usa per coure el gall de Nadal.

Guia de la barra. — Una taula travessera, paral·lela al sostre, del qual està distanciat uns quants pams. Va fermada pels seus extrems a la paret .La guia de la barra té un forat al mig, per on enfila l'extrem superior de la barra de fusta. Per la part baixa va inserida al volant, o sia a la mola mòbil d'un molí de moldre vernís. La barra no encaixa perfectament amb el forat de la guia de la barra,

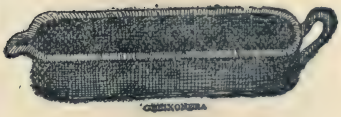

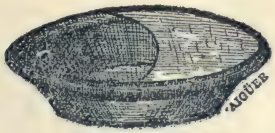

XOCOLATERA

BACÍ DE PAM I MIG

OLLA DE LLARD

GERRA DE LLARD

sinó que té certa amplitud que li permet moure's en totes direccions. Per l'espai que queda entre el forat i la barra es posen dues soles d'espardenya per tal d'evitar que la barra es segui amb el fregadís que hi ha en el forat de la guia de la barra.

LL

Llimutja. — Una mescla formada per pólvores d'argila passada pel sedàs i aigua. Amb la llimutja es dóna una capa a la pisa per tal de tapar els defectes de la terrissa i polirla, deixant-la més acabada. Aquesta operació es practica abans de posar l'engalva i capa que es dóna a la pisa per donar-li color.

Llimutjar. — Fer ús de la llimutja.

M

Manganeta. — Peròxid de manganès mineral d'aspecte terrós, de color bruna fosca i molt trencadís. Polvoritzat i mesclat amb aigua forma una mena de pintura usada per fer dibuixos a la pisa.

Maons. — Rajoles allargades, de terra cuita, usades en la construcció. Són més petites i primes que els totxos.

Maridet. — Braseret de terra cuita de color negra. És de forma de gerra ventruda, i té una vora circular que volta la boca del recipient i dues anses per a agafar-lo. El maridet, ple de carbó encès, s'usa per escalfar llits. *(Camprodon.)*

Maurar. — Pastar el fang amb les mans.

Mida. — Un palet de fusta usat a les terrisseries per amidar el diàmetre de les peces de pisa que es fabriquen al torn.

Mitja capsa. — Una capsa natural d'un pam d'alçada, amb forats dels claus i finestres. Té el mateix ús que la capsa.

Morter d'allioli. — Morter de terra cuita i de color de xocolata o groga. Té un broc lateral que serveix per a abocar el contingut, com són allioli i altres salses que amb ell es fan.

Motllo de fer maons. — Un motllo que consta d'un bastidor de fusta quadrat, travessat perpendicularment per un llistó que, després de dividir el bastidor en dues parts iguals, es prolonga en forma de mànec per a agafar-lo. Serveix per a fer maons.

O

Olla. — Recipient de terra cuita, de color vermella o de xocolata, més ampla de baix que de dalt. Té una vora i dues anses per a subjectar-la. Serveix per a coure viandes.

Olla de llard. — Peça de terra cuita, de color vermella. És igual a la gerra de llard, però té dues anses a la part superior.

P

Pa. — Una plataforma petita i rodona, de fusta, que està fer-

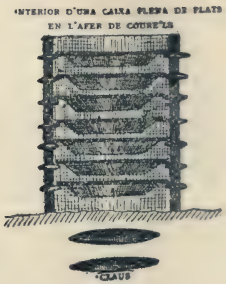
INTERIOR D'UNA CAIXA PLENA DE PLATS
EN L'APER DE COURE'LS
CLAUS

COSSI DE FER BUIDAT

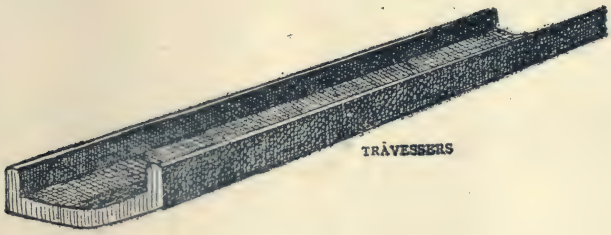
TRÀVESSERS

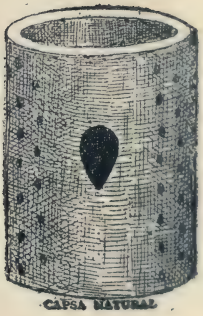
CÀPSA NATURAL

CAPITELL

ESCATADOR

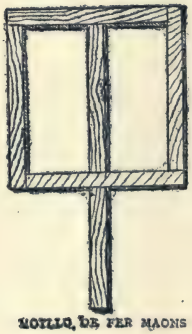
MOTLLO DE FER MAONS

mada a la part superior de l'arbre d'un torn de fer obra. En el pa es posa el fang que s'ha de treballar amb les mans, ja que el pa volta juntament amb la roda del torn, que es mou amb els peus.

Pastar el fang. — Treballar el fang amb les mans per donar-li el punt necessari per a treballar-lo al torn. Es pasta com el pa.

Peus. — L'estiba petita i rodona formada per l'entestat i les caixes plenes de pisa que hi ha en el centre i dins del segon volt, del qual està separat per un passadís circular. Forma part de la disposició de la cuita en un forn de coure obra.

Pica de pedra. — Una pica gran, de pedra, de forma cilíndrica i molt baixa. S'usa a les terrisseries per picar vernís amb el picó.

Picó. — La maneta de la pica de pedra. Ès un cilindre de ferro aprimat en la seva meitat i unit a un llarg mànec de fusta. El picó serveix per a picar el vernís posat a la pica de pedra i usat per envernissar l'obra.

Pinyol. — Part granelluda de la terra que no serveix per a pastar el fang.

Pitança. — Peça de terra cuita, de color groga, en forma de tassa i bol gran. Aquesta mena de bol s'usa a la comarca de Tortosa per posar vi.

Pitxella. — Gerro de terra cuita, de color bruna, envernissat. Ès cilíndric i un poc ovalat per la part inferior. Té una ansa i un broc a la part superior. S'usa per transportar vi de les bótes dels cellers a les taules de menjar.

Plat. — Peça de terra cuita, de color de xocolata, rodona, baixa, lleugerament còncava i amb una vora plana. S'usa per menjar.

Punxó. — Un pal curt, de fusta, que té un extrem aprimat i acabat en punta. Serveix per a fer els ulls dels testos.

R

Rajoleria. — Establiment industrial dedicat a l'elaboració de rajoles i maons. Consta de la bassa d'elaboració de rajoles, d'assecadors al sol i d'un forn de coure obra. Les rajoleries es construeixen sempre al costat dels jaciments d'argila.

Ran de paret. — Les dues rengleres formades per l'entestat i les caixes plenes de pisa que hi ha ran de la paret d'un forn d'obra i que, junt amb el segon volt i els peus, formen la fornada que s'ha de coure.

Roda. — El volant horitzontal de fusta de la part inferior de l'arbre d'un torn de fer terrissa. La roda serveix per a fer voltar el torn. El terrisser, degudament assegut en el seient de la taula del torn, la mou amb els peus.

Rodell. — La tapa circular de fusta, convenientment reforçada amb dos llistons travessers, que s'usa per tapar el gibrell on hi ha l'engalva.

MIDA

AMETLLA

UNTOR

TAPADORA D'OLLA

BAÇÍ DE PARTERA

BOL

ESCORREDORA

CAPITELL

FERRUSSA

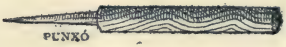
PUNXÓ

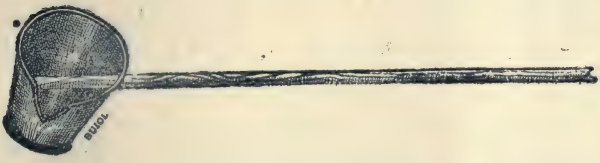
BUIOL

BANC DE MAURAR

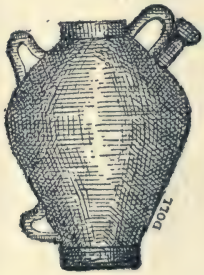
DOLL

S

Segon volt. — L'estiva formada per l'entestat i les caixes plenes de terrissa. Té forma circular, amb una entrada a la part que dóna al forn. El segon volt es troba entre els peus i el ran-paret. Està separat d'aquests per uns passadissos. El segon volt, junt amb els peus i el ran-paret, assenyala la disposició de la cuita en el forn de coure terrissa.

Sopera. —Peça de terra cuita, de color de xocolata, de forma cilíndrica, molt aplanada i cònico-truncada, i també molt aplanada per la part inferior. Té dues anses petites a la part superior, i encaixa amb una tapadora, també de terra cuita, anomenada *tapador*. S'usa per posar sopes i servir-les a taula.

Sot. — El clot on es baixa per una escala que condueix a l'entrada de la boca del forn de coure obra.

Sotana. — La mola inferior i fixa d'un molí de moldre vernís.

T

Tapador. — Nom que es dóna a la tapadora d'una sopera de terra cuita.

Tapadora de cassola. — El tapador de sopera gran. És de terra cuita i de color de xocolata. S'usa per tapar les cassoles.

Tapadora d'olla. — La tapa usada per tapar aquest recipient. És de terra cuita, de color de xocolata, còncava. Té un petit pom a la part superior per agafar-la.

Tassa. — Peça de terra cuita, de color de xocolata o verda, de forma hemisfèrica i amb el fons pla. S'usa per pendre llet.

Terrissa (elaboració). — Es comença per posar en el bassó aigua i terra, que es mesclen ben bé fins que semblin aigua bruta de fang. Aquesta mescla es trasbalsa amb el buiol a la bassa, però abans es filtra amb un garbell col·locat ran d'aquesta. Ple el dipòsit d'aigua terrosa i filtrada, es deixa esbravar durant un temps indeterminat, segons l'estació, fins que pren la consistència de fang. En aquest estat es transporta a la terrisseria i es treballa de primer amb els peus, operació que és anomenada *trepitjar el fang*. Després es treballa amb les mans i es *pasta el fang* al banc de maurar. Quan el fang té el punt, es posa al torn i s'elabora la pisa fent voltar la roda amb els peus i treballant el fang posat damunt del pa amb l'esgabeta i l'escudella. Quan la pisa és seca es dóna una capa amb la llimutja per tal de tapar els defectes de la fabricació, i, quan també la capa s'ha assecat, un altre operari amb l'engalva la tenyeix de diferents colors, segons l'entonació que es vol donar a la pisa. Segueix a aquestes operacions l'envernissat per tal de donar lluentor atractívola a l'obra. Després segueix la cuita en el forn de l'obra, que dura alguns dies. La pisa o obra cuita treta

BACINETA

CÀNTIR

CULLERER

TAPADOR

BACÍ DE BASSETA

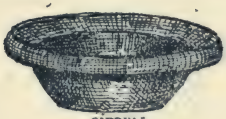
GIBRELL

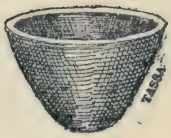
TASSA

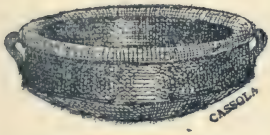
CASSOLA

MARIDET

PLAT

TAPADORA DE CASSOLA

GIBRELLA

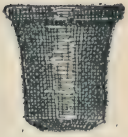
TUPÍ DE MAT

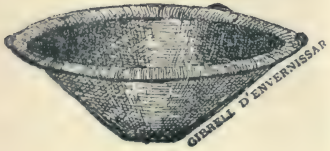
GIBRELL D'ENVERNISSAR

AMETLLA

del forn s'amuntega en el magatzem, llevat les peces que surten unides per les besadures. Aquestes, després de separades, s'escaten amb l'escatador, i la pisa que té qualque defecte es treu mitjançant la ferrussa. Polida l'obra, s'embala entremig de palla en cofins, i s'exporta als mercats consumidors.

Terrissa (obra).—Nom dels utensilis de terra cuita, com són plats, olles, cassoles, tupins, bacins, cossis, càntirs, etc.

Terrisseria. — Establiment industrial dedicat a la fabricació d'utensilis de terra cuita o obra. Són de molta fama les terrisseries d'Arenys de Mar, Calella, Blanes i La Bisbal.

Terrissers. — Els operaris dedicats a la fabricació de terrissa.

Test. — Peça de terra cuita, de color verda, envernissada, de forma cònico-truncada. La part superior, que és més ampla, té una vora, i la inferior un forat al mig.

Torn. — Taula de fusta d'un costat, amb un seient on s'asseu l'operari encarregat de moure'l. El banc està travessat verticalment al torn. El torn consta d'una barra cilíndrica, de fusta, que té un volant gran, també de fusta, anomenat *la roda,* en la part inferior; i en la part superior té un altre volant, molt més petit, anomenat *el pa.* El torn reposa, en la seva part inferior, amb el dau, i en la part superior enfila la taula del banc. El torn funciona fent voltar la roda amb els peus. El moviment de la roda es comunica al pa, que és el lloc on es posa el fang que es treballa. Amb l'auxili de les mans i d'eines es fan les peces.

Totxo. — Un maó gruixut, de superfícies aspres, pesat, fet d'argila i arena i cuit al forn.

Travessers. — Peces de terra cuita en forma de teula allargada, però amb el fons pla i les vores verticals. Els travessers serveixen per a fer plataformes damunt les columnes, en les quals es posen rengleres de gibrells verticals, l'un al costat de l'altre.

Trepitjar el fang. — Pastar el fang amb els peus a fi de donar-li la deguda consistència perquè es pugui treballar al torn.

Trespeus. — Pedestal de fusta, format per tres peus verticals i equidistants, units per petites plataformes rodones. És, en essència, un pedestal de fusta dels usats per aguantar els rentamans. Els trespeus s'usen per sostenir el rodell que aguanta el gibrell del vernís. També s'usen per sostenir el gibrell que conté la llimutja.

Tubos. — Peces de terra cuita, de color de xocolata, envernissades, de forma cilíndrica, proveïdes d'una vora més prima al cap, que s'uneixen, afilerades, per a estendre canonades per a la conducció d'aigües procedents de manantials, de les teulades i dels terrats de les cases.

Tupí. — Peça de terra cuita, de color de xocolata, de forma oval, plana per la part inferior i eixamplada per la part superior, amb una ansa.

U

Untor. — Utensili usat en les terrisseries, fet d'un manyoc de tela lligat a l'extrem d'un bastonet de bruc. L'untor, convenientment mullat en una mescla de terra negra o groga i aigua, serveix per a tapar les besadures de la pisa.

V

Volant. — La mola superior i mòbil d'un molí de moldre vernís en una terrisseria. El volant gira damunt de la sotana i amb l'auxili de la barra, que es mou a força de braços.

X

Xocolatera. — Peça de terra cuita, de color vermella, envernissada, de forma cilíndrica, un xic eixamplada superiorment i proveïda de un mànec curt per a manejar-la.

EMERENCIÀ ROIG

Blanes, setembre de 1924

Etimologies araneses

I

Aranès *sargál, sigardún*

He recollit el mot *sargáḷ* a Canejan amb el significat de 'ranera de la mort'. En el treball d'A. Griera *La frontera del català occidental (BDC*, 1918, 33) apareix també per al parlar de Viella en la mateixa forma i significat, i per al de Benasc en la forma *sǫrgaḷ*.

Tant per la forma com pel significat, hom no es pot estar de relacionar aquest mot amb el català *rogall*, que, en la forma *ragull* (filla, sens dubte, del verb *enragollar*, metàtesi de *enrogallar)*, és inclòs per Meyer-Lübke *(REW*, 7093) en l'article RAUCUS. Diré, de pas, que aquesta etimologia em sembla difícil, fonèticament, tenint en compte que, en català, AUC. no es sonoritza (AUCA > oca, PAUCA > poca, etc.), i que seria més satisfactori un *RUGALIU derivat de RUGIRE. És veritat que el *REW* dóna quantitat llarga a la *u* d'aquest verb, però els diccionaris clàssics li donen la breu, que sembla confirmada pel cat. *brogit* (escrit amb *o* des d'antic i assenyaladament per autors valencians, cp. *Diccionari Aguiló)*.

Sigui com sigui, i tornant a l'aranès *sargáḷ*, crec que té el mateix origen. Suposant un aranès **rǫgáḷ*, que amb la pròstesi de *a-* hauria donat regularment **argáḷ* (cp. RENICLU > *arnéḷ* 'ronyó', *arnęk*, 'renec', etc.), tindríem, amb aglutinació de l'article, *sargáḷ*.

No sé que s'hagi demostrat per a l'aranès l'existència de l'article derivat de IPSE, però no hi ha cap inconvenient a suposar-la sabent com sabem que havia estat amplament difós en

el domini gascó.[1] Les restes d'aquest article arcaic abunden en la toponímia de l'Aran, tant com en la de la Catalunya oriental o més : *Sacau* (IPSA CALMIS), *Estany de Sesloses, Tuc de Saseuba, Barranc d'Esteix,* etc.

La forma benasquesa *sǫrçáḷ* confirma la present etimologia: no regint aquí la regla gascona de la pròstesi de *a* en els mots en *r-*, tenim **sǫ* (IPSU) *rǫçáḷ* > *sǫrçáḷ*. Altra supervivència de IPSE es troba en el mot *ęspręçatǫ́ri* 'el purgatori', que compareix al costat de *lüfę́r* 'infern'.

Un altre mot aranès crec relacionat amb aquesta qüestió: *sigardúṅ*. Recollit per mi a Canejan amb el significat de 'furóncol', el retrobo en el *Vocabulari aranès* de Mn. Josep Condó (*BDC*, 1915) en la forma *eigardúṅ*. Res de semblant no es troba en el *Prov. Suppl. Wb.*, en Mistral ni en l'*ALF*.

A primera vista hom es sent temptat de relacionar-lo amb els mots grecs σῦκον, σύκωμα, i semblants, que al costat de 'figa' signifiquen 'tumor'. Ara bé : el mot llatí corresponent, FICUM, presenta la mateixa doble significació, amb la qual ha donat una sèrie de derivats romànics, com cat. *fic* 'tumor que surt a les potes dels ases', mall. *fic* 'berruga', *fi* en diferents dialectes francesos, que significa 'butllofa'; fr. i prov. *fic* 'berruga', 'tumor'. En Mistral *fi, fic, hic* 'fic, excroissance, tumeur charnue'; *hik* i *fi* apareixen en l'*ALF* (1375, 1648) amb els significats de'verrue', 'orgelet'; i, finalment, en el mateix aranès tenim *hík* 'mal de les mules'.

No cal, doncs, anar a cercar fins al grec l'origen de *sigardúṅ*. De *hík*, amb els sufixos *-ard* i *-one*, s'hauria format un **higardúṅ* (cp. *moscardón)*, i, amb aglutinació de IPSE, *sigardúṅ*. La *h* aspirada no hauria impedit aquesta aglutinació, car avui mateix, en el parlar de Canejan i Bausen, on la *h* és ben viva, desapareix quan el mot precedent termina en *-s*, i, així, al costat de *híḷ* 'fill', tenim *ęs íḷs* 'els fills'.

1. ROKSETH, *L'article majorquin et l'article roman dérivé de* IPSE [*Bibl. Fil.*, XIII, 88], i LUCHAIRE, *Étude sur les idiomes pyrénéens de la région française*, 290, que dóna abundants exemples, com *Ecclesia de Sa Lana, Santius des Bosc, Ecclesia de Sa Caubera,* del segle XII..

2

Aranès *tyó* 'sí'

Cal veure en aquesta curiosa partícula aranesa una germana de les franceses antigues *o jou, o il* (> fr. mod. *oui)* i semblants.

Aquí, però, el pronom personal hauria estat collocat davant i no darrera l'altre. TU HOC (FACIS) hauria donat *tü ó*, i d'aquí *tüó* i, finalment, *tyó* per un procés semblant al de *lueu* > *lieu* i al que ha convertit l'article indeterminat femení de diferents dialectes gascons en *yo* en lloc de *üo* (< UNA).

3

Aranès *dęlí* 'fondre (la neu, etc.)'

La primera idea que se m'acudí fou de derivar aquest mot de DELERE. Precisament l'única llengua en què ha perdurat és el provençal en la forma *deler, deli* (V. Levy i Mistral), que ha conservat el sentit llatí de 'destruir', 'esborrar'. (El cat. ant. *delir* 'esborrar' serà un llatinisme?) Però el canvi de la significació, si bé no impossible, no seria del tot satisfactori.

Més encertat sembla de relacionar-lo amb el misteriós esp. *desleír* (i port. *deslir)*, etimologia que, si semànticament seria perfecta, fonèticament no tant, si és que cal partir de *DISLEGIRE, com suposa el *REW*, puix que la caiguda d'una G[I]. no s'explicaria gaire en aranès.

Però el que no és possible per als mots hispànics a causa de la *-e-* de l'espanyol, que fa difícil l'ètim DILUERE, no em sembla, en canvi, que ofereixi dificultat per al verb aranès. Indubtablement aquesta fóra la solució més simple : del punt de vista del significat, res més clar; i l'única dificultat fonètica (DĪLUERE > *dęlí)* es pot explicar o admetent una reconstitució popular del prefix (*DĬSLUERE), amb esborrament de la *s* davant la *l*, freqüent en provençal *(deliar, deliurar* al costat de *desl-)*, o més aviat per una dissimilació de la *i* davant la *i* tònica, paral·lela a la del fr. *demi* < DĪMIDIUM.

4

Aranès *bargẹ́ra, bẹrgas*

El primer d'aquests mots l'he trobat a Canejan significant 'clos per al bestiar'; el segon, segons el Vocabulari aranès, vol dir 'corredor estret a l'aire lliure, on munyen les ovelles a muntanya'.

Es tracta segurament de dos derivats de BERBECE 'ovella', tant més curiosos que ni el simple ni *BERBECARIUS 'pastor' no han donat derivats en aranès. El canvi -E-' > *-a-'* és freqüent en aquest dialecte, i més davant R *(ẹntará, talaráṇa, hyamá* de *hyẹ́ms* < *FEMUS, etc.).

D'altra banda no sembla que hi pugui haver cap relació entre el *BERBECARIA > *bargẹ́ra* i el *VERVECARIA que admet el *REW* per explicar diferents mots gallloromànies que signifiquen 'conreu', 'dot'.

5

Aranès *mẹnẹ́t, -a* 'beguí, -ina'

En *Lou Tresor dóu Felibrige* trobem *Menet, -eto* amb el mateix significat, i en els suplements de l'*ALF* es troba el mateix mot sota l'article *bigot,* en la localitat 716 (Conques, Aveyron).

L'origen d'aquest mot s'ha de cercar en una deformació, per canvi de sufix, de MINIMA, que del significat de 'monja mínima' haurà passat a 'la qui imita les maneres d'una monja mínima', i d'aquí 'beguina'; del femení haurà estat tret el masculí *menet.* En efecte, en el mateix Mistral trobem *menim* 'mínim' amb les variants *menit* i *minet. Meneto* també significa, segons el mateix diccionari, 'sœur du Tiers-Ordre'.

6

Aranès *bũra* 'bony'

És evident que cal derivar aquest mot de BULLA 'bombolla', que, entre altres derivats romànics significant 'bola', 'pastís', etc.,

ha donat esp. *bollo* 'bony', i engadí *buola* 'ull de poll', 'durícia'.

La dificultat que es presenta és que, segons tots els derivats romànics, cal suposar la ŭ per a aquest mot (it. *bolla*, fr. *boule*, prov. *bola*, etc.). Això es podria explicar admetent que es tracti d'un mot erudit; però l'evolució semàntica que sembla popular, i sobretot el tractament de -LL-, dificulten aquesta explicació. Si podia provar-se que és un mot tardà, tindríem una dada més per a determinar la cronologia de la curiosa evolució gascona -LL- > *-r-*.

7

Aranès *biɛ̧* 'goll'

Tenint en compte que en aranès és de llei la caiguda de *-l* darrera *ọ́* (SOLDU > *sọ́* 'sou', LINTEOLU > *linsọ́*), crec que podria derivar-se aquest mot d'un *BISSIOLU tret de BIS- o de l'adj. *BISSUS 'doble' (> provençal *bes*, del qual és un derivat *BISSONE > *bessó*, v. *REW*, 1132). Tindríem *COLLU BISSIOLU significant 'doble coll', i després 'goll'. Quant a la *i* < ĭ, seria secundària i deguda a la influència de la *ɛ* següent (cp. aranès *diɛá*, etc.).

8

Aranès *mọ́rp* 'malaltia dels cavalls'

Meyer-Lübke (*REW*, 9570) recull sota l'epígraf fràncic *WORM* 'posterma' una família de mots romànics formada, entre altres, per fr. *gourme*, prov., cat. *vorm*, esp. *muermo*, port. *mormo* significant 'vorm' (planta marina) i també 'malaltia dels cavalls', i rebutja l'ètim MORBUS admès per Diez, si bé concedeix que pot haver-hi influït.

Per al mot aranès[1] crec que fóra difícil d'admetre l'etimologia del *REW*, puix caldria suposar una metàtesi poc versemblant;

1. Recollit per mi a Canejan. No l'he trobat ni en el *Prov. Suppl. Wb.*, ni en Mistral, ni en l'*ALF*.

en canvi MORBUS seria perfecte, tant pel significat com per la forma (el mot llatí té ŏ i l'aranès *ǫ́*), i no hi hauria cap inconvenient a admetre que MORBUS hagués donat descendència, del moment que el seu derivat MORBIDUS ha donat derivats en diferents parlars romànics.

9

Aranès *páṛẹk*

Aquest mot significa, a Canejan,[1] 'departament separat dins un corral en què són tancats els mamellons o les ovelles que crien', i, a Viella,[2] 'la quadra'.

Es tracta, sens dubte, d'un germà de l'it. *parco* (pare del nostre *parc* i dels mots francès i espanyol corresponents). La *-ẹ* del mot aranès demostra la impossibilitat de tractar-se d'un derivat de PARCERE, i confirma l'ètim *PARRICUM (germ.) admès per Meyer-Lübke.

10

Aranès *mǫnlûdẹ*

És el nom d'una muntanya situada a llevant de Bossost. La gent de Bossost, en veure sortir tots els matins el sol de darrera aquest cim, devien designar-lo amb el nom de MONTE LUCIS, que dóna regularment *mǫnlüdẹ* pel pas normal en aranès de C davant E, I a *-d-* i la conservació de la *-e*, que trobem, en cas semblant, en el baix aranès *nǫ́dẹ* < NUCE. Notem que LUCE, en aranès, ha estat suplantat completament per LUME, i que avui dia no es troba sinó en estat fòssil en la frase feta *anásẹn ẹra lüd dẹk káp* 'sentir vertigen'.

Ignoro per què les guies i mapes de la vall anomenen la dita muntanya *Montludo*; tant a Vilamós com a Bausen com a Sant Joan de Torann, ho pronuncien amb *-e* i no amb *-o*. Si

1. El *Vocabulari aranès* de Mn. CONDÓ dóna la forma *páṛik*, d'anàleg significat.

2. Segons GRIERA, *La frontera del català occidental*, *BDC*, gen.-juny 1918, p. 33.

verament aquesta doble forma existeix, ens podria donar potser alguna llum sobre els noms en *-o* que tant abunden en la toponímia aranesa (Montarto, Estany Cloto, Tuc d'Armeros, etc.), i que estranyen tenint en compte que són rars i encara importats els mots aranesos en *'-o*.[1]

J. COROMINES

1. No crec que es puguin explicar pel sufix preromànic '-ABIS (V. MEYER-LÜBKE, *Els noms de lloc en la diòcesi d'Urgell*, BDC, 1923), freqüent deçà els Pireneus, tenint en compte que moltes de les arrels que hi acaben són palesament romàniques, v. g. Campo, Riu Malo, Püjolo, Prüedo (< PRUNETUM?).

BIBLIOGRAFIA

ROKSETH, Pierre, *Terminologie de la culture des céréales à Majorque*, «Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana», XV, 216 pàgs.

Veu's aquí un llibre datat a Deyà (Mallorca) per la tardor de 1918, a Perusa per l'estiu de 1920, i signat per un estudiós de Noruega enamorat de la més bella de les illes del Mediterrani.

Aquest treball comprèn la descripció de les feines i de la terminologia mallorquina que estan en usança, des de la contractació dels *missatges* que han de conrear la terra, fins al cendre la farina del blat de pastar, preparada amb el molí de vent, de sang o d'aigua.

Rokseth escasses vegades fa etimologies en aquest treball; descriu la vida pagesa mallorquina, comparable en moltes de les seves escenes a la vida primitiva dels patriarques bíblics; vida d'una gran simplicitat i de profunda poesia. En llegir el llibre de Rokseth hom sent la bellesa de la vida primitiva de la pagesia de Mallorca.

El sistema de llogar els missatges i la manera de pagar-los (la barquera), la jerarquia d'aquests i dels pastors, el ritual de la casa en fer les oracions de la vetlla i les pregàries pel bon temps i per la bona collita, la predicció del temps amb els dies d'*encoure* o de la Candelera, les diverses classes de terra de conreu, del blat que es sembra i de les mesures que s'utilitzen, són extraordinàriament interessants i van descrits en el primer capítol. En el capítol segon es parla dels diversos treballs de preparar la terra, del conreu dels sementers, dels guarets, del llaurar, dels noms dels bous que tiren l'arada, de les parts de l'arada,

del jou i dels adobs de la terra. El capítol tercer descriu el sembrar i les sembres, les llunes, les saons, les maneres de sembrar i d'esterrossar. El capítol quart parla de l'herbejar i de les males herbes que s'han d'eixarcolar. Segueix un capítol sobre la creixença, l'espigar, florir, granar i madurar. El capítol sisè, dedicat al segar, és un dels més interessants : les eines de segar, les maneres de fer aquesta feina, la manera de fer les garbes, el segar *a escarada*, els àpats dels segadors (especialment l'àpat de després de les segues), el romiatge a Lluc o a la Mare de Déu de Gràcia per donar gràcies per la bona anyada, hi són exposats admirablement. El capítol setè parla de l'espigolar i de les espigoladores; recorda un dels més bells capítols de *Moun Espelido* del gran Mistral. El capítol vuitè va dedicat al garbejar i a l'agarberament, i es descriuen detalladament arreus primitius del transport de garbes, com els argues i els corbells. El capítol novè ens conta la manera de batre, de ventar, de passar el blat, i ens diu quins vents són els favorables per a fer net, el batre els grapissos, la collita, i les captes de blat fetes per les diverses confraries i pels *donats*. El capítol desè descriu els noms de les malalties que ataquen el blat del camp i els insectes que el roseguen al graner. El capítol onzè va destinat a la descripció i vocabulari de les tres classes de molins que es coneixen a Mallorca per a moldre el gra : molí d'aigua, molí de sang i molí de vent. Els noms de les veles i de les diverses parts d'aquest últim són especialment interessants. El capítol dotzè, que és el darrer del llibre, conté una col·lecció de cançons de treball, d'aquelles cançons curtes i monòtones que el que les canta fa durar tant com vol amb tot i no ésser més llargues de quatre versos en llur majoria. Un índex alfabètic dels mots més interessants que es citen fa l'obra més útil i més manejable. Els dibuixos nombrosos i les cançons intercalades que il·lustren el llibre contribueixen a augmentar l'encís i la suggestió que corprenen el lector. Era coneguda la bellesa de l'illa daurada, de les seves costes, dels seus tarongers, de les seves cases i de les seves coves. Rokseth ens ha fet conèixer un nou aspecte de Mallorca, tan interessant com tots els altres : ha descobert la bellesa de la vida de la pagesia de Mallorca.

FOUCHÉ, P., *Phonétique historique du roussillonais*, «Bibliothèque meridionale», 2e série, tome XXI, 318 pàgs. — *Morphologie historique du roussillonais*, íd., tome XXII, 192 pàgs.

D'ençà de la publicació de l'article *Das Catalanische* del *Grundiss* de Gröber (2.ª ed., pp. 841-877), cap treball de síntesi de gramàtica històrica de la llengua catalana havia estat publicat amb tot i haver aparegut nombroses monografies sobre el català des d'aquella data. Els treballs de Schädel i els dels seus deixebles Niepage, Krüger i Salow sobre el mallorquí i el rossellonès, les notes esgarriades i sovint interessants publicades per Alcover en el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, els treballs de Marx i de Spitzer, els tractats sobre el català literari de Fabra, i els materials aportats per la Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana i pels dotze volums del *Butlletí de Dialectologia catalana*, ofereixen materials suficients per a la preparació d'una gramàtica històrica del català, i això és el que ha fet Fouché amb la publicació dels dos volums que modestament són intitulats *Phonétique historique i Morphologie historique du roussillonais*. La necessitat d'aquesta obra, de tothom sentida, queda satisfeta a bastament. Fouché, no allunyant-se de la distribució tradicional de la gramàtica històrica, ressegueix l'evolució de tots els sons en les diverses posicions i combinacions que poden tenir en el mot. Aquesta distribució del treball, potser no massa satisfactòria si es té en compte l'obligada repetició d'explicacions, es feia necessària al català, que encara no tenia una gramàtica històrica : calia una exposició clara i metòdica de la fonètica i de la morfologia d'aquesta llengua, gairebé desconeguda dels romanistes.

Les consideracions que fa sobre els mots àtons en el començament, si no són sobreres són excessives; i les observacions sobre l'accentuació no sempre són encertades : el català té *kuzí* i *kúze;* en canvi *koze* és desconegut (p. 16).

En les explicacions de les evolucions potser s'acut amb massa freqüència al llatí vulgar, sobretot quan es volen explicar formes característiques d'un dialecte o es recorre a una influència francesa amb excessiva facilitat en voler explicar un fenomen que compareix també en el baleàric, com és el de la caiguda de la *-a* de *-ia* (p. 22).

En canvi l'obra conté capítols interessantíssims, com el de la diftongació de la *e* i de la *o* (pp. 29 i ss., 44 i ss.), el del pas de *o* a *u* en rossellonès (pp. 45 i ss.), i especialment el capítol tercer, on s'estudia la resolució de l'hiatus per l'emmudiment d'una vocal, per la seva consonatització o per la introducció d'un so de passatge. En el capítol quart s'estudien les diverses metàtesis. En el capítol cinquè s'hi reuneixen els diversos encreuaments, sia amb confusions de prefixos, sia amb confusions de finals, sia amb contaminacions. També són ben interessants les observacions sobre fonètica sintàctica i l'apèndix sobre els sons francesos introduïts al Rosselló. Entre aquests n'hi ha una sèrie de comuns al català que, més que sons introduïts, són paraules introduïdes; i altres, com *œ i ü*, exòtics a la nostra llengua, que han penetrat per la influència francesa.

En la morfologia potser es dóna massa importància al pronom personal, especialment a les combinacions fetes entre pronoms, amb adverbis, amb el reflexiu, etc., filles moltes vegades de teorització gramatical; i, així com en la fonètica Fouché té en compte tots els treballs que fan referència al català, en la morfologia, especialment en tractar del verb, es limita al rossellonès actual i antic, fent poques vegades allusió a la flexió dels diferents dialectes catalans d'Espanya.

Aquesta magnífica obra de Fouché necessita un complement : és el d'una sintaxi catalana, per a la preparació de la qual Spitzer i Par li han aplanat el camí.

PAR, A., *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV*. Barcelona, 1924; 70 pàgs.

El discurs d'entrada a l'Acadèmia de Bones Lletres del senyor Par vol ésser una síntesi de les característiques de la documentació llatina i vulgar de les terres de la Provincia Tarraconensis anteriors al segle XIV. Aquest estudi posa de relleu certes faltes de grafia de la documentació, alguna de les quals, com la presència de la *b* inicial en lloc de la *v*, ja compareix en les inscripcions romanes de Tarragona. La falta d'unificació d'ortografia és general en totes les llengües medievals : cal que vingui el Renaixement i el descobriment de la impremta perquè entri la preocupació ortogràfica.

La constatació sistematitzada de faltes d'ortografia no deixa d'ésser ben interessant : ens assenyala molt sovint la trajectòria de l'evolució dels sons de la llengua; i sota aquest aspecte resulten profitoses les notes del senyor Par. Solament és de doldre que els resultats positius hagin d'anar acompanyats de tot un aparell acadèmic embafador i altisonant.

MEYER-LÜBKE, W., *Das Katalanische; seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt.* Heidelberg, 1925; 192 pàgs.

L'autor, després d'una introducció en la qual resumeix les diverses teories exposades sobre el català en les seves relacions amb el provençal i amb el castellà, emprèn l'estudi dels criteris fonètics, morfològics, sintàctics i lexicològics que separen el català del castellà d'una banda i el català del provençal de l'altra. La informació de l'autor és completa; els treballs publicats durant els darrers anys sobre aquest tema li són ben coneguts : la conclusió és que el català no forma pas part del grup ibero-romànic, sinó que s'ha de comptar entre el grup gallo-romànic.

BRAUN, J., S. J., *Diccionari litúrgic.* Traducció de l'alemany al català per A. Griera, «Foment de Pietat Catalana». Barcelona, 1925; 332 pàgs.

Aquest diccionari conté les paraules de caràcter eclesiàstic que compareixen en el vocabulari de l'Església, en el llatí medieval i també entre els escriptors eclesiàstics grecs. Ultra la seva utilitat litúrgica, és utilitzable per a conèixer quin era el significat que va donar a moltes paraules el llatí eclesiàstic medieval.

SANCHIS SIVERA, José, *Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia.* Valencia, 1922; 477 pàgs.

L'arxiver de la seu valentina ha reunit en aquest llibre els noms de totes les parròquies, ravals i caserius de la diòcesi de València, i els acompanya dels noms antics i de dades ben interessants per a la història de la colonització del regne de València i, sobretot, per a l'estudi de la toponímia d'aquesta regió.

És aquesta obra un auxiliar admirable per a estudiar l'evolució del nom de lloc des de la reconquesta fins a l'època actual. Aquesta obra de Sanchis Sivera es pot posar al costat dels *Orígenes históricos de Cataluña*, de Balari i Jovany (Barcelona, 1889), i del *Nomenclátor histórico de la provincia de Gerona*, d'Alsius (Girona, 1882).

BLONDHEIM, D. S., *Éssai d'un vocabulaire comparatif des parlers romans des Juifs au moyen âge*, *Romania*, XLIX, 1-47, 343-388, 526-569.

Blondheim estudia especialment, en aquest treball, els textos judeo-romans provinents de versions de la Bíblia i de glossaris. Les fonts catalanes d'aquesta notable col·lecció de mots judeo-romànics són : el còdex 368 (pp. 42-166) de la biblioteca de David Sassoon, el qual conté un glossari bíblic molt notable; dues fulles d'un glossari bíblic, potser del segle XIII, de la col·lecció Taylor-Schechter, de Cambridge, caixó K, 24; un centenar de glosses del *Orhot Hayyim*, ritual de Aaron-ha-Kohen, escrit a Mallorca abans de 1329; i una versió catalana d'un llibre d'oracions hebreu, del segle XV, publicat per Studer, *Romania*, XLVII, 98-104. La col·lecció de mots catalans donada per Blondheim és molt important pel nombre i pel significat que donen els jueus a la paraula, sovint divers de l'usual.

Diccionari Aguiló, tom V *(Ma-Ozonas)*, Institut de la Llengua Catalana, MCMXXIV; 267 pàgs. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster, i revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu.

Aquesta important replega lexicogràfica, que constitueix el primer assaig de Diccionari del català antic, avança ràpidament: el tom cinquè està publicat, i els dos que falten per a completar l'obra estan redactats. La riquesa de materials del *Diccionari Aguiló* es pot deduir de la comparació dels articles *ma* (Aguiló) i *man* (Lévy, *Provenzalisches Supplement Wörterbuch)*. Els exemples d'Aguiló comprenen deu pàgines, i els de Lévy en comprenen set amb les citacions en vers i en caràcters més grossos. El *Diccionari Aguiló* no hauria de faltar en cap biblioteca de romanista ni en la de cap seminari romànic.

BERTOLDI, Vittorio, *Un Ribelle nel regno de' fiori. I nomi romanzi del colchichum autumnale L. attravesso il tempo e lo spazio*, «Biblioteca dell'Archivium Romanicum», diretta de Giulio Bertoni. (Serie II, *Linguistica*, vol. IV. Genève, Leo S. Olski, 1923; 224 pàgs.)

Aquest notable estudi dels noms del *colchichum autumnale* L., planta alpina semblant al safrà bord, és una de les monografies més interessants publicades en els darrers anys sobre geografia lingüística i sobre paraules i coses al mateix temps. Per a formar-se una idea del llibre de Bertoldi caldria analitzar paràgraf per paràgraf, anotar la gran quantitat de noms d'aquesta planta presos dels diversos temes que la fantasia popular veu en ella, nomenclatura creada en sa majoria pel folklore. Hi ha noms presos de l'època de la seva florida, del seu aspecte extern, dels jocs d'infants a què ha donat lloc, de les seves propietats internes, per cert ben curioses i interessants.

La segona part del treball va dedicada a l'estudi dels noms que els celtes donaven a la planta *(belenum, belsa)*, als seus continuadors el *milimindrum*, el *lucubrum*, el llatí *caliculata*, el nom medieval *citalosa*, el *citamus*. La tercera part estudia la nomenclatura romànica actual del *colchicum;* es fa esment de la *veilleuse*, amb un cas interessant d'homonímia que condiciona l'extensió del mot entre *viticula* i un derivat de *vigilare;* s'hi estudien els tipus lèxics *cul de chien, pimparèlo, mignote*, els tipus provençals, els tipus alpins i una sèrie de creacions provocades per l'homonímia a la Itàlia del nord. Segueixen a la pàg. 182 i ss. una sèrie d'additaments a cada una de les tres seccions que integren l'estudi de Bertoldi.

La tesi de Schurter, *Die Ausdrücke fur den «Löwenzahn» im Galloromanischen*, Halle, 1921, i l'estudi de Bertoldi sobre el *colchicum autumnale* L., són dues magnífiques aportacions a la lexicografia romànica que posen de relleu les múltiples denominacions que ha pogut donar una sola planta segons la idea que se n'ha format l'home que hi conviu o se'n serveix per a la seva utilitat.

MENÉNDEZ PIDAL, Ramón, *Documentos lingüísticos de España. I. Reino de Castilla.* Junta para ampliación de estudios

e investigaciones científicas, «Centro de Estudios Históricos». Madrid, 1919, x, 505 pàgs.

Aquest gros volum conté tres cents setanta dos documents per a l'estudi de la llengua castellana, tots ells del regne de Castella i compresos entre els anys 1044 i 1492. Les regions d'on procedeix aquesta rica col·lecció de documents són : La Montaña (doc. 1-11), Campó (doc. 12-35), Castilla del Norte (doc. 36-70), Rioja : Rioja Alta (doc. 71-108), Rioja Baja (doc. 109-133), Álava (doc. 134-146), Burgos (doc. 147-207), Osma (doc. 208-221), Valladolid y Cerrato (doc. 222-235), Segovia y Ávila (doc. 236-248), Sigüenza (doc. 249-258), Toledo (doc. 259-304), Cuenca (doc. 305-326), Plasencia (doc. 327-334), Andalucía (doc. 335-364), Murcia (doc. 365-372).

La presència de formes vulgars en la redacció de cartes és contemporània en provençal, en català, en lleonès i en castellà. Comp. Brunel, *Les premiers exemples de l'emploi du provençal dans les chartes, Romania,* XLVIII, 337 i ss.; Miret i Sans, *Documents en langue catalane, Revue Hispanique,* XIX; íd., *Antics documents de llengua catalana,* Barcelona, 1915, pàgs. 7-38; Pujol, *Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII, procedents del bisbat de la Seu d'Urgell,* Barcelona, 1913; G. Staaf, *Étude sur l'ancien dialecte léonais d'après des chartes du XIIIe siècle,* 1907, pàgs. 3 i ss. L'aparició de la llengua vulgar escrita s'ha d'explicar per un fet extern, independent de la mateixa llengua parlada.

Menéndez Pidal no s'ha limitat a donar la transcripció diplomàtica dels documents : els data i classifica per regions, els localitza, en dóna les variants quan, ultra el document del cartulari, es troba l'original, identifica els noms de lloc, dóna tots els detalls externs del document sempre que poden oferir un aclariment, i fa precedir les col·leccions de cada regió d'una síntesi històrica sobre la formació de la regió i la seva divisió administrativa i política. Cap llengua romànica té una col·lecció de documents primitius de la llengua reunits amb tant d'amor i transcrits tan escrupolosament. Solament desitgem que ben aviat es publiqui el segon volum promès, amb els comentaris lingüístics i glossaris, i la continuació de la col·lecció de documents dels regnes d'Aragó, Lleó i Galícia.

CRÒNICA

La *Rivista della Società Filològica Friulana* (Udine), publica un notable article del professor G. Bertoni (v, 214-223), intitulat *La Geografia linguistica*, en el qual es fa un estudi crític dels treballs de geografia lingüística més importants publicats d'ençà de 1905.

El doctor Manuel de Montoliu ha acceptat la direcció temporal del Instituto de Filología de la Universitat de Buenos Aires.

El Centro de Estudios Históricos de Madrid ha emprès l'*Atlas lingüístico de España* i ha confiat la direcció de l'empresa al conegut fonetista T. Navarro Tomás. Sembla que el jove romanista Amado Alonso farà les enquestes.

Les enquestes pel *Diccionari general de la llengua catalana* acabaran al començament de l'any 1926.

Ben aviat es publicarà el primer fascicle del *Diccionari de la llengua literària*, la redacció del qual avança ràpidament. La redacció de la lletra c està ja acabada.

En el vinent número de la *Biblioteca Filològica* publicarem un interessant treball, del Dr. Paul Aebischer, titulat *Études d'onomastique et de toponymie catalanes*.

40

Vocabulari del suro i de les indústries derivades

L'Associació Catalanista de Sant Feliu de Guíxols organitzà, el 1916, un concurs lexicogràfic per la replega del lèxic de la indústria suro-tapera. El senyor Agustí Casas, ànima d'aquest concurs, donà unes conferències per explicar quin mètode s'havia de seguir per la replega sistemàtica i profitosa del lèxic d'aquesta indústria.

Aquest concurs reuní una sèrie important de treballs, que, elaborats en conjunt, han donat el *Vocabulari del suro i de les indústries derivades*, que publiquem a continuació.

Les col·leccions de lèxic presentades al concurs i que integren el present vocabulari són : *Petit feix i ben lligat*, d'A. Aldrich i E. Turon; *Del bosc i de la vinya*, de Ll. Barceló; *Treballant per l'enriquiment de la llengua*, de S. Marill i A. Vidal; *Logos*, de F. Verrié; *Qui més hi sàpiga que més hi digui*, d'E. Genís; *La mà dins la mà*, de X. Carbó, i un ric recull del senyor Camós, de Palamós. El dia 18 de gener de 1917 es féu la distribució dels premis en el local de la societat organitzadora, i, a la vegada, mossèn A. Griera hi donà una conferència sobre «La influència dels vocabularis tècnics damunt la llengua literària».

El present vocabulari, elaborat per mossèn A. Griera amb tots els materials procedents dels susdits treballs, ha estat escrupolosament revisat per Agustí Casas i Lluís Barceló i Bou. Aprofitem aquest lloc per fer a un i altre testimoni del nostre agraïment.

Aquest *Vocabulari* no és pas el primer que es publica sobre la indústria suro-tapera. El 1914, R. Marx publicà, a la *Revue de Dialectologie romane*, tom VI, pàgs. 1-80, un interessant estudi sobre «Die katalanische Terminologie der Korkindustrie», acompanyat de vint-i-tres dibuixos i de disset fotografies, i dividit en dues parts : una *històrico-cultural*, l'altra *lingüística;* en

aquesta són especialment interessants els paràgrafs dedicats als orígens i evolució de la llengua dels tapers, deguts a manlleus de la llengua d'altres vocabularis tècnics, del vocabulari de l'agricultura, de la cultura de la vinya i del celler, de manlleus de llengües estrangeres i de noves creacions.

De la primera part, la *històrico-cultural*, prenem les següents notes, que poden servir d'introducció al *Vocabulari*.

Els antics van conèixer el suro, les seves propietats i el seu ús. Teofrast, en el segle IV abans de J. C., conta que «el suro creix en el Tirrè, té la soca senzilla, pocs cimals i la fusta dura,[1] l'escorça és gruixuda, esquerdada com la del pi, però de peces més grosses ... el fruit és semblant al de l'alzina. L'arbre es pela, i és creença que se li ha de llevar del tot la pell, d'altra manera l'arbre en pateix». Els antics romans també coneixien el suro i li donaven el nom de *suber*, per distingir-lo de les altres alzines... Plini[2] dóna una descripció del suro : «el suro és petit, les seves glans són escasses i dolentes. la seva escorça es torna gruixuda i si se la pela torna a créixer. És utilitzada en les xarxes dels pescadors, per tapar receptacles i també per calçat d'hivern de les dones». SegonsAtó,[3] per conservar el most durant tota l'anyada, cal tapar el forat de l'àmfora amb suro i pega. El costum dels romans de tapar els atuells de líquids amb tap de suro no era pas desconeguda dels altres. Columela[4] diu que es troba en els Allòbregues. Per tant, el suro havia d'ésser conegut a la Gàllia, per més que Plini[5] digui el contrari. És curiós que aquest autor ni citi Espanya ni l'Àfrica com països on el suro creix, amb tot i haver-hi estat com a empleat. Segons Columela[6] i Varró,[7] els ruscos eren fets, regularment, de l'escorça del suro, costum que encara es troba avui a La Plana de Vic, Guilleries, Empordà, etc.

El suro era també conegut a l'Edat mitjana; ens ho prova la presència del mot *siure*, en català antic; l'espanyol *corcho*,

1. *Historia plantarum*, 3, 17.
2. *Naturalis historia*, XVI, 8, 13, 21, 24.
3. *De re rustica*, 120.
4. *De re rustica*, XII, 23.
5. *Naturalis historia*, XVI, 8, 13.
6. *De re rustica*, IX, 6, 1.
7. *De re rustica*, III, 16.

que ja compareix al segle XVI.è; l'alemany *korke*, que ja el trobem en un document de 1590.[1]

Hi ha qui fa remuntar als segles XVI i XVII l'origen de la indústria suro-tapera a Catalunya. Altres assenyalen com a dates de la seva introducció els anys 1730, 1750. Artigas[2] creu que un alemany, de nom Rumey, la va introduir el 1760. Alguns suposen que va ésser un francès, que, el 1750, va comprar un bosc de suros a Llagostera i va començar de fer taps d'una manera secreta.

Sembla, emperò, que l'origen de la indústria suro-tapera cal cercar-lo en els tapers del sur de França, que venien cap a l'Empordà a explotar-ne les suredes, tota vegada que el producte del migdia de França no els era suficient. Diuen en pro d'aquesta suposició una gran sèrie de llinatges empordanesos d'origen francès, molts mots d'aquesta indústria que són, també, de procedència francesa i el fet d'enviar-se cap al mercat de Beaucaire els taps elaborats pels tapers catalans.

Fins a l'any 1830 la indústria suro-tapera va ésser floreixent : els francesos li feien la competència, compraven les pannes i elaboraven els taps al seu país. D'això n'estaven indignats els empordanesos. Un dia, quan al port de Sant Feliu de Guíxols hi havia una gran quantitat de suro per embarcar, hi van pegar foc, i, d'aquí en avant, l'exportació de les pannes de suro va ésser acabada. Cap a l'any 1845 es dictà la prohibició de l'exportació de pannes, la qual durà fins al 1869. En aquesta data es va permetre altra vegada l'exportació, però s'havia de pagar un 10 per 100 de drets de duana.

Durant la darrera meitat de la pasada centúria, les suredes foren el principal element de riquesa i benestar de les contrades del nord-est de Catalunya : la Frontera, l'Empordà i la Selva.

D'una banda, els propietaris treien gran rendiment de llur patrimoni, i, de l'altra, els pobles s'anaren organitzant industrialment, de manera que treballaven, no solament la primera matèria comarcal, sinó que, de mica en mica, arribaren a monopolitzar pràcticament la producció forana que, en forma d'arren-

1. MARX, *ib.*, 6.
2. *Alcornocales e industria taponera*, 23; Madrid, 1885.

daments, passà a les mans llurs a València, Andalusia, Argèlia, Extremadura, etc., i per via marítima o terrestre confluïa principalment als ports de Sant Feliu de Guíxols i Palamós, des d'on s'escampava cap a la Selva i el Gironès : Llagostera, Vidreres, Cassà, Girona; i per l'Empordà : Calonge, Palafrugell, Bagur, La Bisbal, etc.

Els pobles no tant ben situats sota el punt de vista de les comunicacions, se cenyien a «fabricar» el suro de la contrada. Cap al Pireneu : La Junquera, Agullana, Darnius, Massanet de Cabrenys, etc., i a la costa : Tossa, Lloret, etc.

Naturalment que les concauses esmentades són les que defineixen la zona de fabricació, el límit meridional del qual ens el donen les suredes del Montnegre que, per la banda litoral, situen un centre a Arenys de Mar, i per la banda de terra, a Sant Celoni, car les suredes també s'enfilen per la base del Montseny i les Guilleries, fins a trobar el castanyer i àdhuc algun faig que ha devallat massa seguint el rieral.

Segons la procedència, el suro presenta característiques diverses que determinen la seva utilització. Així, per exemple, el suro català, amb més qualitat que finor, serveix preferentment per al xampany; el suro d'Extremadura, per raó de la seva gran elasticitat, tapa begudes escumoses que no hagin de romandre massa temps embotellades; el suro de Motril, llueix una gran regularitat de vena, bellament acolorida; el suro valencià té certa semblança amb el català, però és de poca gruixa, o sia, dóna molt «baix calibre», dient-ho en llenguatge professional; el suro algerià i l'andalús, malgrat llur bell aspecte, manquen de qualitat i serveixen solament per a tapar líquids neutres, etc., etc.

Una tal varietat de producció requeria, naturalment, gran diversitat de mercats que l'absorbissin, i per mor d'això, els representants catalans de l'art del taper s'anaren escampant arreu del món, ja sia amb casa pròpia, o bé associant-se amb gent de diferents països.

Aquest internacionalisme comercial, motivà un intercanvi de persones i d'idees, que repercutia fondament en el fet social, i així com empeltà nombrosos barbarismes en el llenguatge tècnic, també entre l'estament taper, no solament els amos han

adquirit, per l'internacionalisme, un refinament i una cultura, que no es troba en altres cercles de la vida industrial i comercial de la nostra terra, sinó àdhuc molts obrers, us parlen prou correntment llengües diverses, en proporció major que en qualsevol altre professió.

Per això, dintre la parla del treball, l'abundor dels galicismes revela el gran predomini comercial de França en aquesta indústria; car, per exemple, referint-nos a la destinació dels taps notem els mots : *magnums, robinets, xupina,* etc.; provinents de les manipulacions del vi, trobem : *reculosa, tiratge,* etc.; quant a la qualitat : *baifins, remarca, suple, trefins,* etc. Altres mots són lligats al treball del tap en si : *carrar, cranar, ecarts, procedé,* etc., i seguint per l'estil, hi ha grossa abundor de paraules aforasterades : *comanda, corns, escornar, faisó, fornir, pelura, pussada, tirabuixó, xampinyó, xantilló,* etc.

La indústria del suro fou, durant molt de temps, un veritable mannà per a la família empordanesa, car sovint absorvia tota la gent de la casa : el pare feia de carrador, el noi gran era repassador i la mainada començava a escairar de seguida que podia, en la qual tasca àdhuc la mare l'ajudava en les estones de lleure que la feina de casa li deixava.

Qui més qui menys tothom remenava suro, i, passant pels pobles, en un recó de l'hort no mancava mai el perol prop de la pila de suro, ben estibada a sol i a serena. Això els donava un aire característic, realçat per aquella sentor tant particular, barreja de tosca socarrada i suro cremat i fumera de la bullida del perol i polsim de ruscalls i de pelures.

En aqueixa forma, durant dues generacions, l'art del taper gaudí talment un caire patriarcal, que començà a torbar-se amb la vinguda de la «màquina de mà», la qual, per mor del major rendiment amb menor esforç i posant la mà d'obra a preu més baix, invitava decididament la dona al camp industrial.

Poc temps després apareixia la gran indústria, amb les moles de paper de vidre i màquines de vapor, que consumaren el daltabaix de l'art del taper, desplaçant completament l'home i substituint-lo per la dona.

I aquells tapers, avesats a guanyar bons jornals, tot treballant lliurement a tant per mil, es trobaren sense feina, mentre

que les dones, totalment absorbides per la fàbrica, esdevenien pràcticament sense família i acabaven per ignorar les tasques de la llar, en la qual, moltes vegades, els homes havien de suplir-les : un cas més de la deplorable inversió de funcions obrada per l'industrialisme abusiu.

En aquest punt, socialment crític, però comercialment actiu, s'esqueia la indústria tapera quan esclatà la guerra europea.

La tècnica de l'ofici havia evolucionat ràpidament i el tap, pròpiament dit, anava perdent el seu reialme, i era substituït per «discos», que tapen amb càpsula metàl·lica. El mateix «trefí», que servia majorment per a tapar el vi de Champagne, trobà un competidor en els taps enganxats, de dues peces, que permetien d'aprofitar el suro prim i menaçaven l'aplicació, gairebé exclusiva, del suro català, que no podent fer valer la seva qualitat, quant a finor, resulta inferior a d'altres. Després, vingueren els taps «aglomerats», fets de suro triturat, comprimit i encolat, obtenint-se així una matèria homogènia.

Ens esquèiem al bell mig d'un costós, difícil i transcendent treball de reorganització industrial, que requeria serenitat i quietud, i, en canvi, la guerra era un cataclisme.

Trencades les relacions mercantils, parat el treball, tancats els mercats, els taps no marxaven i, per tant, el suro tampoc no es venia. Davant de les garanties que arreu s'afeblien impensadament i àdhuc s'esvaïen en molts de casos, el crèdit s'esverà, començà el pànic i acabà per fallar, i sobrevingué la crisi, inevitable, desastrosa.

Empesos per la necessitat, en trobar-se de cop i volta sense el rendiment del capital llur, els propietaris es posaren a tallar boscos, i grans patrimonis s'anaren carbonant; i les suredes, que, en l'anterior centúria, havien baixat de la muntanya vers la plana, tornaren a recular cap al cim de la serra, perseguides per la destral que no es deturava fins a fer-se'n mestressa, sense respectar ni el puig ni la carena.

I es començaren a veure clarianes en aquell venerable i secular parament de verdor austera que era el goig de la contrada, i la ferida de la muntanya s'anà badant, reganyant els grenys granítics, encara envellutats de molsa, que fins llavors el brancam de l'arbrada havia encobert discretament.

Alguns propietaris, amb suïcida imprevisió, ho estassaren arreu, que és el mateix que abandonar-ho al roquisser, l'argelaga i les romagueres. D'altres, més coratjosos i conscients del nostre deure envers els que vénen darrera, iniciaren la tasca heroica del canvi de plantació, aprofitant l'experiència, que ens ensenya com, terra endins, el suro *(Quercus suber, L.)* pot ésser avantatjosament substituït per l'alzina *(Quercus ilex, L.)*, de creixença més ràpida, mentre que cap al litoral van millor varietats de pins : pi ver, pi bort, pi silvestre, pi marítim, pi melis, etc. Dissortadament han vingut els incendis, i en forma tant reincident, que, de vegades, hom no es pot estar de sospitar-hi una cosa sistemàtica, més aviat que no pas un mal atzar.

Acabada la guerra, els industrials i comerciants tapers s'afanyen a voler rependre llurs activitats i posicions passades, però el sotrac ha estat desballestador i les condicions econòmiques massa capgirades, per la qual raó llur mereixedor esforç encara no és premiat com caldria, i la reconquesta és escarrassadora.

La darrera fase en l'evolució de la indústria del suro és la fabricació de planxes aglomerades que tenen aplicacions nombroses i permeten d'aprofitar tota mena de deixies.

El suro, prèviament triturat, es comprimeix dintre uns motllos que se sotmeten a un forn a alta temperatura, on la pròpia destil·lació en fa una sola massa. Així s'obtenen els materials isolants que en gran quantitat consumeixen els frigorífics americans, si bé en aquelles terres la nova activitat catalana topa amb la competència i l'exagerat proteccionisme dels nord-americans.

1-IX-928.

A

Aclarir, v. — «Aclarir el bosc»: Treure'n els arbres sobrers. L'aclarir fa que la planta creixi i augmenti en frondositat i gruixària. Permet, ultra això, la selecció de la sureda.

Adreçador, m. — El qui es cuida d'adreçar la mola. En algunes poblacions hi havia un home que s'encarregava d'adreçar les moles dels fabricants, pel qual treball cada taper, en cobrar la setmanada, deixava 5 cts. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Adreçar, v. [adriçar, driçar]. — 1. Fer ben recte el tall del ganivet i treure-li l'encorbament. 2. Adreçar la mola. 3. Adreçar el tap.

Afegidor, m. — El local on s'afegeixen els carracs de dues peces. (Palamós.)

Afegidora, f. — L'operària ocupada a afegir els carracs de dues peces. (Palamós.)

Afegir, v. — Ajuntar les plaques de suro amb cola forta per fer *afegits*. (Sant Feliu de Guíxols.)

Afegit, s. — Tap o carrac fet amb planxes primes de suro d'igual venatge. (Palamós.)

Afinar, v. — Passar lleugerament el ganivet per la mola per fer-li fi el tall que se li ha anat menjant la pedra per la qual es passa per desamossar-lo. (Palamós, Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Afluixada, f. — La ratlla que sol quedar en el tap entre una i altra represa. Prové de l'afluixar els dits quan es torneja el carrac i es fa l'estropada per arrodonir el tap. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Afluixar, v. — Reduir el nombre d'obrers d'una fàbrica de taps per la minva de feina. (Sant Feliu de Guíxols.)

Agafar, v. : «No agafa». — Es diu quan hi ha tall blanc al ganivet, i no talla. (Palamós.)

Agafat, adj. : «Suro agafat». — Suro que no vol marxar, o que no vol seguir de l'arbre. Sol succeir en temps de seca. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Aglomerat, *aglomerats*, m. — Tot producte que està fet amb serradures de suro barrejades amb una matèria adherent (fècules, gomes, gelatines, etc.) formant una massa més o menys compacta. (Girona, Hostalric, Sant Feliu de Guíxols.)

Agulla d'embalar, f. — Agulla d'uns 20 cm. de llargada que s'usa per cosir l'embalatge dels taps o carracs. És plana de la punta i té els caires tallants.

Aigua-sal, f. — Aigua preparada amb una petita quantitat de sal oxàlica per rentar els taps. És coneguda, també, per *sal d'agrella*. «Fer l'aigua» : Preparar-la convenientment per rentar-hi els taps. (Palamós.)

Aletes, f. — Les peces de suro llargues i estretes que els carreters trien per a posar damunt els braços del carro en carregar, a fi de deixar el buit per l'animal. (Palamós.)

Allargar el suro. — Pelar part del suro pelagrí que segueix al suro de taps. *Allargar* soca i branques ho consideren alguns com a mitjà poderós per a obtenir bona classe de suro; però també s'assenyala com a causa de decadència de la planta l'*allargar* massa, perquè cansa l'arbre. Quan el suro és massa gras, l'*allargar* el suro és un mitjà per a trere'n la greixina.

Amolada, f. [esmolada]. — El treball que es fa cada vegada que s'amola un ganivet. «Amolada de peresós» : Amolar el ganivet vora tall sense enfondir les carreres. (Palamós.)

Amolament, m. — L'acció d'esmolar. (Cassà.)

Amolar, v. [esmolar]. — 1. Fer o aprimar el tall del ganivet de manera convenient perquè talli. 2. Molestar : «Be m'amolaràs prou!» Significa molestar. «Que véns amolat!» Decidit a alguna cosa. (Palamós, Girona, Cassà.)

Amossar, v. — Engruixir-se el tall o fil del ganivet.

Andanades, f. — Les filades de peces posades l'una sobre l'altra en fer el rusquer. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Anell, anells, m. — 1. La lligada que es fa amb la corda en encordar la bala de taps. Si és un embalum gros s'hi solen fer dos i fins tres anells. (Palamós.) 2. Taps foradats verticalment que s'usen per als biberons i ampolles de perfumeria.

Any, s. — La gruixa que creix el suro durant un any.

Anyada, f. — El conjunt de suro pelat en un any. Les propietats de suro se solen partir en dues anyades : l'un any es pela una meitat, i l'altre any l'altra meitat. També se salten plantes perquè sempre hi hagi arbres per pelar. Un arbre es pela cada dotze i fins cada divuit anys, segons la seva ufanor o la gruixària del suro.

Aplaçar, v. — Contractar o donar treball a un operari. «Estar mal aplaçat» : No estar bé en un lloc. «Aplaçat a punt de fúger»: Quan es treballa amb una cama arronçada endarrera com si es volgués aixecar. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Aplaçar-se, v. — 1. Pendre possessió, un obrer, del seu lloc en el treball. 2. Quan el taper planta el pastell o l'encaix i l'enseuador en el taulell. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Aplanar, v. — Posar pesos o pedres damunt una panna o peça de suro perquè s'aplani.

Aprofitar, v. — «Aprofitar el suro» : Treure'n tota la mercaderia possible en treballar-lo. «Aprofitar una classe» : Flaquejar-la. (Palamós.)

Arbre, m. — Part de la guia del ganivet de llescar a mà. 2. La peça d'acer de 6 o 7 cm. de llarg amb cinc o sis passos de rosca. A un extrem té un alvèol cònic, l'eix del qual és prolongació de l'eix de la rosca que ha de servir per apoiar la tija a un pern. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Arna, f. — Buc o rusc d'abelles fet de pela de suro.

Arrabassar, v. — Arrencar les

soques i arrels dels suros i de les altres plantes de bosc perquè serveixin per llenya o per carbó. (Hostalric.)

Arrunyacat, adj. — El suro quan és petit i amatat a terra. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Arrusquerar, v. — Fer piles del suro tret del bosc. (Girona.)

As, asos, m. — Els carracs trefins que en el bany no han donat senyal de podrit. Generalment, en triar moll, es fan quatre classes de trefins : asos, dosos, tresos i quatres. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Assaonat, adj. — Suro que ja és fet, o que és madur; té de dotze a setze o divuit anys, segons la comarca o la terra on creix. Els peladors coneixen si el suro té aquelles condicions, sense necessitat d'arrencar-ne cap tros (fer tatxes). Quan els esquerds són de color blanc el suro ja és fet. Si es fan tatxes, quan el color de la part interna de la tatxa és groc rogenc clar, el suro és madur.

Assassinar, v. — Treure part de suro d'un carrac i empetitir-lo sense necessitat. El tap queda d'una mida més petita del que podria quedar. (Sant Feliu de Guíxols.)

Assuredat, adj. — Terreny on creixen molts suros. (Muntanyes de Les Gabarr.)

Avellana, f. — Defecte del suro format per concrecions llenyoses, dures, com avellanes o nous, que, de vegades, hi ha dins de les pannes, per suberificació irregular. L'avellana és el terme mitjà entre la *nou* i el *brot* pròpiament dit. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

B

Badar, v. — Parar o eixamplar la boca de les saques o balots en omplir-los de taps o carracs. «Bada i no badis» : Expressió que s'usa en badar els balots o saques quan s'omplen. Equival a dir que es posi atenció a la feina que s'està fent. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Baga, f. — Peça vertical de ferro que uneix la guitarra amb el marxapeu de la mola de la indústria tapera. (Sant Feliu de Guíxols.)

Bagueny, m. — El vessant de sureda que mira vers el nord. És el contrari de *solei*. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Baifins, m. — 1. Qualsevol classe de taps que siguin molt flacs. 2. Taps que, malgrat ésser fins, tenen tares molt grosses. Derivat del francès *bas-fins*. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Bala, f. — 1. Paquet de taps o carracs cobert amb canemàs. Va cosit i a vegades encordat. 2. Paquet de suro quadrangular, lligat amb cèrcols o filferros, dispost per a ésser tramès a fora. (Cassà.) 3. Tractant-se d'embalar taps, el primer fardell, fet de canemàs; es cobreix amb paper d'estrassa (paper d'embalar), i, després, tot junt, en un altre sac de canemàs més atapeït. 4. Unitat de mesura. La bala de taps

es compon de trenta mil taps. A vegades se'n fan de més petites, de cinc o deu mil, o de cent grosses per a calibres superiors i de cent cinquanta per a petits calibres. «Fer la bala»; «N'ha portat una bala»: Es deia, per ex., amb referència a l'*americano* o fill de la terra tornat d'Amèrica. Els 30,000 taps de la bala indicaven 30,000 duros.

Balot, m. — Embalatge de canemàs, que no passa de 1'25 metres de llarg o alçada aproximadament, on es posen els taps o carracs. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) 2. Bala petita. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Banc, m. — 1. Peça de fusta o peu que serveix de sostenimment a la mola de la indústria tapera. 2. Peça de fusta o peu que serveix de sostenimment al mecanisme de les màquines de fer taps, escapçar, etc. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Bancada, f. — El conjunt de l'armatosta de ferro que es troba collocat entre el banc i l'estoig de les màquines de fer taps, dites de ribot. (Sant Feliu de Guíxols.)

Banyarricard, m. *(Cerambix cerdo)*. — Insecte negre, de 4 a 6 cm. de llarg. Les antenes del mascle, robustes i en forma de serra, tenen uns 9 cm., i la meitat les de la femella. És un enemic terrible del suro. La larva obre galeries en el suro, i quan arriba a l'edat adulta s'endinsa en la regió llenyosa, de vegades fins al cor mateix de l'arbre, ocasionant una *font*, o sia la podridura de bona part del tronc. Més que al suro, ataca la vitalitat de l'arbre. No s'apropa a la superfície de la soca, per la qual cosa no s'adverteix la seva presència. Això fa que sigui difícil d'exterminar. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Hostalric.)

Banyarriquer, m. (Muntanyes de Les Gabarres, Cassà.) V. *Banyarricard*.

Barba, f. — Floridura que apareix en el suro al cap de quatre o cinc dies d'ésser bullit. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Barra, f— 1. El pal de fusta que serveix per a tenir submergit el feix de suro en el perol en bullir-lo. (Sant Feliu de Guíxols.) 2. La perxa d'uns 4 centímetres de diàmetre per uns 2 m. de llarg, utilitzada pels peladors per fer desprendre la pela exterior dels suros. (Empordà). V. *Esparra, Burja*. 3. El ferro de la màquina de ribot damunt del qual patinen la llançadora, els daus d'enseuar i la fulla. (Sant Feliu de Guíxols.)

Barreja, f. — 1. Taps o carracs de diverses classes i calibres, recollits principalment dels que solen caure de saques i balots. 2. Conjunt de pelures i ruscalls preparats per a les paques. (Sant Feliu de Guíxols.)

Barrejar, v. — 1. Mesclar diferents grandàries o classes de taps per obtenir certa uniformitat en el conjunt. (Girona.) 2. Posar contracte de dos

obrers que barregen els taps durant llur treball i es parteixen després la setmanada. (Palamós.)

Barrina, f. — Màquina de fer taps. Serveix per foradar les llesques amb la gúbia. «Treballar a la barrina» : Fer taps o discs en les màquines de barrina. «Taps a la barrina»: Els que són trets directament de la llesca sense fer-ne carracs. (Palamós.)

Barrinaire, m. — Obrer que es dedica a fer taps o discs amb la màquina de barrina. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Barrinar, v. — «Barrinar les llesques» : Fer taps de les llesques per mitjà de la màquina de barrina. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Bastaix, m. — El que porta taps, saques o fa altres feines carregoses d'una botiga o fàbrica. (Cassà.) V. *Camàlic*.

Bec de canari, m. — El tall curt i ample formant queixal; se sol fer al cap del tap per treure un gra que no surt més que a un costat de l'escapça. (Palamós.)

Bernat, m. — L'arrel central del suro. (Sant Feliu de Guíxols.) V. *Bitxac*.

Berret, m. — Doblec que surt entorn del caire de les corones del tap quan se'l fa.

Bestial (suro), adj. — Suro molt gruixut i de moltes venes (vint-i-cinc o trenta). (Girona.)

Birlo, m. — Grandària de taps. Fan 27 mm. de llargada per 13 de costat a costat. (Girona.)

Bitllada, f. — Operació de posar cada dia llenya, trossets d'estelles, troncs, etc., a la boca de la carbonera. (Sant Feliu de Guíxols.)

Bitllar, v. — Operació que consisteix a destapar la pila de l'ull i afegir-hi llenya, i tornar-la a tapar amb un gruix d'embrum i terra. Aquesta operació es repeteix quan la terra s'enfonsa, la qual cosa dóna prova que la llenya s'ha cremat. (Muntanyes de Les Gabarres, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Bitllot, m. — 1. Pal d'alzina de 3 pams de llarg, acabat per un cap en forma de tascó, que serveix per encordar en embalar els taps. V. *Ensacador*. 2. També es diu del pal d'uns 4 pams de llarg, acabat en punta, que els carreters planten al damunt del carro per garrotar. (Palamós.)

Bitxac, m. — L'arrel mestra del suro i d'altres arbres. (Sant Feliu de Guíxols.)

Blanc (suro), m. — 1. Varietat de suro que té la soca d'un to gris blanquinós. (Girona.) 2. Nom que es dóna a la quarta qualitat del paper de suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Blau, m. — 1. Nom que es dóna a la segona qualitat del paper de suro. 2. Nom que es dóna al suro, taps o carracs que presenten taques de color blavenc. (Sant Feliu de Guíxols.)

Boata, f. — Tap de 65 mm. de llarg per 35 a 45 de corona. Des que s'usen les màquines de ribot que no es fan aquests taps, car les rodalanyes els

han substituït. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà.)

Boeta, f. — Tap cilíndric que fa de 27 a 30 línies (61 a 67 mm.) de llarg per 19 a 24 línies (43 a 54 mm.) de diàmetre. (Sant Feliu de Guíxols.) V. *Buata*.

Boixet, m. — Tap que la mala traça del taper ha fet quedar petit podent ésser d'una mida més grossa. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Bolet, m. — Pal de 8 a 10 pams de llarg que acaba en una fusta rodona en forma de bolet, que s'usa per fer daus de saques. «Fer bolet» : Es diu de la testa en distenció fent cap i ample, que presenta el trefí de bona qualitat en sortir de l'ampolla. (Palamós.)

Bonda, f. — Són els taps grossos de diferents mides i calibres que s'empren per tapar les bótes. Són fets de ventre a esquena, és a dir, el ventre i l'esquena del suro són les bases del tap. Generalment aquestes bases solen ésser lleugerament cremades per tal de fer més resistent el suro. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Girona.) La bonda serveix de tap de bóta. (Cassà, Palamós.)

Bonó, m. — El tap de suro per a bótes. (Palamós.)

Bordelès, m. — Tap de 28 a 30 línies de llarg per tapar les ampolles de vi de Bordeus. Ara s'usen taps de 22 a 24 línies. (Palamós.)

Born, m. — Nom de les pannes que comencen a formar-se en la soca. (Palafrugell.) «Fer un born» : Treure en una sola peça, en compte de dues, tot el suro que volta l'arbre. (Girona, Palamós, Muntanyes de Les Gabarres, Hostalric.)

Bornois, m. — Enfilades o rosari de trossos circulars de suro que es lliguen al cos per sostenir-se les persones a flor d'aigua. També l'usen els pescadors per posar-los a certa distància de la vorada superior de les xarxes per sostenir-les dretes o a flor d'aigua. (Sant Feliu de Guíxols.)

Bornós, adj. — Suro mal format. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Borrallut, adj. — Suro que, en tallar-lo, ha quedat envellutat.

Borrut, adj. — Suro borrós i ratllat. Té aquest aspecte per la falta de suavitat del ganivet que l'ha tallat.

Boscall, s. — Tros de llenya petit que es col·loca dintre del fornell o carbonera.

Botella, m. — Tap corresponent a les ampolles de litro. — *Mitja botella*. Tap corresponent a les ampolles de mig litro. — *Quarts de botella*. Tap corresponent a les ampolles de quart de litro. (Palamós.)

Botiga, f. — 1. La fàbrica de taps, principalment si és petita. — «Anar a la botiga»: Anar al treball. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Barraca per a estiuejar. (Palamós, Calella, Llafranc.)

Botxador, m. — Pal de 4 a 5 pams de llarg, acabat en una fusta rodona en forma de bolet, per rentar els taps. (Palamós.)

Bou. — «Fer bou» : Defecte de les llesques que són més amples del mig que dels caps en llescar el suro. (Palamós, Girona.)

Brancada, f. — 1. El conjunt de branques. 2. La pela que lleven les branques del suro. — «Suro de brancada» : Suro de branca. (Palamós.)

Branqueta, f. — Carbó de branca. És el de més estima. (Palamós.)

Breta, f. — Classe de tap que acaba per la corona en forma de tascó. Les bretes són de suro bastant bo, puntudes i de forma vària segons la classe de botelles a què van destinades. (Cassà, Palamós.)

Brot, m. — Defecte del suro ocasionat per un brot a punt de sortir a través del suro, però que no acaba de passar a l'exterior de l'arbre on ha format un nus o grop de diferent grossària. (Girona.) Vegi's *Avellana* i *Nou.*

Brut, m. — Carrac o tap que té el senyal o testimoni més gros del que és degut.

Buc, m. — Rusc d'abelles construït amb un tros de suro de forma cilíndrica.

Buidar, v. — 1. L'acció de tombar els taps de les cofes o coves. 2. *Buidar la fulla.* Aprimar l'acer del lloc on deu fer-se el tall dels ganivets. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Buidar-se, v. — L'acció de desprendre's en pols les tares o grans dels taps. (Sant Feliu de Guíxols.)

Buló, m. — El tap ample que tapa el forat pel qual es fica el vi a la bóta. (Cassà.)

Bulto, m. — Bala de taps sense limitar la quantitat encordada per a l'exportació.

Bull, m. — «El bull ja és a dalt!» : Es diu quan l'aigua bullenta cobreix el feix en el perol. (Girona, Cassà.)

Bullida, f. — Acció i efecte de bullir.

Bullidor, m. — 1. L'obrer que cuida de fer bullir i aplanar el suro. — «Fer esquena de bullidor» : Tenir-la molt ampla. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Girona.) 2. El clap de terra en el qual els llegums moren abans de granar. (Girona.)

Bullir, v. — Sotmetre el suro, degudament enfardat, en una perola d'aigua bullent per espai d'una hora aproximadament, a fi que prengui més elasticitat i sigui de bon treballar. (Palamós.) De vegades es bull en el mateix bosc en calderes de coure, obertes. Per bullir el suro es posen els feixos, a mà, dintre de la caldera o perol ple d'aigua bullent, i després es cobreix amb la tapadora de fusta. Les pannes es mantenen en la caldera, ben cobertes d'aigua, per mitjà de pesos o pedres que se'ls posen al damunt, i també per mitjà de la barra o palanca, o esparna. Al cap d'una hora, quan el suro és prou bullit, s'alça la tapadora i es treuen els feixos per mitjà d'uns ganxos units a l'extrem d'una corda, que passa per una corriola, posada damunt del

forn. Mentre es bull un feix se'n prepara un altre. Després de toscat el suro, i abans de llescar-lo, es rebullen les pannes (segona bullida) per ablanir-les i fer-les més accessibles al ganivet — «Bullir els carracs» : Alguns els bullen una o dues vegades, abans de fer-ne taps, per reanimar l'elasticitat del suro i fer-los de més bon treballar, encara que queden un xic deformats. És indispensable bullir els carracs verds per tornar a son estat normal la part que s'hagi arrònçat. Per bullir, els carracs es posen dins d'una xarxa de cànem que es fica a l'aigua de la caldera uns quinze minuts. — «Bullir els taps» : Els taps també es bullen per reblanir-los, és a dir, per donar-los major elasticitat, i, al mateix temps, per esterilitzar-los. — «Demà bullen!» : S'usa aquesta expressió per significar que l'endemà un s'ha d'aixecar de bon matí i té el seu fonament en què l'operació de bullir es comença a les primeres hores del matí. (Sant Feliu de Guíxols.) — «Cordes de bullir» : Tres cordes que tenen cada una, a un extrem, una politxa petita per estrènyer el feix de suro. (Palamós.)

Bunó, m. — V. *Buló*. (Palamós.)

Burja, f. — Pal de 10 a 12 pams de llarg acabant del cap gruixut en un llançat cuneïforme; l'utilitzen els peladors per pelar els suros alts i grossos; pels petits serveix el mànec de la destral. (Muntanyes de Les Gabarres, Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Burjador, m. — Eina per remenar i enfonsar els taps en el rentador. Consisteix en un disc resistent, de fusta, que té de 20 a 30 cm. de diàmetre, armat sobre un pal de fusta d'1 m. a 1'20 de longitud, que li serveix de mànec. (Girona, Palamós.) V. *Botxador*.

Burjar, v. — 1. Acció d'introduir la burja o el mànec de la destral entre la pela del suro i la camisa, fent alçaprem, per arrencar-la de l'arbre. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Hostalric.) 2. Atormentar alguna persona o animal. 3. Induir alguna persona a fer una cosa. (Palamós.)

Burricaire, m. — V. *Burro*.

Burro, m. — Operari que segueix al pelador en la feina; tragina el suro a coll, o en bèsties, o a carros, des del peu de l'arbre al carregador o lloc on s'ha de fer el rusquer. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Hostalric.)— «Fer de burro» : Contractar-se per recollir el suro en pelar. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Bussoga, f. — Protuberància o berruga més o menys grossa que se sol formar en els suros. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Butxacós, adj. — El suro que no és ple, que té buids o butxaques. (Palamós.) V. *Suro butxacós*.

C

Caire. — Angle del carrac. Els corns que treu l'escairador són els formats pel ventre o per l'esquena i costats del carrac. «Matar el caire o corn del carrac» : Arrodonir, tornejar el carrac. (Girona.)

Caixa, f. — 1. En les premses de residus de suro és el lloc on es forma la paca. Consisteix en una mena de caixa rectangular, molt reforçada, que s'omple de retalls i peles. Un cop plena, es fa córrer, per sobre de dues barres paral·leles, fins a sobre el cilindre. Aquest puja amb la pressió de les bombes, fent pujar el tallador, que serveix de fons a la caixa, fins que la paca és prou premsada. (Palamós.) 2. Utensili que s'empra per fer els feixos que s'han de ficar en els perols. És de forma quadrada. 3. Caixa de l'estenedor. V. *Estenedor.* 4. Caixa de la garbella. V. *Garbella.*

Caixó, m. — Dipòsit de fusta posat al costat esquerre de les màquines de fer taps, dites de ribot, d'on l'obrer va traient, d'un a un, els carracs a mida que els converteix en taps. (Sant Feliu de Guíxols.)

Calabroua, f. — El buit que es forma en la soca dels suros en podrir-se la fusta interior. (Muntanyes de Les Gabarres, Cassà, Baix Empordà.)

Calça. — V. *Calçó.*

Calçó. — 1. La part del suro de taps de més amunt de l'arbre. Es diu : *deixar calçons,* o *calces,* quan es deixen els esmentats trossos de suro a l'arbre. (Girona.) 2. La pela bona que es deixa entre el pelat i el pelagrí quan es considera que el suro és pelat massa *llarg* o massa *estirat.* (Muntanyes de Les Gabarres.)

Calibrador, m. — 1. Obrer que separa taps, per diàmetres. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Aparell per calibrar a mà. Consisteix en una fusta on hi ha un forat del diàmetre corresponent al calibre que es vol fer, i es prova de fer-hi passar els taps d'un a un. 3. Màquina calibradora, o sia que serveix per calibrar taps. 4. Peces de la màquina calibradora.

Calibrar, v. — Separar els taps per igualtat de diàmetre abans de la refinació. «Calibrar la màquina» : Acondicionar la màquina de fer taps d'un determinat calibre.

Calibre, s. — 1. El diàmetre del tap. 2. L'espai entre les brèdules del garbell : «Taps de calibre baix», «de calibre ajustat», «de tot calibre». «Fer calibre» : Fer taps d'una mateixa mida.

Camàlic, m. — El treballador o bastaix que fa feines pesades en les fàbriques de taps. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà.)

Camisa, f. — La capa d'escorxa d'entre el suro i la fusta de la soca.

Canal, f. — Tall que se sol fer de banda a banda de les corones dels taps perquè desaparegui alguna tara o gra.

Canari, m. — Taques groguen-

ques sortides, generalment, al voltant de les tares dels taps, quan aquests es renten en una dissolució de clorur de calç que no ha estat preparada en la deguda proporció. (Sant Feliu de Guíxols.)

Canat, m. — Utensili de fusta d'uns 10 pams de llarg, 5 d'ample i 1 d'alt, amb el pla de reixat de llistons o canyes. Serveix per estendre els taps rentats i per assecar-los. Té quatre petges molt curts, amb un encast, per posar-los els uns sobre dels altres. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Girona, Hostalric.)

Canemàs, m. — Tela grollera i molt senzilla amb la qual s'acostuma embalar els taps. — *Canemàs senzill.* Canemàs fluix que usen els fabricants per embalar els taps destinats als marxants de la comarca. — *Canemàs doble.* Tela més espessa que es posa a l'exterior dels embalums destinats a l'exportació. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona, Hostalric.)

Canviar de cap. — Escapçar el tap del cap que té el cranc que li ha fet el triador de carracs molls. (Palamós.)

Canya, f. — La mandra : «El dilluns tenim molta canya.» (Empordà.)

Cap de baix, s. — Part del tap que al embotellar va a dintre.

Cap de dalt, m. — Part del tap que al embotellar va a l'exterior.

Cap-de-mirall, m. — Corona d'un tap llisa i sense tara. (Sant Feliu de Guíxols.)

Cap-i-ample, m. — L'última llesca, molt irregular, que surt d'una panna que no ha estat llescada paral·lelament. (Sant Feliu de Guíxols.) — «Fer cap-i-ample» : Defecte de les llesques que són més amples d'un cap que de l'altre, en llescar el suro. (Palamós.)

Capçalet, m. — Setial que es guarneix el toscador, amb terra o fusta, per posar-hi la peça que ha de toscar. (Girona, Calonge.)

Capçar, v. — «Capçar el feix»: Procurar, el bullidor, que la testa (el cap) del feix sigui ben feta. (Girona.)

Capejador, m. — L'operari que efectua la tasca de capejar el suro. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Capejar, v. — Tallar l'extrem o cap de la peça i fer-li presentar una bona testa per conèixer la seva qualitat. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Hostalric.)

Capnet, m. — Tap polit que presenta un cap sense tara, podent haver-hi un o diversos talls. — «Fer cap-nets» : Polir els taps d'un cap. (Palamós, Sant Felíu de Guíxols, Cassà, Girona.) — «Cap-nets per natural» : Taps amb les corones sense tares i sense haver-hi passat la mà de l'obrer. (Sant Feliu de Guíxols.)

Capneter, m. — Obrer dedicat a treure les tares de les corones dels taps per mitjà d'escapces, llepies i talls. (Girona.)

Capell, m. — Tros de canemàs que s'afegeix a la boca de les saques o balots de taps quan

per ésser massa plenes és impossible cosir-les. (Sant Feliu de Guíxols.)

Capolar, v. — 1. Trossejar el suro. 2. Llescar el suro. (Palamós.)

Caps, s. — Les bases dels taps o carracs.

Caps-i-puntes, m. — Els retalls de suro bons que queden a les màquines de llescar i de barrina. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.) — «Fer caps-i-puntes» : Carrar o treballar caps-i-puntes. — «Fabricant de caps-i-puntes» : Fabricant petit. (Palamós.)

Cara, f. — El costat de la bala per on el comprador examina la mercaderia.

Cara-net, m. — Tap amb les corones sense tares. (San Feliu de Guíxols.)

Carbassa, f. — Tros de fusta retallada en forma de nombre vuit, que ajunta el ganxo amb l'eix o coll-ferro de la mola usada en la indústria tapera. (Tossa.)

Carbassal, m. — El suro gruixut i fluix. (Palamós.)

Carbassot, m. — Petit tros de suro o carbassa, de forma còncava, que s'utilitza en les moles de la indústria tapera com a dipòsit de llur aigua humitejadora per afinar i esmolar. (Sant Feliu de Guíxols.)

Carbonar, v. — Fer carbó d'un o diversos suros.

Carbonera, f. — 1. Pila de troncs i socs degudament preparats, coberts amb terra humida, encesos i cremant durant set o vuit setmanes fins a ésser carbó. S'ha de tenir en compte que les carboneres han de conservar sempre un foc regulat a l'interior, i, si deixen de fumar pels forats fets expressament, el carbó és malmena. Els forats de les carboneres, que molts anomenen *xemeneies*, es van obrint o tapant segons d'on bufa el vent. 2. El lloc destinat a guardar carbó. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Carcassa, f. — Tap de la més baixa qualitat, gairebé inservible per tapar. — «Ésser una carcassa» : Ésser una nullitat. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Cardina, f. — Ondulació que es forma en les fulles dels ganivets privant l'acció fina del tall. Se l'anomena així perquè en passar la dita ondulació per damunt de l'ungla, produeix una sonoritat semblant al cant de l'ocell del mateix nom. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Carejar, v. — Posar alguns taps de classe més bona en els llocs on sol obrir els balots el receptor. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Carena, f. — Tall fet amb un sol cop de ganivet en tota l'amplada de l'esquena en el cap que ha donat senyal de tacat o podrit. (Palamós.)

Carenar, v. — Assenyalar amb un séc o carena el cap dolent dels carracs trefins en triar moll. (Palamós.)

Carenat, m. — Tap assenyalat amb el séc o carena en el cap dolent, en triar trefins procedats. (Palamós.)

Cària, f. — Malaltia que sol

presentar-se en els suros vells o malaltissos, i també en els joves; consisteix en una descomposició del teixit llenyós del suro que, començant en un lloc, es propaga ràpidament a voltes en gran part de l'arbre.

Carrac, m. — Prisma rectangular, més o menys perfecte, que es talla de la llesca per fabricar-ne els taps a mà, a màquina esmeril, o màquina ribot. És més o menys ample segons les classes del suro. Per fer taps amb màquina de barrina no és necessari tallar carracs, ja que el tap es treu directament de la llesca. — *Carrac escanyat*. Carrac més alt que ample. — (Palamós.) «Carracs com ossos» : Carracs que, per llur duresa inusitada, produïda per diverses causes, són costosos de treballar. «Acabar els carracs» : Veure's obligat a fer festa forçosa per haver acabat la feina. (Sant Feliu de Guíxols.)

Carrador, m. — Treballador encarregat de llescar les pannes i fer-ne carracs. El carrador recull els carracs en cofes o coves, tirant el rebuig a un costat. (Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) L'instrument que serveix al carrador és l'estoig de carrar amb fulla i guia corresponent.

Carrar. — Fer carracs. Després d'haver llescat, el mateix treballador agafa la llesca amb la mà esquerra, i amb el ganivet de carrar que té a la dreta, fa els carracs. «Carrar amb cadira» : Primitivament es tallaven els carracs en la mateixa cadira de llescar, sense necessitat de tinar. (Palamós.) «Carrar de Sant Feliu» : Joc de la mainada damunt una superfície limitada per quatre línies iguals formant quatre angles rectes amb dues diagonals, al mig de les quals es posen les peces de 5 o 10 cèntims que els jugadors han de treure fora amb una altra peça que tenen a la mà. (Sant Feliu de Guíxols.)

Carregador, m. — Lloc on es deixa el suro, després de tret de l'arbre, per transportar-lo al rusquer o al magatzem. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Carrera, f. — La part que s'esmola de la fulla o ganivet, tant de sobre com de sota, formant el tall. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Girona.) — «Obrir carreres» : Enfondir les carreres del ganivet. — «Blanquejar les carreres»: Amolar superficialment. — «Atrassat de carreres» : Ganivet que té el tall molt gruixut. (Palamós.)

Carreta, f. — Vehicle apropiat per al transport de bales de taps o fardos de suro. Consisteix en una superfície plana collocada damunt de dues rodes laterals. Quan va de buit, el carreter sol anar-hi dret. (Sant Feliu de Guíxols.)

Carretada, f. — Unitat de mesura per matxots i trossos. Pesa uns 21 qq. catalans, o sia 874 qg. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Castigar el suro, v. — Pelar la

soca del suro, més amunt que en les pelades anteriors; i, si ja ho és de tota la soca, estendre la pela fins al forcat de les branques o més amunt. Sol practicar-se quan l'arbre produeix el suro fluix, flonjo, o quan creix amb massa ufana. (Palamós.)

Catre, m. — 1. Atuell que s'empra per triar o comptar taps. Es un catre de tela sobre el qual es trien els taps. Al voltant s'hi asseuen els quatre operaris que han de triar, un a cada angle. Els capneters també l'empren, posant-hi una clavia a cada cantó. 2. Aparell per recollir els taps al buidar l'estenedor. En aquest cas té un forat al mig, i dessota s'hi posa un cove on van a parar els taps. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Hostalric.) — «Anar per catres» : S'usa aquesta expressió quan un grup de companys no volen que una persona que no pertany a la colla intervingui en la conversa o cosa que estan realitzant. (Sant Feliu de Guíxols.)

Caure una pila. — Entre carboners, carbonar-se massa depressa d'un sol costat la pila del carbó. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Cavall de dos, m. — Treballador recolzat a la soca del suro que sosté amb el cap i les espatlles el pelador perquè arribi bé a pelar.

Centilló, m. — 1. Mostra de cent taps o carracs. (Palamós.) 2. Un cent de taps o carracs dividit per qualitats per saber el tant que surt de cada una. — «Fer el centilló» : Buscar el tant de cada qualitat que conté un cent de taps o carracs. (Sant Feliu de Guíxols.)

Centrífuga. — Màquina dins la qual es col·loca una quantitat de taps, i, imprimint-li un moviment de rotació, la força centrífuga els fa assecar ràpidament. (Palamós.)

Cimal, m. — Part del suro de pela més prop del suro pelegrí quan era a l'arbre. (Girona.)

Cistella, f. — Salabrell de treure els taps del rentador. (Girona.)

Classejar, v. — Triar el suro per classes, segons sa bondat, finor i calibre. El triador de pannes, en formar la pila, examina la cara interna d'aquestes. Si tenen dolent solament un cap, les escapça. En arribar el suro a la fàbrica, és triat i separat per classes, és arrusquerat de nou, i no es triga gaire a bullir-lo. — *Classes de suro* : Hi ha el de primera, segona, tercera i quarta classe, i el de rebuig. Al llescar es fa una segona classificació del suro, que és : De primera qualitat; fi, per a altres sobrefí; regular, per a altres fi; bast o de rebuig, segons altres baifí. Classejar, triar i calibrar són mots que vulgarment es confonen, però són fàcils de distingir : Es classeja suro; es trien carracs i taps (per qualitats del suro); es calibren carracs i taps (per llur diàmetre). (Girona.)

Classificar, v. — Fer tries de

suro, taps o carracs per qualitats. (Sant Feliu de Guíxols, Cassà.)

Clau, f. — Es un cargolàs que sosté tota la ferralla de la màquina de ribot agafada als quatre peus de fusta. (Sant Feliu de Guíxols.)

Clavella, f. — Trosset o metxa de fusta que hi ha a l'esquerra del clau o espiga de l'encaix. Serveix per apoiar-hi el carrac, per escairar-lo, o per apoiar-hi el tap que s'ha d'escapçar o fer cap-net. Moltes vegades és de bruc. Té uns 5 o 6 cm. de llarg i uns 7 o 8 mm. de gruix, i es clava, generalment, en el taulell o menjadora, o en un dels angles del catre. (Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Clavia, f. V. *Clavella*. (Palamós.)

Clivell, m. — Esquerda o obertura que va de l'esquena al ventre del suro. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Clivella, f. (Girona.) V. *Clivell*.

Cloro (clorur de calç), m. — Sal que serveix per rentar taps. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Clova, f. — La part exterior i llenyosa del suro que està exposada a l'aire. (Palamós.)

Coca, f. — Tap o carrac més ample que alt. — «Un tap com una coca» : Aplanat, aixafat; més ample que alt. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Cofa, f. — Mena de cistella d'espart que s'usa per posar i transportar els taps o carracs en les diverses operacions de la indústria tapera. — «Fer-ne a cofes» : Recollir i treure una cosa en força abundància. — «Sobrar-ne una cofa» : Quan hi ha abundància d'una cosa que es creia que justejaria. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Coll, m. — L'anell de suro que queda al capdamunt del tronc. (Hostalric.) — «Fer coll» : Quan són dos o tres els peladors que es pugen a les espatlles per descordar un suro. V. *Escala de pelador*. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Colla, f. — Conjunt de treballadors (peladors, burros, carreters, etc.) que van a fer la pelada del bosc a les ordres del capatàs o cap de colla. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Coll-ferro, m. — Eix de ferro que travessa la mola, acabat en la maneta. S'apoia sobre el banc. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Collar la mola, v. — 1. Muntar la mola per primera vegada damunt el banc. 2. Normalitzar el funcionament defectuós de la mola. (Palamós.)

Collidor, m. — 1. Salabret. 2. Aparell per recollir els taps dels canats. (Sant Feliu de Guíxols.)

Collir, v. — Treure els taps dels canats un cop secs. — «Collir la pila» : Posar en saques o balots els taps o carracs d'una pila.

Collita, f. — 1. Replega de les glans. 2. Replega del suro.

Comanda, f. — L'ordre de trametiment que passa la casa consumidora al comerciant exportador. (Palamós.)

Comís, m. — El qui compra per al comerciant de taps. És igual que *Comprador*. (Cassà.)

Comissió, f. — El tant per mil de taps que percep el corredor o mostrari per la seva intervenció en una venda de taps. Aquesta comissió es paga sempre, si no s'estipula abans el contrari, a la persona que ven. Regeix generalment aquesta tarifa : Per taps venuts a menys de 0'50 pessetes cobra 0'02 ptes. per cada mil taps; per taps venuts entre 0'50 i 1 ptes. cobra 0'03 ptes. per cada mil taps; per taps venuts entre 1 i 1'50 ptes. cobra 0'05 ptes. per cada mil taps; per taps venuts entre 1'50 i 5 ptes. cobra 0'0625 ptes. per cada mil taps; per taps venuts entre 5 i 10 ptes. cobra 0'125 pessetes per cada mil taps; per taps venuts a més de 10 pessetes cobra 0'25 ptes. per cada mil taps, o el que s'estipula abans d'efectuar-se l'operació. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Comprador, m. — Dependent d'una casa dedicada a la fabricació del suro a qui està confiada la compra d'aquest i dels taps i carracs. 2. La persona encarregada de comprar taps i carracs, periòdicament, per una casa que té la fàbrica en un altre punt d'aquell on ell viu. (Sant Fe-Feliu de Guíxols, Cassà.)

Comptar, v. — Operació que té per objecte saber quantes unitats hi ha en una quantitat de suro, de carracs o de taps. Els taps poden comptar-se a mà o a màquina. El comptar a mà es fa davant del catre. V. *Catre*. Els que compten, generalment, van a parelles. Agafen cinc taps a cada mà, i, quan n'han comptat cent o mil, el qui porta el compte i dirigeix la feina diu : «marcar», i aleshores un de la parella respectiva es fica un tap a la butxaca. El nombre de taps que després hi troba indica el de centenars o milers comptats. Hi ha màquines especials de comptar. Mitjançant un mecanisme, baixen vint taps a cada volta de maneta, i el nombre de voltes queda registrat en un aparell especial.

Congreny, s. — Marc de fusta circular col·locat entorn del perol per evitar que s'escantelli. (Cassà.)

Contramostra, f. — El duplicat d'una mostra enviada i que el comerciant es reserva per comprovar-ne la classe i calibre. (Sant Feliu de Guíxols.)

Contraplà, m. — Carrac o tap més alt de ventre o esquena que de costat a costat. (Palamós.)

Corcadura, f. — 1. La pols produïda pels corcs. 2. La regió de la fusta rosegada pel corc. (Cassà.)

Corda, f. — 1. Corda de cànem que s'usa per l'encordatge de les bales destinades a l'exportació. (Sant Feliu de Guíxols.) 2. Cordes de bullir. (Palamós.) 3. Cordes del feix : Les cordes que serveixen per lligar-lo. (Girona.)

Cordill, m. — Fil de cànem o

d'empalomar que s'usa per cosir els embalatges de canemàs. — *Cordill d'embalar.* Fil gruixut que s'usa per cosir els embalatges exteriors de les bales destinades a l'exportació. (Sant Feliu de Guíxols.) — *Cordill d'escudrinyar.* Fil prim que serveix per cosir els embalatges interiors de les bales de taps destinades a l'expedició.

Corns, m. — Els quatre caires o arestes de cap a cap del carrac. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Cornalera, f. — Ansa de la samal que serveix per remullar-hi els taps. (Cassà.)

Corona, f. — Base del tap. Quan el tap és cilíndric, les dues bases són iguals, i basta determinar el diàmetre d'una; quan és cònic hi ha la corona petita i la grossa. (Girona.) — *Corona superior.* La corona de més diàmetre en els taps puntuts. — «Tenir les corones com pessetes» : Tenir les corones exactament rodones. (Sant Feliu de Guíxols.) — *Tap corona.* El tap modern. Sistema de tapar per mitjà d'un disc de suro de 3 mm. de gruix collocat sobre el forat de l'ampolla, i subjectat per una peça rodona de llauna que s'arrapa al bordó. Aquests taps són de molt fàcil destapar, però no tapen tan fort ni segur com els antics. (Palamós.)

Coronadís, m. — El suro del qual s'acostuma tallar les branques. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Corrou, m. — Part de la guia de llescar a mà. Consisteix en un canó de ferro que va dintre d'un arbre, que en son extrem porta un ull, el qual serveix per llescar en l'arbre.

Corsec, m. — Clap que s'asseca en la soca dels suros a causa d'un escaldat o altra malura. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Corsecar-se, v. — Assecar-se la soca dels suros interiorment o a clapes que surten a l'exterior. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Costat, m. — Secció perpendicular a les venes del suro. — *Costat de la llesca.* Cantó del llarg de la llesca. — *Costat del tap.* Segment del tap que no és ni ventre ni esquena.

Coure, v. — Entre carboners, el temps en què es cou el carbó de la pila. — «Posar-se a coure»: Posar foc a la pila. (Girona, Muntanyes de Les Gabarres.)

Cove, m. — Mena de cistella de canya amb fons de vímet usat per posar i transportar els taps en les diverses operacions de la indústria tapera. (Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Girona.) — «Anar amb es cove» : Quan en una conversa o parlament algú s'expressa amb tota nuesa, sense usar formes que atenuïn la cruesa i aspror del que s'exposa. Aquesta expressió té quasi la mateixa significació de la dita catalana «No tenir pèls a la llengua». — «Fer-ne a coves»: Recollir o treure una cosa en abundància. (Sant Feliu de Guíxols.)

Cranar, v. — Fer un cranc al carrac o tap de suro. (Palamós.)

Cranc, m. — El tall o senyal convencional que es fa al cap del càrrac trefí, en triar moll, per assenyalar el cap que ha dat senyal de podrit. El cranc, generalment, es fa al corn o caire del carrac, i el séc al mig de l'esquena. (Palamós.)

Créixer, v. — Augmentar de volum el suro que ha estat bullit.

Crescuda, f. — 1. Acció i efecte de créixer el suro. 2. Vena del suro.

Creu, f. — L'entreforc o primera bifurcació del suro; així es diu: «Es pelat fins a la primera creu.» (Muntanyes de Les Gabarres.)

Criat, adj. — Suro fet, que té molts anys, o sia moltes venes. (Girona.)

Cubicar, v. — Mesurar a bell ull les dotzenes de peces de suro d'un rusquer. Si és ben fet i sense engany, els de l'ofici no solen errar-se. (Sant Feliu de Guíxols.)

Cuca, f. *(Bombyx dispar)*. — Insecte força temible que en pocs dies deixa sense fulles els suros quan es presenta en forma de flagell. L'aspecte que ofereix, des de certa distància, una sureda les fulles de la qual han estat menjades per aquest insecte en el temps que passa a l'estat de crisàlide, és semblant al d'un bosc devastat pel foc.

Cues de garsa, f. — 1. Carracs flacs de 24 línies per a fer taps de 10 a 11 línies (22'50 a 25 mm.). Generalment aquests carracs porten encara la part llenyosa del suro. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà.) 2. Els taps que surten d'aquesta classe de carracs. (Sant Feliu de Guíxols.)

Culassa, f. — Part de la panna del suro de vora terra.

Culots, m. — Trossos de llenya de suro, trets de la pila de carbó, que no han estat carbonitzats.

Curt, m. — El tap que no arriba a la mida fixada prèviament. (Cassà, Palamós, Girona, Sant Feliu de Guíxols.) — *Curts-grossos*. Taps de 15 línies de llarg (34 mm.) per 10 a 11 línies (22'5 a 25 mm.) de diàmetre en classes de segona baixant i fets a mà. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà.) — *Curt model*. Carracs i taps de 15 línies (34 mm.) de llargada i en qualitat bona. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) — *Curt puntut*. Es igual que segona puntuda de poques línies de llarg. Irònicament es diu d'una persona curta i rabassuda : «Sembla un curt puntut.» (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) — *Curts regulars*. Taps o carracs de 15 línies molt flacs. Noteu la relació que hi ha entre els taps de 15 línies de bo a dolent : Primera petita, classe primera; curt model, classes segona i tercera; curts regulars, classe quarta. (Palamós.)

Curtejar, v. — Es diu dels taps amb tendència a ésser més curts de la mida corrent. (Sant Feliu de Guíxols.)

D

Daguejat, adj. — Tap daguejat. (Palamós.)

Dames joanes, f. — Taps cònics de 18 i 20 línies (40'5 i 45) de llargada per 11 fins a 35 línies (25 fins a 79 mm.). Solen ésser destinats al tapament de garrafes, bidons i ampolles d'aquest nom. (San Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Girona.)

Dau, m. — 1. Estiba de saques de taps de suro o de carracs, arranjada en un pati. 2. Peça de llautó que serveix per subjectar el carrau quan es transforma en tap, fent-lo voltar per arrodonir-lo. Hi ha *daus de punta* i *daus d'estrella*.

Davantal, m. — Peça de roba que els llescadors, carradors i tapers es posen per treballar. En la falda o buit que fa, els tapers i cap-neters hi posen les llesques, els carracs i els taps per tenir-los a mà. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Defes, f. — Els taps cònics de 15 línies (34 mm. de llarg per 7 a 9 línies (15'50 a 20'50 mm.) de corona superior. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.) Els carracs que serveixen per a fabricar els taps de la mida indicada. (Sant Feliu de Guíxols.)

Degollar, v. — «Degollar un tap»: Esguerrrar, assassinar un tap. Tallar-lo pel mig; no saber aprofitar el suro. (Palamós.)

Deixies, f. — Carracs que deixa la maquinista per no tenir el calibre necessari per poder fer-ne taps de la mida que està laborant. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Dent de rata, f. — Osca molt petita del tall del ganivet.

Descalibre, m. — Diferència de calibre en els taps d'una classe o que no són d'un calibre ajustat. — «Haver-hi descalibre» : Ésser mal calibrats els taps. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Descamisar, v. — Arrencar un tros de camisa o escorpit agafat al ventre de la rusca quan es pela el suro.

Descordar, v. — Tallar amb la destral la unió del suro pelagrí amb el de taps, i fer un tall fi fins a la camisa en sentit de la generatiu de l'arbre. Això facilita l'arrencar la pela del suro.

Descornar, v. — Escairar el suro. (Tossa.)

Desemboscador, m. — El burricaire o l'home que treu el suro pelat des de l'arbre fins a la carretera. (Hostalric.)

Desmussar, v. — «Desmussar el tall de les eines» : Treure-les-hi l'esmús. (Girona, Palamós.)

Desperdicis, m. — Barreja composta de pelures, escapces, trossos de suro dolent i ruscalls que, degudament triturats, s'empren principalment per la fabricació del *linoleum*. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Desplaçar, v. — 1. Treure un taper o altre obrer de la seva plaça. 2. Acomiadar. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Desplaçar-se, v. — 1. Anar-se'n voluntàriament del lloc on es treballa. 2. L'operació d'ar-

rencar el pastell un taper. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Despullar, v.—1. Treure la mata del bosc. (Girona.) 2. V. *Descordar*.

Despulles, f. — 1. Els carracs petits que surten en carrar els trefins. 2. També es diu, en fer una classe determinada, dels taps petits o flacs que en surten. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Despuntar, v.—Treure les puntes o genives dels costats del suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Destral, f. — L'eina del pelador. La destral de pelador forçosament ha d'ésser petiteta, car s'usa generalment amb una sola mà. L'extrem del mànec acaba amb un llançat cuneïforme perquè pugui introduirse fàcilment entre la pela i la planta fent-lo servir de palanca per arrencar la pela del suro. Hi ha algun propietari que usa destrals especials, però, generalment, cada pelador usa la que li plau, essent de la seva propietat. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Girona.) La destral consta de dues parts : ullera, forat per ficar-hi el mànec de manegarla, i pala o fulla per tallar. (Girona, Palamós.) — «Manegar la destral» : Posar-hi mànec. — «Cerar la destral» : Fer-hi posar acer. — «Gent de saca i destral» : Es diu de la persona poc escrupulosa i decidida. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Deus, m. — Taps o carracs de 10 línies de llarg, en diferents calibres. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Didal, m. — La closca rasposa que cobreix la gla dels suros. (Cassà, Sant Feliu de Guíxols.)

Dilluns, m. — «Fer dilluns»: Costum, molt arrelat entre els tapers, de no treballar en tal dia; car, treballant a tant per mil, els altres dies podien rescabalar el que havien endarrerit. (Palamós.)

Disc, m. — 1. Cilindre de suro, de poca alçada (0'003 altura per 0'027, mides més usuals), les bases del qual són paralleles al ventre de la panna. Serveix per ajustar els taps de metall al coll de l'ampolla. 2. Tros de paper de vidre, de forma circular i de les mateixes dimensions del plat de la màquina esmeril. S'enganxa damunt d'aquesta classe de màquines. (Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Disset, m. — Carrac o tap de 17 línies de llargada. És classe que es treballa molt. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Divuits, m. — Carracs o taps que fan 18 línies de llargada. És, també, classe que es treballa molt. (Girona, Palamós, San Feliu de Guíxols.)

Doga, f. — 1. Fusta plana d'uns 3 pams de llargada, en un dels extrems de la qual es col·loca sèu que utilitzen els llescadors per enseuar llurs ganivetes. 2. Fusta que va unida a les bótes que serveixen per tinar de carrar. S'hi clava l'estaca. (Sant Feliu de Guíxols, Girona, Palamós.)

Donar foc, v. — Trempar la

fulla mossa del ganivet del taper. (Palamós.)

Dosos, m. — Els carracs trefins que al bany han donat senyal de podrit lleugerament d'un cap, però els resta un cap bo. (Palamós.)

Dotzes, m. — Carracs o taps de 12 línies de llargada (27 mm.). (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà.)

E

Embalador, m. — Treballador que es dedica a embalar convenientment els taps i carracs per la llur expedició. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Girona.)

Embalar, v. — 1. Fer bales de taps o de carracs. (Girona, Palamós, Cassà.) 2. Posar doble tela al fer les bales. Moltes vegades, demés de la tela, es posa paper d'estraça, entremig, per evitar que la pols filtri dintre els bultos. El paper quasi no s'usa sinó per a doble embalatge de taps. (Girona, Cassà.)

Embalat. — Acció i efecte d'embalar. (Girona, Cassà.)

Embalatge, m. — El conjunt de canemàs, paper i corda que s'utilitza per embalar els taps. — «Tela de doble embalatge»: Canemàs doble. (Palamós, Cassà, Girona.)

Embalum. — El conjunt de branques i troncs prims que va damunt les soques que han de cremar en carbonar. (Sant Feliu de Guíxols.)

Embalumar, v. — Posar la capa de llenya prima sobre la pila de fusta grossa que s'ha de carbonar. (Sant Feliu de Guíxols.)

Embarc, m. — El carregament de mercaderia. (San Feliu de Guíxols.)

Embarcar, v. — Carregar en vapors o en tren la mercaderia per l'exportació. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Embotellar, v. — 1. Tapar les ampolles amb taps de suro. 2. Omplir les ampolles de líquid.

Embrum, m. — La rama verda amb què es tapa la pila de socs abans d'enterrar-la, perquè la terra no passi a dins. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Embrumar, v. — Tapar amb rama, generalment de bruc, la pila de socs que es desitja carbonar. (Palamós.)

Empacar, v. — Fer paques de suro dels residus de suro comprimits amb la premsa. (Girona.) — *Llistons d'empacar*. Tires quadrades de fusta que s'empren per fer paques. Les mides solen ésser 1'50 m. de llarg per 0'03 × 0'03 de base. (Girona.)

Empacat, m. — Acció i efecte d'empacar. (Girona.)

Empilar, v. — Fer la pila dels socs o turells per carbonar-los. (Girona.)

Encaix, m. — Cargol de ferro que, en lloc de cabota, té una doble pala per encaixar-hi l'estoig o ganivet de fer el tap a mà. La mida total de la peça és de 7 o 8 cm. El cargol és per collar l'encaix al taulell o menjadora. (Girona,

Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Palamós.)

Encarregat, m. — Persona encarregada de la direcció de cert nombre d'operaris de la indústria tapera. — *Encarregat principal*. Persona a qui està confiada la direcció tècnica d'una fàbrica de taps. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Encavallada, f. — Mena de bastida feta de socs posats, un de dret i un altre de travesser, a tot el volt de la pila, perquè la terra no s'escorri. Generalment es fa quan la pila és grossa. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Encenall, m. — Flocs dels taps. (Girona.)

Enconcat, m. — Encorbament fet, de mica en mica, al tall dels ganivets gastats a força de treballar.

Encordador, m. — 1. Pal de fusta d'uns 60 cm. de llarg, amb l'ajuda del qual s'encorden els embalums destinats a l'expedició. (Sant Feliu de Guíxols.) 2. L'home que encorda les bales de taps que s'han d'exportar (Palamós.) V. *Engarrotador*.

Encordar, v. — Lligar amb cordes les bales. Sol fer-se als bultos que van doblement embalats, i que porten almenys dues teles de canemàs, si no porten, a més a més, paper. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Endauar, v. — Emmagatzemar saques de taps o carracs. (Palamós.)

Enfardar, v. — Preparar fardos de suro. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà.) Per a aquesta operació serveix una màquina coneguda per *premsa d'enfardar*.

Enfondir, v. — Buidar la fulla tallant, de prop del tall, però sense tocar aquest. (Girona, Palamós.)

Enganxats, m. — Taps o carracs fets amb petites planxes de suro d'igual venatge i enganxades pel ventre amb una cola o goma feta a base d'èter. (Sant Feliu de Guíxols.)

Engarrotador, m. — Pal de fusta, d'uns 60 cm. de llarg, amb l'ajuda del qual s'encorden els bultos per l'expedició. (Sant Feliu de Guíxols.)

Engarrotar, v. — Picar el balot quan s'encorda amb l'ajuda de l'engarrotador a fi i efecte que aquest s'emmotlli i pugui lligar-se més fortament.

Enllaunar, v. — Enfondir massa les carreres del ganivet, vinclant-se el seu tall molt endins com si fos llauna. (Palamós.)

Enllaunat, m.— Defecte de certes esmolades, consistent en que les fulles de les eines es vinclen, sense tallar, degut a ésser massa enfondides. (Girona.)

Enraçat, adj. — Que no ha estat classejat o triat. El suro és enraçat i una partida de carracs o taps es diu que és *enraçada* quan són sense triar, tal com ve de l'arbre o de la matèria prima.

Enrodonir, v. — Remordir els caires dels carracs sense donar-los la forma definitiva de tap.

Ensacador, m. — La barra de fusta d'uns 3 o 4 pams de llarg amb la qual els embala-

dors piquen i agarroten les bales. (Palamós, Cassà.)

Ensacar, v. — 1. Operació de collocar els taps o carracs en els balots o saques. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) 2. L'acció de tirar-se un home les calces amunt. — «Tot el dia està ensacant» : Vol dir que tot el dia s'està tirant les calces amunt.

Ensellar, v. — Donar una forma panxuda al tap. (Sant Feliu de Guíxols.)

Ensellat, adj. — Tall del ganivet que no és recte. — «Tap o carrac ensellat» : Tap que presenta alguna protuberància a causa d'ésser enllaunat el tall del ganivet i vinclar-se en tallar el suro.

Enseuador, m. — 1. Llistonet de fusta de boix per desamossar el ganivet del taper o carrador. 2. Fusta estreta i llarga d'uns 3 pams a l'extrem de la qual posen el sèu els llescadors per enseuar el ganivet de llescar. Hi ha qui en diu *doga*. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Girona.)

Enseuar, v. — 1. Posar sèu. 2. Passar el ganivet pel sèu de la doga o enseuador. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Ensofrador, m. — Estància on es tanquen hermèticament eltaps impregnant-los de fumes res de sofre a fi de donar-los una color més brillant.

Ensofrar, v. — Impregnar els taps de fumeres de sofre en lloc hermèticament tancat per dar-los una color més brillant. (Sant Feliu de Guíxols.)

Entalla, f. — Séc o tall que es fa a una planta que es talla amb la destral. (Palamós, Girona.)

Enterrar, v. — L'efecte que produeix la mola o pedra de passar el ganivet quan aquest, en lloc de lliscar suau, sembla que s'hi agafi. (Palamós.)

Entreforc, m. — La bifurcació o sia el naixement de les branques al capdamunt de la soca del suro. Hi ha qui en diu la primera *creu*. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Entrescada. — «A l'entrescada» (modo adverbial). — «Carrac tallat a l'entrescada» : Al biaix. — «Asseure's a l'entrascada»: D'una manera irregular. Fora de la línea. (Calonge.)

Envidriat, adj. — Defecte que adquireix el suro, quan es refreda molt, de tonar-se trencadís, encara que sigui moll. (Girona.)

Esberlar-se. — «Esberlar-se el suro» : Defecte que consisteix en badar-se o esfullar-se el suro en sentit o direcció de la vena, per ésser vena-sec. (Girona.)

Escabetx, m. — La primera tria que es fa dels discos separant els inservibles. (Palamós.)

Escabetxadora, f. — La triadora que escabetxa, o sigui la que fa la primera tria dels discos. Les escabetxadores, generalment, són les menys destres en el trio. (Palamós.)

Escabetxar, v. — Fer la primera tria dels discos per treure els més dolents. (Palamós.)

Escairador, m. — La persona que es dedica a escairar els carracs. Aquesta tasca és confiada generalment a xicots de

dotze a setze anys, els quals també són anomenats aprenents per considerar-se aquesta feina com la primera del fer taps. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Escairadora, f. — Treballadora que escaira. (Girona.)

Escairadura, f. — Els corns de suro que es treuen en escairar els carracs. (Sant Feliu de Guíxols.)

Escairar, v. — Tallar els quatre caires o angles dels carracs perquè el taper no hagi de treure tant de suro per fer el tap. En aquesta tasca s'hi ocupen els aprenents i novicis en l'art. — *Ganivet d'escairar*. És un ganivet de fer taps, ja un xic gastat. — *Estoig d'escairar*. És semblant al de carrar, però més petit. (Girona.)

Escala de pelador. — «Fer escala de pelador» (modo adverbial). Es anomenat així el pujar un pelador de peus sobre les espatlles d'un altre per voltar un suro. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Escaldament, m. — Greu malaltia que ataca el líber o part pelada dels arbres pelats de poc, a causa dels excessos de temperatura si es pela els primers mesos (maig i juny). Consisteix en assecar-se l'escorça, i en quedar l'arbre sense vida en tota la part atacada. La majoria de vegades no hi ha altre remei que carbonar-lo. (Girona, Palamós.)

Escaldar-se, v. — Assecar-se la part de l'escorpit d'un suro, un cop és pelat. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Escaldat, m. — Malura que ataca els suros un cop són pelats. És el clap d'escorpit que s'asseca a causa del sol excessiu, després de pelat el suro, quedant morta una part de la soca. (Muntanyes de Les Gabarres, San Feliu de Guíxols, Palamós.)

Escamisar, v. — Arrencar un tros de camisa en pelar l'arbre. (Girona.)

Escamisar-se, v. — Arrencar-se involuntàriament part de l'escorpit o camisa en pelar el suro. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Escamisat, m. — La part d'escorpit o camisa que s'arrenca involuntàriament en pelar el suro, quedant la fusta al descobert. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Escanyar, v. — Tallar el carrac més prim del que dóna l'amplada del suro de la llesca. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Escanyat, adj. — Suro que és pelat més amunt del que pot suportar. «Tap o carrac escanyat» : Que no se li ha dat l'amplada corresponent. (Palamós.)

Escapça, f. — Base del tap o carrac. 2. Tros de suro separat d'un dels caps del tap o carrac per adreçar-lo. — *Escapça de mirall*. Corona d'un tap llisa i sense tara. — *Escapça neta*. Tap amb les corones sense tares. — «Fer escapça» : Fer un cap net en els taps. — *Mitja escapça*. Taps que presenten un cap arreglat o mig net.

Escapçador, m. — El capneter.

Escapçadura, f. — Disc prim de suro procedent del tallar i refinar els taps. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Escapçar, v. — Igualar la corona del tap.

Escapcia, f. — Tros de suro separat dels caps dels taps o carracs per millorar l'aspecte del tap o per convenir a una mida més curta. (Sant Feliu de Guíxols, Girona, Palamós.)

Escarabat, m. — Tap flac, que presenta alguna tara molt grossa; sempre és el que es veu primer en una pila. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) — *Escarabat de Sant Joan.* Un escarabat d'un color verd-tornassol que viu en els suros, pica les cuques i les mata. Palamós.)

Escarabater, m. — Treballador barroer que fa mala feina o d'una manera molt grollera. (Palamós.)

Esclivellar, v. — Sortir clivelles a les pannes de suro. (Hostalric.)

Esclivellat, adj. — Esquerdat. Els clivells que presenten els suros joves en la primera i segona pela a causa de llur creixença. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Escornar, v. — Escairar els taps; tallar els corns dels taps. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Escorxa, f. — «Fer escorxa»: Arrencar l'escorpit dels suros per vendre'l. Per fer escorxa s'aprofiten els mesos de l'any de maig a agost, en què la planta té saba. Es treu el pelagrí amb la destral, i, després, per mitjà d'una maça especial en forma de pic maple, es va arrencant en tires l'escorça, tenint cura que no es mulli en assecar-se, en el qual cas perd bona part del seu valor. — *Suro d'escorxa.* La pela bona que s'aprofita, quan s'arrenquen els suros, per fer escorxa. (Palamós, Cassà, Girona, Hostalric.)

Escorxador, m. — 1. El que arrenca l'escorxa dels suros. (Muntanyes de Les Gabarres.) 2. El que treu l'escorxa dels suros vells, destinant-la a tenyir. (Sant Feliu de Guíxols. — «Anar a l'escorxador» : Es diu del fabricant que ha d'anar a raure a un revenedor. (Palamós, Cassà, etc.)

Escorxar-se un suro. — Entre peladors, és igual que *escamisar-se.* — «Peleu-lo amb cuidado que s'escorxa» : Que l'escurpit li salta. Que s'esquinça. (Muntanyes de Les Gabarres, Hostalric.)

Escruix (en), m. — El suro no trencat. (Girona.)

Escudrinyar, v. — Operació que consisteix en obrir una saca de taps, treure'n els més picats de tot el voltant de la costura, i tornar-la a cosir, a fi que, quan arribi a destinació, si l'obren, vegin que tenen bon aspecte. Si en lloc de treure'n els picats se n'hi posen de bons, llavors se'n diu posar-hi cares. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.) — *Fil d'escudrinyar.* Fil molt gruixut per cosir les saques de taps. — «Tot m'ho ha escudrinyat»: Tot m'ho ha mirat i remirat. (Palamós.)

Escudrinys, m. — Taps que es treuen dels costats dels balots o saques en escudrinyar-los. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Escurçar. — «Escursar un suro»: Deixar-hi calces o calçons; es diu per oposició a estirar. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Escurpit, m. — La segona pela o pell del suro per la qual passa la saba. Quan és sencera cobrint la soca del arbre, es nomena «camisa».

Esguerronar, v. — Fer saltar trossos de suro amb la tosca quan es rascla el suro. (Girona.)

Esmeril, m. — Procediment d'arrodonir els taps pel fregadís amb moles de paper de vidre.

Esmolar, v. — 1. Fer tall a les eines. 2. Passar pel revers. (Girona.)

Esmolet, m. — El que esmola les eines. A vegades és un obrer especialment dedicat a aquesta feina. (Girona.)

Esmossar, v. — Perdre el ganivet la suavitat del tall.

Esparracar-se, v. — Trencar-se el suro per tot allà on passa el tall del ganivet. (Girona.)

Especa, f. — Pal o tros llarg de fusta que serveix per apuntalar, des de baix, les saques quan es fan estibes altes i ja no s'hi arriba amb les mans. — «Ara do'm s'especa.» (Sant Feliu de Guíxols.)

Especulador, m. — Petit comerciant de taps que compra, generalment, petites partides i les classifica venent als exportadors. (Palamós.)

Espelagrinar, v. — Pelar un suro la primera vegada. (Palamós, Girona, Hostalric, Cassà, Sant Feliu de Guíxols.)

Espinada, f. — Peça de ferro collocada entre les planxes de l'estoig de fer taps perquè aquestes vinguin convergents. (Sant Feliu de Guíxols.) 2. L'esquena de l'estoig de carrar i de fer taps. (Palamós.)

Espiral, m. — Barra en forma d'espiral que hi ha en les màquines dites de ribot. Dóna el moviment rotatiu al dau i aquest el transmet al carrac. (Palafrugell.)

Esqueixar-se el suro, v. — Esparracar-se. (Girona.)

Esqueller, m. — El fadrí que és un mal carrador o un mal taper i fa els taps semblants a una esquella. (Sant Feliu de Guíxols.)

Esquena, f. — La part exterior del suro quan era a la soca. Es diu per oposició a ventre, que és la part interior.

Esquena d'ase, f. — El botiment que se sol donar a l'esquena dels carracs trefins perquè aparentin ésser més complets.

Esquenadora, f. — La dona ocupada a llevar les esquenes amb la màquina especial, destinant-les a fer els carracs afegits. (Palamós.)

Esquenar, v. — «Esquenar una llesca o carrac» : Treure'n la part d'esquena que conté tosca, perquè el tap sigui de més bon treballar, ja que les eines de fer taps són més fines que les altres i s'oscarien amb molta facilitat. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Esquerd, m. — Ratlla o inci-

sió en sentit longitudinal, que es fa en l'arbre amb la punta d'un ratllador, o el tall de la destral, així que s'acaba de treure el suro de la soca. Generalment se'n fan dues, i tenen per objecte evitar que el nou suro s'esquerdi massa i també per facilitar la pela. (Girona, Palamós.) — «Fer esquerds» : Ratllar l'arbre. (Girona.)

Esquerda, f. — El clivell que fa la pela en créixer. És una mala condició del suro. Les esquerdes prenen la direcció de la llargada de l'arbre. S'evita en part amb el ratllat. (Girona.)

Esquerdar-se, v. — Clivellar-se el suro quan creix. (Girona.)

Esquerdell, m. — 1. La segona escorça del suro després de set o vuit anys d'haver-lo espelagrinat. Serveix per fer taps de petit calibre. L'esquerdell porta el nom de les esquerdes que presenta la superfície exterior. (Palamós.) 2. El carrac de vena oberta que es trenca fàcilment. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Esquilet, m. — 1. Nom vulgar de l'escairador o aprenent. (Girona, Palamós.) 2. El noi que recull i arregla les tires en les màquines de fer discos, posant-les en les fustes. (Palamós.)

Esquinçar-se, v. — Escamisar-se. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Estable, m. — Caixó de fusta amb dos peus davanters que es recalca a la paret pel seu sosteniment. És el lloc on s'esquenen i escairen els carracs. També s'utilitza per fer els taps a les fàbriques on solament hi ha un taper. (Cassà.) V. *Menjadora*.

Estaca, f. — Peça de ferro per substituir la doga del tinar en el qual és clavada. Serveix per evitar el gastament del tinar en el lloc on es passa el ganivet quan es tallen els carracs. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Estalviar un tap. — Deixar en un tap senyal de ventre i de costats, cosa que mostra que s'ha donat tot el calibre que el carrac comportava. (Sant Feliu de Guíxols.)

Estamenya, f. — Nom genèric dels baifins i carcasses, o sia carracs o taps de molt dolenta qualitat. (Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) 2. Barreja d'homes, dones i criatures. (Cassà.)

Estamenyaire, m. — 1. Taper poc coneixedor de l'ofici. — «És un estamenyaire» : Un mal treballador. (Girona, Palamós.) 2. El que sols treballa estamenya. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Estenedor, m. — Aparell apropiat per assecar els taps i perquè s'escorri l'aigua quan s'han rentat. És una mena de garbell amb els llistons sense esquerdar. Lloc destinat a estendre taps sota cobert.

Estiba, f. — 1. Pila de suro bullit, posant les peces en creu, les unes sobre les altres, perquè s'aplanin millor. 2. Pila de suro més o menys ordenada. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà.) 3. Pila de

balots o saques, les unes sobre les altres. (Sant Feliu de Guíxols.)

Estibador, m. — El qui fa les estibes de suro. (Girona, Cassà, Palamós.)

Estibar, v. — 1. Aconduir el suro en sostres formant pila. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Ajaure unes saques damunt altres formant estiba. (Sant Feliu de Guíxols.)

Estirar una classe, v. — Fer-hi entrar alguns taps de la classe inferior. (Palamós.)

Estirós, m. — Peça plana, de fusta, unida perpendicularment al mànec. Serveix per remenar i repartir bé els taps abocats en els canats. (Sant Feliu de Guíxols.)

Estoix, m. — Aparell que serveix de muntura de la peça tallant (fulla) que empra el llescador, carrador o escairador. El formen dues làmines d'acer, de la llargada de la fulla. Porta mànec en un extrem; unides d'un sol costat formen l'esquena de l'estoix. — *Estoix de fer taps*. És com l'estoix de carrar, però més petit. La fulla o tall movible no arriba fins a la part inferior de l'estoix, sinó que acaba en els dos terços o tres quarts, aproximadament, de la seva llargada. (Girona.) — *Estoix de llescar*. Es semblant al de carrar, sols que és quelcom més gros i la seva forma, en lloc d'ésser recta, és corbada i porta també mànec en un extrem. Agafant l'estoix pel mànec i en actitud de voler llescar, el tall de l'estoix mira cap a mà esquerra del treballador. — «Estoix de panyo» : Persona que ha trobat la bona vida sense treballar. (Palamós.)

Estoretes de suro. — Article de suro aglomerat i comprimit, que s'estén a terra a tall d'estora i que es pot plegar amb facilitat. S'usa per cambres de bany, lavabos, etc. (Girona.)

Estropada, f. — L'acció que fa el taper en rodar cada corn. El tap deu ésser fet en quatre estropades. — «Treballar d'estropada» : Treballar amb molta fúria, però no durar gaire l'esforç. (Palamós.)

Estropejar, v. — Fer el tap en moltes estropades. (Palamós.)

Esventar-se, v. — Es diu de la fulla circular quan es descentra al girar entorn de l'eix. (Palamós.)

Esventrar un carrac. — Extreure'n el ventre. L'objecte principal és aplanar-lo o treure-li algun defecte. (Girona.)

Esvessar, v. — Esqueixar les vesses dels suros quan s'esporguen o quan les neus trenquen la brancada. (Hostalric.)

Excèntric, m. — Peça cilíndrica que quan roda no ho fa al voltant del seu eix. Serveix per fer pujar i baixar l'estoix. (Girona.)

Expedició, f. — Tramesa de taps obrats o de bales de suro sense treballar. (Cassà.)

Expedidor, m. — L'industrial dedicat a exportar els taps de suro comprats als fabricants. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà.)

Explanar, v. — Eixamplar les carreres del ganivet. (Palamós, Girona.)

Extra, m. — Nom que es dóna al trefí de superior qualitat. (Palamós.)

F

Fabricació, f. — El treball de fabricar els carracs del suro, fer els taps, etc. (Palamós.)

Fabricant, m. — El que es dedica a fabricar i fer treballar el suro, o sia l'elaboració dels carracs i taps. (Palamós.)

Fabricar, v. — Entre la gent tapera se sobrentén l'elaboració dels carracs, taps, etc. (Palamós.)

Fagell, m. — La terra cuita que serveix per tapar les piles quan s'han tret alguns culots i alguns pans de terra per haver-se cremat els troncs que estaven ran dels primers forats. (Sant Feliu de Guíxols.)

Faisó, f. — 1. Manera de treballar en fer els taps. 2 Manera de fer d'una persona. «Val més la faisó que els taps»: Val més el treball que la mercaderia. (Palamós.)

Falla, f. — Falta de feina.

Fallat, m. — El carrac o tap que no té tot el suro que caldria per ésser complet. (Sant Feliu de Guíxols.)

Fardo, m. — Bala de planxes de suro posades l'una sobre l'altra i lligades amb filferro. — *Lligada del fardo*. Lloc on s'encreuen els dos caps del filferro.

Feix, m. — Bala formada amb planxes de suro collocades horitzontalment i subjectades amb filferro convenientment lligat. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.) «Ésser un feix»: Ésser un mentider. — «Haver-n'hi un feix», «Tenir-ne un feix»: Quan algú ha d'arrossegar una càrrega gairebé insuportable, sia en l'ordre moral o en l'ordre material.

Felip, m. — La formiga grossa que es cria en els suros. Persegueix els rebaixins partintlos pel mig. (Hostalric.)

Felògen, m. — La capa vegetal generatriu del suro. (Girona.)

Fer gros, v. — Fer trefins. (Sant Feliu de Guíxols.) — *Fer petit*. Fer taps petits. (Ib.) — *Fer saltar taps*. Sacsejar els taps dins un cove per triar els que no són de la mateixa classe. (Ib.) — *Fer rellotges*. Fer els taps amb massa perfecció. (Palamós.)

Ferm, m. — Tap de suro molt fet i atapeït i de poca elasticitat. (Palamós.)

Ferro de carrar. — Peça quadrada, de ferro, que alguns carradors posen en el lloc on fan lliscar l'estoix, per protegir la doga del tinar. (Girona.)

Fet, m. — El suro que té molts anys, o sia les venes nombroses i atapeïdes. (Girona.)

Fi, m. — Qualificatiu que, aplicat al suro, tap o carrac, significa que és de toc sedós i que no hi abunden les tares i defectes propis del suro. (Sant Feliu de Guíxols, Girona, Cassà.) Hi ha moltes classes de *fi* : *fi regular*, *fi model*, *fi puntut*, segons les qualitats dels taps. (Palamós.)

Fil, m. — Defecte en el tall del ganivet per ésser mal esmolat. Es diu que un ganivet «té fil» quan del llarg del tall hi ha com un fil d'acer que es trenca, però que per ésser molt esmolat hi resta enganxat dificultant el tall. «Treure el fil» : Passar el ganivet de revés. (Palamós, Girona, Sant Feliu de Guíxols.) — *Fil d'escudrinyar*. Cordill prim que serveix per cosir els embalatges interiors de les bales de taps destinades a l'exportació. — *Fil d'embalar*. Fil més gruixut que s'usa per cosir els embalatges exteriors dels bultos destinats a l'exportació. (Sant Feliu de Guíxols.)

Finejar, v. — Presentar els taps carracs o suro un aspecte sedós, no abundant-hi les tares o grans. (Sant Feliu de Guíxols.)

Finor, f. — 1. Altre de les qualitats que ha de tenir el suro per ésser bo. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Classe especial de taps sortits dels tacats, en el bany del procedé.

Flacs, m. — Suros, taps o carracs de baixa qualitat. — «Tirar als flacs» : Expressió que equival a menysprear una cosa per inútil. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Flaquejar, v. — 1. Fer les classes d'una tria més flaques que la qualitat acostumada o corrent. 2. Rebaixar la qualitat d'una partida posant-hi una determinada quantitat de taps més flacs. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Flor, f. — Les flors del suro són monoiques. Esclaten en abril o maig. Són semblants a les flors dels avellaners. (Girona, Cassà.)

Florejar, v. — Treure la pela del suro deixant el tap intacte. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Flubiol, m. — Secció de capnets. Tap que, per fer-lo capnet, se l'ha perseguit o gastat sols d'un costat i presenta el cap com l'embocadura d'un flubiol. (Palamós.)

Fogal, m. — Malaltia (sembla de caràcter epidèmic) que consisteix en podrir-se l'escorça, començant arran de terra i anant d'allí estenent-se en totes direccions del suro. (Girona, Palamós, Muntanyes de Les Gabarres.)

Foganya, f. — Mena de fogó que els toscadors arreglen amb quatre pedres al mig del pati on socarrimen el suro de la part de l'esquena, a fi que la tosca salti millor. (Calonge, Sant Feliu de Guíxols.)

Font, f. — 1. Nafra en el suro d'on raja un suc de color de cafè que taca tota la pela per on toca, dóna mal gust al suro i produeix els *taps pudents*. 2. Dipòsit d'aigua que, a voltes, es descobreix al pelar un suro, i raja com una deu per un forat de la soca. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Formic, m. — És igual que rebaixí o formiga. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Formiga, f. — Insecte que ataca el suro. Hi ha una varietat roja i alada i una altra tota negra. Totes, com els rebaixins, ataquen el suro : la formiga

negra obre galeries entre el líber i el suro, i el rebaixí ataca l'escorça. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.) — *Formiga rossa.* Varietat de formigues de cos allargat i color ros, que no piquen, però que també roseguen el suro, seguint, generalment, tota la soca en galeries separades i a voltes s'assemblen a un petit forat de corc. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Formigat, adj. — Suro atacat per la formiga. (Girona, Palamós.)

Fornell, m. — El forn o lloc on es carbonitza la fusta del suro. (Alt Empordà.)

Fornet, m. — L'espai que queda sota la perola de bullir el suro, en el qual es fa el foc. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Forquilla, f. — Peça de ferro que aguanta la fusta que dóna moviment a l'espiral de les màquines de fer taps, dites de ribot. (Sant Feliu de Guíxols.)

Fort, m. — El tap fet d'una classe de suro que té molts anys i, per tant, molta resistència. (Palamós.)

Fulla, f. — 1. La del suro és persistent; dos o tres anys té un verd llustrós per sobre i blanquinós per sota. S'assembla molt a la de l'alzina, amb la diferència, però, que la del suro té un color més clar i és més llargaruda. 2. Làmina d'acer pur en la qual es fa el tall. Les fulles tenen distinta forma segons l'ús a què han de destinar-se; i, segons aquest, treballen amb estoix o sense. Les de l'estoix de carrar, de fer taps, d'escairar, la del de triar i la de la màquina de ribot, són rectes; les de llescar, corbes. 3. La fulla de la màquina de carrar, segons el sistema, és rectangular, trapezoïdal o mixta. 4. La fulla de l'estoix de carrar és una peça tallant que consisteix en una làmina d'acer d'uns 2 × 50 × 200 mm., poc més o menys. El tall és fet en sentit de la llargada. 5. La fulla de l'estoix de llescar és igual a la de carrar, diferenciant-se'n sols en la forma, que es corba, com l'estoix de llescar. Les de llescar i fer taps a mà són més curtes que l'estoix. 6. Ganivet circular. Talla pel perímetre. És de 3 o 4 mm. de gruix i 500 × 600 de diàmetre. Té un orifici central per unir-lo a l'eix de rotació corresponent a la màquina on ha de treballar. Moltes màquines de la indústria tapera (màquines de llescar, partir, etc.) van amb fulla circular i funcionen sense estoix. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 7. Fulla tubular, fulla de la gúbia o màquina de barrina. (Girona.) — *Fulla molla.* Fulla que no és ben trempada. — *Fulla forta.* Aquella fulla per utilizar-la bé se li ha de donar foc per modificar el tremp. — *Fulla taïja.* La fulla que talla fi. — *Fulla que vola.* La fulla que talla bé. (Palamós.) — *Buidar la fulla.* Obrir carreres, esmolar-la. — *Passar o afinar la fulla.* Afinar el ganivet. (Palamós.)

Fusta, f. — 1. La soca del suro

no s'empra per grans construccions, però, com que és dura i pesada i resisteix molt, s'usa per utillatge de fusteria, cargols, corrioles, etc., peces corbades de carros i construccions navals. També se'n fa llenya i carbó. (Girona.) 2. En les fàbriques de discos, atuell consistent en una fusta senzilla on els esquilets colloquen les tires de suro, que deixen preparades en piles de sis o més tires, per passar així a mans del barrinaire. (Palamós.)

G

Gall, m. — Tros de suro, d'uns 2 pams de llarg per 2 o 3 d'ample. Els pescadors el lliguen al cap dels ormeigs per assenyalar on són calats.

Gallet, m. — Tap especial de suro que, en les ampolles, serveix de galet per beure. — «A gallet» : Es diu del tap escapçat tort. — «Fer gallet»: Defecte de les llesques de suro mal tirades en què el gra no queda partit, al llescar.

Ganivet, m. — Fulla d'acer ben esmolada d'un dels seus costats, més o menys ampla i de diferent forma (recta o corba) segons la feina a què es destina. El costat oposat al tall es prolonga en forma de pua (V. *Pua)* per a adaptar-hi un mànec, circular, de fusta. (Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — *Ganivet de fer taps*. V. *Estoix*. — *Ganivet de carrar*. 1. Estoix recte més ample i més curt que el ganivet de fer taps. 2. Eina que utilitza el carrador per tallar carracs. (Girona.) — *Ganivet de llescar*. 1. Ganiveta de fulla corba per tallar les pannes de suro en llesques. N'hi ha de fulla canviable com els estoixos. 2. Es semblant al de carrar. En difereix, però, en la forma, perquè en lloc d'ésser rectangular és un sector circular, és a dir, la d'una falç, sinó que és més ample i no acaba en punta. A 9 o 10 cm. del mànec i a 1 cm. o cosa així de l'esquena, hi ha un forat quadrat on s'encaixa la guia. (Girona.) V. *Guia*. *Ganivet de triar*. Fulla per treure escapces i tares en triar. (Sant Feliu de Guíxols.) — «Passar-ne el ganivet» : Tallar o llescar una peça de suro. — *Ganivet amorrat*. V. *Amorrat*.

Ganiveta, f. — Instrument, tot d'una peça, de forma corba, que s'usa per llescar el suro. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Girona, Hostalric.) V. *Ganivet de llescar*.

Garbell, m. — 1. Bastiment de quatre fustes amb dues nanses a cada cap, al qual s'ajunta una fulla canviable per calibrar els taps. (Palamós.) 2. Caixó amb fons engraellat que serveix per calibrar els taps. — *Garbell de pastera*. El que té rodes a sota movent-se damunt d'una guia. — *Garbell de bressol o balança*. El garbell que s'usa penjat pel mig dant-li un moviment de vaivé. (Sant Feliu de Guíxols.) — «Donar-li un cop de

garbell» : Calibrar lleugerament una classe. (Palamós.)

Garbella, f. — Aparell per garbellar o triar taps solament per calibres. Consisteix en un garbell prismàtic collocat horitzontalment, de manera que pugui girar sobre si mateix pel moviment de rotació que li imprimeix un manubri que porta en un dels extrems de l'eix. Les cares laterals del garbell prismàtic són una mena d'enreixat fet de llistons de fusta que guarden entre si la mateixa distància. Aquestes cares laterals poden treure's i reemplaçar-se amb altres que tinguin l'enreixat o engraellat a distància diferent de l'anterior. (Girona.) V. *Garbell*. 2. Caixó horitzontal sostingut en dos de sos extrems per dues cordes que pengen del sostre. El fons el forma un enreixat movible fet de brèdoles a la distància convenient, segons el calibre dels taps que es desitja. Els taps es recullen en la tela d'un catre. Sota del garbell hi ha una tramuja que recull els taps, que van a caure, per mitjà d'una canal, al pis on han d'ésser embalats. (Girona.)

Garbellador, m. El que garbella taps. (Palamós.)

Garbellar, v. — Triar taps solament per calibres o gruixària. No és feina tan exacta com calibrar. És operació que es fa, sobretot, abans de la refinació pròpiament dita. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — «Ben garbellat quedarà per la meitat» : S'usa per a indicar que una notícia és exagerada i que cal rebaixar-ne quelcom. (Palamós.)

Garlopa, f. — La maneta de justa de les màquines de fer taps, dites de ribot. La seva forma és idèntica a les garlopes de fuster. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Garra, f. — Manyoc de tela que es deixa a cada una de les quatre puntes de la bala perquè sigui de més bon agafar. Es fan també per estrényerla més. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Garrotador, m. — Pal cilíndric de fusta, afuat d'un cap, que s'usa per encordar. (Girona, Palamós.)

Gas, m. — Del suro se'n pot extreure gas, que dóna una llum més clara que la del carbó de pedra i no fa tuf. (Girona.)

Gaseosa, f. — Taps de 17 línies de llarg, en classe generalment flaca i molt flexible, per tapar les ampolles de gaseosa. (Palamós, Cassà.)

Gelat, m. — Senyal que queda a l'esquena del tap quan el tall del ganivet ha passat pel mig d'una vena vermella. En les classes superiors es treu tornejant el tap. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Geniva, f. — Costat del suro que en l'arbre era una esquerda fonda. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Hostalric.)

Genival, m. — La geniva. (Girona, Palamós.)

Genivat, m. — Geniva grossa. Generalment es diu d'un es-

camisat o altra ferida. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Girada, f. — Blincament del tall dels ganivets de la indústria tapera. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — «Fer una girada» : Tòrcer-se el tall del ganivet. Efecte causat per una tatxa quan el tall és prim. (Palamós.)

Gla. — El fruit que produeix el suro, destinat a l'alimentació dels porcs. Els glans prenen tres denominacions segons el temps en què maduren: *Miquelins*, els que maduren pel setembre; *martinencs*, els que maduren a darrers d'octubre; *darrerencs*, els que ho fan a darrers de desembre. Per la sembra els més estimats són els martinencs, ja que els primers i els darrers solen ésser corcats. (Girona, Palamós, Hostalric.) — *Gla buxat*. Gla foradat que no serveix per la sembra. — «Donar un gla per fer cagar un roure» : Fer una mercè amb mires egoistes. (Palamós.) — «Castanyes de Mallorca, que no en menja sinó la gent porca» : Es diu dels glans, menjar propi dels porcs. (Palamós.)

Glaneta, f. — Puntut petit en carrac. (Arenys de Mar, Arbúcies.)

Gra, m. — Defecte del suro. Presenta uns forats que travessen l'escorça i que són plens de polsim que es buida amb el trasbals. — *Gra buidador, buidat o vermell*. Quan el forat que fa el gra és ple d'una pols rogenca que es desprèn amb facilitat : alesbores se'n diu gra buidat. — *Gra llenyós o fustós*. Quan les parets del forat tenen la consistència de fusta : el color d'aquest gra és castany fosc. — *Gra d'olla*. Quan, seccionat longitudinalment, el gra té forma d'embut, és a dir, molt ample del costat del suro que està en contacte amb la camisa o líber, i molt estret del costat de la tosca. (Girona.) — *Gra de tabac*. Gra buidador. — *Gra espinós*. Gra acabat en punxa que en tocar-lo punxa. — *Gra fort*. Gra que no es buida. — «Partir el gra» : Obrir el gra pel bell mig. (Girona.)

Granat, m. — 1. Tap del calibre màxim de la partida corresponent. 2. Carrac amb suro abundant per fer taps del calibre desitjat.

Gras, adj. — Fluix, flonjo; defecte que té algun suro d'ésser poc compacte i massa ufanós, perquè vegeta en terra massa bona. (Hostalric, Girona.)

Grenyal, m. — El suro mancat de consistència i de finor. (Sant Feliu de Guíxols.)

Grilla, f. — Peça de la garbella. Es una reixa formada per quadradets iguals de fusta, units i clavats a un marc també de fusta. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Gris, m. — Nom que es dóna a la sexta qualitat del paper de suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Groc, m. — Nom que es dóna a la quinta qualitat del paper de suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Grossos, m. — 1. Taps o carracs

que es troben en una partida i tenen més calibre que el precís d'aquesta. 2. Els taps o carracs de mida grossa que surten al garbellar-los. «Gros»: Els tapers que elaboren. «Tallar gros» : Tallar trefins. (Palamós.)

Gúbia, f. — Canó d'acer, tallant d'un extrem, de les màquines de fer taps dites de barrina, que s'introdueix en les llesques i tires fent així el tap o disc. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Guia, f. — 1. Aparell que els estoixos i ganivets de llescar i carrar porten perpendicularment a la fulla, i consisteix en una vareta prismàtica de metall, fixa i dividida o graduada en línies, i una altra de mòbil que corre al llarg d'aquella, podent acostar-se o separar-se de la fulla la distància que es vulgui. Aquesta segona vareta cilíndrica, collocada dintre d'un cilindre buit, és paral·lela a la fulla tallant, i la distància entre aquesta i la generatriu més pròxima a la mateixa del cilindre buit, és igual a l'amplada de les llesques i llargada dels carracs. Serveix per fer les llesques a una mida determinada, i, en l'estoix o ganivet de carrar, per fer els carracs també a una mida determinada. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Peça de ferro en punta que serveix per pujar o baixar el corrou de la guia o per separar la fulla del estoix. (Girona.) 3. En les màquines de llescar o de carrar o fer tires, és una peça que serveix per conduir el suro fins que quedi ben presentat abans que l'agafi la fulla. (Girona.)

Guitarra, f. — Tros de fusta retallat en forma de 8 que ajunta el ganxo amb l'eix o collferro de la mola usada en la indústria tapera. (Sant Feliu de Guíxols.)

I

Imperial, adj. — 1. Suro que té de 25 a 35 mm. de gruix. 2. Carrac o tap de 21 a 22-23 millímetres de costat a costat o diàmetre. (Girona, Palamós, Cassà.) 3. Tap cilíndric fet a mà o màquina, de 18'20 i 24 línies (40'50, 45 i 54 mm.) de llargada per 9 ½ a 10 línies (21'5 a 22'5 mm.) de corona. 4. Carrac tallat per fer aquesta classe de taps. (Sant Feliu de Guíxols.)

Italià, m. — Carrac i tap gros. Solen ésser de més de 26 mm. de costat a costat i de 15, 18 o 20 línies de llargada (34, 40 o 45 mm.) respectivament, poc més o menys. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

J

Jaspiat o taca de tinta. — Defecte de carracs i taps consistent en presentar el suro una munió de taquetes negres, que li donen igual aspecte que si s'hi hagués espolsat tinta negra

amb una ploma. Es creu degut a una criptògama, i existeix encara que no es presentin les taques. A causa d'aquest defecte, amb el temps el suro perd l'elasticitat, i, com que no tapa bé, els carracs i taps resulten inútils per a trefins. (Girona.)

Jou, m. — Fusta collocada entorn del caire del perol a fi de privar que s'escantelli. (Sant Feliu de Guíxols.)

Just, m. — 1. Carrac que per la seva poquedat de suro és difícil de transformar en taps del calibre que cal. 2. Tap que fa escassament el calibre que cal. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

L

Laminar suro. — 1. Fer paper de suro, fulles primes com les de paper. 2. Fer planxes de suro d'un gruix convenient per a plantilles o altres usos semblants. (Girona.)

Liber, m. — Pellícula fibrosa que forma la part interior de l'escorça dels arbres, entre aquesta i la fusta. Se'n diu, també, escorça mare, escurpit o camisa. (Girona.)

Línies, f. — Les ratlles en què es divideix el peu de rei per a amidar els taps. Són equivalents a les línies castellanes de la polsada. (12 línies equivalen a 27 mm.) (Palamós, Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Linoleum, m. — Producte industrial a base de pols de suro i oli de llinosa. Se'n forma una làmina d'aglomerat d'uns 2 o 3 mm. de gruix, enganxat d'una cara a una tela gruixuda, i de l'altra pintada en diferents dibuixos i enverniçada. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Ll

Llarguejar, v. — Es diu dels taps amb tendència a ésser més llargs de la mida corrent. (Sant Feliu de Guíxols.)

Llenya, f. — 1. Suro flac que se separa en sofrir la primera tria després de la pela. (Alt Empordà.) 2. Els residus que queden de la fabricació del suro, com són retalls, pelies, etcètera. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.) — *Treure la llenya*. Treure les pelures. — «Val més la llenya que els carracs» : S'usa per a ponderar la mala qualitat d'un suro. (Palamós.)

Llepada, f. — L'acció de tallar amb el ganivet alguna part petita del suro que l'enlletgeix o fa visible algun defecte. (Palamós.).

Llepar, v. — Treure del tap alguna petita llepia. (San Feliu de Guíxols.)

Llepia, f. — Petita partícula de suro llevada dels taps per atenuar-los algun defecte o tara. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Girona.) — *Fer una llepia*. Treure un trosset de suro de la llesca per evitar algun defecte que, si no es tallés, hi quedaria. (Girona.) — *Treure una llepia*. Polir un tap. La tira de suro de la

qual es fan els discos. (Palamós.)

Llepiaire, m. — El que fa tires en les màquines de discos. (Palamós.)

Llesca, f. — Peça de suro de la mida apropiada per fer carracs o taps. De les llesques se'n treuen també les tires, que serveixen per fer els discos. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) — *Cap o testa de la llesca.* Qualsevol dels seus extrems. (Girona.) — *Fer cap i punta la llesca.* Quan els seus costats no són ben paral·lels. (Girona.)

Llescador, m. — Obrer que talla el suro a llesques. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Llescar, v. — Fer llesques de les pannes, és a dir, tallar-les a llenques en sentit transversal, d'una amplada igual a la llargada que hagin de tenir els taps. Del suro, un cop llescat, se'n fan els carracs i els taps. Es llesca a mà o a màquina. — *Llescar a mà.* És l'operació, que fa el llescador, de tallar les llesques amb l'estoix i el ganivet de llescar. A l'efecte, el llescador posa la cama esquerra entre el seient de la cadira i el seu respatller, format d'una post bastant ampla, inclinada de manera que més bé està muntat en el seient de la cadira que assegut. Amb la mà esquerra agafa la panna l'apoia contra l'extrem que surt d'aquella post, i amb la mà dreta, amb l'estoix o el ganivet de llescar, talla les llesques. — *Llescar a màquina.* Tallar les pannes a peces o llesques, però no a la mà, sinó amb màquina especial de llescar. És, sobretot, útil llescar a màquina quan el suro és molt gruixut. Les màquines de llescar són de dos tipus distints. En unes els ganivets tenen moviment de rotació i forma de disc de contorn esmolat, és a dir, són de fulla circular; en altres les fulles tallants tenen moviment de vaivé. Algunes màquines elaboren de 10 a 12 quintars mètrics de llesques al dia. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) — *Llescar a bou.* És tallar la llesca una mica encorbada en lloc de tallar-la ben dreta. — *Llescar a gallet.* Tallar una llesca d'una manera irregular. (Sant Feliu de Guíxols.)

Lleva, f. — Operació d'arrencar el suro de l'arbre. (Girona, Alt Empordà.)

Llevada, f. Partida de suro. (Empordà, Rosselló.)

Llevador, m. — Obrer que es dedica a extreure el suro de l'arbre. Aquesta operació és confiada generalment als obrers del camp o de pagès. (Sant Feliu de Guíxols, Alt Empordà.)

Llevar, v. — 1. Fruitar, donar fruit els arbres, les plantes. 2. Pelar, treure el suro de l'arbre. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Lligada, f. — Lligadura del balots per mitjà d'una corda posada en forma de creu. — *Doble lligada.* Lligadura dels balots fent dues creus amb la corda. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Llimonada, f. — Taps de 17 línies de llarg per 10-11 ½ de corona, flacs. Són com taps de gaseosa. (Palamós.)

Llistó, m. — Fusta d'uns 5 cm. d'amplada i de la llargada corresponent a la paca, que en nombre de vuit s'usen per dar consistència als retalls de suro premsats, quatre a sobre i quatre a sota. (Palamós, Girona.)

M

Mà, f. — Els deu taps que agafa l'obrer, cinc a cada mà, per comptar els taps. Si els taps són massa grossos, llavors la mà es forma de cinc taps, agafant-ne tres amb l'una mà i dos amb l'altra. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — «Treball a mà» : Es diu dels taps fets a mà en oposició als fets a màquina. (Girona.)

Maça, f. — L'eina dels escorxadors. És una mena d'aixa petita, amb el tall molt amorrat i gruixut, que serveix per arrencar l'escorxa dels suros un cop són pelats. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Maceta, f. — L'eina de dos talls en sentit invers al de la destral, que serveix per treure l'escorxa dels arbres. Els carboners i escorxadors se'n serveixen. (Sant Feliu de Guíxols.)

Madur, adj. — Suro fet, que no és verd. L'ésser madur i assaonat són altres qualitats que ha de tenir el suro bo. Quan el suro és madur, la part ventrosa de la peça o panna ha de tenir color groguenc daurat. (Girona.)

Magna, f. — Mullena oliosa i lluent que apareix en les primeres hores del dia en la part llisa o exterior de les fulles dels suros. És creença bastant generalitzada que aquest fenomen és producte de la rosada; però persones que han tingut ocasió d'observar-ho atentament opinen que és una secreció de les fulles. (Sant Feliu de Guíxols.)

Magnum, m. — Trefins grossos de quinze línies o més d'amplada, destinats a tapar ampolles de xampany, dites màgnums, de 2 litres de cabuda. (Sant Feliu de Guíxols.)

Magrejar, v. — Ésser mercaderia de qualitat inferior a la que correspon. (Palamós.)

Manefre, m. — Persona encarregada de la direcció de cert nombre de treballadors de la indústria tapera.

Maneta, f. — Peça de la màquina de ribot que serveix per aixecar o abaixar l'estoix. La maneta de la màquina de fer taps a l'esmeril és la que fa voltar el tap. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Màquina americana. Màquina especial, amb fulla circular, per fer taps puntuts. (Palamós.) — *Màquina automàtica d'escapçar taps*. Màquina amb la qual s'escapcen els taps sense deixar ratlles. La llargada dels taps es gradua estant la màquina en marxa, a la dècima de mil·límetre, i resulten tots els taps d'una mateixa llar-

gada i perfectament plans. Escapça de cinc mil a sis mil taps per hora. (Girona.) — *Màquina de barrina.* La màquina, moguda per vapor o electricitat, que fa sortir els taps fets de les llesques sense necessitat de carrar-los. (Girona, Palamós.) — *Màquina de carrar.* La màquina de fer carracs. Hi ha màquines mogudes a braç i a força motriu. Fa carracs de totes les llargades i calibres. Pot fer llepies, per fines que siguin. Les diferents mides queden classificades al sortir de la màquina. Segons la classe de suro, pot fer, en deu hores, de dotze mil a quinze mil carracs. Aquesta màquina està construïda de tal manera, que és com si el taper treballés a la mà, llevat que el ganivet és mogut mecànicament, la qual cosa dóna gran producció. Amb la mà esquerra aguanta la llesca, i amb la dreta empeny la guia movible per fer totes les mides. (Girona, Hostalric, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — *Màquina d'esquenar.* Màquina de fer carracs. És de funcionament senzill. Es posa el carrac sota la palanca pel costat bo, de manera que, tot just surtit d'aquesta, se l'empeny i el fa passar per entre els ganivets circulars. Pot fer més de deu mil carracs cada dia. (Girona.) — *Màquina de garlopa.* És la primitiva màquina de fer taps. Es moguda a mà, i fa els taps per mitjà d'una fulla que treballa horitzontalment, arrodonint els carracs que se li apliquen tornejant. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — *Màquina de llescar.* Màquina que s'adapta a tots els gruixos del suro. El tauler es puja a l'alçària que es desitja, per mitjà del volant del centre del peu. Produeix de 80 a 100 quilos per hora. — *Màquina de partir.* Màquina d'una fulla circular, a la qual dóna un moviment de rotació partint els taps o carracs que li aplica una roda escalonada. — *Màquina de triar discos.* Màquina per distribuir els discos segons les diferents qualitats. N'hi ha de molts sistemes. Generalment consisteix en una corretja sens fi sobre la qual un mecanisme especial hi posa els discos d'una cara, i després aquests cauen invertits sobre una altra corretja també sens fi, i així els discos es presenten de les dues cares a la vista dels treballadors encarregats de fer la selecció. (Girona.) — *Màquina esmeril.* Màquina de fer taps per mitjà del paper de vidre. La part essencial de la màquina consisteix en un plat que volta a unes dos o tres mil revolucions per minut, recobert, en la cara exterior, de paper de vidre, i sobre d'ella s'hi fa fregar el carrac per convertir-lo en tap. Poden fer-s'hi taps de totes formes i calibres, lo mateix cilíndrics que cònics. Es de dues places, podent fer cada una tres mil taps en deu hores. Els discos van coberts de dos papers concèntrics, un de gra gros en el centre i un

altre de gra fi en la corona. Es comença desbastant el carrac en el centre de la mola, amb el gra gros, i després es refina el tap amb el gra fi de la perifèria. La politja dóna set centes cinquanta revolucions per minut. (Girona.) — *Màquina ple rodó.* Màquina de fer taps, de ribot, que dóna als taps una forma igual a la dels taps fets a mà.

Maquinista, m. i f. — L'home o la dona que fa taps amb les màquines de ribot. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Marca. 1. Indicació o etiqueta, que es posa en els taps, del producte embalat o de la casa productora. 2. Senyals (ratlles, marques o xifres) que es fan amb pintura (blanca, vermella o negra) en l'escorça del suro per indicar els que s'han de pelar o carbonar o els que s'han de deixar. 3. El senyal, fet amb el ratllador, que marca l'any de la pela. (Girona.) 4. La taca que mostren els carracs de suro de mala qualitat. (Palamós.) — «Aquest tap ha marcat». (Sant Feliu de Guíxols.) — «Suro de marca» : El suro de calibre bo per trefins. (Palamós.) — «Taper de marca» : Persona que sobresurt en l'art de fer taps a mà. (Sant Feliu de Guíxols.)

Marcada, f. — 1. Acció i efecte de marcar els taps. (Girona.) 2. «Fer marcades» : Assenyalar les plantes que han d'ésser aterrades per aclarir la sureda o per carbonar. (Girona.)

Marcadora, f. — La dona que marca els taps per mitjà del foc o de la tinta. (Palamós.)

Marcar. — Assenyalar els suros que hagin de pelar-se, carbonar-se o deixar-se en el bosc.

Mare del suro, f. — La camisa o part de la soca que queda al descobert quan s'ha pelat.

Margener, m. — El suro de marge. (Palamós.)

Marques, f. — Senyals que es fan en el moment de donar el fi la bàscula : es marquen amb un tap que es posa en la bàscula (marques de bàscula), o, si es compten taps a mà, les que determinen els milers. (Girona.)

Martinenc, f. — Gla que madura per Sant Martí. (Girona, Cassà.)

Marxant, m. — El comerciant que compra els taps al fabricant. (Cassà, Palamós.)

Marxapeu, m. — 1. Palanca de fusta que serveix per fer funcionar la mola, posant-la en moviment per la força que l'esmolet fa amb el peu. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Fusta per mitjà de la qual es fa sortir la fulla que perfora les llesques en les màquines de barrina. (Palamós.)

Marxar, v. — Seguir bé la pela del suro.

Mascle, m. — El suro pelagrí molt revingut. (Girona.)

Matar, v. — Escairar els corns dels taps de suro.

Matxot, m. — Suro de la primera pela que ve després del suro verge o pelagrí.

Matxotalla, f. — Reunió o abundància de matxots. (Palamós.)

Menjadora, f. — Taulell portàtil de dos peus que s'arrima a una paret, on treballa un sol taper o escairador. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Menjar, v. — Buidar massa una part bona de suro dels costats d'un carrac. (Sant Feliu de Guíxols.)

Mesa, f. — 1. El lloc on s'apila el carbó després que s'ha collit de la carbonera. (Palamós.) 2. Les piles petites de carbó, tot just fet, per a refredar-lo. (Sant Feliu de Guíxols.)

Mesura, f. — La unitat de mesura varia segons es tracti de suro en pannes o de taps o carracs. El primer es ven a dotzenes de peces (canes i pams); els trossos i matxots, a carretades i a quintars, i els carracs i taps a grosses; però més comunament a milers en quantitat, també per línies franceses en quant a calibre. Avui, però, les mesures s'adapten al sistema mètric decimal.

Mesurons. — «Fer mesurons»: Es diu quan un taper o triador acostuma tenir una panera dins la cofa o cove on tira els taps, buidant-la quan és plena, o comptant-los per saber els que fa. — (Palamós.)

Migcurt, m. — La cua de garsa que s'escapça per la meitat i dóna dos taps de 12 línies cada un. (Sant Feliu de Guíxols.)

Mig-llargs, m. — Taps de 24 línies de llarg per 10-11 ½ de corona. Generalment en utilitzar aquests taps es parteixen i se'n fan dos de 12 línies. Formen la següent gradació per classes : Trefí petit, classe primera; mig-llargs, segona i tercera, i cues de garsa, quarta. (Cassà de la Selva, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Migpartir, v. — Dividir en dues parts iguals els taps o carracs. (Sant Feliu de Guíxols.)

Miquelina, f. — Gla que madura per Sant Miquel. (Cassà.)

Mitja botella, f. — Tap fet a mà, o imitació, pel procediment de l'esmeril, que té 24 línies de llargada (54 mm.) per 12 fins a 13 ½ (27 fins a 30 mm.) de corona. Aquests taps són usats per tapar ampolles de xampany de ½ litre de cabuda. (Sant Feliu de Guíxols, Girona, Palamós.) 2. Carrac tallat per fer aquesta classe de taps. (Sant Feliu de Guíxols.)

Mitja boteta, f. — Tap cilíndric, a màquina, que fa 26 línies (58 mm.) de llargada per 16 a 18 (36 a 40 mm.) de diàmetre. (Sant Feliu de Guíxols.)

Mitja marca, m. — Classe de suro de 13 a 15 línies de gruix (30 a 34 mm.), que serveix per fer carracs de 18 línies de llarg (40'5 mm.) per elaborar taps de 11 a 12 línies de corona (25 a 27 mm.) Aquesta classe és coneguda comunament per Quilmes, nom d'una gran casa consumidora de Sud Amèrica. (Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Mitja peça, f. — Panna de suro, de 2 pams de llargada per 2 d'amplada. Serveix de base per fer la unitat de venda de suro en el mateix bosc.

Mitja topeta, f. — Tap cilíndric, de 22 mm. de llarg per 5 o 10 d'ample. (Palamós, Cassà.)

Mitjanes, f. — Glans martinenques. (Cassà.)

Mitjans, m. — Els carracs de 10 i 12 línies de llarg del calibre mitjà. Els grossos són de 9 a 11 línies; els mitjans, de 7 a 9, i els petits, de 6 a 7. (Palamós.)

Mitjos llargs, m. — Carracs o taps de mides com el trefí petit, però d'inferior qualitat. (Girona.)

Mirall, m. — La part lluent de l'estoix produïda pel refrec dels dits. (Sant Feliu de Guíxols.)

Model, m. — 1. Carrac de 20 línies de llarg. 2. Mitja marca. 3. Carrac o tap de 15 línies (35 mm.) de llarg per 24-25 mm. de calibre.

Moienc, m. — Tap cilíndric a mà o imitació, pel procediment de l'esmeril, que té 20 línies de llargada (45 mm.) i baixa de 9 línies (20'5 mm.) de corona. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Mòla, f. — Eina que serveix per esmolar ganivets i fulles. Consisteix en una roda de pedra esmoladora travessada per un eix de ferro terminat en maneta, denominat «coll-ferro». A aquesta maneta s'hi enganxa una biela que funciona per mitjà d'una palanca de fusta anomenada «marxapeu». L'esmentat eix de ferro s'apoia sobre un cavallet anomenat «banc». (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Mola a vapor o força motriu, exclusiva per fer molta feina. — «Cor de la mola» : La part central de la mola. (Girona.) — «Matar els caires de la mola» : Arrodonir els costats del tap. (Girona.) — «Passar per la mola» : Pasl sar lleugerament el tall deganivet per la mola per afinar el tall. (Sant Feliu de Guíxols.) — «Passar pel revers de la mola» : Passar el ganivet pel cim de la mola suaument, girant el tall en sentit oposat a com està quan s'esmola. — «Adreçar la mola» : Procurar que la mola es conservi rodona i un poc grollera perquè esmoli amb més facilitat. (Palamós, Girona.)

Moles. — Cilindres d'esmeril aglomerat i comprimit, foradats del centre, per ajustar-hi una peça denominada «portamoles». El tot pot voltar entorn d'un eix que s'introdueix en el portamoles. Les moles que es col·loquen en moltes màquines de tall de la indústria tapera, tenen per objecte afinar constantment el tall de les eines. (Girona.)

Mos, m. — 1. La pèrdua de la finor del ganivet, necessària per tallar. (Palamós.) 2. La capa negra de la part superior de la mola, formada per partícules d'acer. (Palamós.)

Mossegada, f. — Petit alçament de pell produït a la mà amb els ganivets de la indústria tapera. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Mosso, m. — Peu dret o puntal de fusta que s'usa per aguantar les taules o fustes on es fa la pila de taps. (Palamós.)

Mostassa, f. — Taps amb una mica o gens de punta que

tenen de 6 a 8 línies (13'5 a 18 mm.) de llarg per 9 a 22 línies (20'5 a 49'5 mm.) d'amplada o diàmetre. (Sant Feliu de Guíxols.)

Mostra, f. — 1. Centilló. Entre triadors, cent taps triats, posats generalment en dues paneres, perquè es vegi el tant per cent que s'ha de fer de bo i de flac de la classe que es tria, i el conjunt que deu presentar la classe un cop feta. (Palamós.) 2. Determinada quantitat de taps que serveix per conèixer i verificar la qualitat i el calibre d'una partida. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Mostra major, f. — Quantitat regular de taps, generalment una bala, que serveix per conèixer la qualitat i el calibre d'una partida de taps amb més exactitud.

Muntadura, f. — Estructuració del suro marcada per les venes o gruixes de creixença anual. La *muntadura* prové de la creixença del suro condicionada per anys de pluges abundoses, conreu de la terra, etc. (Palamós.)

Musicat, m. — El senyal que els peladors posen al suro de qualitat extra. (Hostalric.)

N

Nafra, f. — Ferida en la soca del suro, de la qual sol rajar un suc espès de color de cafè, tacant tota la pela per on toca. (Muntanyes de Les Gabarres.) V. *Font*.

Nafrat, adj. — Suro que té alguna nafra o escamisat. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Netejar, v. — Treure tota mata o arbust del bosc perquè els suros tinguin més ufana. (Girona.)—*Netejar el suro*. Treure, amb el ratllador, tot el que hi hagi de dolent en un tall de suro. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Nina, f. — Peça unida al xarrió i de la qual forma part el ninot. Serveix per subjectar el tap en les màquines de ribot. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.) V. *Xarrió*.

Ninet, m. — Peça movible de ferro, collocada dintre la nina, en l'extrem de la qual es posa el dau. (Sant Feliu de Guíxols.)

Nineta, f. — La peça que va dintre la pipa, a la qual va adherit el topo de les màquines de ribot. (Palamós.)

Ninot, m. — Part de la nina, que porta un topo a l'extrem. És peça mòbil de la nina, quan es fa el tap. (Girona.) V. *Ninet*.

Nou, f. — 1. Defecte del suro que consisteix en una concreció llenyosa o brot no sortit, com una nou. 2. Peça de la màquina de ribot que va unida a la maneta. És un excèntric que fa pujar i baixar l'estoix de la dita màquina. (Girona.)

O

Obert, adj. — Suro excessivament fluix o clivellat.

Oberta, f. — Incisió que es fa

amb la destral, de dalt a baix del suro, en un o diversos indrets, per pelar-lo.

Ondes, f. — Ondulacions sota l'estoix de les màquines de fer taps, dites de ribot, per fer els taps a imitació a mà. (Sant Feliu de Guíxols.)

Or, m. — Primera qualitat del paper de suro.

Orella de gat, f. — Panna de suro extremadament prima i inservible per fer taps. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Osca, f. — 1. Trenc en el ganivet fet al saltar una part més o menys grossa d'acer del tall. 2. El séc o tall que fan els qui, no sabent eecriure, han de portar el compte de les pesades o comptades, etc., fent una osca o séc en un bastó, a cada una, donant peu a les dites següents : «Anar molt lluny d'osques», «Anar errats d'osques» : Anar equivocat en alguna cosa. — «Bé se'n falten les osques!» : Bona diferència hi ha. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Oscadís, adj. — Defecte de les eines de tall, completament oposat a ésser molles (vegeu *Molla*). L'ésser molles depèn d'ésser l'acer massa maleable, i l'ésser oscadisses, d'ésser massa dur; de manera que les primeres es vinclen sense rompre's, no tornant a llur posició primitiva, i les segons es rompen sense vinclar-se gaire. (Girona.)

Oscar, v. — Fer una osca en el tall del ganivet o altra eina de tall. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

P

Paca, f. — 1. Bulto de llenya (pelures), premsat i embalat amb llistons de fusta o filferro. 2. Els llistons d'empacar. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Pal, m. — Pal de fusta d'uns 60 cm. de llargada, amb l'ajuda del qual s'encorden els bultos per l'expedició. — «Fer córrer es pal» : S'usa aquesta expressió quan es té intent de donar una nota de violència en una qüestió. (Sant Feliu de Guíxols.)

Pala, f. — 1. Eina per collir o arreplegar carracs o taps. És una pala de fusta usual. (Girona.) 2. Pala especial de fusta, molt ampla i d'una sola peça, per collir els taps. — «Collir els diners amb la pala, o a palades» : Nedar en l'abundància. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Palejar, v. — Moure els taps bo i apilant-los per mitjà de la pala de barrejar-los. (Sant Feliu de Guíxols.)

Panada, f. — El salanc (Agullana.)

Panera, f. — Recipient o dipòsit, fet de vímets, que serveix per posar carracs o taps, a mesura que es fan, o per triar-los. És molt baixa i més petita que un cove. Serveix, també, per mostrar el gènere al comprador. Els carradors o tapers es posen la panera a dreta o esquerra, segons; i en tenen diverses per les diferents feines o tries que hagin de fer. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Panna, f. — 1. Peça o llenca de suro que s'arrenca de l'arbre en pelar-lo. 2. Rusca o peça de suro. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Paper de suro. — Làmines molt fines de suro. Serveixen per fer treballs d'impremta. S'ha arribat a obtenir làmines que no tenen sinó 1/16 de mil·límetre. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Paper d'embalar. — Fulles o rotllos de paper d'estrassa que es col·loquen entre els dos embalatges de canemàs en els bultos destinats a l'exportació. (Sant Feliu de Guíxols.)

Paquer, m. — El vapor que transporta paques de deixalles de suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Parafina, f. — Substància amb la qual es recobreixen els taps, per evitar una excessiva porositat i que els malmetin certs líquids. (Girona.)

Parafinar, v. — Cobrir els taps o discos de certa dissolució a base de parafina per tapar-los els poros i les tares i donar-los-hi bon aspecte.

Parafinats, m. — Els taps recoberts totalment o parcialment de parafina. (Girona.)

Parell, m. — La reunió de dos trossos de suro iguals, ajuntats per fer el carrac afegit. (Palamós, Cassà.)

Pareller, m. — El tros de suro igual a un altre al qual s'ajunta per fer el carrac afegit. (Palamós.)

Partida, f. — Conjunt, quantitat de taps, carracs, o suro. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Partir, v. — Dividir en dues parts iguals els taps o carracs. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Partitxola, f. — Partida petita de suro. — «Fer la partitxola»: Ésser un fabricant petit.

Passa-passa, m. — Anar de pressa i fer tasca. (Sant Feliu de Guíxols.)

Passar, v. — Esmolar les eines dels tapers i carradors. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Pastell, m. — 1. Fusta d'uns 4 pams de llarg per 1 d'ample on es clava l'encaix, l'enseuador i la clavia, i s'adapta al taulell amb quatre cargols o puntes. El pastell sol ésser de propietat del taper, i se l'emporta en desplaçar-se. 2. Se sol donar, també, aquest nom a la post de llescar. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Pastera, f. — 1. Diversos sacs de taps que formen un sol bulto o bola. 2. Taula on es trien els discos.

Peça, f. — 1. Tros o panna de suro que tingui 8 pams quadrats. És denominació convencional de mesura. S'empra aquest mot quan es vol determinar superfície o quantitat. En un quintar català hi entren aproximadament quinze peces. 2. Panna de suro de 4 pams de llarg (78 cm.) per 2 d'ample (35 cm.) que és la base per fer la unitat de mida, o sia la dotzena que s'usa en algunes encontrades catalanes per la venda de suro en el mateix bosc. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) 3. La panna de suro d'un arbre

gros. (Girona.) 4. Trossos de suro retallats i aplanats convenientment, destinats a preservar els peus de la humitat i del fred. (Girona.) V. *Rusca*. — *Peça girada*. L'haver-hi en un rusquer una peça girada a sobre, és senyal que el rusquer és venut. — *Peces*. Les peles dels suros grossos. És el contrari de *matxots*. (Muntanyes de Les Gabarres, Palamós.)

Pedaç, m. — El tros de pela del suro que queda arrapat a la planta per falta de saba; el qual tros se sol treure l'any següent. — «No n'ha quedat un pedaç», «No se'n troba un pedaç enlloc» : Indica l'escassetat de suro i la dificultat de poder-ne comprar. (Muntanyes de Les Gabarras, Palamós.)

Pedra, f. — Pedra d'esmolar llarga i estreta, tallada d'una mola vella, que s'usa per afinar el ganivet de fer taps i carrar. (Palamós, Girona, Sant Feliu de Guíxols.) — *Passar per la pedra*. 1. Afinar el ganivet. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Amonestar algú. (Sant Feliu de Guíxols.)

Pegat, m. — El tros de suro que queda enganxat a l'arbre. (Girona.) V. *Pedaç*.

Pela, f. — 1. Escorça; clova; pell, en les fruites. 2. Acció i efecte de pelar, d'arrencar el suro de l'arbre. 3. Collita; quantitat de suro obtinguda en una pela. Hi ha dues classes de pela : la del suro pelagrí (espelagrinar) i la del suro de peça o de taps. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — *Primera pela*. La primera pela que lleva un suro després d'espelagrinat. V. *Matxot*. — *Temps de la pela*. La temporada en què es pelen els suros. — *Anar a la pela*. Fer-se pelador. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Pelable, adj. — El suro que està en condicions d'ésser pelat. (Girona.)

Pelada, f. — El conjunt del suro pelat en una propietat en un any. (Muntanyes de Les Gabarres, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Peladís, adj. — Que es pot pelar. Es diu, p. ex., la part *peladissa* de la soca, etc. (Girona.)

Pelador, m. — El qui amb destral i burja treu la pela dels suros. (Palamós.) — *Fer escala de pelador*. Fer coll. A la frontera, Agullana, La Junquera, etc., diuen *pelador* a qui tosca. Els peladors, generalment, van en parelles, i per cada parella hi sol haver un burricaire o traginador. Els peladors han d'ésser gent ferrenya i avesats al sol i al bosc, car la feina de pelar, com que es fa al cor de l'istiu, és bon xic pesada. Arribats els peladors al peu del suro, l'examinen d'un cop d'ull, el tusten amb la ullera de la destral, i si és un suro gros el tatxen vora la geniva. Amb aquell bocí de pela ja veuen si és bo per pelar, car ha d'ésser de color rogenc, amb el ventre tirant a groc. Rompen la tatxa en petits trossos per veure si es romp en sec, la qual cosa prova que el suro és fet i bo per pelar. Quan

un suro és molt gros i bo, se sol consultar el cap de colla perquè decideixi si s'ha de pelar. Així mateix s'ajunten dos o més parelles de peladors quan s'ha de pelar un d'aquests suros grossos, car hi sol haver necessitat de fer *escala de pelador*, o sia pujar l'un a les espatlles de l'altre per descordar-lo i fer les obertures. (Muntanyes de Les Gabarres, Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Pelagrí, adj. — 1. El primer suro que dóna l'arbre quan no ha estat pelat mai. No serveix per fer taps, sinó per fer aglomerats o altres aplicacions. En aquest sentit es diu *suro pelagrí* en oposició a *suro de peça* o *de taps*. (Girona, Hostalric, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. El suro que no ha sofert mai l'operació de la pela. (Sant Feliu de Guíxols.)

Pelar, v. — Arrencar el suro de l'arbre. Es refereix sempre al suro de peça, i no s'aplica mai aquesta paràula quan es tracta del suro pelagrí, perquè per aquest hi ha el mot propi *espelagrinar*. (Girona, Palamós, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Hostalric.)

Pelat, m. — 1. Part de l'arbre que ha quedat sense camisa. Mentre no s'ha cicatritzat la ferida no es produeix nou suro en el lloc pelat. Curada aquella, s'hi fa nou suro, que, segons alguns, és de millor qualitat; però difícilment es reprodueix si torna a arrencar-se l'escurpit. 2. Carrac o tap que no té senyal o testimoni en el lloc on l'ha de tenir. (Girona, (Cassà.)

Pelilla, f. [Pelia]. — Capa prima de suro que es desprèn dels carracs en arrodonir-los per fer el tap. Aquest producte, junt amb les altres deixies de suro, s'envia a les fàbriques de linoleum. (Palafrugell.) — *De l'art de la pelilla*. Taper. — *Fer de la pelilla prima*. Estalviar. — *Trencar pelilla*. Renyir. — *S'ha perdut per les pelilles*. Extraviar-se una cosa difícil de trobar. (Calonge.)

Pelura, f. — Capa prima de suro que es desprèn dels carracs en arrodonir-los per transformar-los en tap. Aquest producte, junt amb altres deixies de suro, s'envia a les fàbriques de linoleum per la seva manipulació. — *Pelura fina*. Pelura sense la part llenyosa, anomenada «esquena». Aquesta classe de pelura, degudament triturada, s'utilitza per la fabricació d'aglomerats. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Penca, f. — Panna molt llarga i ampla de suro. — «Haver-n'hi una penca!» : Ésser, una persona, alta i grossa. (Sant Feliu de Guíxols.)

Penjallum, m. — Escaló o séc vertical que va de corona a corona del tap, fet a mà, degut a una falta del taper. V. *Afluixada*.

Perol, m. — 1. Caldera emprada per bullir el suro. Pot ser rodona i de caixa, segons sigui sa forma cònica truncada o quadrada. Generalment és d'aram; també n'hi ha de ferro. 2. Cai-

xa de fusta per bullir el suro. Va folrada interiorment de zinc o coure. 3. Caldera de coure voltada d'un sardinell, augmentant així la cavitat on bull l'aigua. (Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — *Palanca o barra del perol.* Peça del tapador del perol que s'utilitza per enfonsar el feix dins del perol. Consisteix en un pal horitzontal de fusta. Per un cap es fica dintre la paret, i per l'altre s'aguanta amb una corda enrotllada en un clau a la part inferior de la paret de la caldera. (Girona.) — *Tapador del perol.* Cobertora molt resistent, de fusta, que es posa damunt del feix per poder aplicar-hi la barra o palanca que s'utilitza per enfonsar-lo. Es circular o quadrat, segons ho sigui el perol. (Girona.)

Perola, f. — Perol d'aram aparedat en un recó del pati, on es bull el suro. — *Esparna o barra de la perola.* Pal d'alzina per mitjà del qual es manté submergit el feix de suro dins la perola, en bullir. (Calonge, Palamós, Palafrugell, Cassà.) V. *Perol.*

Pesada, f. — 1. Acció i efecte de pesar. (Girona.) 2. Nombre de pesades iguals que es fan per determinar la quantitat que hi ha d'una mercaderia qualsevulla. (Girona.)

Pesar, v. — El suro se sol pesar a quintars de 41'60 kg. a Catalunya, de 46 kg. a Andalusia i Extremadura, i de 100 kg. a França i les seves possessions d'Àfrica. Dels carracs i taps, una vegada ben barrejats, fent-ne pila, se'n compta una pesada com a tipus o mesura. Es pesa amb bàscula o amb romana, segons el lloc o la mena de mercaderia. (Girona.)

Petit, m. — 1. Tap o carrac que es troba en una partida i té menys calibre que el que pertoca a aquesta. 2. El tap o carrac de mida petita que surt al garbellar. 3. Carrac que, per la seva manca de suro no pot transformar-se en tap del calibre que cal. — *Fer petit.* El taper que no elabora trefins. (Sant Feliu de Guíxols.)

Peu, m. — 1. Mesura anglesa per amidar taps. (Sant Feliu de Guíxols.) 2. L'arbre. Es diu d'un bosc que conté tants peus per arbres.

Peu de gall, m. — Conjunt de galeries que fa el corc, que es presenten ja encreuades, ja partint d'un mateix punt. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Picador, m. — Disc de fusta, al qual va unit un mànec de la mateixa matèria, que serveix per ben submergir els taps dintre dels tinars on es fa el rentatge. (Sant Feliu de Guíxols.)

Picadura, f. — Els pics o forats dels taps de suro. (Cassà, Palamós.)

Picar el suro. — 1. Operació que fa el pelador amb el martell de la destral per saber si el suro és madur. 2. Operació que fa el pelador amb el martell de la destral després de «descordar» i abans de «bur-

jar», picant suaument sobre la geniva, a fi que la panna es desprengui. Fer córrer la rascleta de tal manera que talli la tosca i no la raspi. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Picassa, f. — Destral més o menys petita per esporgar els suros. (Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) V. *Destral*.

Picotilla, f. — Partida petita de taps o carracs. — *Fer la picotilla*. Treballar a casa seva el taper fent taps.

Picotillaire, m. — Persona que es dedica a la fabricació i venda de taps en quantitats petites.

Pié, m. — Instrument que consisteix en un reglet d'os o vori, dividit en línies o en línies i millímetres. Serveix per amidar o comprovar les dimensions lineals dels carracs, taps o gruixària del suro. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Pila, f. — 1. Manera d'estivar o aconduir les peces o pannes que s'han tret de l'arbre. Els mateixos peladors i burricaires fan la pila. Generalment es fa pila posant les pannes horitzontals, en sostres, amb la tosca amunt. (Girona.) 2. La carbonera on són apilats els socs de suro o altres plantes mentre es cou el carbó. — *L'ull de la pila*. El buit que hi deixen al mig expressament per encendre-la i bitllar-la. (Palamós.) 3. Llocs o departaments on es posen els carracs per regar-los abans de manufacturar-los. 4. Apilonament de taps. — *Fer pila*. Escampar els taps o carracs a fi de ben barrejar-los per obtenir una homogeneïtat en la classe o el calibre. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Pinta, m. — 1. Tap cilíndric, fet a mà o màquina, de 18'20 i 24 línies (40'5, 45 i 54 mm.) de llargada per 9 a 9 ½ (20 a 21'5 mm.) de corona. 2. El carrac tallat per fer aquesta classe de taps. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Pinyó, m. — Els taps cònics de petit diàmetre, de 10 i 12 línies (22'50 i 27 mm.) de llargada. — *Fer pinyó*. Dedicar-se a la fabricació d'aquests taps. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Pipa, f. — Peça de ferro que sosté el ninet, i serveix per subjectar el tap, en fer-se, en les màquines de ribot. (Palafrugell, Palamós.)

Pitjada, f. — L'estrebada que dóna i repeteix el taper en fer el tap. (Sant Feliu de Guíxols.) V. *Pussada*.

Pixat de corc. — Taca que sol deixar el corc per on passa. (Palamós.)

Pixat de cuní. — Taca pudent del suro produïda per haver-hi tocat el suc que raja d'una nafra o font.

Plaça, f. — L'indret on treballa un taper, carrador, etc. — *Vendre a la plaça*. Vendre els taps a la mateixa població o a la comarca. — *Fer la plaça*. Visitar el comprador als fabricants per comprar els taps que necessita. — *Conèixer la plaça*. Ésser coneixedor dels

preus i classes que s'usen en una població. — *Tenir una bona plaça.* Una bona collocació. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Plantilles de suro. — Làmines de suro en forma de planta de peu i que tenen uns 3 mm. de gruix. S'empren per tenir els peus resguardats del fred. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Plaqueta, f. — Petita planxa de suro que se selecciona per idèntics venatges i que serveix per fer els taps dits afegits o enganxats. (Sant Feliu de Guíxols.)

Plat, m. — Disc de les màquines de fer taps on va enganxat el paper de vidre.

Ple, adj. — *Tap ple.* El que en la part mitjana de la seva superfície té un cert embotiment de suro. — *Treballar ple.* Fer els taps amb una certa tendència d'embotiment en la part mitjana de la seva superfície. — *Ple rodó.* Els tap fet a màquina, però imitant el treball de mà, és a dir, deixant-hi assenyalats els quatre corns del carrac. (Sant Feliu de Guíxols.)

Podridura, f. — Malaltia que agafa el suro a causa de ferides (V. *Ferida*) produïdes a l'arbre per les esqueixades del vent o per la tallada de branques grosses o arrencament de trossos d'escorça al pelar el suro.

Podrir, v. — Donar senyal de podrit el suro.

Pols. — *Treballar a pols.* Es diu del taper que no descansa el colze esquerre sobre la cuixa, com és de rigor.

Pont, m. — L'encorbament del ganivet de fer taps. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Portamola, m. — 1. Peça de ferro que sosté les moles de les màquines de fer taps dites de ribot. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) 2. Peça d'acer que s'uneix a la mola per formar el seu eix de rotació. (Girona.)

Posada, f. — Cada una de les vegades que el carrac puja i baixa pel tall del ganivet. (Sant Feliu de Guíxols.) Vegeu *Pussada.*

Posar llevat. — Fer una petita quantitat de taps abans de començar formalment la feina de la setmana. (Palamós.)

Post, f. — Peça de fusta de la cadira de llescar. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Premsa d'aplacar discos. — Premsa que serveix per enganxar els discos de paper de vidre en la cara exterior dels plats de les màquines que treballen amb aquesta classe de paper.

Premsa d'enfardar, f. — Premsa moguda a mà per enfardar i estrènyer els fardos de suro. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Presentar el suro a la màquina de llescar. — Collocar-lo bé, en disposició d'ésser ben tallat. (Girona.)

Prim, adj. — Suro de 20-25 mm. per avall. Acostuma a ésser més fi que l'altre més gruixut. (Girona.) — *Prim de lluny.* El tall enllaunat del ganivet. (Palamós.)

Primall, adj. — Suro que té el defecte d'ésser prim, és a dir, de poca gruixària. (Girona, Palamós.)

Primejar, v. — Provar el tall del ganivet sobre l'ungla.

Primera, f. — 1. Denominació d'una classe de suro. Es diu: *Es una primera*, volent significar suro o peça de primera qualitat. (Girona.) 2. Qualitat de carracs o taps inferior a la xeixa i superior a la cervesa. — *Primera forta*. En la tria de taps és la primera superior o extra. (Palamós.)

Primerassa, f. — El tap bo triat entre la primera corrent. (Sant Feliu de Guíxols.)

Primerejar, v. — Es diu dels taps de classe segona que per llur finor tendeixen a ésser una primera flaca. (Sant Feliu de Guíxols.)

Primerenc, m. — Gla que madura més aviat que les altres. (Girona, Cassà.)

Primereta, f. — Una classe de taps intermitja entre la primera qualitat i la segona. (Sant Feliu de Guíxols.)

Procedé, m. — Manipulació química, posterior al *bany* dels taps, que té per objecte donar-los millor aparença, ja sigui colorant-los, ja descolorant-los, segons el procediment o el gust del consumidor.

Prova, f. — 1. Els carracs que han sortit de l'elaboració d'una determinada quantitat de suro per saber el resultat que donava. 2. Els taps que han sortit de l'elaboració d'un nombre determinat de carracs, generalment cent, per saber el seu resultat una vegada transformats en taps. — *Fer la prova*. 1. Treballar un centenar de carracs en taps, a fi de conèixer la qualitat que resultarà una volta fets. 2. Laborar una determinada quantitat de suro, generalment un quintar (41'600 kg.) per saber la qualitat i nombre de carracs que sortiran d'aquell. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Púa, f. — 1. Punta aplanada de ferro que tenen els ganivets i estoixos per ficar-hi el mànec. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Eina d'acer molt dur amb la qual s'adrecen les moles. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Pudent, m. — Trefí que, malgrat la seva finor i boniquesa, s'ha de separar a causa de l'olor desagradable que exhala.

Punta, f. — 1. La corona més petita dels taps cònics. 2. La diferència entre la corona superior i la inferior dels taps cònics. — *Aquest tap fa dues línies de punta*. Vol dir que la corona grossa d'aquell tap té dues línies més que la petita. (Sant Feliu de Guíxols.)

Puntut, m. — 1. Tap que té la forma cònica. Particularment han pres aquest nom els taps cònics que tenen 15 línies (34 mm.) de llargada per 9 a 10 línies (20'5 a 22'5 mm.) a 10 a 11 línies (22'5 a 25 mm.) de corona superior. 2. Els carracs tallats per fer aquestes classes de taps. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — *Curt puntut*. Tap de les mides indicades, però en les classes

flaques. — *Tap aire puntut.* Tap amb tendència a forma cònica havent d'ésser cilíndrica. (Sant Feliu de Guíxols.)

Punxó, m. — 1. El tros de ferro que s'utilitza per fer escurçar i allargar la guia del ganivet de llescar. (Sant Feliu de Guíxols.) 2. Eina per conèixer la gruixària del suro sense fer tatxes o cales. (Girona.) 3. El tros de fusta amb punxa a l'extrem, que serveix per fer els forats de les carboneres. (Sant Feliu de Guíxols.)

Purgatori, m. — Atuell collocat a cada extrem del triador per tirar-hi els taps que no són de la mida dels que es trien. — *Triar purgatori.* Triar els taps que es recullen en aquest atuell, que generalment són de diferents calibres i llargades. (Palamós.)

Pussada, f. — La girada que dóna el taper cada cop que fa rodar entre els seus dits el tap que va fent. (Palamós.)

Q

Quadra, f. — Lloc on treballa la gent que intervé en l'art del taper. Ha d'ésser un indret clar i espaiós.

Quadrejar, v. — Fer que el carrac tingui l'amplada corresponent a l'alçada, i que formi, per tant, quatre angles rectes. (Palamós.)

Quart de botella, m. — Trefí per a quart d'ampolla de xampany. Mida, 55 mm. de llarg per 27-29. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Quarta, f. — Tap de baixa qualitat amb tares grosses i forats, però mantenint-se encara sencers. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Quatres, m. — Els carracs trefins que en sortir del bany han dat senyal de podridura en tot el carrac. (Palamós.)

Quilmes, m. — Carracs i taps que tenen 38-40 mm. de llargada per 25-27 de costat a costat. S'anomenen així perquè les cases compradores més importants són a Quilmes, ciutat dels afores de Buenos-Aires. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Quinta, f. — Tap d'ínfima qualitat, ple de tares i generalment incomplet. (Sant Feliu de Guíxols.)

Quinzes, m. — Nom genèric de tots els carracs i taps tallats a aquesta mida. És tipus corrent de fabricació. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

R

Raia-corn. — «A raia-corn» : El carrac tallat més o menys a biaix. (Palamós.)

Rama, f. — La brancada del suro. Les rames del suro són robustes i tortuoses, rogenques i d'escorça llisa quan són joves; més endavant arrugades, cendroses i semblants a la soca, cobrint-se fàcilment de molsa. (Girona, Palamós, Hostalric.) — «A rama de sol» : A posta de sol. (Palamós.) «Fer rama» : Tallar rama.

Rasclar, v. — Llevar la part

llenyosa del suro. Abans de fer aquesta operació el suro es bull per poder treballar-lo amb major facilitat.

Rasclet, m. — Aixa d'acer que serveix per toscar el suro. (Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) V. *Rascleta*.

Rascleta, f. — Eina semblant a un aixol, de tall ample i encorbat, utilitzada per toscar.

Raspall, m. — 1. La màquina de fer taps. (Girona.) 2. Rascló molt gros del qual els carboners se serveixen per raspallar. (Sant Feliu de Guíxols.)

Rassa, f. — 1. El tap tallat de la panna de suro, abans d'ésser arrodonit. (Cassà.) 2. El conjunt de carracs tal com vénen de l'estiva, saca o pila. (Palamós.) — «En rassa»: S'usa per oposició a cosa triada.

Ratlla, f. — Incisió vertical feta en la zona de pela del suro per provocar la formació de la geniva.

Ratllador, m. — Tot ganivet que s'empra per ratllar el suro. (Girona, Palamós.)

Ratllar un suro. — 1. Fer dues ratlles a la camisa del suro, una a cada costat, de dalt a baix, perquè en créixer la pela es clivelli per allí i no entremig de la peça. (Muntanyes de Les Gabarres, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.) 2. El triador de suro, quan troba una peça on hi ha dues classes de suro, la ratlla per classejar-lo. També la ratlla per treu-re'n un corc. (Girona.)

Ravall, m. — El suro quan és petit com una mata del bosc. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Ravalla, f. — Taps molt flacs. Són els més flacs que queden després de tretes les diferents classes usuals. (Palamós.)

Rebaixar els taps. — Operació del taper de mà o de màquina per reduir taps a menor calibre del que tenen. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Rebaixí, m. — Formigues negres amb el cap vermellenc, molt petites, que construeixen llur casa dintre la pela del suro, generalment localitzant-se en un indret més o menys reduït. Tenen una picada dolorosa i no recullen gra. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Girona, Hostalric.)

«Ara que fa fresca
i no pica el sol,
no fem massa gresca,
que l'amo no ho vol;
que a la matinada
mai els rebaixins
donen la fiblada
tan calces endins.»

(Cançó dels peladors, recollida a Les Gabarres.)

Rebaixinar-se. — 1. Posar-se rebaixins a un suro. 2. Aixecarse la pell del cap dels dits per semblança amb els rebaixins, que aixequen la cua. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Rebaixinat. — 1. Suro atacat pel rebaixí. 2. Tap fet de suro rebaixinat. (Girona.)

Rebaixinós, adj. — El suro que cria rebaixins. (Palamós.)

Rebava, f. — El doblec que es fa entorn dels caires de la corona quan es dóna forma

al tap. (Sant Feliu de Guíxols.)

Rebuig, m. — Suro ordinari, bast, per a la fabricació de taps. — *Aquest suro és o ha resultat rebuig, o un rebuig, Suro de rebuig*. Suro, peça de mala qualitat. (Girona, Cassà, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Rebullida, f. — Segona o posterior bullida del suro, carracs o taps. (Girona.)

Rebullir, v. — Tornar a bullir el suro, carracs o taps després d'haver estat bullit una o més vegades. (Girona.)

Rectes, f. — Els taps de forma cilíndrica. (Sant Feliu de Guíxols.)

Reculós, m. — El tap trefí que, per la mala qualitat del suro, deixa perdre el vi o el gas. (Palamós.)

Reculosa, f. — L'ampolla de xampany esbravada a causa de la mala qualitat del tap trefí. (Palamós.)

Redondel·les, f. — Taps especials, en forma de disc, però del cos dels quals surt una protuberància cònica formada del mateix suro en disposició d'enganxar-se a alguna cosa. S'empra per posar a l'extrem dels trefins aglomerats. (Palamós.)

Refinació, f. — Acció de refinar. (Girona.)

Refinador, m. — Treballador que repassa per última vegada els taps. Els examina detingudament per refinar-los i incloure'ls en la respectiva classe. (Girona.)

Refinar els taps. — Repassar els taps abans de donar-los al mercat, traient-ne els defectes o tares. (Girona.)

Regar, v. — Amarar d'aigua els carracs que s'han de treballar.

Remarca, f. — El suro, els carracs o taps que sobresurten per llur qualitat. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — «És una remarca» : Indicació que una cosa és molt bona. (Palamós.)

Remenador, m. — Peça plana de fusta amb un mànec de la mateixa matèria i ajuntat perpendicularment en el seu punt mitjà que s'empra per remenar i distribuir els taps una volta abocats als canats per assecar-se. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Remenar, v. — Remoure els taps mig secs dels canats a fi de precipitar llur complet assecament. (Sant Feliu de Guíxols.)

Remullar, v. — Arruixar amb aigua o posar els carracs en remull uns quants dies abans de fer-ne taps, per estovar-los i perquè siguin de més bon treballar.

Renós, m. — Rebroll de l'arbre que s'incrusta dintre del suro formant una massa duríssima. Es troba en treballar-lo, i és impossible partir-lo. (Sant Feliu de Guíxols.)

Rentador, m. — 1. Aparell de rentar taps. Es un tinar de ½ m^3 de capacitat aproximadament, dintre del qual es remenen els taps mitjançant un disc de fusta fixat perpendicularment a un mànec també de fusta (burjador). Els taps es treuen del rentador

per mitjà d'un salabret. (Girona, Cassà, Palamós.) 2. El pal de fusta amb un disc, també de fusta, a l'extrem, que serveix per remenar els taps dins el tinar. (Sant Feliu de Guíxols.) 3. El lloc destinat a rentar-hi taps. (Palamós.) 4. L'obrer emprat a rentar taps. (Sant Feliu de Guíxols.)

Rentar, v. — Operació de netejar els taps amb una solució d'àcid oxàlic i aigua. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.) V. *Procedé*. — «Rentar en *blanc*»: Operació de blanquejar els taps submergint-los en una solució de calç i aigua i d'una altra d'àcid oxàlic. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — «Rentar en *vermell*»: Operació de tenyir suaument els taps de color vermell, a fi d'imitar el vermellenc característic del suro català, submergint-los en un tint preparat amb coccinella i altres colorants. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — «Rentar *natural*»: Operació de rentar els taps deixant-los amb llur color característic, prescindint de tota substància colorant. (Sant Feliu de Guíxols.)

Rentatge, m. — Fórmula de les dissolucions que s'usen per rentar o colorar els taps. També s'anomena així el procediment seguit per rentar o colorar els taps. (Sant Feliu de Guíxols.)

Repassador, m. — 1. El taper que fa taps de xampany. (Girona.) 2. L'operari que es dedica a arrodonir els trefins. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Repassar, v. — Fer taps trefins. Aquesta paraula ha perdut el sentit propi que abans tenia, ja que avui la fabricació d'aquests taps no s'executa com abans. Abans un taper tornejava els carracs trefins (se'n deia *fer trefins en brut*), i un altre taper molt més apte repassava el treball de l'anterior. Avui els pocs trefins que es fan a mà, s'escairen com els altres. La majoria de trefins es fabriquen amb les màquines d'esmeril. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Repassatge, m. — 1. L'operació de repassar els trefins. 2. El lloc on es repassen. (Palamós.)

Rependre, v. — Donar nova embranzida amb la ganiveta, en ésser al mig d'una llesca que no s'ha pogut fer d'un seguit a causa d'ésser el suro fort en excés. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Repòs, m. — *Suro de repòs*. Suro que es guarda o s'hagi guardat perquè s'atapeeixi. Es diu també que *reposa* durant el temps que va de pela a pela (torn de la pela). (Girona.)

Reposar, v. — Deixar el suro durant llarg temps estibat, sense treballar-lo perquè és verd, o alguns dies després de rebullit perquè sigui de més bon treballar. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Represa, f. — L'acció de baixar el carrac de dalt a baix de la fulla entre una i altra estropada. — *Tap en el qual es*

coneixen les represes. És aquell tap que en els costats o en el ventre s'hi noten les afluixades. (Palamós.)

Rescaldar, v. — Rescaldar una pila. Entre carboners, recobrir-la de terra en la part que ja ha caigut, o sia, que consideren cuita, a fi que el foc s'ofegui i quedi el carbó fet. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Respirall, m. — Forat fet en la superfície d'una carbonera, o fornell perquè pugui respirar. (Alt Empordà.)

Retalls, m. — Trossos de suro procedents del llescar o carrar que no poden utilitzar-se per la fabricació de taps que no siguin aglomerats.

Retocador, m. — Treballador que dóna definitiva forma als trefins, retocant-los i esmenant les faltes que hagués pogut cometre el taper, en fer-los. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Retocar, v. — Repassar taps mal fets provinents de les màquines. Ho fa el mateix taper. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Retorta, f. — L'acció de donar al carrac, amb els dits de la mà esquerra, sota el tall del ganivet, cada un dels quatre tombs en fer a mà els taps de suro. (Palamós.)

Retriadora, f. — La triadora de discos que fa la tria definitiva. (Palamós.)

Retriar, v. — Fer una nova selecció dels taps ja triats. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Retrio, m. — 1. La nova classificació d'una classe de taps ja triada. (Palamós.) 2. La secció on es retrien els taps després d'*escabetxats.* (Palamós.)

Revenir-se, v. — Dilatar-se el suro que es bull i els carracs que es reguen.

Ribot, m. — Fusta d'uns 30 cm. de llarg per 6 d'ample, amb una empunyadura com la del ribot o garlopa dels fusters; s'usa per fer les tires de suro en les màquines de discos. S'hi adapta la llesca al costat per mitjà d'unes puntes que surten. (Palamós.)

Robinet, m. — Tap per tapar pots i ampolles en què se sol posar aixeta. S'acostuma anomenar *robinets* tots els taps especials que són tant o més llargs que amples, a diferència de les *rodalanyes,* que són més amples que llargues. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Girona.)

Rodalanya, f. — 1. Tros de suro, més o menys arrodonit i amb un forat al mig, que usen els pescadors en les xarxes. També serveix de salvavides per aprendre de nedar. 2. El tap especial, més ample que llarg, en el qual el gra sol anar d'un cap a l'altre. (Palamós.)

Rodar, v. — Arrodonir els caires dels carracs sense donar-los la forma definitiva del tap. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Rodet, m. — El cilindre de fusta o d'acer que substitueix la fusta i les agulles en les màquines de ribot. (Sant Feliu de Guíxols.)

Rodó, m. — El tap que té les escapces circulars. (Palamós.)

Rodolaina, f. — Tap de poca llargada i generalment de força amplada, fet de ventre a esquena, és a dir, que el ventre i l'esquena del suro siguin les corones de tap; serveix per a l'embotellament de pots de conserves, salats, etc. (Sant Feliu de Guíxols.) V. *Rodalanya*.

Rusc, m. — 1. Buc o arna d'abelles. Es fa amb un cilindre buit de suro, de 30 a 40 cm. de diàmetre per uns 40 d'alt, tapat en un extrem per una cobertora, també de suro. 2. Plat fet d'una berruga de suro que hi sol haver a les fonts per beure. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) — «Tustar el rusc» : Pegar a l'esquena. Aquesta dita prové de quan es cullen eixams; car per fer entrar les abelles en el rusc es tusta amb un bastó de la part de sobre, i així hi entren amb facilitat. (Muntanyes de Les Gabarres, Palamós.)

Rusca, f. — 1. L'escorça exterior del suro. (Hostalric.) 2. Panna de suro no treballat. (Girona, Cassà, Palamós.) 3. La peça de suro que serveix de catifa als peus del llit. (Palamós.) — «Ésser com una rusca» : Ésser poc amable. (Palamós.)

Ruscador, m. — El que cuida dels ruscos d'abelles. (Cassà.)

Ruscalleda, s. — Nom de masia de les Gabarres.

Ruscalls, m. — 1. Retalls o ruscalleda de suro provinents del carrar, que no serveixen per fer cap altre carrac. 2. Els trossos de suro dolent que es treuen de les pannes. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 3. Tall de suro pelagrí. (Palamós.)

Rusclot, m. — El plat de suro. En les fàbriques de taps es penja damunt la mola per deixar-hi caure aigua damunt. (Palamós.)

Ruscot, m. — El pot fet d'un tros de suro de branca. El fons d'aquest pot es tapa amb un tap. Serveix per contenir aigua i fer-la degotar damunt la mola. (Sant Feliu de Guíxols.)

Rusquer, m. — 1. Pila de suro, feta al pati de les masies o en el bosc mateix. 2. Tros de suro que guarda la forma cilíndrica. Serveix per rusc d'abelles.

Rusqueta, f. — Petits trossos de suro pelagrí.

Rutlla, s. — Tros de suro arrodonit i propi per rodar de caire.

Rutllana, f. — Peça rodona, de suro toscat, que es posa en les xarxes per fer-les anar a flor d'aigua. (Girona.)

S

Saca, f. — Sac molt gran de canemàs on se solen posar els taps. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà.) — «Fer la saca» : Antigament el que aprenia de fer taps tenia l'obligació de fer-ne una saca (trenta mil taps) de franc, en compensació dels que de segur

malmetria en practicar-se en l'ofici. — *Saca de 24 pams.* La saca que és feta d'un tros de canemàs de 24 pams de llarg, resultant una saca de 12 pams, que són les més grosses que generalment és fan. — *Un cul de saca.* Quantitat petita de taps en una saca quasi buida. (Palamós.)

Salabrell, m. — 1. Espècie de cistell de jonc o vímet amb un mànec, que serveix per treure els taps del rentador. 2. Puntorra, bossa o sac de xarxa, molt grossa i amb la boca protegida d'un cercle de ferro. S'hi fiquen els trossos de suro, carracs o taps per bullir. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Hostalric.)

Salabret. V. *Salabrell.*

Salanc, m. — Capa granosa que s'estén entre la camisa i la soca del suro quan passa l'edat que pertoca pelar-lo, i sol quedar enganxat a clapes en la soca. El salanc sols es presenta en els suros de gra buidador, i consisteix en eixamplar-se aquests fins a tocar-se els uns als altres. El salanc és blanc de la part que toca a la planta, i vermell de l'altra part. Quan es posa en un suro és el senyal més certer que és bo per pelar-lo. (Muntanyes de Les Gabarres, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Salangre. (Hostalric, Girona, Cassà, Sant Feliu de Guíxols.) V. *Salanc.*

Salt, m. — Fer giravoltar els taps dintre el cove traient-ne alguns de dolents per millorar la classe. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Saltar, v. — *Fer saltar els taps.* Operació d'escudrinyar quan es fa tirant taps en un cove i fent-los saltar per anar-los traient. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Salvavides (suros), f. — Cinturó fet de bornois o trossos de suro, quadrats o rodons, travessats per una corda que es cenyeix a la cintura, i s'utilitza per aprendre de nedar o aguantar-se en surada. (Girona.)

Sanar, v. — 1. Treure part de suro d'un carrac empetitint-lo sense necessitat o deixant-lo fallat. 2. Treure una pelura excessivament gruixuda fent quedar el tap a una mida més petita del que podria ésser. (Sant Feliu de Guíxols.)

Sarriga, f. — La polsina de la mola. (Sant Feliu de Guíxols.)

Séc, m. — 1. Queixal que es fa en els taps per treure'n algun defecte. Generalment és per gra. 2. El senyal convencional que se sol fer en el cap dolent del trefí. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Secador, m. — Lloc on s'assequen els taps rentats de fresc.

Secall, m. — El branquilló de suro que s'asseca en la planta per haver estat rosegat per un corc o per altra causa. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Secar els taps. — Treure'n l'aigua o l'excessiva humitat. (Girona.)

Segada, f. — «Fer una segada»: Haver fet més taps dels que generalment pertoca. S'usa en

el sentit de fer-los mal fets. (Palamós.)

Segar, v. — Fer els taps malfets per mor d'avançar. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Segona, f. — Taps que no es poden classificar de primera qualitat per les moltes tares que tenen.

Segona de salt, f. — Taps trets de la primera qualitat per millorar el conjunt de la classe.

Segona flaca, f. — Taps de la segona qualitat una mica flacs.

Segonejar, v. — S'aplica als taps de primera classe que, degut a llur color o tares, tendeixen a ésser una segona bona. (Sant Feliu de Guíxols.)

Segoneta, f. — La classe de taps consistent en una segona aprofitada o flaca. (Palamós.)

Seguir, v. — Pelar-se bé l'escorça del suro. (Palamós.)

Senyals, m. — 1. Petites restes dels costats dels carracs que queden assenyalades en els taps demostrant l'aprofitament del suro en fer el tap. 2. Els bocins de suro pelagrí emprats pels pescadors. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Serrar, v. — Cert moviment de vaivé que es dóna a les saques o balots a mida que es van omplint perquè els taps o carracs quedin ben collocats. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Serrín, m. — 1. El suro reduït a pols que s'usa per la conservació de fruita i per la fabricació de *linoleum* i aglomerats de suro. 2. La fàbrica on es capolen les deixies del suro reduint-les a pols. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.) 3. El lloc on es premsen els retalls per fer-ne paques. (Palamós.)

Sèu, m. — Greix que s'usa en la indústria tapera per donar més suavitat a les seves eines de tall. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Socada, f. — 1. El suro que lleva una planta en una pelada. (Palamós, Hostalric.) 2. El suro produït per la soca de la plantada. (Palamós.)

Socarrar, v. — L'operació de cremar lleugerament l'esquena de les planxes de suro perquè siguin més treballables. (Palamós.)

Sola, f. — La tira de suro que es posa dintre el calçat per tenir el peu calent. (Palamós.)

Sombrejar, v. — Netejar les corones dels taps dels grans i tares que siguin susceptibles de desprendre pols. (Sant Feliu de Guíxols.)

Sostre, m. — Rengle de pannes o peces en la pila o rusquer. S'hi posen tosca (esquena) en l'aire. (Girona.)

Suberamida, f. — Substància combinada del suberat. (Girona).

Suberanílic, m. — Àcid produït per combinació d'anilina amb suberina. (Girona.)

Suberat, m. — 1. El producte químic del suber. 2. Cosa que té la naturalesa i condicions del suro. (Girona.)

Suberina, f. — La substància més preponderant en la formació de la pela del suro, entrant-hi en proporció de 70 per 100. (Palamós, Girona.)

Suberisar-se, v. — Adquirir les celles de l'escorça del suro, per virtut de determinades funcions fisiològiques de l'arbre, el caràcter del suro. (Girona.)

Suple (suro), adj. — Suro flonjo, però que no arriba a ésser fluix. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Suració, f. — 1. Qualitat de surar. (Girona.) 2. Acte de surar. (Girona.)

Surada, f. — 1. Acció i efecte de surar. 2. Tap de pescar. — «Anar en surada.» 3. Peces de suro pelagrí que serveixen per ormeigs de pescar. Porten generalment un forat en el centre, per on passa la corda de l'ormeig. El seu objecte és fer surar l'ormeig, d'aquell costat. (Girona.)

Surar, v. — 1. No enfonsar-se, aguantar-se damunt dels líquids. — «La veritat sura com l'oli.» 2. Enlairar-se, reeixir, triomfar. (Girona.)

Sureda, f. — Bosc de suros. Les suredes es formen o per la sembra o per plantació. Ha de preferir-se l'un o altre sistema segons les condicions del terreny i el planter de què es disposi. S'ha observat que el suro solament és espontani o silvestre en les formacions granítiques o pissarroses. (Girona.) — *Sureda aplantinada*. Sureda en què abunden els suros. — *Sureda escorxada*. Aquella sureda de la qual s'ha tret més profit del que naturalment podia donar, allargant els suros i pelant-los tendres. — *Sureda escanyada*. Vegeu *Suro escanyat*. — *Sureda descarnada*. Sureda d'on la terra ha marxat, quedant les arrels al descobert. — *Aclarir una sureda*. Arrencar-ne els suros de mala qualitat i els xacrosos per fer-ne carbó. — *Carbonar una sureda*. Carbonar tots els suros d'una sureda. — *Netejar una sureda*. Arrencar o tallar les mates d'una sureda. — *Aterrar una sureda* o *estassar una sureda*. Arrencar o tallar els suros. (Palamós.) Llinatge.

Surets, m. i f. — Trossets de suro per ormeigs de pescar. (Sant Feliu de Guíxols.) V. *Rodalanya*, *Troina*.

Surfi, m. — Tap o carrac de 45 mm. de llarg per 18-20 de diàmetre. És de bona qualitat.

Suro, m. — 1. Planta de la família de les cupulíferes que produeix el suro. Entre el poble és coneguda sempre per suro. Fulla perenne, dentada i corbada, verd-llustrosa de sobre i blanquinosa del revés. Flors mascles i femelles. Les mascles són filaments molt prims penjant com arracades, i les femelles ja presenten, en florir, la gla formada dins el didal. El suro ja fou conegut dels romans. (Teofrast, en el llibre II de la seva *Historia Plantarum*, el creu originari dels Pireneus de la part N. i de la Indigècia.) En les excavacions de Pompeia s'han trobat àmfores amb taps de suro, i, segons Plini, les dones del seu temps portaven a l'hivern el calçat forrat també de suro. Recordeu també el vers de Virgili : «Tegmina quis

capitum raptus de subere cortex» (*Eneida*, VII, 742). Els suros creixen en terrenys silícics i especialment en pissarres cristallines, i té repugnància a les terres calices. La matèria de més vàlua que produeix el suro és la capa suberosa que es destina a la fabricació de taps. La seva escorxa, anomenada escurpit, és destinada a la fabricació de matèries colorants, i també se n'extreu una substància dita taní, que s'usa per adobar les pells. El seu fruit és la gla, que serveix per engreixar el bestiar porquí. 2. Talòs, curt de gambals : «Ès un tros de suro, és un cap de suro.» 3. Eixerreït, sèc com un suro. 4. Insensible : «Té el cor de suro. Per cor té un tros de suro.» (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Suroli, m. — Arbre de fulles ovoides-lanceolades, iguals en un tot a les del suro, però amb l'escorça de la soca molt semblant a la de l'alzina. Es creu que és un híbrid del suro, l'alzina. (Girona, Palamós, Cassà.)

Surós, adj. — Que conté suro. Semblant al suro. (Girona, Palamós.)

T

Taca, f. — 1. Defecte del suro presentant un color diferent del de la peça en alguns indrets, en clapes més o menys reduïdes. 2. La que fa sortir el bany en el suro de mala qualitat. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.) — *Taca negra*. Semblant a petites picades de mosca, i a voltes com si fos enmascarat. — *Taca vinosa*. Taca d'un color de vi, molt lletja. — *Taca groga*. Podrit. La taca groga, o lleugerament groga, és la més dolenta. Es produïda per la descomposició del suro a causa de la humitat, i dóna al líquid, que es tapi amb taps que tinguin aquest defecte, una olor i un sabor desagradables. — *Taca blava*. La taca més inofensiva encara que lletja. La taca que fa sortir el bany no és cap taca pròpiament dita, sinó que és deguda a que l'aigua, omplint certes celles del suro, penetra dins, quedant el tap ple d'aigua com una esponja. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.)

Tacat, adj. — Defecte de cert suro de presentar taques en son interior. Segons siguin aquestes, es designa el suro amb diferents noms. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Taïja, adj. — Propietat que tenen algunes fulles, de tallar més que altres. — «Aquesta fulla és molt taïja» : Vol dir que talla molt, amb tot i ésser esmolada en iguals condicions que les altres fulles. (Girona, Palamós.)

Taló, m. — La part de la fulla que es deixa sense esmolar, corresponent a l'extrem proper al mànec del ganivet. — *Treure taló*. Gastar la fulla del taló abans d'adreçar-la. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Tall, m. — 1. La part que s'esmola de la fulla o del ga-

nivet. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) 2. En les mans. V. *Xebec*. (Palamós.) 3. Tros de suro. (Girona.) — *Tall amorrat*. Quan el tall del ganivet no és esplanat. V. *Amorrar*. — *Tall d'estisora*. Tall esmolat d'un costat i amorrat de l'altre, semblant al de les estisores. — *Tall blanc*. Efecte d'una sorrada. A voltes és a causa d'ésser poc esmolat el ganivet. — *Tall rodó*. Tall amorrat causat pel desgast que li ocasiona el pas per la pedra. — *Tall girat*. V. *Girada*. — *Tall enllaunat*. Vegeu *Enllaunat*. — *Tall amossat*. V. *Amossar*. — *Amolar a vora tall*. Esmolar el tall sense enfondir les carreres. — «A tall de...» : A manera de... — *Tall prim de lluny*. Massa ample de carreres. (Palamós.)

Tallada, f. — Pela, pelada : la replega del suro. (Girona.)

Tallador, m. — 1. La fusta reforçada que serveix de fons a la caixa en les premses de deixalles, i proveïda de cinc o sis ranures per dar pas als filferros de les lligades que han de subjectar els retalls. (Palamós.) 2. Obrer que talla el filferro per lligar les paques. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tallar, v. — L'acció de tallar els carracs dient llur mida. — *Tallar a* 24. Significa fer carracs de 24 línies de llarg. — *Tallar a* 9 ½. Significa que es tallen carracs de 9 ½ línies de gruix. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona.)

Tamboret, m. — El seient de fusta amb tres peus que usen els obrers que fan taps amb les màquines dites de ribot. (Sant Feliu de Guíxols.)

Taní, m. — L'escorça interior del suro té molta quantitat de taní utilitzat pels assaonadors. En algunes localitats (Càdiz, per ex.) era el principal aprofitament del suro. En l'aigua on s'ha bullit el suro queda gran quantitat de taní, que podria, per tant, aprofitar-se per l'adob de pells. (Girona.)

Tap, m. — 1. Tros de suro que serveix o s'utilitza per tapar. La principal aplicació del suro és per taps d'ampolles i altres envasos, perquè és la matèria millor i més econòmica per una bona obturació de líquids. Els taps de suro són, generalment cònics o cilíndrics. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cassà, Hostalric.) 2. El suro de fer taps. (Girona.) 3. Obstacle, inconvenient. Retopar. — «En tot troba taps; en tot posa taps, etc.» (Girona.) — «Passar-ne els taps» : Acabar-s'ho tot. — *Tap ben muntat*. Aquell en el qual les venes del suro són regulars, uniformes. — *La muntura del suro, o del tap*. Les crescudes, les venes. (Palamós.) — *Tap biselat*. Tap puntut que té cap gros en forma de tascó. V. *Breta*. (Palamós.)

Tapa, f. — Rodalanya molt ampla per tapar gerres i pots amples de boca. Irònicament se sol anomenar així un tap mal fet, quan es diu : «Fa uns taps que semblen tapes.» (Palamós, Cassà.)

Tapador, m. — Disc de fusta, generalment molt reforçat, de l'amplada de la perola, que es posa sobre el feix de suro per fer-lo sumergir tot en bullir. (Palamós, Cassà, Girona.)

Tapadora, f. — Tapa de fusta que serveix per cobrir el perol en bullir el suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tapar, v. — Posar el tap al forat, boca o obertura d'un recipient (bóta, ampolla, etc.) Hi ha màquines especials per tapar ampolles.

Taper, m. — Obrer que fa taps de suro. És taper a mà o a màquina segons treballi com aquests mots indiquen. Si treballa a màquina se li diu maquinista, i, dintre d'aquesta denominació, taper a l'esmeril, barrinaire, etc., segons l'aparell amb el qual treballi. El taper a mà treballa davant del taulell. (Girona, Cassà, Palamós.) Per fer el tap, fica l'extrem del ganivet en l'encaix i presenta la superfície lateral del carrac al tall, subjectant-lo amb la mà esquerra i fent-lo rodar perquè prengui una forma cilíndrica o cònica. El dit polze de la mà esquerra empeny el tap contra la fulla, i amb els altres dits de la mateixa mà el fa rodar. El polze de la mà dreta s'apoia sobre el tap on comença la pelura, que s'estén damunt de la fulla del ganivet. Alguns recolzen l'avantbraç sobre el genoll a fi de subjectar millor i donar més fixesa al ganivet. Acabada aquesta operació, apoien el tap en la clavilla i l'escapcen. El taper no solament fa els taps, sinó que els adreça, retoca i refina, àdhuc els fets a màquina. (Girona.) 2. Cosa relacionada amb els taps. (Girona.)

Tapera, f. — Dona que fa taps a màquina. Es diu tapera a l'esmeril, barrinaire, etc., la que treballa en màquines d'aquesta classe. (Girona, Palamós.)

Taperalla, f. — Els tapers, la classe tapera. S'usa generalment en sentit despectiu. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà.)

Taperàs, m. — Nom que s'aplica al obrer molt expert en l'art de fer taps a mà. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Tara, f. — Falla o defecte en el suro o tap. (Girona.)

Tarat, adj. — Suro que té tares.

Tarós, adj. — Tap o carrac que té moltes tares.

Tartanes. — Els taps massa alts de ventre o d'esquena. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tatxa, f. — 1. Espina de fusta que es troba en l'interior del suro. 2. Tall o trosset triangular o quadrat, que s'arrenca de vora la geniva, mentre és a l'arbre, per saber-ne el gruix i qualitats. (Girona, Palamós, Cassà.)

Tatxar, v. — 1. Treure tatxes del suro per conèixer-ne la gruixària i la qualitat. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Regular el treball d'un taper obligant-lo a no passar de cert nombre de mils taps la setmana. Limitar el treball d'un obrer. (Palamós.)

Taxar la pila. — Cubicar-la, determinant la quantitat de suro que conté. Acabada la pela i reunit provisionalment el suro en diversos llocs (rusquers), els treballadors van a formar la pila. Els fabricants de taps van al bosc a reconèixer, taxar i valorar les piles per comprar-les si els convé llur preu. Els propietaris del suro formen grans piles, cosa que impedeix la dessecació del suro, perquè no baixi molt el pes. Quan es ven per volum no hi ha tanta diferència, però els compradors la tenen sempre en compte i es tradueix en una rebaixa del preu que es demana. La pila es taxa per dotzenes de peces. El tipus del preu, en el bosc, és el valor d'una dotzena. Per la cubicació del suro en la pila o pannes, s'amida, a passos, l'àrea de la base de la pila, i es compta el nombre de pannes. Es considera com si fossin planes. Es pren per tipus de taxació la projecció de les pannes i no llur veritable superfície. Amb tot, va generalitzant-se l'ús de la cinta mètrica. (Girona.)

Tatxós, adj. — El suro que té tatxes. (Palamós.)

Taulell, m. — Taula quadrada. Al seu costat hi ha el encaixos on els tapers fan els taps.

Tenca, f. — La panna de suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tendral, m. — El suro jove que encara no és fet. 2. El matxot. 3. Suro de mitja edat. (Palamós, Girona.)

Tendrejar, v. — Ésser tendre el suro, per haver-lo pelat massa aviat. Cansa l'arbre i malmet la pela. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Tercera, f. — Qualitat de carracs i taps inferior a la segona i superior als baifins. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Terregada, f. — Les engrunes que surten de la pila del carbó. (Sant Feliu de Guíxols.)

Testa, f. — El cap del tap o de la peça de suro. (Palamós, Girona.)

Testimoni (deixar), m. — Procurar que una vegada fet el tap quedi quelcom de les superfícies del carrac. Té per objecte estimular l'operari a què estalviï el carrac en la seva part de suro bo. (Girona, Palamós.)

Tibossa, f. — Branca de suro que queda seca dalt de la planta on es consumeix, dins la qual solen fer niu els ocells. Generalment es podreix la fusta, però queda el pelegrí sencer i en la forma primitiva. (Muntanyes de Les Gabarres, Palamós.)

Tija, f. — Barra de ferro en forma d'espiral que dóna el moviment rotatiu al dau, i aquest el tramet al carrac, en fer-se tap amb la màquina dita de ribot. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.)

Tina, f. — Recipient per posar els trefins al bany.

Tinar, m. — 1. Taula on treballen els carradors. (Girona.) 2. Espècie de cubell que té al davant el carrador i en la revora del qual apoia la llesca per carrar. (Palamós, Sant Fe-

liu de Guíxols, Girona.) 3. El dipòsit de fusta o ciment armat on es tiren els taps. (Sant Feliu de Guíxols.) — «Es tinar li put» : Es diu del carrador poc amant del treball. (Palamós.)

Tira, f. — Làmina de suro que serveix per fer els discos.

Tirabuixó, m. — Eina per treure el tap de l'ampolla. Hi ha diferents sistemes, des del més rudimentari, a base d'un pas de rosca que s'introdueix en el tap, fins a altres més o menys complicats. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Tiratge, m. — 1. Carracs i taps de les mateixes dimensions dels trefins, però de qualitat inferior. 2. Un dels dos taps necessaris per l'elaboració del vi i per al *bouchage* definitiu del xampany.

Tires sense trepar. — Les tires a les quals no s'han fet encara els discos. — *Tires trepades o barrinades*. Tires de les quals ja s'han tret els discos. (Girona.)

Tirivirat, m. — El tap fet molt barroerament. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Tisa, f. — La llenya que surt crua del fornell o carbonera. (Alt Empordà.)

Tomanyins, m. — Carracs i taps que fan 22 mm. de llargada per 18 mm. de diàmetre màxim. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Tombada, f. — L'encorbament peculiar dels ganivets de fer taps. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tombar, v. — L'acció de buidar les cofes o coves de taps o carracs. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tona, f. — Tap per a tapar els barrils de cervesa. (Cassà.)

Topetes, f. — Carracs i taps que fassin menys de 18 mm. de costat a costat. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Topo, m. — 1. Prisma de fusta que es fa fregar suaument amb la fulla circular perquè no s'esventi. (Girona, Palamós.) 2. Peça que subjecta el carrac dels caps per poder fer el tap. (Girona, Palamós.) 3. Senyal que queda al cap del tap fet a màquina. (Palamós.)

Torn, m. — Interval de vuit, deu o més anys que es passa entre pela i pela d'un mateix arbre. Varia segons les condicions i situació de la terra. (Girona.)

Torna, f. — Llepia més o menys grossa que es treu per millorar un tap : «Ses tornes es mengen es dits.) (Sant Feliu de Guíxols.)

Tornall, m. — Aparell per a esmolar el ganivet i les altres eines de tall de l'art del taper. (Palamós, Girona.)

Tornar, v. — Treure dels taps una petita pelura per millorar-ne la qualitat.

Tornejador, m. — Aprenent de taper que torneja els carracs.

Tornejar els carracs, v. — Matar el corn del carrac amb el ganivet posat com quan es fan taps a mà. Per sa perfecció substitueix l'escairar amb avantatge, però és més costós. Té un altre avantatge, i és

que l'aprenent passa a taper sense transició brusca. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Torra, f. — Senyal feta de trossos de suro. L'usen els pescadors per assenyalar el lloc on tenen calats els ormeigs. (Sant Feliu de Guíxols.) Vegeu *Gall.*

Torrador, m. — 1. Lloc tancat on, per mitjà d'una estufa, es fan assecar els carracs abans de fer-ne taps a l'esmeril. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Lloc tancat on els taps prenen un bany de vapor de sofre perquè quedin més blancs. (Palamós.)

Tortell, m. — Conjunt de taps escampats circularment per barrejar-los millor en fer la pila. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tosca, f. — La part exterior del suro pelat que, al contacte de l'aire, es fa llenyosa. La tosca és l'escorça seca del suro. Un cop pelat aquest, queda l'escorpit al descobert i es torna llenyós, es clivella en assecar-se. Per mitjà de la saba es forma la pela de dessota, i, al cap de l'any, dessota aquesta pela que va creixent, ja hi ha un altre escorpit. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Girona.) — «Que tosca!» : Dita popular per indicar que una persona és curta de gambals.

Toscador, m. — Obrer que treu la tosca de les pannes amb la rascleta. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Toscar, v. — Treure la part llenyosa de les pannes que no serveix per fer taps. Es fa després d'haver bullit. Hi ha indrets on, en lloc de bullir la panna, es torra la part de la tosca. L'operació de toscar és molt senzilla.

Toscat, s. — La tosca del suro.

Tramuja, f. — 1. Planxa de ferro o refractari que es posa a la boca del fornet perquè la llenya s'arrambi cap a sota del perol a mida que es va cremant. 2. Soca que es posa davant la fogaina perquè la llenya vagi acostant-se cap a la boca del fornet a mida que va cremant-se. (Girona.) 3. Dipòsit de fusta de les màquines de partir i d'escapçar on l'obrer té els taps que ha d'escapçar.

Trau, m. — 1. Lloc on es posa el suro a reposar després de rebullit i abans de treballar-lo. 2. Lloc destinat a posar els carracs per remullar-los abans de fer el tap. Ès condició indispensable dels traus que siguin frescos i poc airejats. Són locals de planta baixa i enrajolats. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Través, m. — Carrac o tap fet en sentit perpendicular a la vena. Travessat així és més fàcil que es parteixi. Aquests taps, per ésser aprofitaments de deixies i puntes, valen menys.

Trefi, m. — 1. Tap a mà o imitació de superior qualitat, que tenen 24 línies (54 mm.) de llargada, per 13 a 15 línies (30 a 34 mm.) de diàmetre. S'empren per a l'embotellament del xampany. El suro que més estima té per a fer aquesta classe de taps és el

català, que, per la seva consistència, és el que més condicions reuneix. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) 2. El carrac tallat per fer aquesta classe de taps. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Trefi petit, m. — El tap de la mateixa qualitat que els trefins, però que tenen 24 línies (54 mm.) de llargada per 9 ½ a 11 línies (21'5 a 25 mm.) de corona. Serveix per l'embotellament de licors fins. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.) — *Fer trefins en brut.* Treball preliminar de fer els trefins perquè el repassador els pugui arrodonir amb més facilitat. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Trefinaire, m. — El comerciant o fabricant que es dedica als trefins. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Trenc, m. — 1. Esquerda petita en el tall del ganivet. 2. Trossos que es fan en trencar el suro, que no arriben a mitja peça. — *Trenc petit.* Peça trencada en una mida massa justa.

Trencador, m. — 1. Treballador que talla el suro a peces de 8 pams quadrats. 2. Eina que el trencador usa per trencar o ratllar el suro. Per ratllarlo, amb tot, hi ha qui prefereix usar el ratllador.

Trencament de peces. — Rompre's a trossos les peces, per la dolenta qualitat del suro. (Girona.)

Trencar, v. — Tallar el suro a peces. (Hostalric, Girona, Palamós, Cassà, Sant Feliu de Guíxols.)

Trepar, v. — Treure els discos de la tira amb la màquina de barrina o de fer discos. (Girona.)

Tresos, m. — Els carracs trefins que en sortir del bany procedé han dat senyal de podrit dels dos caps, però que en tenen un que pot servir per tapar. (Palamós.)

Tria, f. — El conjunt de classes en què es classifica una partida de suro. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Triador, m. — 1. Persona dedicada a la classificació de suro, taps o carracs. 2. Caixó octogonal amb quatre obertures laterals (substituït avui pel catre), d'on el triador treia els taps per anar-los classificant. (Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

Trialles, f. — Taps flacs que queden després de fetes les classes corrents. (Palamós, Girona, Sant Feliu de Guíxols, Cassà.)

Triar, v. — 1. Escollir els trossos de suro per fer carracs. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) 2. Classificar els carracs o taps agrupant-los per llur calibre o qualitat. — *Triar moll, Triar a pota de cavall, Triar procedé, Triar gros.*

Trio, m. — L'operació i la manera de classificar els taps. — *Partir el trio.* La primera operació en una partida de taps en raça, separant els bons dels flacs. — *Trio lleuger.* Senzill, i que cal fer-ne feina. — *Trio ajustat.* Classe ben feta. — *Trio estirat.* Flaquejat, estirar la classe. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Troina, f. — Tros circular de suro prim, usat pels pescadors per guarnir la vorada superior de la xarxa a fi de mantenir-la en surada. (Sant Feliu de Guíxols.)

Tros, m. — Tall de suro, petit, que surt quan es capeja. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà, Hostalric.)

Trossejar, v. — Fer trossos d'una panna de suro. (S. F. Guíxols.)

Turell, m. — Soc de suro o altra planta, serrat a certa mida per carbonar. — *Empilar els turells*. Apilar els socs. (Muntanyes de Les Gabarres, Palamós.)

Turellar, v. — Tallar les plantes en socs o turells més o menys llargs. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Tust, m.—Tros de secall que queda en el suro. (Alt Empordà.)

Tustar, v. — 1. Colpejar amb l'ullera de la destral la pela del suro per assegurar-se si és prou fet per pelar-lo. 2. Colpejar en la geniva, en pelar, per fer-lo separar de la pela. (Palamós.)

U

Ull, m. — El forat gros del centre de la carbonera. (Sant Feliu de Guíxols.) — *Ull de poll*. Petit clot que es troba en el ventre del suro i que el forada de dalt a baix. (Sant Feliu de Guíxols.)

Ullera de la destral. — L'ull o forat on es posa el mànec. (Muntanyes de les Gabarres, Cassà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós.)

V

Veça, f. — La branca del suro.

Vena, f. — Capa del suro mentre creix; per tant, la vena determina la crescuda que cada any fa el suro mentre és a l'arbre, i que forma la seva gruixària. Vena apretada, clara i definida és la que té la panna de millor qualitat. Les venes desiguals determinen mala condició del suro. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.) — *Vena ampla* (suro). Distància de vena a vena. Si és massa ampla, perjudica el suro, perquè aquest resulta poc compacte. (Girona, Palamós.) — *Vena fluix*. Suro poc compacte per la feblesa de les seves venes. (Girona, Palamós.) — *Vena sec*. Vena imperfecta que es torna llenyosa. — *Vena gelat*. Defecte de certes venes del suro, de tenir una estructura còrnea. (Girona). — *Vena podrit*. Venes que comuniquen al suro, i, per tant, als líquids, especialment al vi, tapat amb aquest suro, el gust de podrit o florit. (Girona.)— *Vena verd*. Defecte que consisteix en arronçar-se certes venes després d'un quant temps que el suro s'ha arrencat de l'arbre, (Girona.)

Ventilador, m. — Aparell que serveix per aspirar el polsim de suro que es produeix amb les màquines de fer o polir els taps per mitjà de l'esmeril (millor dit, paper de vidre), i impel·lir-lo a l'exterior o en un dipòsit. (Girona.)

Ventre de la peça o llesca. —

Cara de la peça, o de la llesca, que tocava al el líber quan el suro era a l'arbre. (Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamos.) — *Anar-se'n al ventre.* Es diu quan no s'ha ben partit el gra, degut a què l'eina ha agafat més suro del costat del ventre que de l'esquena. (Girona.) — *Deixar senyal de ventre.* Estalviar el tap d'aquella part que sempre és la millor. — *Fer ventre i esquena.* Estalviar un tap traient pelia solament del ventre i l'esquena, deixant-hi tot el costat. Antigament, en aprendre de fer taps, es començava per fer ventre i esquena. (Palamós.)

Ventrejadora, f. — La dona que cuida de ventrejar o aplanar els talls de suro que han de servir per fer trefins afegits. (Palamós.)

Ventrejar, v. — Aplanar el ventre dels talls de suro que han de servir per fer taps afegits. (Palamós.)

Verdor, f. — Defecte del suro que conserva la saba. La verdor en el suro és produïda per l'acumulació o detenció de la saba, la qual omple les cèllules en clapes més o menys extenses segons la ufanor de la planta. Com que les cèllules són plenes, el suro perd l'elasticitat i és dur i pesant com una pedra, i presenta un color fosc; a més, a l'assecar-se, s'arruga i s'arronça. (Palamós.)

Verga, f. — La tija de la màquina de ribot. (Sant Feliu de Guíxols.)

Vermell, m. — Nom que es dóna a la tercera qualitat del paper de suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Veta, f. — El senyal que queda a la rusca del suro a cada crescuda. (Hostalric.) V. *Vena.*

Vetllador, m. — Filferro convenientment disposat per aguantar el llum que utilitza el taper o escairador quan vetlla. (Girona, Palamós.)

Vint, m. — Carrac o tap de 20 línies de llargada. (Sant Feliu de Guíxols.)

Vint-i-dos, m. — Carrac o tap de 22 línies de llargada. (Girona.)

Vint-i-quatre, m. — Carrac o tap de 24 línies de llargada. (Sant Feliu de Guíxols.)

Vint-i-vuits, m. — Taps bordelesos que s'usaven antigament. Tenien 28 línies de llargada.

Virlo, m. — El tap petit de 10 línies. (Sant Feliu de Guíxols.)

Virolla, f. — Anella de ferro col·locada al costat del mànec al lloc on es clava l'estoix perquè no s'esquerdi. (Sant Feliu de Guíxols.)

Voltar, v. — Voltar amb una incisió la soca del suro, entre el pelagrí i la pela bona, en el moment de pelar-lo. (Palamós.)

X

Xacrós, adj. — Suro corsec, carregat de ferides. (Muntanyes de Les Gabarres.)

Xampany, m. — Nom del tap de xampany. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Xana, f. — 1. Tap de 15 línies de llarg per 8 a 9 de corona.

És de classe bona. 2. Carrac puntut, generalment flac. (Palamós, Cassà, Sant Feliu de Guíxols.)

Xantilló, m. — Mostra de cent carracs o taps. (Girona, Sant Feliu de Guíxols.) V. *Centilló*.

Xarrió, m. Peça de la màquina de ribot dintre la qual llisca el suport de la nina. (Girona.)

Xascada, f. — 1. Tall fet d'una manera desmesurada en un dels costats dels taps per treure-li alguna tara. (Sant Feliu de Guíxols.) 2. Tros de suro, més o menys corbat, que el taper treu del tap, una vegada fet per netejar-lo d'algun defecte.

Xaveta, f. — Botó de ferro que hi ha collocat al capdavall de l'estoix de carrar en el costat del mànec on s'apoia el dit gros per manejar-la. — «Perdre la xaveta» : Perdre el coneixement. (Sant Feliu de Guíxols,)

Xebec, m. — Nom que es dóna a la petita ferida produïda per algun dels instruments tallants usats en la manipulació del suro. (Sant Feliu de Guíxols.)

Xeixa, f. — Classe extra de suro, carracs o taps. (Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)

Xiscada, f. — 1. Llepia plana treta amb el revés del ganivet. 2. Moviment ràpid del ganivet per treure una tara que no és pregona. 3. El sot que queda després de treta la tara. (Palamós, Calonge.)

Xisquejar, v. — Fer xiscades als taps. (Palamós.)

Xuclat (tap). — El tap que resulta enfonsat del mig i més ample dels caps. En els taps fets a màquina, és degut que els topos són massa acostats, premen molt i arriben a arronçar el carrac; i en els fets a mà, és degut que la fulla és massa endintre de l'estoix.

Xupina, f. — 1. Tap de 17 línies de llarg, flac, fet a màquina; de 9 a 10 línies de corona. S'usa per tapar la cervesa d'ús diari. 2. Tap per tapar les ampolles de mitja pinta. 3. Carracs de 18 línies, enrasat en el calibre de 10 a 11 línies.

159

CRÒNICA

Les Oficines lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans han passat a ésser una dependència directa de l'Excma. Diputació Provincial de Barcelona, i han pres el nom de Servei d'Investigacions filològiques.

Han acabat les enquestes per a la replega de materials destinats al *Diccionari dels dialectes catalans*. El nombre de qüestionaris distribuïts, des de 1913, és de 157, i el nombre de vocabularis d'indústries i d'oficis incorporats és de 37. Els articles del *Diccionari dels dialectes catalans* són redactats i esperen que arribi l'hora de la publicació.

El cedulari del lèxic del català antic, extret de tots els textos catalans antics no utilitzats per l'Aguiló, ha quedat definitivament ordenat.

També ha estat ordenat tot el lèxic de la literatura catalana moderna, extret de les obres de tots els escriptors de la Renaxença catalans, valencians, balears i rossellonesos.

La Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona ha publicat, sota la direcció de M. de Montoliu, quatre fascicles del *Diccionario Balari*.

BINDING LIST JAN 15 1930

PC
4701
B65
t.11-13

Boletín de dialectología española

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY